

“İlk Sûreler ve İslamî Hareket”

CİLT -2-

KALEM SÛRESİ TEFSİRİ

- AHMED KALKAN -



“İlk Sûreler ve İslamî Hareket” CİLT -2-

Kalem Sûresi Tefsiri

AHMED KALKAN

Ocak 2016 / İstanbul

Mar’ruf Yayınları: 4

Editör: Mehmed Bilir

Tashih: Ma’ruf Yayınları

Kapak & Mizanpaj: Ehl-i Dizayn

Baskı: STEP AJANS Matbaa Ltd. Şti.

Göztepe Mh. Bosna Cd. No:11

Bağcılar/İstanbul

Tel: 0212 446 8846

Sertifika No:12266

MA’RUF YAYINLARI İLETİŞİM

Adres: İstiklal Mh. Dolmabahçe Cd. Işık Sk.

No:2/2 Ümraniye/İSTANBUL

Tel: (0216) 344 0 342

E-Posta: bilgi@marufyayinlari.com

Web: www.marufyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
KALEM SÜRESİ VE MESAJI	24
HURÛF-İ MUKATTAA	27
Hurûf-ı Mukattaa'nın Yorumu Meselesi	29
A. Selefin Görüşü	29
B. Halefin Görüşü	31
Dünya, Balığın Ya Da Öküzün Boynuzunda Mı?	43
KALEM	46
ALLAH'IN İLK YARATTIĞI ŞEY KALEM MİDİR?	48
YAZMA	48
ALFABE; YAZININ TEMEL İŞARETLERİ	49
Latin Alfabesinin Kabulü	51
KUR'ÂN-İ KERİM'DE ALLAH'IN YEMİNLERİ (AKSÂMU'L-KUR'ÂN)	55
Kur'an-ı Kerim'deki Yeminleri Aşağıdaki Çeşitli Sebeplerde Aramak Lâzımdır:	57
Huluk/Ahlâk	66
AHLÂK; ANLAM VE MÂHİYETİ	69
AHLÂKİ ÖRNEK OLARAK HZ. PEYGAMBER (S.A.S.)	75
ALLAH TARAFINDAN MÜŞRİKLERE TEHDİT	101
DALÂLET	103
Dalâlet ve Türevleri	106
Dalâletin Kur'an'daki Anlamları	106
1- Saptırmak Anlamında	107
2- Şaşırmak Anlamında	107
3- Boşa Çıkarmak Anlamında	107
4- Azap Anlamında	108
5- Hüsrân Anlamında	108
6- Yanılmak Anlamında	108
7- Sapkınlık Anlamında	108
Dalâlette Olanlar	109
Dalâlette Olanların Özellikleri	110
Dalâlet Önderleri	111
Dalâlete Düşme Sebepleri	112
Dalâletin Sonuçları	113
Hidâyet	117
Kur'an'da Hidâyet	119
Hidâyet, Yön Bulmak; İman, Yönü Bulduran Kuvvet	121
Hidâyet İsteği ve Hidâyette Devam	123
Hidâyet Vermek Sadece Allah'a Ait	124
Hidâyet İçin Kulun Çabası Gerekir	125
Hidâyette Kulun Rolü	128
Hidâyet Türleri	130
Cihad ve Tebliğ; Başkasının Hidâyeti İçin Çalışmak	130
Hidâyet İçin Gerekli Şartlar, Hidâyete Lâayık Olmak	131

Hidâyet Konusunda Sünettullah (Allah'ın Değişmeyen Kanunu)	134
Hosgörü	147
TEVHİD VE UZLAŞMA	151
Dileniş Değil; Direniş: Uzlaşma ve Tâvize Yanaşmamak	155
Uzlaşma Teklifleri Karşısında Peygamberimiz	157
İnsan Niçin Tâviz Verir, Düşmanıyla Uzlaşmaya Girer?	164
Tâviz ve Uzlaşmayı Red, Küfre Meydan Okumak ve Ateşten Gömlek Giymektir	166
AHLÂKSIZLARA İTAAT ETME! ONLARA BOYUN EĞME!	169
Günümüzdeki Kullanımıyla Yemin	173
Tarihten Bu Güne Yemin ve Andıçme	176
Resmi Uygulamalarda Yemin/Andıçme	178
Dilin Önemi; Dille Yapılan İntihar ve Cinâyetler	189
Alay Denen Ahlâksızlık	199
Alay Etmenin Kaynağı Kibirdir	201
Câhiliye Toplumunda Alaycılık	202
ALLAH TARAFINDAN MÜŞRİKLERE TEHDİT	204
DALÂLET	206
Dalâlet ve Türevleri	208
Dalâletin Kur'an'daki Anlamları	209
1- Saptırmak Anlamında	209
2- Şaşırmak Anlamında	209
3- Boşa Çıkarmak Anlamında	210
4- Azap Anlamında	210
5- Hüsrân Anlamında	210
6- Yanılmak Anlamında	210
7- Sapkınlık Anlamında	211
Dalâlette Olanlar	211
Dalâlette Olanların Özellikleri	212
Dalâlet Önderleri	213
Dalâlete Düşme Sebepleri	214
Dalâletin Sonuçları	216
Hidâyet	220
Kur'an'da Hidâyet	221
Hidâyet, Yön Bulmak; İman, Yönü Bulduran Kuvvet	224
Hidâyet İsteği ve Hidâyette Devam	225
Hidâyet Vermek Sadece Allah'a Ait	226
Hidâyet İçin Kulun Çabası Gerekir	228
Hidâyette Kulun Rolü	231
Hidâyet Türleri	232
Cihad ve Tebliğ; Başkasının Hidâyeti İçin Çalışmak	233
Hidâyet İçin Gerekli Şartlar, Hidâyete Lâayık Olmak	233
Hidâyet Konusunda Sünettullah (Allah'ın Değişmeyen Kanunu)	237
Malın Fitneye Dönüşmesi; Dünyevileşme	263
BAHÇE SAHİPLERİNİN SINANMASI GİBİ SINAV	277
İNFÂK	283
KUR'AN'DA İNFÂK	286
HADİSLERDE İNFÂK	287
MALLA YAPILAN İNFÂK	289

İLİMDEN YAPILAN İNFAK	289
MUTLULUKTAN YAPILAN İNFAK	290
SAĞLIKTAN YAPILAN İNFAK	290
GENÇLİKTEN YAPILAN İNFAK	290
GÜZEL SÖZLE YAPILAN İNFAK	291
GÜLER YÜZLE YAPILAN İNFAK	291
İnfakın Fayda ve Hikmetleri	292
KUR'ÂN'DA ANLATILAN BU İLK KISSA VESİLESİYLE KISSA HAKKINDA BİLGİ	304
KUR'ÂN KISSALARI	305
Kur'an'da Kissaları Anlatılan (Peygamberler Dışındaki) İnsan ve Topluluklar:	309
TEBLİĞ SÜRECİNDE KUR'ÂN KISSALARI	311
KUR'ÂN-I KERİM'DE ANLATILAN KISSALARIN HİKMETLERİ	315
KUR'ÂN'DA KISSALAR YOLUYLA VERİLEN MESAJ	316
KUR'ÂN KISSALARINDA SÜNNETULLAH (DEĞİŞMEYEN İLÂHÎ YASALAR)	319
KUR'ÂN-I KERİM'DE KISSA KAVRAMI	322
KISSACILIK VE KISSACILAR	326
Cennet ve Naim Cenneti	338
Cennet Hayatı	340
Cennet Nimetleri	341
AMAÇ, CİSMANÎ ZEVLER SAĞLAYAN CENNET NİMETLERİ DEĞİL; ALLAH'IN RIZÂSIDIR	344
Cennetlikler	345
Cehennem Korkusu - Cennet Ümidi (Allah İle İlişkilerimizde Denge)	347
Cennet Ucuz Değil!	349
Hüküm ve Hâkimiyet	352
Kur'an-ı Kerim'de Hüküm ve Hâkimiyet	355
Hâkimiyet/Egemenlik Kayıtsız Şartsız Allah'ındır	356
Hâkimiyet Allah'ın Olmayınca	362
Demokrasi ve Hâkimiyet	365
Hiçbir Peygamber, Tebliğ Karşılığında İnsanlardan Ücret İstemez	392
İslâm ve Basit Çıkar Gözetmek	394
İslâm'ı, Âyetleri Az Bir Karşılık İle (Ucuza) Satmak	395
Yahudi ve Hristiyanları Taklit Perspektifi	397
Tebliğ Karşılığında Ücret Almanın Yasaklığı Konusunda Âyetler	399
Kur'an Okuma ve Hatta Öğretme Karşılığında Ücret Almayı Yasaklayan Hadis-İ Şerifler	400
Sabr'ın Tanımı ve Mahiyeti	411
Sabrın Önemi	411
Kur'an'da Sabır	414
Hadis-İ Şeriflerde Sabır ve Sabrın Fazileti	419
Tahrife Kurban Giden Sabır Kavramı: Sabır; Pasiflik, Zillet ve Miskinlik Midir?	421
Sabır Aktif Bir Direniştir	422
İman-Sabır İlişkisi	428
İslâmî Hareket Mücadeleyi; Mücadele De Sabrı Gerektirir	429
Sabrı Tavsiye	431
Sabrın Çeşitleri	432
Yunus (a.s.) ve Tevhidi Mücadele Sabır	436
Kur'an'da Beyan Edilen Yunus (a.s.) Kıssasından İkaracağımız Dersler:	442

Allah Rasûlünü Gözleri İle Yıkmak İsteyenler	443
“İzlâk”ın Anlamları:	443
Kalem Süresine Toplu Bakış ve Günümüze Çıkarımlar	449
KALEM SÜRESİNİN MESAJI	454
Kur'an'ın Eğitime Yönelik İlkeleri	471
Kur'an'ın Eğitim Metodu	472
Kur'an'da İnsan	473
Kur'an İnsanı Nasıl Eğitir?	474
Tedricilik İlkesi	474
Modelleme İlkesi	475
İbret Alma/Ders Çıkarma	475
Sosyal Destek Ünitesi	476
Tekrarın Gücü	476
Psikolojik Motivasyon	476
Otokontrol Sistemi	477
Karşılaştırma, Örneklendirme	477
Soru ve Cevap Yöntemi	478
Kur'an, İnsanı Hangi Alanlarda Eğitir?	478
Kur'an, İnsana Sosyal Uyum ve Medeniyet Eğitimi Verir	478
Sürenin Toplu Mesajı	479
 KALEM SÜRESİ İLE İLGİLİ SINAV SORULARI	 480
KALEM SÜRESİ İLE İLGİLİ SINAVIN CEVAP ANAHTARI	501



İnsanlara karşı ticarî amaç güdülmeyen bu eserin hiçbir hakkı mahfuz değildir. Kâr gayesi güdülmemek şartıyla dileyen dilediği şekilde, tümünü veya bir kısmını çoğaltabilir, korsan baskı yapabilir, dağıtabilir, iktibas edebilir, kitabın ve yazarın ismini vererek veya vermeyerek kopya edebilir, mesaj amaçlı kullanabilir. Yazarın hiçbir telif hakkı söz konusu değildir, şimdi ve sonra bir hak talep etmeyecektir. İlim, insanlığın ortak malıdır. Ve ilim Allah için kullanılınca insana fayda sağlar.

ithaf

Canlı Kur'an olmaya çalışıp toplumu KUR'AN'la canlandırmaya gayret eden, tâğutlara karşı KUR'AN'la mücadeleyi bayraklaştıran ve kâfirlere karşı Kur'an'la en büyük cihadı gerçekleştiren her yaştan muvahhid gençlere...

Doğru okuyup doğru anlayan, dosdoğru yaşayıp insanları doğrultmaya çalışan KUR'AN dostlarına...

Ümmetin ihyasının vahdet içinde yeniden KUR'AN'a dönüşle mümkün olduğunu kavrayıp nebevî usulle KUR'AN ve tevhid eksenli dersler ve cemaat çalışması yapan tâvizsiz davetçilere...

ÖNSÖZ

Önsöz de sonsöz de, sözün önü de sonu da Allah'a, O'nun sözü olan Kur'an'a ait. İnsan haddini aştı, çok konuştu, çok söyledi. Bu yanıltan dönülmeli; Kur'an'a kulak verilmeli. O, sözlerin en güzeli, onu okumak, okumaların en güzelidir. Onu dinlemek, dinlemelerin en güzelidir. Onunla düşünmek, tefekkürün en güzelidir. Ona göre yaşanan bir hayat, hayatların en güzelidir. Tüm bunlarla birlikte, unutulmaması gereken husus, eşsiz bir hidâyet rehberi olan Kur'an'ı tane tane, özümseyerek, doğru bir niyetle, istiâze ve besmele ile okumamız gerekir. Kur'an'a kulak verip susmamız, âyetler okunur veya âyetlerle emir ve yasaklar sunulurken bahaneler üretip başka bir söz söylemememiz, *"semi'nâ ve eta'nâ (duyduk ve itaat ettik)"* deyip hayatımıza geçirmemiz istenmektedir.

Yaşadığımız coğrafya da dâhil, dünya üzerinde en çok okunan kitap Kur'an olmasına rağmen, nedense şuurlu fert ve toplumlar bir türlü oluşmamaktadır. Her geçen gün daha da yoğun bir ilgi odağı haline gelen Kitabımız'ın önemi daha da açığa çıkmasına rağmen, bilinç yoksunluğu devam etmektedir. Aynı zamanda, üzerinde en çok araştırmaların yapıldığı, uzun uzun makalelerin yazıldığı, tezlerin sunulduğu, inceleme kitaplarının yayınlandığı bir konu olmasına rağmen Kur'an ruhu oluşturulamadı, Kur'an nesli yetiştirilemedi, Kur'an toplumuna giden yol açılmadı, Kur'an devleti ufukta görülemedi.

Kur'an'ın en çok ve en hızlı ezberlenen bir kitap oluşu da onun anlaşılmasına yetmemiş, toplumsal hoşnutsuzluğu huzura dönüştürecek Kur'ânî bir inkılâp oluşmamıştır. Kur'an kıraatiyle belki bireysel anlamda gözyaşları dökülmüş, bu duygu seliyle yapay bir tatminkârlık oluşturulmaya çalışılmıştır. Ama anlam örgüsü ve tüm hükümlerini tatbik gayreti içinde O Kitab'a yönelmek yerine, sadece Arapça metin üzerinden bireysel bazda haz alınmaya çalışılmış, bununla yetinilmiştir. Kur'an'ın anlatmaya çalıştığı, hedeflediği bireysel ve toplumsal huzura, Allah'ın razı olacağı izzetli bir yaşayışa ulaşamamıştır.

Kur'an'la doğru konuşan O'nu doğru konuşturan sahih temsilciler oluşturamadığımız için İslâm'ın hedeflediği sonuca ulaşamamıştır. Kur'an'ın susturulması; onun gündemden uzaklaştırılıp hayattan koparılması ile ger-

çekleştirilmiştir. Suskun bir Kur'an ne sadra şîfâ olur, ne de toplumlara müdâhale etme yetkisine sahip bulunur.

Bütün bu olumsuzlukların sonucunda, Kur'an'ı rehber edinmeyen toplumlar bilinçsiz, ruhsuz, mutsuz, rotasız, suskun kalmışlar, onları bu hale getiren tâğûtî zihniyetler toplumlarını sürüleştirerek kendilerine kul yapmaya çalışmışlardır.

Güzide, erdemli, sâlih, âlim, mücâhid, muvahhid, muttaki, şâhid-şehid... şahsiyetlerin yetişmesi Kur'an'dan gereği gibi faydalanıp hayata doğru bir şekilde geçirilmesiyle mümkün olacaktır. "Allah o kitapla; kendi rızâsını arayanlara kurtuluşa götüren yolları gösterir, izniyle onları (küfür) karanlıklarından (iman) nûruna/aydınlığına çıkarır ve onları dosdoğru bir yola iletir." (5/Mâide, 16)

Kur'an çağ kapatıp çağ açmıştır. Hemen her konuda olduğu gibi, câhiliyyenin çağ anlayışı da cahilcedir. İnsanlığın hattındaki en büyük fay kırılmasını da hakkı görmek istemediği için görmezden gelir, farklı çağ anlayışını zanna ve uydurmalara dayanarak değerlendirir. İslâm'ın çağ anlayışı, tevhid mücâdelesini yansıtan olaylarda, vahyin verdiği doğru haberler ışığındadır. İlk insan, aynı zamanda ilk peygamberdir. Ülü'l-azm denilen büyük peygamberler de çağ kapatıp çağ açmış devrimci liderlerdir. Nuh tufanı, o tarihte ve sonraki etkileriyle yeni bir çağı belirler. İbrahim (a.s.) putperest çağa destansı meydan okumaları ve mücâdeleleriyle tevhid çağını yeniden oluşturan inkılâbın köşe taşıdır. Mûsâ (a.s.) ve İsa (a.s.) da öyle. Ve en büyük inkılâb, Kur'an'ın yaptığı inkılâb; en büyük inkılâbçı da Hz. Muhammed (s.a.s.)'dir. Kur'an'la câhiliyye çağı kapanmış; mutluluk çağı başlamıştır. Kur'an'la birlikte Kur'an'ın oluşturduğu yeni çağın adı asr-ı saâdet; inkılâbçı insanın adı da müslümandır artık. Diğer devrimler, adına inkılâb denilemeyecek basit, sınırlı, sahte, avutucu değişimlerdir. Daha doğrusu zindanları değiştirmenin adına devrim adı verilip insanlar kandırılmıştır. Karanlıklar, zulümler, hapisler, kölelikler arasındaki değişikliğin adına devrim; küçük değişikliklerin veya tahmine ya da uydurmaya dayanan zaman dilimlerinin adı çağ olamaz.

Peki, Kur'an, aynı Kur'an olduğuna göre, Mekke câhiliyyesini değiştirdiği gibi bugünkü câhiliyyeyi niye değiştiremiyor? Medine İslâm İnkılâbı gibi niye inkılâb yapamıyor? Kur'an değişmemiştir, ama Kur'an okuyanlar

başkalaşmıştır. Kur'an anlayışı, Kur'an'a bakış, Kur'an'a yaklaşım değişmiştir. Kur'an, aynı Kur'an'dır, ama Kur'an'a yönelmesi gereken insan, Kur'an'a sahabe gibi yönelmiyor. Çeşme, bin dört yüz yıldır akmaktadır. Bu güne kadar onun hayat veren lezzetli suyunu içenleri suladığı, nimetlendirip dirilttiği gibi, hâlâ canlandıran rahmet suyunu sunmaya devam etmektedir. Ama biz, kabımızı o çeşmenin altına tutmuyor, çeşmeden yararlanmayı bilmiyorsak suç elbette çeşmenin değil; bizimdir. Karanlıklarda yaşayan insan çeşmenin yolunu unutmuş olabilir, ama çeşmenin suyundan az da olsa tatmış olanların yapmaları gereken büyük görevleri olmalıdır. Hele o çeşmenin yanı başındaki yangınları fark eden itfaiyeci (dâvet ve tebliğci) görevini yapmıyorsa, karanlıktan yararlanarak yangını çıkaran ve değişik araçlarıyla yangını körükleyenler kadar, o da suçlu değil midir? Kendilerini ve toplumlarını değiştirmek isteyenlere Kur'an yardımı hazır; referansları, örnekleri ortadadır. Değişim ve dönüşüm projelerini, kendisine yöneleceklerle sunmaya, yol göstermeye, yollarını aydınlatmaya hazır beklemektedir.

Bir ilâcın şifaya vesile olması için, o ilacın kullanılması gerekir. Sadece reçetenin veya prospektüsün okunmasıyla şifa beklenemez. “Kur'an şifadır.” Hem ferdi hastalık, problem, stres ve buhranlarımıza; hem de sosyal kargaşamıza. Aynı zamanda devlet yönetiminin ölümcül hastalıklarına şifadır. Bunun böyle olduğu sayısız deney ve tecrübelerle kanıtlanmış tarihi ve güncel bir vâkiadır. Aynı ilaç, bayatlamadan bozulmadan duruyor. Rafalarda, kabından açılmadan tutuluyor. Uygulayacak hastaları bekliyor.

“Fitnelerden kurtuluşun yolu, Allah'ın Kitabı(na uymak)dır. O'nda sizden önceki (milletlerin ahvâliyle ilgili) haber, sizden sonra (kıyamete kadar) gelecek fitneler ve kıyâmet ahvâli ile ilgili haberler mevcut. Ayrıca sizin aranızda (iman-küfür, tâat-isyân, haram-helâl vs. nevinden) cereyân edecek ahvâlin de hükmü var. O, hak ile batılı ayırt eden ölçüdür. O'nda her şey ciddidir, gâyesiz bir kelâm yoktur. Kim akılsızlık edip, O'na inanmaz ve O'nunla amel etmezse, Allah onu helâk eder. Kim O'nun dışında hidâyet ararsa Allah onu saptırır. O Allah'ın sağlam ipidir. O, hikmetli olan zikirdir, O dosdoğru yoldur. O, kendine uyan hevâları koymaktan, kendisini (kıraat eden) delilleri iltibastan korur. Âlimler ona doyamazlar. Onun çokça tekrarı usanç vermez, tadını eksiltmez. İnsanı hayretlere düşüren mümtaz yönleri son bulmaz, tükenmez, O öyle bir kitaptır ki, cinler işittikleri zaman şöyle demekten kendilerini alamadılar: “Biz, hiç duyulmadık bir tilâvet dinledik. Bu doğruya

götürmektedir, biz onun (Allah kelâmı olduğuna) inandık.” (72/Cin, 1) Kim ondan haber getirirse doğru söyler. Kim onunla amel ederse ücrete mazhar olur. Kim onunla hüküm verirse adaletle hükmeder. Kim ona çağrılırsa, doğru yola çağrılmış olur. Ey A’ver, bu güzel kelimeleri öğren.” (Tirmizi, Sevâbu’l-Kur’ân 14, hadis no: 2908)

Mü’min, Kur’an insanıdır. O’nu okumak, anlamak ve yaşamakla emrolunmuştur. İnandığı ve hayat nizamı edindiği Kur’an’a karşı mü’minin ilk vazifesi, O’nu sık sık okumaktır. Kur’an’ın ilk emri “oku” iken O’nu okuyamamanın mâzereti olamaz. Kur’an’ı okumaktan asıl maksat, onu anlamaktır. Kur’an mesajı ana hatlarıyla herkes tarafından anlaşılabilecek kadar açıktır. “Andolsun ki biz, Kur’an’ı anlaşılması; üzerinde düşünülmesi için kolaylaştırmışızdır. O halde bir düşünen (ibret alan) var mı?” Kur’an’ı biraz olsun anlayarak okumuş olmak için, Kur’an’ın orijinal harfleriyle yazılmış metnini ihtivâ eden meal ve tefsirlerden sıra ile günlük dersler takip etmeliyiz. Bir sayfa metin, akabinde de okunan sayfanın meal ve gerektiğinde tefsirini okumalıyız. Kur’an’ımızı okumak, anlamak için olacağı gibi; anlamak da şüphesiz tatbik etmek için olacaktır. “Allah, şu Kur’an’la amel eden toplumları yükseltir. Onun izinden gitmeyenleri de alçaltır.” (Müslim, Salâtu’l-Müsafrin 47, hadis no: 269)

Kur’an’la bağı kopmuş insan, aydın değil; olsa olsa kara karanlıkların kapkara adamıdır. Kur’an’sız hayat, karanlıkların nuru boğduğu vahşi bir hayattır, zindan hayatıdır, körlerin hayatıdır. “Kim benim zikrimden (Kur’andan) yüz çevirirse şüphesiz onun sıkıntılı bir hayatı olacak ve biz onu, Kıyâmet günü kör olarak haşredeceğiz. O: ‘Rabbim! Beni niçin kör olarak haşrettin? Oysa ben, hakikaten görür idim!’ der. (Allah) buyurur ki: İşte böyle. Çünkü sana âyetlerimiz geldi; ama sen onları unuttun. Bugün de aynı şekilde sen unutuluyorsun. Doğru yoldan sapanı ve Rabbinin âyetlerine inanmayanları işte böyle cezalandırırız. Âhîret azâbı, elbette daha şiddetli ve daha sürekli.” (20/Tâhâ, 124-127)

“Peygamber der ki: Ey Rabbim! Kavmim bu Kur’an’ı büsbütün terk etti.” (25/Furkan, 30). Bugün fert ve toplumları Kitap yönlendirmiyor. Vatandaş “Kitapsız!” denildiğinde hemen herkes bu sözü büyük bir hakaret kabul eder, ama yaşayışıyla bu sözü hak edip etmediğini düşünmez. Kitapsız toplumdur câhiliyye toplumu. Devlet, Kitapsız devlettir. Öldükten sonra sorulacak sorulardan birinin “Kitabın ne?” sorusu olacağı hadis-i şeriflerde

bildirilmiştir. “O gün onların ağızlarını mühürleriz; yaptıklarını bize elleri anlatır, ayakları da şahitlik eder.” “Kitabın ne?” sorusuna o gün ellerimiz “falan gazete”, “filânın nutku”, “falan anayasası”, ya da “şu kanal”, “bu televizyon”... diyebilir. Yani, Kitabımız diye iddia ettiğimiz Allah’ın Kitabı yerine, bize yön veren, bizim O Kitap’tan fazla okuyup baktığımız, etkilendiğimiz, uyduğumuz ne ise vücudumuz yalan da söyleyemeden onları itiraf edecektir. “Kitabım Kur’an” sözü bir tekerleme ve bir iddiadan mı ibârettir, yoksa tümüyle yaşayışımıza yön veren gerçeği mi yansıtmaktadır? İnanmak, inandığını yaşamaktır. Ateşin yakıcı olduğuna inanan, kolay kolay elini ateşe uzatmaz.

İşte böylesine bir hazineden yararlanmak için, Kur’an’ı nüzul sırasına göre okumak, ashabın nasıl yetiştiğini öğrenmek olduğu gibi, bizim de benzer aşamalardan geçerek câhiliyyeden arınıp tevhide ulaşmaya, bireyden cemaate, cemaatten devlete geçişin nasıl mümkün olacağını öğretmesi açısından da en faydalı okuyuş biçimidir.

Kur’an’ı anlamak ve yaşamak için okuyalım da, ister Mushaf tertibiyle okuyalım, ister nüzul sırasına göre. Nüzul sırasına göre okursak, vahyin iniş dönemini ve nebevî mücadele merhalelerini takip etmiş oluruz. Kur’an nereden başladı, önceliği nerelere verdi; bunu öğrenmiş olur ve bizim de insanları ve hayatı yeniden inşaaya nereden başlamamız gerektiği konusunda tereddütlerimiz kalmaz.

Bu tür tefsirleri, cemaat halinde okursak daha bereketli olur. Anlaşılmayan veya yanlış anlaşılan hususlarda cemaat birbirini düzeltir. Ayetlerde vurgulanan hususların güncelleşmesi konusunda daha doğru çıkarımlar için istişareden yararlanılır.

“Bir grup, Kitâbullah’ı okuyup ondan ders almak üzere Allah’ın evlerinden birinde bir araya gelecek olsalar, mutlaka üzerlerine sekinet (huzur) iner ve onları Allah’ın rahmeti kuşatır. Melekler de kanatlarıyla sarar. Allah, onları, yanında bulunan yüce cemaatte anar.” (Ebû Dâvud, Salât 349, h. No: 1455; Tirmizî, Kırâât: 3, h. No: 2946; Müslim, Zikir 38, h. No: 2699)

Ne mutlu Kur'an gölgesinde hayatını sürdüren canlı Kur'an'lara! Allah'ın emirlerini öğrenir öğrenmez "dinledik ve itaat ettik" deyip hemen eyleme geçen; Allah'ın itaati yasakladığı ilke, görüş, kural ve kişilere karşı da "ne dinliyoruz, ne de itaat ediyoruz!" deyip sözünün eri olan cihad erlerine selâm olsun!

* * *

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم

بسم الله الرحمن الرحيم

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ﴿١﴾ مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ ﴿٢﴾ وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ
مُتْنُونَ ﴿٣﴾ وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾ فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ ﴿٥﴾ بِأَيِّكُمْ الْمَفْتُونُ ﴿٦﴾
إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٧﴾ فَلَا تَطْعُ الْمُكَذِّبِينَ
﴿٨﴾ وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ﴿٩﴾ وَلَا تَطْعُ كُلَّ حَلَّافٍ مِّهِينٍ ﴿١٠﴾ هَمَزَ مَشَاءَ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾
مَنَاعَ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَتِيمٍ ﴿١٢﴾ عَتَلَّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾ أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ﴿١٤﴾ إِذَا
تَثَلَّى عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٥﴾ سَنَسِفُهُ عَلَى الْحُرُطُومِ ﴿١٦﴾ إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا
بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَنْوُونَ ﴿١٨﴾ فَطَافَ
عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾ فَتَنَادَوْا مُصْبِحِينَ
﴿٢١﴾ أَنْ اغْدُوا عَلَى حَرْزِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَارِمِينَ ﴿٢٢﴾ فَاَنْطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَفَتُونَ ﴿٢٣﴾ أَنْ لَا
يَدْخُلَهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مَسْكِينٌ ﴿٢٤﴾ وَغَدُوا عَلَى حَرْدٍ قَادِرِينَ ﴿٢٥﴾ فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا
لَصَّالُونَ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾ قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ ﴿٢٨﴾
قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَلَوْمُونَ ﴿٣٠﴾ قَالُوا
يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ ﴿٣١﴾ عَسَى رَبُّنَا أَنْ يُبَدِّلَنَا خَيْرًا مِّنْهَا إِنَّا إِلَى رَبِّنَا رَاغِبُونَ ﴿٣٢﴾
كَذَلِكَ الْعَذَابُ وَلِلْعَذَابِ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ
جَنَّاتٍ النَّعِيمِ ﴿٣٤﴾ أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ
لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنْ لَكُمْ فِيهِ لَمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا
بَالِغَةٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنْ لَكُمْ لَمَّا تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلِّمُوا إِلَيْهِمْ بِذَلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾ أَمْ لَهُمْ
شُرَكَاءَ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٤١﴾ يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى
السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾ خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهُفُهُمْ ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى
السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ ﴿٤٣﴾ فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَذِّبُ بِهِذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِّنْ
حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٤﴾ وَأَمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿٤٥﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِّنْ مَّعْرَمٍ

مُتَّقِلُونَ ﴿١٠﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْعَذَابُ فَمَهُم يَكْتُمُونَ ﴿١١﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ
كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿١٢﴾ لَوْلَا أَن تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِّن رَّبِّهِ لَنُبِذَ
بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿١٣﴾ فَاجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٤﴾ وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ
كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ ﴿١٥﴾ وَمَا هُوَ إِلَّا
ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ

sen : مَا أَنْتَ : ve yazdıklarına : وَمَا يَسْطُرُونَ : kaleme andolsun : وَالْقَلَمُ :
değilsin Nûn : بِمَجْنُونٍ : Rabbinin nimeti ile (sâyesinde) : نَبِيعَةً رَبِّكَ :
cinlenmiş/mecnûn : وَإِنَّ : gerçekten : لَكَ : senin için : لَأَجْرًا : bir mükâfat
vardır : عَلَيْكَ : üzerindesin : لَعَلِّي : ve şüphesiz : وَإِنَّكَ : kesintisiz : غَيْرَ مُنْتَوٍ :
ve : وَيُصِرُّونَ : فَسَتُبْصِرُ : çok büyük : عَظِيمٌ : bir ahlâk :
görecekler : بِأَيِّكُمْ : hanginizin : الْمَفْتُونُ : fitneye tutulmuş (tutulduğunu) :
وَدُّوا : yalanlayanlara : الْمُكَذِّبِينَ : itaat etme, boyun eğme : تُطِيعُ :
: فَيُذْهِبُونَ : onlara yumuşak davranıp tâviz veresin de : لَوْ تَدَّهِنُ : (isterler ki)
: حَلَا : (hiçbiri) her : كُلِّ : sakın itaat etme : وَلَا تُطِيعُ : onlar da sana tâviz versinler
: فَ : çokça yemin eden : مَّيْمِينَ : ayıplayıp duran : هَمَّازٌ : laf :
: مُعْتَدٍ : haddi aşan : لِلْخَيْرِ : durmadan engel olan : مَنَاعٍ : getirip götürene
: زَنِيمٌ : (bundan sonra) üstelik : بَعْدَ ذَلِكَ : kabaya : عَثُلٌ : çok günahkâra : أَشِيمٌ :
ve : وَبَيْنَ : mal sahibi (malı var diye) : ذَا مَالٍ : var diye : أَنْ كَانَ : soysuza
: آيَاتُنَا : ona : عَلَيْهِ : okunduğu vakit : إِذَا تَتْلَى : (var diye) oğulları
: سَنَسِيحُهُ : yakında : أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ : (derler ki) dedi : قَالَ :
: بَلُونَاهُمْ : Gerçek şu ki Biz : إِنَّا : burnuna : عَلَى الْخُرْطُومِ : damga vuracağız
: أَصْحَابِ الْجَنَّةِ : (sınadığımız) : بَلُونَا : gibi : كَمَا : bunları da sınıadık
: لَيَصْرِمُنَّهَا : onu mutlaka : أَفْسَمُوا : hani : إِذْ : bahçe sahiplerini
: وَلَا يَسْتَشْئِرُونَ : sabah vakti : مُصْبِحِينَ : devşireceklerine dair
: طَائِفٌ : kuşatan : مِنْ : onu : عَلَيْهَا : kuşatıverdi : فَطَافَ : koymuyorlardı
: فَأَصْبَحَتْ : uyurlarken : نَائِمُونَ : onlar : وَهُمْ : Rabbin tarafından : رَبِّكَ :
: فَتَنَادُوا : (nihâyet) birbirlerine : كَالصَّرِيمِ : (sonunda) oldu

seslendiler **عَلَىٰ حَرْثِكُمْ** : erken gidin **أَنْ أَغْدُوا** : sabahleyin **مُضْجِينَ** :
 tarlanıza **فَانْطَلَقُوا** : derken, gittiler **صَارِمِينَ** : eğer siz **إِنْ كُنْتُمْ** :
 bugün **الْيَوْمَ** : sakın oraya girip de **أَنْ لَا يَدْخُلْنَاهَا** : fısıldaşarak **وَهُمْ يَتَخَفَتُونَ** :
 erkenden çıktılar **وَعَدُوا** : hiçbir yoksul **مَسْكِينٍ** : karşımıza çıkmasın **عَلَيْكُمْ** :
قَالُوا : fakat onu görünce **فَلَمَّا رَأَوْهَا** : güçleri yetebilirmiş gibi **عَلَىٰ حَزْدٍ قَادِرِينَ** :
مَحْزُومُونَ : Biz **نَحْنُ** : hayır **بَلْ** : şaşırmışız **أَصَالُونَ** : kesinlikle Biz **إِنَّا** :
 ben **أَلَمْ أَقُلْ** : mütedil olanları **أَوْسَطُهُمْ** : dedi ki **قَالَ** : tamamen mahrumuz **لَكُمْ** :
 dememiş miydim **لَوْلَا تُسَبِّحُونَ** : size **تَسْبِيحٌ** : tesbih etmeniz gerekmez miydi
إِنَّا : gerçekten **رَبِّنَا** : Seni tesbih ederiz **سُبْحَانَ** : dediler ki **قَالُوا** :
بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ : ardından başladılar **فَأَقْبَلَ** : zâlimlermişiz **كُنَّا ظَالِمِينَ** :
إِنَّا يُبْدِلُنَا : yazıklar olsun bize **يَا وَيْلَنَا** : dediler ki **قَالُوا** : kınamaya **يَتَلَاوَمُونَ** :
 gerçekten biz **عَسَىٰ** : azgınmışız **كُنَّا طَاغِينَ** : **إِلَىٰ رَبِّنَا** : şüphesiz Biz **إِنَّا** :
 yalnızca Rabbimize **رَاغِبُونَ** : rağbet eden kimseleriz **كَذَلِكَ** : işte böyledir
أَكْبَرُ : muhakkak çok daha **خِزَّةٌ لِّأُولَٰئِكَ** : âhiret azâbı ise **الْعَذَابُ** :
لِلْمُتَّقِينَ : muttakiler **إِنَّ** : Doğrusu **لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ** : keşke bilselerdi
جَنَّاتِ النَّعِيمِ : Rableri katında **عِنْدَ رَبِّهِمْ** : (takvâ sahipleri) için
الْمُسْلِمِينَ : hiç **أَفَنْجَعُ** : Biz kılar mıyız (yapar mıyız) **كَيْفَ** : size ne oluyor
كُنْتُمْ : o günahkârlar gibi **كَالْمُجْرِمِينَ** : nasıl **تَحْكُمُونَ** : hüküm veriyorsunuz
لَكُمْ : sizindir diye **إِنَّ** : mutlaka **فِيهِ تَذْرُؤٌ** : ders aldığınız **يَتَخَيَّرُونَ** :
 beğenip seçtiğiniz her şey **أَيَّمَانٍ** : yoksa yeminleriniz mi **عَلَيْنَا** : üzerimizde
السُّرُكَاءُ : onların **لَهُمْ** : (var mı?) **أَمْ** : kefil **رُزْعِمٍ** : ona **بِذَلِكَ** : hangisi **أَيُّهُمْ** :
إِنْ كَانُوا : ortaklarını **بِشُرَكَائِهِمْ** : (o halde) getirsinler **فَلْيَأْتُوا** : iseler
عَنْ سَاقٍ : ortaya çıkar, açılır **يُكْشَفُ** : o gün **يَوْمَ** : doğru sözlü **صَادِقِينَ** :
فَلَا يَسْتَطِيعُونَ : secdeye **إِلَى السُّجُودِ** : ve dâvet edilirler **وَيُدْعُونَ** : güçleri

yetmez (to vaki) خَاشِعَةً : önlerine eğilmiş اَبْصَارُهُمْ : igözler تَرْهَقُهُمْ :
kendilerini kaplamış olarak ذَلَّةً : bir zillet وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ : hâlbuki dâvet
olunuyorlardı إِلَى السُّجُودِ : secdeye وَهُمْ : onlar سَالِمُونَ : sapasağlam iken فَذَرْنِي
: (o halde) Bana bırak وَمَنْ يُكَذِّبُ : yalanlayanları هَذَا الْحَدِيثُ : bu sözü
: مِنْ حَيْثُ : Biz onları derece derece azaba yaklaştıracaksınız سَنَسْتَدْرِجُهُمْ :
yerden لَا يُغَاوُونَ : bilmeyecekleri وَأُمْلِي : Ben mühlet veriyorum, süre
tanıyorum لَهُمْ : onlara إِنَّ : elbette كَيْدِي : planım مَتِينٌ : sapasağlamdır أَمْ
مِنْ مَغْرَمٍ : yoksa onlardan istiyor musun ki أَجْرًا : bir ücret فَهُمْ : onlar مَنْعَرَمٌ :
: haksız bir borçtan dolayı مُتَقَلُّونَ : ağır bir yük altında kalmış olsunlar أَمْ
يَكْتُوبُونَ : yoksa onların yanında mıdır الْغَيْبُ : gayb فَهُمْ : onlar mı يَكْتُوبُونَ :
yazıyorlar فَاصْبِرْ : sabret لِحُكْمِ رَبِّكَ : hükmüne Rabbinin ve olma
كَصَاحِبِ الْخَوْتِ : balık sahibi/arkadaşı gibi إِذْ : hani نَادَى : o çağrıda
bulunmuştu وَهُوَ مَكْظُومٌ : gamla dolu olarak لَوْلَا أَنْ تَدَارَكَهُ : eğer ona
ulaşmasaydı نِعْمَةً : bir nimet مِنْ رَبِّهِ : Rabbinden لَنْبَذَ : mutlaka atılmış
olacaktı بِالْعُرَاءِ : çıplak bir yere وَهُوَ مَذْمُومٌ : yerilmiş bir halde فَاجْتَبَاهُ : fakat
وَأِنْ مِنْ الصَّالِحِينَ : sâlih olanlardan مِنْ رَبِّهِ : onu seçti فَجَعَلَهُ : ve onu kıldı
يَكَادُ : neredeyse الَّذِينَ كَفَرُوا : küfürlerinde ısrar edenler لَيُزْلَقُنَّكَ : seni
devireceklerdi بِأَبْصَارِهِمْ : gözleriyle لَمَّا سَمِعُوا : duyduklarında الذِّكْرُ : zikri
وَمَا هُوَ : bir delidir لَمْجُنُونٌ : o, gerçekten إِنَّهُ : bir de diyorlar وَيَقُولُونَ
hâlbuki o إِلَّا : ancak دَكَّرَ : bir öğüttür لِلْعَالَمِينَ : âlemler için.

“Nûn. Kaleme ve satır satır yazdıklarına andolsun ki

(Rasûlüm), sen -Rabbinin nimeti sâyesinde- mecnun değilsin.

Hiç şüphesiz senin için kesintisiz (bitip tükenmeyen) bir ecir/mükâfat vardır.

Ve sen elbette yüce bir ahlâka sahipsin.

Yakında sen de göreceksin, onlar da

Hanginizde delilik olduğunu, hanginizin fitneye tutulup çıldırdığını; sınıandığını.

Şüphesiz Rabbin, kimlerin Kendi yolundan saptığını ve kimlerin doğru yolda olduğunu herkesten iyi bilir.

Öyleyse yalanlayanlara boyun eğip itaat etme. Onlar istediler ki, sen yumuşak davranıp tâviz veresin de onlar da sana yumuşak davranıp tâviz versinler.

Sakin boyun eğip itaat etme; çokça yemin eden hiçbir alçağa,

Ayıplayıp duran, laf getirip götürene.

Durmadan hayra engel olan, haddi aşan, çok günahkâra,

Kabaya, üstelik soysuza,

Mal ve çocukları var diye,

Ona âyetlerimiz okunduğu zaman o, ‘öncekilerin masalları’ der.

Yakında burnuna damga vuracağız.

Biz, vakti ile “bahçe sahiplerini” sınıadığımız gibi, onları da sınıadık. Hani onlar (bahçe sahipleri) sabah olurken kimse görmeden o bahçenin ürünlerini toplayacaklarına yemin etmişlerdi.

Onlar istisna da etmiyorlardı.

Ancak onlar uyurken Rabbin katından gönderilen bir salgın o bahçeyi sarıvermişti de.

Bahçe simsiyah olmuştu.

Sabahleyin birbirlerine seslendiler.

‘Haydi ürünleri toplayacaksanız erkenden ekininize gidin’ diye.

Derken yürüdüler ve şöyle fısıldaşıyorlardı:

‘Sakın bugün hiçbir yoksul bahçeye girip yanımıza sokulmasın.’

Ürünleri toplayacaklarından emin olarak erkenden gittiler.

Fakat bahçeyi görünce ‘Herhalde biz yolu şaşırdık’ dediler.

‘Hayır doğrusu biz mahrum bırakıldık.’

Mûtedil olanları, “Ben size demedim mi? Allah’ı noksan sıfatlardan tenzih etmeniz gerekmez miydi?” dedi.

‘Rabbimizi tesbih ederiz, doğrusu biz kendi kendimize zulüm etmişiz’ dediler.

Ardından, kabahati birbirlerine yüklemeye başladılar.

Nihâyet şöyle dediler: ‘Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kimselermişiz.’

‘Belki Rabbimiz bize bundan daha iyisini verir; doğrusu artık, Rabbimizden dilemekteyiz.’

İşte azab böyledir. Âhiret azâbı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi.

Şu da muhakkak ki, takvâ sahipleri için Rableri katında nimetleri bol cennetler vardır. Öyle ya, (Allah’a) teslimiyet gösterenleri, (o) günahkârlar gibi tutar mıyız hiç?

Size ne oluyor? Ne biçim hüküm veriyorsunuz?

Yoksa size ait bir kitap var da, (bu bâtil inanışları) onda mı okuyorsunuz?

Onda, beğendiğiniz her şey sizin için mutlaka vardır (diye mi yazılı)?

Yoksa, “Ne hükmederseniz mutlaka sizindir” diye sizin lehinize olarak tarafımızdan verilmiş, kıyamet gününe kadar geçerli kesin sözler mi var?

Sor onlara: Bu iddiayı onların hangisi savunacak?

Yoksa ortakları mı var onların? Sözlerinde doğru iseler, hadi getirsinler ortaklarını!

O gün gerçekler bütün çıplaklığıyla ortaya çıkar ve secdeye dâvet edilirler; fakat güç getiremezler.

Gözleri horluktan aşağı düşmüş bir halde kendilerini zillet bürür. Hâl-buki onlar, sapasağlam iken de secdeye davet ediliyorlardı (fakat yine secde etmiyorlardı).

(Rasûlüm!) Sen bu sözü (Kur'an'ı) yalan sayanı Bana bırak (kendini üzme). Biz onları, bilmedikleri bir yönden yavaş yavaş azâba yaklaşıtıyoruz.

Onlara mühlet veriyorum. Doğrusu Benim planım çok sağlamdır!

Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da bu yüzden onlar ağır bir borç altında mı kalıyorlar?

Yahut gaybın bilgisi onların nezdinde de, onlar mı (istedikleri gibi) yazıyorlar?

Sen Rabbinin hükmünü sabırla bekle. Balık sahibi (Yunus) gibi olma. Hani o, dertli dertli Rabbine niyaz etmişti.

Şayet Rabbinden ona bir nimet yetişmemiş olsaydı o, mutlaka, kınanacak bir halde ıssız bir diyara atılacaktı.

Fakat ardından, Rabbi onu seçti (vahiy verdi) ve onu sâlihlerden kıldı.

O inkâr edenler Zikr'i (Kur'an'ı) işittikleri zaman, neredeyse seni gözle-riyle devirivereceklerdi. Hâlâ da (kin ve hasetlerinden) 'Hiç şüphe yok o bir delidir' derler.

Oysa o (Kur'an), âlemler için ancak bir zikirdir/öğüttür." (68/Kalem, 1-52)

KALEM SÛRESİ VE MESAJI

Kalem sûresi, nüzûl sırasına göre ikinci, mushaf tertibine göre Kur’ân-ı Kerim’in altmış sekizinci sûresidir. Elli iki âyet, üç yüz kelime, bin dört yüz elli altı harften ibârettir. Fâsılası “mim” ve “nun” harfleridir. Mekke’de Fâtîha sûresinden veya Alâk sûresinin ilk beş âyetinden sonra nâzil olmuş; sûre adını el-Kalem ve Nûn kelimelerinin geçtiği birinci âyetten almıştır.

Sûre, Hz. Peygamber’e inkârcı çevrenin sözlü saldırısını red ile başlar (2), tekrar aynı konuya değinerek biter (48-52). Giriş âyetleri İlâhî bir destek ve tesellidir. Hz. Peygamber’in şahsiyetine dair en güzel hakikat de burada yer alır: “*Sen muhteşem bir ahlâka sahiptin.*” (4).

Kur’ân’ın nüzul sürecinde anlatılan ilk kıssa bu sûredeki “bahçe sahibi” kıssasıdır (17-32). Bu kıssa, “paylaşma ahlâkı” üzerine inşâ edilir. Kıssa üzerinden bütün insanlara; “sakın Allah yokmuş gibi davranmayın” mesajı verilir.

Alâk sûresinde “insanın Rabbine mutlaka döneceği”¹ âyetini saymazsak, nüzul sürecinde âhiretten söz eden ilk sûre budur. Hakikate karşı önyargılı bir inkâr içinde olan muhâtaplara sorumlu davranmaları öğütlenir. Sorumsuz bir hayat yaşayanları bekleyen feci âkıbet haber verilir (33-43). Hz. Peygamber’e verilen “onları bana bırak” mesajı, zımnen, onlar sana değil, Bana karşı savaşıyorlar mesajıdır (44-47).

Ve son söz olarak, Hz. Peygamber’e Hz. Yunus’un görevi terk edişi hatırlatılarak “Sakın büyük balık sahibi gibi olma!” denilir (48-50). Bu âyetler, Hz. Peygamber’in üstlendiği görevin ne kadar ağır olduğunun da tescilidir.²

Sûrede Hz. Peygamber’e ve Kur’ân’a karşı İslâm düşmanlarının ileri sürdükleri itirazlara mukabil olmak üzere, Peygamber (s.a.s.) en güzel sıfatlarla övülmekte, O’na yalan ve iftiralarla dil uzatanların çirkin sıfatları sıralanıp acı azapla cezalandırılacakları hatırlatılmaktadır. Daha sonra bu gibi mağrur ve şımarık insanların nasıl bir cezaya çarptırılacağı misalleri verilmektedir. Bütün bunlara karşılık sırât-ı müstakim yolundan ayrılmayan müttakî müslümanlara cennet vaad edilmektedir. Sûrede Allah (c.c.),

1 96/Alâk, 8

2 Mustafa İslamoğlu, Hayat Kitabı Kur’ân Gerekçeli Meal-Tefsir, Düşün Yayınları, s. 1154

Peygamberine (s.a.s.) her şeye rağmen tebliğ görevine devam edip o şımarıkları kendisine bırakmasını öğütlerken bir yandan da Allah yolunda çalışma ve tebliğ görevini bırakan Yunus Peygamber'in uğradığı acıklı durum hatırlatılıp, sabır ve kararlılık tavsiyesi yapılarak sona ermektedir.

İslâm karşıtı müşrikler Kur'ân âyetlerini dinlediklerinde kendi aralarında; "Bu hiçbir şairin şiirine uymayan birşeydir. Olsa olsa Hz. Peygamber'e (s.a.s.) başkaları öğretiyordur" diyerek Hz. Peygamber'e cinlenmiş, mecnun diyerek alaya alıyorlardı. Ancak Allah'ın: "*Sen Allah'ın nimetine mazhar olmuş bir kimsesin, mecnun değilsin*" (2), diyerek müşriklerin Peygamberimiz'e karşı olan ithamlarının yersizliği anlatılmaktadır.

Bu âyetin asıl gayesi kâfirlerin Kur'ân yüzünden Allah Rasûlüne mecnun dediklerini ve bu iftiraya en açık kesin bir cevabın Kur'ân'ın bizzat kendisinin verdiği anlatılmaktadır. "*Şüphesiz sen yüce bir ahlâk sahibisin*" (3). Rasûlullah yalnızca Kur'anî tâlimatları insanlığa tebliğ etmekle kalmamış, o tâlimatları kendi zâtında da tatbik ederek buna örnek olmuştur. Rasûlullah'a yapılan ithamlara karşı Allah O'nun yüce bir ahlâk sahibi olduğunu beyan eder. O'na dil uzatanlar şiddetle kınanarak "*Sen, devamlı yemin edip duran, izzet-i nefsi bulunmayana itaat etme. Daima ayıplayan ve lâf götürüp getirene, durmadan hayra engel olana, haddi aşana, çok günahkâra, kaba, haşin ve bunlardan başka zenîm (yani) kulağı kesik olana (da sakın itaat etme)*" (10-13) denilerek onların vasıfları anlatılmakta ve onların bütün itham ve karalamalarla müslümanlardan taviz koparmaya çalıştıkları anlatılmaktadır. "*Onlar istediler ki sen taviz veresin...*" (9). Yani, onlar Peygamberimiz'den İslâmî tebliğde biraz gevşeklik göstermesini istiyorlar. Karşılığında da O'na karşı muhâlefetlerini hafifletecekler. Onların sapıklıklarına uyararak yönetimi ve dinlerini reddetme konusunda kendi dininden taviz verirse onlar da Peygamberimiz'le uzlaşacaklar. Onların bu hain ve sinsice planlarına karşı Allah; "*Yakında onun burnunu dağılayarak damgalayacağız*" (16) buyurur. O böylece zelil olacak, hem dünyada hem de âhirette vereceğimiz bu zilletten hiçbir zaman kurtulamayacak denilerek bu haber ile Allah'ın Rasûlü teselli edilmekte ve müşriklere uymaması hatırlatılmaktadır. Malları ve mülkleriyle şımaran insanları nasıl bir sonucun beklediği sûrenin sonuna doğru anlatıları kıssa ile canlandırılıyor. "Biz vaktiyle 'bahçe sahiplerine' belâ verdiğimiz gibi, bunlara da belâ verdik. Hani onlar; Sabah olurken (kimse görmeden) onu devşireceklerine yemin etmişlerdi. Onlar

istisna da etmiyorlardı. Fakat onlar daha uykudayken Rablerinin katından kuşatıcı bir âfet bahçeyi sarıverdi de bahçe kapkara kesildi. Onlar, sabah olurken ‘madem devşireceksiniz, haydi erkenden gidin!’ diye birbirine seslendiler. Derken, ‘Aman bu gün hiçbir yoksul yanınıza sokulmasın!’ diye fısıldaşa fısıldaşa yola koyuldular.”

“Evet, yoksullara yardıma” güçleri yettiği halde, onları yardımdan mahrum etmek gayesiyle erkenden yola düştüler. O müşrikler, kendi bahçelerini tahrip olmuş bir halde görünce *“herhalde biz yolumuzu şaşırdık ve yanlış bir yere geldik”* (26) dediler. Biraz düşündükten sonra bunun gerçekten kendi bahçeleri olduğunu farkederek hayıflandılar. *“Değil, bizi mahrum bırakılmışız”* (27). Süre bu kıssadan sonra müslümanların büyük mükâfata uğratıldığı, Allah’tan korkanlar için Rableri katında nimetler dolu cennetin beklediği anlatılmaktadır. Daha sonra itaat eden müslümanların mücrim olamayacaklarını, müşriklerin bu iddiaları, *“Ne biçim hüküm veriyorsunuz?! Yoksa Kur’andan ayrı bir kitabınız var da ondan mı okuyorsunuz”* (37-38) gibi cevaplarla karşılık verilir.

Kur’an tekrar *“Sor onlara (neye güveniyorlar) garantileri nedir? Yoksa Allah’a koştukları ortakları mı (onlara garanti verecek)? Doğru söylüyor iseler ortaklarını çağırırlar”* (40-41) fermânıyla meydan okumakta ve Kur’an’a karşı bütün güçlerini kullanmalarına rağmen bunun boşa çıkacağı bildirilmektedir. Siz kendi kendiniz hakkında hüküm vermektedirsiniz. Bunların hiçbir temeli yoktur; akıl ve mantığa terstir. Üstelik, Allah’ın gönderdiği hiçbir kitaptan da bir delil gösteremezsiniz. Hiçbiriniz Allah’ın böyle bir vaadde bulunduğunu iddia edemez. Öte yandan onlar mâbud kabul ettikleriyle, kendilerini cennete sokacaklarına dair bir garanti de bulamıyorlar. O halde bu yanlış fikirleri nereden aldıkları soruluyor.

Sürenin sonuna doğru Allah Teâla Rasûlüne her şeye rağmen sabırla tebliğ görevine devam etmesini bildirmektedir. *“Sen, Rabbin hüküm verinceye kadar sabret. Balık sahibi (Yunus (a.s.) gibi aceleci olma”* (48). *“O kâfirler zikri (Kur’an’ı) dinledikleri zaman neredeyse seni gözleriyle devirecekler. ‘O delidir’ diyorlar. Hâlbuki O, bütün âlemler için nasihattir”* (51-52). Allah Kur’an’ın böyle olmasını istemiştir; ilk günden bugüne kadar. O’nun koruyucusu ve sahibi de Allah’tır. Müdafâasını O yapar. Çünkü O’nu yalanla-

yanlara karşı O savaşıır. Bu dâvâyâ inananların, Allah hükmünü verinceye kadar sabretmeleri gerekir.

Ayrıca sûrede müşrik ve münâfıklar karşısında sıkılan Rasûlullah (s.a.s.) güzel sıfatlarla övülerek teselli ediliyor. Allah'ın Rasûlune mecnun diyenler en çirkin sıfatlarla teşhir edilerek onlar için hazırlanan âkıbetin ne kadar acı olduğu bildiriliyor. Rasûlullah'a, müşrik ve müfterilerin iftirâ ve yalanlarına sabır göstererek tebliğ görevine devam tavsiye edilirken Yunus (a.s.) gibi sabırsızlanıp emr-i İlâhî gelmeden görevi terk etmenin acı sonucu hatırlatılıyor. Netice olarak Kur'ân-ı Kerim'in bütün âlemlere bir uyarı olarak gönderildiği belirtiliyor.³

Alâk sûresinde doğru ilmi 'okumak' vurgulanırken, Kalem sûresinde doğru ilmi 'yazmak', doğru ilimden 'öğüt almak' vurgulanır.

- 1. ÂYET -

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ

N : Nûn وَالْقَلَمِ : kaleme andolsun ki وَمَا يَسْطُرُونَ : ve yazdıklarına

“Nûn. Kaleme ve satır satır yazdıklarına andolsun ki” (68/Kalem, 1)

Hurûf-ı Mukattaa

Hurûf-ı mukattaa, Kur'an'da yirmi dokuz sûrenin başında yer alan ve isimleriyle telaffuz edilen hece harflerinin ortak adıdır.

Hurûf-ı mukattaa, harf kelimesinin çoğulu olan hurûf ile “kesilmiş, ayrılmış” anlamındaki mukattaa kelimesinden meydana gelen bir tamlamadır. Mukattaa, “kesmek, bir şeyi bütününden ayırmak” mânâsına gelen kat' kökünden türemiş bir sıfat olup söz konusu harfler kelimeyi oluştururken okundukları gibi değil, kendi isimleriyle telaffuz edildiklerinden

3 Naci Yengin, Şamil İslâm Ansiklopedisi, c. 3, s. 291-292

“bağımsız ve ayrı harfler” anlamında “hurûf-ı mukattaa” diye anılmıştır. Bu harflere aynı sebeple hurûf-ı teheccî adı verildiği gibi sûrelerin ilk harflerini oluşturduklarından evâilü’s-süver ve fevâtihu’s-süver de denilmiş, ayrıca ne mânaya geldikleri veya bu sûrelerin başında hangi amaçla yer aldıkları kesin olarak bilinmediğinden hurûf-ı mübheme olarak da adlandırılmıştır.

Kur’ân’ın yirmi dokuz sûresi bu harflerle başlamaktadır. Bu sûrelerden üç tanesi bir; on tanesi iki; on üç tanesi üç; iki tanesi dört ve bir tanesi de beş mukattaa harfiyle başlamaktadır.

Bu sûreleri şöylece sıralayabiliriz: Bakara, Âl-i İmran, A’raf, Yunus, Hûd, Yusuf, Ra’d, İbrahim, Hicr, Meryem, Neml, Kasas, Ankebût, Rûm, Lokman, Secde, Yâsîn, Sâd, Mü’min, Fussilet, Tâhâ, Şuarâ, Câsiye, Ahkaf, Kaf, Kalem, Şûrâ, Zuhuf, Duhan. Bu sûrelerin yirmi yedisi Mekke’de nâzil olmuştur. Bakara ve Âl-i İmrân sûreleri ise Medenîdir. İslâm bilginleri mukattaa harflerinin tam bir âyet olup olmaması konusunda ihtilâf etmişlerdir. Bu harflerin ne anlama geldiği konusunda da pek çok görüş ileri sürülmüştür.

“Kur’ân okumayı teşvik eden, Allah’ın kelâmını okuyana her harfi için on sevap verileceğini bildiren ve bu arada “elif-lâm-mîm”in tek harf değil üç harften oluştuğunu” bildiren hadisin dışında⁴ müteber hadis kaynaklarında hurûf-ı mukattaaya dair herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.

“Nûn” Kur’ân’ın 29 sûresinin başında yer alan ve nüzul sırasına göre ilk kez burada geçen *mukattaat* (kesik, ayrık) harflerden bir gruptur. Arap alfabesinin yirmi sekiz harfinin yarısı ya tek tek ya da ikili, üçlü, dörtlü veya beşli terkipler halinde bu şekilde kullanılmışlardır. Sûrelerin önemli bir kısmının bu harflerle başlaması, başlangıçtan beri İslâm âlimlerini meşgul etmiştir. Bu konudaki genel görüş ve kabuller şöyle özetlenebilir:

İslâm âlimlerinin tamamı, “*mukattaat harflerinin, müteşâbihattan* (anlamı kapalı olan sözcüklerden) olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır.

Bu (kesik, ayrık) harfler, bir kelime gibi yazıldıkları halde, okunurken tek tek (“elif-lâm-mim” gibi) isimleriyle telaffuz edilir. Bütün mukattaat, başında bulundukları sûrenin ayrılmaz bir parçasıdır. Bunların müstakil

4 Dârimî, Fezâ’ilü’l-Kur’ân I; Tirmizî, Fezâ’ilü’l-Kur’ân 16

birer âyet olup olmadıkları konusunda ise, farklı görüşler vardır. Bu konuda tercih edilen görüş, “mukattaat, müstakil bir âyet değildir, kendilerini takip eden âyetin bir parçasıdır” şeklinde ifade edilen görüştür. Ancak âlimlerin bir kısmı, mukattaat’ın bazısını müstakil bir âyet, bazılarını da başında bulunduğu âyetin bir parçası kabul ederler. Meselâ, Bakara sûresinin başındaki (Elif-lâm-mîm) bir âyet olarak kabul edilirken, Kalem sûresinin başında yer alan “Nûn”, bulunduğu âyetin bir parçası sayılır.⁵

Hurûf-ı Mukattaa’nın Yorumu Meselesi

Hurûf-ı mukattaanın yorumlanıp yorumlanamayacağı konusunda birbirine muhalif iki görüş vardır. Bu görüşleri şöylece sınıflandırmak mümkündür.⁶

a. Selefin Görüşü

Selefe göre mukattaa harfleri Kur’ân’ın sırlarındandır ve manaları insanlardan gizlenmiştir. Nitekim Hz. Ebû Bekr (öl. 13/634)’in: “Her kitabın bir sırrı vardır. Allah’ın Kur’ân’daki sırrı da sûre başlarında yer alan harflerdir.”⁷ ve Hz. Ali (öl. 40/660)’nin: “Her kitabın bir özü vardır. Bu kitabın özü de hurûf-ı mukattaa’dır”⁸ şeklindeki ifadeleri de bunu açıkça ortaya koymaktadır.⁹

Bu konuda bazı müfessirler de selefi bir çizgi takip ederek söz konusu harflerin anlamlarının bilinemeyeceğini söylemişlerdir. Meselâ er-Râzî şöyle demektedir: “Nasıl bir tarlaya sulama esnasında nehrin suyunun tamamı verilmeyip o tarlanın kaldırabileceği kadar su veriliyorsa, Allah katında bulunan bilgilerden de Rasûllerine lüzumu kadar verilmiştir. Bu sebepten dolayıdır ki, peygamberler âlimlere, onlar da insanlara tahammül edebilecekleri kadar bilgi sunmuşlardır. Âlimler, peygamberler ve melekler için sırlar vardır. Her grup kendisine verilenden fazlasını kaldıramaz. Çünkü akıl tam ve mükemmel değildir. Göz, güneş ışığına tahammül edemediği

5 Fahrettin Yıldız, Tefsir Dersi Notları, Basılmamış Eser, Fiksad Y.

6 Muhsin Demirci, Tefsir Usulü ve Tarihi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., 194

7 el-Kurtubî, el-Câmi’, I, 154; ez-Zerkeşî, el-Burhân, I, 173; Elmalılı, Hak Dili, I, 159; Cerrahoğlu, İsmail, Tefsir Usûlü, s. 136

8 Elmalılı, Hak Dini, I/159; Subhi es-Sâlih, Mebâhis, s. 236; İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s. 136.

9 Şeltût, Mahmûd, Tefsiru’l-Kur’ân, s. 69

gibi akıl da sırlara dayanamaz.¹⁰ İbn Teymiyye (ö1.724/1323) de aynı görüşü destekleyerek bu harflerin mânâlarını Hz. Peygamber (s.a.s.)’in dışında hiç kimsenin anlayamayacağını ifade etmektedir.¹¹

Elmalılı Hamdi Yazır’ın bu konudaki görüşü de şöyledir: “Hurûf-ı mukattaa, Kur’ân nâzil olurken Hz. Peygamber (s.a.s.)’in kulağında bir hususiyetle cınlayan ve çeşitli mânâları Hz. Peygamber’in kalbinde tesbit eden vahiy sesleridir. Bu sesler, yalnız ona mahsus olduğundan mâhiyetlerini de ancak o bilmektedir”¹².

Kısacası Selef âlimleri, mukattaa harflerini Kur’ân’ın özü ve sırrı kabul etmektedirler. Onlara göre bu harflerin mutlaka mânâları vardır, ama onları Hz. Peygamberden başkası kavrayamaz. Çünkü bu hususta tek selâhiyetli odur.¹³

Selefe ve bu yolu takip eden bazı âlimlere göre bu harfler, Kur’ân’ın esrârındandır. Allah bunların hakikatini bilmeyi kendine tahsis etmiştir. Bu görüşte olan âlimler, haliyle onları tefsir etmekten kaçınmışlardır. Görüşlerini teyid sadedinde seleften birtakım rivâyetler de nakletmişlerdir. Şa’bî, Süfyan es-Sevrî ve muhaddislerden bir topluluktan yapılan rivâyetlere göre onlar şöyle demişlerdir: Bunlar, sadece Allah’ın bildiği müteşâbihattandır. Onlar hakkında konuşmamız gerekmez (câiz olmaz). Onlara inanır ve nakledildikleri gibi okuruz. Benzeri görüşler Hulefâ-i Râşidîn ile İbn Mes’ûd’a da nisbet edilmiştir.¹⁴

Hurûf-ı mukattaaya anlam vermekten kaçınanların en önemli gerekçeleri söz konusu harflerin müteşâbihattan olduğu, müteşâbihatın te’vilinin ise dinen yasaklandığı hususudur. Aslında Kur’ân-ı Kerim’in temel gayesi insanları hidâyete ulaştırmak olup bütün âyetler içinde çok küçük bir yer tutan hurûf-ı mukattaanın anlamının bilinmemesi Kur’ân’ın bu fonksiyonunu hiçbir şekilde zedelemeyiz. Ayrıca hac ibâdetleri içinde yer alan ve hikmeti tam olarak anlaşılamayan Safâ ile Merve arasında sa’y etme gibi teabbüdü konularla, anlamı bilinmeyen bazı kelimelerin Kur’ân’da yer alması, kişinin kulluk samimiyetini ölçme ve Allah’a teslimiyetini sağlama

10 Fahreddin er-Râzî, Mefâtihu'l-Çayb, II/3

11 İbn Teymiyye, Mecmû’u fetâvâ, XVII/399

12 Elmalılı, Hak Dini, I/161

13 Muhsin Demirci, Tefsir Usulü ve Tarihi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Vakfı Yay., 194-195

14 Kurtubî, el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân, Beyrut ty. I, 154

amacı taşır. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî ise Kur'an'ın indiği dönemde Araplar'ın hurûf-ı mukattaa'nın mânalarını bildiğini iddia eder. Ona göre Hz. Peygamber'in, özellikle Kur'an konusunda bir açık vermesini bekleyen müşrikler bu harflerin mânâsını bilmeselerdi mutlaka bunu dillerine dolar, Kur'an'a ve Peygambere eleştiri yöneltirlerdi. Hâlbuki onlardan böyle bir itiraz vâki olmadığı gibi Kur'an'ın fesâhat ve belâğatini açıkça itiraf etmek zorunda kalmışlardır.¹⁵

b. Halefin Görüşü

Hurûf-ı mukattaa konusunda ileri sürülen ikinci görüş de halefin yani “müteahhirûn Ehl-i sünnet kelâmcılar”ın görüşüdür. Onlara göre de, Allah Taâlâ'nın muhâtapları için anlamı olmayan şeyleri inzal etmesi uygun değildir. Ayrıca Kur'an'da insanları tefekküre sevkeden birçok âyet vardır. Şâyet söz konusu harflerin herhangi bir manası olmasaydı, o takdirde bunların istisna edilmeleri gerekirdi. Yine bunlar, manaları bilinmeyen harfler olsaydı, o zaman da Kur'an'ın meydan okuması caiz olmazdı¹⁶. Daha başka deliller de ileri süren müteahhirûn Kelâmcılar, ilimde rûsuh sahibi olanların bu harflerin manalarını çözebileceklerini söylemişler ve kendileri de bazı te'viller yapmışlardır. Ama onlar da, hurûf-ı mukattaa'dan ne kastedildiği hususunda yapmış oldukları yorumlarda birlik temin edememişlerdir. Bu konuda birbirinden farklı 20 kadar görüş ortaya atılmıştır¹⁷. Bunların birkaçını şöylece sıralayabiliriz.

İçlerinde kelâmcıların da bulunduğu, çoğu sonraki nesillerden olan çok sayıda âlim, müteşâbih âyetlerin ve dolayısıyla hurûf-ı mukattaa'nın mânalarını araştırmanın gerekli olduğunu söylemiştir. Bu âlimlere göre “apaçık bir Arapça ile” nâzil olan,¹⁸ insanları üzerinde düşünmeye dâvet eden,¹⁹ her şeyi açıklayan²⁰ ve hidâyet rehberi olan²¹ Kur'an'da anlaşılmayan sözlerin bulunması onun bu özellikleriyle bağdaşmaz. Gerek nazım gerekse nesirde kelimelerin yerine mukattaa harflerini kullanmanın Arap geleneğinde bulunduğunu söyleyen İbn Atıyye el-Endelûsî bu harflerin tefsir edilmesi

15 Bak. Süyûtî, el-İtkan, III/27

16 İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s. 138

17 Bk. Fahreddin er-Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, II/5-8

18 26/Şuarâ, 195

19 4/Nisâ, 82; 47/Muhammed, 24

20 16/Nahl, 89

21 2/Bakara, 185

tarafıdır.²² Selefî bir âlim olmasına rağmen İbn Teymiyye de bu görüştedir. İbn Teymiyye'ye göre Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetinde müteşâbihin mâna ve tefsirini değil; te'vilini Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceği ifade edilmiştir. Allah, “*Bu kitap, âyetlerini düşünsünler... diye sana indirdiğimiz mübârek bir kitaptır*”²³ buyurmuştur. Burada söz konusu edilen düşünme, hem muhkem hem de müteşâbih âyetleri kapsar; mânâsı olmayan veya anlaşılması imkânsız bulunan bir şey ise düşünülemez.²⁴

Onlara anlam verenler, değişik birçok görüş ileri sürmüşlerdir. Biz bunlardan sadece önemli bulduğumuz birkaç tanesini nakletmekle yetineceğiz:

a- Bu harflerden her birinin Allah'ın isim ve sıfatlarıyla başka isimlere delâlet ettiğini ileri sürenlerin görüşü:

Bu konuda sefeye nisbet edilen görüşler de vardır. Bu görüşlerin büyük çoğunluğu İbn Abbas'a nisbet edilir. Meselâ İbn Abbas'a nisbet edilen bir görüşe göre “Kâf-hâ-yâ-ayn-sâd” harfleri Allah'ın şu isimlerine delâlet ederler “el-Kerîm, el-Hâdî, el-Hakîm, el-Alîm, es-Sâdık.”²⁵ “Elif-lâm-mîm” harfleri, “Ben Allah'ım, daha iyi bilirim” anlamındadır.

Buna benzer misalleri çoğaltmak mümkündür. Bir kısım âlimler, bazı gerekçeler ileri sürerek bu görüşe karşı çıkmışlardır. Her şeyden önce bu harflerin bu anlama geldiğine dair tutarlı bir dayanak mevcut değildir. Meselâ bir “kaf” harfi niçin Allah'ın “Kahir ismine delâlet ediyor da “Kuddûs”, “Kadîr” veya “Kavî” isimlerine delâlet etmiyor?²⁶

Mukattaa harflerinden bazıları Allah'ın, bazıları diğer varlıkların isimlerinin kısaltmasıdır. İbn Abbas'tan rivâyet edilen ve Dahhâk'ın tercih ettiği bir görüşe göre elif-lâm-mîmdeki elif Allah'a, mîm Muhammed'e, lâm ise Cebrail'e delâlet eder ve bu terkip, “Bu kitap Allah katından Cebrail vasıtasıyla Muhammed'e indirilmiştir” anlamına gelir.²⁷ İbn Cübeyr'in İbn Abbas'tan naklettiği diğer bir rivâyette ise bu harflerden her biri ya Allah'ın

22 El-Muharreru'l-Veciz, I/96

23 38/Sâd, 29

24 Mecmû'u Fetâvâ, XIII/275

25 Suyûtî, el-İtkan, Beyrut 1978, II/11

26 Subhi es-Sâlih, Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'ân, Beyrut 1968, s. 241

27 İbnü'l-Cevzî, I/22; Fahreddin er-Râzî, II/6

zatî bir isminden ya nimetlerine delâlet eden bir isimden veya bir melek ya da bir peygamber isminden alınmıştır.²⁸

Ayrıca bir harf ya da harf grubunun anlamıyla ilgili olarak bir sahâbeden, meselâ İbn Abbas'tan nakledilen farklı anlamlar o kadar çok ve birbirinden uzaktır ki, bu durum rivâyetlere itimadı sarsmaktadır.

b- Kur'an'ın icâzına delâlet ettiklerini söyleyenlerin görüşü:

Hurûf-ı mukattaa ile muhâtaplara şu mesaj verilmektedir: Kur'an-ı Kerim, Arapların konuşmalarında kullandıkları bu hece harflerinden oluşan kelimelerden meydana gelmektedir. Kur'an bu kelimeleri kullanarak öyle bir ifade üslûbu ortaya koymuştur ki, beşerin bunun gibisini ortaya koyması mümkün değildir. Oysa Araplar da konuşmalarında aynı hammaddeyi kullanıyorlar. Eğer bu Kur'an Allah tarafından indirilmemiş olsaydı, onlar da Kur'an'ın fesâhatine denk bir fesâhat tutturlardı.

Bu görüşe göre hurûf-ı mukattaa Kur'an'ın icâzını ortaya koymak amacıyla kullanılmıştır. Gerçi bu harflerin tamamı Arap alfabesinin yarısından ibarettir; ancak Araplar'da alfabenin tamamını ifade etmek üzere kısaca "elif bâ tâ sâ" demek âdet olmuştur. Bu telakkiye göre hurûf-ı mukattaa'nın mevcûdiyeti şu mesajı vermektedir: "Kur'an sizin konuşmalarınızda ve yazılarınızda kullandığınız harfleri kullanmaktadır. Eğer onun beşer kelâmı olduğunu iddia ediyorsanız siz de aynı harflerle benzeri bir metin düzenleyin." Hurûf-ı mukattaa ile başlayan sûrelerin büyük çoğunluğunda bu harflerden hemen sonra Kur'an'ın icâzının dile getirilmiş olması bu görüşün doğruluğuna delil olarak gösterilir.²⁹ Son dönem âlimleri arasında en çok taraftar bulan görüşlerden biri budur.

Mukattaa harfleri Arapça kelimelerin terkinde en çok kullanılan harflerden meydana gelmektedir. Bu özellikleri taşıyan hurûf-ı mukattaa'nın Kur'an'da zikredilmesi, bu İlâhî kelâmın harflerden meydana geldiğini bildirmek ve dolayısıyla muhâtaplarını ilzam etmek amacına yöneliktir.³⁰

²⁸ İbn Atrıyye, I, 96

²⁹ İbn Kesir, Tefsîru'l Kur'an, I/59

³⁰ Zemahşerî, el-Keşşâf, I/100-104

Bu görüşü ileri sürenler, görüşlerine gerekçe olarak da şunu söylerler: Bu harflerle başlayan sûreler yirmi dokuz adet olup hece harflerinin sayısı da yirmi dokuzdur. Ayrıca her harf grubundan biri hurûf-ı mukattaa içerisinde Kur'an'da zikredilmiştir.

Arap dilinde kelimelerin harf sayısı ile de Hurûf-u Mukattaa'nın bir ilişkisi vardır. Şöyle ki; Arap dilinde kelimeler ya bir, ya iki, ya üç, ya dört, ya da beş harften oluşmaktadır. Arapçada beş harften fazla harften oluşan kelime yoktur. Hurûf-ı mukattaa da birden başlamak üzere beş harfe kadar bir arada zikredilmiştir.

c- Hurûf-ı mukattaa Kur'an'a dikkat çekmek üzere zikredilmiştir.

Ebü Revk Atıyye b. Hâris el-Hemedânî ve Kutrub'un benimsediği bu görüşe göre Mekkeli müşriklerin, Kur'an'ın insanları etkisi altına almasını önlemek amacıyla Kur'an okunurken gürültü çıkarmaya karar vermeleri üzerine Kur'an'a vurgu yapan devamındaki âyetlere dikkat çekmek için söz konusu harfler nâzil olmuştur. Müfessirlerin beyânına göre vahiy geldikçe Hz. Peygamber bunları insanlara tebliğ ederdi. Ancak Kur'an'ın meydan okuması karşısında âciz kalan müşrikler ve gayr-i müslim unsurlar diyorlardı ki; "... Sakın şu Kur'an'ı dinlemeyin, okundukça gürültü edin, belki bastırır galip gelirsiniz."³¹ Ancak hurûf-ı mukattaa'nın yer aldığı sûreler nâzil olunca bu harfler, kâfirlerin de dikkatlerini çekmiş böylece gürültü etmekten vazgeçerek Kur'an'a kulak vermeye başlamışlardır.³² Fahrreddin er-Râzî, hurûf-ı mukattaa'nın, sûrelerin başında yer almasının bu görüşü desteklediğini söyler.³³ Hurûf-ı mukattaa'nın dikkat çekme işlevine sahip olduğu görüşünü geliştirerek benimseyen Reşid Rızâ, bu harflerle öncelikle Mekke'de müşriklerin dikkatleri çekilerek onların İslâm'a dâvet edildiğini, kendilerine nübüvvetin kanıtlandığını, daha sonra aynı dâvetin Medine'de Ehl-i kitaba yöneltildiğini ileri sürer. Hurûf-ı mukattaa ile başlayan yirmi dokuz sûrenin yirmi beşinde bu harflerden hemen sonra Kur'an'dan söz edilmesi, geri kalan dört sûrenin her birinde de aslında nübüvvet ve kitabın isbâtıyla ilgili konuların yer alması, bu harflerin Kur'an vahyine dikkat çekmek için zikredildiğini gösterir.³⁴ Hurûf-ı mukattaa konusunda en

31 41/Fussilet, 26

32 Ez-Zerkeşi, el-Burhân, I/75

33 Mefâtihu'l-Ğayb, II/11; Ayrıca bk. İbnü'l-Cevzi, I/21-22

34 Tefsirü'l-Menâr, VIII/302

isâbetli yorumu Reşîd Rızâ'nın yaptığını söyleyen Subhî es-Sâlih de onun görüşüne katılır.³⁵ Bu telakki özellikle son dönem âlimleri arasında taraftar bulmuştur.

d- Uyarı harfleri olduklarını söyleyenlerin görüşü:

Bu görüşü ileri sürenler, şöyle derler: Câhiliyye Arapları da kasidelerine birtakım tenbih (uyarı) edatlarıyla başlar, böylece muhâtabın dikkatini kendi sözlerine çekmek isterlerdi. Kur'ân-ı Kerîm, onların kullandığı uyarı harflerinden farklı olarak bu harfleri kullanmıştır. Çünkü bu harfleri kullanmaktan maksat, muhâtabın dikkatini çekmektir. O halde farklı harflerin kullanılması, bu görevi daha mükemmel bir şekilde yerine getirecekti ve Kur'an da bunu yaptı.

Hurûf-ı mukattaanın yorumunda sûflerin de kendilerine has yaklaşımları vardır. Bu konudaki te'villerin en çok dikkat çeken örnekleri Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye aittir. Tam bir hurûfî anlayışla harflerin de bir ümmet olduğunu, bunların kendilerine has şeriatlarının, hatta kendi türlerinden Rasûllerinin bulunduğunu ileri süren İbnü'l-Arabî, hurûf-ı mukattaanın harfler âlemine ait mertebelerden avam tabakasının bir üst derecesindeki havas mertebesinde yer aldığını söyler.³⁶ Ona göre hurûf-ı mukattaanın mâhiyetini aklî sûretleri idrâk edenlerden başka kimse bilemez. Bu harfler yirmi dokuz sûrede zikredilmiştir ki bu, Kur'an'da ay için belirlendiği ifade edilen menzillere³⁷ denk düşmektedir. Hurûf-ı mukattaanın tekrarlarla birlikte toplam sayısı yetmiş sekizdir. Hz. Peygamber de, “İman, yetmiş küsur şubedir” demiştir. Hurûf-ı mukattaadan hareketle hadiste geçen küsurun sekizden ibaret olduğu ve imanın yetmiş sekiz şubeden meydana geldiği anlaşılır. Şu halde bir kul hurûf-ı mukattaanın mâhiyetini bilmedikçe imanın esrârını ikmal edemez.³⁸ İbnü'l-Arabî'nin kaydettiğine göre İbn Berrecân, söz konusu harfleri keşfine perde kılarak felek ilmi yönünden yorumlayıp bununla Beytûlmakdis'in 583 yılında fethedileceğini söylemiştir.³⁹ Subhî es-Sâlih, İbnü'l-Arabî'nin bu tür bâtinî-hurûfî yorumlarını sûfiyye şathiyelerinin ilginç örnekleri olarak görmektedir.⁴⁰

35 Mebâhis fi' Ulûmi'l-Kur'ân, s. 243-246

36 Muhyiddin İbnü'l-Arabî, el-Fütûhat, I/260-262

37 36/Yâsin, 39

38 Muhyiddin İbnü'l-Arabî, el-Fütûhat, I/266-267

39 A.g.e., I/268

40 Mebâhis fi' Ulûmi'l-Kur'ân, s. 239

Futûhât-ı Mekkiyye'nin 198'nci babının 27'nci faslında Muhyiddîn İbn Arabî, sûre başlarında bulunan bu harflerin, meleklerin isimleri olduğunu, bunlar okunmakla o meleklerin çağrılmış olacağını, ismin sahibi olan meleklerin de bu harfleri okumak sûretiyle kendilerini çağırان kimsenin söyleyeceği sözü bekleyeceklerini; eğer bu harflerden sonra bir haber geliyorsa "Doğrusun" diyerek okuyanı tasdik edeceklerini ve "Bu, gerçek mü'mindir, doğruyu söyledi, hakkı haber verdi" deyip o kimse için mağfiret dileyceklerini söylemektedir. Bu görüş, sadece Muhyiddîn İbn Arabî'ye mahsustur.

Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye nisbet edilmekle birlikte Kâşânî'ye ait olduğu kabul edilen İşârî tefsir kitabında yer alan bilgilere göre elif-lâm-mîm harfleri sırasıyla Allah, Cibril ve Muhammed isimlerinin kısaltmalarıdır. Varlığın (vücûd) evveli Allah, ortası Cibril, sonu Muhammed'dir. Bu üçü bir daire oluşturduğu gibi üç harf de varlığın bütününe işaret eder. Yine aynı eserde, bazı mukattaa harflerinin Hz. Peygamber'in belli vasıflarına işaret ettiği ileri sürülmektedir.⁴¹ Ni'metullah en-Nahcuvânî de hurûf-ı mukattaa ile Rasûl-i Ekrem arasında benzer münâsebetler kurmuştur.⁴² İsmâîi Hakkı Bursevî ise hurûf-ı mukattaa'nın sahih mânalarının olduğunu ve bunların muhakkik sûfilerin ilimlerinin özünü teşkil ettiğini söyler. Ona göre Hz. Âdem ile İdris'e verilen ilimler içinde hurûf ilmi de vardır. Hz. Peygamber hem öncekiler hem sonrakilerin ilmiyle donatılmıştır. Bir rivâyete göre Hurûfiyye'nin zemmedilmesinin asıl sebebi, nasların zâhirine itibar etmemesi ve hakikatin elbisesi durumunda olan şeriat perdesini kaldırmasıdır. Hurûf-ı mukattaa'nın gerçek mânalarını ancak Allah, Hz. Muhammed ve onun kâmil vârisleri bilir. Bu mânaları bilen kâmil insanlar, ifşâ hususundaki ahidlerini bozmamak ve zayıf akıllıları korumak amacıyla onları açıklamayarak bazı remiz ve işaretler kullanma yoluna gitmişlerdir.⁴³ Hurûf-ı mukattaa'nın gizli bir ilim ve bir sır olduğuna hükmeden müfessir Âlûsî de bu harflerle ne kastedildiğini Rasûlullah'tan sonra yalnızca ona vâris olan velilerin bilebileceğini, erbâb-ı zevkin de bunların mânalarını anlayabileceğini, diğer âlimlerin buna vâkıf olmayışlarının ise bir sakınca teşkil etmeyeceğini söyler.⁴⁴

41 Tefsirü'l-Kur'ânî'l-Kerim, I/13, 422, 520; II/31, 256, 323, 348

42 El-Fevâtihu'l-İlâhiyye, I/98, 242, 509; II/227, 272

43 Rûhu'l-Beyân, IV/4, 207, 439; VII/4

44 Rûhu'l-Me'ânî, 100-101, 103

İslâm dünyasında ilk temsilcileri Şîî çevrelerin arasından çıkan, havas ve hurûf ilimleriyle ilgilenen kişiler hurûf-ı mukattaaya özel bir önem atfetmişlerdir. Nitekim “Kâf-hâ-yâ-ayn-sâd”ın mânâsını soran bir kimseye Muhammed b. Hanefiyye’nin, “Bunun tefsirini haber versem, su üzerinde ayakların batmadan yürürsün” dediği nakledilir.⁴⁵ Öte yandan İbn Sînâ bir risâlesinde hurûf-ı mukattaayı matematik ve mantık esaslarına dayalı olarak felsefî bir tarzda yorumlamıştır. İmam Gazzâlî’ye nisbet edilen hurûf-ı mukattaa konusundaki bir risâlede bu harflerin hakikatini Hz. Peygamber’den başka kimsenin bilemeyeceği ifade edilmekle birlikte, eserde bunların havassı hakkında bazı bilgiler verilmiştir.

Öne sürülen deliller gözden geçirildiğinde, hurûf-ı mukattaanın Kur’an vahyine dikkat çekme fonksiyonu gördüğü yönündeki tez akla ilk gelen yaklaşım olarak görünmektedir. Ancak dikkat çekmede hedeflenen kitlenin belli bir zümre ile sınırlandırılması yerine, Kur’an’ın indiği dönemdeki müşrikler ve ehl-i kitabın yanı sıra her devirdeki insanlar olduğunu kabul etmek daha isâbetlidir. Bu harflerin büyük çoğunluğundan hemen sonra Kitab veya Kur’an kelimelerini içeren yahut bunlara işaret eden âyetlerin gelmesi, onların dikkat çekmek amacıyla zikredildiğini destekleyen önemli karînelerden biridir. Âyetleri dura dura okumayı⁴⁶ ve okunurken susup dinlemeyi⁴⁷ emreden, Kur’an’ın okunuşu sırasında gürültü çıkaran müşrikleri yeren⁴⁸ çeşitli tenbih edatları kullanıldığı gibi birçok sûre yemin ve nidâ gibi dikkat çekici bir unsurla başlamaktadır. Beşer sözünün çok üstünde olan ve Arap diline yeni terimler kazandıran Kur’an’da Arapların alışık olmadığı türden tenbih edatlarının kullanılmış olması normaldir. Hurûf-ı mukattaa sadece dikkat çekme amacıyla zikredilmiş olmasa bile, mânalarını Allah’tan başka kimsenin bilemeyeceği yönündeki görüş de dâhil olmak üzere, bu konuda geliştirilen görüşlerin hemen hepsinde söz konusu harflerle aynı zamanda dikkat çekme hedefinin gözetildiğini kabul etmek mümkündür. Dolayısıyla bu telakki diğer yaklaşımların ortak noktası olması açısından dikkate değer gözükmektedir.⁴⁹

45 Ebû Hayyân el-Endelüsî, I/35

46 17/İsrâ, 106

47 7/A’râf, 204

48 41/Fussilet, 26

49 M. Sait Şimşek, Şamil İslâm Ansiklopedisi, c. 3, s. 26-27; M. Zeki Duman-Mustafa Altundağ, TDV İslâm Ansiklopedisi, TDV Y., c. 18, s. 401-408

Yukarıdan beri izah ettiğimiz şekilde bu harflerin tefsirinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Biz bu görüşlerden birini tercih ediyoruz ki, o da bu harflerin Kur'an-ı Kerim'in böyle harflerden meydana gelmiş olduğuna işaret sayılmasıdır. Bu harfler, Kur'an-ı Kerim'in hitâbettiği Araplar tarafından kullanılan harflerdir. Böyle olmasına rağmen Araplar bu harflerden veciz Kur'an-ı Kerim'in bir benzerini meydana getirememişlerdir. Bu Kur'an ki, onları defalarca, bir benzerini veya on sûrenin bir benzerini yahut da hiç olmazsa bir sûrenin benzerini meydana getirmeye dâvet etmiş, fakat onlar bu meydan okuyuşa cevap vermekten âciz kalmışlardır.

Bu âcizlik, yalnız Kur'an'a karşı değil; Allah'ın bütün mahlûkatına karşı da aynıdır. İşte Allah'ın yaratışıyla insanın sanatı arasındaki fark budur. Yeryüzü, mâhiyeti bilinen zerrelere meydana gelmiştir. İnsanın bu zerrelerden (atomlardan) meydana getirebileceği en son şekil; ya bir kerpiç, ya bir tuğla, ya bir kap, ya bir direk, ya bir heykel veya bir cihazdır. Ne kadar uğraşırsa uğraşsın yapabileceği budur. Fakat Allah, öyle bir mübdî (benzersiz yaratıcı) ki, o zerrelerden hayat meydana getiriyor. Bu hayatta da insanı âciz bırakan enerjik, hareketli İlâhî bir esrar gizliyor; Hayat sırrını. Beşerin eremeyeceği ve kavrayamayacağı bir sır. İşte böyledir Kur'an... Harfler ve kelimeler... İnsanoğlu bunlardan vezinler, cümleler kurar. Allah ise bir Kur'an, bir Furkan vücuda getirir. Bu harf ve kelimelerden meydana gelen beşer sanatıyla Allah'ın sanatı arasındaki fark, ölü cisimle hayat fişkırان ruh arasındaki fark gibidir. İşte bu, hayatın şekliyle hakikati arasındaki farktır.

Tabiat kanunlarının her biri Rabbimiz'in âyetleridir. Bunlara tekvinî kanunlar diyoruz. Bir çiçeğin açmasında, bir böceğin uçmasında birçok kanun-ı İlâhî çalışmaktadır. İnsanoğlu bu kanunları keşfeder, elementleri bulur, ama bir çiçeği yoktan var edemez. Rabbimiz'in teşrîî kanunu olan bu Kur'an âyetlerinin lafızları da bize 28 harfin bir araya gelmesiyle ulaştırılmış. İnsanoğlu bu harflerin hepsini sayar, yazının kurallarını da bilir, ama elementlerden bir çiçek yaratamadığı gibi bu harflerden de bir âyetin benzerini getiremez.

Bu harfler, Kur'an'ın eşsizliğine işaret etmek, muhâtabın dikkatini okunan vahye çekmek, onu İlâhî mesajı dinlemeye ve anlamaya hazırlamak için gelmişlerdir. Mukattaa harflerinden sonra yemin ifadelerinin yer alması, bu görüşü desteklemektedir. Tabii ki bu yaklaşım da bir faraziyyeye dayandığından, kesin ve tam iknâ edici değildir. Kur'an veya Rasûlullah ta-

rafından bu harflerin mânâsı bize bildirilmediği için, bu konuda kesin bir şey dememek, bu harflerin anlamı hakkında kesin bir söz söylememek en doğru yoldur. Her şeyin doğrusunu en iyi Allah bilir.

Bazı âlimlerin, Allah ile Rasûlü arasında birer şifre olarak kabul ettikleri mukattaa harflerinin, tek başlarına ya da bulundukları sûrelerin başındaki durumlarına göre ifade ettikleri bazı gizli manaları olabilir. İbn Teymiyye⁵⁰ ve Elmalılı'nın⁵¹ da zikrettiği şekilde bu harflerin manalarını Hz. Peygamber biliyordu. Çünkü Kur'an'ın ilk muhatabı ve en selahiyetli müfessiri o idi. Aksini iddia etmek, Rasûlullah (s.a.s.)'ın Kur'an'dan bazı âyetlerin manalarını anlamadığı sonucunu ortaya çıkarır ki, bunun doğruluğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Ancak burada şöyle bir soru akla gelebilir. O halde Hz. Peygamber söz konusu harflerin manalarını neden açıklamadı?

Bilindiği üzere bu konuda Rasûlullah (s.a.s.)'dan nakledilen tek bir hadis mevcuttur. O da: *"Allah Taâlâ'nın kitabından bir harf okuyana on misli sevab verilir. Ben 'Elif lâm mîm' bir harftir demiyorum. Elif bir harf, lâm bir harf, mîm bir harftir"*⁵² hadisidir ve görüldüğü gibi bu hadis, harflerin mânâlarıyla ilgili herhangi bir bilgi vermemektedir. Bu durumda şu üç ihtimal üzerinde durulabilir:

1. Ya Allah Taâlâ bu harflerin Rasûlü ile kendi arasında birer sır olarak kalmasını istemiştir.
2. Ya sahâbiler bu konuda Peygamber'e bir şey sormadıkları için Rasûlullah (s.a.s.) herhangi bir açıklama yapmamıştır.
3. Ya da esasen sahâbiler de kendi bilgi ve zekâ seviyelerine göre bu harflerin mânâlarını anlıyorlardı, o yüzden de Peygamber (s.a.s.) bu harflerin mânâlarıyla ilgili olarak herhangi bir beyanda bulunma ihtiyacı hissetmemiştir.

Bizim kanaatimize göre Allah Rasûlü'nün bu harflerin anlamlarını bilmemesi mümkün değildir. Ancak Peygamberimizin onların muhtevâlarını açıklamaması, söz konusu harflerin içerik itibarıyla müslümanlara yöne-

50 İbn Teymiyye, Mecmû'u Fetâvâ, XVII/399

51 Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, I/161

52 Tirmizi, Fezâilu'l-Kur'an 16; Dârimî, Fezâilu'l-Kur'an 1

lik bir sorumluluk anlamı taşımadıklarından kaynaklanıyor olabilir. En doğrusunu Allah bilir.⁵³ Hurûf-ı mukattaanın müstakil âyet olup olmadığı konusunda farklı iki görüş vardır. Bir görüşe göre, bu harflerden bazıları müstakil birer âyet bazıları da kendilerinden sonra gelen âyetlerin cüz'üdür yani Müstakil âyet değildir.

Meselâ altı sûrenin başında bulunan ve başlı başına birer âyet kabul edildikleri halde müstakil âyet sayılmayıp başlarında yer aldıkları âyetlerin birer cüz'ü kabul edilmişlerdir. Bu görüşü ileri sürenler, Kûfelilerdir.⁵⁴ Müfessir ez-Zemahşerî de aynı görüşü destekleyerek söz konusu harflerin müstakil âyet sayılıp sayılmamasının tevkîfi/îlâhî olduğunu söylemektedir.⁵⁵ Bu konudaki diğer görüş ise Basra'lılara aittir. Onlara göre de yirmi dokuz sûrenin başında bulunan mukattaa harflerinin hiçbirisi müstakil âyet değildir.⁵⁶

Kalem sûresi hece harfi “Nûn” ile başlıyor. Kur'an sûrelerinin bazıları böyle harflerle başlamaktadır. Bu harflerin tefsirinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Biz bu görüşlerden birini alıyoruz ki, o da bu harflerin Kur'an-ı Kerim'in böyle harflerden meydana gelmiş olduğuna işaret sayılmasıdır. Bu harfler Kur'an-ı Kerim'in hitabettiği Araplar tarafından kullanılan harflerdir. Böyle olmasına rağmen Araplar bu harflerden veciz Kur'an-ı Kerim'in bir benzerini meydana getirememişlerdir. Bu Kur'an ki, onları defalarca, bir benzerini veya on sûrenin bir benzerini yahut da hiç olmazsa bir sûrenin benzerini meydana getirmeye dâvet etmiş, fakat onlar bu meydan okuyuşa cevap vermekten âciz kalmışlardır.

Bu âcizlik, yalnız Kur'an'a karşı değil; Allah'ın bütün mahlûkatına karşı da aynıdır. İşte Allah'ın yaratışıyla insanın sanatı arasındaki fark budur. Yeryüzü, mahiyeti bilinen zerrelere meydana gelmiştir. İnsanın bu zerrelerden (atomlardan) meydana getirebileceği en son şekil; ya bir kerpiç, ya bir tuğla, ya bir kap, ya bir direk, ya bir heykel veya bir cihazdır. Ne kadar uğraşırsa uğraşsın yapabileceği budur. Fakat Allah, öyle bir mübdî (benzersiz yaratıcı) ki, o zerrelerden hayat meydana getiriyor. Bu hayatta da insanı âciz bırakan enerjik, hareketli ilahî bir esrar gizliyor; Hayat sırrını. Beşe-

53 Muhsin Demirci, Tefsir Usulü ve Tarihi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Y., s. 195-200

54 Elmalılı, Hak Dini, I/152; İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, s. 136

55 ez-Zemahşerî, el-Keşşâf, I/25; el-Âlusî, Rûhu'l-Meânî, I, 89

56 Elmalılı, Hak Dini, I, 52; İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, s. 136; Muhsin Demirci, Tefsir Usulü ve Tarihi, s. 193-194

rin eremeyeceği ve kavrayamayacağı bir sır. İşte böyledir Kur'an... Harfler ve kelimeler... İnsanoğlu bunlardan vezinler, cümleler kurar. Allah ise bir Kur'an, bir Furkan vücuda getirir. Bu harf ve kelimelerden meydana gelen beşer sanatıyla Allah'ın sanatı arasındaki fark, ölü cisimle hayat fışkıran ruh arasındaki fark gibidir. İşte bu, hayatın şekliyle hakikati arasındaki farktır.

Tabiat kanunlarının her biri Rabbimiz'in âyetleridir. Bunlara tekvinî kanunlar diyoruz. Bir çiçeğin açmasında, bir böceğin uçmasında birçok kanun-ı ilahî çalışmaktadır. İnsanoğlu bu kanunları keşfeder, elementleri bulur ama bir çiçeği yoktan var edemez. Rabbimiz'in teşrîî kanunu olan bu Kur'an âyetlerinin lafızları da bize 29 harfin bir araya gelmesiyle ulaştırılmış. İnsanoğlu bu harflerin hepsini sayar, yazının kurallarını da bilir, ama elementlerden bir çiçek yaratamadığı gibi bu harflerden de bir âyetin benzerini getiremez.

“Nûn. Kaleme ve satır satır yazdıklarına andolsun ki” (68/Kalem, 1)

Nûn'a; harf adı yanında, “hokka, cennet nehri, büyük balık” mânâsı verenler de olmuştur. Ayrıca nûn, “kılıcın keskin ağzı”na denir. Bu takdirde “Nûn ve'l-kalem” “kılıç ve kaleme yemin olsun” anlamına gelir.

Bir kısım tefsirciler de, sûrede “*Sen Rabb'inin hükmüne sabret, balık sahibi (Yunus) gibi olma. Hani o kızgın bir halde Rabb'ine nidâ etmişti.*”⁵⁷ buyrulmuş olması ve bu âyetteki “*sâhibe'l-hût*”tan maksadın, Enbiyâ sûresinde geçen “*Zünnûn olan Yunus'u da hatırla, O, bir zaman kızarak kavmini bırakıp gitmişti. Bizim kendisine güç yetiremeyeceğimizi sanmıştı da karanlıklar içinde niyaz etmişti.*”⁵⁸ âyeti gereği Zü'n-Nûn (yani Nûn'un sahibi) olan Hz. Yunus olduğuna ve Sâffât sûresinde “*Kınanmış bir halde iken balık onu yutmuştu.*”⁵⁹ buyrulmasına dayanarak, bu ipuçları sayesinde, “burada Nûn, karanlıkları içinde Hz. Yunus'un hapsedildiği balıktır.” görüşüne varmışlardır.

57 68/Kalem, 48

58 21/Enbiyâ, 87

59 37/Sâffât, 142

Nûn'a nurdan bir levha anlamı da verilmiştir. Bu mânâ; ufukta göğün çizdiği yay içinde bir nokta gibi bulunan güneşin veya yerin bir şekli çizmesinden alınmış olabilir. Yine İbn Abbas'tan rivâyet edildiğine göre, nûn, kelimesini oluşturan harflerin sonuncusudur.⁶⁰

Câfer-i Sâdık, Nûn'un "Cennet nehirlerinden bir nehir" olduğunu söyler. Bunlardan başka Kamus'ta anlatıldığı gibi nûn, hokka ve balık mânâsına geldiği gibi, "Şefretü's-Seyf", yani kılıcın ağzına da denir ve Arapların balık şeklinde bulunan bir kılıçlarının da adıdır. Doğru söze, kezâ küçük çocuğun çenesindeki çukura "nûne" denir. Bu "nûne" kelimesinin sonundaki "tâ" teklik için olduğundan, cins kastedildiğinde "nûn" denilmesi gerekir. Şu halde nûn, cins isim olarak "Nûn ve'l-kalem"ın, kılıç ve kaleme yemin olması ihtimali de vardır.

Kalem ile benzerliğinden dolayı, "hokka" şıkkı diğerlerine tercih edilir. Görüldüğü gibi bu harflere dair yorumların sonu gelmeyecektir. Fakat bu harfler, Hz. Peygamber'in vahyin bir tek harfini bile zâyi etmeden aktardığının yaşayan belgesi olarak ortada durmaktadır.

Nûn'la ilgili asıl hüküm, meydan okuma ile ilimde derinleşenleri imtihtandır. Lâkin böyle olması sürenin ismi olmasına engel olmayacağı gibi aklın yol göstermesiyle birçok anlamlara gelebilecek müteşâbih bir simge olmasına da engel değil; aksine bunu gerektiricidir. Bundan dolayı "nûn" lafzının zihinleri sürükleyebileceği olası mânâlardan birini "maksat budur" diyerek, yalnız o anlama geldiğini söylemeye kalkışmak doğru olmaz.

"Nûn" sesinden hatıra gelebilen ve özel önemi bulunan her anlam burada zihinden geçirilmek ve fakat Allah'ın maksadı bunlardan birisi mi, yoksa daha başka bir şey mi olduğu belirlenmeyerek bunun, insan oğlunun güçsüzlüğünü tanıtmak üzere anlam bakımından, müteşâbih âyetlerden olduğuna karar verip "*Onun tevilini ancak Allah bilir.*"⁶¹ demek en uygun hareket olur.

60 Kurtubî, Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an, 18/224

61 3/Âl-i İmrân, 7

Dünya, Balığın ya da Öküzün Boynuzunda mı?

Sûrenin ilk kelimesi olan “Nûn”un “büyük balık” mânâsına geldiği ve dünyanın bu balığın üzerinde durduğu gibi Kur’an’a, akla ve bilime ters düşen ve uydurma olduğu kesin rivâyetleri bazı âlimlerin sahih zannederek kitaplarına, bazı müfessirlerin Kalem sûresi birinci âyetin izahı olarak tefsirlerine almaktan çekinmediklerini biliyoruz. İlgili rivâyet, bazı tefsirlerde şu şekilde anlatılır: “İbn Abbas’tan mervî konu ile ilgili rivayet: Bidâyetle Cenâb-ı Hakk’ın Arşı suyun üzerinde bulunuyordu. Allah, yarattıklarından hiç birini (su)dan önce yaratmış değildir. Cenâb-ı Hak, diğer varlıkları yaratmayı arzu edince sudan bir duman çıkardı. Duman suyun üzerinde yükseldi; Allah bu yükselen varlığa semâ (gök) adını verdi. Bundan sonra Allah suyu kurutarak onu tek bir yer haline getirdi. Bundan sonra yeri parçalara ayırdı, onu yedi parça yaptı. Bunları pazar ve pazartesi olmak üzere iki gün içinde yarattı.

Allah, yeri balık üzerinde yarattı. Bu balık Cenâb-ı Hakk’ın: “*Nûn ile kaleme ve (erbâb-ı kalemin) yazmakta oldukları şeylere andolsunki...*”⁶² âyetinde belirttiği “Nûn”dur. Balık, suyun içinde (üzerinde)dir. Su da, düz ve yalçın bir kaya üzerinde yaratılmıştır. Bu yalçın kaya, bir meleğin sırtındadır. Melek, kaya üzerindedir. Kaya, rüzgârın üstündedir. Bu kaya, Lokman (a.s.)’ın anlattığı kayadır⁶³ ki, gökte ve yerde değildir. (Birbirinin üzerine bindirilerek yekdiğerine irtibatlı bir şekilde yaratılan bu varlıklardan) balık hareket etti ve oynadı. Balığın bu hareketinin tesiriyle yer sallandı. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak yerin üzerinde dağları sâbit kıldı. Bundan dolayı dağlar yere karşı iftihar etmektedirler...”⁶⁴ Bu uzun rivayeti eserine alan Taberî, sened hakkında şüpheli olduğunu, binâenaleyh buna fazla itimad etmediğini söyler.⁶⁵

62 68/Kalem, 1

63 31/Lokman, 16

64 Yahya İbn Sellâm, Tefsir, s. 83a; Abdürrezzak İbn Hemmam, Tefsiru Abdirrakkaz, varak 71a; Taberî, Câmiu'l-Beyân, I/194; XXI/72; Taberî, Tarih, I/I, 64-67; Mukatil bin Süleyman, Tefsiru Mukatil, varak 234b; İbnü 'Atyye, el-Muharraru'l-Veciz, IV, varak 49b; en-Neseî, et-Teyşir fi İlmi't-Tefsir, varak 170b; el-Begâvi, Meâlimu't-Tenzil, II/12, 134-135; ez-Zemahşerî, el-Keşşaf, III/52, 496; Tâcü'l-Kurra', Kitâbü Lübbâb-i Tefsiri'l-Kur'an, varak 222a; el-'Udfuvi, el-Istîğnâ fi 'Ulûmi'l-Kur'an, varak 226a-b (beş numaralı nüsha); İbnü Tayfur es-Secâvendî, 'Aynü'l-Me'âni, varak 174b; el-Mehdevî, et-Tahsil, varak 144b; Mekki İbn Hammûş, Tefsir, varak 302a; et-Tabressî, IV/319; et-Tıbyan, VIII/251; İbnü'l-Cevzi, Zâdü'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir, VI/321; el-Kurtubî, el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an, XIV/68; İbnü Kesir, Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, V/385; I/118; es-Süyûtî, ed-Dürü'l-Mensûr, I/42-43; eş-Şevkânî, Fethu'l-Kadir min İlmi't-Tefsir, I/61; İzmirli, Siyer-i Celile-i Nebeviyye Mukaddemesi, s. 101

65 Tefsir, I/156; A. Muhammed Şâkir tahkiki

İbn Kesîr habere öz olarak değindikten sonra bunun “İsrâîliyyat’ tan olduğu ihtimalini tasrih eder.⁶⁶ Eserlerine İsrâîliyyatı almamak için titizlik gösteren bazı İslâm bilginleri ise bu tür haberlere -ilgili âyetleri tefsîr ederken- katiyyen ehemmiyet vermemişlerdir.⁶⁷ Tıpkı İbn Kesîr gibi İbn ‘Atıyye de rivayetleri eserine aldıktan sonra; bunların zayıf haberler olduğunu, mevcut senedlerle bunları isbâta imkân olmadığını tenbîh eder.⁶⁸ Elmalılı da şöyle der: “Şimdiki halde meydana gelmekte olan yer sarsıntıları, yer çökmeleri, volkanlar dahi demek ki hep yerin altındaki o Nun’un Allah’ın emrine uyararak deprenmesiyle meydana gelmektedir... Şimdi şunu itiraf etmek gerekir ki, zamanımızda yerin şekillenmesi ve dağların oluşumu ve yer sarsıntılarının meydana gelmesi hakkında fen adına arzın tabakaları ile ilgili bilgilerden edinilebilen kanaatlerin özü de, bu rivâyetlerin ifade ettiği mânâlardan başka bir şey değildir. Böyle iken birçokları, “arzın altında balık mı olurmuş” diye güler...”⁶⁹

64 nolu dipnotta isimleri görüldüğü gibi, bu rivâyeti tefsirlerine alan yirmi civarında müfessir vardır. Yirminci asrın arz ile ilgili coğrafi ve kozmografik bilgilerine rağmen Elmalılı ve Said Nursi’nin de bulunduğu müfessir ve yazarların kahir ekseriyeti, rivâyeti eleştirmeyip sahih olduğunu zanneder. Meşhur tefsirlerin önemli bir kısmına kadar giren bir İsrâîliyatta dünyanın balığın veya öküzün üzerinde durduğuyla ilgili uydurma rivâyete itibar edildiği maalesef gözlenmektedir. Halk arasında dolaşmakta olan “dünya sarı öküzün boynuzları üzerinde durmaktadır” sözü, özellikle deprem olduğu yer ve zamanlarda “sarı öküz yine kafasını salladı” gibi yarı şaka yarı ciddî söylenen sözler, kaba bir cehâletin akıl almaz delilleridir. Hatta “dünyanın öküz ile balığın üzerinde olduğuna dair hadisin mevcûdiyetinden bahsedilmesi işi iyice ciddileştirmektedir. Gerçek durum şudur:

Dünyanın öküz ya da balık üzerinde bulunduğuna dâir güvenilir hadis kitaplarımızda hiçbir kayda rastlanmamaktadır. İbn Hacer’in el-Metâlibu’l-Âliye’sinde⁷⁰ yeryüzünün yaratılışıyla ilgili bapta İsrâîlî hikâyeler nakletmekle meşhur olan Kâ’bu’l-Ahbar’ın -Hz. Peygamber’e izâfe etmeksizin- balıkla dünya arasında ilişki kurduğu görülmektedir. Öte yandan el-Hey-

66 Tefsir, V/385

67 En-Nesefî, et-Teysir, varak 170b; İbn ‘Atıyye, el-Muharrar, varak 49b; Mekki İbn Hammûş, Tefsir, 302a

68 El-Muharrar, IV, varak 49b; Abdullah Aydemir, Tefsirde İsrâîliyyât, DİB Y., s. 80-81

69 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, Azim Yay., 8/256-257

70 c. 3, s. 265-266

semî'nin Mecmû'z-Zevâid'inde⁷¹ İbn Ömer'den naklen Hz. Peygamber'in dünyanın yeri ile ilgili bir dizi soruya "Arz, su üzerindedir", "Su, kaya üzerindedir", "Kaya, iki tarafından arz'a temas eden bir balığın üzerindedir" şeklinde cevapladığı belirtilmektedir. Ancak el-Heysemî, bu zayıf hadisi rivâyet edenler arasında bulunan Abdullah bin Ahmed'in "zayıf bir râvi olduğu"nu belirterek, bu haberin doğruluğu konusundaki endişesini duyurur. Zaten adı geçen kitap, birçok zayıf, hatta uydurma hadisin de bulunduğu, bu rivâyetlerin yer yer kritiklerinin yapıldığı bir eserdir; sahih hadis kitabı da sayılmaz. El-Albânî ise, İbn Adî'nin el-Kâmil'inde ve İbn Mende'nin et-Tevhid'inde de gördüğü bu rivâyetin kesinlikle "uydurma" olduğunu ve böylesi İsrâil kıssalarının Rasûlullah'ın sözü imiş gibi nakledilmesinin ve-bâline işaret etmektedir.⁷²

Abdüllatif Harputî, meşhur eseri Tenkîhu'l-Kelâm fî Akaid-i Ehl-i'l-İslâm'da bu öküz-balık uydurma ve hurâfesinin ehl-i kitaba âit olduğunu, hatta bunun yahûdilik ve hıristiyanlık için bile bir leke olduğunu belirtmektedir. Bazı dikkatsiz veya hurâfelere düşkün müslümanların yazdığı eserlerde görülen öküz ve balığa dair acâyip ve akıl almaz hikâyeler ya İsrâiliyattandır veya ("bugün dünya kadınların üstünde duruyor"; "dünya, futbol topunun veya paranın üstünde durmaktadır" sözleri gibi) mecâzî temsil/benzetme çeşidindendir ya da bazı rivâyetçilerin şahsî yorumlarıdır. Ancak (Said Nursî gibi) bazı dikkatsizler, bu uydurma rivâyeti hadis zannederek Peygamber'e isnad etmişlerdir.⁷³

71 c. 7, s. 131

72 Silsiletu'l-Ahâdisi'z-Zaife, 294 nolu hadis

73 "İbn Abbas (r.a.) gibi zatlara isnâd edilen sahih bir rivâyet var ki, Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu ve's-selâm'dan sormuşlar: "Dünya ne üstündedir?" Ferman etmiş: "El-Ardu ale's-sevri ve'l-hût (Dünya, öküz ve balığın üzerindedir)" Bir rivâyette, bir defa "ale's-sevr" demiş, diğer defada "ale'l-hût" demiştir. Muhaddislerin bir kısmı, İsrailiyattan alınma ve eskiden beri nakledilen hurâfевârî hikâyelere bu hadisi tatbik etmişler. Husûsan Beni İsrâil âlimlerinin Müslüman olanlarından bir kısmı, kütüb-i sâbıkada sevr ve hût hakkında gördükleri hikâyeleri hadise tatbik edip, hadisin mânâsını acip bir tarza çevirmişler. Şimdilik bu sualinize dair gayet mücmel üç esas ve üç vecih söylenecek. (...) İşte, Sevr ve Hût nâmiyla iki büyük melek, bir teşbih-i latif-i kudsi ile ve mânidar bir işaretle, Sevr ve Hût nâmiyla tesmiye edilmişler. Kudsi, ulvî lisan-ı Nübüvvetten ummun lisanına girdikçe, o teşbih hakikate inkılâp etmiş, âdeta gayet büyük bir öküz ve dehşetli bir balık sûretini almışlar. Üçüncü Esas: Nasil ki Kur'an'ın müteşâbihâtı var; gayet derin meseleleri, temsilâtla ve teşbihatla avâma ders veriyor. Öyle de, hadisin müteşâbihâtı var; gayet derin hakikatleri me'nûs teşbihâtla ifade eder. (...) Hamele-i Arş ve Semâvât denilen melâikenin birinin ismi "Nesir" ve diğerinin ismi "Sevr" olarak dört melâikeyi Cenâb-ı Hak Arş ve semâvâta, saltanat-ı rubûbiyetine nezâret etmek için tâyin ettiği gibi, küre-i arza dahi iki melek, nâzir ve hamele olarak tayin etmiştir. O meleklerin birinin ismi "Sevr" ve diğerinin ismi "Hût"tur. Ve o nâmi vermesinin sırrı şudur ki: Arz iki kısımdır: Biri su, biri toprak. Su kısmını şenlendiren balıktır. Toprak kısmını şenlendiren, insanların medâr-ı hayatı olan ziraat, öküz iledir ve öküzün omzundadır. Küre-i arza müekkel iki melek,

Müslüman olmayan milletlerin eski hikâyelerinin uzantısı şeklinde halk arasında dolaşan bu dünyanın öküz veya balık üzerinde olduğu şeklindeki asılsız söz ve görüşler İslâm ile uzaktan yakından ilgili değildir. Müslümanların böyle boş laflara itibar etmemeleri gerekmektedir. Ve tabii hiç kimse de bu sözleri ileri sürerek İslâm düşmanlığı yapmaya yeltenmemelidir. Aksi halde körü körüne bir düşmanlıktan, zulmetmekten başka bir şey yapmış olmaz. Böyle kişilere Âkif gibi “Suç başkasınıdır da, niçin başkası mahkûm?” diye sorma hakkı doğar... Şu âyet hakkında düşünelim: “*Sen dağlara baksan, hareketsiz olduklarını sanırsın. Hâlbuki onlar bulut gibi kayar giderler. İşte sana her şeyi hesaplı ve sapasağlam yapan Allah'ın sanatı! Şüphesiz O, yaptıklarınızdan tamamen haberdardır.*”⁷⁴

Kalem

Kalem ve çoğulu aklâm kelimesi, Kur'an'da toplam 4 yerde geçer: 3/ Âl-i İmrân, 44; 31/Lokman, 27; 68/Kalem, 1; 96/Alak, 4. Kalem, söz ile yazı arasındaki elçidir. Tıpkı hatip ile muhâtap arasında hitabı taşıyan elçi/peygamber gibi, kalem de kelâmın elçisidir. İlk inen Alâk sûresi, 4-5'te olduğu gibi, burada da Hz. Peygamber'in dikkati “kalem”e ve “yazı”ya çekilmektedir. Bununla, sözlü kültürün mensûbu olan Peygamber'e, vahyi kayıt altına aldirarak mü'minleri yazılı kültüre taşıma misyonu yüklenmektedir. Hz. Peygamber'in vahyi yazdırması, bu mesajın gereğidir. Zaten, üzerine yemin edilerek belirlilik takısıyla gelen kalem “vahyi yazan kalem”, “ve mâ yesturûn = yazdıkları” ise “vahiy”dir. Bu mukataa harfleriyle başlayan sûrelerin ortak vasfının, vahye atıf olduğu yorumu da uygundur.⁷⁵

Zemahşeri şöyle der: “*Yüce Allah, kalemin şanının yüceliğini göstermek için kaleme yemin etti. Çünkü onun yaratılıp düzenlenmesinde büyük bir hik-*

hem kumandan, hem nâzir olduklarından, elbette balık tâifesine ve öküz nev'ine bir cihet-i münasebetleri bulunmak lâzımdır. Belki, ve'l-ılu mu'dallah, o iki meleğin âlem-i melekût ve âlem-i misalde sevr ve hût sûretinde temessülleri var. İşte bu münasebete ve o nezârete işaretlen ve küre-i arzın o iki mühim nevi mahlûkatına imâen, lisân-ı mu'cizu'l-beyan-ı Nebvî, “el-ardu ale's-sevri ve'l-hût” demiş, gayet derin ve geniş, bir sayfa kadar meseleleri hâvî olan bir hakikati gayet güzel ve kısa bir tek cümleyle ifade etmiş...” [Said Nursî, Lem'alar, (On dördüncü Lem'a, Birinci Makam) s. 92-93 (86); Risâle-i Nur Külliyyatı, Nesil Yay., c. 1, s. 629-630]. Said Nursî, bu rivayet için de herhangi bir kaynak vermemiştir. “Sahih bir rivayet” diyerek Hz. Peygamber (s.a.v.)'e isnat ettiği bu sözler hangi hadis kitabındandır? Hangi hadis âlimi sahih görmektedir?

74 27/Neml, 88

75 Mustafa İslamoğlu, Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir, Düşün Yayınları, s. 1156

mete işaret vardır. Ve çünkü onda anlatılamayacak kadar çok fayda ve yararlar vardır.”⁷⁶

İmam Râzi de şöyle der: “*Vel-Kalem*” hakkında iki görüş vardır. Birisi budur ki, yemin edilen kalem, gerek gökte bulunanın, gerek yerde bulunanın yazdığı kalemin hepsini içine alan cins isimdir. Yüce Allah mantığı ihsan etmekle “*İnsanı yarattı, ona beyanı öğretti.*”⁷⁷ diye minnet buyurduğu gibi “*Rabb’in en büyük kerem sahibidir. O, insana kalemle öğretti. İnsana bilmediğini öğretti.*”⁷⁸ diye kalem ile yazmayı ihsan etmesiyle de minnet buyurmuştur. Bununla faydalanmanın izah ve yorumu şudur: Kalem üçüncü şahsı ikinci şahıs yerine koyar. Bu sebeple insan dil ile yakınına anlatabildiği istek ve maksadını kalem ile uzağa da anlatabilir. İkincisi, üzerine yemin edilen kalem “*Allah’ın ilk yarattığı kalemdir.*”⁷⁹ diye hadis rivâyetinde bildirilen daha evvel sözü edilen kalemdir. Yüce Allah bunu evvelâ yaratmış, sonra da onu kıyâmete kadar olacakları yazdırmış, saat gelene kadar olacağı, bütün ecelleri, amelleri yazar.

Yine Râzi der ki: İnsanlardan bazıları da şu zan ve iddiada bulunmuştur: “Burada adı geçen kalem, akıldır. Kâdı Beydâvî de bunları şöyle özetler: “*Vel-Kalem*”, Levh’i yazan veya kendisiyle yazılandır. Ona yemin edildi. Çünkü faydaları çoktur.”⁸⁰ Celâleyn Tefsiri’nde de şöyle denir: “Kalem, bütün olanların Levh-i Mahfuz’da yazıldığı şeydir.”⁸¹ Bunu, kalem cinsinin tanıtımı olarak anlamak mümkün ise de, Süyutî’nin maksadı, bunun daha önce sözü edilen, bilinen kalem olmasıdır.

Bu “*Ve’l-kalem*”de kalem, metnin ibaresiyle “İlâhî kalem” mânâsına; işaret yoluyla da “insan kalemi” mânâsına gelmektedir. Buna cins isim diyenlerin maksadı da Râzî’nin uyarısına göre, gerek hakikat gerek mecaz “Kendisine kalem denilen şey” mânâsına bu ikisinden daha geneldir.

⁷⁶ Zemahşeri, Keşşaf, IV/141

⁷⁷ 55/Rahmân, 3-4

⁷⁸ 96/Alâk, 3-5

⁷⁹ Keşfu’l-Hafâ, I/309

⁸⁰ Kâdı Beydâvî Tefsiri, III/537

⁸¹ Celâleddin Mahalli ve Celâleddin Suyutî, Tefsiru’l-Celâleyn, II/230

Allah'ın İlk Yarattığı Şey Kalem midir?

*“Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir.”*⁸² Bu hadis rivâyeti, tasavvufî eserlerde genellikle “nûr-ı Muhammedî” konusu ile ilgili olarak geçmekle beraber yaratılış konusu hakkında zikredilmiştir.⁸³ Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin Ubâde bin Sâmî'ten rivâyet ettiği hadisi, ayrıca Tirmizî bu tarikle hasen-garib olduğunu söylemiştir.⁸⁴ Ayrıca hadisi Ahmed bin Hanbel, Hâkim ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir.⁸⁵ Bundan başka Suyûtî, rivâyetin Ebû Hureyre'den gelen tarikine yer vermekte, ancak burada rivâyete münker ve bâtil denildiğine dikkat çekmektedir.⁸⁶ Goldziher bu hadisin sudûr nazariyesi ile irtibatının bulunduğunu söyler.⁸⁷

Netice olarak bu konudaki hadisler zayıftır, Kur'an'da kalemin mâhiyetiyle ilgili ayrıntılı bilgi olmadığı için konu ayrıca gayb sahasına girmektedir.⁸⁸

Yazma

“Kaleme ve satır satır yazdıklarına andolsun ki” (68/Kalem, 1)

Yazı: İsteklerimizi anlatmak için kullandığımız sözlerin, birtakım şekiller halinde gösterilmesidir. İnsanların birbirleriyle iletişim kurmak için kullandıkları, dil denen sistemin belli işaretlerle belirleyen ikinci bir sisteme yazı diyoruz. Yazı, sözün resimleşmiş (şekillenmiş, simgelenmiş) biçimidir. Yazı, alfabe denen ve seslerin yerini tutan işaretlerden oluşur. Yazı, zihnimizde oluşan sözlerin kâğıt üzerine dökülmüş şeklidir.

Yazının insanlık tarihindeki önemi hayli büyüktür. Peygamberlerin bir kısmına Kitap verilmiş, bir kısmı da önceki Peygamber'e gönderilen kitapla

82 Keşfu'l-Hafâ, I/309

83 Bk. A. Avni Konuk, Füsûsu'l Hikem Tercüme ve Şerhi, I/31, 109, 269; İbn Arabî, Tedbirât-ı İlâhiye, s. 68, 244

84 Ebû Dâvud, Süne 16, hadis no: 4700; Tirmizî, Kader 17, hadis no: 2155

85 Müsned, V/317; Hâkim, el-Müstedrek, II/498; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, X/204. Ayrıca yaratılış ve kalemle ilgi rivâyetler için bk. Taberî, Tarih, I/34-44; İbnu'l-Esir, el-Kâmil fi't-Tarih, I/16-20

86 Bk. Suyûtî, el-Leâli, I/130-131; Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/309

87 Goldziher, Neuplatonische und gnostische Elemente im Hadit, s. 111. Ayrıca bk. Abdurrahman Bedevî, et-Turâsu'l-Yunânî fi'l-Hadâratil-İslâmiyye, s. 221-222 (Nakleden İdlibî, Menhecu Nakdi'l-Metn, s. 65

88 Ahmet Yıldırım, Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları, TDV Yay., s. 100-101

hükmetmiştir. Kitaplarda yazı vardır. Ve genel kabule göre ilk peygamber Hz. Âdem'e de küçük kitap (suhuf) verilmiştir.

Yazma: Harfleri, heceleri veya fikir anlatan işaretleri yan yana getirip istenilen şeyi anlatan şekiller ortaya koymaktır. Söz uçar, yazı kalır. Bir ata-sözünde: “Âlim unutmuş, kalem unutmamış” denir. Yazıyı boşluğa dağılan sözlerden üstün kılan unsurlardan biri, insanı geleceğe taşımasıdır. Yeryüzündeki bütün kitapların ve defterlerin yakılması halinde birçok şeye yeniden başlamak gerekecektir. Dolayısıyla yazı, geçmişten büyük hazineler devralmamızı ve gelecek nesillere bırakmamızı sağlar. Güzel yazmak için; iyi düşünmekle beraber, anlatım açık, cümleler kısa, kelimeler yerli yerinde, cümleler dilbilgisi kurallarına uygun, istenen konunun düşünceleri kafada iyice yoğrulmuş, gereksiz kelime tekrarlarından arınmış olmalıdır.

Alfabe; Yazının Temel İşaretleri

Dilin seslerini gözlerimizle ayırmaya yarayan işaret sistemine “yazı” denir. Yazı, çeşitli işaretlerle gösterilir. Dilde kullanılan sesleri gösteren işaretlere de “harf” adı verilir. Bir dildeki harflerin belli bir sıraya göre dizilmesine ise “alfabe” denilir.

Alfabelerin Ana Özelliği: Her kavim ve ulus, inandığı kutsal kitabın yazıldığı alfabeyi kullanmaktadır. Tarihte de böyle olmuştur. Dünyada hiçbir kavim ve ulus yoktur ki, din değiştirmeden alfabe değiştirmiş olsun. Alfabe değişikliği, toplumun tümüyle değişmesini ve tarihiyle bağlarını toptan koparmasını gerektireceğinden dolayı komünist ülkeler, ihtilal yapanlar (ve Rusya, komünizm rejimine geçince) bile alfabe değiştirme cesaret ve cür’etini göstermemişler, böyle bir girişimi köklerine, tarih ve kültürlerine bir ihânet olarak kabul etmişlerdir.

Çin alfabesi beş bin karakterden, daha doğrusu resim-kelimeden oluşmaktadır. I. Dünya Savaşı sırasında James Yen adında bir Çinli, bu alfabeyi sadeleştirerek bin karaktere indirdiği bir alfabe ile okuma yazma öğretmede devrim sayılabacak gelişmeye öncülük etti. Hâlâ Çinliler, binlerce harften oluşan alfabe kullanmaktadır.

Japonya'nın bazı kabilelerinde de, bin harften fazla harfi olan alfabe kullanıldığı halde, bu yazılarını değiştirmeyi akıllarının uçlarından bile geçirmemektedirler. Kutsal kitaplarının yazılı bulunduğu bu alfabeyi terk etmeyi, önce dinlerine ve kültürlerine bir ihânet olarak görmekte, bu alfabeleriyle teknik gelişmelerde Batıdan hiç de geri kalınmayacağını da ispat etmektedirler.

Türklerin Tarihten Beri Kullandığı Alfabeler: Türkler de tarihlerinde birkaç din değiştirmişler, yeni bir dini kabulleriyle beraber, o dinin yazılı metinlerinin veya kutsal kitabının yazısını/alfabesini de kabul etmişlerdir. Bu alfabeler şunlardır: Göktürkçe, Uygurca, İslâm alfabesi, Latin alfabesi.

Türkler, İslâmiyet'i seçmeleriyle birlikte kabul ederek kültür birikimlerini o yazıyla eserlere geçirdikleri alfabeyi (elifbâyı) 900 yıl kadar benimseyip kullanmışlardır. Bu yazıya, bazıları yanlış olarak "Arap yazısı" demektedir. Fakat, Kur'ân-ı Kerim'in sadece o yazıyla doğru olarak yazılabildiğinden ve bütün Müslümanların ortak yazısı olduğundan, bu yazı çeşidine Kur'an yazısı veya İslâm alfabesi denilmesi daha doğru olur. Türkler bu yazıyı öylesine benimseyip kabullenmişlerdi ki, bu yazıya Osmanlıca denmeye başlanmış, değişik stiller (hat, yazı çeşitleri) katarak, yazıyı daha da zenginleştirmişler, nâdide hat ve hattatları kültür dünyasına kazandırmışlardı.

Türkleri, İslâm kültüründen ve Kur'an'dan koparmak isteyen düşmanları, bunun yazı değişikliğiyle en kolay bir şekilde gerçekleşeceğini biliyorlardı. Bundan dolayı, Osmanlı Devletine akıl vererek Türklerin diğer kurum ve hayat tartında olduğu gibi, yazıda da Batıyı taklit etmesini tavsiye ve telkin ediyorlardı. Defalarca yetkililer tarafından reddedilmesine rağmen, sık sık Osmanlı devleti ve halkının yüzlerce senedir kullandığı alfabeyi atıp Batının yazısını kabul etmesini teklif etmişlerdi. Komünizm ihtilaliyle bile kendi yazısını değiştirmeyen Rusya, 1870 yıllarından itibaren defalarca elçiler göndererek Türkler için yeni Batı alfabe taslakları sunmuşlardır. Fakat eski hayat tarzındaki bunca değişikliğe ve Batının nice bâtılına kapılarını açmakta tereddüt etmeyen son dönem Osmanlı yönetimi, yazısını/alfabesini değiştirecek kadar bir teslimiyete düşmemiş, bu teklifleri hep reddedebilmiştir.

Latin Alfabesinin Kabulü

Harf devriminden bu yana Türkçe konuşup yazan her insan, Atatürk devrimlerini benimsemeyen Müslümanlar dâhil, herkes (ilk zamanlar devlet zoruyla, sonraları artık çaresiz normal karşılayarak) Latin alfabesini kullanmaya ve giderek benimsemeye başlamıştır. Bu alfabeye bazıları Türk alfabesi demektedir. Bu, tümüyle yanlıştır. Çünkü ne eski Türkler böyle bir alfabe kullanmışlar, ne de bu alfabenin Türk ve Müslümanlarla bir ilgisi olmuştur. Bu yazı çeşidi Batılı ülkelerin kullanageldikleri bir alfabedir. Latin alfabesi, Batıyı her alanda taklit eden, eskiyle ve özellikle İslâm'la bağları kökünden koparmak için devrimler yapan yeni Türkiye Cumhuriyeti rejimince 1 Kasım 1928 tarihinde ve 1353 sayılı kanunla kabul ve tesbit edilmiştir. Bu kanuna göre Türk alfabesi olarak kabul edilen Latin alfabesinin Türkçe uygulamasında 29 harf vardır. Bu yazı sisteminde her ses için ayrı bir harf ve her harf için de yalnız bir ses ilkesi göz önünde tutulmuştur.

Başka bir medeniyetin alfabesinin kabulü, o uygarlığa teslimiyetin bir sembolü kabul edilebilir; teslimiyetin ve onda erimenin bir göstergesi. Alfabe ve medeniyet değişikliği, tüm tarihin, kültürün, çağdaş insanı eskiye ve İslâm'a bağlayan nice köprülerin yıkılması anlamına gelir. Gece âlim yatanlar, gündüz câhil kalkmıştır. Okuma-yazma bilenler, sabah kalktıklarında okur-yazarlıklarını kaybetmişler, yüz binlerce ciltten oluşan kütüphanelerdeki Osmanlıca ve Arapça eserler, yazı değişikliğinden dolayı kimsenin anlamadığı yabancı dil eseri gibi tozlu raflarda işlevsiz kalakalmıştır. Atatürk devriminin zorlaması sayesinde köküyle bağlarını temelden ve tümünden koparan halk, kültür mirasını tümüyle reddetmek mecburiyetinde kalmıştır.

Evet, dünyada din değiştirmeksizin alfabe değiştiren tek kavim olarak Türkler gösterilmektedir. Harf devrimi ve diğer devrimlerle birlikte, ortak bir medeniyeti paylaştıkları tüm kavimlerden laiklik ve kurumlardaki kıyafet gibi birçok konuda farklı bir yol izlenmiştir. Tüm Arap ülkeleriyle birlikte, İranlılar, Hintliler, Afganlılar, Pakistanlılar, Malezya, Endonezya gibi ülkelerdeki Müslümanlardan, tüm Müslüman Afrikalılardan, onların medeniyetlerinden kesin çizgilerle farklılaşmış; eski bağ ve ilişkilerin terk edilmesine, bir de yazı değişikliği gibi aşılması mümkün olmayan duvarlar örülmüştür. Ülkemiz, bunun yanında, Batılılar tarafından da sürekli dışlanmış, onların bu ülkeden şikâyetleri de bir türlü bitmek bilmemiştir.

Bu yazı değiştirmede gerekçe bellidir: Batı uygarlığına girmek, eskiyle bağları koparmak ve eski harflerin zorluğu, yeni harflerin kolaylığı. Yazıyı değiştirmekle, Batının teknik ve bilimsel gelişmelerine ne kadar ayak uydurduğumuz her zaman tartışılmış, ama Müslümanlarla, İslâmî eserlerle ve Kur'an'la bağımızın kolayca koptuğunu herkes rahatlıkla görebilir. Eski harflerin zorluğu ve yeni harflerin öğrenilmesinin kolaylığı ise tam bir yut-turmaca ve aldatmacadan başka bir şey değildir.

Latin alfabesini kullanan ülkelerle yazı birliği oluşturup onların geliş-melerinden yararlanmak iddiasının gerçekliği ise çok götürmektedir. Ön-celikle belirtelim ki, Batıdan alındığı halde, bu alfabe, Batının kullandıkla-rıyla bile tam uyum sağlamaktadır. A, e, ı, i gibi birçok harf Batıda değişik şekilde okunup seslendirilmektedir. Batıda kullanılan birçok harf, kullandığımız bu alfabede yer almamaktadır: Q (q), W (w), X (x) gibi. Yine, iki, hatta üç sesli harfin veya bir sesli bir sessiz harfin yan yana gelip değişik bir ses meydana getirmesinin Türk alfabesinde bulunmayışı gibi problemler söz konusudur. Ayrıca, kullandığımız bu alfabedeki birçok harfi, Batılı hiç tanımamaktadır: Ç, ğ, ö, ş, ü gibi. Latin harflerinin Batıdaki kullanımın-da bu harflerin bilinmemesinden dolayı, bilgisayarlarda, özellikle internet üzerinden iletişimlerde bu harflerin yazımı büyük çapta problem olmaktadır. Batılılar nice harfi de bizdekinden çok değişik telaffuz etmektedir. Renault yazıp reno okumaktalar. Bizim Cek diye yazıp okuduğumuz ismi, on-lar Jack diye yazmaktalar. Bu tür örnekleri çoğaltmak kolay. Söz gelimi bir Arap, eğer ille Latin alfabesiyle yazacaksa veya bir Batılı bir kelimeyi yazıya geçirecekse, Türklerin yazıya geçirdiğinden çok farklı olacaktır bu. Meselâ şeyh kelimesi shaikh şeklinde yazılmakta, ama şeyh diye okunmakta...

Devlet zoruyla da olsa, rejimin politikası gereği, okuma-yazma oranı Türkiye'de % 90'ların üzerine çıkmış olabilir, ama halkın kültür seviyesi acaba nasıldır? Okuma-yazma bilenlerin kaçta kaç hayatta gazete-den başka bir eseri hiç okumamış, mektup yazmada bile zorlanıp dilekçe-lerini hep arzuhalcilere yazdırmaktadır? Bu anketi kim yapacaktır? Çinliler ve Japonlar, alfabe değiştirmedikleri (alfabeleri gerçekten çok zor ve çok fazla harfli olduğu) halde, niye Türkiye'den daha geri değiller? Türkiye, alfa-besini değiştirdiği halde, niye yeterli kalkınma yapıp ilerleyemedi? Halkın kültür seviyesinde niye ciddi gelişmeler olmadı; geçim ve seçimden başka bir şey konuşmayan ve anlamayan duruma düştü?

Kullandığımız Latin alfabesi, Türkçe kelimeleri doğru olarak, eksiksiz biçimde karşılayamamakta ve iddia edildiğinin aksine eski harflerden daha kolay belletilememektedir. Bunlardan daha acısı, Kur'an, bu harflerle okunamamakta ve yazılamakta, dilimize Arapça ve Farsça'dan girmiş binlerce kelime yanlış yazılmakta, yanlış okunmakta, dilimiz de küçük düşürülmektedir.

Kur'an yazısında, dolayısıyla 900 senedir kütüphanelerimizi dolduran eserlerde bulunan harfler, tam olarak Türkçeye yeni harflerle aynen yazılıp aktarılamamaktadır. Çünkü eski alfabemizde bulunan nice harfin tam karşılığı yeni alfabede bulunamamaktadır: Se, ha, hı, zel, dat, ayın, kaf, lâm, vav; eski alfabemizdeki bu harfler, yeni yazıda tam karşılıkları olmayan harflerdir. Ayrıca birçok eski harfin karşılığı tam olarak tesbit edilemekte, eski alfabedeki birkaç harf, aralırsad okunuş farkları olduğu halde, yeni alfabede tek harfle gösterilmekte, telaffuz ve anlam karışıklığına götürmektedir. Örnek verecek olursak:

Elif ve ayın harfleri a harfiyle karşılanmakta, sesler birbiriyle karışmaktadır.

Te ve tı harfleri, t harfiyle karşılanmakta, sesler birbiriyle karışmaktadır.

Se, sin ve sat harfleri, s harfiyle karşılanmakta, sesler birbiriyle karışmaktadır.

Ha, hı ve he harfleri, h harfiyle karşılanmakta, sesler birbiriyle karışmaktadır.

Dal ve dat harfleri, d harfiyle karşılanmakta, sesler birbiriyle karışmaktadır.

Zel, ze, zı ve dat harfleri, z harfiyle karşılanmakta, sesler birbiriyle karışmaktadır.

Kaf ve kef harfleri, k harfiyle karşılanmakta, sesler birbiriyle karışmaktadır.

Ayrıca, eski alfabede kef harfinin dikey çizgisine sağa doğru iki tane eğik çizgi eklenerek veya kef harfinin içine üç nokta konularak gösterilen nazal n (yani genizden gelen n sesi hiçbir harfle artık yazılamamakta, vav sesinin kalın ve yuvarlaklığı “v” sesiyle verilememekte, he harfinin göbekten geliyormuşçasına değişik fonetik özelliği “h” harfiyle tümünden kaybolmakta, ha, hı ve ayın harflerinin boğazdan çıkan değişik telaffuzları yeni alfabe sâyesinde tarihe karışmaktadır. Yine, uzatma işaretlerinin aynı zamanda inceltme işareti olarak da kabul edilmesiyle, önceki harfin uzun mu, yoksa ince mi okunacağını karıştırdığı ve bilgisayarlardaki zorluk da eklenerek artık bu işaretin tümünden kaldırılması, Arapça ve Farsça’dan dilimize girmiş yüzlerce kelimenin hecelerinin uzun okunamayışı ile telaffuzun ve şivenin bozulması gibi problemler eklenebilir. Türkçedeki ince ve kalın “e”-leri de bu alfabe ile ayırt etmek mümkün olmamaktadır.

Kur’an, Latin alfabesiyle doğru bir şekilde yazılıp okunmadığı gibi, Kur’an terimleri, dinî tabir ve kavramlar da doğru bir şekilde okunmak, kökü bilinmez, anlaşılmasız hale gelip kolayca unutulması veya anlamlarının yozlaştırılması sağlanıyordu. Eski yazı denildiği halde, Kitab’ımızın yazısı olduğu için eskimeyen ve eskimeyecek olan bu yazımız, sağdan sola doğru yazıldığından, gözün yapısına uygunluk arz ediyor, gözü bozmuyordu. Onun için, eski Türklerde ve hâlâ İslâmî alfabeyi kullanan kavimlerde gözlük takana (veya lens kullanmak zorunda kalana) fazla rastlanmamaktadır. Ayrıca, şimdiki harflerin şekillerinin sert ve donukluğuna, bu harflerle sanat ve üstün beceri gösterilememesine karşılık; Kur’an harflerinin güzel yazılması, hârikulâde tablolar ve sanat eserleri meydana getiriyor, hattatların ve kâtiplerin kabiliyeti güzel bir estetik oluşturuyor, okuyanları ve hatta sadece harflere bakanları tabii zevke gark ediyor ve sanat gösterisine dönüşüyordu.

Var mısınız, günlük işlerimizde kendi yazımızı kullanalım, en azından kendi aramızda hilâl/kamerî takvimini kullanalım, kendi medeniyetimize uygun kıyafetleri kuşanalım! Gücümüz yettiğince ve kendi çapımızca devrimleri devirelim...

Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın Yeminleri (Aksâmu'l-Kur'an)

Bu sûre, nüzul sırasına göre Allah'ın yeminle başladığı ilk sûredir. Kur'ân-ı Kerim'de 17 sûre yeminle başlar. Allah Teâlâ, 8 yerde kendi zâtına yemin ederken, iki yerde Kur'an'a, 53 yerde de yarattığı bazı şeylere yemin eder.⁸⁹ Bu yemin edilen şeylere bir göz attığımızda hemen şu ortak özellikler göze çarpar: Bunlar, herkes tarafından tartışmasız bilinen şeylerdir. Bu denli bilinmesine ve bu kadar önemli olmasına rağmen insanlar bunları çoğunlukla kanıksamış, doğru yolu bulmakta bize yardımcı olacak birer âyet oldukları unutulmuştur. Cenâb-ı Allah, bu şekilde, Araplarca gelişigüzel kullanılan yeminleri, hidâyet unsurunu ön plana çıkararak hem âyetlerin anlatım özelliğini arttırmış ve hem de “akletmesini” istediği insanların bu yaratılan şeyler üzerine dikkatini çekmiş oluyordu.

Allah'ın yemin ettikleri boş şeyler değildir. O yemin edilen şey, daha sonra belirtilenler için şahittir. Allah, mahlûkattan bir şeye yemin ettiğinde o şeyin büyüklüğü, kemâli ve hayret vericiliği dolayısıyla değil; söz konusu meseleyi isbatlamak için yemin edilen şeyin delil olarak ileri sürüldüğünü anlamaktayız. Her yemin, kendisinden sonraki konuya delil getirmek içindir.⁹⁰

“Fecre andolsun. On geceye andolsun. Çifte de teke de andolsun. Gelip geçmekte olan geceye andolsun. Bunların her biri akıl sahibi için birer yemine değmez mi?”⁹¹ “Hayır; yıldızların yerleri üzerine yemin ederim ki. Bunun ne büyük bir kase/yemin olduğunu bilir misin?”⁹² Âyetlerde Allah'ın belirttiği gibi, yeminler boş yere yapılmadığı gibi, yemin edilenlerin de dikkat çekici şeyler olduğu bizzat Allah tarafından belirtilir. “Kur'ân-ı Kerim'de kendisine kase edilen eşya üzerinde düşünülecek olursa, bunların, kendilerine kase edilmemiş olsaydı bile, te'kid edilmesi gereken ve hadd-i zâtında

89 Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın Kase/leri/Yemin/leri:

- Kendi İsmine/Kendi Zâtına (8 Yerde): 4/Nisâ, 65, 10/Yûnus, 53; 15/Hicr, 92; 19/Meryem, 68; 34/Sebe', 3; 51/Zâriyât, 23; 64/Teğâbün, 7; 70/Meâric, 40
- Kur'an'a: 36/Yâsin, 2; 43/Zuhuruf, 2
- Yarattıklarına (53 Yerde): 37/Sâffât, 1, 2, 3; 51/Zâriyât, 1, 2, 3, 4; 52/Tûr, 1, 2, 3, 4, 5, 6; 53/Necm, 1; 77/Mürselât, 1, 2, 3, 4, 5; 79/Nâziât, 1, 2, 3, 4, 5; 85/Burûc, 1, 2, 3; 86/Târık, 1; 89/Fecr, 1, 2, 3, 4; 91/Şems, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7; 91/Leyl, 1, 2, 3; 93/Duhâ, 1, 2; 95/Tin, 1, 2, 3; 100/Âdiyât, 1, 2, 3, 4, 5; 103/Asr, 1.

90 Mevdûdi, Tefhîmu'l Kur'an, c. VII, s. 22

91 89/Fecr, 1-5

92 56/Vâkıa, 75-76

takviye ve isbat edecek nitelikte bulunan şeyler olduğu görülür. “Yeminler ve ardından yeminlere bir cevabın gelmesi, ilk dönem Kur’an sûrelerinin bir özelliğidir. Kur’an; muhâtaplarına, hiç de yadırgamayacakları, onların yaygın olarak kullandıkları bir üslûp ile hitap ediyor. Doğadaki somut olgular üzerine yapılan yeminler, uyumlu kafiyeyle birlikte, âyetlere hârikulâde bir güzellik veriyor. Yemin ile, vâkıalardaki hikmet ve gerçeklerin doğru olarak görülmesi sağlanıyor. Onlar hakkındaki yanlış değerlendirmeler gideriliyor. Böylece yemin edilen vâkıalardaki hikmet ve gerçeklerin tanıklığında, yemin cevabındaki gerçekler ve hizmetler ortaya konuyor. Başka deyişle, yemindeki vâkıalar gerçek olduğu gibi, cevaptaki vâkıalar da gerçektir, hikmetlerle doludur.”⁹³

Yeminlerle başlayan sûrelere baktığımızda yemin edilen şeyler ile daha sonra gelen konu arasında nâzik bir uyumun olduğu göze çarpmaktadır. *“Kıyâmet gününe yemin ederim. Kendini kınayan nefse yemin ederim ki; İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı sanar, öyle mi? Evet, Bizim onun parmak uçlarını bile aynen eski haline getirmeye gücümüz yeter. Fakat insan, önündekini (kıyâmeti) yalanlamak, boyuna kötülük etmek ister de, ‘Kıyâmet günü ne zamanmış?’ diye sorar.”*⁹⁴ Görüldüğü gibi sûre başında kıyâmete yemin edilmiştir. Yeminin devamında gelen konu, kıyâmetin gerçekliği üzerine olmaktadır.

Allah, câhiliyye döneminin yozlaşmış bir anlatım şekli olan yeminleri, hidâyet içeriğine sahip bir şekle sokarak Kur’an’ın anlatım üslûbunu güzelleştirmiş ve anlatımını kuvvetlendirmiştir. Ayrıca, câhiliyye Arabının gelişigüzel kullandığı yeminler daha sonraları bir düzene sokularak toplumu kaynaştıran bir öge haline getirilmiştir.⁹⁵

Kur’an Allah’ın yeminlerini kasem kökünden bir fiile veya yemin edatı olan bazı harflerle vermektedir. Bir kabule göre, bazı sûrelerin başlarında yer alan tüm harfler ve harf grupları kasem, yani yemin ifade eder. Bu harflere yemin 28 sûrededir. Bunların tümü, sûrelerin başlangıcında yer alır (Sâd, Nûn, Hâ mîm, Elif lâm mîm, Kaf hâ yâ ayn sâd gibi).

93 M. Yaşar Soyalan, Leyl Sûresi, Kalem Dergisi, sayı 6, Ankara, 1988

94 75/Kıyâme, 1-5

95 Cengiz Duman, Haksöz, sayı 144, Kasım 94

Allah'ın yeminleri, yaradılışı ve oluş mûcizesini seyredip de bundan bir şey çıkaramayan ve oluşun arkasındaki büyük şuuru göremeyen insanı bir şok etkisiyle, daha iyi bakmaya itmek için kullanılıyor. Burada söz konusu olan, bir tür, delilin, bizzat kendini ortaya sürmesi ve delile delil arama şaşkınlığının kınanmasıdır.

Tefsîr Usûlü ilminde münâkaşalara yol açan hususlardan biri de yeminlerdir. Kur'ân-ı Kerim'de birçok yemin vardır. Bunların bazısında Allah Teâlâ, bazen kendi yüce ismine yemin etmekte, bazen peygamberlere ve peygamberlerin zuhûr ettiklere yerlere, Kur'an'a, meleklerle, kıyâmet gününe, bazen de kâinatta ve tabiatta bulunan önemli varlıklara (semâ, şems, kamer, necm, leyl, asr... gibi şeylere) yemin etmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'deki yeminleri aşağıdaki çeşitli sebeplerde aramak lâzımdır:

1- İslâmiyet'ten evvelki Arapların sosyal hayatında yeminin rolü büyüktür. Kur'ân-ı Kerim ise, Arapların öteden beri alıştıkları üslûbu muhafaza etmiş, bu arada yemini de alıkoymuştur.

2- Allah Teâlâ inzâl ettiği âyetlerini ve delillerini, bu türlü yeminlerle te'yid etmiştir. Yemin gibi değişik edebî sanatlar kullanarak İlâhî hakikatleri te'kid ve te'yid etmiştir.

3- Yemin her zaman bir şeyi te'yid etmek için değil; bazen de kendisi için yemin edilen şeyin kıymet ve önemine işaret etmek ve kadrini yüceltmek için ve dinleyenlerin o şeye karşı dikkatlerini çekmek için kullanılır.

Kur'ân-ı Kerim'de 17 sûrenin başında kasem/yemin bulunmakta ve okuyucuların nazarı dikkatini daha başlangıçta çekmektedir. Bir sûre meleklerle (vessâffâti), iki sûre feleğe/gök cisimlerine (ve'l-burûci, ve't-târikı), sûre feleğin levâzımına (ve'n-necmi, ve'l-fecri, ve's-şemsi, ve'l-leyli, ve'd-duhâ, ve'l-asri), iki sûre havaya (ve'z-zâriyâti, ve'l-mürselâti), bir sûre toprağa (ve't-tûri), bir sûre nebâta (ve't-tîni), bir sûre hayvân-ı nâtıka (ve'n-nâziâti), bir sûre hayvana (ve'l-âdiyâti) aittir.

Allah, Kur'an'da 8 yerde kendi ismiyle/kendi zâtına yemin eder.⁹⁶ Bundan başka halkın bilmesi icap eden imanın esasları için de yemin kullanılmaktadır.⁹⁷ Hz. Peygamber'e üç âyetle yemin etmesi emir buyurulmuştur.⁹⁸

Kasem/yemin bahsinde önemli olan bir nokta da şudur: Kasem fiiline “lâ” nefy harfinin gelmesidir. Bu çeşit yemin, eski Arap yeminlerinde de vardı. Kasem fiiline ilâve edilen bu harfle söz takviye, i'zâm ve te'kid edilmiş olur. Bu şekilde ilâve, müfessirler tarafından şöyle izah edilmiştir:

1- Kelâmın âhengini tezyîn için ziyâde kılınan ve nefy mânâsı kast edilmeyen ziyâde bir “lâ”dır.

2- Bunun aslı te'kid lââmı, yani ibtidâiye lâmıdır. Vakf halinde olduğu gibi, fethası işba' edilmiştir. Buna göre kelime “lâ uksimu” değil; “le uksimu”dur.

3- Bu harf nefy içindir. “lâ vallahi” denildiği gibi, aslı üzere nâfiyedir. Son görüşe göre bu harfe şu mânâlar verilmektedir:

İş, öyle onların zannettikleri gibi, değil, yemin ederim...

Artık başka söze lüzum yok, yemin ederim...

Şu söyleyeceğim söz o kadar mühim ve büyüktür ki, bunun büyüklüğünü tanıtmak için kasem etmek bile onu hakkıyla büyüitemez...

96 4/Nisâ, 65, 10/Yûnus, 53; 15/Hicr, 92; 19/Meryem, 68; 34/Sebe', 351/Zâriyât, 23; 64/Teğâbün, 7; 70/Meâric, 40.

97

- a. Tevhid için: “Saf saf dizilenler, şeytanı kovanlar, zikri (Kitabı) okuyanlar ile yemin ederim ki, muhakkak ilâhınız birdir.” (37/Sâffât, 1-4)
- b. Kur'an'ın hak olduğuna dair yeminler: “Hayır! Ben yıldızların mevkileri ile yemin ederim -ki, bilseniz, büyük bir yemindir-. (Kitab) Hakikatte Kur'an-ı Kerim'dir.” (56/Vâkıa, 75-77), “Hâ Mîm. Apaçık Kitap ile yemin ediyorum, Biz onu Arapça Kur'an yaptık.” (43/Zuhurf, 1-3)
- c. Peygamberlerin hak olduğuna dair yemin: “Yâ Sin. O hikmet dolu Kur'an'a yemin ederim ki, sen hiç şüphesiz rasullerdensin. Dosdoğru bir yol üzeresin.” (36/Yâsin, 1-4)
- d. Cezâ, vâd ve vâid için vâki olan yeminler: “Savurup kaldıran rüzgârla yemin ediyorum... Rabbın azâbı muhakkak vâki olacaktır.” (51/Zâriyât, 1-5); “Andolsun Tûra, neşredilmiş kâğıtlar içinde yazılı Kitab... ki Rabbinin azâbı hiç şüphesiz vâki olacaktır.” (52/Tûr, 1-8)

98 1- “Kâfir olanlar, dirilmeyeceklerini iddiâ ederler. Onlara de ki: ‘Evet Rabbimle yemin ediyorum, diriltileceksiniz.’ (64/Teğâbün, 7)

2- “Kâfir olanlar, ‘o saat (Kıyâmet günü) bize gelmeyecek’ dediler. (Onlara) de ki: ‘Hayır, gaybı bilen Rabbim hakkı için o, size mutlaka gelecektir.’ (34/Sebe', 3)

3- “Onlar sana: ‘Doğru mu?’ diye soracaklar. De ki: ‘Rabbim ile yemin ediyorum, o doğrudur.’ (10/Yûnus, 53)

İş o kadar açıktır ki, yemin bile etmiyorum...

Bunu kasemden evvel muhâtabın zihnini tahliye mânâsı ile de izah edebiliriz ki, şimdi zihninden bütün muhâlif fikirleri sil, söylenecek ve dinlenecek başka bir şey yok, ancak söyleyeceğim şu hakikat vardır. Kasem ederim ki...⁹⁹

Yemin, bir şeyi insanın içinde takviye eden meşhur pekiştiricilerdendir. Kur’ân-ı Kerim, bütün insanlar için inmiştir. İnsanlar onun karşısında birbirine aykırı tavırlar almışlardır. Onlardan kimi şüpheci, kimi inkârcı, kimi de çetin ve yaman bir hasımdır. Allah’ın kelâmındaki kasem/yemin, şüpheleri giderir, onları boşa çıkarır. Hüccet/delil getirir, haberleri kuvvetlendirir, hükmü en mükemmel biçimde anlatır.

Allah’tan başkası adına yemin etmek yasaklandığı halde (bkz. Müslim, Eymân 1-4) Allah’ın mahlûkatına yemin etmesi şöyle açıklanmaktadır: Bu, bir bakıma Allah’ın kendi adına yemin etmesidir. Zira yaratılmış her şey O’nun zâtına delâlet eder. Bazı âlimler de yemin edilen şeylerin başında “Rab” kelimesinin mahzuf bulunduğunu, meselâ “*semâya andolsun*” ifâdesinden, maksadın “semânın Rabbine andolsun” demek olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Allah dilediğine yemin eder. Kulların Allah’tan başkasına yemini ise, şirkten bir çeşittir. Ömer bin Hattâb (r.a.)’dan rivâyete göre, Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Allah’tan başkasına yemin eden kimse, muhakkak şirk koşmuş veya kâfir olmuş olur.*”¹⁰⁰

Ancak, Allah Teâlâ, yarattıklarına yemin etmiştir. Çünkü bunlar, yaratıcıları olan Allah’a delâlet ederler. Allah Teâlâ, insanlar bunlardan ibret alsınlar diye, bunların faziletine ve menfaatine işaret etmek için bunlara yemin etmiştir. Allah, yaratıklarından dilediğine yemin eder. Bir kimsenin Allah’tan başkasına yemin etmesi ise câiz değildir.

Kur’ân-ı Kerim’de kasem, lâfız olarak iki şekilde yer almaktadır:

⁹⁹ İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s. 168-171

¹⁰⁰ Müslim, Eymân 4; S. Müslim Terc. ve Şerhi, A. Davudoğlu, c. 8, s. 218

1- Zâhir/açık: Kasem fiili ve yemin edilen şey, kendisinde açıkça belirtilmiş olandır. Bâ (b), vâv (v) veya tâ (t)dan olan câr (cer harfleri) ile yemin edilenler (kendisinde kasem fiili hazfedilmiş olsa da) bu çeşittendir.

2- Muzmar/gizli olan kasem: Kendisinde kasem fiili de, kasem edilen de açıkça belirtilmemiş olan yemindir. Buna ancak kasemin cevabına dâhil olan te'kid lâmu delâlet eder. Yani, yeminle ilgili bir kelime ve yemin harfleri kullanılmadığı halde, fiilin başına te'kid için "lâm" harfi getirilerek kullanılan ifadeler.¹⁰¹

Eğer kelâmın siyakı kasem mânâsında olursa, bazı fiiller kasem yerine geçer. Kur'an'da özellikle "mîsak", "ahd" ve "vaad" kelimeleri çoğu zaman yemin yerine geçen ifadelerdir.¹⁰²

İslâm öncesi Arap toplumunun sosyal hayatında önemli rolü olan yemini Kur'an-ı Kerim'in muhâfaza etmesi ve âyetlerin bu yolla lafız ve mânâ açısından takviye edilmesi, yeminin önemini açıkça ortaya koymaktadır. İster kendi zâtına, ister mahlûkatına olsun Allah'ın Kur'an'da yemin ettiği, gerçek olduğuna yeminle te'kitve te'yidde bulunduğu hususlar tevhid, Kur'an, Hz. Peygamber, âhiret, cezâ ve mükâfat gibi İslâm inancının temel unsurları ile İlâhî tebliğin muhâtabı olan insan ve onun maddî ve mânevî birtakım özellikleridir.

Yemin eden nezdinde hakikaten veya itikaden tâzim olunan bir mânâ ile, bir şeyden çekinmek veya onu yapmaya çalışmakla, insanın kendisini bağlaması, söz vermesine, sözünü te'kid etmesine kasem veya yemin denir. Yemin, aslında Arapçada sağ el demektir. Araplardan biri, arkadaşı ile

101 "Veleneblüvenneküm bişey'in... (Andolsun ki, sizi biraz korku, açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azalma (fakirlik) ile imtihan eder, deneriz. Sen sabırlı davrananları müjdele.)" (2/Bakara, 154); "Letüblevünne fî emvâliküm ve enfûsiküm (Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz)..." (3/Âl-i İmrân, 186)

102 "Allah, kendilerine kitap verilenlerden 'onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız' diyerek söz almıştı." (3/Âl-i İmrân, 187); "Vaktiyle Biz, Benî İsrâil'e 'yalnızca Allah'a kulluk edeceksiniz...' diye mîsak/ söz almıştık..." (2/Bakara, 83); "(Ey İsrâiloğulları!) Birbirinizin kanını dökmeyeceksiniz, birbirinizi yurtlarınızdan çıkarmayacaksınız' diye sizden mîsak/söz almıştık..." (2/Bakara, 84); "Allah, sizlerden iman edip sâlih amel işleyenlere, kendilerinden öncekileri halife (sahip ve hâkim) kıldığı gibi, kendilerine de yeryüzüne halife/hâkim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini (İslâm'ı) onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve geçirdikleri korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını vaad etti. Çünkü onlar Bana kulluk/ibâdet ederler; hiçbir şeyi Bana şirk/eş tutmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte bunlar asıl fâsiklardır/büyük günahkârlardır." (24/Nûr, 55)

antlaştığında onun sağ elini tutardı. Bundan dolayı “and”a, sağ el anlamına yemin adı verilmiştir.

Şurası bir hakikattir ki, Kur’an’daki Allah’ın kasemlerini araştıran kimse, pekçok ilmî gerçekleri elde eder, dikkat çekilen bu kevnî âyetlerin önem ve hikmetlerine vâkıf olur.

Yüce Allah, burada, Kalem sûresinde “nûn”a, kaleme ve yazıya yemin ediyor. Alfabe harflerinden biri olması bakımından, “nun” harfi ile, kalem ve yazı arasındaki ilgi son derece açıktır. Fakat bunlara yemin edilmiş olması değerlerini arttırıyor. Bu yolla, öğrenmeye önem vermeyen bir toplumda dikkatleri onlara çekiyor. O günkü Arap toplumunda okur-yazarlık oranı sıfır denecek kadar düşüktü, okur-yazar olanların sayısı yirmi’nin altındaydı. Oysa Yüce Allah’ın bilgisi kapsamında onların hayatında okur-yazarlığa önemli bir rol biçilmişti ve bunun geliştirilmesi, aralarında yaygınlaştırılması planlanmıştı. Bu inanç sistemini ve ona dayalı hayat sistemini dünyanın dört bir yanına taşımaları için yazı gerekliydi. Ayrıca insanlığa önderlik etme görevini eksiksiz yerine getirmeleri için bu durum kaçınılmazdı. Böylesine büyük bir görevi yerine getirmek için gerekli olan temel unsurlardan birinin yazı olduğu kuşku götürmez bir gerçektir.

Nitekim Peygamber Efendimiz’e inen ilk vahyin içeriği de bu anlamı pekiştirmektedir: *“Yaratan Rabbinin adıyla oku. O, insanı embriyodan yarattı. Oku. Rabbin en büyük kerem sahibidir. O, insana kalemle yazmayı öğretti. İnsana bilmediğini öğretti.”*¹⁰³ Ayrıca bu kitabın okuma yazma bilmeyen bir peygambere yönelik olması da bu hususu desteklemektedir. (Yüce Allah belli bir hikmetten dolayı Peygamber Efendimiz’in okuma yazma bilmeyen biri olmasını öngörmüştür).

Fakat Yüce Allah okuma yazma bilmeyen bu peygamberine indirdiği ilk vahiyde okumaya, kalem ile öğrenmeye teşvik edici ifadeler kullanmıştır. Aynı şekilde bu sûrede de “nun” harfine, kaleme ve kalemle yazılanlara yemin edilerek bu husus bir daha pekiştirilmiştir. Bu durum, Yüce Allah’ın sonsuz ilminin kapsamında planladığı büyük ve evrensel rolü üstlenmek üzere hazırladığı bu ümmete yönelik eğitim metodunun bir aşamasıdır.

Yüce Allah, müşriklerin Peygamber Efendimiz'e yönelik yalan ve iftiralarını çürütmek, böyle bir şeyin olamayacağını vurgulamak, Peygamberine yönelik lütfunu ve nimetini dile getirmek için, biraz önce de belirttiğimiz gibi yazının değerini büyütücü, önemini pekiştirici bir üslûpla "Nûn"a, kalem ve onunla yazılanlara yemin ediyor:

- 2. ÂYET-

مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ

مَا أَنْتَ : sen değilsin رَبِّكَ : Rabbinin nimeti ile (sâyesinde) بِمَجْنُونٍ :
cinlenmiş/mecnûn

"Sen Rabbinin nimetiyle cinlenmiş değilsin." (68/Kalem, 2)

Bu âyette geçen "mecnûn" kelimesi ile, câhiliyye tasavvurunda önemli bir yeri olan "cin tasallutu" da kastediliyor. Yüce Allah'ın peygamberine yönelik nimetini yakınlık ve sevgi ifade eden bir üslûpla vurguluyor. Allah, "Rabbin" ifadesiyle O'nu yüce zâtına bağlıyor. Öte yandan Yüce Allah'ın kendisine yakın olduğunu bildirdiği ve seçkin kıldığı bir kula yönelik nimetiyle bağdaşmayan mesnetsiz yakıştırmayı, iftirayı reddediyor. Peygamber Efendimizin soydaşlarının arasında geçirdiği peygamberliğinin ilk yıllarını inceleyenler, çağdaşları ve soydaşlarının ona yönelttikleri "o bir delidir" suçlamaları karşısında şaşkına dönerler. Oysa aklî üstünlüğünü dile getiren bizzat kendileridir. Nitekim Peygamberlik görevlendirilmesinden yıllar önce Kâbe'deki Haceru'l Esved'in (Kara taşın) yerine konulması hususunda aralarında baş gösteren görüş ayrılıklarında O'nun hakemliğini kabul etmişlerdi. O'na güvenilir kişi anlamına gelen "el-Emîn" lâkabını takan kendileridir. Kendisine düşman olduklarını sert tavırlarla ortaya koyduktan sonra bile O'nun Medine'ye hicret ettiği güne kadar kıymetli eşyalarını, paralarını ona emanet etmeye devam ediyorlardı. Nitekim Hz. Ali'nin Peygamber Efendimiz'in yanındaki emanetleri sahiplerine geri vermek amacıyla, Hz. Peygamberden sonra birkaç gün Mekke'de kaldığı kesin şekilde bilinmektedir. Ama aynı sırada adı geçen adamlar, O'na karşı bu kadar sert

bir tavır içindeydiler, amansız düşmanlarıydılar. Yine onlar, Peygamber Efendimiz'in peygamberlikle görevlendirilmeden önce bir kez olsun yalan söylediğine tanık olmamışlardı. Bizans imparatoru Heraklius, Peygamberimiz'le ilgili olarak müşriklerin temsilcisi Ebû Süfyan'a şöyle sormuştu: "Peygamber olmadan önce onu yalancılıkla suçladığınız olmuş muydu?" Ebû Süfyan "Hayır" demek zorunda kalmıştı. Bunun üzerine Heraklius: "İnsanlara yalan söylemeyen birinin Allah adına yalan söylemesi mümkün değildir" demişti.

Öfkenin, kinin insanları, Kureyş müşriklerinin yaptığı gibi aralarında aklî üstünlükle, güzel ahlâkla şöhret bulan bu üstün ve saygın insan hakkında bu ve benzeri mesnetsiz suçlamalarda bulunmaya yöneltmesi insanı hayrete düşüren bir durumdur. Fakat kin, insanı köreltir, sağırlaştırır; art niyetlilik, insanı sıkılmadan iftira atmaya iter. Fakat herkesten önce bizzat bu iftirayı atan, kendisinin yalancı bir günahkâr olduğunu bilir.

Ey Muhammed! Allah'ın lütfu ve sana verdiği nübüvvet nimeti sayesinde sen cahil müşriklerin iddia ettiği gibi deli ve mecnun değilsin. Allah'a hamd olsun sen akıllısın. Kâfirlerin dediği gibi değilsin.

Allah Teâlâ, kaleme ve onunla yazılanlara yemin ederek Rasûlullah'ın, müşriklerin iddia ettikleri gibi deli olmadığını, zira onun Rabbi olan Allah'ın lütfuna ve nübüvvet nimetine mazhar olduğunu beyan etmiştir.¹⁰⁴ Kâfirler şöyle demişlerdi: "Ey, kendisine Kur'an indirilen! Sen, kesinlikle bir mecnûnsun/delisin."¹⁰⁵

İbn Atıyye şöyle der: "Bu, yeminin cevabıdır. Rabbinin nimeti sayesinde âyeti ise, ara cümlesidir. Nitekim sen birisine: "Sen, Allah'a hamd olsun, faziletli bir kişisin." dersin." Ebû Hayyan şöyle der: "Bu âyet, nübüvvet iddiasının doğruluğuna kat'î delil gibidir. Çünkü ona verilen üstün fesâhat, akıl, iyi davranış ve bu ithamı yalanlayan her türlü iyi sıfatları taşıması gibi özellikler onda açıkça görünmektedir."¹⁰⁶

Burada yemin Kalem ve Kitap üzerinedir. Yani bu Kur'an Vahiy kâtibinin elleriyle işlenmektedir. Bu husus Allah Rasûlü'nün deli olmadığını

104 İbn Cerir et-Taberi-Tefsir, Hisar Yayınları, 8/383

105 15/Hicr, 6

106 Ebu Hayyan, Bahru'l-Muhît, 8/307; Muhammed Ali es-Sâbunî, Safvetu't-Tefâsir, Ensar Neşriyat, 7/18

açık bir hüccetidir. Rasûlullah (s.a.s.) risâlet dâvâsından önce Mekkeliler tarafından yörenin en iyi ve en faziletli insanı olarak kabul edilmekte ve herkesçe onun dürüstlüğüne ve ferâsetine güven duyulmaktaydı. Ama Kur'an vahyolunmaya başlayınca aynı insanlar O'na deli, mecnun demeye başladılar. Şu anlaşılıyor ki, aslında buna sebep Kur'an'ın ona inmesidir. İşte bu yüzden Kur'an'ın bu gibi iddialar için yeterli bir reddiye olduğu buyurulmaktadır. Yüce, açık ve belîğ kelâmın içerdiği konular da aynı yüksek meziyete sahiptir. Bu Kur'an, Rasûlullah'a Allah'ın bir lütfudur, kâfirlerin iddia ettikleri gibi bir delilik sebebi değildir. Burada dikkate değer bir husus da şudur; hitap Allah Rasûlü'ne olmakla beraber, aslında kâfirlerin ithamlarına cevaplar verilmektedir. Yani, bu âyet Rasûlullah'a, onun deli olmadığına kendisini iknâ etmek üzere gönderildiği zannedilmesin. Asıl gâye kâfirlere, Kur'an yüzünden Allah Rasûlü'ne mecnun dediklerini ve bu iftiraya en açık kati cevabın Kur'an'ın bizâtihî kendisi olduğunu anlatmaktır.¹⁰⁷

Nimetten maksat da, peygamberlik ve onun gereği olan akıl, akılla beraber olan cesaret, güzel ahlâk, erdem, dünya ve ahirette mutluluk sebebi olan ilâhî lütuf ve bağışlardır. Kısacası mânâ: Hz. Peygamber'e ilk vahyin gelmesi ile peygamberliğin başlaması üzerine Mekke kâfirlerinin haset, düşmanlık ve şaşkınlıkla yakıştırmaya kalkıştıkları delilik ve sapıklık kusurlarının kendisinden uzak; aksine onun akıl, cesaret, doğruluk ve erdemle seçkin bir kimse olduğunu ve bütün bunlar, onu terbiye edip yetiştirerek nebîlik ve rasullük lütfeden yüce Rabbinin nimetleri cümlesinden olup, bu yüzden göreceği eziyetlere ve çekeceği sıkıntılara karşılık ilerde başa kakılmayan ve tükenmeyen mükâfat ve nimetlere kavuşmak üzere bulunduğunu açıklayıp söz vererek Hz. Muhammed'in (s.a.s.) şerefli nefsinin aklamak ve temize çıkarmakla kuvvetlendirmek ve bu şekilde onu ilâhî bildirileri bütün âlemlere ulaştırmaya sevkettir.¹⁰⁸

“Sen, Rabbinin nimetiyle cinlenmiş değilsin.” İşte Yüce Allah bu şekilde şefkat ve yakınlık taşıyan bir ifadeyle, onurlandırıcı bir üslupla, peygamberrine yönelik bu kâfirce kine, bu çirkin iftiraya cevap veriyor:

107 Mevdûdî, Tefhimu'l-Kur'an, İnsan Yayınları, 6/391

108 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Azim Yay., 8/265-266

- 3. ÂYET -

وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ

: غَيْرَ مَمْنُونٍ : mükâfat vardır bir : لَأَجْرًا : senin için : لَكَ : gerçekten : وَإِنَّ : kesintisiz

“Senin için kesintisiz bir mükâfat vardır.” (68/Kalem, 3)

Ey Muhammed! Şüphesiz İslâm’ı tebliğ uğrunda katlanmış olduğun eziyetlerden dolayı, senin için eksilmeyen ve kesilmeyen sonsuz bir ecir, mükâfat, ödül vardır.

Memnûn: Kesilen demektir. Bir kimse ipi kestiğinde menentu’l-hable der.¹⁰⁹ İnsanları hidâyete getirmek için çabalaman ve bu yüzden bir sürü eziyet ve cefalara uğramana rağmen, bu vazifeyi yerine getirmen senin için bir ecirdir. Bunun karşılığında sana sayısız ve sonsuz mükâfatlar vardır.¹¹⁰ Kesilmez, tükenmez, devamlı hiç kesilmeyen bir nimet yahut hiç kimsenin minnetini çekmeden sırf Allah’ın lütfu ve yardımı olan bir mükâfat vardır.¹¹¹ Senin için sürekli ve kesintisiz bir mükâfat vardır. Bitmez, tükenmez bir ödüldür bu. Sana peygamberlik görevini ve O’nun saygın makamını bahşeden Rabbinin katında bir mükâfat vardır. Bu da her türlü yoksunluğu gideren, her türlü boşluğu dolduran, müşriklerin tüm suçlamalarını silip süpüren engin bir karşılık, bir yakınlık ifadesi, bir yüreklendirici tesellidir. Yüce Rabbinin, şefkatle, sevgiyle ve onurlandırıcı bir üslûpla hakkında “Senin için kesintisiz bir mükâfat vardır.” dediği kimse ne kaybeder ki?

109 Muhammed Ali es-Sâbunî, Safvetu’t-Tefasir, Ensar Neşriyat, 7/17

110 Mevdûdî-Tefhimu’l-Kur’an, İnsan Yayınları, 6/391

111 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, 8/266

- 4. ÂYET -

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ

وَإِنَّكَ : ve şüphesiz sen عَلَى : üzerindesin خُلُقٍ : bir ahlâk عَظِيمٍ : çok büyük

“*Ve sen elbette yüce bir ahlâka sahipsin.*” (68/Kalem, 4)

Huluk/Ahlâk

İslâm ahlâkının asıl kaynağı Kur’ân ve onun ışığında oluşan Sünnettir. Kur’ân-ı Kerim’de çoğul biçiminde ahlâk geçmemekle birlikte bunun tekili olan huluk ve halk kelimeleri geçer. Halk yaratma, biçim verme demektir ki bu, Allah’ın eylemidir. “*Rabbimiz her şeye biçimini veren, her şeyi yaratıp sonra onu yaratıldığı amaca yönlendiren Allah’tır.*”¹¹²

Huluk ise davranış biçimi, huy, âdet ve gelenek anlamını verir. Bu kelime ilk defa Kalem Sûresi’nde, Hz. Muhammed’in (s.a.s.) davranış biçimini övmek üzere kullanılmıştır: “*Muhakkak ki sen, büyük bir huluk (ahlâk) üzerindesin!*”¹¹³ Daha sonra Şu’arâ Sûresi’nin, “*Bu (davranışınız) sadece eskilerin huluku (geleneği)dir.*”¹¹⁴ âyetinde önceki toplumların, peygamberleri red geleneği, huluk kelimesiyle anlatılmıştır.

“*El-hulk*”; kişinin tabiatı, kişilik” anlamlarına gelir. “Yaratma ve yaratık” anlamındaki *halk* ve “yaratılış” anlamındaki *hilkat* ile akraba. Bir sıfatla kayıtlanmadığı zaman “iyi, güzel ve doğru” olana delâlet eder. “Çünkü sen”, âdeta Hz. Peygamber’in “neden ben?” iç sorusuna cevap niteliği taşır. Bu âyet, “*Sen daha önce Kitap nedir, iman nedir, bilmezdin*”¹¹⁵ âyetiyle birlikte düşünüldüğünde, “Sen Kitap nedir, iman nedir bilmezken de muhteşem bir ahlâka sahiptin” zımnî anlamına ulaşılır. İbn Abbas’ın tasnifine göre din; akaid, ahlâk, ibâdet ve muâmelâtтан oluşan dört katlı bir binadır. Bu âyet, din binasının temel katının akaidle birlikte ahlâk olduğunu ifade eder. Al-

112 20/Tâhâ, 50

113 68/Kalem, 4

114 26/Şu’arâ, 137

115 42/Şûrâ, 52

lah Rasûlü'nün fıtrat ve seciye olarak sahip olduğu bu ahlâkî potansiyel, Kur'an sâyesinde bilfiil hayata dönüşmüştür.¹¹⁶

Kur'an-ı Kerim'de pek çok âyette yer alan “amel” teriminin alanı ahlâkî davranışları da içine alacak şekilde geniş tutulmuştur. Bunun yanında birr, takvâ, hidâyet, sırât-ı müstakîm, sıdk, amel-i sâlih, hayır, ma'rûf, ihsân, hasene ve istikamet gibi iyi ahlâklılık; ism, dalâl, fahşâ, münker, bağı, seyyie, hevâ, isrâf, fısk, fücûr, hatie, zulüm gibi kötü ahlâklılık ile aynı veya yakın anlam ifâde eden birçok terim vardır. Hadislerde ise bu terimler yanında ahlâk ve hulk kelimeleri de kullanılmıştır.

Kalem Sûresi'nin 4. âyeti münasebetiyle İmam Fahreddin Râzî, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) ahlâkını şöyle anlatmaktadır: “Huluk ve hulk, ruhsal bir yetenektir ki onunla nitelenen kimse, kolaylıkla güzel işleri yapar. Güzel işleri kolaylıkla yapma durumuna huluk denir. Huluk'un çoğulu ahlâktır. Güzel huluk, cimrilikten, kızmaktan, katılıktan uzaklaşmak, sözü ve işi ile kendini insanlara sevdirmek, başkalarıyla ilişkiyi kesmemek; alışverişte ve diğer işlemlerde hoşgörü sahibi olmakla olur.”

“Sen, muhteşem bir ahlâka sahipsin.” (68/Kalem, 4)

Hiçbir kalem, hiçbir düşünce varlıklar âleminin Rabbinin söylediği bu sözün ifade ettiği anlamı anlatamaz. Bu, Allah'ın şahitliğidir. Allah'ın terazisinde bir kula verilen değerdir. Hakkında “Sen yüce bir ahlâka sahipsin” denilen bir kula yönelik eşsiz bir övgüdür. Yüce ahlâkın Allah katında ifade ettiği anlamın boyutlarını hiçbir canlı kavrayamaz.

Hz. Muhammed'in -salât ve selâm üzerine olsun- yüceliğine ilişkin bu yüce sözün anlamı değişik açılardan bakıldığında son derece belirgindir, açıktır. Yüce Allah'ın söylediği, evrenin vicdanının tescil ettiği, varlıklar âleminin özünün pekiştirildiği, ayrıca Allah'ın dilediği bir zamana kadar yüceler âleminde yankılanan bir söz olması bakımından önemlidir.

Bu söz, bir başka açıdan da önemlidir. Hz. Muhammed'in -salât ve selâm üzerine olsun- bu sözü algılayabilmesi de, buna güç yetirebilmesi de üzerinde durulması gereken önemli bir husustur. O, bu sözü söyleyenin Rabbi olduğunu biliyor. O, Rabbinin kim olduğunu, O'nun yüceliğini,

sözlerinin ne anlama geldiğini, bu sözlerin boyutlarını, yankılarını çok iyi biliyor. O, bu sınırsız yücelik karşısında, hiç kimsenin kavrayamadığı şeyler kavramış olmasına rağmen kendisinin de kim olduğunu çok iyi biliyor.

Hız. Muhammed'in (s.a.s.) bu sözü, hem de bu yüce kaynaktan algılaması, buna rağmen sarsılmaması, -bir övgü bile olsa- bu sözün dehşet verici ağırlığı altında ezilmemesi, baskısı altında kişiliğini yitirmemesi, kendini kaybetmemesi... Bu sözü derin bir güven duygusu, sağlam bir irâdeyle ve dengeli bir kişilikle karşılaması... Bütün deliller bir yana, bu durum bile başlı başına O'nun kişiliğinin yüceliğinin kanıtıdır.

Siyer kitaplarında O'nun ahlâkının yüceliği anlatılmış, bu hususta birçok arkadaşın sözleri aktarılmıştır. Bununla beraber onun hayatının ortaya koyduğu realite, onunla ilgili olarak aktarılan tüm rivâyetlerden daha etkili bir tanıktır. Fakat bu söz ifade ettiği anlam bakımından öbürlerinden daha yüce, daha etkileyicidir. Ulu ve büyük Allah'tan kaynaklanması bakımından yücedir. Hız. Muhammed'in (s.a.s.) bu sözü söyleyen ulu ve büyük Rabbinin kim olduğunu bildiği halde algılayabilmesi, buna rağmen derin bir güvenle, sağlam bir ifadeyle ayakta kalabilmesi, Yüce Allah'tan böyle bir söz dinlemiş olmasına rağmen Allah'ın kullarına karşı büyüklük kompleksine kapılmaması, kibirlenmemesi, üstünlük taslamaması bakımından da bu söz son derece önemlidir.

Bu inanç sistemine bakan biri, tıpkı bu inanç sisteminin peygamberinin hayatına bakan birisi gibi ahlâk unsurunun çok belirgin ve köklü olduğunu görür. Bu inanç sisteminde hem yasal düzenlemelere ilişkin temeller hem de ruhsal arınmaya ilişkin temeller ahlâk unsuruna dayanır. Bu inanç sisteminde en büyük çağrı, arınmaya, temizliğe, güvenliğe, doğruluğa, adâlete, merhamete, verilen sözü tutmaya, söz ile davranışın birbirini tutması-na, her ikisinin niyet ve vicdan ile uyuşmasına, zorbalığın, zulmün, hile ve aldatmanın, insanların mallarını haksız yere yemenin, dokunulması yasak olan başkalarının ırz ve namusuna tecavüz etmenin, her türlü kötülüğün ve fuhşun önlenmesine ilişkindir... Bu inanç sisteminin öngördüğü yasal düzenlemeler, bu temellerin, duygu ve davranışta, vicdanın derinliklerinde ve toplumun pratik hayatında, bireysel, toplumsal ve uluslararası ilişkilerde ahlâk unsurunun korunması amacına yöneliktir.

İslâm ahlâkı, bütün kusursuzluğu ile, bütün güzelliği ile, bütün dengeliliği ile, bütün doğruluğu ile, bütün sürekliliği ile ve bütün kalıcılığı ile Hz. Muhammed'in kişiliğinde somutlaşmıştı. Yüce Allah'ın şu yüce övgüsünde ifadesini bulmuştu: “*Ve sen yüce bir ahlâka sahipsin.*”¹¹⁷

Ahlâk; Anlam ve Mâhiyeti

Ahlâk, Arapça “hulk” kelimesinin çoğuludur. Hulk: Huy, seciyet, tabiat, din ve yaratılış anlamlarına gelir. Buna göre ahlâk kelimesinin sözlük anlamı; huylar, seciyeler, insanın mânevî yapısını belirleyen özelliklerdir.

Terim olarak ahlâk: Ahlâk, “insanın bir amaca yönelik olarak kendi arzusu ile iyi davranışlarda bulunup kötülüklerden uzak olmasıdır” şeklinde tanımlanabilir. İslâm âlimlerince genel kabul görmüş şekliyle ahlâkın tanımı şöyledir: “Ahlâk, insanın nefsinde yerleşen öyle bir hey'et (meleke) dir ki, fiiller hiçbir fikri zorlama olmaksızın, düşünüp taşınmadan bu meleke sâyesinde kolaylıkla ve rahatlıkla ortaya çıkar.” Hulk veya hulûk insanın beden ve ruh bütünlüğü ile alâkalıdır. Ahlâk bu çerçevede içinde, “insanın bir amaca yönelik olarak kendi arzusu ile iyi davranışlarda bulunup kötülüklerden uzak olmasıdır” şeklinde tanımlanabilir.

Bu tanımın tahlil edilmesi bizi ahlâkın mâhiyeti hakkında şu sonuçlara götürür:

a- Ahlâk, fiil ve davranışlardan ziyâde, bu davranışların kaynağı olan, mânevî kabiyetler kompleksini (hey'eti) ifâde eder. Buna göre ahlâkî davranışlar, ahlâkın kendisi değil, onun bir tezâhürü, bir sonucudur. Çünkü “*ameller niyetlere göredir.*”¹¹⁸

b- Ahlâk; sadece iyi huylar ve kabiliyetler anlamına gelmez. İyi ve kötü huyların hepsine birden ahlâk denir. Kendisinde iyi huylar geliştirmiş olana “iyi ahlâklı”; kötü huylar geliştirmiş olana da “kötü ahlâklı” denilir. Şu halde esâsen ahlâksız insan yoktur.

117 68/Kalem, 4

118 Buhârî, İman 41, Bed'u'l Vahy 1

c- Ahlâk, insanda gelip geçici bir hal değil, onun mânevî yapısında yerleşen bir meleke halini alan istidat ve kabiliyetler bütünüdür. Peygamberimiz bu konuda “*Amellerin en hayırlısı, az da olsa devamlı olanıdır*”¹¹⁹ buyurmuşlardır.

d- Ahlâk, insanı, düşünüp taşınmaya, herhangi bir baskı ve zorlamaya gerek kalmaksızın, görevleri rahatlıkla ve memnuniyetle yapmaya sevkeder. Riya, korku, menfaat temini gibi sebeplerle yapılan davranışlar, güzel ahlâk sınıfına girmez.

e- Güzel ahlâklı olabilmek için, görevleri memnuniyetle yerine getirme alışkanlığı büyük önem arzeder. Böyle bir alışkanlık da ancak eğitim ile kazanılır. Burada eğitimden maksat, insanın kendi kendini eğitmesi, yani nefisini ıslah etmeye çalışmasıdır. Bu, bir irâde eğitimidir.

Ahlâkın muhtevâsı çok geniştir. İnsanla ilgili bütün davranışlar ahlâkın konusunu teşkil eder diyebiliriz. Kişinin Allah’la ilişkisi ahlâkın konusunu teşkil ettiği gibi; kişinin nefsiyle kendisiyle) durumu, kişinin başka bir kişiyle, içinde bulunduğu toplumla, devletle ilişkisi, kişinin çevresiyle (tabiatla, hayvanlarla) münâsebeti de ahlâkın konusunu teşkil eder. Yaptıkları ve yapmadıkları; yani yapmaması gerekirken yaptıkları ve yapması gerektiği halde terk ettikleri, söylememesi gerekirken söyledikleri ve söylemesi gerekirken söyledikleri de ahlâkın konusunu teşkil eder. Her ibâdetin ahlâkla ilgili boyutu vardır. Terk edilince ahlâkî bir zaaf olduğu gibi, hakkıyla yerine getirilince insan ahlâkını yücelten boyutu da vardır her İlâhî emrin ve ibâdetin.

Gâye ve Vâsitalarda Ahlâkın Lüzumu: Yüce gâyeye âdi araçlarla ulaşmak mümkün ve doğru değildir. “Gâye, vâsıtayı mubah kılar” sözü İslâmî değildir. Bu söz, pragmatizmi yücelten Batının sloganıdır. Gâye ve netice-nin Rabbânî olması gerektiği gibi, ona ulaştıran araçların ve metodların da Rabbânî olması gerekir. İslâm’da, gâyeye götüren vâsıtalarda da meşrû olmalı, aynı zamanda ahlâkî kavramlara da uygun olmalıdır.

İslâm ahlâkı Kur’an-ı Kerîm’e dayanır. Yani her yönüyle Cenâb-ı Allah tarafından vahiy yoluyla belirlenmiş bir davranışlar manzûmesidir. Her şeyden önce İslâm ahlâkı bir vazife ahlâkı şeklinde ortaya çıkmıştır. Zira

Kur’ân-ı Kerîm’deki her emir, mü’minler için bir görev belirlemiştir. İnsanın bir mü’min olarak bu emirlere muhâtap olmayı kabul etmesi, bunları birer görev olarak telâkkî etmesi anlamındadır. Kur’ân-ı Kerîm’de Rasûlullah’a (s.a.s.) hitâben: “*Sen en yüce bir ahlâk üzeresin*”¹²⁰ buyurulmuş ve Hz. Peygamber’in kendisi de: “*Ben ahlâkî prensipleri tamamlamak üzere gönderildim*.”¹²¹ buyurmuştur. Aynı şekilde Rasûlullah’ın bütün hadisleri insanların birbirlerine karşı daha iyi davranmaları konusunda birer emir mâhiyetinde olup müslümanlara görev yüklemektedir. Dolayısıyla İslâm’ın getirdiği ahlâk anlayışı her şeyden önce bir görev ahlâkıdır.

İslâm ahlâkının diğer bir yönü de davranışlardaki niyet duygusudur. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.), “*ameller niyetlere göredir*”¹²² buyururken, İslâm’ın önemli bir prensibini belirlemiştir. Müslüman için bu niyetin arkasındaki en büyük yönlendirici duygu, mü’minin her davranışında “Allah rızâsı”nı gözetme duygusudur. Zira mü’min herhangi bir davranışta bulunurken, asla bir dünyevî çıkar beklemeyip gönlünde sadece Allah rızâsını ve onun sevgisini kazanma arzusunu taşımaktadır/taşımalıdır. “*Yoksula, yetime ve esire O’nun rızâsı için yemek yedirirler ve ‘biz size sırf Allah rızâsı için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve teşekkür beklemiyoruz’ (derler).*”¹²³

Niyet ve Allah rızâsı duygularının yanı sıra, Allah Teâlâ’ya karşı bir sorumluluk duygusu taşımak müslüman ahlâkının temel prensiplerindendir. İslâm’a göre müslümanın bu sorumluluk duygusu Allah Teâlâ’dan korkmak, onun emirlerine saygı göstermek ve bu emirleri asla aksatmaksızın yerine getirmek, yasakladığı her şeyden kaçınmak İslâm ahlâkının temel ve ilk prensipleridir. Diğer bir temel prensip de müslümanın diğer mahlûkata/yaratıklara karşı son derece merhamet, adâlet ve şefkatle davranması, zayıf ve muhtaç olanlarına yardım etmesi, ana ve babaya saygılı olması ve onların gönüllerini kazanmaya çalışması gibi hususlardır.

Bütün bunların yanı sıra, insanın kendi duygularına hâkim olması, mütevâzı, sabırlı, edepli, hayâlı ve inşafî olması gibi prensipler de müslümanın başkasına karşı sorumlu olduğu hususlardır.

120 68/Kalem, 4

121 Muvatta’, Husnu’l-huluk 8; Ahmed bin Hanbel, Müsned, II/381

122 Buhârî, İman 41, Bed’u’l Vahy 1

123 76/İnsan, 8-9

İnsanın, dolayısıyla müslümanın, toplum içinde güzel ve hoş karşılanmayan her türlü kötü davranış ve alışkanlıklarını zamanla değiştirebilmesi gerekir. Bu kötü huy ve davranışlardan kurtulmanın tek yolu, irâdesini kontrol altında tutup ona tam olarak sahip olmasıdır. Bu kötü davranış biçimlerinden de ancak Allah'ın bize emrettiği ibâdetlere sımsıkı sarılmak sûretiyle kurtulmak mümkündür. Ama irâdesine hâkim olamayan bir kimsenin bu gibi kötü huy ve alışkanlıklardan uzaklaşması kolay değildir. İbâdetlere sıkı sıkıya bağlanmak, Allah'ı daima bizi görüyor gibi hissedip onu hatırdan tutmak, sürekli olarak iyi insanlarla oturup kötülerden uzak kalmak, âsî insanların bulunduğu yerlere gitmemek, Allah'ın emirlerine sarılıp yasaklarından kaçınmak sûretiyle İslâmî anlamda bir ahlâka sahip olunabilir.

Bütün bu çizilen prensiplere göz attığımızda İslâm ahlâkının saf ve sağlam bir iyi niyete dayandığı; Allah'ın rızasına önem vermesi, uygulayanından dünyevî hiçbir çıkar beklemeden uhrevî bir fayda peşinde bile olmaksızın sırf Allah rızası ve sevgisini göz önünde bulundurmasını talep etmesi gibi özellikleri ile her türlü şekilci ve pragmatist ahlâk anlayışından uzak olduğu görülmektedir.

İslâm'da ahlâkî imandan ayırmak mümkün değildir. Zira bütün Kur'ânî emirlere boyun eğmek iman gereğidir. Bu emirlere uymakla da en üstün ahlâkî değerler elde edilir. Rasûlullah (s.a.s.): *"Mü'minlerin iman açısından en mükemmel olanı, ahlâkî en iyi olanıdır."*¹²⁴ buyurmuştur. Bu duruma göre ahlâkî açıdan mükemmel bir anlayış ve davranışa sahip olmayan kişi iman açısından da kemâle ermiş olamaz. Diğer bir hadiste de şöyle buyurur: *"İman yetmiş şûbedir/türdür. En üstünü 'Lâ ilâhe illâllah'tır en aşağısı da yol üzerinde insanlara eziyet verecek bir şeyi kaldırmaktır. Hayâ da imanın bir bölümüdür."*¹²⁵ *"Allah'a yemin olsun ki, hiç bir kul, kendi nefsi için istediği güzelliği kardeşi için de istemedikçe (tam) iman etmiş olmaz."*¹²⁶; *"Haklı olduğu halde bile çekişmeyi bırakan kimseye Cennet'in avlusunda bir köşk verileceğine, yalan söylemekten kaçınan kimseye Cennet'in ortasında bir köşk takdim edileceğine, ahlâkî güzel olan kimseye de Cennet'in en güzel yerinde bir köşk sunulacağına ben kefilim."*¹²⁷; *"Mizâna konan ameller arasında güzel*

124 Buhârî, Edeb 39

125 Ebû Dâvud, Sünnet 14

126 Buhârî, İman 7; Müslim, İman 71-72

127 Ebû Dâvud, Edeb 7

*ahlâktan daha ağır gelecek hiç bir pey yoktur. İnsan güzel ahlâkı sâyesinde, (devamlı) oruç tutup namaz kılan kimseler derecesine yükselir.”*¹²⁸

Bu ve buna benzer hadislerde Hz. Peygamber, güzel ahlâkın üstünlüğünü dile getirmiştir. Ayrıca: “Müslüman, müslümanların onun elinden ve dilinden emin oldukları kimsedir.”¹²⁹; “İnsanların en hayırlısı ömrü uzun olup amelleri de güzel olandır.” buyurmakla iyi müslümanı tarif etmiştir. Sahâbilerden biri Rasûlullah’a şöyle sorar: “İslâm’da en hayırlı iş nedir?” Peygamber Efendimiz şöyle cevap verir: “Yemek yedirmen, tanıdığın ve tanımadığına selâm vermendir.” Ashâbın ileri gelenlerinden Abdullah İbn Mes’ud da buna benzer bir soru sorunca Rasûlullah şöyle buyurmuşlardır: “Vaktinde kılınan namaz, ana babaya itaat, Allah yolunda cihad.” İslâm ahlâkının temel prensipleri olarak sadece bunlarla amel eden ve bu prensipler çerçevesinde hareket eden bir toplum her zaman dimdik olarak ayakta durabilir. İnsanlara karşı daima yumuşak davranmak, hatalarına rastladığında, bu hatalarını son derece yumuşak bir ifadeyle ve onları üzmeyecek bir tarz ve üslûpla söylemek gerekir. İnsanları ikaz ederken de aynı üslûbu uygulamak müslümanın prensibi olmalıdır. İslâm’ın insanların hayatlarında görülen pratik ahlâkı insanın kendisine, hemcinslerine, çevresinde ve Allah’a karşı olan bütün görevlerini içine alır. Bütün bunlara baktığımızda İslâm ahlâkı hürmet, hizmet, merhamet, edep, hayâ, nefse hâkimiyet, tevâzu, adâlet ve benzeri hususlar üzerinde yükselmiştir.

Ayrıca İslâm yalan, küfür, lânet okuma, alay etme, kibirlenme, koğuculuk yapma, gıybet etme, riyâ, cimrilik, kıskançlık, vs. gibi duygu ve davranışların kesinlikle yasaklandığını bildirerek, müslümanın bütün bunlardan da uzak kalması gerektiğini açıklamıştır.¹³⁰

İslâmî ahlâkın temelinde vahiy vardır. Kur’ân-ı Kerim’deki her emir ve nehiy, bir vazifeyi gündeme getirir. İslâm dinindeki iman ve ibâdet esaslarıyla ahlâkî emirleri, kesin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün değildir. Nitekim Rasûl-i Ekrem (s.a.s.)’in nasıl bir ahlâka sahip olduğunu soran Hz. Urve b. Hişam’a, Hz. Âişe (r. anhâ) vâlidemiz şöyle cevap vermiştir: “Rasûl-i Ekrem’in (s.a.s.) ahlâkı Kur’ân idi.”¹³¹

128 Tirmizî, Birr 62

129 Müslim, İman 14

130 Ahmed Ağırakça, Şamil İslâm Ansiklopedisi, c. 1, s. 67-69

131 Müslim, Müsâfirin 139

İslâm'da ahlâkın mâhiyeti ve niteliği Kur'an-ı Kerim'in hükümlerinde yer aldığına göre, "İslâm ahlâkı" deyimini "Kur'an ahlâkı" şeklinde ifade etmek gerekmektedir. Gerçekte Hz. Âişe'nin rivâyet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber'in ahlâkının Kur'an ahlâkı" olduğu belirtilmiştir.¹³² Bu bakımdan İslâm ahlâkının teorik yönü Kur'an'da (aynı zamanda hadislerde), tam uygulanma örneği de Hz. Peygamber'in ahlâkî şahsiyetinde somutlaşmaktadır. Nitekim Peygamberimiz: *"Ben ancak ahlâkî faziletleri tamamlamak için gönderildim"* buyurarak İslâm'da ahlâkın önemine işaret etmişlerdir.

Genel olarak ahlâkçılara göre insanın doğuştan gelen temel yetenekleri değiştirilemez, ama kazanılmış huyları değiştirilebilir. Zaten İlâhî kitapların ve insan eğitimcileri olan mürşidlerin güzel ahlâka teşvikleri de insanın değiştirilmesi mümkün olan huylarını hedef alır. İnsan boyunu, rengini, akıl kapasitesini değiştiremez, ama davranışlarını istediği biçimde yönlendirebilir. İnsanın sorumluluğu da seçimi elinde olan davranışlarıyla sınırlıdır. Seçimi elinde olmayan işlerden ötürü insan sorumlu değildir. O, Allah'ın küllî irâdesi ve kaderinin belirlediği bir husustur.

Hz. Âişe (r.a.): "Allah'ın Elçisi'nin (s.a.s.) ahlâkı Kur'an idi"¹³³ demiştir. Yani onun, Kur'an âdâbıyla edeplendiğini, emirlerini tuttuğunu, yasaklarından kaçtığını kasetmiştir. Allah'ın Elçisi (s.a.s.), her fazileti, her üstün meziyeti kendinde toplamıştı. Soyu yüksek, zekâ ve anlayışı üstün idi. Bilgisi, utanması, ibâdeti çoktu. Cömert, yiğit, sabırlı, şükredici, mürüvvet, sevgi ve şefkat sahibi, tutumlu, dünyâyâ değer vermez, alçak gönüllü, âdil, öfkelerini yenen ve affedici idi. Akrabayı ziyaret eder, güzel geçinir, tedbirli, güzel yönetir, güzel konuşur idi. Duyuları güçlü, biçimi güzeldi. Bu ve benzeri bütün güzel huylara, fazilet ve meziyetlere sahipti. Bundan dolayı kendisi: *"Ben güzel ahlâkî tamamlamak için gönderildim"*¹³⁴ demiştir. Kur'an'ın ve ona aykırı olmayan sağlam Hadislerin çizdiği genel çerçeve içinde yasakları çiğnemek, İslâm ahlâkına aykırıdır. Buna göre adam öldürmek, zina etmek, yalan söylemek, adâletten ayrılmak, haksız yere başkasının malını yemek, gasbetmek, çalmak, dedikodu yapmak, iftira etmek, bilmediği şeylerin ardına düşmek, insanların ayıp ve kusurunu araştırmak, insanları halka rezil etmeğe çalışmak, hased etmek, çekememezlik ve benzeri şeyleri yapmak İslâm ahlâkına aykırıdır, başka deyişle ahlâksızlıktır. Bunları yap-

132 Müslim, Müsâfirin 139

133 Müslim, Müsâfirin 139

134 Muvatta', Husnu'l-huluk 8; Ahmed bin Hanbel, Müsned, II/381

mamak, tersine başkalarına iyilik etmek, doğru olmak, doğru söylemek, âdil davranmak, adam kayırmamak, rüşvetten, iltimastan kaçınmak, kendisini düşündüğü kadar başkalarını da düşünmek, hâsılı Kur’ân ve Hadisin övüp teşvik ettiği huyları ve davranışları yapmak, iyi ahlâktır.

Kur’ân-ı Kerîm, güzel ahlâk davranışlarına a’mâl-i sâliha (yararlı işler) demektedir. Kur’ân’da iman, hep sâlih amel ile birlikte anılmıştır. Salih amel (güzel ahlâk) ile birlikte bulunmayan imanın bir değeri yoktur. Çünkü din ve iman kafada kalan soyut-pasif bir düşünceden ibaret değil, sâlih amel biçiminde görünen eylemli inançtır.

Kur’an’ın gösterdiği güzel ahlâka (sâlih amellere) uyan toplumlar, ege-men yaşadıkları gibi,¹³⁵ âhirette cennetle ödüllendirilirler.¹³⁶

Ahlâkî Örnek Olarak Hz. Peygamber (s.a.s.)

“Allah’a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah’ı çokça zikredenler için en güzel örnek” olan Hz. Muhammed (s.a.s.), rahmeti her şeyi kuşatmış olan Allah’ın tasdikiyle “yüce bir ahlâk” üzere yaşamıştır.

Ahlâkın özünü kişilik; kişiliğin özünü ise kendiliğinden, devamlı ve kuşatıcı olan kısmı teşkil eder. İzlenmesi gerekli yol olarak “sünnet” de içerdiği devamlılık ve kuşatıcılık ile Hz. Peygamber’in eşsiz ahlâkını şüphe ve yanlış anlamaya meydan vermeyecek şekilde insanlığın düşünme, ibret alma ve doğruyu bulma yeteneğinin istifadesine sunar. Muhtemel her yönü ve her türlü tezahürü ile hayatı bütünüyle kucaklayan istikamet, doğruluk ve adâlet; özü sözle, sözü de davranışla ayrılmaz bir vücut halinde birbirine nakşeden içtenlik ve samimiyet; düşünülen, söylenen ve yapılan her şeye güzellik ve insanilik damgasını vuran incelik, nezaket ve hayâ; her türlü iyiliğin özünü simgeleyen şefkat, merhamet ve muhabbet; her durum ve şartta insancılığı, insana yakışırılığı temsil eden hilm, cömertlik, sabır ve cesaret; kökü sağlam, dalları ise gökte olup her daim Rabbin izniyle yemişini veren iman ağacının özünü teşkil eden takvâ, itidal ve hakkaniyet; her türlü güzellik ve olgunluğun en güzel elbiseleri olan tevazu, sadelik ve vefa... O’nun yüce ahlâkının ana çizgilerini oluşturur.

135 21/Enbiyâ, 105; 24/Nûr, 55

136 2/Bakara, 62; 5/Mâide, 69; 4/Nisâ, 123-124

Yeme-içme, giyim-kuşam, istirahat ve eğlenme gibi tabi ihtiyaçlarını karşılamasında; ailesi, akrabaları, dostları ve düşmanları ile ilişkilerinde; duâ, ibâdet ve niyazında; tebliğ ve sohbetlerinde; geçimini teminine yönelik faaliyetlerinde; tebessüm ve vakarında; afiyet ve hastalığında; zenginlik ve fakirliğinde; savaşta düşmanla olan mücadelesi ile evinde çocuklarıyla olan muhabbetinde; vefat etmiş oğlu İbrahim'in bedenine damlayan gözyaşlarıyla şehid olmuş amcası Hz. Hamza'nın delik deşik edilip hunharca parçalanmış bedenine bakan gözlerinde... kısacası hayatının her an ve her aşamasında bütün bu yüce değerler olgunlaşma çabası altında kendilerini gösterir ve O'nun şahsiyetinin ayrılmaz parçaları haline gelirler.

Hayat, devamlı değişen ilişkiler bütünü olup bütün değişimleri ile bir süreci ifade eder. Ahlâkîse istikrarı, gelişimi ve olgunlaşması ile bu sürece kimliğini kazandıran, şahsiyetini verendir. Bu açıdan Peygamber Efendimizin detaylarıyla bilinen hayatına bakıldığında, bu hayata örnek şahsiyetini verenin, yüce değerlerin, dosdoğru yolun, insanca, insanın yaratılış amacına uygun yaşamanın İlâhî kelimelerle ifadesi olan Kur'an-ı Kerim'in olduğu rahatlıkla görülür. Kendisine O'nu en iyi tanıyan kimselerden biri olarak "O'nun ahlâkı nasıl idi?" diye sorulduğunda, sevgili eşi Hz. Âişe'nin "O'nun ahlâkı Kur'an idi." şeklinde cevap vermiş olması bu açıdan çok önemlidir. Öncelikle yaratan ve emredip en güzeline hidâyeteden yüce Allah'ın "*Yâsîn, hikmet dolu Kur'an hakkı için, sen şüphesiz gönderilenlerden (Rasûllerden) sin, dosdoğru yol üzerindesin.*"¹³⁷; "*Nûn. Kaleme ve yazdıklarına andolsun ki sen Rabbinin nimeti ile bir mecnun değilsin ve hiç şüphesiz senin için bitip tükenmeyen bir ecir vardır. Ve hiç şüphesiz sen yüce bir ahlâküzeresin.*"¹³⁸ ve benzeri âyetler ile Peygamber Efendimizin bir yandan üstün ahlâkına bir yandan da bu üstün ahlâkın İlâhî öğretisi ile bağlantısına şahadeti; sonra da bu İlâhî şahadete selim akıl ve kalpleri ile doğru bilgi, tecrübe ve haberlere istinaden katılıp, bu hakikati tasdik eden nice insanların buna tanıklığı göstermektedir ki O, özü, sözü ve hareketi ile hayatının başından sonuna kadar her anına damgasını vuran ahlâkı ile İlâhî öğretisi Kur'an-ı Kerim rehberliğinde insanî olgunluk ve kemale ulaşarak âlemlere rahmet olmuş; olgunluk ve kemali gaye edinenlere de en güzel örnek olarak Allah'ın kulu ve elçisi olmanın gereğini yerine getirmiş; "yaratan Rabbin adıyla" okumanın anlamını, şeklini ve beşeri düzlemdeki fonksiyonunu bütün insanlığa

137 36/Yâsîn, 1-4

138 68/Kalem, 1-4

göstermiştir. Dolayısıyla O'nun eşsiz ahlâkını tetkik, insanı, Kur'an rehberliğinde yaşanmış bir olgunluğun, kemalin kıyısına götürmekte; insana, hayatı hayat olarak bütün karmaşıklığı içinde bütünlüğü ile anlama, tatma ve yaşama imkânı vermektedir. Zaten O'nu âlemlere rahmet ve insanlığa güzel örnek yapan da işte bu kuşatıcılık ile bütünlüğüdür; insanca yaşamının eşsiz rehberi Kur'an-ı Kerim'i özü, sözü ve davranışı; ailesi, topluluğu ve devleti ile hayata yansıtmasıdır.

İnsan yaşamının üzerinde gerçekleştiği yeryüzü nice başarılarla şahitlik etmiş; insan elinde çiçeklenen nice güzelliklerin tanığı olmuştur. Ancak bütün bu güzellik ve başarıların tek bir insanın şahsiyetinde Hakka ve hakikate şahitlik ettiği pek görülmemiştir. İşte Peygamber Efendimizi ve O'nun eşsiz ahlâkını mümtaz kılan, hayatın muhtelif yönlerinde ortaya konulan çeşitli başarıların sahibi olan diğer insanlardan ayırıp da O'nun tüm olgunluk ve kemalin numunesi haline getiren husus bu kuşatıcılığı ile bütünlüğüdür. Bu durumda insana ait yaşamın her anı ve her safhası için O'nun asil hayatı ve güzel ahlâkında olması gereken, olgunluk ve kemale işaret eden bir örneklik vardır.

“Muhammedî Risâlet” adlı eserinde Allâme Seyyid Süleyman en-Nedvî bu hususu şu güzel cümleleri ile ifade eder: “...eğer zengin ve varlıklı bir insan isen, Rasûlullah'ın Hicaz'la Şam arasında eşya taşıdığı ve Bahreyn'in hazinelerine sahip olduğu zamanı hatırla! Ve sen de O'nun gibi hareket et. Eğer fakir ve yoksul isen Rasûl-i Ekrem'in Ebû Talib mahallesinde mahsur kaldığı, vatanını ve bütün mülkünü terk ederek Mekke'den Medine'ye hicret ettiği zamanı düşün. Eğer hükümdar isen O'nun Arapların idaresini ele geçirdiği, her tarafa hakim olduğu, ileri gelenlerin, şan ve şeref sahiplerinin O'na itaat ettiği zamanı hatırla. Eğer zayıf ve kimsesiz isen Rasûlullah'ın Mekke'de yaşadıklarını hatırla! O'nda senin için güzel bir örnek vardır... Eğer fatih ve muzaffer bir hükümdar isen Bedir'de, Huneyn ve Mekke'de düşmana galip geldiği günlere bakarak Peygamber Efendimizin hayatından ibret al. Eğer mağlup olmuşsan Uhud harbinde Rasûlullah'ın şehid ve ağır yaralı ashâbı arasındaki halini düşün. Eğer öğretmen isen mescidin sofasında ashâbına nasıl öğretmenlik yaptığını hatırla! Eğer öğrenci isen Cibrail'in huzurunda nasıl diz çöküp hidâyetistediğini düşün. Eğer nasihat eden bir vaiz, emin bir mürşit isen Mescid-i Nebvî'de bir kütük üzerinde vaaz eden Rasûlullah'a kulak ver. Eğer hiçbir yardımcın olmadığı halde hakkı ayakta tutmak, iyiliği haykırmak istiyorsan Mekke'deki zayıf haline

rağmen Peygamber Efendimizin hakkı açıkça ilan ettiği zamanı hatırla. Eğer düşmanını yenersen, Rasûlullah'ın Mekke'yi fethettiği günü hatırla. Hakem ya da hâkim isen, İslâm güneşi doğmadan önce, Kureyş reisleri birbirine girmek üzereyken Rasûlullah'ın Hacer-i Esved'i yerine koymak için verdiği hükme bir göz at. Sonra gözünü çevir ve bir daha bak: Rasûlullah'ın Medine mescidinin avlusunda insanlar arasında adâletle hüküm verdiği zamanı düşün... Özetle, her ne olursan ol, ne işle uğraşırsan uğraş yaşadığın müddetçe, günün her saatinde Rasûlullah'ın hayatında senin için güzel bir hidâyet, hayat karanlıklarını aydınlatan güzel bir misal vardır. Böylece işlerin düzelir, sıkıntıların sona erer... O'nun hayatı bütün insanlık için hayatın her safhasında örnekti. O'nun hayatı aydınlanmak isteyenler için bir nur, hidâyete ermek isteyenler için bir kandil, doğru yolu bulmak isteyenler için de bir rehberdi."

Peygamber Efendimizi herhangi bir şekilde görebilmek, O'nunla herhangi bir şekilde hayatın bir anını paylaşabilmek ya da onunla ilgili güvenilir bir eseri okuyabilmek, bir şekilde ona ulaşabilmek, görüp duyabilme ve görüp duyduklarını gereğince değerlendirebilme imkânına sahip bir insan için onun şahsiyet ve ahlâkının güzelliği ve eşsizliğini idrak noktasında yeterlidir. Onu gereğince takdir edebilmek ve onun bu güzellik ve eşsizliğinden yeterince istifade edebilmek ise insanın taşıdığı "sorumluluk" endişesiyle bağlantılı olarak onu, Allah elçisi ve dolayısıyla hakikatin (kitap ve hikmetin) öğreticisi, açıklayıcısı; olgunluk ve kemalin eğitimcisi olarak görebilmek ve değerlendirebilmekle; hiçbir istisnaya yer vermeksizin hayatın bütününü onun evrensel örnekliğine açabilmekle mümkündür. Bu durumda meramı ifâde için şu âyet yeterli olacaktır: *"Andolsun ki Allah'ın Rasûlünde sizler için, Allah'ı ve âhiret gününü umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için elbette pek güzel bir örnek vardır."*¹³⁹

Yakınları, dostları ve kendisini görenler tanıklık ederler ki Rasûl-i Ekrem'in mübârek cismi baştan aşağı kusursuz, bütün azası birbirine uygun, alnı, göğsü ve iki omuzlarının arası ve avuçları geniş; boynu uzun ve düzgün; omuzları, pazuları, baldırları iri ve kalın; bilekleri uzun, parmakları uzunca, elleri ve parmakları kalınca idi. Karnı, göğsü ile beraber olup şişman değildi. Ayaklarının altı çukurdu, düz değildi. Uzuna yakın orta boylu, iri kemikli, güçlü kuvvetli idi. Cildi ipekten yumuşak, başları orta

büyüklikte, kaşları hilal, çekme burunlu, az değirmi (yuvarlak) çehreli idi. Kirpikleri uzun, gözleri kara ve güzeldi. İki kaşının arası açık, fakat kaşları birbirine yakındı. Çatık kaşlı değildi. İki kaşının arasında bir damar vardı ki hiddetlendiğinde kabarıp görünürdü. Yüzü adeta pembe beyazdı. Yani ne kireç gibi beyaz ne de kara yağız, esmer idi. İkisi ortası gül gibi kırmızıya dönük, beyaz ve berrak olup yüzünde nur gibi bir parıltı vardı. Dişleri inci gibi beyaz ve parlak olup hafifçe seyrekkti. Konuştuğu ve tebessüm ettiği vakit beliriverirdi. Saçları ne pek kıvrıcık ne de pek düzdü. Uzadığı zaman kulaklarının memelerini geçerdı. Sakalı sıktı fakat uzun değildi. Bir tutamdan fazlasını keserdi. Vefatlarında saç sakalı henüz ağarmaya başlamıştı. Başında pek az, sakalında yirmi kadar beyaz kıl vardı. Vücudu tertemizdi. Koku sürsün, sürünmesin teni ve teri en güzel kokulardan daha güzel kokardı... Haline hüznün ve tefekkür, bakışlarına da netlik ve derinlik hâkimdi. Çoğu zaman sükût eder ancak gerektiğinde konuşurdu. Konuştuğunda ağır ağır, tane tane konuşur; önemli yerleri tekrar ederdi. Sevgi ve sevincini tebessümle ifade eder; yüz rengi ve hatları, haline delalet ederdi. Yürüdüklerinde ayaklarını kuvvetle kaldırır, vakar ve sükûnetle çabuk ve uzun adımlarla, sanki yüksekte inen gibi yürürlerdi. Bir şeye yönelmek istediklerinde sadece başlarıyla değil bütün vücutlarıyla döner, sebepsiz hiçbir tarafa bakmazlardı. Temiz, düzenli ve sağlıklı idiler. Ağırbaşlı, vakur, canayakın, sıcak, samimi ve ilgili idiler...

Peygamberimizin dış görünüşü ve tabii özellikleri, iç ahlâkı ve iç dünyasını aksettirmektedir. Bu meyanda yapılan tarifler, nihâyetinde samimiyeti, içtenliği, sevecenliği, güvenilirliği, dürüstlüğü, bilinçliliği, dinginliği....ile noktalanmaktadır. Yüzünün parlaklığı, yürüyüşünün eminliği, yönelişinin tamlığı bu açıdan değerlendirilirse bu açıkça görülecektir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde¹⁴⁰ Yüce Allah "sîmâ"yı "iç"i tanıtan, ahlâkı gösteren bir alâmet olarak değerlendirmiştir. İbn-i Abbas'ın: "İyiliklerin yüzlerde bir parlaklığı, kalpte bir nuru, bedende bir kuvveti, rızıkta bir genişliği ve gönüllerde bir sevgisi vardır. Kötülüklerin de yüzlerde bir sevimsizliği vardır." sözü ile, Hz. Osman'ın "Kişinin işlediği her bir amelin elbisesi kendisine giydirilir. Hayır ise hayır; şer ise şer..." sözleri de bunu göstermektedir. Bu durumda, Medine dışında konaklamış bir kervandan, pazarlık etmeksizin söylenen fiyat ile kırmızı bir deveyi alıp, yularından çekerek şehre doğru yürüdüğünde Hz. Peygamber'in arkasından olayı değerlendirerek tanıma-

140 2/Bakara, 173, 7/Ârâf, 46-48, 47/Muhammed, 30, 48/Fetih, 29 ve 55/Rahmân, 41

dıkları bir kimseye bu şekilde karşılığını peşin olarak almaksızın deveyi vermiş olmalarından hayıflanarak kervan ehline “rahat olun! Bundan daha temiz ve daha nurlu başka bir insan görmedik” şeklinde görüş bildiren o kadının, ya da vefatı sonrasında, hücre-i saâdetine girip de peygamberimizin yüzünü açıp alnını öptüğünde “Ah! Hayatında olduğun gibi ölümünde de güzelsin.” diyerek duygularını ifadeye çalışan Hz. Ebûbekir’in bu samimi sözlerini ve de neden onu ansızın görenlerin heybetinden heyecana kapıldıklarını, görüp tanıyanların ise onu o derece sevdiklerini daha iyi anlayabiliyoruz.

Rasûl-i Ekrem’in şahsiyetinde, “*yaratan Rabbin adıyla okuma...*” ve “*emredildiği şekilde istikamet üzere olma*” çaba ve gayretinin yeri ve etkisi âşikârdır. Kendisine gelen ilk vahyin “*Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı alaktan yarattı. Oku! Kalem ile öğreten, insana bilmediğini öğreten Rabbin ne büyük kerem sahibidir.*” âyetlerinden oluşmuş olması; yaşlılık emareleri üzerinde belirdiğinde, halini soran ashâbına “*Beni, Hûd sûresi ihtiyarlat-tı.*” şeklinde cevap vermiş olması buna işaret etmekte olup, mezkûr sûrede Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “*O halde sen, beraberindeki tevbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Ve aşırı gitmeyin. Çünkü O, her ne yaparsanız onu hakkıyla görendir.*”¹⁴¹

İnsan, bir münasebetler sentezidir. Her insan bir ilişkiler bütünü içerisinde yaratılır ve şahsiyetini, kişiliğini, ahlâkını bu bütün içerisindeki tavrı ve rolü ile ortaya koyar. Yüce Allah’ın “birleştirilmesi emredilen” olarak ifade ettiği bu ilişkiler bütünü muhafaza edebilmenin yolu olan yaratana kulluk, yaratılana da şefkat, merhamet ve adâletin, emrolunduğu üzere dosdoğru şekilde yerine getirilmesinin zorluğu ve zor olduğu kadar da insani olgunluğa ulaşabilmedeki önem ve rolü tartışmasızdır. İşte bizler Rasûl-i Ekrem’in eşsiz ahlâkında, özünde, sözünde ve davranışlarında ve hatta ağaran saç ve sakallarında hep bu “emrolunduğu gibi dosdoğru olma” endişesi ve gayretini görmektediriz.

O, Allah Teâlâ ile olan ilişkisinde, iç dünyasında, evinde, ailesi ve akrabası ile olan münâsebetinde; dostlarına, tanıdık tanımadık bütün insanlara karşı olan tavırlarında; istirahatinde, ticaretinde, savaşta ve savaş sonrası ganimet taksiminde; mescitte imamlıkta, en önde liderlikte, hayatı ve vefa-

141 11/Hûd, 112

tında hep bu endişeyi taşımış, olanca gayretini buna sarfetmişti. O, durumunu şöyle ifade ediyordu: *“Rabbim beni ne güzel terbiye etti.”*, *“Ben ancak ahlâkî faziletleri tamamlamak üzere gönderildim.”* O halde, Rasûlullah'ın ahlâkını tanımak, onu, içerisinde bulunduğu ilişkiler bütünü ile tanımakla mümkün olacaktır. Bu yapıldığında ise onun ahlâkî yüceliğinin temelinde bu ilişkiler bütününe hayranlık verecek şekilde, biç birini ihmal etmeksizin muhafaza etmiş olmasının; birleştirilmesi emrolunan her şeyi hayatı ile birleştirmiş olmasının bulunduğu görülecektir.

Ahlâkî faziletlerin başında “adâlet” ve “ihsân” gelir ki her iki kavram da nihâyetinde “herşeyi yerli yerine koyma”yı ve “yapılması gerekeni layıkı ile yapma”yı ifade eder. Nitekim Yüce Allah: *“Muhakkak ki Allah adâleti, ihsanı ve akrabaya vermeyi emreder; çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye sizlere öğüt verir.”*¹⁴² buyurur. Rasûl-i Ekrem, hayatı boyunca her şeye gereken değeri gerektiği kadarı ile vermiş; ihmalkârlık, duyarsızlık ve aşırılık onun hayatında kendine bir yer bulamamıştır. Bir insanın ihmal ve dengesizliğe meydan vermeksizin, hiçbir aşırılığa düşmeksizin, hayatın her bir yönünde davranmış olması ve bu denge ve istikrarı hayatın hem yatay hem de dikey boyutunda muhafaza etmiş olması elbette olgunluk ve kemalin zirvesidir. Beşer olması peygamberliğine bir nakısa getirmemiştir. Peygamberliği ona ailesini, dostlarını unutturmamıştı. Allah'a olan bağlılığı ve deruni duyguları onu dünyadan el etek çekmeye yöneltmemiştir. Liderliği, komutanlığı, hâkimliği onu hastaları ziyaretten, fakirlerle sohbetten men etmemiştir. Mekke'deki hayatı ile Medine'deki hayatı arasında yaşananlar ve sahip olunan imkânlar çok farklı da olsalar durum bakımından hiçbir farklılık olmamıştır.

Adâlet ve ihsan onun hayatının her demini kuşatmıştı. Gençliğinde toplumda el-Emin olarak tanınır ve bilinirdi. Ticaret hayatındaki dürüstlüğü takdir edilir, insanlar arası anlaşmazlıklardaki hakemliği makbul görüldü. *“Doğruluk iyiliğe, iyilik de cennete götürür. Yalan kötülüğe, kötülük de cehenneme götürür”* der, doğruluğu iman gereği; yalanı, emanete ihaneti ve verilen sözlerde durmamayı nifak alameti sayardı. Doğruluk hassasiyeti o derecede idi ki şaka bile olsa ondan tâviz vermezdi. “şaka yapar mısınız?” diye sorulduğunda *“evet, ama doğru sözden başkasını söylemem”* demişti. Onun bu özelliğini düşmanları bile bilir, onu öldürmek için ellerinden ge-

142 16/Nahl, 90

leni yaptıkları halde kıymetli eşyalarını ona emanet etmekten çekinmezlerdi. Mekke'den Medine'ye hicretinde yatağına yatırıp geride bıraktığı Hz. Ali'ye her emaneti sahibine vermesini tembihlemişti. En zor durumlar bile onu verdiği söze bağlılıktan vazgeçiremezdi. Hiçbir menfaat ona, bu konuda geri adım attıramazdı. Mekke'den Medine'ye gelirken müşriklere yakalanan ve kendilerine karşı savaşmamak şartıyla serbest bırakılıp Bedir savaşı öncesi Hz. Peygamber'e kavuşan Huzeyfe el-Yeman ve bir arkadaşı, olayı Rasûl-i Ekrem'e anlattığında sayılarının azlığı, adama olan ihtiyaçlarının şiddetine rağmen onlara savaşa katılamayacaklarını ifade ile *"siz geriye dönün, her hâl u kârda sözünüze riâyet edeceğiz. Bizim sadece Allah'ın yardımına ihtiyacımız var"* demişti. Hudeybiye'de müşrikler ile yapılan anlaşmanın şartlarından biri de Mekke'den müslüman olarak Medine'ye gidecek olan kimselerin, talep edilmesi durumunda Mekkelilere geri verilmesi idi. Daha antlaşma henüz imzalanmış iken Ebû Cendel, elleri zincirli bir halde, hapsedildiği zindandan kaçarak müslümanların bulunduğu yere gelmişti. O esnada orada bulunup, anlaşmayı yapmış olan müşrik Süheyl Bin Amr, antlaşmanın derhal tatbikini talep ile kaçağın kendisine teslimini istediğinden bu durum müslümanların ağırlığına gitmişti.

Rasûl-i Ekrem ise inananların selamet ve kurtuluşuna olanca düşkünlüğüne rağmen *"Ey Ebû Cendel, sabret! Biz ahdimizden dönemeyiz. İnşâallah Allah sana yakında bir yol açacaktır!"* demişti. Ne ahde bağlılıktan tâviz vermiş ne de Ebû Cendel'i ihmal etmişti. Sözde durmayı, ahde bağlılığı kul olmanın gereği olarak görmüş; işin sonucunu Allah'a havâle etmiş, O'na güvenip dayanmıştı.

"Helâl rızık kazanmak için çalışmanın mecburi bir görev" olduğunu; en hayırlı kazancın da el emeği ve meşrûticaret vasıtasıyla sağlanan kazanç olduğunu söyler; satarken ve satın alırken kolaylık gösterene Allah'ın rahmetini müjdeler, doğru ve güvenilir tacirlerin peygamber ve şehidlerle beraber olacaklarını ilan ederdi. Bazen pazarları gezer, satıcıların mallarını kontrol eder ve *"bizi aldatan bizden değildir"* derdi. Kendisi de bilfiil ticaretle uğraşmış, kanaati, dürüstlüğü ve vefası ile tanınmıştı. Bazen borçlanır, borçlarını vaktinde ve en güzel şekilde öderdi. Hakka riâyete önem verir, her hak sahibine hakkının mutlaka verilmesinde ısrar ederdi. *"Hak sahibinin söze hakkı vardır"* diyerek hakkın üstünlüğünü ilan ederdi. Hiçbir olayın hakkı zayi etmesine müsâade etmezdi. Yahudi alacaklısı, alacağını talep üzere gelip de

elbisesini çekerek, yakasından tutarak “Siz Abdulmuttaliboğulları hep borcunuzu uzatırsınız” gibi kaba sözler söylediğinde, Hz. Ömer sinirlenerek sert bir şekilde karşılık vermişti. Rasûl-i Ekrem ise olup biteni tebessümle karşılamış ve Hz. Ömer’e “*Ey Ömer! Ben ve o, senden bunun dışında bir söz duymaya çok daha muhtaç idik. Bana borcumu güzelce ödemeyi, ona da alacağını güzelce istemeyi tavsiye etmeliydin, vâdenin dolmasına daha üç gün vardı*” diyerek fazlasıyla ödenmesini sağlamıştı. Bu olay, yahudinin müslüman olmasına vesile olmuştu.

Bir defasında kestiği hayvanın etini satan bir bedeviden, evde var zannettiği hurma karşılığında bir miktar et almış; eve geldiğinde ise hurma kalmadığını görmüştü. Derhal çarşıya gelerek bedeviyi bulmuş “*senden hurma karşılığında et almıştım fakat ne yazık ki hurmam kalmamış*” diyerek durumu izah etmişti. Aldatıldığını düşünen bedevi bağırıp çağırmış, Rasûl-i Ekrem ise onu susturmaya çalışanlara “*siz müdahale etmeyiniz zira bedevinin hakkı var*” diyerek tekrar meseleyi anlatmaya çalışmış ama bedevi söylenmeyi bırakmamıştı. Bunun üzerine Peygamberimiz bedeviyi, Ensar’dan bir kadına havâle ederek etinin karşılığı olan hurmaları almasını sağlamış, bedevî de Rasl-i Ekrem’in sabır ve müsâmahakârlığından duygulanarak “Muhammed! Cenâb-ı Hakk sana ecir ve mükâfatını versin, sen bana hakkımı hem de fazlasıyla verdin” demişti. Hakka riâyetve en güzeliyle karşılık vermek onun ahlâkının en önemli esaslarındandı. O, “*borçlarını daha iyi, daha mükemmel bir şekilde ödeyenler faziletli kimselerdir*” der, aldığı borçları fazlasıyla geri öderdi.

Adâlete riâyet, kişinin kendisi, anne babası ve yakınlarının aleyhine de olsa âdil olabilmeyi; muhataba duyulan kin ve nefret duygularının adâletsizlik ve aşırılık yönündeki baskılarına direnebilmeyi gerektirir. Üst tabakada hırsızlık yapmış bir kadın için aracılıkta bulunduğu “İsrailoğulları işte bu yüzden helak olmuştur. Onlar, kanunları fakirlere uygular, zenginleri ise affederlerdi. Allah’a yemin ederim ki eğer Muhammed’in kızı Fatıma hırsızlık yapsaydı onun da elini keserdim” diyerek her türlü iltiması reddeden, buna karşılık suçun tesbiti ve cezanın terettübü için kılı kırk yaran Rasûl-i Ekrem, bu tarafsız adâlet ve hakkaniyetin emsalsiz temsilcisidir. Onun bu eşsiz özelliğidir, yahudilerin bile anlaşmazlıklarını ona götürmesine sebep olan.

Rasûlullah, Hz. Ali'ye şöyle nasihat etmişti: *“Sana iki kişi muhakeme için geldiğinde ikisini de dinlemeden sakın karar verme! Zira ancak her ikisini de dinlediğinde doğruyu bulabilirsin.”* Hz. Ali, bu nasihat sayesinde davalarda zorluk çekmediğini, kolaylıkla doğruya ulaşabildiğini söylerdi. Rasûl-i Ekrem, âdil liderlerin kıyâmet gününde Allah'a en yakın kimseler olacaklarını, zâlimlerin ise en uzak olacaklarını; fakir, yoksul ve muhtaç kimselere kapısını kapatan hâkimlere Allah'ın da kapısını kapatacağını söylerdi. Bir savaş sonrası ganimetleri taksim ederken “bu taksim Allah rızası için yapılmıyor” şeklindeki bir ifadeyle karşılaştığında *“ben âdil olmazsam kim âdil olur?”* diyerek mukabelede bulunmuştu. Kalabalık içerisinde üzerine yüklenen birisini, elindeki ince değnekle uyarmak istediğinde kazara o kimsenin ağzı çizilmişti. Peygamberimiz bu durumda, o kimseden aynısını kendisine yapmasını istemişti. Adâlet hususundaki hassasiyeti, hakkaniyete riâyeti ile tamamlanıyordu.

Onun adâleti sert, kaba ve kırıcı değil, bilakis yapıcı, onarıcı ve ıslah edici idi. Adâlete bağlılık ile geçen güzel ömrünün sonunda ölüm döşesinde iken halka hitaben *“birisine bir borcum varsa veya birini kırdıysam yahut birinin mal veya şerefine bir zarar verdiysem işte şahsım, işte şerefim, işte malım mülküm! Benden karşılığını bu dünyada alsın”* demiş, onun bu sözleri sükûnet ile karşılanmış, ancak bir adam Rasûl-i Ekrem'den birkaç dirhem alacağı olduğunu söylemiş ve parasını almıştı. Ne mutlu, adâlete riâyette zulmün zerresine bile bulaşmadan ömür sürmüş olanlara!

Adâletten her ayrılış, zulme doğru atılan bir adımı ifade eder. *“Muhakkak ki şirk elbette pek büyük bir zulümdür”*¹⁴³ âyetinin de işaret ettiği üzere, adâlete en uzak nokta şirk; adâletin özü de her türlü erdem ve iyiliğin bayrağı tevhiddir. Dolayısıyla yaratana kulluk peygamberimizin ahlâkının özünü teşkil eder ki, hayatı bunun en güzel şahididir. Hayatın yatay ve dikey boyutundaki her türlü kemale ait istikrar ve sebatının temelinde de bu sağlam bağlılık yatar. “şükreden bir kul olabilmek” onun her türlü düşünce, söz ve eyleminin saiki idi. Gece boyu namaz kılmaktan ayakları morardığında “Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışladı. Niçin böyle yapıyorsunuz?” diye soran Hz. Âişe'ye: *“Şükreden bir kul olmayayım mı?”* diyerek cevap vermişti.

Allah'ın dinine dâvet ettiği Tâifliler kendisine horlama, aşağılama hatta taşlama ile mukabelede bulunmuş, o ise teselliyi Rabbine münâcaatta bularak, O'na olan bağlılık ve sevgisini “senden gelen her şeye ben râzıyım, yeter ki bana gazap etmiş olma...” şeklindeki duygu yüklü sözleriyle ifadeye çalışmıştı. Birçok vesile ile ashâbına “*içinizde Allah'tan en çok korkanınız benim*” demişti. Bu hayatının her ânı için geçerliydi. Bir defasında bütün gece boyunca Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın duâsı olarak geçen “*eğer onlara azap edersen elbette onlar senin kullarıdır. Şâyet onları bağışlarsan elbette sen yegâne izzet ve hikmet sahibi olansın*”¹⁴⁴ âyetini tekrar edip durmuştu.

Allah'ı zikir ve O'nu tesbih her ânını kuşatmıştı. Devamlı Kur'an okur, hatta başkalarının da okumasını ister, onu başkalarından dinlemeyi çok sevdiğini söylerdi. Özü, sözü ve davranışı ile Kur'an'ı hayata yansıtmak, her anının en büyük hedefiydi. “*Gözümün aydınlığı namazdır*” der, her vesilede namaz kılmayı arzulardı. “*Haydi Bilal! Kalk, kamet getir de bizi rahatlat, bizi huzura kavuştur*” derdi. Bu, O'nun için bütün dünya güzelliklerinin üstünde idi. Hz. Enes, “*Rasûlullah'ı gecenin hiç ihtimal vermediğiniz bir anında namaz kılarken, yine hiç ummadığınız bir anında da uyurken görabilirsiniz*” demektedir. Bazen o kadar oruç tutardı ki hiç orucu bırakmayacağı zannedilir; bazen de oruca o kadar ara verirdi ki artık daha oruç tutmayacak denilirdi.

Allah'a olan bağlılığı, ibâdete olan düşkünlüğü had safhada olmakla birlikte bu, onu dünyadan ve insanlardan uzaklaştırmaya sevk etmemiş, bilakis itidalî sâyesinde ihsan üzere bütün sorumluluklarını yerine getirmesinde en önemli etken olmuştur. “*En hayırlı amel, az da olsa devamlı olandır*” der, dinde aşırılık ile insanın bir yere varamayacağı ihtarı ile arkadaşlarına itidal üzere yaşamayı tavsiye ederdi. Sadece ibâdetle değil yeme-içme, giyim-kuşam, dostluk-düşmanlık gibi hayatın her yönünde aşırılıklardan korunmada ısrar ederdi. Acıkmadan yememek, yediğinde ise iyice doymadan sofradan kalkmak, O'nun adeti idi. Bir seferinde her gün oruç tutmak, her geceyi namaz ile ihya etmek ve evlenmemek üzere anlaşılan arkadaşlarını “*İçinizde Allah'tan en çok korkanınız ve O'na karşı sorumluluklarını en fazla bileniniz olduğum halde bazı günler oruç tutarım, bazı günler ise tutmam. Aynı şekilde geceleri bazen uyur bazen de namaz kılarım, kadınlarla da evlenirim*” diyerek itidâlî yönlendirmiş; nefsin, vücudun, gözlerin...

Hanımın, çocukların, akrabaların ve dostların... İnsanın üzerinde hakları olduğunu beyan ile itidalin esasını ortaya koymuştur. Zaten bu, adâlet ve ihsanın da gereğidir. O'nun hayatı ve ahlâkı da olanca ağır sorumluluk ve muhtelif işlerine rağmen bu itidalin kusursuzluğu ile parıldar; yolunu arayana rehber, karanlıklardan çıkmaya çalışana da ışık olur.

Rasûl-i Ekrem nasıl yaşardı, diye sorulduğunda buna en kısa ve en basit olarak kul gibi yaşardı şeklinde cevap verebiliriz. Kulluk bilinci ve tevazuu hayatının her anında hâkimdi. “*Şüphesiz ki ben bir kulum. Kulun yediği gibi yer, oturduğu gibi otururum*” der, hayata da bu gözle bakardı. Sadelik ve tevazu, şahsiyet ve yaşamının ayrılmaz vasıflarıydı. “Allahım! Âhîret hayatından başka bir hayat yoktur” diyerek dünyadaki yaşamını bir yolculuğa benzetir ve bu tanımlamaya aykırı her türlü tavır ve davranıştan kaçınırdı. Külfet, zorlama, gösteriş, riya, ucub ve kibir dünyada en çok O'na uzaktılar. Şekilcilik ve resmiyet O'nun ahlâkında kendilerine hiçbir yer bulamazlardı. Sade giyinir, önüne gelen nimeti küçük görmezdi. Çoğu zaman kuru ekmek, hurma ve sütle yetinir, şikâyetçi olmazdı. Kuru ekmek ve sudan oluşan mütevazî dâvetleri kırmazdı. Bir yemekten hoşlanmadığında herhangi bir yorum yapmaz yiyemeyeceğini belirtirdi. Hasır üzerinde yatarı. Çoğu zaman kalktığında sağ tarafında hasır iz yapmış olurdu. Üç gün art arda buğday ekmeği ile karnını doyurmamış, Medine dönemi boyunca bir günde iki öğün yemek yememiştir. Hz. Âişe “Ay gelir geçerdi de biz Muhammed ailesi yemek pişirmek üzere ateş yakmaz, sadece hurma ve su ile karnımızı doyururduk” demiştir. Ebû'Umame de Rasûlullah'ın şöyle dediğini bize naklediyor: “*Rabbim, Mekke vâdisini benim için altına çevirmeyi teklif etti. Fakat ben 'hayır ey Rabbim! Gün aşırı yiyeyim ve aç kalayım. Aç olduğum zaman sana yakarıp seni hatırlayayım. Doyduğum zaman da sana duâedip şükredeyim'* dedim.

Bir gün Hz. Ömer, peygamberin evine geldiğinde Rasûlullah'ın hasır üzerinde örtüsüz yattığını ve hasırın izlerinin sağ yanında çıkmış olduğunu, odada bulunan bütün eşyanın hurma lifleriyle doldurulmuş bir yastık, bir hayvan derisi ve bir su kırbasından ibaret olduğunu, yiyecek olarak da sadece birazcık arpanın bulunduğunu görmüştü. Manzara karşısında duyulanarak ağlamış ve peygamberin “neden ağlıyorsun?” diye sorması üzerine “Bizans'ın kayseri, Fars'ın kısırası debdebe içinde yaşarken sen seçilmiş insan, Allah'ın Rasûlü böyle mi yaşayacaksın?” demişti. Rasûlullah ise “Ey

Ömer! Sen bunun için mi ağlıyorsun? Bilmez misin ki onlar bütün nasipleri dünya hayatında verilmiş insanlardır” diyerek hayata bakışını dillendirmiş-tir.

Cuma günleri ve dışarıdan heyetler geldiğinde giymesi için ipekten bir elbise alması teklif edildiğinde de “Bunu âhiretten alacak bir payı olmayan giysin” demişlerdi. Sâlim bir kafaya, sıhhatli bir bedene ve günlük yiyeceğine sahip olan kimsenin bütün dünya nimetine sahip olduğunu söylerdi. İnsanın dünyadan nasibini de giyilip eskitilen, yenilerek tüketilen ve hayır olarak sarfedilip kazanılan olarak özetler; 28/Kasas sûresinin 77. âyetinin ifâdesiyle Allah’ın verdiklerinde âhiret yurdunu gözetirdi. Vefatında, üzerinde iki yerinden yamalı bir elbise vardı. Zırhı, ailesinin geçimi için bir miktar arpa borç aldığı bir yahudinin elinde rehin olarak bulunuyordu. Ve evinde yiyecek olarak sadece bir avuç arpa vardı.

O’nun bu hali inancının, dünya hayatına bakışının, fedâkârlığının ve cömertliğinin doğal bir sonucuydu. Yoksa bir zorlamanın ve dünyevi nimetlere olan soğukluğun eseri değil. Zira olanca sadeliğine rağmen bazen güzel yemekler yediği, güzel elbiseler giydiği olurdu. Nimeti takdir eder, Allah’ın bir lütfu ve ikramı olarak görürdü. O’nun yaptığı, içinde bulunulan ortamda yapılabilecek olanın en iyisini yapmaktan ibaretti. Komşusu açken tok yatmamak gibi.

Rasûl-i Ekrem’in tevâzûve sadeliği, kendini beğenmenin, gösteriş ve kibrin ve hatta her yerde bir şekilde kendine yer edinen bencilliğin bir elbisesi değil, aksine eşsiz bir samimiyet ve içtenliğin doğal bir muhafazası idi. Arkadaşları arasında bulunurken, O’nu farkedilmez yapan da işte bu özelliği idi. Bir meclise geldiğinde boş bulduğu yere oturur, “Ben bir kral değilim” diyerek kendisi için ayağa kalkılmasını istemez, elinin öpülmesine müsaade etmezdi. Bir defasında kendisini görüp de heyecanlanan bir kimseye “Heyecanlanma! Ben kuru et yiyecek bir kadının oğluyum” demişti. Kendisine “yaratılmışların en hayırlısı” diye hitap edildiğinde “yaratılmışların en hayırlısı İbrâhim idi” diyerek cevap vermiş, kendisi için Allah’ın O’na vermiş olduğu “Allah’ın kulu ve elçisi” vasfından başka bir vasfın kullanılmamasını istemişti. Sık sık bu konuda arkadaşlarını uyarır, şeytanın kendilerini kandırmaması için dikkatli olmalarını tavsiye ederdi.

Oğlu İbrahim vefat ettiği gün, güneş de tutulmuştu. Bazı kimselerin “işte bakın güneş de Rasûlullah’ın matemine iştirak ediyor” yollu düşünceleri üzerine olaya hemen müdâhale etmiş ve “güneş tutulması Allah’ın âyetlerinden biridir. Kimsenin ölüm veya doğumu üzerine meydana gelmez” diyerek insanların kendisine olan sevgi, hürmet ve bağlılıklarının yanlış mecralara kaymasını engellemiştir.

“Hristiyanların Meryem oğlu İsa’yı övmeye aşırıya gittikleri gibi sizler de beni övmeye aşırıya gitmeyin. Ben sadece bir kulum. Benim için sadece ‘o, Allah’ın kulu ve Rasûlüdür’ deyin” sözleri, O’nun bu konudaki hassasiyetinin güzel bir göstergesidir. Yine O’nun tevâzüve sadeliği, pasifliğin, acizliğin kendisine yüklediği geçici bir vasıf değil, aksine Allah sevgisi ve kulluk bilincinin incelik ve ruhi derinliğinin hayata doğru doğal bir inkişafıydı. Başarıları arttıkça, insanların sevgi ve bağlılığı çoğaldıkça O’nun büyük bir içtenlik ve tevâzüile Rabbine yönelişi, hayatının hiçbir safhasında bu sadelik ve tevazuundan tâviz vermeyişi bunu açıkça göstermektedir.

Bizler Rasûl-i Ekrem’i, Hayber’i fethettiğinde, dizgini hurma ağacının kabuğundan yapılmış bir merkep üzerinde Hayber’e girerken düşündüğü müzde; ya da yaşanan onca zorluğun ve çekilen onca hasretin ardından büyük fetihle birlikte, başını devesinin eyerine degecek kadar eğmiş, yüzü şefkat parıltılarıyla parlar olduğu halde Mekke’ye girerken gördüğümüzde eşsiz bir manzara ile karşı karşıya olduğumuzu idrak ederiz. O anda o, sadece Rabbini hamd ile tesbih ediyor ve O’ndan mağfiret diliyordu. “Allah’ın yardımı ve fetih geldiğinde ve insanları bölük bölük Allah’ın dinine giriyor gördüğünde, Rabbini hamd ile tesbih et ve O’ndan mağfiret dile. Zira O tevbeleri çokça kabul edendir.”¹⁴⁵

Yaşlı bir yük devesinin üzerinde, sırtında dört dirhem bile etmeyecek basit bir hırka, veda haccına giderken şöyle duâediyordu: “Allahım! Bu hac-cı riyâ, gösteriş ve ünden uzak et.”

İnsan kişiliğinin en açık ve net olarak gözlemlenebileceği yer, evidir. Rasûl-i Ekrem, Hz. Âişe’nin ifadesiyle evde normal, sıradan bir insan ne yapıyorsa onu yapardı. Kendi işini kendi yapardı. Elbisesini diker, yamar, ayakkabılarını tamir ederdi. Keçilerinin sütünü sağar, devesinin boynuna

145 110/Nasr, 1-3

yağ sürer, evi süpürürdü. Evde ailesi ile meşgul olur, ezan okunduğunda da namaza giderdi. Sorumluluklarının fazlalığı ve ağırlığı O'nun hayatında herhangi bir açığa, ihmale meydan vermezdi. Düzenliydi, tertipliydi; yaşanması gerekli her şeyin O'nun hayatında bir yeri vardı. Eşlerini sever, onlarla ilgilenir, dini yaşayıp uygulamada, kötülüklerden temizlenip, iyiliklerle olgunlaşmada onlara rehberlik eder, aile sorumluluğu ile hareket ederdi. Onlar için en iyisi ve en güzelini, ahlâkî faziletlerin en üstününü arzular, sevgi, şefkat ve ilgisi ile elinden geleni yapardı. Her akşam eşlerini ziyaret eder, onlarla sohbet ederdi. Geceleri onları namaza kaldırır, daima onları iyilik yapmaya teşvik ederdi. *“Kışının, eşinin ağzına koyduğu lokma sadakadır”* der, kendisini ailesinin dünya âhiret saâdetinden mesul tutardı. Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in hiçbir eşine vurmadığını, kaba söz söylemediğini belirtir. Zaten Rasûl-i Ekrem, *“en hayırlınız ailesine karşı en merhametli olanınızdır”* derdi. Ailesine karşı en merhametli olan da oydu.

Çocuklarını çok sever, onlarla oynar, ilgilenirdi. Çocuk sevgisini merhametin bir eseri olarak görürdü. On çocuğu olduğu halde, onlardan hiçbirini öpmediğini söyleyen bedeviye *“Allah, senin kalbinden merhameti aldıysa ben ne yapabilirim?”* demişti. Ahlâk ve fazilet ile dolu hânelerinde mânevî havayı, kendilerini kuşatmış olan sevgi ve şefkat halesi içinde tenefüs ederek yetişen çocuklarının her derdiyle ilgilenir, bir baba olarak bütün sorumluluklarını yerine getirirdi. Kız çocuklarını iyi yetiştirip güzelce evlendirmeyi, cennetin anahtarlarından biri olarak görürdü. Erkek çocukları zaten daha küçük yaşlarda vefat etmişlerdi. Kızlarını ise büyüttmüş ve evlendirmiş, torunları olmuştu. Yine onlarla ilgileniyor, onları ziyaret ediyordu. Gece namaza kalktıklarında onları da uyandırır, daima iyilik yapmaları, âhiret yurdu için hazırlanmaları gerektiğini söyler, *“yarın kıyâmet gününde ben sizler için bir şey yapamam”* derdi. Bütün gayret ve çabası onların iyi birer kul, faziletli birer insan olmaları içindi. Bunun için herkesten önce onlardan sabır ve fedâkârlık beklerdi. *“Allahım! Muhammed ailesine geçinecek kadar rızık ihsan buyur”* diye duâ eder, ailesini her türlü aşırılık, lüks, israf ve cimrilikten; dünya malına düşkünlükten sakındırırdı.

Tehlike, sıkıntı ve zorluk olan yerlerde onları öne geçirir, menfaat, rahat ve kolaylığın olduğu yerlerde ise onları geriye alırdı. Bir defasında kızı Hz. Fâtıma'yı ziyârete gitmiş, ancak içeride süslü bir perde gördüğünde, kapıdan geri dönmüştü. Sebebi sorulduğunda *“benim dünya ile ne işim*

olabilir?” demiş, kızına perdeyi satıp bedelini ihtiyaç sahiplerine vermesi tavsiyesinde bulunmuştur. Hz. Fâtıma, işlerinin yoğunluğu ve değirmende tahıl öğütmekten dolayı karşılaştığı zahmetten dolayı, kendilerine bir harp esirinin hizmetçi olarak verilmesini istediğinde, Hz. Peygamber, “mescidde yatan aç ve çıplak insanlar varken, bu isteğinizi karşılayamam!” diyerek, onların bu taleplerini geri çevirmiştir. Akşam olduğunda kızı ve dâmâdının yanına giderek, “size benden istediğinizden daha hayırlı bir şey söyleyeyim mi? Yatacağınız zaman 34 defa Allahu Ekber, 33 defa Elhamdu lillâh ve 33 defa da Subhânallah deyiniz” buyurmuştur.

Hz. Peygamber ve ailesinin, hiçbir sadakayı kabul etmemesi ve bunun kendilerine haram oluşu da bu açıdan çok önemlidir. Rasûl-i Ekrem’e 10 yıl boyunca hizmet eden Hz. Enes’in şu şehâdeti, Rasûl-i Ekrem’in ev halkına muamelesini uzun uzadıya anlatmaya gerek bırakmamaktadır. “Rasûlullah on yıl boyunca hizmet ettim. Bir kere bile bana, “yaptığım bir şey için neden bunu yaptın, yapmadığım bir şey için de neden bunu yapmadın?” demediler.

Mescidde, cemaate hitap ederken, sevgili torunları Hasan ile Hüseyin’in düşe kalka kendilerine doğru geldiklerini görünce, dayanamayıp hutbesine ara vermiş, aşağı inerek torunlarını kucığına almış, sonra da “*elbette ki mallarınız ve çocuklarınız sizin için birer imtihandır*”¹⁴⁶ âyetini okumuştur.

Yüce Allah, 4/Nisâ sûresinin 36. âyetinde şöyle buyurmaktadır: “*Allah’a kulluk edin ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, yakınlara, yetimlere, düşkünlere, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaş’a, yolcuya ve elinizin altında bulunanlara ‘ihsan’ üzere davranın. Muhakkak ki Allah, kendisini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez.*” İhsan, Rasûl-i Ekrem’in içinde bulunduğu ilişkiler bütünündeki istisnâsız tutumuydu. Sevgi, şefkat, merhamet, hilm, nezaket, incelik, fedâkârlık, cömertlik ve cesaret gibi üstün ahlâkî vasıflarının bir yumağı idi. “*Gerçekten iman etmedikçe cennete giremezsiniz; gerçekten birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Sizlere gerçekten birbirinizi sevebilmenin yolunu öğreteyim mi!? Selâmlaşınız.*” der; yemek yedirmeyi, tanıdık tanımadık herkese selâm vermeyi İslâm’ın en hayırlı amellerinden sayardı. Rasûl-i Ekrem (s.a.s.) çevresindeki herkesle ilgilenir, karşılaştıklarına önce davranıp selâm

verir; musâfaha ettiğinde karşısındaki elini çekmedikçe elini çekmez; biri-
siyle konuştuğunda muhâtabı sözünü bitirip ayrılmadıkça onu bırakmaz;
döndüğünde bütün cephesiyle dönerdi.

Herkesi kuşatan sevgi ve ilgisi ahlâkının ayrılmaz parçasıydı. Anne ve babasını küçük yaşlarda kaybetmiş olmasına rağmen onları unutmamış; yıllar sonra bir vesile ile harap olmuş bir mezarın yanından geçerken durup oturmuş, ince ruhundan sızan gözyaşları ile ‘Bu Vehb kızı Âmine’nin kabridir’ demişlerdi. Kendisine emeği geçenleri asla unutmaz, daima onları hayırla yâd ederdi. Amcası Ebû Tâlib’in hanımının, dadısı Ümmü Eymen’in, sütannesi Halime’nin ve ailesinin O’nun gönlünde özel bir yeri vardı. Sütannesi geldiğinde, onu hürmetle karşılar, ilgi ile ağırlar, hırkasını çıkarıp altına sererdi. Ölümü sonrasında babanın arkadaşlarına iyiliği merhametin gereklerinden sayar, *‘içlerinde akrabâları ile ilişkilerini kesen bir kimsenin bulunduğu topluluğa Allah’ın rahmeti inmez’* der; sırasıyla annenin, babanın, yakın akrabaların kişinin üzerinde hakları olduğunu beyan ederdi. Dostlarına karşı vefalı ve samimi idi. 26 yıl beraber yaşadıkları ilk eşi Hz. Hatice’yi daima hayırla yâd etmeleri; vefatından yıllar sonra bile bir koyun kestiklerinde bir parçasını Hz. Hatice annemizin arkadaşlarına göndermeleri; kızı Zeyneb’in, savaşta esir düşmüş kocasının fidyesi için annesinden yâdigâr gerdanlığını Rasûl-i Ekrem’e gönderdiğinde gerdanlığı görüp de ağlaması eşsiz bir vefânın örnekleri değil midir?

Rasûl-i Ekrem, bir peygamber, bir insan, bir komutan, bir hâkim, bir dost, bir komşu, bir akraba... Bir insan olarak bütün sorumluluklarını yerine getirir, hayatı her şeyiyle paylaşırdı. Kendisini arkadaşlarından ayırmaz, *‘kendisini ayrıcalıklı göreni Allah sevmez’* derdi. Ashâbı ile birlikte oturur, fakirler ve kimsesizler ile birlikte yiyip içerdi. Onların konuşmalarına katılır, mecliste boş bulduğu yere otururdu. Meclisinde bulunan herkes ilgi ve sevgisinden hisselenir, her biri Rasûl-i Ekrem’in en çok kendisini sevdiği duygusuna kapılırdı. Dertleriyle dertlenir; sevinçleriyle sevinir; gecesi gündüzüyle hayatı onlarla paylaşırdı. Yapılması gerekli bir iş olduğunda hemen el atar, Mescid-i Nebevî’nin yapımında, şehrin etrafına hendek kazımında olduğu gibi onlarla beraber çalışır; girdiği savaşlarda olduğu gibi tehlike anlarında hep ön plana çıkarak onlara örnek ve siper olurdu.

“Büyüklerine saygı duymayan, küçüklerini de sevmeyen kimse bizden değildir” der, çevresinde bulunan herkese güzelce muâmele ederdi. Mekkede iken arkadaşı Habbâb bin Eret’i bir yere göndermiş, dönünceye kadar da bu işi yapacak kimsesi olmadığından her gün Habbâb’ın evine giderek keçilerini sağmıştı. Hayber fethi sonrası Habeşistan muhâcirleri Medine’ye döndüklerinde “hangisine sevinyim, Hayber’in fethine mi, yoksa Cafer’in gelişine mi?” diyerek arkadaşlarına olan sevgisini göstermiştir.

Ashâbından biri vefat ettiğinde, arkasında mal bıraktıysa, onu mirasçılara güzelce dağıtır; borç bıraktı ise onu üstlenip ödemeye çalışır, ödeyemediğinde “borçlu kimsenin cenaze namazını kılamam” diyerek müslümanları borcu ödemeye teşvik ederdi.

İyilik ve takvâ üzere yardımlaşmak; kötülük, günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmamak, O’nun çevresindekiler ile ilişkisinin genel karakteriydi. Ashâbını eğitmek, kötülüklerden temizleyerek iyiliklerle olgunlaştırmak için elinden geleni yapar; dünya ve âhiret saâdetleri için gayret ederdi. Onlara olan sevgi ve samimiyetine hâlel gelmemesi için “bana birbiriniz hakkında herhangi bir şey söylemeyin. Zira ben hepinizin karşısına temiz bir kalple çıkmak isterim” der, kimsenin kusurunu araştırmaz, kimseyi de hatasından dolayı yargılamazdı. Bir kimse bir hata yapıp günah işlediğinde, isim belirtmeden, kırıp incitmeden durumu düzeltir; aynı şekilde şüpheli şeylere meydan vermeyerek onların kalplerini de muhâfaza ederdi.

Hizmetinde bulunanlara evlâdı gibi muâmele eder, “köleleriniz sizin kardeşlerinizdir. Onlara yediğinizden yedin, giydiğinizden giydirin. Onlara köle, câriye değil; oğlum, kızım diye seslenin. Ağır bir iş vermeyin; vererseniz onlara yardımcı olun”; “köleleriniz hakkında Allah’tan korkun” der, onları her fırsatta özgürlüğe kavuşturmayı en büyük iyiliklerden biri olarak görür; bütün esirlerine bu şekilde davranıp her birini özgürlüğüne kavuşturarak ashâbına örnek olurdu.

Çocukları sever, onları yolda oynarken gördüğünde selâm verir, bineğine bindirir, aralarına karışırdı. Bazen bir hizmetçi, bir câriye teklifsiz yanına gelir, kendisine yardım etmesini ister, o da hemen kalkıp onların işini görürdü. Dulların ihtiyaçlarını karşılar; yaşlı insanlara daima yardımcı olurdu. Medine’de yaşlılık sebebiyle bunamış bir kadın vardı. Bir gün bu kadın Rasûl-i Ekrem’e gelmiş, “Muhammed, seninle bir işim var” demişti.

Rasûl-i Ekrem de onunla beraber sokağa çıkmış, oturarak onu dinlemiş ve isteğini yerine getirmişti.

Sâliha kadını dünya nimetlerinin en güzeli olarak görür, “*kadınlar hakkında Allah’tan korkun*” derdi. Bir gün çok sayıda kadın akrabası Peygamberimiz’in etrafına oturmuş, yüksek sesle konuşuyorlardı. Hz. Ömer içeri girince hepsi susmuş ve çekilmişler; Rasûlullah da bu duruma gülmüştü. Hz. Ömer; “Ey Allah’ın Rasûlü, Allah seni hep mütebessim kılsın, neden güldün?” diye sorunca, Rasûl-i Ekrem, kadınların ondan çekinip de sakınmalarına güldüğünü söyledi. Hz. Ömer’in “benden değil; Rasûlullah’tan korkun” sözü üzerine kadınlardan biri “O, senin kadar hiddetli değildir” demişti. Medine’ye girerken yol kenarında şarkı söyleyen küçük kız çocuklarını gördüğünde “*Beni seviyor musunuz?*” diye sormuş, “evet yâ Rasûlallah, seni seviyoruz” demeleri üzerine “*Ben de sizleri seviyorum*” demiştir.

Rasûl-i Ekrem, “*Geniş olun! Zira Yüce Allah, geniş olanı sever*” der; genişliği, hilmi ve anlayışı ile ashâbına örnek olurdu. İnsanları, zayıflıkları, ihtiyaçları ve idealleri ile bütün olarak değerlendirir; yadırgayıcı, yargılayıcı olarak değil; anlayışlı bir yol gösterici olarak onlara muâmele ederdi. Anlamak, affetmek ve yol göstermek, O’nun insanlara karşı tavrının özüydü. “Hizmetçimi bir günde kaç defa affedeyim?” diye soran bir kimseye “*yetmiş defa affet!*” diye cevap vermiştir. Bir defasında bahçesine izinsiz girip de hurma toplayıp yiyen ve biraz da elbisesinin cebine koyan bir kimseyi azarlayarak ve elbisesini soyarak Rasûl-i Ekrem’e şikâyet eden birine; “O, bilmiyordu, ona öğretmeliydin; o, açtı, onu doyurmalıydın!” diyerek bahçe sahibine nasıl davranması gerektiğini öğretmişti.

Çöllerde göçebe halinde yaşayan bedevî insanlar, Medine’ye geldiklerinde Rasûl-i Ekrem onlarla ilgilenir, kabalıklarını yadırgamazdı. Bir defasında yolda giderken bir bedevî gelmiş, Rasûl-i Ekrem’in hırkasını arkadan çekerek “Muhammed! Yanındaki Allah’ın malından bana ver” demişti. Çekilen hırkası boynunda iz yapmış, Peygamberimiz bu haliyle dönmüş, tebessüm ederek arkadaşlarına “*evet, istediğini verin*” demişti.

Rasûlullah (s.a.s.), Hz. Âişe’nin ifadesiyle hiçbir zaman şahsî intikam peşinde koşmamıştı. Kötülüklere iyilikle mukabelede bulunurdu. O, her zaman kerem sahibi, yüce gönüllü idi. Hayatı boyunca O’na tuzaklar Kur’anmünâfıklar, yahûdiler ve müşrikler de onun kerem ve şefkatinden

nasiplerini almışlardı. Hayatını anlatan eserlerde, O'nun, münâfıkların reisi Abdullah bin Übeyy vefat ettiğinde gömleğini kefen olarak ona verdiğini, olanca entrikalarına karşılık yahûdilere olan güzel ve âdil muâmelesini ve de onca mücadelenin neticesinde Mekke'ye girdiğinde orada müşriklere “gidiniz, hepiniz özgürsünüz” diyerek “Bugün sizi kınamak yok, Allah sizleri affetsin. O, merhametlilerin en merhametlisidir”¹⁴⁷ âyetiyle hitap etmiş olduğunu; kendisini taşıyıp horlayanlar için; canına kastedip kendisiyle savaşımlar için Yüce Allah'a; “Allah'ım, onları affet, çünkü onlar bilmiyorlar” şeklinde duâ ettiğini okuduğumuzda “(Ey Muhammed) Sen af yolunu tut, bağışla, iyiliği emret, cahillere de aldırma”¹⁴⁸ âyetinin hayata konabileceğini ve yine Rasûl-i Ekrem'in “Rabbim, bana intikam alacak gücüme rağmen düşmanlarımı affetmemi, benimle ilişkisini kesenle görüşmemi ve beni mahrum bırakana vermemi emretti” sözünün hakikatini daha iyi anlayabiliyoruz.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “... Allah'ın rahmeti ile onlara yumuşak davrandın. Kaba, katı yürekli olsaydın, zaten etrafından dağılıp giderlerdi. Öyleyse onları affet, bağışlanmaları için duâ et ve işlerinde onlara danış. Kararını verdiğinde de artık Allah'a tevekkül et. Zira O, kendisine tevekkül edenleri sever.”¹⁴⁹ Âyette ifade edilen Allah'ın rahmetinden kaynaklanan “yumuşaklığın” ve gerçekten eşsiz bir şekilde insanların küçüğüyle büyüğüyle; kadınıyla erkeğiyle, fakiriyle zenginiyle O'nun etrafında sevgiden bir tek vücut haline gelmelerinin sırrını merak eden için, namazı uzun tutup da cemaatten bazılarını usandıran sahâbisini “namaz kıldırırken fazla uzun tutma. Cemaatte yaşlı olan, hasta olan vardır” diyerek uyarın ya da “nice zaman olur, uzunca bir namaz kılayım, diye namaza başlarım da, ağlayan bir çocuk sesi işittiğimde, arkamda namaz kılan annesinin şefkat duygularını bildiğimden, namazı kısa tutarım” diyen peygamberi düşünmek yeterlidir.

Naz ve nimet içinde büyüdüğü halde, müslüman olması sebebiyle ailesi tarafından dışlanıp fakr u zarûrete dūçar kalan Mus'ab bin Umeyr'i yırtık-pırtık elbiseler içinde gördüğünde gözyaşları akıtarak onun bu fedâkârlığına saygı gösteren; Câbir bin Abdullah'ın ifadesiyle, kendisinden bir şey istenildiğinde asla “hayır!” demeyen, kapısına gelenleri boş çevirmediğin-

147 12/Yusuf, 92

148 7/A'râf, 199

149 3/Âl-i İmrân, 159

den nice geceler ailesi ile birlikte aç yatan, elinde kalmış bir miktar parayı verecek bir fakir bulamadığında, o parayı alıp evine gidip yatmaktan utanıp da mescidde yatan ve sabahleyin bir fakir bulunup da o parayla ihtiyacı karşılandığında Allah'a hamd edip evine giden... evet, bu örneklerde ve benzeri yüzlerce örnekte Rasûlullah'ın eşsiz ahlâkını görmek mümkündür.

Hz. Peygamber, hediyeleşmeyi tavsiye eder, bunun sevgiyi arttırıp dostlukları pekiştireceğini söylerdi. Sadaka kabul etmemesine rağmen hediye kabul eder ve daha güzeli ile hediyelere karşılık verirdi. Varını yoğunu çevresindeki yoksul, ihtiyaç sahibi kimselerle paylaşır; verecek bir şeyi olmadığında da güzel sözler ile gönüllerini doyururdu. Gelir kaynaklarını, ailesinin geçimi için ayırdığı bir kısmı müstesnâ, fakirlere dağıtılacak şekilde düzenlemiştir. Cimrilik ve kötü huyun mü'minde bulunmayacağını söyler, insanların durumunu düzeltmek için elindeki tüm imkânları seferber ederdi. Bazen ödünç aldığı bir şeyi fazlasıyla geri öder; bazen satın aldığına anlaştıkları fiyatın fazlasını verir, bazen de ihtiyaç sahibi olduğunu anladığı bir kimseden bir şey satın alır, sonra da onu ona hediye ederdi.

İbn Abbas'ın deyiimiyle O, hayırlı işlerde rüzgârdan daha fazla cömerttir. Dostu Ebû Zer'e fakirleri sevmeyi ve onlara yakın olmayı tavsiye etmiş, sevgili eşi Hz. Âişe'ye de "Ey Âişe! Hiçbir zaman muhtaç birini kapından boş çevirme, verebileceğin yarım bir hurma da olsa ver. Ey Âişe! Fakirleri sev, yakınına al ki Allah da kıyâmet gününde seni yakınına alsın" diye nasihat etmişti. Yüce Allah'tan, gerçek zenginlik olarak tanımladığı "gönül zenginliği" isterdi.

Ashâbının en fakir ve yoksul olanları, bir de devamlı eğitim-öğretimle meşgul olduklarından geçim sıkıntısı çekenleri, Ashâb-ı Suffe olarak tanınırlardı. Zira genelde mescidde kalırlar; Hz. Peygamber'in yanından ayrılmazlardı. Rasûl-i Ekrem, her şeyini onlarla paylaşır, yemeğini onlarla yerdi. Büyük bir kazanı vardı. Yemek onda pişirilir ve beraberce yenilirdi. Onlar, O'nun daimî misafirleriydi. Bütün mü'minler de öyle. "Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse, misafirine ikram etsin" diyerek "yemeğini, bıçağını deve hörgücüne gelmesinden daha çabuk ikram edildiği eve hayrın geleceğini" ve "misafiri kapıya kadar geçirmenin sünnetin bir parçası olduğunu" söylerdi.

Yetimlere bakmanın, şefkat göstermenin üstünlüğünden bahseder, dul ve miskinlere bakmanın Allah yolunda savaşmak veya gündüz oruç tutup gece namaz kılmak gibi olduğunu söylerdi. Ebû Zer'e bir gece yürürlerken *"Ebû Zer! Şu Uhud dağı altın olsa da bana verilse, borcum için ayıracağım müstesnâ, bir dirheminin bile yanımda üç gün kalmasını istemem"* demiştir.

Rasûl-i Ekrem, yağan yağmur tanelerinde Allah'la olan ahdi görür, *"her bir canlıya yapılan iyiliğin sevap olduğunu"* söylerdi. Sırtı karnına yapışmış bir deveye rastladığında sahibine; *"bu dilsiz hayvanlar hakkında Allah'tan korkun; onlara güzelce binin, onları güzelce doyurun"* demiştir. Yine bir defasında: *"Otu bol bir yerde yolculuk ederseniz, devenize yerden nasibini verin. Eğer kurak bir bölgede yolculuk ederseniz, oradan süratle geçin. Eğer geceleyin bir yerde konaklarsanız, sakın yol kenarında konaklamayın, zira yol, geceleyin hayvanların gidip geldiği, böceklerin yuvalandığı yerdir"* buyurmuşlardı. Canlıya canlı gibi davranır, hayata Allah'ın bir emaneti olarak bakardı.

Rasûl-i Ekrem, yüksek sesle konuşmaz, arkadaşlarının yanında ayaklarını uzatmazdı. Ashâbından Ebû Said el-Hudrî'nin ifadesiyle *"bâkire kızlardan daha hayâlî idi, hoşlanıp hoşlanmadıkları yüzünden anlaşılırdı."* Ağızlarının içi görülecek şekilde kahkaha ile gülmezdi. Hayânın, imanın bir parçası olduğunu beyan ile bir defasında *"hayâ imandandır ve hayâlî olan kişi cennettedir. Hayâsızlık kalbin katılığındandır. Kalbi katı olan ise cehennemdedir"* buyurmuşlardı.

Yine bir defasında Hz. Âişe'ye *"cezasını ben çekecek bile olsam, hiç kimenin kabahati hakkında konuşmak istemem"* demişlerdi. Asla kaba ifadeler kullanmaz, hayâ duygusunu davranışların kontrol mekanizması olarak görürdü. *"Utanmadıktan sonra dilediğini yap!"* sözü Peygamberlerin ortak sözü olup bunun en güzel ifadesi değil midir? O'nun hayâsı ve utangaçlığı, O'nu, soyutlanmaya, pasifleşmeye sevk etmez; yapması gerekenin ardında bırakmazdı. Zaten O'nun hayatı, Mekke'de yaşadıklarıyla, Medine'de yaşadıklarıyla, bütünüyle şükrün ve sabrın; Allah'a derin bir bağlılığın ve tevekkülün; azim ve sebatkârlığın ve nihâyetesiz bir cesâretin en somut örnekleri ile doludur.

Dinî, tebliğ süreci incelendiğinde sözlerin ifadeden âciz kalacağı bir manzara ile karşılaşılır. Derin bir huşû ile sarsılmaz bir iman ve azim ile...

Bu gerçeği ifade için, kendisine yapılan her türlü teklife karşılık olarak verdiği şu tarihî cevabın yeterli olacağını düşünüyoruz: “*Güneşi sağ elime; ayı da sol elime koysalar ben, yine de dâvamdan vazgeçmem!*” Hz. Ali der ki: “Bedir’de savaş bütün şiddetiyle devam ederken bazen biz Rasûlullah’ın arkasına sığınırđık. En cesurumuz O idi. Düşman saflarına en yakın yerde O bulunurdu.”

Hayâsı, cesaretine gölge olmadığı gibi, ciddiyet ve vakarı da neşe ve tebessümüne engel olmazdı. Allah ile beraberliği sıcak ve canlı muâşeretine perde olmazdı. Abdullah bin Hâris, Rasûlullah’tan daha hoş ve mütebesim bir kimse görmediğini söylerdi. Ashâbıyla şakalaşır ve onlarla beraber gülerdi. Küçük kuşunun ölümüne üzülen Enes’in küçük kardeşine: “*Ebû Umeyr! Nuheyr’e (küçük serçe) ne oldu?*” diye soracak kadar çevresiyle ilgiliydi. “Bir peygamber zırhını giydi mi artık onu çıkarmaz” diyecek kadar sebatkâr; “*Allah’ın hizmetçileri sefâhat içinde yaşamazlar*” diyecek kadar da fedâkârdı.

Karamsarlık, O’nun kalbinde bir yer bulamaz, imanı ve samimiyeti ile hayatın her ânında, her türlü şart altında sorumluluk bilinciyle hareket ederdi. Kıyâmetin kopması esnâsında bile eldeki fidanın dikilmesini tavsiye edecek kadar “hayır” ve “sorumluluk” anlayışına sahipti. Vefatına sebep olacak hastalığı ağırlaştığı için Hz. Ebû Bekir’i imamlığa geçirmiş, biraz iyileşip de odasının kapısından saf saf huşû ile namaz kılan ashâbını gördüğünde Allah’a hamd etmişti. Vefatı esnâsında, hazırlatıp Üsâme bin Zeyd’i kumandan tâyin ettiği son ordusu sefere hazır halde şehrin dışında bekliyordu. Belki bu ordu, O’nun yeryüzüne diktığı son fidanıydı.

Hayatı boyunca insanlar için tek üstünlük ve fazilet ölçüsü olarak “takvâ”ya başvurmuş, “*üstünlük ancak takvâ ile dir*” diyerek her türlü emâneti ehli olana tevdi etmişti. Bu evrensel ilke Hz. Üsâme’nin kumandanlığında ne güzel parıldıyordu.

Hz. Hatice’nin oğlu Hind bin Hâle, Rasûl-i Ekrem’i bize şöyle tanıtır: “Rasûlullah’ın hüznü ve tefekkür içinde olmadığı bir an yoktu. Devamlı tefekkür ederdi. O’nun için rahat yoktu. Çoğu zaman sükût eder, gereksiz yere konuşmazdı. Söze başlayınca mağrur ve kibirli kimseler gibi dudak ucuyla konuşmaz, kelimeleri gâyetgüzel telaffuz ederdi. Güzel konuşurdu. Sözleri, hakkı bâtıldan ayırırdı. Ne fazla, ne de eksik, gerektiği kadar ko-

nuşurdu. Sert ve kaba bir insan değildi. Başkalarını hiçbir zaman hor ve hakir görmezdi. Nimet az bile olsa, ona büyük değer verir, asla nankörlük etmez, onu hiçbir şekilde kötülemezdi. Yiyecek ve içecekleri ne över ne de kötülerdi. Dünya için ve dünyada kendisini ilgilendiren işler için asla öfkelenmezdi. Fakat hakka tecâvüz söz konusu olduğunda hakkı sahibine iâde etmedikçe ve haksız gereğince cezalandırmadıkça öfkesi dinmezdi. Kendisine ait bir şey için asla kızmaz ve intikam almazdı. Bir şeye işaret ettiğinde parmağıyla değil; bütün eliyle işaret eder, bir şeye hayret ettiğinde elini ters çevirirdi. Konuşurken ellerini birleştirir ve sağ elinin ayasını sol elinin baş parmağının iç tarafına vururdu. Öfkelenildiğinde hemen vazgeçer ve bunun için büyük gayret sarf ederdi. Sevindiği zaman gözlerini yumardı. En fazla güldüğünde tebessüm eder, gülümsediğinde de dişleri dolu taneleri gibi gözükdü. Kakhaha ile gülmezdi...”

Rasûl-i Ekrem, ilk İlâhî vahye mazhar olduğunda sevgili eşi Hz. Hatice, onu şu şekilde teselli etmişti: “Cenâb-ı Hak, hiçbir vakit seni mahcup etmeyecektir. Çünkü sen yakınlık bağlarına saygı gösteriyor, borçluların borcunu veriyor, fakirlere yardım ediyorsun. Misafirlerini ağırlıyor, doğruları destekliyor, yükünü taşıyamayanlara yardımcı oluyorsun.”

Yine Hz. Âişe annemiz de Rasûl-i Ekrem hakkında şu sözleri söylüyordu: “Hz. Peygamber hiç kimseyi azarlamazdı. Kendisine fenalık edenlere fenalıkla mukabele etmezdi. Kendisine yapılan kötülöklere göz yumar, fâillerini bağışlardı. Bir şey hakkında iki şıktan birini tercih durumunda kaldığında günah olmamak kaydıyla kolay olanını seçerdi. Şahsına yapılan bir kötölüğün intikamını almaz, ancak bir kimse İlâhî emirlere isyan ettiğinde onu hak ettiği cezaya çarptırırdı. Rasûl-i Ekrem, hiçbir müslümanı ismiyle lânetlememiş; hiçbir kadın, köle, cârîye, hizmetçi veya hayvanı dövmemiş ve hiçbir kimsenin meşrû ricâsını reddetmemiştir. Evine her girdiğinde tebessüm eder, arkadaşları arasında oturduğu zaman kesinlikle ayağını uzatmaz; sözlerini dinleyenler ezberleyecek kadar ağır ağır söylerdi.”

Hz. Hüseyin, babasından kendisine dedesini anlatmasını istediğinde Hz. Ali, Rasûl-i Ekrem'i şöyle anlatmıştı: “Rasûlullah, söz ve davranışlarında hep mûtedil olmuş, hiçbir zaman haddi aşmamış, çirkin bir söz söylememiş, çirkin bir davranışta bulunmamıştır. Bunun için özel bir gayret de sarf etmemiştir. Çarşı ve pazarlarda çok dolaşmazdı. Kötölöğe kötölökle mukabele etmezdi. Affeder ve bağışlardı. Allah yolunda cihad müstesnâ,

hiçbir şeye eliyle vurmamıştır. Hiçbir hizmetçisini ve hanımını dövmemiştir. Kendi şahsına yapılan zulümlerden intikam aldığını hiç görmedim. Allah'ın haramları çiğnendiğinde ise şiddetle öfkelenirdi. İki şeyden birini tercih etmede muhayyer bırakıldığında kolay olanı tercih ederlerdi. Evine girdiğinde herkes gibi elbisesini temizler, koyununu sağlar ve kendi hizmetini kendisi görürdü.”

“Lüzumsuz yere konuşmazdı. Müslümanları birbirine ısındıracak ve birbirlerinden nefret ettirmeyecek şekilde konuşurdu. Her kabilenin güzel hasletli insanlarına ikramda bulunur ve onları kavmine başkan tâyin ederdi. Halkı hatalı işler ve sözlerden sakındırır, kendisi de sakınırdı. Güzel yüzünü ve güzel ahlâkını kimseden esirgemezdi. Ashâbını daima arar, halka olup biten hâdiseleri sorardı. İyiliği över ve pekiştirir, ona güç katardı. Kötülüğü zemmeder ve onu zayıf düşürürdü. Her işinde îtidal üzereydi, ihtilâfsızdı. Müslümanların gaflete düşmesinden korkar, onları ikaz etmeyi ihmal etmezdi. Her halinde ibâdet ve iyiliğe hazırıdı. Hakkın sınırını aşmadığı gibi, hakkı yerine getirmekten de geri kalmazdı. O'na yakın olanlar halkın en hayırlılarıydı. O'nun yanında arkadaşlarının en üstünü nasihati en yaygın ve kuşatıcı olanıydı. Mertebesi en yüksek olanlar da insanların durumunu düzeltmek için canıyla, malıyla çalışan; iyilik ve yardımı en güzel olanlardı.”

“Hz. Peygamber kalkarken de otururken de hep Allah'ı zikirle meşgul olurdu. Bir cemaatin yanına geldiğinde üst başa geçmez, hemen meclisin sonuna otururdu. Ashâbına da bunu emrederdi. Kendisiyle beraber oturan herkese değer verirdi. Orada bulunanların her biri kendisini en itibarlı kişi zannederdi. Kendisiyle oturan ya da bir ihtiyacı için yanına gelen kimseye dönüp gidinceye kadar sabrederdi. Biri bir istekte bulunursa onu hemen yerine getirir; imkânı olmadığında tatlı dille bunu anlatırdı. Gönlü ve hoşgörüsü bütün insanlığı kuşatacak kadar genişti. Onlara şefkatli ve merhametli bir baba olmuştu. Hak konusunda herkes O'nun katında eşitti.

Rasûlullah'ın meclisi bir ilim, hayâ, sabır ve emanet meclisiydi. Orada yüksek sesle konuşulmaz, hiç kimse ayıplanmaz ve kimsenin ayıp ve kusuru dışarı vurulup yayılmazdı. O meclisteki herkes eşitti. Tek üstünlük ölçüsü takvâ idi. Büyüklere herkes saygı gösterir; küçüklere şefkat ve merhametle muâmele ederdi. Fakir ve muhtaç olanları, herkes kendisine tercih eder, garipleri koruyup gözetirdi.” “Rasûlullah daima güler yüzlü, yumuşak huy-

lu, şefkat ve merhameti bol bir insandı. Sert ve kaba sözlü değildi. Orada burada dolaşıp durmaz, kimsenin ayıp ve kusurunu araştırmazdı. Cimri bir insan değildi. Hoşuna gitmeyen şeyleri görmezlikten gelirdi. Hiç kimsenin ümidini kırmaz, hoşlanmadığı bir söz ya da davranışı sükûtle karşılardı.

Kendi hesabına şu üç şeyden sakınırdı: 1- İnsanlarla münâkaşa ve mücâdele etmekten, 2- Boş sözlerden, 3- Yararsız ve boş şeylerle, kendisini ilgilendirmeyen işlerle uğraşmaktan. Başkaları hesabına da şu üç şeyden uzak dururdu: 1- İnsanları tenkit etmekten, 2- İnsanların ayıp ve kusurlarını, gizli hallerini araştırmaktan, 3- İnsanlara hakaret etmekten.

Rasûlullah konuşurken mecliste bulunanlar başlarını öne eğip, başlarına kuş konmuş gibi hareketsiz dururlardı. Hz. Peygamber sustuğunda konuşurlar, ama asla O'nun yanında tartışmazlardı. Biri konuşacak olursa, diğerleri o, sözünü bitirinceye kadar sessizce beklerlerdi. Hz. Peygamber, ilk konuşanın sözüyle son konuşanın sözünü aynı dikkatle dinler, asla bıkkınlık göstermezdi. Onların güldüklerine güler, onların hayret ettiklerine de hayret ederdi.” “Yabancıların konuşma ve sorularındaki kabalık ve sertliğe ashâbı da kendisi gibi davransın düşüncesiyle sabrederdi. “Bir ihtiyaç sahibinin muhtaç olduğu şeyi aradığını görürseniz onun bu ihtiyacını karşılayınız veya ona yardım ediniz” derdi. Kendini, olduğu gibi göstermeyen övgüleri kabul etmezdi. Hakkın sınırını aşmadıkça kimsenin sözünü kesmezdi. Hakkın sınırı aşıldığında ya müdâhale eder ya da kalkıp giderdi.” “İnsanların gönölce en cömerdi, dilce en doğrusuydu. Tabiat itibarıyla en yumuşak huylusu, soyca da en şerefliyi. O’nu ansızın görenler heyecana kapılır, tanıma imkânına erenler ise O’nu severdi. O’ndan önce de O’ndan sonra da O’nun gibi mükemmel bir şahsiyet görmedim.”

Enes bin Mâlik de der ki: “Rasûlullah’ın elinden daha yumuşak bir dibace veya ipekli kumaşa dokunmadım. O’nun kokusundan daha güzel bir koku koklamadım.”

Rasûl-i Ekrem’in ahlâkını birazcık olsun öğrenebilmek adına tarihî tecrübe ve tanıklıklar içerisindeki bu küçük seyrimizin sonunda diyebiliriz ki, söz biter, kalem kırılır, kulaklardan kalplere sadece Yüce Allah’ın “*Şânım hakkı için, size kendi içinizden bir Rasûl geldi ki, sıkıntıya uğramanız ona çok ağır geliyor; üzerinize hırs ile titriyor; mü’minlere de pek raûf, pek rahîm*”¹⁵⁰ âyeti-

nin eşsiz ifadesi akar. Hamd olsun âlemlerin rabbi Allah'a! Salât u selâm da mesajlarıyla insanlara rehber, hayatlarıyla da ışık olan kutlu elçilerine.

- 5-7. ÂYETLER -

فَسْتَبْصِرْ وَيُصِرُونَ بِأَيِّكُمْ الْمَفْتُونُ

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ

فَسْتَبْصِرْ : yakında göreceksin وَيُصِرُونَ : ve görecekler بِأَيِّكُمْ : hanginizin
الْمَفْتُونُ : fitneye tutulmuş (tutulduğunu) إِنَّ رَبَّكَ : Rabbin هُوَ :
O أَعْلَمُ : en iyi bilendir بِمَنْ ضَلَّ : kimin saptığını عَنْ سَبِيلِهِ : kendi yolunda
الْمُهْتَدِينَ : kimin hidâyete erdiğini O : وَهُوَ

“Yakında sen de göreceksin, onlar da Hanginizde delilik olduğunu, hanginizin fitneye tutulup çıldırdığını; sınıandığını.

Şüphesiz Rabbin, kimlerin Kendi yolundan saptığını ve kimlerin doğru yolda olduğunu herkesten iyi bilir.” (68/Kalem, 5-7)

Allah Tarafından Müşriklere Tehdit

Bu onurlandırıcı övgüden sonra Yüce Allah, peygamberine, kendisine bu iğrenç iftirayı atan müşriklerle gelecekteki durumları ile ilgili güvence veriyor. Ayrıca müşrikleri, durumlarını ortaya çıkarmakla, bătıl oluşlarını gözler önüne sermekle, apaçık sapıklıklarını herkese duyurmakla tehdit ediyor:

“Yakında sen de göreceksin, onlar da

Hanginizde delilik olduğunu, hanginizin fitneye tutulup çıldırdığını; sınıandığını.

Şüphesiz Rabbin, kimlerin Kendi yolundan saptığını ve kimlerin doğru yolda olduğunu herkesten iyi bilir.” (68/Kalem, 5-7)

Burada Yüce Allah'ın ortaya çıkarıp herkesin dikkatine sunacağına ilişkin peygamberine güvence verdiği yoldan çıkmış olan kişi sapıklardan birisidir. Veya gerçek kimliği ortaya çıkacak şekilde sınanan kimsedir. Bunların ikisi de konunun içeriğine yakın anlamlardır. Bu vaad, Peygamberimizin kişiliğine dil uzatan, ona mesnetsiz iftiralar atan müşriklere yönelik bir tehdit anlamına geldiği kadar Peygamber Efendimize ve beraberindeki müminlere de bir güvence anlamındadır. Acaba müşrikler Peygamberimiz için o, cinlenmiş biridir derken neyi kastediyorlardı? Büyük ihtimalle onun aklını kaybettiğini vurgulamak istemiyorlardı. Çünkü ortadaki realite bu sözü yalanlamaktadır.

Cinlerle iletişim halinde olduğunu, onların bu garip ve olağanüstü sözleri ona ilham ettiklerini anlatmak istiyorlardı. Nitekim her şairin bir şeytanının olduğunu ve bu şeytanın güzel söz söylemede o şaire yardımcı olduğunu sanıyorlardı. Oysa bu anlam, Peygamber Efendimizin gerçek durumundan uzaktır. Kendisine vahyedilen kalıcı, doğru ve tutarlı sözlerin önüne yabancı bir yaklaşımdır.

Yüce Allah'ın bu vaadi, gelecekte Peygamber Efendimizin gerçek durumu ile onu yalanlayanların gerçek durumlarının ortaya çıkacağına işaret ediyor. İçinde bulunduğu durumla kimin sınıandığını ve kimin davasında sapık olduğunun belirleneceğini vurguluyor. Ve Yüce Allah Peygamber Efendimize şu güvenceyi veriyor: “Şüphesiz Rabbin, kimlerin kendi yolundan saptığını ve kimlerin doğru yolda olduğunu herkesten iyi bilir.” Ona bu güvenceyi veren, kendisine vahiy indiren Yüce Allah'tır. Ve Yüce Allah O'nun ve beraberindeki mü'minlerin doğru yolda olduğunu biliyor. Bu âyet Peygamber Efendimize gelecekle ilgili güvence verirken, düşmanlarının içine korku düşürüyor. Gelecek hakkında kalplerini endişenin, sıkıntının girdabına atıyor.

Daha sonra Yüce Allah, Peygamberimize karşı çıkan, getirdiği hak içerikli davet hakkında onunla tartışan, bu amaçla mesnetsiz iftiralar atan müşriklerin gerçek durumlarını, gerçek düşüncelerini gözler önüne seriyor. İçtenlikle inanıyor görmelerine rağmen aslında onlar sahip bulundukları cahiliye düşüncesine pamuk ipliği ile bağlıdırlar. Peygamberimizin

onları çağırdığı inanç sisteminin bazı ilkelerinden vazgeçmesi durumunda kendi inanç sistemlerinin birçok ilkesinden vazgeçmeye hazırdırlar. Onlara karşı daha yumuşak ve daha uzlaşmacı bir tavır takınması durumunda uzlaşmaya, yumuşak davranmaya ve sadece meselenin dış görünümünü korumaya sırf zevâhiri kurtarmaya dünden razıdırlar. Çünkü onlar gerçek olduğuna kesinlikle inandıkları bir inanç sistemine bağlı değildirlar. Onlar dış görünüşe önem veren, inanmaksızın sadece öyle görünmek isteyen kimselerdirler.

Rabbin, kimlerin kendi yolundan saptığını (dalâlette olduğunu) ve kimlerin hidâyette (doğru yolda olduğunu) herkesten iyi bilir.” (68/Kalem, 7)

Dalâlet

Yolunu şaşıрма; kaybolma; azma; sapkınlık ve bâtila yönelme. Ayrıca, helâk olmak, bâtil şey ve unutmak mânâlarına geldiği gibi bilerek veya bilmeyerek, az veya çok doğru yoldan sapmak anlamlarına da gelir.

Nitekim “dâll” ve “dalâl” hem peygamberler hem de kâfirler için kullanılmıştır: “(Kardeşleri) dediler ki: Yusuf’la kardeşi babamıza bizden daha sevgilidir. Hâlbuki bizler birbirine bağlı bir toplumuz. Herhalde babamız apaçık bir hata (dalâl) içindedir.”¹⁵¹ Âyette, görüldüğü gibi, hata kelimesi “dalâl” ile ifade edilmiştir.

Duhâ sûresinde de peygambere hitaben; “Seni şaşırmış bulup da yol göstermedi mi?”¹⁵² buyurulmaktadır. Buradaki şaşıрма kelimesi de Kur’ân’da “dâll”, yani yolunu kaybetmiş, şaşırmış demektir. Dilimizde dalâlete, sapmak, sapıklık ve sapkınlık denir. Dalâl, bazen gafletten ve şaşkınlıktan doğar. Bu münasebetle dalâl; gaflet, şaşkınlık, kaybolma ve helâk olma manalarına da kullanılır. Aslında dalâl, yoldan sapmak demek olduğu gibi, aklî sapma anlamlarında da kullanılmıştır. Biz de dalâlet ve sapkınlığı bâtila düşmeyi sadece dinde; dalâl ve sapıklığı da akıl ve sözde kullanırız. Dâll kelimesinin çoğulu olan “dâllîn”, tam manasıyla, sapkınlar demektir.

151 12/Yûsuf, 8

152 93/Duhâ, 7

*“Kim imanı küfürle değiştirirse şüphesiz dosdoğru yoldan sapmış olur.”*¹⁵³

*“Allah’a ortak koşan kimse şüphesiz derin bir sapıklığa düşmüştür.”*¹⁵⁴

*“Allah ve Rasûlü bir işe hüküm verdiği zaman, mümin kadın ve erkeğin o işlerinde seçme hakkı yoktur. Kim Allah ve Rasûlü’ne karşı gelirse apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.”*¹⁵⁵

Yukarıdaki âyetler, ister mümin olsun ister kâfir, Allah’ın ve Rasûlü’nün emir ve teklifleri karşısında inat edip ondan deliller ve harikulâde şeyler istemek suretiyle Peygamber’i müşkül durumda bırakmaya çalışmalarının onları doğru yoldan sapmış kimseler olarak nitelendirmeye götüreceğini ihtar etmektedir. *“İbrahim, babası Âzer’e: Sen bir takım putları ilâhlar mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni ve milletini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum demişti.”*¹⁵⁶

Hâlbuki Hz. İbrahim Kur’ân ifadesiyle yumuşak, müsamahakâr, temiz huylu ve halîm birisidir. Fakat akîde söz konusu olunca, ne babalık kalır ne de evlâtlık... Dalâleti seçenlere karşı tavır budur. *“...Allah, müminlere lütufta bulunmuştur. Hâlbuki daha önce apaçık bir (dalâl) sapıklık içindeydiler.”*¹⁵⁷

Daha önce, tasavvurda, itikatta, hayatî mefhumlarda, gaye ve yönelişlerde, âdet ve gidişatta, nizam ve prensiplerde dalâlet; sosyal ve ahlâkî yaşayışta da sapıklık içindeydiler. Allah, lütufta bulunarak onları, sapıklıktan doğru yola çıkarmıştır: *“Ey Muhammed! Sana indirilen Kur’ân’a ve senden önce indirilenlere inandıklarını iddia edenleri görmüyor musun? Tâğutun önünde muhakeme olunmalarını isterler. Oysa onu reddetmekle emr olunmuşlardı. Şeytan onları derin bir sapıklıkla saptırmak ister.”*¹⁵⁸

İşte iman ettiğini söyleyip; Hakk’ın önünde muhakeme edilmeye çağrılınca, tâğutun hükmünü Hakk’ın hükmüne tercih edenler, gerçekte şirk ve apaçık bir sapıklık içindedirler. Şeytan da, onların, bu sapıklıklarında daha da derinleşmelerini ister ve nitekim çoğu zaman başarır.

153 2/Bakara, 108

154 4/Nisâ, 116

155 33/Ahzâb, 36

156 6/En’âm, 74

157 3/Âl-i İmrân, 164

158 4/Nisâ, 60

Dalâlet kelimesinden geçişli olarak türetilen “idlâl” da saptırmak anlamına gelir. Şöyle ki: *“Onlardan bir grup seni saptırmaya yeltenmişti. Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler.”*¹⁵⁹

Rivâyete göre Medine yerlilerinden Ta'me, bir komşusunun zırhını çalmış, bir un dağarcığına saklayarak getirip, bir Yahûdî'nin evine gizlemişti. Ta'me'yi sıkıştırdılar. O, müslüman olmasına rağmen yemin etti. Yahûdî'yi sorguya çektiler. O da: Bunu bana Ta'me verdi dedi. Bazı Yahûdiler de şahitlik ettiler. Zaferoğulları Rasûlullah'a gelip Ta'me'yi beraat ettirmesini söylediler. Ta'me'nin yemini karşısında düşündü; arkasından yukarıdaki âyet indi.

Dalâletin unutma ve yanılma anlamına geldiği de olur. Aşağıdaki âyet buna bir örnektir: Borç verirken yazılmasını ve şahit getirilmesini isteyen âyet, devamlı; *“Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden olmak üzere bir erkekle iki kadın gösterin ki, onlardan biri yanılırsa diğeri onu düzeltsin.”*¹⁶⁰

Görüldüğü gibi burada yanılma olarak tercüme edilen kelime Kur'ân'da “dalâlet”ten türeyen, “dâllet” sözcüğüdür.

Peygamber (s.a.s.)'in hadislerinde de, sapıklığın dalâlet olarak geçtiğini görmek mümkündür. Bir örnek olmak üzere aşağıdaki hadisle yetinelim:

*“(Din ve ibâdetler hakkında) Sonradan uydurulan şeylerden sakınınız. Çünkü sonradan uydurulan her şey bid'attır. Ve her bid'at sapıklık (dalâlet) tır.”*¹⁶¹

159 4/Nisâ, 113

160 2/Bakara, 282

161 Ebû Dâvûd, es-Sünne 5; Halid Erboğa, Şamil İslâm Ansiklopedisi, c. 1, s. 353

Dalâlet ve Türevleri

‘Dalâl veya dalâlet’ masdarları sözlükte; kaybolmak, telef olmak, şaşır-mak ve yanılmak anlamlarına gelir.

Somut olarak, ‘çölde seyahat ederken yolunu şaşırmak’ manasına gelse de asıl anlamı, bilerek veya bilmeyerek doğru yoldan az veya çok ayrılmak, sapmak, ya da azmak demektir. Bu mânâdan hareketle mecâzî olarak ‘dalâlet’ akla, duyulara, gerçeğe aykırı ilkeleri benimsemek karşılığında kullanılmaktadır. ‘Dalâlet’, ‘hidâyetin ve rüşd’ün zıddı olup, kasden ya da unutarak doğru yoldan ayrılmak demektir.

‘Dalâlet’in bir başka tanımı şöyle yapılabilir: Maksada ulaştırıcı yolu bulamamak, istenen sonuca götürmeyen bir yola girmek, ya da arzu edilen sonucu kazandıran her türlü yoldan ve metodlardan ayrılmaktır.

‘Dalâlet’ gerçekte, maddî ve görülen bir yoldan sapma olduğu halde, daha sonra din ve akıl yolundan sapmak anlamına kullanılmaya başlanmıştır. Bu nedenle ‘dalâlet’ daha çok dinden sapmayı, ‘dalâl’ ise akıl ve sözdeki sapmayı ifade eder.

Aynı kökten gelen ‘idlâl’, dalâlete düşürmek, azdırmak, ‘mudıl’ dalâlete düşüren, sapıttıran, ‘dâll’, dalâlete düşen, sapan, sapmış, anlamlarına gelir.

Dalâletin Kur’an’daki Anlamları

Bu kelime türevleriyle birlikte Kur’ân-ı Kerim’de iki yüzü aşkın yerde geçmektedir. Hidâyetin ve imanın karşıtlığını, inkârcıların hidâyet karşı-sındaki durumlarını ifade etmede önemli bir Kur’an kavramıdır.

Kur’an’da daha çok küfür ve inkârı kapsayan sapıklık olarak kullanılmaktadır. Ancak Kur’an dalâlet kavramını ya da türevlerini birkaç mânâda daha kullanmaktadır ki, bu anlamların kelimenin kök manasıyla yakın ilişkisi vardır.

1- Saptırmak Anlamında

‘İdlâl’ şeklinde geçmekte ve başkasını saptırmak, doğru yoldan alıkoy-mak, gerçek yolu kaybettirmek manalarına gelmektedir. (‘Ağvâ ve sadde’ fiileri de saptırmak manasında olup ‘idlâl’ kelimesiyle yakın ilgileri vardır.)

Şeytan hakkında şöyle söyleniyor: “Onları mutlaka saptıracağım, mu-hakkak onları boş kuruntulara boğacağım...”¹⁶²

Kur’an, ayrıca Firavunun ve altından buzağı yapıp İsrâiloğullarına ‘işte sizin ilâhınız budur’ diyen Sâmîrî’nin birer saptırıcı olduğunu vurgulu-yor.¹⁶³

2- Şaşırmak Anlamında

Bu anlam inançsızlar hakkında kullanıldığı gibi peygamberler hakkın-da da kullanılmıştır. “*Seni şaşırmış (dâll) bulup ta yol göstermedik mi?*”¹⁶⁴ âyetinde Rasûlullah’ın peygamberlikten önceki durumuna işaret edilmek-tedir. Bu dönemde Hz. Muhammed (s.a.s.) İlâhî vahy’den habersizdi, şer’î hükümleri ve peygamberlik görevini bilmiyordu.

Kur’an, Peygamberimizin yaptığı tebliğle hiç bir zaman yanılmadığını ve sapmadığını söylemektedir.¹⁶⁵

3- Boşa Çıkarmak Anlamında

Şu âyette olduğu gibi: “*Dediler ki, ‘Biz yerde yok olup gittikten sonra, gerçekten biz mi yeni bir yaratılıшта bulunacak mıyız?’ Hayır, onlar Rable-rine kavuşmayı inkâr edenlerdir.*”¹⁶⁶ Burada geçen ‘dalâl’ kelimesi yok olup gitmek, kaybolmak anlamındadır. Allah’a iman etmeyen, üstelik insanları Allah’ın yolunda alıkoymaya çalışanlar iyi amelde bulunsalar bile onların bütün yaptıkları boşa çıkacaktır (dalâl olacaktır).¹⁶⁷ ‘Dalâlet’ aslında” bir sapmadır, yitip-kaybolmadır, bir helâk olmadır.¹⁶⁸

162 4/Nisâ, 119

163 20/Tâhâ, 79, 85

164 93/Duhâ, 7

165 53/Necm, 2

166 32/Secde, 10

167 18/Kehf, 104

168 71/Nûh, 14

4- Azap Anlamında

Kur'an cehenemlikleri 'dalâl' içinde olmakla tarif etmektedir ki bu da onlara taddırılan azaptan başkası değildir.¹⁶⁹

5- Hüsrân Anlamında

Tarih boyunca İslâma ve onu tebliğ edenlere karşı hile ve tuzakları hep boş çıkmıştır, bu tuzakların sahipleri yaptıklarının karşılığında hüsrana uğramışlardır. Kur'n bunu bir yerde 'dalâl' kelimesiyle ifade ediyor.¹⁷⁰ İki âyette de yine hüsrân anlamında geçiyor.¹⁷¹

6- Yanılmak Anlamında

'Yusuf'un kokusunu (burnumda tüter) buluyorum" diyen Hz. Ya'kub'a oğulları şöyle dediler: "Allah adına hayret, sen hâlâ geçmişteki yanılığında-sın"¹⁷² Hz. Yusuf'u çok seven babasına karşı da benzer bir yanılığa olmak suçlaması yapıyor.¹⁷³ Her iki âyette de 'dalâl' kelimesi kullanılıyor.

Miras taksiminde hak sahiplerine karşı haksızlık yapılmamasını ikaz eden âyette de aynı kelime 'hata' anlamında geçmektedir.¹⁷⁴

7- Sapkınlık Anlamında

'Dalâlet' aynı zamanda aklî sapmalar hakkında da kullanılmaktadır. Nitekim, dalâlet; dini olarak sapmayı ifade ediyorken, dalâl ise daha çok akıl yönünden sapmayı, şaşırmaı anlatır.

'Dâll', sapıtmış, şaşırmış, yoldan çıkmış; bunun çoğulu olan 'dâllîn' ise sapıtanlar, şaşırmışlar anlamındadır. "...Kim imanı küfre değişirse, artık o, dalâlete düşmüş (doğru yolu sapıtmış olur)"¹⁷⁵

169 54/Kamer, 47-48

170 Mü'min: 40/25.

171 12/Yûsuf, 30; 36/Yâsin, 24

172 12/Yûsuf, 95

173 12/Yûsuf, 8

174 4/Nisâ 176

175 2/Bakara, 108

İster mü'min ister inkârcı olsun, 'Allah'ın ve Rasûlünün emirlerine karşı gelenler sapıklığa düşerler.¹⁷⁶ Allah'a şirk koşan müşrikler de derin bir sapıklık içerisinde dirler.¹⁷⁷

Dalâlette Olanlar

Yine Kur'an'ın ifadesine göre şu gibi kimseler de dalâlete düşmüşlerdir: Allah'ı, O'nun meleklerini, kitaplarını, peygamberini ve âhiret gününü inkâr edenler.¹⁷⁸

Peygamberin çağrısına kulak asmayanlar, ya da O'nunla alay edenler.¹⁷⁹

Kur'an'ın İlâhî bir kitap olduğunu kabul etmeyenler.¹⁸⁰

Kıyametin kopacağından şüphe edip bu konuda ileri geri tartışmaya girişenler.¹⁸¹

Allah'ın haram kıldığı şeyleri helâl sayanlar, çocuklarını geçindireme endişesiyle öldürenler.¹⁸²

Hüküm verirken Allah'ın hükümlerine itibar etmeyip, kendi hevalarından hüküm verenler.¹⁸³

Allah'ın rahmetinden ümidini kesenler.¹⁸⁴

Kalbinde nifak hastalığı bulunan münafıklar.¹⁸⁵

Kur'an'a göre ehl-i kitap da doğru yoldan sapmış kimselerdir.¹⁸⁶

176 33/Ahzâb 36

177 4/Nisâ, 116

178 4/Nisâ, 136

179 25/Furkan, 41-42; 46/Ahkaf, 32

180 41/Fussilet, 52; 62/Cumâ, 2

181 42/Şûrâ, 18

182 6/Enâm, 140

183 6/Enâm, 56; 38/Sâd, 26

184 7/Ârâf, 179

185 63/Münâfikun, 6

186 5/Mâide, 60, 77

Dalâlette Olanların Özellikleri

Allah'ın hidâyetine uymak insanın fıtratına daha uygunken, dalâleti tercih edenler, akıl ve duyularını yerli yerinde kullanmayıp ta sapıklığa düşenler ve başkalarını da saptıranlar şüphesiz zalim kimselerdir. Onlar akıllarını kullanıp gerçeği görecekleri yerde, hevalarına (doğru olmayan arzularına) uyarlar.¹⁸⁷

Birtakım kişiler ve kötülük odakları insanları hidâyetten uzaklaştırıp dalâlete düşürebilirler. İnsan yaratılışı gereği itaat etmeye de isyan etmeye de meyillidir. Aklını iyi kullanan, Allah'tan gelen hidâyet sebeplerini iyi anlayan, yani Kitabı ve Peygamberi idrak eden, Allah'ın her taraftaki âyetlerini düşünen kimseler doğru yolu bulurlar. Bunlardan uzak kalıp, dalâlete sürükleyici kişilerin peşine gidenler ise saptırılır.

Kur'an'ın açıklamasına göre şeytan yardımcılıyla birlikte insanları sapıklığa götürmeye çalışırlar.¹⁸⁸ Firavun gibi cürüm (günah) işleyenler ve onun yanındaki mele' sınıfı (aristokratlar) kendilerine uyanları saptırılar. Firavun, Kur'an'ın üzerinde çok durduğu tipik bir isyancı kişiliktir. Yeryüzünde azıp-sapmanın (tuğyânın), kibirlenmenin, cürüm işlemenin, kendi hevasını ilâh haline getirmenin, zulmün ve sapıtmanın en açık örneğidir. Kendisi sapıklıkta olduğu gibi, üzerinde hâkimiyet kurduğu kitleleri de kendisi gibi sapıklığa götürmenin gayretinde idi.

Şüphesiz her devirde firavun tipli insanlar çıkabilir, kendileri dalâlette oldukları gibi diğer insanları da hidâyetten ayırmak için çaba gösterebilirler. Allah'ın âyetlerine sırt dönen bu azgınlar, kurdukları şeytanî sistemlerle, oynadıkları oyunlarla bu hedeflerine ulaşmaya çalışırlar. İnsanların kendi elleriyle yaptıkları ve kutsal saydıkları putlar ve benzeri (heykeller) de sapıklığa sebep olurlar.¹⁸⁹

187 4/Nisâ, 44; 43/Zuhruf, 40

188 20/Tâhâ, 117-121; 25/Furkan, 29; 7/A'râf, 16-17; 4/Nisâ:, 119 vd.

189 14/Ibrâhim, 36

Dalâlet Önderleri

Hidâyette olmayan, Allah'ın çizdiği çizginin dışında yaşayan ve İslamî ilkelere dikkat etmeyen çoğunluğa veya topluluklara uymak ta kişiyi sapıklığa götürebilir. İnsan için ölçü çoğunluğun ne yaptığı değil, inancın ve hayat anlayışının Hakk'a uygun olmasıdır.¹⁹⁰

İnsanları saptıran bir başka grup da, kişilerin peşine gittikleri önderleridir. İster dinî anlamda olsun, ister siyâsî anlamda olsun; toplumun önündeki kişilere 'imam' veya 'önder-lider-başkan' denir. Önder konumundaki kişiler sapıklık üzerinde iseler, peşlerinden gidenler de onlar gibi olurlar. Bir önderi (imamı) körü körüne taklit veya takip etmek, onun yanlışlarını da kabul etme tehlikesini de beraberinde getirir. Kitleler genellikle bir liderin, bir önderin peşine giderler, onun izini izlerler, onun görüşlerini çoğu zaman kayıtsız şartsız kabul ederler. Firavun gibi düşünen önderler, peşlerine gelenleri tıpkı kendileri gibi dalâlete götürürler.

Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyuruyor: *"Ümmetin hakkında en çok korktuğum (şey) saptırıcı imamlardır (önderlerdir)."*¹⁹¹

Müslüman ümmet hakkında böyle bir korku duyulursa, küfür öncülerinin¹⁹² peşinde gidenler hakkında daha fazla endişe etmek gerekir. Çünkü küfür önderleri insanları -Kur'an'ın deyişiyle- 'cehenneme çağırırlar.'¹⁹³

Allah (c.c.) bütün insanları mahşer meydanına hesap vermek üzere, dünyada iken peşlerine gittikleri imamlarıyla (önderleriyle) birlikte getirecektir.¹⁹⁴ İnkârcılar o gün şöyle diyecekler: *"Yâ Rabbi! Biz büyüklerimize ve imamlarımıza (yöneticilerimize) itaat etmiştik. Onlar da bizi doğru yoldan sapıttılar."*¹⁹⁵ Bu saptırıcılar kendi günah yüklerini taşıdıkları gibi, saptırdıkları kimselerin günahlarını da taşıyacaklar. Buna karşı toplumu saptıran kimselere gönüllü olarak uyanların günahlarında ise bir eksilme olmayacak.¹⁹⁶

190 6/Enâm, 116-117

191 Dârimi, Rikâk: 39, Hadis no: 2755; Tirmizi

192 9/Tevbe, 12

193 28/Kasas, 41

194 17/İsrâ, 71

195 33/Ahzâb, 67; 7/Arâf, 38-39

196 16/Nahl, 25

Dalâlete Düşme Sebepleri

Bazı insanların hidayetten yüz çevirip dalâlete sapmalarının bir takım sebepleri vardır. İnsanın yetiştiği ortam, aldığı eğitim elbette önemlidir. Ancak insanın iradesi kendi elindedir. O dilediği yolu ve inancı seçebilir. Onun bâtil ve Kur'an'ın dalâlet dediği yolları seçmesine bazı sebepler etki edebilir. Özellikle müslümanların dalâlete düşmelerine, dinde sonradan ortaya çıkan bid'atlerin rolü vardır. Bid'atler, dinî kılıfla sunulduğu için çoğu insan bunu anlamaz. Bid'atleri hayat haline getirenler de günün birinde İslâm inancının dışına çıkarlar. Din'de tefrika (ayrılık) çıkarmak ta sapıtmanın bir başka nedenidir. Din'de ayrılık çıkarmak, şüphesiz İslâm'ı kendi kafasına göre anlayıp, kendi anladığını din sanmak, diğer anlayışları din dışı sayıp onlara sırt dönmek, onları düşman bilmektir. Kur'an, önceki ümmetlerin bu hataya düştüklerini haber veriyor: *"Dinlerin parçalayıp grup grup olanlar var ya, senin onlarla hiç bir ilişkin yoktur."*¹⁹⁷

Dinlerini parçalayıp fırka fırka (parti parti) olanlar, kendi ellerinde olanla, yani kendi fikirleriyle, kendi anladıklarıyla, gruplarına ait üstünlüklerle, kendilerinin daha doğru yolda olduğu iddiasıyla övünüp durmaktadırlar.¹⁹⁸

Dinlerini parçalamanın başka bir anlamı da, dinin hükümlerinin bir kısmını almak, bir kısmını bırakmaktır. Böyle yapanlarla, kendi hizbinin (grubunun) anladığı şeyi din zannedenler arasında fark yoktur. Her biri bir liderin, bir önderin peşine takılır, bir grup bulur, grubunu en üstün sayar, diğer grubu yanlıştı görür. Hatırlatmak gerekir ki mezhepli olmak, İslâm'ın akîdesine uygun düşünen bir gruba mensup olmak, bir grupla beraber çalışmak, bir hizbin prensipleriyle bir işi yapmak üzere bir araya gelmek yanlış değil: grupçu, mezhepçi, partici olmak hatadır ve insanı dalâlete kadar götürebilir.

Bu hatadan kurtulmanın yolu Kur'an'a ve yine O'nun istediği gibi topyekûn sarılmaktan geçer.¹⁹⁹ İslâm'ı, O'nun güzelliklerini, O'nun insana kazandırdıklarını, İslâm'a uymakla elde edilebilecek kazançları, Allah'ın vereceği mükâfatı (va'ad) ve vereceği cezayı (va'id) bilmeyenler, bu gibi konu-

197 6/Enâm, 159

198 30/Rûm, 32

199 3/Âl-i İmrân, 103

larda cahilce hareket edenler hidâyetten saparlar.²⁰⁰ Bilgisizlik insanı hem doğru olandan ayırır hem de kişiyi belli konularda taassup sahibi yapar. Kişinin bilmediğini bilmemesi ise daha büyük bir kayıptır. Böyleleri kendi hevâlarına uyarlar, bildikleri az şey üzerinde inatla dururlar, sapıklıkta olsalar bile kendilerini kolay düzeltemezler.

Elde edilen bilginin yanlış kullanılması da insanı dalâlete düşürebilir. İlim, insanlara gerçeği göstermesi ve hakikate ulaşmasında bir ışık olması gerekirken; insanlar bilgiyi gereğince kullanmıyor. Hatta çoğu zaman Allah'tan gelen hidâyet, yani İslâm'ın ilkeleri bilimsel gerçeklere ters diye iddia edilmekte, böylece onlardan yüz çevirilmekte. Günümüzde bilim son derece gelişmiş olmasına rağmen insanlığın çoğu Kur'an'ın dalâlet dediği çizgidedir.

Kimileri de insanlara hükmetmek, onların sırtından geçinmek, ya da başka amaçlar için din'den öğrendiği bilgileri yanlış yerde ve kendi çıkarı için kullanır, hem kendi sapar hem de başkalarını saptırır.

İnsanın kalbinden 'Âhiret' inancı kaybolduğu an, o derin bir sapıklığa düşer. Âhiret inancı şüphesiz insana hayat gerçeğini öğreten en önemli bilgidir.²⁰¹

Lehve'l hadîse (boş, işe yaramaz, insanı Allah'tan ve O'na itaatten uzaklaştıran her türlü söz ve meşguliye) müşteri olanlar da hidâyetten uzaklaşırlar.²⁰² Bu gibi sözler ve uğraşlar kişiye bir fayda sağlamaz ama onu Allah'tan ve kulluk görevlerinden uzaklaştırır, onu dalâlete düşürür.

Dalâletin Sonuçları

Dalâlete düşenlerin kalpleri kasvetlidir (katıdır). Onların kalpleri fitrî özelliklerini yitirmiş, Hidâyete kapalı, şirke, küfre, şüpheye ve sapıklığa açıktır. Öyle kalplere hikmeti ve hidâyeti anlatmak zordur.²⁰³ *"Allah, kime hidâyet verirse onun kalbini İslâm'a açar. Kimi de saptırmak isterse onun da kalbini göğe yükseliyormuş gibi daraltır, sıkar..."*²⁰⁴

200 6/Enâm, 144; 22/Hacc, 8-9

201 34/Sebe, 8

202 31/Lokman, 6

203 7/A'râf, 179; 13/Ra'd, 30-31 vd.

204 5/Maide, 13

Dalâlette olanların kalpleri daykdır, darlık/sıkıntı içindedir. Dalâlette olmanın, hidâyeti bırakıp da dalâleti satın almanın²⁰⁵ âhiretteki cezası elbette Cehennem'dir.²⁰⁶

Görüldüğü gibi dalâlet, doğru yoldan, Allah'ın yolundan ayrılıp başka yollara sapmak, bâtil dinleri kabul etmek, Allah'ın emrine aykırı yaşamaktır. Bu sıfat inkârcıların ve müşriklerin bir sıfatıdır. Bu kavram, onların hidâyetten ayrılarak yanlış yola girdiklerini, çıkmaz bir sokağa saptıklarını, gerçeğe aykırı hareket ettiklerini, kendilerini kurtuluşa götürmeyecek bir tercih yaptıklarını en güzel bir biçimde ortaya koymaktadır.

Allah'ın dâvetine kulak asmayıp, O'nun âyetlerini inkâr edenler, kendilerini maksada götüreceği yolu kaybedip, azabı ve tükenişi kazandıracak olan sapıklığı alırlar. Dalâlete düşmek bir anlamda azmak, haddi aşmaktır. Böyle yapanlar Hakk'ın karşısına çıkmış ve kendi aleyhlerine azap kazanmış olurlar.

İnsanları Allah'ın dininden yüz çevirtip sapıklık yollarına sürükleyecek kişiler, sistemler ve araçlar günümüzde çok daha fazladır. Bugün bir sürü siyasî sistem, hayat felsefesi, akımlar ve çalışmalar insanları dalâlete davet etmektedir. Eğitim ve medya araçları dalâleti daha geniş kitlelere ulaştırmaktadır.

Mü'minler, İslâm'ın dalâlet (sapıklık) dediği hayat anlayışlarını davranış ve fikirleri iyi tanımalı ve kendilerini iki dünyada da kurtaracak İslâmî kimliklerini korumalıdır.

Her namazda okuduğumuz ve Fatiha Sûresinde yer alan şu duayı pratik hayatta da gerçekleştirmek gerekir: *“Yâ Rabbi! Bizi dosdoğru yola ilet; kendilerine nimet verdiklerinin yoluna; gazaba uğrayanların ve dâllin olanların (sapıtılmışların) yoluna değil.”*²⁰⁷ İnsanlar mizâc itibarıyla birbirlerinden farklı oldukları gibi, kavrama ve öğrenme kabiliyetleri yönünden de oldukça farklıdır: Bir insanın akli ile tespit ettiği ve “tek kurtuluş yolu” olarak sunduğu teorileri, diğer bir insan; tamamen “saçma” olarak nitelendirilebilir. Hatta insanın akli muhakemesini işletmeyip, hakikati bulmada,

205 2/Bakara, 16

206 26/Şuarâ, /91-97; 17/İsrâ, 97 vd.

207 1/Fâtiha, 6-7; Hüseyin K. Ece, İslâm'ın Temel Kavramları, Beyan Yay., s. 121-126

iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırmada gaflete düşmesi de mümkündür. Bütün bu ihtimaller olmasaydı, akli ile hareket eden ve “hakikati bulduğunu” ileri süren herkese inanmamız gerekirdi. Hâlbuki görünen odur ki, herkes kendi aklını beğenmekte, tespit ettiğini ileri sürdüğü doğruların dışında kalan her şeyi reddetmektedir. Dolayısıyla sırât-ı mustakîmin (doğru yolun ve hakikatin) ölçüsü insan akli olamaz. İşte bu noktada karşımıza hidayet ve dalâlet kavramları çıkmaktadır. Allah Teâlâ; Hz. Âdem’i ve Hz. Havvâ’yı yeryüzüne indirdiği zaman şöyle buyurmuştu: *“Hepiniz oradan inin. Sonra size benden bir hüddâ gelir de; kim Benim hüddâma tâbi olursa, artık onlara hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun (üzüntülü) olacak değildirler.”*²⁰⁸

Yeryüzünde insan için iki yol vardır. Birincisi: Allahû Teâlâ’ya iman etmek ve hayatını İslâm’a göre düzenlemek (hidayete tâbi olmak). İkincisi: Hevâ ve heveslere tâbi olup, dalâlet üzere yaşamak!.. Bu iki yolun dışında üçüncü bir yoldan söz etmek mümkün değildir.

Arapçada dalâl kelimesi; yolunu kaybetmek, doğru yoldan çıkmak ve insanı talep ettiği noktadan mahrum bırakmak gibi mânâlara gelir. Dalâlete düşene dâll, dalâlete düşürene mudill, dalâlete düşürmeye, azdırmaya da idlâl denilir.²⁰⁹ Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de, yaratılışı inkâr edenlerin iddiası izah edilirken “dalelnâ” kelimesi (kaybolmak mânâsında) kullanılmıştır: *“Dediler ki; ‘Biz yerde çürüyüp kaybolduğumuz (dalelnâ) vakit mi, gerçekten yeni bir yaratılışla mı yaratılacağız?’ Evet, onlar Rablerine kavuşmayı inkâr edicidirler.”*²¹⁰ Yine başka bir ayet-i kerîmede, yoldan çıkarmak, azdırmak mânâsında (adlletüm) kullanılmıştır: *“(Rabbin) Onları da, Allah’tan gayri taptıklarını da (mahşerde) bir araya toplayıp: ‘Siz mi şu kullarımı saptırdınız (adlletüm), yoksa kendileri mi yollarını sapıttılar’ diyeceği gün (görürsün ki) onlar (şöyle) demişlerdir: ‘Seni tenzih ederiz. Seni bırakıp da başka veliler edinmek bize yakışmaz. Fakat sen gerek onlara, gerek atalarına geçimlik verdin de, zikri (şeriata tâbi olmayı) unuttular ve helâk (e mahkûm) bir kavim (topluluk) oldular.”*²¹¹

208 2/Bakara, 38

209 Râğıb el-İsfahani, el-Müfredat fî Garibi'l Kur’ân, İst. 1986, Kahraman Yay., s. 440. Ayrıca, Ömer Nasûhî Bilmen, Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meal-i Âlîsi ve Tefsiri, İst. 1963, c. II, s. 11; Seyyid Şerif Cürçani, et-Tarifât, İst. ty. Kaynak Yay., s.137

210 32/Secde, 10

211 25/Furkan, 17-18

Dalâlete düşmenin birçok sebebi vardır. Dünyevî ihtirasa kapılmak ve âhireti unutmak, her türlü felâketin başlangıcıdır. Tâgütî güçlere itaat etmek ve onların ideolojilerine tâbi olmak, dalâleti satın almaktır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de: *"O gün yüzleri ateşte evrilip-çevrilirken: 'Eyvah bize! Keşke Allah'a itaat etseydik; peygambere itaat etseydik' diyeceklerdir. (Onlara tâbi olanlar da o gün) 'Ey Rabbimiz! Hakikat biz reislerimize (liderlerimize) ve büyüklerimize uyduk. Onlar da bizi yoldan saptırdılar (fe edallûne's-sebiylâ)' diyeceklerdir. Ey Rabbimiz! Onlara (liderlerimize ve büyüklerimize) azaptan iki katını ver. Onları büyük bir lâ'netle rahmetinden kov!"*²¹² buyurulmuş ve tuğyan eden güçlere itaatin getireceği manzara çizilmiştir.

Kelime-i Şehadeti ikrar ve tasdik eden her mü'min; Allahû Teâlâ'nın sınırlarını çizdiği şeriata tâbi olmak durumundadır. Zira sırat-ı mustakîm (dosdoğru yol) budur. Malûm olduğu üzere; namaz ibadetini edâ edereken mutlaka Fatiha sûresini okuruz. Bu sûreyi okurken: *"Yalnız sana ibadet (kulluk) ederiz. Yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola, kendilerine ni'met verdiklerinin yoluna kavuştur. Gazaba uğrayanlarınkine, dalâlette olanlarınkine değil!"* diye yalvarır ve "âmin" deriz. Şimdi Muhammed Ali Sabunî'nin Ahkâm Tefsiri isimli eserinden velâd-dâllîn ibaresinin mânâsını öğrenelim: *"Dâllîn'den (sapıklardan) kasıt hıristiyanlardır. Nitekim Cenâb-ı Hak: 'De ki: 'Ey Kitap ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Bundan evvel hakikaten hem kendileri sapmış hem birçoğunu saptırmış ve (hâlâ da) doğru yoldan ayrılıp sapa gelmiş bir kavmin hevâ ve (heve)sine uymayın.'"*²¹³ emri ile bize bunu bildirmektedir. İmam Fahrüddin-i Razi, konuyla ilgili görüşünü şöyle ifade eder: Müfessirlerin bazıları gazaba uğrayanlardan maksadın; görünür amellerinde hata yapan her şahıs, sapıklardan muradın da, itikadında hata yapan herkes olduğu görüşünü tercih etmektedirler. Çünkü gazâba uğrayanları yahûdilere, sapıkları da hıristiyanlara tahsis etmek esasa aykırıdır. Çünkü Allah Teâlâ'yı inkâr etme, O'na bazı şahıs ve güçleri ortak etmek din olarak hıristiyanlıktan ve yahûdilikten daha çirkin, dolayısıyla onlardan korunmak daha evlâdır. Alûsî, Fahrüddin Râzî'nin bu görüşünü reddederek şöyle diyor: *"Gazaba uğrayanlar"* ile *"sapıklar"* sözlerinden açık olarak yahûdi ve hıristiyanların kastedildiği, sahih hadislerle rivayet edilmiştir. Bu rivayet varken, buna aykırı bir görüşe dönülemez. İmam Kurtubî ise şöyle demektedir: Müfessirlerin birçoğuna

212 33/Ahzab; 66-68

213 5/Maide, 77

göre “gazaba uğrayanlar” ile yahûdilere, “sapıklar” ile de hıristiyanlara işaret edildiği, Hatem oğlu Adıyy’ın müslüman oluşu sırasındaki hadiste tefsir edilmiştir. Ebû Hayyan’ın bu hadisle ilgili görüşü şöyledir: Eğer hadis-i şerif’in Rasûl-i Ekrem (sav)’den nakli sahih ise, ona dönmek (onunla amel etmek) farz olur. Bana göre; Fahrüddin-i Râzi’nin görüşü, hadisi reddetmek anlamını taşımaz. Aksine onun hükmünü genelleştirerek, yahûdilik, hıristiyanlık ve diğer tüm İslâm dışı inançları içine alan bir ifade ile bütün kâfir ve münafıkları âyetin şümûlüne almıştır.²¹⁴

Şurası muhakkaktır ki, hidâyetten ayrılan bir kimse, mutlaka dalâlete düşmüştür. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de: “Artık *hakdan (ayrıldıktan) sonra sapıklıktan başka ne kalır?*” (*Fe mâzâ ba’del-hakkı illâd-dalâl*)²¹⁵ buyurulmuştur. Mesele bu açıdan ele alındığı zaman dalâlete düşmenin, neleri beraberinde getireceği kolayca anlaşılır.

İnsanın sadece aklî melekelerini kullanarak dalâletten kurtulması mümkün değildir. Vahye tâbi olmayan kimse hidâyet nimetine kavuşamaz. Çünkü Kur’ân-ı Kerîm’de, Rasûl-i Ekrem (s.a.s.)’e hitaben: “İşte biz sana da böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Hâlbuki (vahiyden evvel) kitap nedir, iman nedir, sen bilmezdin. Fakat onu biz bir nur yaptık. Bununla kullarımızdan kime dilersek, ona hidayet veririz. Şüphesiz ki sen, doğru bir yolun rehberliğini yapıyorsun”²¹⁶ buyurulmuştur. Rasûl-i Ekrem (s.a.s.) vahiy gelmeden önce, kitabın ve imanın mahiyetini bilmeyişi, mücerred aklın (bu noktada) sınırını çizmektedir. Bu sebeple akıl, vahyi kavramak için bir vasıta. Bu incelik unutulmamalıdır. Aklı putlaştıranlar, dalâlete düşerler.²¹⁷

Hidâyet

Hidâyet, doğru yolu bulma, açıklama, ilham etme, muvaffak kılma anlamlarına gelmektedir. Terim olarak hidâyet; küfür, şirk ve sapıklıklardan kurtularak, İslâm’ın aydınlık yoluna girmektir. Hidâyet, lütuf ile olan rehberlik demektir. Allah Teâlâ’nın, lütuf ve keremiyle, kuluna sonu hayır ve mutluluk olacak isteklerinin yollarını göstermesi veya yola götürüp mura-dına erdirmesidir. Sadece yolunu ve sebeplerini göstermeye irşâd; neticeye

214 Muhammed Ali Sâbûni, Ahkâm Tefsiri, Şamil Yay., c. I, sh. 22-23

215 10/Yûnus, 32

216 42/Şûrâ, 52

217 Yusuf Kerimoğlu, Kelimeler ve Kavramlar, İnkılap Yay., s. 109-113

erişinceye kadar yola götürmeye de tevfiik denir. Hidâyette istenen, hayra ulaştırmaktır. Meselâ, hırsıza yol göstermeye hidâyet denmez. Hidâyeti buldurmaya “ihtidâ” veya “hüdâ” denmektedir. Allah’ın güzel isimlerinden biri de “el-Hâdi”, yani hidâyet veren, hidâyete erdiredir.

Allah, hâdîdir; yani kendisini tanıma yollarını kullarına gösterip tanıtan, onları Rubûbiyetini ikrar edici kılan, necat (kurtuluş) yolunu gösterip açıklayan, her yaratığın bekası ve varlığını sürdürmesi için gerekli olan ci-hetlere yönelten zattır. Bundan fazla olarak, kullarından dilediğini tevhid nuruyla müşerref kılar, istediğini dosdoğru yola hidâyet eder. Ayrıca bütün diğer yaratıkları faydalarına olan yöne sevk eder, rızık arama yollarını, zararlılardan sakınmalarını ilham eder. İmam Gazali, bu ikinci nevi hidâyete bazı örnekler verir: Yeni doğan yavruya memeyi tutmasını, civcive çıkar çıkmaz daneleri toplamasını, ariya yuvasını altıgen şeklinde yapmasını vb. gibi her canlı için en uygun şartı ilham eder. Hidâyetin zıddı dalâlettir. Dalâlet; sapmak, şaşmak, karanlıkta kalmak, bocalamak ve kaosa yenik düşmek anlamlarına gelir. Dalâlet, doğru yoldan bile bile veya iğfale kapılarak sapmaktır. “İhdinâ” kelimesinin Türkçeye çevrildiğinde en uygun tabir: “bize hidâyet et” ifadesidir. Merhum Elmalılı’nın açıklamasına göre: “İhdinâ” kelimesini “göster” diye tercüme etsek, götürmek kalır. “Götür” deyince, letâfet kalır ve hiç biri tam anlamı ifade etmez. En uygunu Türkçeye de yerleşmiş olduğu şekliyle “bize hidâyet et” ifadesidir. Yani hidâyet, tek kelimeyle tam olarak tercüme edilemez.

Çölün ortasında yolunu şaşıp kaybeden bir kimseyle, bir rehber yardımıyla gideceği yeri, yönü rahatça tayin edip bulan kimse bir değildir. Bu bakımdan hidâyetin tam karşısına da şaşırmışlık, sapmışlık anlamına gelen “dalâlet” kavramının yerleştirildiği görülür. Çünkü her şey kendi zıddına nispetle daha gerçek mânâ ifade eder. O halde, insanı hayat çölünde ya da yolunda doğru istikamete götürecektir, sapmalardan koruyacak yön tayin edici kılavuz nedir? Elbette ki Allah’ın hidâyeti (yol göstermesi)dir. “*De ki: Hidâyet/doğru yola kılavuzluk; ancak Allah’ın hidâyetidir.*”²¹⁸; *Yolun doğru-sunu göstermek Allah’a aittir. Yolun eğri olanı da vardır. Allah dileyseydi hepinizi hidâyete iletirdi.*”²¹⁹

218 6/En’âm, 71

219 16/Nahl, 9

Hidâyet, bir yolu göstermek ve o yolda sebatı sağlamada yardımcı olmaktır. Yalnız göstermek, dinin anladığı mânâda hidâyeti ifade etmez. Gösterilen yolda sebata yardım etmek de vahyin hidâyetinin bir parçasıdır. O yüzden daha çok hidâyete ermiş insanların okuduğu Fâtîha sûresi 5. âyetindeki “ihdinâ” kelimesine, bazı müfessirler; “bize verdiğin hidâyette sebatımızı nasib et” anlamı vermişlerdir.

Kur'an'da Hidâyet

Hidâyet, Kur'an'ın en önemli kavramlarından birisi olmakla beraber, aynı zamanda zıddı olan dalâletle birlikte Kur'an'da en çok zikredilen kelimelerdendir. Hidâyet kelimesinin kökü olan “Hdy” kelimesi ve türevleri Kur'an'da 317 yerde geçer.²²⁰ Hidâyetin zıddı olan dalâlet kelimesinin kökü

220 A- Hidâyet Konusuyla İlgili Âyet-i Kerimeler:

- a. Hidâyet, Allah'tan korkanlar içindir: Bakara, 150.
- b. Hidâyeti Allah Verir: Bakara, 213, 272; A'raf, 30, 43; Nahl, 9; Sebe', 50; Müddessir, 55-56; İnsan, 29-30; Tekvir, 29.
- c. Allah, Kâfirlere ve Münâfıklara Hidâyet Vermez: Bakara,264; Zümer,3; Münafıkun,6
- d. Allah'ın Muradı Hidâyettir: Nisa, 26; Yunus, 25; Hadid, 9.
- e. Allah, Dilediğine Hidâyet Verir: En'am, 39; Yunus, 25; Ra'd, 27; İbrahim, 4; Nahl, 93; Hacc, 16; Nur, 35, 46; Kasas, 56; Fatır, 8, 22; Şura, 13; İnsan, 30.
- f. Allah, Hidâyet Ettiği Kimsenin Göğsünü İslâm İle Açar: En'am, 125; A'raf, 179.
- g. Allah Dileseydi Bütün İnsanlar İman Ederdi: Yunus, 99-100; Ra'd, 31, Nahl, 9; Secde, 13.
- h. Allah'ın Hidâyet Ettiği Kimseyi Saptıracak Yoktur: Zümer, 37.
- i. İnsana Doğru Yol Gösterilmiştir: İnsan, 3; A'la, 3; Leyl, 12-14.
- j. İnsana Hayır ve Şer Diye İki Yol Gösterilmiştir: Beled, 10; Şems, 8.
- k. Hidâyette Olanlar: Bakara, 5; Necm, 30, 32.
- l. Hidâyete Ulaşmanın Yolu: Bakara, 186.
- m. Hidâyeti Kabul Edenler, Kendileri İçin Eder: Yunus, 108; İsra, 15; Meryem, 76; Neml, 92; Zümer, 41.
- n. Allah'ın Hidâyet Verdiği Kimseler Doğru Yoldadır: İsra, 97; Kehf, 17.
- o. Allah'ın Hidâyetine Tabi Olanlar: Taha, 123; Kasas, 85; Muhammed, 17; Müddessir, 55; İnsan, 29; Tekvir, 27-28.
- p. Hidâyet Yolu, Allah Yoludur: Şura, 53.
- q. Hidâyet İçin Dua: Fâtîha, 5-7; Bakara, 128-129; Al-i İmran, 8, 53, 193; Yusuf, 101.
- r. B- Dalâlet (Sapıklık) Konusuyla İlgili Âyet-i Kerimeler:
- s. Allah Dilediğini Saptırır: En'am, 39; Ra'd, 27; İbrahim, 4; Nahl, 93; Fatır, 8.
- t. Allah'ın Saptırdığı Kimseyi Hiç Kimse Doğru Yola Getiremez: Nisa, 88, 143; Maide, 41, Ra'd, 33; Nahl, 37; İsra, 97; Kehf, 17; Hacc, 18; Nur, 40; Rum, 29; Zümer, 19, 23, 36; Casiye, 23; Zariyat, 9.
- u. Allah, Dalâlette (Sapıklıkta) Bırakmak İsteddiği Kimsenin Göğsünü Yukarı Çıkıyormuş Gibi Daraltır: En'am, 125.
- v. Dalâlette Olanları Allah Bilir: Necm, 30.
- w. Peygamberin ve Mü'minlerin Yolundan Ayrılanlar: Nisa, 115; Kasas, 85.
- x. Şeytanı Dost Edinenleri, Allah Dalâlette Bırakır: A'raf, 30.
- y. Allah'ın Saptırdığı Kimseler, En Büyük Zararda Olanlardır: A'raf, 178, 186.
- z. Dalâleti (Sapıklığı) Seçen, Kendi Aleyhine Seçmiştir: Yunus, 108; İsra, 15; Neml, 92; Sebe', 50; Zümer, 41.
- aa. Dalâletten Korunmak İçin Dua: Fâtîha, 5-7.

“d-l-l” ve türevleri ise toplam 188 yerde kullanılır. Hâdî, hidâyet eden, hidâyet yaratan, istediğini hayırlı ve kârlı yollara muvaffak kılan anlamına gelir. Kur’an’a göre mutlak Hâdî, Allah’tır. Mutlak Hâdî olan Allah’ın insanlara olan hidâyetinin ise dört şekilde olacağı beyan edilmektedir:

1- Hidâyetin bütün mahlûkata şâmil olması. Bu, Allah’ın onlara akıl, zekâ ve zarûri bazı bilgiler ihsan etmesidir. 20/Tâhâ, 50 ve 87/A’lâ, 3 âyetlerinde bu tür hidâyetten bahsedilir.

2- Peygamber ve Kitaplarla insanları çağırdığı hidâyet. “Onları, buyruğumuz ile, insanları doğru yola götüren (yehdûne) önderler yaptık.”²²¹ âyetinde olduğu gibi.

3- Bu hidâyeti kabul eden ve doğru yolda olanlara tevfiik hidâyeti, onları bu hidâyete muvaffak kılması. “Hidâyeti kabul edenlerin (ihtedev), Allah hidâyetlerini artırır.”²²² “Allah, iman edenlere hidâyet etti.”²²³ âyetlerinde olduğu gibi.

4- Âhirette cennete hidâyet edip iletmesi. “Hamd Allah’a olsun ki, bizi buna hidâyet etti.”²²⁴ âyetinde olduğu gibi.

İnsan, bir başkasını, bu dört hidâyet çeşidinden sadece dâvet ve yolu tanıtmak sûretiyle hidâyete sevk edebilir. Hz. Peygamber’e hitaben: “Muhakkak ki sen, dosdoğru yola hidâyet edersin.”²²⁵ “Her millet için hidâyet eden (yani, dâvet eden) vardır.”²²⁶ gibi âyetlerde kasdolunan hidâyet, bu nevidendir. Gerekli istidatları, tevfiik ve âhirette mükâfat verme şeklinde olan öbür hidâyet çeşitlerine ise: “Sen istediğini hidâyete erdiremezsin”²²⁷ (Hitap özellikle Hz. Peygamber’edir) gibi âyetler işaret eder. Allah’ın; zâlimler, kâfirler, fâsıklar hakkında menettiğini bildirdiği her âyetle, üçüncü nevi, yani “hidâyeti kabul edenlere mahsus olan tevfiik hidâyeti” söz konusudur. Cennete koymak ve âhirette mükâfat vermekten ibâret olan dördüncü kısma giren hidâyet ise şu gibi âyetlerdedir: “İman ettikten, Peygamber’in hak olduğuna

221 21/Enbiyâ, 73

222 47/Muhammed, 17

223 2/Bakara, 213

224 7/A’râf, 43

225 42/Şûrâ, 52

226 13/Ra’d, 7

227 28/Kasas, 56

*şehâdet ettikten, kendilerine apaçık deliller geldikten sonra inkâr eden bir topluluğa, Allah nasıl hidâyet eder?”*²²⁸ “Allah, zâlimler topluluğuna hidâyet etmez.”²²⁹ “Onların hidâyetleri sana düşmez, fakat Allah dilediğine hidâyet eder.”²³⁰

Hâdî, câhiliyye devrinde, yolları iyi bilen ve insanlara yol gösterip varacakları yerlere götüren kimseye denilmektedir. Kur’an, sâlih amelle hidâyet arasında yakın bir münasebet olduğunu açıklar. Tevbe-iman-sâlih amel üçlüsünün neticesinde hidâyete ulaşılmaktadır.²³¹ Başka bir ifadeyle hidâyet, tevbe-iman-sâlih amelin doğal neticesidir. Hidâyete ermenin, iman ve sâlih amellerle olacağını şu âyette de görmekteyiz: “İman edenler ve sâlih ameller işleyenleri imanlarına karşılık Rableri onları hidâyete erdirir, doğru yola erdirtir.”²³² Başka bir âyette de hidâyet ve ıslah arasında bir ilginin varlığı görülmekte olup şöyle buyrulmaktadır: “Onları hidâyete erdirir, doğru yola erdirtir ve durumlarını düzeltir.”²³³ Âyette doğru yola erdirilen ve durumları düzeltilenler, sûrenin baş tarafında ifade edildiği gibi, iman eden ve sâlih amel işleyenlerdir.²³⁴

Hidâyet, Yön Bulmak; İman, Yönü Bulduran Kuvvet

İnsan hayatının en önemli meselesi yön bulmaktır. İman, yönü bulduran kuvvettir. Ancak bulunan yönde yürüyebilmek, bizi yol problemiyle karşı karşıya getirir. Yönün işe yaraması, bu yönde yürümemizi sağlayacak yolu gerekli kılar. Bu bakımdan Kur’an, yol konusu üzerinde çok durmaktadır. Kur’anda geçen sırat, sebil, tarik ve şeriat kelimelerinin hepsi -aralarında nüanslar olmasına rağmen- yol anlamındadır.

Hidâyetin neticesi iman; dalâletin neticesi imansızlıktır. İnsanın kalbi, hem imana, hem de küfre doğru eğilmeye elverişlidir. Kalbin imanla küfürden birini tercih etmesi için mutlaka çekici bir sebep icabeder. Hidâyeti de dalâleti de ancak Allah yaratır. Yani gönüllere imanı sevdiren sebepleri Allah yarattığı gibi, küfür tarafını tutturan sebepleri yaratan da O’dur.

228 3/Al-i İmran, 86

229 2/Bakara, 258

230 2/Bakara, 272; Suad Yıldırım, Kur’an’da Ulûhiyet, Kayıhan Y., s. 199-200

231 20/Tâhâ, 82

232 10/Yûnus, 9

233 47/Muhammed, 5

234 Ömer Dumlu, Kur’ân-ı Kerim’de Salâh Meselesi, D.İ.B. Y., s. 63-64

Kullarından istediğine hidâyet; istediğine dalâlet verir. Allah'tan başka insanları hidâyet ve bahtıyarlığa eriştirecek yahut dalâlet ve hüsrâna düşürecek hakiki bir fâil yoktur. Allah'ın hidâyet ettiğini kimse saptıramaz. Allah'ın saptırdığını kimse doğru yola getiremez.

Yalnız, burada şu noktayı iyi bilmek lâzımdır ki, Allah Teâlâ'nın bir kulunda dalâlet yaratması, o kulun, kendi arzusu ile sapıklık yolunu tutmuş olmasındandır. Yoksa kul irâdesini, yeteneklerini dalâlete yöneltmedikçe Allah onu cebren dalâlete sevk etmez. Yani, halk tabiriyle “belâ isteyen belâsını; Mevlâ isteyen Mevlâ'sını bulur.” Nitekim insanlarda hidâyet ve iman asıldır. Dalâlet ve küfür sonradan âriz olmuştur. Cüz'î iradenin sû-i isti'mâinden doğmuştur. Dalâlet ve küfür fitrata muhâlefettir. Hastalıktır.²³⁵ Sağırlıktır, dilsizlik ve körlüktür.²³⁶ Küfür ve dalâlet, zarara asla uğramayacak bir ticareti/kazancı²³⁷ istememek ve müflis tüccar olmaktır. “Onlar hidâyete karşılık dalâleti satın alanlardır. Ancak, onların bu ticareti kazançlı olmamış ve kendileri de hidâyete erememiş, doğru yola girememişlerdir.”²³⁸

Kaalû Belâ denilen bezm-i eleste, yani hilkat sabahında, ruhlar meclisinde Allah, hepimizden ahd ve misak aldı. O'nun huzurunda doğru yola gideceğimize hep bir ağızdan söz verdik. Gerçi biz bu mâcerayı hatırlamıyoruz, ama onu Allah, kitabında bildirmiş, bu sûretle kat'i olarak mâlum olmuştur. Hatırlayamamak, inkâr vesilesi olamaz. Biz üç günlük kısa hayatımızda bile, nice mühim ve hayatî olayları unutup duruyoruz. İşte ezeli iman, Allah'ın bir hidâyeti ve bu mâceranın tatlı bir hâtırası ve insanlarda her türlü fazilet ve ahlâk sermayesidir. Dünyaya çıkma zamanı gelince her ruh için cismânî ve rûhânî kuvvetlerle mücehhez bir ceset bağışlaması, dünyaya kitaplar indirmesi, peygamberler göndermesi, dünyada gördüğü, işittiği, fikren mülâhaza ettiği her hâdisede bir hikmet dersi göstererek ezeli iman nurunu kuvvetlendirip parlaklığını arttırması, hep Allah Teâlâ'nın kat kat hidâyetleridir ki, kul, hidâyet istedikçe ve hidâyete uydukça Allah'ın hidâyeti de daima artar durur. “...Allah size imanı sevdirmiş ve onu gönülleri-nize süslemiş, sindirmiştir. Küfrü, fıskı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır.”²³⁹

235 2/Bakara, 10

236 2/Bakara, 18

237 35/Fâtr, 29; 61/Saff, 10-11

238 2/Bakara, 16

239 49/Hucurât, 7; Ali Osman Tatlısu, Esmâü'l Hüsnâ Şerhi, Yağmur Y., s. 247-248

Hidâyet İsteği ve Hidâyette Devam

Fâtiha sûresinde “*ihdinâ*” (*bize hidâyet et*)²⁴⁰ diye duâ ediliyor. Dalâlette bulunanların hidâyet istemesi, hidâyetin meydana gelmesini istemek; hidâyette bulunanların hidâyet istemesi de sebat ve hidâyet mertebesinde yükselmeyi istemek anlamındadır. “Bizi hidâyet üzere sâbit kıl, hidâyetten ayırma” demektir. Şu âyette buna benzer duâ ifadesi vardır: “*Ey Rabbimiz, bizi hidâyete ulaştırdıktan sonra, kalplerimizi saptırma*.”²⁴¹ Nice âlim ve âbid vardır ki, onun kalbine küçük bir şüphe düşmüş, böylece de Hak’tan sapmış, ayağı kaymış ve dosdoğru yoldan, müstakim dinden dönmüştür. Müslümanca bir hayat önemlidir, ama müslümanca ölmek çok daha önemlidir. “*Başka türlü değil, sadece müslüman olarak ölü*n”²⁴² Biz, her an hidâyette kalabilmek, doğru yoldan sapmamak için Allah’ın yardımına muhtacız. Zaten sûredeki tüm cümleler istimrârı (devamlılığı) ifade etmektedir. Hamdler, sürekli O’na; ibâdetler, tâatler, ve duâlar da kesintisiz O’nadır.

Hidâyet, bizi hakka götüren her türlü meziyet, araç, akl-ı selim, Peygamber ve Kitap’tır. Müstakim yolda kalabilmemiz, kesintisiz olarak bunlara sahip olmakla mümkündür. Sürekli akl-ı selim sahibi olmak, vahiyle irtibatlı bulunmak, Peygamber’e bağlı kalmak; dosdoğru yolu bulmak kadar, o yolda kalmak için de önemlidir. Öte yandan müslüman daha ileriye, en ileriye tâliptir. Zarardan kurtulmak için, müminin iki günü birbirine denk olmamalıdır. İlmî ve amelî yönden de kendini sürekli yenilemeli, hidâyet yolunda mesafe kat etmeye, dosdoğru yolun en ilerisinde yer almaya gayret etmelidir. İşte bu duâmızla biz, Rabbimiz’den hidâyetimizin artırılmasını da istiyoruz.²⁴³

Fâtiha sûresinde “*İhdinâ*” diye duâ ederken, hidâyetin yalnız ve yalnız Allah’a ait olduğunu bildiğimizi de itiraf etmiş oluyoruz. Allah, Rasûlüne: “*Sen sevdiklerine hidâyet veremezsin. Ancak Allah, dilediğine hidâyet verir*.”²⁴⁴ buyurarak hidâyeti Rasûlünün bile veremeyeceğini bildirir.

240 1/Fâtiha, 6

241 3/Al-i İmran, 8

242 2/Bakara, 132

243 Bk. 35/Fâtır, 32

244 28/Kasas, 56

Peygamberler ancak hidâyete vesile olurlar, insanlara yol gösterirler. “*Muhakkak sen, sırât-ı müstakîme yol göstermekteisin.*”²⁴⁵ Rabbimiz vahiyle peygamberlerine yol göstermiştir. Biz de o vahyin ışığında yürüyoruz.

Hidâyet Vermek Sadece Allah’a Ait

Biz kimseye hidâyet veremeyiz. Ama İslâm nûruna dâvet eder, yol gösteririz. Gözlere nur vermek Allah’a aittir. Doktorlar nur vermiyor, veremiyor; sadece gözü perdelenenlerin nurunun açılmasına vesile oluyor. Hidâyet gönül işidir. Kişinin kafasına tabanca dayayarak iman ettiremezsiniz. Böylesi, hidâyete ermiş gibi görünür, ama gönülden inkâr eder. Yine, kişinin kafatası veya kalbi açılarak içinden iman sökülemez. İman, hidâyet bir gönül işidir. Gönle de yalnız onu Yaratıcı hâkim olur. Bizim tebliğimiz, bir kişinin hidâyetine sebep olursa, bu bizim için yeryüzü dolusu altına sahip olmaktan daha hayırlıdır. Bu, bize biraz ters gelebilir. Ama yeryüzü, insan için yaratılmıştır. Yeryüzünün tamamı, insanın haksız yere akıtılmış bir damla kanına denk olmaz. Dinimizin insana verdiği değer bu!... “*Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir canı kurtarırsa, ihyâ ederse (hidâyetine vesile olursa) bütün insanları kurtarmış, ihyâ etmiş gibi olur.*”²⁴⁶ Kur’ân-ı Kerim’de Rabbimiz haksız yere herhangi bir kişiyi öldürenin bütün insanları öldürmüş gibi olduğunu haber verirken²⁴⁷ öldürülenin mü’min veya kâfir olmasını ayırt etmez. Medenî zannedilen Avrupalının, Amerikalının gözünde ise, bir varil petrol, hıristiyan olmayan milyarlarca insandan daha değerlidir. İşte böyleleriyle aynı safta, aynı zihniyet ve aynı paktta olmamak için Fâtiha sûresini okurken “*gazaba uğrayanların ve sapıkların yoluna değil*” diyoruz.²⁴⁸

“*Rabbimiz, her şeye yaratılışını verip sonra hidâyet edendir.*”²⁴⁹ “*Ne zaman Benden bir “hüdâ” gelir de, kim Benim “hüdâ”ma uyarırsa, böyleleri için korku yoktur, onlar üzülecek de değillerdir.*”²⁵⁰ Yeryüzündeki hayatında insanın önüne iki yol açılmış bulunuyor. Bu yollardan birisi, Allah’a giden yol,

245 42/Şûrâ, 52

246 5/Mâide, 32

247 5/Mâide, 32

248 M. Toptaş, Şifâ Tefsiri, Cantaş Y., c. 1, s. 75-76

249 20/Tâhâ, 50

250 2/Bakara, 38

diğeri ise, Allah'ın yolu dışındaki sayısız yollar. Allah, yarattığı kullarına karşı son derece merhametli olduğu için, insanlara sürekli olarak “hüdâ”sını göndermiştir. Nitekim “hidâyet” kelimesinin bir anlamı “hediye”dir. **Allah'ın insanlara yol göstermesi, onlara hüdâsını göndermesi, bütünüyle O'nun hediyesidir. İnsana düşen, Allah'ın hediyesini kabul etmektir.** Bu hediye Allah, her insana doğrudan doğruya değil de, aralarından seçtiği elçileri vasıtasıyla gönderir. İblis, dünya hayatının geçimliliğini insan için yegâne amaç haline getirir. Bunun sonucunda, yalnızca tutkuları peşinde koşan ve yeryüzünde fesat çıkaran insanın doğru yolu bulması için Allah, elçilerini gönderir ve onlarla beraber Kitap indirir.

Hidâyet İçin Kulun Çabası Gerekir

İnsanın, saptığı yollardan ayrılıp, Allah'ın yoluna girebilmesi için, öncelikle böyle bir zorunluluğu duyması, yani bu yola girmek için çabalaması gerekir. Bu çabalama Allah uğrunda cihaddır. Böyle bir çabanın içinde olan, yani, ya kendi kendilerine, ya da elçilerinin çağrısıyla böyle bir çabanın içine giren insanlara, elçiler getirdikleri Kitab'ın âyetlerini okurlar. Ne ilginçtir ki, elçilere ilk inananlar, şirkin kirlerine bulaşmamış ve şirkin yarattığı ortamdan son derece rahatsızlık duyanlar olmuşlardır. Yani, Kur'an'ın deyişiyle, kulakları bütünüyle sağır, gözleri bütünüyle kör olmamış, bunun sonucunda kalpleri hepten kararmamış, yani, ölmemiş insanlardır bunlar. İnsanı öldüren, kalbi karartan günahlardır. Şirkin her türlü kirlerinin içine bulaşarak, karanlıklar içinde hayaller ve kuruntular üzerinde bir ‘bilgi’ oluşturan ve bunu gerçek bilgi sanan insanların iman etmesi kolay olmaz. İblis, insanlara yaptıklarını süsler, onlara vaad eder, içlerine kuruntular eker. *“Elbette Senin kullarından belirlenmiş bir pay alacağım” dedi; ‘onları mutlaka saptıracağım, boş kuruntulara sokacağım ve onlara emredeceğim.’ (İblis) Onlara vaad eder, ümit verir.”*²⁵¹ İşte, şeytanın vaa-dine, verdiği ümitlere ve emirlerine bağlanıp, tutkularına kapılan insanlar ‘ölmüş’ insanlardır. Bunlar, fâsıktırlar, fâcirdirler...

Elçilerin getirdiklerine inanmazlar; onları yalanlarlar, iman edenleri de vazgeçirmeye çalışırlar. Onların bu durumuna, Kur'an-ı Kerim'de *“çok uzak bir dalâl”* denir.

İblisin temelde insanlar üzerinde bir hükmü yoktur. O sadece vaad eder; kuruntular ve ümitler verir. Ona uyanlar, aslında tutkularına, arzularına, hevâlarına uyanlardır. Böyleleri, kurdukları dünyalarını sürdürrebilmek için birtakım putlar icat ederler. Bu putlar, bazı şekiller olabildiği gibi, özellikle günümüzde çok yaygın olduğu biçimiyle, aldatıcı birtakım “bilgi”ler, eğlenceler, şarkılar, sporcular, bilim, teknik, sosyal bilgiler, ilerleme, eğitim, medeniyet, kültür, çağdaşlık gibi kelimeler de olabilir. Bunlar, Allah’la ilişki koparılarak değerlendirildiğinde; Allah’ın yolundan sapmış, tutkularına köle olmuş insanların, başkalarını da saptırmak için icat ettikleri putlara dönüşür.²⁵²

Öte yandan, şirkin yol açtığı ortamdan memnun olmayan ve çıkış yolu arayan insanlar dalâl içinde olmalarına rağmen, elçilerin okuduğu âyetlerle, kalplerindeki kirleri gidermeye girişirler, tezkiyeye başlarlar. Bu şekilde arınmaya koyularak hüdâyâ tabi olmak isteyenlerin bu çabasına “ihtidâ” denilir. (İhtidâ etmediği halde, böyle görünen dönmeler vardır. Sabataycılar da denilen bu dönmeler -avdetiler- 2. Meşrûtiyet döneminde ve T.C.’de etkin faâliyetlerde bulunmuşlar, Osmanlı’nın ve müslümanların başını çok ağrıtmışlardır. Özellikle Selanik, dönmeleriyle meşhur idi. Hâlâ Hâriciy’de (Dış İşleri Bakanlığı ve T.C.’nin dış temsilciliklerinde) ve medyada dönmelerin ciddi etkinlikleri vardır.) İhtidânın başlangıcı elçilere ve Allah’tan getirdiklerine inanmak ve okudukları âyetlerle kalplerini arıtma uğraşısı içine girmektir. *“Eğer sizin iman ettiğiniz gibi iman ettilerse, şüphe yok, ihtidâ etmişlerdir.”*²⁵³ *“Eğer müslüman olup teslim olmuşlarsa, şüphe yok, ihtidâ etmişlerdir.”*²⁵⁴ Beri taraftan, elçilerin çağrılarına kulak vermeyip uzak bir dalâl içinde olanların peşinden gidenlerin, kendilerini dalâlete sürükleyenlere karşı tavırları şöyle anlatılır: *“Yüzleri ateşte evrilip çevrildiği gün, “keşke” derler, Allah’a itaat etseydik, Rasûl’e itaat etseydik! Rabbimiz, doğrusu biz efendilerimize, beylerimize ve büyüklerimize itaat ettik de, onlar yolu saptırdılar.”*²⁵⁵

Kalplerini arıtanlar; Allah’a yapışır, Rasûllerin öğretilerine kulak verir ve bu öğretiler üzerinde gitmeye, hayatlarını sürdürmeye çalışırlarsa, Allah da onların hidâyetini artırır, onları sırât-ı müstakîmde sâbitleştirir. *“Allah,*

252 Bk. 14/İbrahim, 35-36; 25/Furkan, 17-18

253 2/Bakara, 137

254 3/Âl-i İmran, 20

255 33/Ahzab, 66-67) (Ayrıca bk. 7/A’raf, 38-39)

*İhtidâ edenlerin hidâyetlerini artırdı ve onlara takvâlarını verdi.*²⁵⁶ İhtidâlarında sâbit olup, imanlarından dönmeyenler ve sâlih amellerde bulunanların sonunda kalpleri de hidâyete erer. Kalp hidâyete erince, insan bütünüyle hüdaya ulaşmış, yani artık tam anlamıyla hidâyet bulmuş demektir. “*Kim Allah’a iman ederse, Allah kalbini hidâyete erdirir.*”²⁵⁷ Allah’ın hidâyete erdiği insanlar, yine İblis’in iğvâlarına kapılıp dalâlete düşebilirler. Dalâlet, doğru yoldan her türlü sapmayı içine alır; İster bilerek, ister bilmeyerek, ister unutarak, ister kasten olsun. Sırât-ı müstakîmde olmamak veya sırât-ı müstakîmi bilmemek de dalâlettir.

Kur’an, hidâyetin Allah’ın elinde olduğunu, Allah’ın hidâyet vermediğine kimsenin hidâyet veremeyeceğini, eğer Allah dileseydi herkesin hidâyet üzere olacağını söylemektedir.²⁵⁸ Kişinin bâtil yolu bırakıp, hidâyete yönelmesi, Cenâb-ı Hakk’ın dilemesi ve yardımı ile olur. “*De ki: Ey insanlar, size Rabbiniz tarafından bir hak geldi. Kim ihtidâ eder, doğru yola giderse, kendi lehine doğru yola gitmiş olur. Kim de dalâlet içinde olursa, saparsa; kendi aleyhine sapmış olur. Ben üzerinize vekil değilim.*”²⁵⁹ “*Allah kimi saptırırsa, artık onu hidâyete, doğru yola sevk edecek hiçbir kimse bulunmaz.*”²⁶⁰

Hidâyet, öncelikle Allah’tandır ve tek hidâyet edici O’dur. Fakat Rasûller Allah’ın hidâyetiyle hidâyet edici, yani insanları Allah’ın yoluna yönelticidirler. Bu yönelişi tam bir hidâyet üzerinde oluşa çevirmek yine Allah’ın elindedir. Peygamber ne kadar isterse istesin, insanlara hidâyet veremez. Allah’ın izniyle insanlar hidâyete erer veya sapıklıkta devam eder. Aynı şekilde İblis de insanlara vesvese vererek, emrederek, kuruntular ve ümitler içinde yürüterek onları dalâlete çağırır. Ama yine, insanı sapıklığa iten Allah’tır; yani, nihai belirleyici O’dur.

İnsansa iradesini kullanarak sapar; yani Allah, İblisin vaadlerine kanaarak, tutkularına esir olan insanları, kendileri istedikleri ve o yöne yöneldikleri için saptırır. İnsanları doğruya yönelten, yani hidâyete götüren imamlar olarak Rasûller göndermesi, temelde yine Allah’ın hidâyet etmesi olduğu gibi, İblisle de saptırması, yine Allah’ın saptırmasıdır; yani, Allah insanın

256 47/Muhammed, 17

257 64/Teğâbün, 11

258 Örnek olarak bk. 6/En’am, 149; 16/Nahl, 9, 93; 7/A’raf, 30; 13/Ra’d, 31; 4/Nisâ, 88; 28/Kasas, 56; 42/Şûrâ, 52; 18/Kehf, 17; 39/Zümer, 37; 2/Bakara, 142, 213, 272; 10/Yûnus, 25; 14/İbrahim, 4...

259 10/Yûnus, 108

260 13/Ra’d, 33

gerek hidâyete ermesi, gerekse sapması için gerekli her türlü şartı yaratır; sonra, hidâyete ermeğe çabalayan insanları hidâyete ulaştırır; sapıklıkta ısrar edenleri de kendi hallerine bırakır:

“Onları (elçileri) emrimizle hidâyete götüren imamlar kıldık.”²⁶¹

“Muhakkak sen, sırât-ı müstakîme ihtidâ ettirirsin.”²⁶² Buna karşılık;

“Muhakkak sen, sevdiğine hidâyet edemezsin. Ancak Allah dilediğine hidâyet eder.”²⁶³

“Sen, görmüyorsa, körlere hidâyet mi vereceksin?”²⁶⁴

“Yeryüzündekilerin çoğuna itaat edersen, seni Allah’ın yolundan saptırır.”²⁶⁵

Dalâlet, “an” harf-i cerriyle kullanıldığında “yitmek, yok olup gitmek” anlamlarına gelir. Kâfirlerin dünya hayatındaki amelleri, küfürleri, iftiraları, hepsi âhirette kendilerinden sıyrılıp gidecektir. Böylece onların hiçbir değerlerinin olmadığı anlaşılacak ve kendilerine hiçbir bakıma yarar getirmeyecek, tam tersine zarar verecektir. Dünya hayatında Allah’a koştukları eşler de, aynı şekilde kendilerinden kaybolup gidecektir: “Uydurdukları şeyler kendilerinden kaybolup gitti.”²⁶⁶

Kur’an’ı başından başlayarak okuyan kimsenin, Yüce Allah’tan ilk isteği hidâyettir. Bu isteğe cevap da, ardından verilmektedir: Hidâyeti isteyeneye “işte Kur’an!”²⁶⁷ denilmektedir. Dosdoğru yol, hidâyet Kur’an yoludur.

Hidâyette Kulun Rolü

Kur’an’ın tamamını dikkatlice okumayanlar yüzeysel bir bakış açısıyla kaderci bir anlayışa kapılır ve hidâyetin, kişinin hiçbir etkisi olmadan, tamamen Allah tarafından takdir edildiğini zannederler. Kuşkusuz Allah’a

261 21/Enbiyâ, 73

262 42/Şûrâ, 52

263 28/Kasas, 56

264 10/Yûnus, 43

265 6/En’âm, 116

266 6/En’âm, 24; 10/Yûnus, 30; A. Ünal, Kur’an’da Temel Kavramlar, Kırkambar Y., s. 141-142

267 2/Bakara, 2

inanan her mü'min Allah'ın iradesinin her türlü iradenin üstünde olduğuna; Allah'ın dilemesinin önünde hiçbir engel bulunamayacağına kesin olarak inanır. İnsan da diğer yaratıklar da Allah'a muhtaçtırlar. Yaratıkların, kendilerinden kaynaklanan hiçbir şeyi yoktur. Organları da, fiilleri de, yararlandığı şeylerin hepsi de Allah tarafından yaratılmıştır. Hidâyeti de veren O'dur. Ancak, hidâyeti dileyen bir kimseye Allah engel olur ve onu sapıklıkta kalmaya zorlar mı? Ya da hidâyeti bulmak istemeyeni Allah zorla hidâyete sürükler mi? Daha açık bir ifade ile, Yüce Allah, kulları arasında ayırım yaparak kimilerini kayırır ve kimilerini cezâlandırmak için başka şeylere yönelir mi?

Allah'ın dilemesinin önünde hiçbir engel olamayacağına kesin olarak inanan mü'min, durup dururken Allah'ın, kulları arasında bir ayırım yapmadığına; O'nun âdil olduğuna da kesin olarak inanır. *“Kim yararlı iş işlerse kendi lehinedir; kim de kötülük işlerse kendi aleyhinedir. Rabbin, kullara karşı zâlim değildir.”*²⁶⁸ *“Bu, yaptığınızın karşılığıdır. Yoksa Allah, kullara asla zulmetmez.”*²⁶⁹

Aslında Allah, hidâyeti, bir bakıma yaratılışla iç içe ve her bir canlıya kendisine özgü bir tarzda vermiştir. “O, her şeyi ölçüyle yapıp, yol göstermiştir.”²⁷⁰ Böylece her canlının kendine has yolda ilerlemesiyle, kâinatın sistemi bozulmadan devam etmektedir. İnsana gelince, o diğer canlılardan daha farklı bir konumdadır. Çünkü Allah, ona bir değil; iki yol göstermiş ve onu irâde hürriyeti içerisinde imtihan etmek istemiştir: *“Biz ona eğri ve doğru iki yol göstermedik mi?”*²⁷¹

Böyle geniş bir serbestliğe sahip olan insan soyunun, doğru yolu çeşitli sebeplerle bulanık görmesi ya da yolunu şaşırması tehlikesine karşı -ki bu, insanlık tarihi boyunca sürekli vuku bulmuştur.- Allah sürekli elçiler göndererek kendi doğru yolunu, yönünü insanlığa göstermiştir. İnsanlar ise elçilerle gelen bu yol pusulasına karşı olan tavırlarına göre; ya doğru yolda, ya da yanlış/eğri yolda hayatlarını tüketmektedirler.

268 41/Fussilet, 46

269 3/Âl-i İmran, 82

270 87/A'lâ, 3

271 90/Beled, 10

Bu durum, yeryüzü sisteminin Allah tarafından alabora edilip ortadan kaldırılacağı ve yerine bu dünyadaki yol tercihinin cevabını oluşturan yeni bir düzen oturtulacağı Kıyâmet saatine kadar da devam edecektir. Çünkü Allah insanları bu konuda serbest bırakmıştır. Aksi takdirde insanın diğer varlıklarla farkı kalmazdı. *“Bize düşen, yalnızca yol göstermektir.”*²⁷²

Hidâyet Türleri

İnsanda üç çeşit hidâyet vardır. Bunlardan birincisi içgüdüdür. Hayatının ilk safhasında sadece içgüdüler ona kılavuzluk eder. İkinci safhada beş duyu devreye girer. Ancak içgüdü hidâyeti de devam eder ve içgüdü yanıltığında duyuların hidâyeti onları düzeltir. Üçüncü hidâyet ise, muhakeme, yani akıl hidâyetidir. Akıl, içgüdülerle duyuların yanılgılarını düzeltir ve onlara hakemlik yapar. İnsanı diğer hayvanlardan ayıran, bu hidâyete sahip olmasıdır. Acaba akıl hidâyeti yanıltığında hangi hidâyet insana kılavuzluk eder? Akıl da yanılabılır. Çünkü akıl, insana kılavuzluk ederken ilk iki hidâyetin topladıkları malzemeyi kullanır. Bu sebeple eksik malzeme her zaman için sözkonusu olabilir ve akıl hidâyeti yanılabılır. Ayrıca insan; sevgi, kin ve nefret gibi duyulara da sahiptir ve aklın muhakemesine bunlar olumsuz etkilerde bulunabilirler. İşte bu sırada, yanılmaz ve mutlak doğru olan hidâyet gündeme gelir ki o da “vahiy”dir. Fâtiha sûresinde, kulun Allah’tan istediği hidâyet, işte budur.²⁷³

Kur’an’ın bizden istediği, peygamberlerin kişiliğinde örneklenen hidâyeti izlememizdir. Peygamberler ve onların tebliğati hidâyettir.²⁷⁴ Peygamberlerde örneklenen hidâyeti elde etmenin bir niyet ve gayret ürünü olduğu da Kur’an tarafından beyan ediliyor.²⁷⁵

Cihad ve Tebliğ; Başkasının Hidâyeti İçin Çalışmak

Hidâyeti bulup o yolda yürüyen insanın, başkalarına bu hidâyeti ulaştırmak istememesi, elinde bulunan imkân ve fırsatları değerlendirmemesi, bir insanlık suçudur, büyük bir cinâyettir. Komşumuzun evi yanarken, yan-

272 92/Leyl, 2; Kur’an Okulu 2, Hanif Y. s. 92

273 Sait Şimşek, Fâtiha Sûresi ve Türkçe Namaz, Beyan Y., s. 56 vd.

274 21/Enbiyâ, 73; 17/İsrâ, 9; 2/Bakara, 185; 3/Âl-i İmran, 41, 138; 5/Mâide, 44, 46; 6/En’âm, 91, 154; 7/A’raf, 154; 10/Yûnus, 57...

275 29/Ankebût, 69

gını söndürme gücümüz olduğu halde seyirci kalmak ne ise; hatta ondan da daha kötüdür, cehenneme aday inanç ve yaşayışlara tepkisiz ve pasif bir seyirci kalmak. Hidâyete dâvet etmediğimiz yakınlarımız ve ilişkide olduğumuz insanlar, yarın yakamıza yapışıp bizden dâvâcı olabilirler endişesi ile, başkalarına mesajı ulaştırmaya çalışmak zorundayız.²⁷⁶

İslâm'ın hidâyet yolunu gizleyip açıklamayanlar, Kur'an'da şöyle uyarılır: *“İndirdiğimiz delilleri ve hidâyeti, biz insanlara Kitapta açıkladıktan sonra onları gizleyenlere, işte onlara, Allah lânet eder. Hem de bütün lânet edebilenler lânetler. Ancak, tevbe edip kendilerini düzelten ve Allah'ın indirdiğini açıklayanlar müstesnâ. İşte onların tevbelerini kabul ederim. Ben, tevbeleri çokça kabul eden ve çok merhamet edenim.”*²⁷⁷

Hidâyet İçin Gerekli Şartlar, Hidâyete Lâyık Olmak

Kimlerin doğru yolu bulduğu, kimlerin de yolu kaybedip şaşırınlar olduğu sorusu, bizim için önemli olmalıdır. Cevabını âyetlerden bulalım: *“Allah, insanların bir bölümünü doğru yoluna erdirdi. Fakat bir kısmı da şaşırışlığı/sapkınlığı hak etti. Çünkü bunlar, saptırıcıları Allah'tan başka veli edinmişler ve kendilerini doğru yolu bulmuş sanmışlardı.”*²⁷⁸

Bu âyette dikkati çeken nazik bir nokta var; o da, insanların bulundukları yolun doğru ya da eğriliği hakkında yanılabilirleridir. Bu konuda yegâne ölçünün Allah tarafından belirlendiği, dolayısıyla ancak Allah'a; yani O'nun indirdiklerine uymakla bu problemi çözebilecekleri gerçeğidir. Buna da, tahmin etmekle değil; görüp duyduklarını, bildiklerini tahkik ederek, doğruyu, güzeli arayıp tâbi olmakla ulaşılacağını Rabbimiz bildiriyor: *“Sözü dinleyip de en güzeline uyanlar, işte onlar Allah'ın kendisine yol gösterdiği kimselerdir ve onlar, temiz akıl sahipleridir.”*²⁷⁹

Bir de bunun karşıtına bakalım: *“Onlar sadece zanna ve nefislerinin arzusuna, canlarının istediğine uyarlar; oysa, andolsun ki onlara Rablerinden hidâyet edici, yol gösterici gelmiştir.”*²⁸⁰

276 Bk. 33/Ahzâb, 67

277 2/Bakara, 159-160

278 7/A'râf, 30

279 39/Zümer, 18

280 53/Necm, 23

“Hevâ ve hevesini ilâh edinen, bir ilim üzerine (bilgisi olduğu halde) Allah’ın dalâlette, şaşkınlıkta bıraktığı, kulağını ve kalbini mühürlediği, gözünü perdelediği kimseyi gördün mü? Artık onu Allah’tan başka kim yola getirebilir? Siz, yine de öğüt alıp düşünmüyor musunuz?”²⁸¹

Buna karşılık, Allah’ın hidâyet verdiği kimseler de şunlardır: “Allah, kendi rızâsını gözetenleri onunla (Kur’an’la) kurtuluş yollarına ulaştırır. Onları izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve yol gösterir.”²⁸² “Bunlar, namaz kılan, zekât veren ve âhirete de tam olarak iman eden mü’minlere yol gösterici kılavuz ve müjdedir.”²⁸³ “İman edenleri ve sâlih amel işleyenleri, imanlarına karşılık Rableri doğru yola eriştirir.”²⁸⁴ “Güven, iman edip imanlarına zulüm katmayanlarındır. İşte onlar, hidâyete eren, doğru yolu bulanlardır.”²⁸⁵ Dikkat edilecek olursa, Allah’ın hidâyeti insana içten bir güç olarak verilmesine karşılık ilk adım insan tarafından atılmalıdır. Bu tercihe göre Allah, insanı fert ve toplum olarak denemekte, sonuçta ona yol göstermekte, ya da şaşkınlık içinde bırakmaktadır. Burada hidâyet üzerinde ve sapıklık içinde; daha doğrusu hidâyete lâîk olup olmama hakkındaki bilgilerimizi özetleyecek olursak, sapıklık nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

Allah’ın bazı kimselere hidâyeti nasip etmemesinin sebeplerinin başında zulüm gelir. Kur’an, birçok âyetinde “Allah zâlimlere hidâyet nasip etmez.” diyor.²⁸⁶ Saptırcıları veli/dost edindiği halde, kendini doğru yolda sanmak;²⁸⁷ hevâ ve hevesine uymak, zevklerine göre yaşamak;²⁸⁸ Allah’ı zikirten, anmak, hatırlamak ve düşünmekten yüzçevirmek;²⁸⁹ dünya hayatından başka bir beklentisi olmamak;²⁹⁰ babalarını, atalarını üzerinde bulduğu dini ve din anlayışını körü körüne sürdürmek;²⁹¹ zâlimlerden ve nankörlerden olmak;²⁹² iman edip peygamberlerin hak olduğuna şâhit ol-

281 45/Câsiye, 23

282 5/Mâide, 16

283 27/Neml, 2

284 10/Yûnus, 9

285 6/En’âm, 82

286 Bk. 3/Âl-i İmran, 86; 5/Mâide 51; 6/En’âm, 144; 9/Tevbe, 19, 109; 28/Kasas, 50; 46/Ahkaf, 10; 61/Saff, 7; 62/Cum’a, 5

287 7/A’râf, 30

288 45/Câsiye, 23

289 59/Haşr, 19

290 2/Bakara, 200

291 2/Bakara, 170

292 3/Âl-i İmran, 86

duktan ve kendilerine belgeler geldikten sonra inkâr etmek.²⁹³ Hidâyetin önündeki engellerden biri de nankörlüktür.²⁹⁴

Fısk (fâsıklık, yani bozuk, rezil yaşayış) da hidâyete erişmeyi engeller.²⁹⁵ Kur'an, yalancılık ve israfın da hidâyete ulaşmayı engellediğini beyan ediyor.²⁹⁶ Şeytana tâbi olmak,²⁹⁷ Peygamber'in yolundan ayrılıp başka yollara uymak,²⁹⁸ Allah'tan korkup çekineceğine başka varlıklardan korkup çekinmek,²⁹⁹ bütün bunlar hidâyetin engellerindendir.

Bunlara mukabil hidâyete ermek için gerekli şartlar da şunlardır: Sözü dinleyip en güzeline, en doğrusuna uymak,³⁰⁰ Allah'ın rızasını gözetmek,³⁰¹ Allah'tan gelenleri bir ücret istemeden insanlara duyurmak,³⁰² işlediği hata ve günahlardan dönmek, tevbe etmek,³⁰³ Kur'an okumak, Allah'ın âyetlerine uymak,³⁰⁴ iman edip imanına zulüm katmamak,³⁰⁵ sâlih amel işlemek, namaz kılmak, zekât vermek,³⁰⁶ hidâyete yönelmiş olmak,³⁰⁷ Allah'tan başkasından korkmamak,³⁰⁸ yalnızca Allah'a teslim olmak,³⁰⁹ düşünmek, ibret almak.³¹⁰

Dünyaya geldikten sonra kendi güzel arzularıyla ezeli imanlarında sâbit kalabilmek ve onu kuvvetlendirip nûrunu arttırmak bir kul için dünyada, âhirette verilen nimetlerin en büyüğü ve en kıymetlisidir. Çünkü iman her hayrın köküdür. İman olan kalpte her hayır bulunur. Dünya ve âhiretin mutluluğu da ancak imanla meydana gelir. Bu kimseler, hakkı tanır, hakka saygı gösterir. Hak söze boyun eğer. Haksızlığa ve zulme tahammül etmez.

293 3/Âl-i İmran, 86

294 Bk. 5/Mâide, 67; 9/Tevbe, 37; 16/Nahl, 107; 39/Zümer, 3

295 bk. 5/Mâide, 108; 61/Saff, 5; 63/Münâfikun, 6

296 bk. 39/Zümer, 3; 40/Mü'min, 28

297 22/Hacc, 4

298 4/Nisâ, 115

299 2/Bakara, 150

300 39/Zümer, 18

301 92/Leyl, 19-20

302 36/Yâsin, 21

303 20/Tâhâ, 82; 122

304 2/Bakara, 150; 4/Nisâ, 174-175

305 6/En'âm, 82

306 27/Neml, 2

307 47/Muhammed, 17; 42/Şûrâ, 13

308 2/Bakara, 150

309 3/Âl-i İmran, 20

310 20/Tâhâ, 128; 10/Yûnus, 43-44; 12/Yusuf, 111, 6/En'âm, 140

Elinde kuvvet de olsa, teşvik de görse hakkı çiğnemez. Hak ile yaşar, hak ile ölür. Hak'tan geldiği gibi, şaşmadan, sapmadan yine Hak'ka gider. İşte Allah'a karşı sözlerinin eri olan hakperest yiğitler bunlardır.

Bir kısım insanlar da dünyaya gözlerini açar açmaz etrafında azgınları görür. Çevresini Allah ile ilgisi olmayanlar bürür. Onların Allah'a karşı küf-ran ve isyan hareketlerine bu da alışır. Kendi kötü arzusuyla fitrî imanını terk ediverir. Kazanmak için geldiği dünyada sermayesini de kaybeder. Hak yolundan sapar. Hayatı, dünya yaşayışından ibâret zanneder. Bütün kuvve-tiyle dünyaya tapar, derken bir gün cehennemi boylar. İşte Hak'tan dönen, dalâlet yolunu tutan, Allah'a vermiş olduğu sözünden cayan, nefsine uyan azgınlara sonu da budur.

Bilinmelidir ki, dünyada insanları iyiliğe çağıran hidâyet mürşitleri bulunduğu gibi, kötülükleri süsleyerek iyiliktir diye yutturmaya çalışan şeytanlar da vardır. Aramızda şeytan tabiatlı nice insanlar vardır ki, insanı yoldan çıkarabilirler. Buna karşı melek tabiatlı insanlar da vardır. Bunlar da insanın yolunu Allah'a ve rızâsına çevirirler. Bunlarla tanışıp beraber olabilmek Allah'ın büyük lütfu ve hidâyetidir.³¹¹

“Taşlara, göz takmayan Allah, katı kalplerde de hidâyeti yaratmıyor.”
“Hidâyet, kalp gözünün açılmasıdır.”

Hidâyet Konusunda Sünettullah (Allah'ın Değişmeyen Kanunu)

“*Sen onların dinlerine uymadıkça yahûdiler de hristiyanlar da senden râzı olmazlar. ‘Asıl doğru yol (hüdâ), Allah'ın yoludur’ de.*”³¹² Yüce Allah'ın Hz. Muhammed'i (s.a.s.) kendisiyle gönderdiği yol (İslâm) evrensel, sağlam ve dosdoğru olan dindir. Yol demeye elverişli gerçek yol (hidâyet) de odur. Onun ötesinde gerçek doğru yol (hüdâ) yoktur. “*Kim kendisine doğru yol belli olduktan sonra Rasûle karşı gelir ve mü'minlerin yolundan başka bir yola uyarsa, onu döndüğü yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Ne kötü bir gidiş yeridir orası!*”³¹³ Uyulması gereken hak yol, İslâm'dır. Ondan ötesi, terk edilmesi ve varsa sökülüp atılması gereken yoldur. Kim ondan ötesine

311 A. Osman Tatlısu, a.g.e. s. 250

312 2/Bakara, 120

313 4/Nisâ, 115

tutunursa zarar eder. Allah o kimseyi terk ettiği gibi, yardımını da ondan çeker ve o kişi zâlimlerden olur. “...Sana gelen ilimden sonra eğer onların arzularına uyacak olursan, andolsun ki, Allah’tan sana ne bir dost, ne de bir yardımcı olur.”³¹⁴ “Sana gelen ilimlerden sonra onların keyiflerine uyarsan, o takdirde sen mutlaka zâlimlerden olursun.”³¹⁵ Rasûlullah’a “ilim” diye gelen, Allah’ın yolu ve İslâmî emirlerden “şeriat” kıldıklarıdır. Farz-ı muhal, yahûdî ve hıristiyanların heveslerine uysan, o takdirde zâlimlerden olursun. Hitap Rasûlullah’a, maksat ümmetinedir. Bu âyette, bâtıllarında ısrarcı olan hevâ ve heveslerine tâbi olan bâtil ehline korkutma ve tehdit vardır. Mü’minler bilmeliler ki, sağlıklı bir gerekçeyle de olsa, insanların hevâlarına uymak, insanları bâtil tehlikelere düşüren ve Hak yolu terk ettiren büyük bir zulümdür.

“Kimler Benim hidâyetime uyarsa, artık onlara bir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.”³¹⁶ Bu âyetin tefsirinde İbn Kesir şöyle der: “Yani kendisiyle kitapların indirildiği, peygamberlerin gönderildiği şeye yönelenlere, âhiret hallerinden karşılaşacaklarında korku; dünya işlerinden kaçırdıklarına da üzüntü yoktur.” Allah’ın hidâyetiyle yol bulanlar, ne gelecekte korkarlar, ne de kaçırdıklarına üzülrler. Çünkü hidâyete tâbi olmak, onlara hayırları kazanma yollarını kolaylaştırır, dünya ve âhiret saâdetini vaad eder. İstikameti bu olana, her karşılaşacağı ve her rastladığı yahut kaybettiği kolaylaşır. Çünkü o bilir ki Allah, onun takipçisidir.

“...Benden size hidâyet geldiğinde, kim Benim hidâyetime uyarsa o, sapsamaz ve sıkıntıya düşmez. Ama kim Beni zikirden, hatırlayıp anmaktan yüz çevirirse, onun için dar bir geçim, sıkıntılı bir hayat vardır.”³¹⁷ Hidâyetine/ Kur’an’a tâbi olanlar hakkında Allah’ın âdeti, dünyada rahat bir yaşantıyla (bereketli, bol bir geçim) faydalandırmasıdır. “Erkek veya kadın, mü’min olarak kim sâlih/iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel, hoş bir hayatla yaşatırız. Ve mükâfatlarını elbette yapmakta olduklarımızın en güzeli ile veririz.”³¹⁸ Allah’ın hidâyetine uyanın durumu, sâlih amel işlemekle beraber mü’minliktir. Yoksa Allah’ın hidâyetine tâbi olmuş sayılmaz. Onun yaşadığı “tertemiz, güzel hayat” ise, herhangi bir sıkıntının olmadığı bir hayattır. Çünkü

314 2/Bakara, 120

315 2/Bakara, 145

316 2/Bakara, 38

317 20/Tâhâ, 123-124

318 16/Nahl, 97

bu, İbn Kesir'in de tefsirinde dediği gibi, hangi yönden olursa olsun, bütün rahatlık şekillerini kapsar. Kaldı ki, sıkıntı, Kur'an'a uyan kimsenin kendisiyle faydalandığı temiz yaşantıya aykırıdır. Öyle ise, "sapma"nın giderilmesi gibi, "sıkıntı" da ondan bu dünyada giderilmiştir. Zira, Allah'ın hidâyetine uyan kimse, O'nun rızâsını gözetir. Allah'ın kendisi için taksimine de, azımsamadan kanaat eder. Çünkü o Allah'ın kendisine bahşettiği din nimeti sâyesinde bahtiyardır, mutludur, rahat ve geniş bir yaşantı içindedir. Allah'ın, onu İslâm'la nimetlendirmesinden sonra, onun, dünyaya ve dünyanın geçici metâna/faydasına değil de, Allah'ın yanında olana yönelmesi, eline geçince terk etmeksizin ve kaybedince üzülmeksizin bu hususta hırslı olmaması, kesinlikle onun rahat bir yaşantı ve temiz bir hayat içinde olması demektir.

Allah'ın hidâyetinden yüz çevirenler hakkındaki âdetullah geçim sıkıntısıdır, sıkıntılı bir hayattır. *"Ama kim Beni zikirden, hatırlayıp anmaktan yüz çevirirse, onun için sıkıntılı bir hayat, dar bir geçim vardır."*³¹⁹ Allah'ın zikrinden maksat, O'nun Kur'an'ı ve dini İslâm'dır. Yüz çevirmekten maksat ise Kur'an ve İslâm'ı terk etmek, ona uymamak ve hidâyeti başkasından ummaktır. Allah'ın hidâyetinden yüz çeviren için, dünyada geçim sıkıntısı vardır. Çünkü âyette geçen "dank" kelimesi darlık ve şiddet demektir. Bu da dünyaya ve dünya metânının artmasına şiddetli arzu ve ihtiras, azalmasından korku şeklindedir. Öyle ki, iç huzuru, gönül ferahlığı diye bir şey yoktur. Aksine, hidâyetten, doğru yoldan saptığı için, görünüşte nimet içinde olsa da, dilediğini yiyip dilediğini giyse ve dilediği yerde otursa da göğsü dar ve sıkıntılıdır. Çünkü Allah'ın hidâyeti, kalbini imar etmedikçe saâdeti de rahat bir geçimi de fark edemez. Bu, dünyadaki durum.

Âhiretteki duruma gelince, cezâ konusundaki sünnetullah, Allah'ın âyetlerine ve hidâyetine gözlerini yumduğu için kıyâmet günü kör olarak haşredilecektir. *"Kim Beni zikirden, hatırlayıp anmaktan yüz çevirirse, onun için sıkıntılı bir hayat, dar bir geçim vardır. Kıyâmet günü, onu kör olarak haşrederiz."*³²⁰ Allah'ın hidâyetinden, âyetlerinden gözünü yuman, onu unutmuş ve terk etmiş demektir. Dünyada Allah'ın âyetlerini görmezlikten geldiği gibi, yaptığına uygun olarak âhirette körlük hali içinde terk edilecektir. Çünkü cezâ, yapılanın cinsinden olur.

319 20/Tâhâ, 124

320 20/Tâhâ, 124

Hidâyetinden (Kur'an'dan) yüz çevirene, Allah, şeytanı kendisinden ayrılmayan, kötü amelini süsleyen, hak yolundan alıkoyan ve ona doğru yolda, hidâyet üzere olduğunu telkin eden arkadaş kılar. *“Kim Rahmân'ın zikrini görmezlikten gelirse, ona bir şeytanı saldırırız; artık o, onun arkadaş olur. O şeytanlar bunları yoldan çıkardıkları halde bunlar doğru yolda olduklarını sanırlar.”*³²¹

*“O cennet ehlinin kalplerinde olan haset ve kini çıkarırız. Oturdıkları yerlerin altlarından ırmaklar akar. Şöyle derler: ‘Allah’a hamd olsun ki, bizi hidâyeti ile buna kavuşturdu. Eğer Allah bize hidâyet etmeseydi kendiliğimizden bunun yolunu bulamazdık.’”*³²² Görülüyor ki, hidâyete, doğru yola gitmek için, Allah'ın bize müdâhale etmesi gerekiyor. *“Hidâyeti, duâ ve niyazla Allah'tan isteyin. Çünkü hidâyet edici O'dur.”*³²³ İbrahim (a.s.): *“Rabbim bana hidâyet etmemiş olsaydı, muhakkak sapıklar topluluğundan olacaktım.”*³²⁴ der.

Peygamberimiz'in getirdiği Kur'an'ın bizzat kendisi hidâyet olduğu içindir ki, onun tebliğcisi de rehber oluyor. *“Gerçekten bu Kur'an, insanları en doğru yola hidâyet eder, rehberlik eder.”*³²⁵ Peygamberimiz de rehberlik görevinin kendisine Allah tarafından verildiğini ifade etmiştir: *“Allah, beni, âlemlere rahmet ve rehber olarak gönderdi.”* *“Allah'ın benimle gönderdiği hidâyet ve ilim, bol yağmura benzer. Bu yağmur bir toprağa düşer ki, onun bir kısmı suyu kabul eder de çayır ve bol ot yetiştirir. Bir kısmı da kurak olur. Suyu tutar da Allah onunla halkı faydalandırır. Ondan içerler, sulanırlar, ekin ekerler. Bu yağmur, başka bir çeşit toprağa da isâbet eder ki, düz ve kaypaktır. Ne suyu tutar, ne de çayır bitirir. Allah'ın dinini anlayıp da, Allah'ın benimle gönderdiğinden faydalanan ve bunu bilip başkasına bildiren kimseye karşı başını kaldırmayan ve Allah'ın benimle gönderdiği hidâyetini kabul etmeyen kimse böyledir.”*³²⁶

321 43/Zuhruf, 36-37; A. Zeydan, İlahî Kanunların Hikmetleri (Sünnetullah), İhtar Y., s. 44 vd.

322 7/A'râf, 43

323 14/İbrahim, 21

324 6/En'âm, 77

325 17/İsrâ, 9

326 Buhârî, Kitabu'l-İlm 20; Müslim, Fedâil 15

“Vallahi, senin hidâyetinle (hidâyete vesile olmanla) bir tek kişiye hidâyet verilmesi, senin için kıymetli develerden müteşekkil sürülerden daha hayırlıdır.”³²⁷

Sahâbeler, Peygamberimiz’e müracaat ederek: “Ey Allah’ın Rasûlü, Tâiflilerin okları bizi yaralayıp parçaladı. Aleyhlerine Allah’a bir bedduâda bulunurseniz!” dediler. Rasûlullah (s.a.s.): “Allah’ım Tâiflilere hidâyet ver!”³²⁸ buyurdular.

Arayıp yönelmek bizden; yolu gösterip istikametimizde yardım Rabbi-mizdendir. “Bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette yollarımıza eriştireceğiz. Allah, şüphesiz iyi davrananlarla beraberdir.”³²⁹ “İhdinâs-sırâta’l müstakim: Bizi dosdoğru yola ilet”³³⁰

Allah Teâlâ, irâde-i cüz’iyyesini hidâyete, hak yola dönmek için kullanan ve iyi hal gösteren kullarına hidâyeti, aydınlık yolu gösterir. **Bir kimse, hidâyeti Yüce Allah’tan istemeli ve bu hali ömür boyu korumak için, sâlih amel işlemelidir.**

- 8-9. ÂYETLER -

فَلَا تُطِيعِ الْمُكَذِّبِينَ وَذُؤُوا لَوْ تُذْهِنُ فَيُذْهِنُونَ

وَذُؤُوا : istediler : يَالَانْ لَانْ : يَالَانْ لَانْ : yalanlayanlara : الْمُكَذِّبِينَ : boyun eğme, itaat etme, فَلَا تُطِيعِ : (isterler ki) لَوْ تُذْهِنُ : onlara yumuşak davranıp tâviz veresin de فَيُذْهِنُونَ : onlar da sana tâviz versinler

“Öyleyse yalanlayanlara boyun eğip itaat etme. Onlar istediler ki, sen yumuşak davranıp tâviz veresin de onlar da sana yumuşak davranıp tâviz versinler.” (68/Kalem, 8-9)

327 Buhâri, Ashâbu’n-Nebî 9; Müslim, Fedâilu’l-Ashâb 34; Ebû Dâvud, İlim 10

328 Tirmizî, Menâkıb, hadis no: 3937

329 29/Ankebut, 69

330 1/Fâtiha, 6

Onlar tıpkı ticarete olduğu gibi pazarlık yapmaya, ortak bir nokta etrafında uzlaşmaya çalışıyorlar. Oysa inanç ile ticaret arasında büyük fark vardır. İnanç sahibi bir kimse inancının hiç bir prensibinden vazgeçmez. Onun gözünde büyük - küçük bütün ilkeler aynı öneme sahiptir. Daha doğrusu inanç sisteminde büyük - küçük diye bir ayırım olmaz. İnanç sistemi, her bir parçası birbirini bütünleyen bölünmez bir gerçektir. İnanç sistemine bağlı birisi, bir prensibe uyarken, bir diğerinden asla vazgeçemez.

İslâm ile câhiliyenin yolun ortasında, daha doğrusu herhangi bir yolda buluşmaları mümkün değildir. Bu durum İslâm ile her zaman ve her çağdaki cahiliye sistemleri arasında her zaman geçerli olan bir kuraldır. Bu kural çünkü cahiliye için olduğu gibi, bu günkü cahiliye içinde, yarınki cahiliye için de geçerlidir. İslâm ile cahiliye arasındaki uçurum aşılmaz niteliktedir. İkisini bir noktada buluşturmak için bu uçurumun üzerine bir köprü kurmak imkânsızdır. Bir şeyi paylaşmaları, iletişim kurmaları mümkün değildir. Aralarında sürekli bir çatışma vardır ve sonuçta uyuşmaları söz konusu değildir.

Peygamber Efendimiz'in uzlaşmaya yanaşması, daha yumuşak bir tutum içine girmesi, tanrılarına küfretmekten ve ibadetlerini saçmalık olarak nitelendirmekten vazgeçmesi veya bazı konularda kendilerine uyması, Dolayısıyla kendilerinin de onun dinine uymaları böylece Arap kitleleri karşısında onurlarını kurtarmaları için müşriklerin Peygamber Efendimize çeşitli tavizler vermeye çalıştıkları, uzlaşma önerilerinde bulundukları birçok rivâyete konu olmuştur. En uygun çözüm yolunu bulmaya çabalayan pazarlıkçıların her zaman başvurdukları bir yöntemdir bu. Fakat Hz. Peygamber dininde kararlıydı, dininin ilkelerini pazarlık konusu yapmaz, taviz vermez bir tutum içindeydi. Ama dinle ilgili olmayan öteki konularda insanların en yumuşak huylusuydu. İnsanlar arası ilişkilerde en güzel davrananıydı. Akrabalarına en çok iyilikte bulunan, kolaylığı ve kolaylaştırmayı en çok isteyen bir insandı. Fakat din, dindi. O, bu konuda Rabbinin şu direktifine uymak zorundaydı: "Öyleyse yalanlayanlara itaat etme."

Peygamber Efendimiz Mekke'de en zor şartlarda bile dinini pazarlık konusunu yapmamıştı. Daveti dört bir yandan kuşatıldığı ve bir avuç arkadaşı da Allah yolunda dayanılmaz eziyetlere, işkencelere uğratılmak üzere yakalanıp zincirlere vuruldukları halde güçlü zorbaların yüzüne karşı söylenmesi gereken sözüz gizlemeye yeltenmemişti. Kalplerini İslâm'a ısıdırmak veya

baskı ve işkencelerini savmak için böyle bir manevraya gerek görmemişti. Aynı şekilde inanç sistemi ile uzaktan yakından ilgili bulunan herhangi bir gerçeği açıklamaktan da geri durmamıştı.

İbn Hişam siretinde İbn İshak'a dayanarak şöyle rivâyet eder: "Peygamber Efendimiz kavmini açıkça İslâma çağırdığı, Yüce Allah'ın kendisine emrettiği şekilde dini olduğu gibi anlatmaya başladığı ilk sıralarda, kavmine fazla bir tepki göstermedi, etrafından uzaklaşmadı. Fakat -bana ulaşan bilgilere göre- Peygamberimiz onların düzmece tanrılarını gündeme getirip onlara yönelik ibâdetlerinden dolayı onları kınamaya başlayınca büyük tepki gösterdiler. Böyle bir şeyi kabullenemeyeceklerini çeşitli vesilelerle ortaya koydular. Müslümanlıklarını gizleyen Allah'ın koruduğu mümin azınlık hariç hep birlikte O'na karşı çıktılar, düşmanca bir tutum içine girdiler. Müşriklerin bu tutumu karşısında Amcası Ebû Tâlip onu koruyucu kanatları altına alarak, savundu. Her zaman onun arkasında durdu. Peygamber Efendimiz de hiçbir şeye aldırmandan Allah'ın emrettiği şekilde O'nun dinini yaymaya çalıştı.

"Kureyş'liler, Peygamber Efendimizin kendilerinden, hayat biçimlerinden ayrılmak, düzmece tanrılarına dil uzatmak gibi hoşlanmadıkları birtakım davranışlardan vazgeçmediğini, yine Amcası Ebû Tâlib'in onu koruyucu kanatları altına aldığını, onu desteklediğini ve kendilerine teslim etmediğini görünce Rabi'a'nın oğulları Utbe ve Şeybe, Ebû Süfyan B. Harb B. Ümeyye, Ebû'l Buhteri (As B. Hişam), Esved B. MutTâlip B. Esed, Ebû Cehil (Amr B. Hişam, künyesi Ebûl Hakemdi), Velid B. Muğire, Haccac B. Amr'ın oğulları Nebih ve Münebbih gibi Kûreyş kabilesinin ileri gelenleri Ebû Tâlib'e gidip şöyle dediler: "Ey Ebû Tâlip, yeğenin Tanrılarımıza küfrediyor, dinimizi aşağılıyor, fikirlerimizi saçmalık olarak nitelendiriyor, geçmiş atalarımızı sapıklıkla suçluyor. Ya onu bu işten vazgeçir irsin, ya da aramızdan çekilirsin. Çünkü sen, ona karşı bizden farklı bir konumdasın. Aksi takdirde biz O'nun hakkından geliriz." Ebû Tâlip onlara yumuşak sözler söyledi, onlara güzel karşılık verdi, onlar da çekip gittiler.

"Bu arada Peygamber Efendimiz aksatmadan faaliyetlerini sürdürüyordu, Allah'ın dininin öngördüğü hayat biçimini herkesin görebileceği şekilde uyguluyor, insanları bu hayat biçimine inanmaya, sonra da uymaya davet ediyordu. Sonra Peygamberimizle Kureyş'liler arasındaki ilişkiler gerginleşti. Gitgide birbirlerinden uzaklaştılar. Kızgınlık ta gittikçe arttı.

Peygamber Efendimiz ve yaptıkları Kureyşlilerin gündeminden çıkmıyordu. O'na yönelik öfkeleri kabarıyor, birbirlerini ona karşı teşvik ediyorlardı. Kureyş'liler bir ara tekrar Ebû Tâlib'e gidip şöyle dediler: "Ey Ebû Tâlib, sen yaşlı başlı bir insansın. Aramızda saygın bir yerin var. Bundan önce yeğenini yaptıklarından vazgeçirmeni istemiştik, ama sen O'na engel olmadın. Vallahi artık, atalarımıza küfredilmesine, fikirlerimizin saçmalık olarak nitelendirilmesine, tanrılarımıza hakaret edilmesine katlanamayız. Ya O'na engel olursun, ya da iki gruptan biri helak olana kadar seninle ve onunla her türlü ilişkimizi keseriz". -Veya buna benzer sözler söylediler-. Sonra da çekip gittiler. Kavminin kendisini terk etmesi, düşmanlığını ilan etmesi Ebû Tâlib'e ağır geldi. Ama Peygamber Efendimizi onlara teslim etmeye veya O'na verdiği desteği çekmeye de gönlü razı değildi. İbn-i İshak diyor ki: Bana Ya'kup b. Ukbe b. Muğire b. Ahnes şöyle anlattı: Kureyş'liler Ebû Tâlib'e bu sözleri söyleyince, Ebû Tâlib Peygamberimizi çağırıp şöyle dedi: "Ey Yeğenim, senin kavmin gelip bana şöyle şöyle diyor (Kureyşlilerin kendisine söyledikleri sözleri bir bir anlattı.) Bana ve kendine acı. Altından kalkamayacağım bir yükün altına salma beni.' Bunun üzerine Peygamber Efendimiz amcasının kendisine karşı tutum değiştirdiğini, kendisine verdiği desteği çekeceğini, kendisini Kureyşlilere teslim edeceğini, artık kendisine yardım edecek gücünün kalmadığını sanarak amcasına şu karşılığı verdi: "Amcacığım, Vallahi bu işten vazgeçmem için güneşi sağıma, ayı da soluma koysalar yine de vazgeçmem. Allah bu dini üstün getirene veya ben bu uğurda ölene kadar bir an bile mücadeleden geri kalmam." Daha sonra Peygamberimiz duyulandı ve ağlamaya başladı ve gitmek üzere ayağa kalktı. Tam gidecekken Ebû Tâlib; Peygamberimizi çağırdı. Peygamberimiz dönünce, Ebû Tâlib şöyle dedi: "Git istediğini konuş. Vallahi seni asla kimseye teslim etmeyeceğim."

İşte, koruyucusu, güvencesi ve hakkından gelmek için pusuda bekleyen, kendisine dış bileyen düşmanlara karşı dünyadaki tek sığınağı amcasının kendisini yalnız bıraktığı bir sırada Peygamber Efendimizin davasına ısrarlı bağlılığının somut ifadesi olan bir tablo...

Bu tablo, manzara ve gölgeleri bakımından, kullanılan ifade ve sözcükleri bakımından ve somut gerçekliği bakımından kendi türü içinde son derece etkileyici, parlak ve şaheser bir tablodur. Tıpkı bu inanç sisteminin parlaklığı gibi. Tıpkı bu inanç sisteminin eşsizliği gibi. Tıpkı bu inanç sisteminin etkileyiciliği gibi... Bu tablo Yüce Allah'ın şu sözünün somut kanı-

tıdır: “Sen yüce bir ahlâka sahipsin.” Tarihçi İbn İshak’ın rivâyet ettiği bir diğer tablo da doğrudan doğruya müşriklerden Peygamber Efendimize gelen uzlaşma önerileri ile ilgilidir. Bu öneri, müşriklerin Peygamber Efendimizin daveti karşısında çaresiz kalmalarından ve her kabilenin, Müslüman olan bireyini cezalandırma ve dininden döndürmek için işkenceye uğratma işini bizzat üstlendiği bir sırada gelmişti.

İbn İshak diyor ki: Bana Yezid B. Ziyad anlattı. O da Muhammed B. Ka’b el-Kurezi’nin şöyle dediğini duymuş: Utbe B. Rabia, lider konumunda bir kişiydi. Bir gün Kureyşlilerin meclisinde otururken Peygamber Efendimiz de yalnız başına mescitte oturuyordu. Utbe: Ey Kureyş topluluğu, ne diyorsunuz, Muhammed’e konuşmaya gidip ona bazı önerilerde bulunayım mı? Bakarsınız bazılarını kabul eder. Biz de ona dilediğini verir, böylece bizden vazgeçmiş olur dedi. Bu olay Hz. Hamza’nın Müslüman olduğu günlere denk geliyor. Peygamber Efendimizin arkadaşlarının günden güne arttığını görüyorlardı. Bu yüzden: Ey Ebû Velid, git ve konuş onunla dediler. Utbe kalktı Peygamberimizin yanına gidip oturdu. Ve şöyle dedi: Ey yeğenim, bildiğin gibi bizim aramızda aşiret ve soy bakımından saygın bir yere sahipsin. Sen kavminin başına büyük bir iş açtın. Birliklerini parçaladın. Fikirlerini saçmalık olarak niteledin. Tanrılarının çokluğunu ve dinlerini ayıpladın. Geçmiş atalarını tekfir ettin. Beni dinle sana bazı önerilerde bulunacağım. Bak, belki bir kısmını kabul edersin. Peygamber Efendimiz “Söyle ey Ebû Velid, seni dinliyorum” dedi. Utbe şöyle dedi: “Ey yeğenim, eğer sen bu getirdiğin dini kullanarak mal elde etmek istiyorsan, senin için mal toplar ve en çok mala sahip olanınız olursun. Eğer bununla şeref kazanmak istiyorsan, seni başımıza lider tayin ederiz ve sensiz hiçbir şey yapmayız. Eğer kral olmak istiyorsan, seni kral yaparız. Yok eğer bu, sana musallat olmuş bir rüya ise ve sen bunun etkisinden kurtulamıyorsan. Senin için araştırır doktorlar buluruz ve senin tedavi olman için mallarımızı harcarız. Nitekim kişinin başına bazı dertler musallat olur da tedavi sonucu bundan kurtulabilir -veya buna benzer şeyler söyledi-. Utbe sözlerini tamamlayana kadar, Peygamber Efendimiz onu dinledi. Sonra “Ey Ebû Velid, sözlerini bitirdin mi?” dedi. Utbe “Evet” dedi. “O zaman, beni dinle” dedi. Utbe “Söyle” dedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu: *“Hâ mîm. Bu kitap merhamet eden, merhametli olan Allah katından indirilmedir; bilen bir millet için müjdeci ve uyarıcı olmak üzere Arapça bir Kur’an olarak âyetleri uzun uzun açıklanmıştır. Ama insanların çoğu yüz çe-*

virmiştir, onlar işitmezler de; ‘Ey Muhammed! Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz kapalıdır, kulaklarımızda ağırlık, bizimle senin aranda anlaşmamıza engel vardır; istediğini yap, biz de yapacağız’ derler. Ey Muhammed! Onlara söyle: ‘Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Bana tanrınızın tek bir tanrı olduğu vahyolunuyor. Artık ona yönelin. O’ndan bağışlanma dileyin; vay müşriklerin haline!’”³³¹ Sonra Peygamberimiz okumaya devam etti. Utbe bunları dinleyince sessizce beklemeye başladı. Ellerini arkasından yere koydu ve onlara yaslanarak dinlemeye koyuldu. Sonra Peygamberimiz secde âyetine geldi ve secdeye gitti. Ardından şöyle buyurdu: “Ey Ebû Velid, dinleyeceğini dinledin, artık kararını sen ver” Bunun üzerine Utbe kalkıp arkadaşlarının yanına gitti. Bazıları: Allah’a yemin ederiz Ebû Velid buradan ayrıldığı yüzle dönmüyor dediler. Utbe gelip yanlarına oturunca “Geride ne bıraktın ey Ebû Velid?” dediler. Utbe: Orada bundan önce bir benzerini duymadığım bir söz dinledim. Allah’a And olsun şiir değildi dinlediğim. Sihir veya kehanet de değil di. Ey Kureyş’liler, beni dinleyin ve benim dediğimi yapın. Bu adamı kendi durumuyla baş başa bırakın. Karışmayın ona. Vallahi ondan dinlediğim sözlerde büyük bir haber olmalı. Eğer Araplar onun hakkından gelirlerse, eliniz bulaşmadan ondan kurtulmuş olursunuz. Eğer O, Arapları yenirse onun egemenliği sizin egemenliğinizdir. Onun üstünlüğü sizin üstünlüğünüzdür. Onun sayesinde insanların en mutlusu olursunuz” dedi. “Ey Utbe, O, seni diliyle büyülemiş” dediler. Utbe: Bu, benim görüşümdü. Siz, istediğinizi yapın.

Bir başka rivâyete göre Utbe, Peygamber Efendimizi: “Eğer yüz çevirirlerse de ki: *Ad ve Semud kavminin başına gelen kasırga gibi bir kasırgayla uyardım sizi*” âyetine kadar dinlemiş, sonra da dehşete kapılarak eliyle, Peygamber Efendimizin ağzını kapatmıştır. “Allah aşkına ve akrabalık hatırına sus ey Muhammed” demiştir. Çünkü uyarının gerçekleşmesinden korkmuştur. Bundan sonra gidip kavmine duyduklarını anlatmıştır.

Her halükârda bu da bir tür pazarlık girişimidir. Yine güzel ahlâkın somut örneklerinden biridir. Bu ahlâk Peygamber Efendimizin tutumunda belirginleşiyor. Peygamberimiz, Utbe’nin dinlemeye değmez sözlerini sunna kadar dinliyor, Hz. Muhammed gibi evrensel değerlendirmede, hakkın ölçüsünde, yeryüzünün tüm genişliğince bir değere sahip bir zatın Utbe’yi dinlemesi saçma önerilerini sessizce karşılaması üstün bir ahlâk örneğidir.

331 41/Fussilet, 1-6

Onun üstün ahlâkı onu tutuyor, sözünü kesmesine, acele etmesine, öfke lenmesine, sıkılmasına müsaade etmiyor. Sonuna kadar onu dinliyor, sonra da ona soruyor: “Bitti mi ey Ebû Velid?” fazlasıyla süre tanıyor, içindekiler ini döksün istiyor. Hiç kuşkusuz bu, muhatabın sözünü dinlemede uyulması gereken üstün bir edep tavrı olduğu gibi, gerçeğe duyulan şaşmaz güvenin de bir ifadesidir. ikisi birlikte güzel ahlâkın belirtileridirler.

Pazarlık yapma girişimlerinin üçüncüsünü de İbn İshak şöyle anlatıyor: “Bana ulaşan bilgilere göre, bir gün peygamberimiz Kâbe yi tavaf ederken, Esved B. MutTâlip B. Esed B. Abduluzza, Velid B. Muğire, Umeyye B. Halef ve As B. Vail es-Sehmi ile karşılaştı. Bunlar kabileleri arasında dişli kimse lerdi. “Ya Muhammed, gel biz senin taptığına tapalım, sen de bizim taptığı mıza tap. Böylece seninle ortak bir noktada buluşalım. Eğer senin taptığın bizimkinden daha hayırlı ise biz ondan nasibimizi almış oluruz. Eğer bizim taptığımız sizinkinden hayırlı ise o zaman sen bizimkinden nasibini almış olursun. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyetleri indirdi: *“Ey Muhammed de ki: ‘Ey kâfirler! Tapmam sizin taptığınıza. Benim ibâdet ettiğime de siz ibâdet etmezsiniz. Ben de sizin taptığınıza tapacak değilim. Benim ibâdet ettiğime de sizler kulluk sunacak değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim bana!’*”³³²

Böylece Yüce Allah bu kesin ve net ifadelerle bu komik pazarlık giri şimini kestirip atıyor Ardından Peygamberimiz Rabbinin emrini onlara açıkça bildiriyor. Ardından, ahlâk unsuru, Peygamber Efendimizin doğ rudan doğruya Allah’ın âyetlerini yalanlayanlardan birine uymaktan men edilmesinde de bir kez daha ön plana çıkıyor. Uyulması yasaklanan bu adam iğrenç ve aşağılık sıfatlarla nitelendiriliyor, ayrıca aşağılanıp horla nacağı vurgulanıyor:

*‘Onlar istediler ki, sen yumuşak davranasın da (müdâhene edesin de) onlar da sana yumuşak davransınlar.’*³³³

Âyetten anladığımız kadarıyla bir grup müşrik toplanmış Allah rasu lüne sinsice bir plan hazırlamıştır. Bu plan müdâhene isteği, uzlaşma ve işbirliği içeriğine sahip. Yani bazı ilkelerden, birbirine zıt olan düşünce ve tavırlardan karşılıklı olarak vazgeçme esası üzerine kuruludur.

332 109/Kâfirûn, 1-6

333 68/Kalem, 9

Ayet-i kerime, müşriklerin Rasulullah'dan bazı imkânsız isteklerde bulunmalarına işaret etmektedir. Müstekbirler, elçiden kendilerine yaltaklanmasını, nüfuz ve toplumsal etkinliklerinin hatırına, iyi bir ücret karşılığında uzlaşmasını beklemektedirler. Uzlaşma taleplerinden ve Rasulullah'ın ruh halinden muhtelif ayetler şu şekilde bahsetmektedir:

*“Kendilerinin kâfir oldukları gibi, sizin de kâfir olmanızı arzu ederler ki, onlarla bir (eşit) olasınız.”*³³⁴ *“Bir başka şeyi bize isnad etmen için, sana vahyettiğimizden seni ayırmaya çalışıyorlar. İşte o zaman seni candan dost edinirler. Sana sebat vermeseydik, andolsun ki, az da olsa onlara meyledecektin. O takdirde sana, hayatın da ölümün de kat kat azabını tattırırdık. Sonra bize karşı bir yardımcı da bulamazdın.”*³³⁵

Rasulullah'a bireysel ve toplu olarak yapılan uzlaşma taleplerine İlâhî cevap, Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir: *“Onlara ayetlerimiz açık açık okununca, bizimle karşılaşmayı ummayanlar (âhireti inkâr edenler): ‘Bundan başka bir Kur'an getir, ya da bunu değiştir’ derler. De ki: ‘Onu kendi irademle değiştiremem. Ben, ancak bana vahyedilene tâbi oluyorum. Şayet ben, Rab-bime karşı gelirsem, büyük bir günün azabından korkarım.’*³³⁶

Asıl amaçları uzlaşmak değil, nebevi hareketi mecrasından saptırmak olan zalimlerin arzu ve isteklerine, mümtaz, seçkin bir ahlak sahibi Muhammedü'l-Emin, Allah'ın emirlerine muvafık olarak *“sizin dininiz size, benim dinim bana!”* cevabını vermiştir. Bir peygamberin tevhid akidesine aykırı bir anlaşma yapması, zaten mümkün değildir. Allah'tan hakkıyla sakınan bir mü'min ya da mü'minler topluluğu, ancak Rablerine gereğince kulluk yapmak, ona hiç bir şeyi ortak koşmamak, dini eğip bükmeden, eğriltmeden tebliğ etmek ve yaşamak noktasında anlaşmaya, uzlaşmaya girerler.³³⁷

Müşrikler mü'minlerden İslâm'ı tebliğde İslâm'ın hayat içerisindeki tanıklığının yapılmasında gevşeklik göstermelerini arzu ederler. Karşılığında da muhalefetlerini hafifleteceklerini vadederler. Ayet-i kerimelerde Allah

334 4/Nisâ, 89

335 17/İsrâ, 73-75

336 10/Yûnus, 15

337 Konuyla ilgili olarak ayrıca bk. En'am 6/51-52; Hud 11/12; Kehf 18/28; Abese 80/1-11; Alak 96/19; Kâfirun 109/1-6

Teâlâ, İslamî mücadelenin güçlenmeye başladığı bir dönemde müşriklerin Mü'minlerle uzlaşma taleplerinden bahsetmektedir. Onların sapkınlıklarına uyup tevhid dininin temel ilkelerinden taviz vererek, uzlaşmayı seçmesi için Rasulullah ve Kur'an'ın bağlıları uyarılmaktadır. Eğer tevhidin temel ilkelerinde bir gevşeklik gösterilirse, ne mü'minleri anlamlı ve var kılan ilkelerden; ne de onurlu, erdemli bir mücadeleden söz edilemeyecektir.

İstikbar sahipleri, kendileriyle uzlaşmamızı ve onları memnun etmek için hoşlanmadıkları bazı düşünce ve davranış biçimlerimizi bırakmamızı isterler. Derler ki, siz bizim ilahlarımıza, kutsallarımıza saygı gösterirseniz biz de sizinkine saygı gösteririz. Rasulullah, birçok ayet-i kerimede müşriklerin ve ehl-i kitabın vb. grupların hevâ ve heveslerine uymaması konusunda Allah tarafından uyarılmıştır.³³⁸

Cahiliye toplumunun ileri gelenleri Allah'tan gelen vahyi bildirimin yeryüzündeki bütün zulümlere karşı meydan okuyuşlarını gördüklerinde sömürü düzenlerinin sona ereceğini, az çok kestirebilirler. Toplumun Allah tarafından görevlendirilen elçilere itibar etmemesi için önce iftiralar düzer, hedef saptırırlar. Elçilerin menfaatçi olduğunu, yönetici olmak, daha çok dünyevi menfaat elde etmek istediklerini, bunun için topluma egemen olmaya çalıştıklarını iddia ederler. Bu iftiraları peygamberlerin ilahi gayelerini gözden kaçırmak için yapmaktadırlar.

Peygamberlerin daveti, hayra, adalete yönelik çağrıları sürdükçe müşriklerin mevcut düzenden faydalanan öncüleri, hareketi asıl seyrinden saptırmak için yeni yeni yöntemler denerler. Bunlardan biri de uzlaşma talebidir. İşte müdâhene kavramı da bu taleple ilgilidir. Yani ilahi risaleti tebliğ eden elçinin Allah'ın emrettiği gibi dosdoğru oluşunu engellemek, yolunu eğiltmek isterler. Tıpkı dünyevi ticarete olduğu gibi pazarlık yapmayı, ucuz vaadlerle rasulleri ilkelerinden saptırmayı denerler. Bu, onları hem etkisizleştirmek hem de halkın gözünden düşürecek propaganda malzemesi bulmak içindir. Böylece Mü'minleri ilkelerinden taviz veren, zayıf karakterli, kişiliksiz, uzlaşmacı, menfaatçi duruma düşürmeyi amaçlamaktadırlar.

Tevhide bağlı bir mü'min ister peygamber olsun, ister olmasın inancının nassla, vahiyle belirlenmiş hiçbir prensibinden vazgeçemez. Onun gözündeki büyük küçük bütün ilkeler aynı öneme sahiptir. İlâhî risâletin ortaya

338 5/Mâide, 49

koyduğu dinde Allah'ın emirlerinin büyüğü küçüğü olmaz. İnanç sistemi her bir parçasıyla birbirini bütünleyen bölünmez bir niteliğe sahiptir. İlahi kaynaklı esaslara bağlı biri bir prensibe uyarken diğerinden vazgeçemez, İslam'ın cahiliye ile ilkesel anlamda buluşması asla mümkün değildir. İslam ile cahiliyeyi bir noktada kesiştirmek, uzlaştırmaya çalışmak abesle iştigaldir. Aralarında tarih boyunca ve günümüzde devam eden uzlaşmaz bir mücadele söz konusudur.

Elçinin ve vahyin bağlılarının taviz vermediğini gören iktidar sahipleri, onları kendi ilkeleriyle uzlaştırmaya çalışırlar. Mesela nefse hoş gelecek vadelerle gururu okşamaya, ilahi kontrol altındaki çizgiyi saptırmaya çalışarak müminlerin öncülerini kendilerinin daha iyi imkânlarla lâyık olduğunu söyleyerek kandırmaya çalışmak gibi. Müşriklerin bu saptırma denemelerine Allah'ın kontrolü altındaki peygamberler tarih boyunca ücretlerinin Allah'a ait olduğunu, mal, mülk, nüfuz ve daha geniş kitleleri harekete katmak için ilahi risâletin safiyetini bozmayacaklarını açık bir dille ilan etmişlerdir. Aynı yolun bağlıları bizler de, benzer bir durumda Allah'ın razı olacağı bu yöntemi seçmeliyiz.³³⁹

Hoşgörü

İnsanın asli fonksiyonlarından olan düşünme eylemi semboller vasıtasıyla gerçekleştirilen soyut bir işlemdir. Birer sembol olan sözcükler, “dil”-leri oluşturur, diller de düşüncenin hayat bulduğu zemini.

Bir dile renk veren, onu diğerlerinden farklı kılan unsurlardan olan kavramlar, benzer özelliklere sahip birbirinden farklı sembollerin bir potada eritilerek ortak ve kullanışlı bir anlam kalıbının içine yerleştirilmesi sonucu meydana gelirler. Dil içinde -dolayısıyla düşünme sürecinde- Önemli bir işleve sahip olan kavramların insanların zihinlerini “terbiye” etmek amacıyla kullanılan aygıtlar haline dönüştürüldüğü bir zamanda yaşamaktayız.

Kavramlara böylesi bir fonksiyon kazandırmanın yollarından birisi, ortaya “türedi” bir kavram atarak, içini istenilen malzemeyle doldurmak ve kullanımını yaygınlaştırmaktır. Ulus, uygarlık, toplum, İslamcılık, radikalizm ve yazımızın öznesi olan hoşgörü kavramı bu tür türedi kavramlara örnek gösterilebilir.

339 Fevzi Zülaloğlu, Haksöz Dergisi - Sayı: 65 - Ağustos 96

İçi istenilen “malzeme” ile doldurulmuş ve cazip bir şekilde ambalajlanmış olan hoşgörü kavramı profesyonel metotlarla piyasaya sürülmüş ve yaygın bir kullanım alanına muhatap kılınmıştır. Özellikle son senelerde değişik kesimlerdeki insanlar hoşgörü sözcüğünü ağızlarından düşürmez bir hale gelmişlerdir. Günlük sıradan konuşmalardaki kullanım sıklığının yanı sıra fikri tartışma ve yazılarda da sıkça gündeme gelen hoşgörü, üzerine müstakil paneller, sempozyumlar ve açık oturumlar tertip edilen bir kavram olarak popülerliğini gittikçe arttırmaktadır.

Aslında hoşgörünün -kullanım alanı itibari ile- ihtiva ettiği anlam, daha eski olan müsamaha kavramı tarafından da içerilmekteydi. Bu noktada hoşgörü, müsamahanın kapladığı kullanım alanını işgal eden ve eski bir kavramı yeni bir şekil ve içerikle yürürlükten kaldırmayı öngören türedi bir kavram olarak da değerlendirilebilir.

Söz konusu iki kavram çoğu zaman “geçişli” olarak kullanılmakta, konuşma esnasında hoşgörü ve müsamaha kavramları -aynı anlama işaret edecek şekilde- yer alabilmektedir.

Ancak müsamaha ile geçişli biçimde kullanılıyor olmakla birlikte, yaygınlığı açısından hoşgörü genel olarak ezici bir üstünlük sağlamış durumdadır diyebiliriz. “Peki, müsamaha yerine hoşgörüyü kullanmış olsak ne çıkar?”, “Hoşgörüyü zihinleri terbiye eden çarpıtılmış bir kavram olarak değerlendirmenin dayanakları nelerdir?” şeklinde zihinlerde oluşabilecek muhtemel sorulara vereceğimiz ilk cevap, bu kelimenin semantiğine (anlamına) ilişkin olacaktır. Hoş ve görü parçalarından müteşekkil olan kelime bir “bakış açısı”nı ifade etmektedir. Bir davranışa, tavra hoşgörüyle baktığınızı söylediğinizde, o davranış, tavrı “hoş” gördüğünüzü de belirtmiş olursunuz. “Hoş” gördüğünüz bir hareket -doğal olarak- sizin de yapabileceğiniz, tasvip ettiğiniz bir şeydir. Özetle diyebiliriz ki, “hoş” gördüğünüz bir şeyi o an yapmıyor olsanız da o şeyin potansiyel bir uygulayıcısı konumundasınızdır. Örneğin yere tüküren bir kişinin, bu davranışını “hoş” görmeyiz, sizin de zaman zaman yerlere tükürdüğünüz veya tükürebileceğiniz anlamına gelir.

Bu noktada “neyi” hoş gördüğünüz sizin “ne” olduğunuzla yakinen alakalıdır. Hoşgörünün eş anlamlısı gibi gösterilen “müsamaha” kavramı ise hoşgörüden çok farklı olarak, karşılıklı müsaade etmek, izin vermek,

anlayış göstermek anlamlarını içermektedir. Müsamaha gösterdiğiniz bir davranışı, tasvip etmemekte ancak o davranışı “belirli ölçüler içinde” kabullenmektesinizdir. Deminki örneğe dönersek, yere tüküren kişiye “müsamaha” gösteren kişi, -bu davranışı tasvip etmemekle, “hoş” görmemekle birlikte- mevcut koşullar içinde ve belli ölçülerde bu tür bir davranışa izin vermektedir.

Hoşgörü ve müsamaha kavramlarının kullanımları itibariyle ifade ettikleri anlamların, hangi noktada birbirinden açıkça farklılaştığını ifade ettikten sonra, biraz da hoşgörü kavramının hangi sebeplerle müsamahanın yerine ikame edilmeye çalışıldığına değinmeye çalışalım.

Hoşgörü kavramının yaygınlaşması, bu kavrama sahip çıkılması, sivil toplum, görecelilik, demokrasi, çoğulculuk, toplumsal uzlaşma, bir arada yaşama, çok seslilik gibi kavram ve tanımların yaygınlaşmasıyla eş zamanlıdır. Aslında bütün bu tanımlar ve kavramlar birbirlerini “tamamlayan” yönleri sahiptirler.

Göreceliğe bağlı olmayan bir hoşgörü, hoşgörüsüz bir uzlaşma, uzlaşmasız bir sivil toplum, sivil toplum formunda yapılanmamış çok sesli, çoğulcu bir demokrasi düşünülemez. İslam’ın aslında bir hoşgörü dini olduğunun, hoşgörünün temellerinin İslam’a dayandığının ısrarla vurgulanması müslümanların hoşgörülü olmaya çağırılması kabaca “uzlaşma örgüsü” adını verebileceğimiz bu zincirleme yapıdan bağımsız düşünülemezcek olgulardır.

İslâm’ın bir hoşgörü dini olduğunu söyleyenler genel olarak iki Kur’ânî ifadeyi bu görüşlerine dayanak göstermektedirler. “*Dinde zorlama yoktur*” ve “*Sizin dininiz size, benim dinim bana!*”

Kavramların insanların düşüncelerine, değerlendirmelerine “nasıl” etkin bir şekilde müdahil olabildiği bu noktada iyice açıklık kazanmaktadır. Zikredilen iki Kur’ânî ifade, “müsamaha” kavramı ile tanımlanabilecek durumlara işaret etmekteyken, “hoşgörü” sinsice, zihinleri terbiye edici, daha doğrusu bulandırıcı bir şekilde müsamahanın yerini almış durumdadır.

Kur’ân-ı Kerim’de yer alan -farklı düşünce ve inançtaki insanlarla müslümanlar arasındaki- ilişkilerin tanımlanması hoşgörü kavramıyla değil,

müşamaha kavramıyla “sahih” bir zemine oturmaktadır. “Sizin dininiz size, benim dinim bana” ifadesi, acaba karşı taraftaki dini ve mensuplarını “hoş-görme”yi mi tavsiye ediyor, yoksa o dinle İslam arasına kesin, net bir çizgi çekmeyi ve ilişkilerde belirli bir müşamaha, karşılıklı tahammül çerçevesi oluşturmayı mı öngörüyor?

“*Dinde zorlama yoktur*” ifadesini ele alırsak, Kur’an’ın bütünlüğü çerçevesinde gerçekten de insanlar dinlerini seçmekte özgürdüler ve “insanların seçimleri” -tercihlerini hangi yönde kullanırlarsa kullansınlar- “hoşgörülebilir.” Ancak burada “hoş” görülebilecek olan şey, seçilmiş olan herhangi bir İslam dışı din değil, bizzatıhi “seçme hakkı”nın kendisidir. Yani bir müslüman Budizm’i “hoş” görmez, ama İnsanların “Budizm’i seçme hakları”nı “hoş” görebilir.

“*Dinde zorlama yoktur*” ifadesi müslümanların “birbirleriyle” olan ilişkilerini de içine almaktadır. İslam’ı kendisine din olarak seçmiş bir kişinin, hareket ve tavırlarında tümüyle özgür olduğunu söylemesi mümkün değildir. Bir müslüman -veya bir gayrimüslim- toplum içinde istediği her davranışı yapma hakkına sahip değildir. Toplumun dokusunu olumsuz yönde etkileyecek olan davranış ve tutumlar -Kur’anî mantık çerçevesinde- “hoş” görülemez. Bu tür davranışlara gösterilebilecek “müşamaha”nın ölçüleri ise Kur’an’da ve Hz. Muhammed’in (s.a.s.) uygulamalarında açık şekilde yer almaktadır.

İnsanların birbirleriyle olan ilişkilerinde “anahtar bir kavram” olarak ortaya konulan hoşgörü, içerdiği bütün olumsuzluklara rağmen, hoş bir “görünüme” sahiptir. Bu kavram insanlararası ilişkilerdeki esnekliğin, anlayışın, iyi niyetin ve özverinin sembolü haline getirilmiş ve “hoşgörüye karşıyım” demek, neredeyse imkansız kılınmıştır. Birçok insan, “hoşgördüğün” şeylerle birlikte neleri savunduğunun ve savunduğu bu şeyleri farkında olmadan nasıl içselleştirdiğinin bilincine varamamaktadır.

Yukarıda da belirttiğimiz ifadeyi tekrarlırsak, “neyi” hoş gördüğünüz sizin “ne” olduğunuzla yakinen alâkalıdır. Hoşgördüğünüz “bir şey”, bir süre sonra “sizi o şeyle uyumlu hale getirme” potansiyeline sahiptir. Bir müslümanın neyi “hoş” görüp neyi “hoş” göremeyeceği sorusunun cevabı bu kavramın kullanımının sıklaşması ve içerdiği anlamın iyice gölgeli hale gelmesiyle birlikte, Kur’anî ölçülerden gitgide uzaklaşmaktadır.

Netice itibariyle, “sun’i” bir kavram olarak değerlendirebileceğimiz, hoşgörü, içerdği anlamın niteliği (ve kullanım sıklığı) itibariyle, insanların zihinlerinde ciddi tahribatlar yapmaktadır. Bizim açımızdan asıl üzücü ve düşündürücü olan, müslümanlar arasında da bu söylemin yaygınlık kazanmış olmasıdır. Özellikle sivil toplum, toplumsal uzlaşma, çok seslilik, hukuk çokluğu, bir arada yaşama gibi kavram ve ifadenin İslam’la kaynaştırma çabasında olan çevreler, son zamanlarda “hoşgörü”yü kendilerine bayrak edinmiş durumdadır. Fakat yine aynı çevreler kendilerinden farklı düşünen ve bu düşüncelerini ifade eden müslümanlara hiç de “hoşgörülü” yaklaşmamakta, belki de gayrimüslimlere karşı hoşgörülü davranırken, onlarla uzlaşmaya çalışırken, bastırarak içlerinde biriktirdikleri kin, öfke ve hiddeti müslüman kardeşleriyle paylaşmayı(!) tercih etmektedirler.

Bir kez daha tekrarlamak gerekirse, “neyi” hoşgördüğümüz “ne” olduğumuzdan bağımsız olamaz, olmamalıdır. *“(Müminler) kâfirlere karşı sert, kendi aralarında ise merhametlidirler.”*³⁴⁰

Tevhid ve Uzlaşma

Tâviz ve uzlaşma anlamında Arapça’da “müdâhene” kelimesi kullanılır. Müdâhene; yağ çekmek, okşamak, yumuşak davranmak, uzlaşmak, müsâmaha göstermek, hoşgörü, kararsızlık göstermek gibi anlamlara gelir. Kur’an tâbiri olarak “hakka bâtili karıştırmak”, “müdâhene”, “tâviz” ve “uzlaşma” kavramları aşağı yukarı aynı anlamlarda kullanılırlar: İki yüzlü davranmak, net ve açık olmamak, bâtili ve düşmanı hoş görmek, idâre-i maslahatçılık yapmak anlamında bu kelimelerden biri kullanılabilir. Bunlar, genellikle dinin tasvip etmediği ahlâkî problemler olmakla birlikte, bazen itikadî bir sorun olarak da karşımıza çıkmaktadır. Uzlaşma ve tâviz, itikadî farklılığı önemsememek ve İslâm dışı düzenle ve egemen çevrelerle sürtüşmesiz yaşamaktır. Uzlaşma; inanç, duygu ve eylem alanlarının bölünmesini sonuçlandıran bir tavidir.

Bâtıl taraftarlarının hak dâvâ adamlarına karşı tavırları; mücadele etme, karşı çıkma, zulüm ve işkenceye başvurma olduğu gibi, aynı zamanda hak dâvâyı saptırmak için tâviz ve uzlaşmadır. Tâviz ve uzlaşma, bâtıl savaşılarının önemli bir silâhıdır; kalleşçe kullanılan bir silâh. Uzlaşma

340 48/Fetih, 29; Murat Ural, Haksöz Dergisi, sayı: 58, Ocak 96

teklifi, bâtilın hak karşısında geri çekilmeye başlamasının göstergesi olduğu kadar; kendini korumak için hakkı pasifize etmeyi amaçlayan şeytânî bir taktik ve metoddur. Onlar bu tavır ve istekleriyle, bir taraftan İslâmî hareketi ilkelerinden saptırmak, diğer yönden de onu etkisizleştirmek ve halkın gözünden düşürecek propaganda aracı yapmak isterler. Uzlaşmaya yanaşan mü'minleri böylece ilkelerinden tâviz veren, uzlaşmacı, dâvâsını satan, kıvırtan, menfaatçi, pragmatist, zayıf karakterli ve kişiliksiz ilân edebilecekler ve kamuoyunda küçük düşürecekler, gelişmeyi durduracaklardır.

Hakkı savunan insan için ise uzlaşma, en hafif deyimle bir bid'at ve dalâlet, bir sapma, dünyayı âhirete tercih etme ve sahip olunması gereken müslümanca şereften mahrum olmadır. İlkesizliktir, günü kurtarmaya çalışmaktır, idâre-i maslahatçılık ve pragmatizmdir. Hakkı olmadığı halde Allah'ın dini üzerine pazarlık yapmaktır. Suça ve suçluya göz yummaktır. Hak dâvânın mensuplarından Cenâb-ı Hakk'ın istediği şeyler: Hakkı eğip bükmeden söylemek, Allah'ın hükümlerini tebliğ edip uygulamak, emrolunduğu şekilde sırât-ı müstakim çizgisinde saptanmadan dosdoğru hareket etmek, bâtila karşı net tavır koymak, takvâ, cihad ve sabır silâhlarını kuşanmak, tâviz ve uzlaşmaya yanaşmamaktır. Bir müslümanın vahiyle belirlenmiş herhangi bir prensipten vazgeçmesi, hakkında nass olan bir konuda pazarlık yapması inancıyla bağdaşacak bir tavır değildir. Allah'ın emirlerinin büyüğü-küçüğü, temeli-teferruatı, önemlisi-önemsizi, tâviz verilecek olanı-olmayanı olmaz. İman esasları ve dinin ilkeleri, bölünme kabul etmeyen bir bütündür. Rasûller ve onların vârisleri âlimler başta olmak üzere İslâmî hareket mensupları, Allah'ın rızâsından başka beklentileri olmayan âhireti dünyaya tercih eden dâvâ erleridir. Onlar, etkin ve yetkin müşriklerin tehdit ve zulûmlerinden korkmayacakları gibi, dâvâlarını ve kendilerini pazarlık aracı yapamazlar, kiralayamaz ve satamazlar. Bir müslümana Allah'ın vereceği karşılıktan/ödülünden daha büyük bir bedel icad edilememiştir, edilemeyecektir. Onlar, halktan bir karşılık istemezler, onların ücretlerini Allah verecektir.³⁴¹

Abese sûresinin nüzul sebebinden de öğreniyoruz ki, Rasûlullah tarafından bile, daha geniş kitleleri harekete katmak, dâvâyâ hizmet için dahi olsa, bir müslümanın rencide olabileceği en küçük bir davranış onaylan-

341 26/Şuarâ, 109, 127, 145, 164, 180; 11/Hûd, 29, 50-51, 80; 36/Yâsin, 21 vd.

maz; nerede kaldı ki dâvâyı/İslâm'ı rencide edecek bir tavır, yani tâviz Kur'an'dan destek ve cevaz bulsun!

Tâviz vermeksizin anlaşma yapmak ayrı şeydir; uzlaşma ayrı. İslâm'ın hükümleri konusunda en küçük bir pazarlık yapmaksızın, Allah'a gerektiği gibi kulluk yapmak, O'na hiç bir şeyi ortak koşmamak, dini eğip bükmeden, saptırmadan yaşayıp tebliğ etmek gibi temel ilkelerden tâviz vermeden kâfirlerle anlaşma yapılabilir. Yeter ki İslâm'ın ve müslümanların izzetine zarar verilmesin. Ama unutulmamalıdır ki, bâtılı savunan çıkar gruplarının esas amaçları, İslâmî hareketi saptırmak veya satın almak ya da boğmaya çalışmaktır.

Kur'an'ın Tâviz ve Uzlaşmaya Bakışı: Kur'an'da Allah, İslâmî tebliğ ve faaliyetin güçlenmeye başladığı dönemlerde müşriklerin mü'minlerle uzlaşma taleplerinden bahsetmektedir. Onların teklif ve tehditlerine uyup İslâm'ın temel ilkelerinden, tevhidi anlayıştan tâviz vererek uzlaşmaması için Kur'an, Rasûlullah'ın şahsında bütün mü'minleri uyarmaktadır: “(Sana şu tâlimatı verdik:) Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma. Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmalarına dikkat et. Eğer (hükümden) yüz çevirirlerse bil ki (bununla) Allah ancak, günahlarının bir kısmını onların başına belâ etmek ister. İnsanların birçoğu da zaten yoldan çıkmışlardır.” (5/Mâide, 49). Allah Teâlâ, müşriklerin arzularına, hevâ ve heveslerine uymamak ve Allah'ın hükümlerinden bir kısmının bile uygulanmasından tâviz vermemeyi peygamber şahsında mü'minlere emretmektedir.

“Doğrusu Rabbin, kendi yolundan sapan kişiyi en iyi bilendir, hidâyete erenleri de en iyi bilen O'dur. O halde, (hakikati) yalan sayanlara boyun eğme! Onlar isterler ki, sen yumuşak davranasın da onlar da sana yumuşak davransınlar. (Rasûlüm!) Alabildiğine yemin eden, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan lâf götürüp getiren, iyiliği hep engelleyen, mütecâviz, günaha dadanmış, kaba ve haşin, bütün bunlardan sonra bir de soysuzlukla damgalanmış kimselerden hiçbirine, mal ve oğulları vardır diye, sakın boyun eğme. Ona âyetlerimiz okunduğu zaman o, ‘öncekilerin masalları!’ der. Biz yakında onun burnuna damga vuracağız (gururunu kırıp rezil edeceğiz).”³⁴² Müşriklerin, Rasûlullah'tan tevhid mücâdelesinde tâviz verip uzlaşma için-

de olması yönünde istekleriyle ilgili olarak bu âyetler nâzil olmuştur. Etkili çevreler siyasal güçlerini kullanarak, yetkili güçler egemenliklerini perçinlemek için, para babaları paralarıyla her şeyi satın alabileceklerini düşünerek ve bu sınıfların tümü müstaz'af halkın kanına ve canına yapışan saldırgan pençelerinin koparılacağını düşündüklerinden hak dâvâ eri tevhid önderlerine ya baskı yapmış veya uzlaşmaya zorlamışlardır. Bâtıl zihniyetin özelliğidir bu; kendi çıkarlarını sürdürmek için her zaman ve her mekânda hak dâvâyı savunanları tâviz ve uzlaşmayla etkisiz hale getirmeye çalışmak. “Onlar isterler ki, sen yumuşak davranasın da onlar da sana yumuşak davranınsınlar.”³⁴³

“Sizin de kendileri gibi kâfir olmanızı/inkâr etmenizi istediler ki onlarla eşit olasınız.”³⁴⁴ “(Müşrikler,) sana vahyettiğimizden başka bir şeyi yalan yere bize isnat etmen için seni, nerdeyse sana vahyettiğimizden saptıracaklar ve ancak o takdirde seni candan dost kabul edeceklerdi. Eğer seni sebatkâr kılmısaydık, gerçekten, neredeyse onlara birazcık meyledecektin. O takdirde hiç şüphesiz sana hayatın ve ölümün sıkıntılarını kat kat tattırırdık; sonra Bize karşı kendin için bir yardımcı da bulamazdın.”³⁴⁵ “Sabah akşam Rable-rine, O’nun rızâsını dileyerek duâ edenlerle birlikte candan sebat et. Dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerini onlardan çevirme. Kalbini Bizi anmak-tan gâfil kıldığımız, kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme.”³⁴⁶ “De ki: ‘Ey kâfirler! Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam/kulluk etmem. Siz de benim ibâdet ettiğime kulluk etmiyorsunuz. Ben sizin taptıklarınıza asla tapacak/kulluk edecek değilim. Evet, siz de benim ibâdet ettiğime kulluk yapıyor değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de bana!’”³⁴⁷ “Onlara âyetlerimiz açık açık okunduğu zaman, (öldükten sonra) Bize kavuşmayı beklemeyenler: ‘Ya bundan başka bir Kur’an getir veya bunu değiştir!’ dediler. De ki: Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben, bana vahyolunandan başkasına uymam. Çünkü Rabbime isyan edersem elbette büyük günün azâbından korkarım.”³⁴⁸

343 68/Kalem, 9

344 4/Nisâ, 89

345 17/İsrâ, 73-75

346 18/Kehf, 28

347 109/Kâfirûn, 1-6

348 10/Yûnus, 15

Zamanımızda olduğu gibi, Kur'an-ı Kerim'in indiği devirde de kendi kafalarına göre din icat edenler veya Allah'ın hükümlerinin kendi arzu ve heveslerine göre değiştirilmesini isteyenler olmuştur. Hâlbuki Kur'an belli dönemlerdeki insanların geçici ve değişken arzularını karşılamak için değil; Kıyâmete kadar bütün insanlığın ruhî, ahlâkî ve mânevî ihtiyaçlarını karşılamak, dünyevî ve uhrevî saâdetin yolunu göstermek için indirilmiştir. Bu sebeptendir ki, âyetle belirtildiği gibi Peygamber de dâhil olmak üzere hiç kimsenin Kur'an'ın hükümlerini değiştirme veya onları tâviz pazarlığına koyma yetkisi yoktur.

Ve Birkaç Hadis-i Şerif: “Benden sonra birtakım emîrler (idareciler) olacaktır. Kim onların yalanlarını tasdik eder, yaptıkları zulümde kendilerine yardımcı olursa benden değildir. Ben de onlardan değilim. O kimse benim ‘havz’ımın etrafına yaklaşamayacaktır. Kim onların yalanlarını tasdik etmez, zulümlerinde onlara yardım etmezse bendendir. Ben de onunla beraberim. Ve o kimse havzımın kenarında bana ulaşacaktır.”³⁴⁹ “Benden sonra, yakında birtakım sultanlar/yöneticiler peydah olur. Kapılarında fitneler develerin yatakları gibidir. Kimseye bir hayır göstermezler (ellerinden kimse hayır görmez). Bir şey verirlerse, ancak onların dinlerinden bir tâviz kopararak verirler.”³⁵⁰ “Ben bir müşrikten yardım almam!”³⁵¹ “Müşriklerin ateşiyle aydınlanmayız.”³⁵²

Dileniş Değil; Direniş: Uzlaşma ve Tâvize Yanaşmamak

Uzlaşma; iki zıddın (karşıt gücün) birleştirilmek istenmesi demektir ki, bunun gerçekleşmesi aslında imkânsızdır. Eğer gerçekleşirse, artık bu iki şey, zıt/karşıt olmaktan çıkar, eşitsizliği aleyhinde olan, diğerinin hâkimiyetini kabul edip, onun içerisinde erir gider. Tâvizden kazançlı çıkanlar, gücü elinde bulunduranlardır, etkili ve yetkili çevreler, egemen güçlerdir. Mevcut ortama boyun eğip bâtıla uzlaşan statükocu kimse, gücünü kabul ettiği çevre ve zihniyetin boyasına girer. Bir müslümanın kâfirlerin şekil ve rengine girmesi mümkün müdür?

349 Sünen-i Tirmizî, 121, hadis no: 2360

350 Râmûzu'l-Ehâdis, I/302; Taberânî, Kebir; Hâkim, Müstedrek -Abdullah bin Hars'dan-

351 Müslim, hadis no: 151

352 Nesâî, Kitab: 48, bab 52

“Ey mü’minler, deyiniz ki: ‘Biz Allah’ın boyasına (dinine) girmişiz. Allah’ın boyasından daha güzel ne olabilir? İşte biz O’na ibâdet edenleriz.”³⁵³

Hakkı bâtilla örtüp hakka bâtılın katıldığı bu sentez ve tâvizci yaklaşım, Allah’ın insana fitrat boyasıyla sürdüğü rengi, bâtılın çirkin renkleriyle karıştırarak alaca bulaca olmak, çok renkli olacağım diye renksizleşmektir. Bukalemun, bir hayvandır, düşmanından korunmak için renk değiştirmesi onunla ilgili olarak İlâhî sanatın tecellîsidir. Ama insan için bulunduğu ortama göre renk alan yapı, iki yüzlülüktür; onurlu müslümanın değil, şahsiyetsiz münâfiğin karakteridir.

Müslümanın, sadece Kendisinden korkmasını isteyip, başkalarından korkmasını yasaklayan Rabbimiz³⁵⁴, bu emrine uymayan kimseye çoğu zaman korktuklarını musallat eder ki, Kendisinden başkasından korkmanın cezasını çeksin. İşte tâviz ve uzlaşma, bâtıldan korkmanın sonucu gerçekleştiği için tâvizkâr tutumlar, bir müslümanı, kurtulmak için yılana sarılanın konumuna düşürmektedir. Örnek mi? Onlarca örneği, herkes kendi tecrübeleri ve gözlemlerinden yola çıkarak verebilir. Kur’an’da da buna örnekler az değildir. Meselâ, Hz. Yakub, Yusuf’u oyun için götürmek isteyen hileci kardeşlerine “onu bir kurdun yemesinden korkarım”³⁵⁵ demişti; Allah da, kurt yemediği halde kurdun yediği gibi bir acıyı ona tattırdı.³⁵⁶

İslâm’la câhiliyyenin kesişmesi, uyuşması mümkün değildir. Hakla bâtılın, imanla küfrün birleşip bir araya gelmesi eşyanın tabiatına aykırıdır. Aralarında tarih boyunca süren ve Kıyâmete kadar da sürececek olan uzlaşmaz bir mücâdele söz konusudur. Uzlaşmayı, kesin nasslara rağmen kabul edenler, neticede Allah’ın hor gördüğü kâfirleri hoş görmeye, beşerî düzenleri kutsallaştırmaya, İslâm demokrasisinden veya demokratik İslâm’dan bahsetmeye kadar vardılar. Artık resmî devlet İslâm’ı, Atatürk tipi, onun ilkelerine uygun İslâm(!) gibi tuhaf sentezler uygulama alanları bulmakta. Hıristiyanlık benzeri, uzlaşarak tahrif edilmiş bu İslâm’ların elbette Allah’ın dini olan İslâm’la hiç bir ilgisi yoktur, bazı benzer yönleri olsa da.

353 2/Bakara, 138

354 2/Bakara, 40, 41; 3/Âl-i İmran, 175

355 12/Yusuf, 13

356 12/Yusuf, 17-18

Müslümanın İslâm'dan tâviz vererek, başka beşerî görüşlerle uzlaşarak, İslâm'ın bazı cüzlerini, bazı esaslarını pazarlık aracı görmesi mümkün değildir. Uzlaşma neticesinde kâfirlerin ve küfrün egemenliği -şeklen ve kısmen de olsa- kabul edilmiş olur ki, bu da tevhidi akîde ile bağdaşmaz. İslâm, Allah'a teslim olmak ve O'nun dışında bir güç ve hâkimiyet tanımadır. Kelime-i tevhidde bu ifade tüm kapsamıyla belirttiğinden dolayı, müslüman için her türlü tâğutun her çeşit egemenliğini reddetmek; Allah'a iman ve O'nun tek ilâh olduğunu kabul etmenin en önemli şartıdır. Hatta İslâm'ın dışındaki bütün sistem, görüş ve bunların uygulayıcıları anlamına gelen "tâğut"u reddetmek; Allah'a imandan da önce gelir ki; kalp, dil ve kafadaki tüm sapıklıklar ve sahte ilâhların egemenlikleri öncelikle "lâ = hayır" süpürgesi ile temizlenmiş olsun ve boşalan yere de hak/gerçek İlâhın kabulü yerleşsin. *"Kim tâğuta küfreder (onu tanımaz, reddeder) ve Allah'a iman ederse o muhakkak kopması mümkün olmayan en sağlam kulpa tutunmuştur. Allah kemâliyle işiten ve bilendir."*³⁵⁷

İslâm, "lâ (hayır)" kılıcıyla tâğutla işbirliğini, onunla yardımlaşmayı, ona tâviz vermeyi, onunla uzlaşmayı kesip atar. Bir tevhid eri için "lâ" ile isyan bayrağını çektiği küfür ve şirkle uzlaşma nasıl mümkün olabilir? Uzlaşma olursa küfre ve tâğutlara kıyam nasıl gerçekleşir? Tevhidin gereği olan câhiliyyeye ve tâğutlara kıyam olmadan da İslâm'ın hâkimiyeti hayal olur. Tevhidin bu esasını en iyi anlayan ve en güzel uygulayan peygamberler de kendi çağlarındaki tâğutlarla hiç bir uzlaşmaya yanaşmamışlar ve Allah'ın dininden zerre kadar tâviz vermemişlerdir. Firavun, Nemrut ve Ebû Cehillerle pazarlığa oturmamışlar, mutlak otorite olarak sadece Allah'ı kabul etmeyen tâğutlarla savaşımlardır.

Uzlaşma Teklifleri Karşısında Peygamberimiz

Rasûlullah, Mekke müşriklerini açıktan İslâm'a dâvet ettiğinde, önde gelen güçler, etkili ve yetkili çevreler, imtiyazlı sınıflar, çıkarlarıyla İslâm arasında uzlaşma mümkün olmayan bir çelişki gördüklerinden, bu dâveti kabul etmeyip düşmanca tavır aldılar. Önce Hz. Peygamber'in deli, şâir, sihirbaz olduğunu yaymaya başladılar. Bu tutmayınca, işkence, baskı ve tehditlere koyuldular. Ama Allah rasûlünün kararı kesindi ve onu hiç bir güç bu kararından çeviremiyordu. Durumun ciddiyetini anlayan müşrikler,

son çare olarak Peygamber’le uzlaşma yolları aradılar. Bu uzlaşma talepleri, Rasûl’ün daha yumuşak bir tutum içine girmesi, tanrılarına ve kutsal kabul ettikleri şeylere saygılı olması, kendilerine hoşgörü ile davranması, tapınmalarını ve putların karşılarında saygı duruşlarını küçümseyip kötülememesi, siyasi karar alma mekanizmalarına (Dâru’n-Nedve’ye/millet meclislerine) ve çıkan kararlara itaat etmesi, kurulu düzene karşı çıkması şeklindeydi. Verecekleri bazı tâvizlerine karşılık olarak, bazı tâvizler istiyorlardı.

Vermeyi teklif ettikleri bu tâvizler arasında “dilersen bir sene sen hükümdar ol ve bizi yönet; bir sene de biz yönetelim” teklifi de vardı. Ama Rasûlullah bu tekliflerin tümüne Kur’an’dan âyetler okuyarak red cevabı veriyordu. Oysa müşrikler “bizim sistemimize dokunma, ama onu gel sen yürüt” diyorlardı. Temelinde şirk ve adâletsizlik olan bâtil bir rejimin yönetimi Peygamber’in eline iki yılda bir geçseydi ne değişirdi ki?! Müşrikler de tekliflerinin bilincindeydiler. Çünkü “*biz sana uyarırsak, yerlerimizden (mevkilerimizden) hızla çekilip alınacağız.*”³⁵⁸ diyorlardı. Zaten Rasûl’ün amacı da buydu: Hâkimiyet hakkını onlardan almak, taptıkları putları ortadan kaldırmak ve şirkin yerine tevhidi, zulmün yerine İslâm adâletini, bâtilın yerine hakkı ikame etmek, yani câhiliyye sistemini kökünden yok etmek, darmadağın edip devirmektir.

Peygamber Efendimiz, müşriklerin bâtil inançlarını, ibâdet şekillerini, ekonomik zulümlerini, zorbalık ve ahlâksızlıklarını gündeme getirip tenkit etmeye ve alternatif olarak İslâm ahkâmını/nizamını sunmaya başlayınca müşriklerin tepkisinin şiddeti artmıştı. Ebû Süfyan, Velid bin Muğîre gibi Kureyş kabilesinin ileri gelenleri Ebû Tâlib’e giderek Hz. Peygamber’i şikâyet edip şöyle demişlerdi: “Ey Ebû Tâlib, yeğenin dinimizi aşağılıyor, fikirlerimizi, hayat tarzımızı saçmalık olarak niteliyor, atalarımızı sapıklıkla suçluyor. Ya onu bu işten vazgeçirirsin ya da aradan çekil, biz onun hakkından geliriz. Ona engel olmazsan iki gruptan biri helâk olana kadar savaşıyoruz.” Ebû Tâlib, müşriklerin uzlaşma taleplerini Peygamberimiz’e anlatınca Rasûl-i Ekrem’in şu meşhur cevabı verdiğini biliyoruz: “Amca, vallahi, bu dâvâdan vazgeçmem için güneşi sağ elime, ayı da sol elime verseler yine

vazgeçmem. Allah bu dini üstün getirene veya ben bu uğurda ölene kadar bir an bile mücadeleden geri kalmam.”³⁵⁹

Hız. Hamza'nın müslüman olduğu günlerde Utbe isimli müşrik, Peygamberimiz'in yanına gidip müşrikler adına şu talebi dile getirmiştir: “Ey Muhammed! Bildiğin gibi bizim aramızda aşiret ve soy bakımından saygın bir yere sahipsin. Sen kavminin başına büyük bir iş açtın. Birliklerini parçaladın, fikirlerini saçmalık olarak niteledin. Tanrılarının çokluğunu ve dinlerini ayıpladın, geçmiş atalarını karaladın. Sana bazı önerilerde bulunacağım. Eğer sen, bu getirdiğin dini kullanarak mal edinmek istiyorsan, senin için mal toplarız ve aramızda en çok mala sahip olanımız olursun. Eğer bu yaptıklarınla şeref elde etmek istiyorsan seni başımıza lider tâyin ederiz ve sensiz hiçbir şey yapmayız. Eğer kral olmak istiyorsan seni kral yaparız.” Utbe sözlerini bitirince Peygamberimiz bu pazarlık girişimini, uzlaşma teklifini hiç düşünmeden reddetmiş ve cevap olarak Fussilet sûresinin ilk âyetlerini okumuştur: *“Hâ Mîm. (Kur'an) Rahmân ve rahîm olan Allah katından indirilmiştir. Bilen bir kavim için, âyetleri Arapça olarak açıklanmış bir kitaptır. Bu Kitap müjdeleyici ve uyarıcıdır. Fakat onların çoğu yüz çevirdi. Artık dinlemezler. Ve dediler ki: 'Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz kapalıdır. Kulaklarımızda da bir ağırlık vardır. Bizimle senin aranda bir perde bulunmaktadır. Onun için sen (istediğini) yap, biz de yapacağız'. De ki: 'Ben ancak sizin gibi bir insanım. Bana ilâhınızın bir tek ilâh olduğu vahy olunuyor. Artık O'na yönelin, O'ndan mağfiret dileyin. Müşriklerin/ortak koşanların vay haline!’”*³⁶⁰

Bir gün Peygamberimiz Kâbe'yi tavaf ederken Velid bin Muğire, Ümeyye bin Halef, As bin Vâil ile karşılaştı. Bunlar, kabileleri arasında çok önemli kimselerdi. Dediler ki: “Yâ Muhammed! Gel, biz senin ibâdet ettiğine ibâdet edelim, sen de bizim taptığımıza tap. Böylece seninle ortak bir noktada buluşalım. Eğer senin ibâdet ettiğin bizimkinden hayırlıysa böylece ondan nasibimizi alırız. Yok, eğer bizim taptığımız seninkinden hayırlıysa o zaman sen bizimkinden nasibini almış olursun.”

359 İbn İshak, Siyer, Akabe Y. s. 257-263

360 41/Fussilet, 1-6

Bunun üzerine Allah Teâlâ, Rasûlü'nün cevap vermesi için şu âyetleri indirdi: *“Ey kâfirler, ben sizin taptığınıza kulluk etmem. Benim ibâdet ettiğime de siz kulluk etmezsiniz. Ben sizin taptığınıza kulluk edecek değilim; siz de benim ibâdet ettiğime kulluk edecek değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim bana!”*³⁶¹

İnsanlar arası ilişkilerinde yumuşak huylu olan, akrabalarına ve çevresindeki insanlara iyilikte bulunmayı, kolaylığı ve kolaylaştırmayı seven biri olan güzel huylu Hz. Peygamber, örneklerde görüldüğü gibi, hiç bir zaman İslâm'ın ilkelerini pazarlık konusu yapmamış, müşriklerle uzlaşmaya yanaşmamıştır.

Mekke'de zulmün, vahşet ve işkencelerin tarihe kara bir leke olarak geçtiği o karanlık günlerde, hem kendisi, hem de mü'minlere büyük baskılar olmasına rağmen, haktan en küçük bir tâviz vermemiştir. Malla şımaran müstekbirlere ve siyasal güçle azan zorbalara karşı söylenmesi gereken hak sözü gizlemeye, çarpıtmaya yeltenmemiş, putları seviyor gözükmemiş, putçuları övecek tavrı kesinlikle sergilememiştir. Kimseden çekinmeden, eğriltmeden, çıkar gruplarının arzuları doğrultusunda yorumlamadan, açık açık, net bir şekilde Kur'an'ı ve Allah'ın hükümlerini tebliğ etmiş, hayata geçirilmesi için bütün gayretini göstermiştir. O'na inanan insanlar da aynı çizgiyi büyük bedeller ödeme pahasına sürdürmüştür. Çağdaş dünyadaki müslümanların, peygamberimizin kurulu düzene karşı takındığı tavırdan mutlaka dersler çıkarması gerekir. Her şeyi ile örnek almak zorunda olduğumuz () önderimizin uzlaşma konusundaki tavrından bir başka örnek daha verelim: Rasûlullah, müşriklerle savaşmak için Bedir'e doğru yol aldığında, cesareti ve kahramanlığı ile ün yapmış bir müşrik, Rasûl-i Ekrem'in yanına geldi ve müslümanlarla birlikte savaşa katılmak istediğini söyledi. Peygamber Efendimiz, *“Ben bir müşrikten yardım almam!”* diyerek adamı geri gönderdi. Adam üç defa gelerek aynı teklifi yaptı. Üçüncü seferinde *“Allah'a ve Rasûlü'ne iman ediyorum”* deyince *“o halde yürü!”* diye orduya kattı.³⁶²

Rasûlullah, çevresinde kahramanlığı ve cesaretiyle ün yapmış bir müşriğin yardım teklifini, iman etmediği gerekçesiyle kabul etmiyor. Hâlbuki ashâb, moral yönü ile bu yardım teklifini olumlu karşılamışlardı. Ancak

361 109/Kâfirûn, 1-6

362 Müslim, hadis no: 151

Hız. Peygamber, neyin uğrunda savaştığını ashâbından daha iyi bilmekteydi. Böyle kritik bir zamanda, müslümanlarla müşrikler arasında birtakım dostluklar, yardımlaşmalar kurulursa bu, tevhidin insan hayatına yer etme mücâdelesine ileride köstek teşkil edecek, savaşta kurulan ittifaklar, giderek duygusal yaklaşımlara yol açacaktır. Oysa İslâm'ın yeryüzünde kavgasını vermenin asıl amacı, şirki, bütün düşünce ve kurumlarıyla tamamen söküp atmaktır. Bunun için de kesin ve açık bir tavır gereklidir. Şartlar ne olursa olsun, müşriklerle kurulacak bir ittifak, dinin pratikte gerçekleştirmek istediği hedeflerle bağdaşma-maktadır.

İslâm adına verilen mücâdele sürecinde müşriklerle her türlü ittifakın Rasûlullah'ca uygun görülmediği, bundan şiddetle kaçınıldığı kesin bir gerçektir. Rasûlullah bir başka hadis-i şerifinde, açıkça: *"müşriklerin ateşiyle aydınlanmayınız."*³⁶³ diye emretmiştir. Evet... Müşriklerin ateşiyle aydınlanmak, hele bizim ateşimizle onları aydınlatmak... Kâfirlere vermek, onlardan almak... Her iki konu üzerinde çokça düşünmek ve ona göre davranmak zorundayız.

İslâm'da savaşlar, kâfirlerin değil; müslümanların istediği sahalarda kabul edilir. Her çeşit İslâmî mücadele ve hizmetlerin esasları, ancak müslümanların istediği şekillerde ve İslâmî esaslara göre tanzim edilir. Bugün ise Firavunların tesbit ve müsaade ettiği, yönlendirdiği, sınırlarını çizdiği alanda mücadele ve çalışmayı tercih eden müslümanlar, Firavun'lara açıkça cephe almadan onları nasıl altedeceklerdir?

Peygamberimiz'e yapılan teklifte de, tarihte ve günümüzde yüzlerce tekrar edilen nice olaylarda da görüldüğü gibi, egemenliği ellerinde bulunduran tâğutî güçler, İslâm'ın sosyal hayata hâkim olmaya kalkmasını daima kendi şeytanî çıkarları için tehlikeli görmekte ve İslâm'ı gündeme getiren müslümanlara tâviz vererek, onlardan bazı tâvizler istemektedirler. Tâğutlar, tevhidî hareketi kontrol altına almak ve aslî çizgisinden saptırarak etkisiz hale getirmek istedikleri için bu yola başvururlar. Başlarında Peygamber ve O'nun gerçek vârisleri olan, sadece Allah'a bağlı güvenilir liderlerin bulunmadığı birçok tevhidî hareket, şeytan ve dostlarının bu tâviz alışverişi ve bu müdahalesiyle sapmış ve bağlılarını da saptırmıştır. Evet, hıristiyanlığın tevhid dini olma vasfından saparak, her türlü ahlâksızlığın, zâlim güçlerin,

363 Nesâî, Kitab 48, bab 52

şirkin emrine ve hizmetine girmesiyle sonuçlanan tahrifatına sebep, Kostantinius'un 325 yıllarında hıristiyanlıkla Roma despotizmini uzlaştırması olmuş, bugün de kolaylıkla her şeyle, her sistemle uzlaşabilecek mirası hıristiyanlık, o zamanlardan muharref bünyesine almıştır.

Padişahlık, yani hadis-i şerifteki tâbiriyle “ısıracı krallık” rejimleriyle, sarayın her türlü çıkarlarına, padişah efendilerin her türlü arzularına fetva bulmaya çalışarak Allah'ın koyduğu sınırları çokça aşan anlayışlarla uzlaştırılmasıyla Din'e nice bid'at ve hurâfeler girmiştir. İslâm, aslî yapısından, enerjik ve dinamik ölçüsünden sapmalarla, nihayet T.C.'nin emrine ve hizmetine giren, ona her türlü uygulamasında yardımcı ve fetvacı olan Diyanet İslâmcılığı meydana gelmiştir. Gelinek noktanın Osmanlı'dan miras alınan uzlaşma ve tâvizcilik sayesinde bir uzantı olduğu unutulmamalıdır. İslâm'ın istediği bir devlet olmadığı zaman, eğer uzlaşma varsa, devletin istediği İslâm ortaya çıkacaktır. Müslümanlar, basit gördükleri bir-iki tâviz verdikleri zaman, bir müddet sonra dâvânın tümüyle özünden sapması kaçınılmaz olmakta, atı alan Üsküdar'ı geçmektedir.

Gerçekte güç ve kuvvet, izzet ve şeref Allah'a aittir. O, dilediğini güçlü kılar.³⁶⁴ Kâfirler zâhiren güçlü görünseler de bu görünüm; sanaldır, hallüsinasyondur. Müslümanlar, önce Allah'a, sonra az sayıda ve imkânda olsalar bile O'nun verdiği güce ve izzete sahip olan kendilerine güvenmek zorundadırlar. Bilmelidirler ki, *“Allah'ın izniyle nice az bir topluluk, daha çok topluluğa gâlip/üstün gelmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir.”* (³⁶⁵) Allah'a ve kendine güvenen bir müslüman, hangi şartlarda ve durumda olursa olsun, hakiki manada güçsüz olan müşrik güçlere yaslanmayı kabul edemez ve onlarla uzlaşmaz. Çünkü mü'min, dâvâsında haklı olduğuna ve Allah'ın yardım edeceğine kesin olarak inanır ve kâfirlerden korkmaz. Neticeyi ve zaferi Allah'ın vereceğini bilir. Bu özgüvene sahip olmayan, kendinden zâhiren daha üstün konumdaki zorba güçlere karşı mücadeleyi göze alamaz ve onun tahakkümü anlamını taşıyan uzlaşmadan başka bir seçeneği olmadığını varsayarak zulme, sömürüye, yönetilmeye, şerefsizliğe, kula kul olmaya boyun eğer.

Müslümanın tâviz vermesi kadar, tâviz alması da çoğu zaman dâvâsına zararlı olur. Kâfirlerin bu tâvizleri, kendilerini veya rejimlerini müslüman-

364 3/Âli İmran, 126

365 2/Bakara, 249

lara biraz daha benimsettirmesi, onları iğdiş ederek uzlaşmaya girmesi, neticede dâvâyı saptırıcı sonuçlar doğuran oyunların tezgâhı gibi şeytanî hileler olarak kabul edilmelidir.

Uzlaşma; düşüncelerde, değerlerde, ölçülerde, prensiplerde, sosyal ve siyasal tavırlarda çöküş içine girmek, sivil itaatsizliği bile becerememektir. Uzlaşma, kaypaklıktır, ilkesizliktir. Olduğu gibi görünmemek, görüldüğü gibi olmamaktır. Uzlaşma, psikolojik mağlubiyettir. İzzetin Allah katında ve mü'minlerin hakkı olduğunu unutmak, zelil olanları aziz kılmaya çalışmaktır. Düşmanı gözde büyütmek, bükemediği eli öpmektir; o elin az sonra boğazını sıkmaya hazırlandığını unutmaktır. Uzlaşma, hak ölçülerle uyuşmaz ama kapitalizm, pragmatizm ve makyavelizmle uyuşan ve örtüşen yönleri az sayılmaz; her şeyi pazarlık konusu yapmaktır uzlaşma; faydayı dâvânın önüne geçirebilmektir. Rasyonel/akılcı olmak ve dâvâ eri mücâhide Allah'ın yardım vaadlerini ve dâvânın Allah'la bağlantısını göz ardı etmek, kâfirler hangi yoldan başarılı oluyorsa o yolları denemektir. (Hâlbuki Kur'an'dan açık bir şekilde anlaşılmaktadır ki, mü'minlerle ilgili sünnetullah, kâfirlerle ilgili sünnetullahtan çok farklıdır.) Mutlak doğruyu, vahye ait hakikatleri, babasının malı imiş gibi değerlendirmektir. Bana dokunmayan yılan bin yaşasın deyip yılanların yaşamasına yardımcı olmak, ömürlerini uzatmaktır. Haktan taviz ve uzlaşma, yok olmak ilâhî kaderi olan, her an komada yaşayıp can çekişen bâtılın iskeletine kan pompalamaktır.

Laiklik, ırkçılık, milliyetçilik, demokratlık, materyalizm, determinizm, tarih kutsayıcılığı, örf-âdet ve gelenekçilik, pragmatizm, makyavelizm... hep uzlaşmacılıktır. Dergi, dernek, vakıf, özel okul, radyo, televizyon, parti, teşkilât gibi sistem içi araçları kullanırken çok hassas olunmalı veya ileride tâviz vermeyecek kesin tedbirler ve ilkeler baştan kesin kararlara bağlanmalıdır. Çünkü bunlar, çoğunlukla uzlaşmacı zihniyete kurban edilerek “hizmet ediyoruz” derken giderek bu araçlar amaçlaştırılmakta ve ava giden avlanmaktadır.

İslâmî duyarlılık ve inkılâpçı tavırlarla kanunlar lastik gibi en sonuna kadar uzatılıp sündürülmeli veya görmezden gelinmelidir ki bu tür araçların kullanımı meşrû olabilsin. Bu da tahmin edildiğinden çok zor ve güzel örnekleri yok denilecek kadar az olan bir durumdur. Risk büyüktür; ya bunca maddî-manevî fedakârlıkları, birikim ve emekleri kaybetmek, ya da bu araçlar vasıtasıyla Hak rızasını ve imtihanı kaybetmek.

Çoğunlukla görülen odur ki, bu tür silâhlar geri tepmekte, düşmanı değil; kullananları ve destekleyicilerini vurup yaralamaktadır. Az sayıda ki istisnaları hâriç tutarak, müslümanların eliyle ve imkânlarıyla bâtilin güçlenmesine yol açan bu araçların temel vasıflarının taviz araçları olduğu yaklaşımını haklı gösteren bolca örnekler vardır.

Demokratik yapılanma ve resmî çalışmalar, ister istemez uzlaşmacı yaklaşımlardır. Bu uzlaşmacı ve demokratik yaklaşım, Hasan el-Bennâ, Abdülkadir Udeh ve Seyyid Kutub'lar zamanında dünyayı titreten İhvân-ı Müslimîn hareketini ne hale getirdi, gören gözler için yakın tarihin bize ihtarıdır. Resmî tabelâlar altında ve düzenin belirlediği ve yönlendirdiği alanlardaki gayretler, az veya çok tâviz vermeyi kolayca kabullendiğinden bereketsizlikle sonuçlanmaktadır. Cennet, kılıçların gölgesinde olduğu gibi; izzet ve onur da hak prensiplerden tâviz vermeyen şahsiyetli, kimlikli müslümanların hakkıdır.

Hakkı ketm etmek (gizlemek) ve hakkı bâtulla örtüp hakka bâtılı karıştırmak, Din'i kuşa benzetmektir. Hak Din'in etkisizleştirilmesi, atmalar ve katmalar yoluyla olmuştur. Atma, hakkı gizlemek; katma ise hakka bâtılı karıştırmaktır. Hakkı/İslâm'ı bâtilin/kâfirlerin istediği, râzı olduğu şekle koymak veya konulan bu şekle karşı çıkmamaktır. O yüzden dinin temel ilkelerin-den tâviz, itikadı ilgilendiren bir vakadır; ihanettir veya en azından ihanete seyirci kalmaktır.

İnsan Niçin Tâviz Verir, Düşmanıyla Uzlaşmaya Girer?

İnsanın niçin tâviz verme ihtiyacı hissettiğinin sebeplerini saymaya çalışalım:

a- Ya dâvâsının prensiplerinde uzlaşmacılığa teşvik veya en azından ruhsat vardır. Bu, müslümanın dâvâsı için kesinlikle geçerli değildir. *“Allah, kâfirlere mü'minlerin aleyhinde asla bir yol vermez.”*³⁶⁶ *“İzzet (şeref, güç ve kuvvet) Allah'ındır, Rasûlü'nün ve mü'minlerindir.”*³⁶⁷ Ayrıca, tevhid kelimesinin “lâ” ile tanrılık iddia eden Allah'ın dışındakilere “hayır!” la başlaması; yukarıda izah edilen peygamberimizin müşriklerin uzlaşma ve yardım tek-

366 4/Nisâ, 141

367 63/Münâfikûn, 8

liflerine kesin red cevabı vermesi ve “müşriklerin ateşiyle aydınlanmayınız” gibi açık nasslarla bu uzlaşmacı yolun tıkalı olduğu belgelenmiştir.

b- Ya tâviz verdiği bazı parçalar, insan için fazla mühim olmayan, uğrunda zahmet çekmeye değmeyen, olmasa da olabilecek cinsten hafif değerlerdir. Bu da müslümanın dâvâsı için düşünülemez. İslâm parçalanmaz bir bütündür. İslâm’ın bir esasını yok sayan, hafife alan kimse İslâm’ın dışına çıkar. İslâm’a hiç bir şey galebe çalamaz. Onun en küçük cüzüne, bir müslümanın bin kellesi olsa, tümünü gözünü kırpmadan feda edebilir/etmelidir. En küçük İslâmî bir esas bile dünya nimetlerinin tümüne değışilemez. İslâm’ın her türlü esaslarını kabul ettikleri halde, sadece zekât vermeyen bir kabileye Hz. Ebûbekir’in savaş açması bile bu konuda delil olarak yeter. (“Dinimizde ‘İslâm devleti’ diye bir kavram yoktur”, “en güzel demokrasi İslâm’dır” diye vecizeler(!) döktüren, “başörtüsü teferruatır” diyen ve diploma için kızların başını açması câizdir, diye fetvâ verenlerin kulakları çınlasın.)

c- Ya karşılığında daha kıymetli şeyle alır, böylece dâvâya hizmet etmiş olur. Beşerî değer ölçüleriyle, müstekbirlerin verdiği tâvizlerin büyük, istedikleri tâvizin ise küçük görülme-sinden dolayı tâviz verilir. Şeytanın Hz. Âdem’e cennette ebedî kalma vaadi karşılığında yasak ağaçtan yeme tâvizini istemesi gibi.³⁶⁸ Şeytan ne verdiğini ve ne istediğini gayet iyi bilmektedir. Şeytan ve dostlarının verdiği büyük tâviz, dâvâ için yararlı gözükse de; istedikleri küçük tâviz, müslümanları Allah’ın yardımından uzaklaştırmakta ve dâvâyı kişisel görüşlere göre değışebilen beşerî bir dâvâ hüviyetine sokmaktadır. Kâfirlerin vereceğı hiç bir tâviz, Allah’ın dünyadaki yardımından ve âhiretteki cennetinden büyük olamaz. Abese sûresinin nüzul sebebi ve Allah’ın ihtarı, hizmet için çok iyi niyetlerle ve küçük bir tâvize açılan tüm kapıları kapamıştır.

d- Ya korktuğı için tâviz verir. “Yoksa onlardan mı korkuyorsunuz? Eğer gerçek mü’minlerden iseniz Allah kendisinden korkmanıza daha lâyıktır.”³⁶⁹ “İnsanlardan korkmayın; Benden korkun. Benim âyetlerimi az bir karşılıkla satmayın. Kim Allah’ın indirdiğı hükümlerle hüküm vermezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.”³⁷⁰

368 20/Tâhâ, 120-121

369 9/Tevbe, 13

370 5/Mâide, 44

e- Ya kendisine ve dâvâsına itimadı, güveni tam değildir. Kendi kimliği ve dâvâsının hüviyetini açıklamaktan ürken şahsiyetsiz bir zavallıdır. Şeref ve izzeti, kendi dâvâsının dışında arar. Bukalemun tiplidir. Onun için kolaylıkla tâviz verip rahatına bakar. “O münâfıklar ki, mü’minleri bırakarak kâfirleri dost ediniyorlar. İzzeti (şeref ve zaferi) onların yanında mı arıyorlar? Muhakkak ki bütün izzet kudret Allah’ındır.”³⁷¹

Evet... Uzlaşma ve tâviz, tevhidi harekete, bütüncü, radikal, köktenci, inkılâpçı anlayışa set vurur. Ve uzlaşma, karşı çıkılamaz ve değiştirilemez bir kader değildir.

Tâviz ve Uzlaşmayı Red, Küfre Meydan Okumak ve Ateşten Gömlek Giymektir

Her tâviz, yeni ve daha büyük tâvizler doğurur. Amellerdeki tâvizler, inançlardaki tâvizlere yol açabilir. Tâviz vererek inandığını yaşamayan, yaşadığı gibi inanmaya başlar. Onun için tâvizkâr anlayışı reddeden genç müslümanlar, kendi pratik yaşayışlarındaki her türlü uzlaşma ve tâvize de öncelikle karşı olmalı ve kendine sülûk gibi yapışan bu bâtil asalakları söküp atmalıdır.

Amerikan saç modeli, Amerikan tipi daracık kot pantolonuyla, elindeki Marlboro veya Coca Cola’sıyla Amerika’ya karşı çıkıp kafa tutmak, teoride bile Amerika düşmanı olmak mümkün değildir. Kişinin karşı çıktığı düşmanını gözünde büyütüp ona benzemesi, onu nice konuda örnek alması, düşmanlıkla bağdaşacak şey değildir.

Müslümanların nüfuslarının % 99’larla ifade edildiği topraklarda küfürün her yönüyle egemen olmasının temel sebeplerinden biri bu uzlaşmacı yaklaşımdır. Kıyam ve devrim yolunun çok yokuş olmasının en önemli sebebi; tâviz vermeyi, uzlaşmayı normal, câiz, hatta hizmet ve cihad sayan gâfil veya hâinlerdir. Nice mücâhid(!), küfür çarklarını çevirmek, Allah’ın indirdiklerinin dışındakilerle hükmetmek için yarışa katılmaktadır. Nice İslâmcı(!) sermaye, kapitalist ekonominin kurallarıyla holdingleşme ve Karunlaşma için ne tür atraksiyonlar yapmaktadır! Nice hacı ve hoca kızları, İslâm’a hizmet için başını açmakta, nice müslüman genç İslâm için putlara

371 4/Nisâ, 139

ve tâgutlara saygı duyup itaat etmeye koşmaktadır. Nice küfür sayılacak söz ve davranışlar İslâm(!) için yerine getirilmektedir. Allah'a kul olmayı bırakıp emir kulu olmak, kâfir de olsa yetkili ve etkili kişilere/kurallara boyun eğmek, hizmet ve sevap kabul edilmektedir. Örnekleri çoğaltmak mümkün; ama zülf-i yâre dokunup fincancı katırları ürkütmek de...

Uzlaşma ve tâvizi red; bâtılla “uyuşma”yı red anlamına geldiği gibi, “uyuşukluğu” da reddetmek demektir. Tâviz ve hoşgörü ninnileriyle uyutulan, uzlaşma afyonuyla uyuşturulan devin, hipnotizörü ve doktor kıyafetindeki katili farkedip şahlanmasıdır bu red. Uyanış ve diriliştir. Kötülüğe/Bâtıla elle, dille ve hiç olmazsa kalple karşı çıkıp değiştirme bilinci ve görevi ile bâtılla/münkerle uzlaşmayı, *“bundan sonrasında hardal tanesi kadar iman yoktur.”* hükmüyle değerlendirmektedir.

Savaşçı kimliğini kuşanmaktır uzlaşmayı reddetmek. Yakın çevreden başlayarak bütün dünyaya tavrı almak, meydan okumaktır. Cihada en azından teorik olarak adım atmak, eylem bilincine ulaşmak, kıyam ateşini tutuşturmadır. Gemileri yakmaktır. Arkaya bakmadan sırât-ı müstakim çizgisinde zafere ve/veya cennete doğru koşu için start vermek, yarışı başlatmaktır. Belki imanı tartışılacak takvâsız, sıradan bir müslüman olmaktan; dâvâ adamı, Allah eri, şehâdet âşığı fedâi bir mücahid tavrı demektir. Onun için yürek ister; hem cesaret, hem de cesaretin beslendiği enerji olan iman ve takvâ anlamında yürek ister; mangal gibi yürek. Mangalda kül bırakmayacak şekilde nutuk atmak, sonra yan gelip yatmakla uzlaşma ve tâviz yolu reddedilmiş olmaz; Sadece ona buna çatılarak nefisler tatmin edilmiş olur. Uzlaşmayı red, köleliği reddir, rahatı terk etmektir, zenginliği reddetmektir, yataкта ölmeyi düşünmemektir. Eyleme, cihada, direnişe, sabıra, takvâyâ, uykusuzluğa, açlığa, -tabii kahramanlığa ve şehidliğe- giden yola aşkla, sevdâyla koyulmadır.

Uzlaşmanın en uç noktasını, bir zamanlar T.C.’nin en üst noktasını işgal eden kişi dillendiriyordu: “230 civarındaki ahkâm âyetini laik anlayış çerçevesinde yorumlamanın yolu bulunmalı.” Uzlaşmayı reddeden cephenin bu konudaki sözü ve tavrı sorgulanmalıdır, bu sözü söyleyenden önce. Bu ahkâm âyetleri yok sayılamayacaksa ve laik anlayış doğrultusunda tahrif edilerek yorumlanamayacaksa, ya da ketm edilerek gündemden çıkarılamayacaksa... Evet, öyleyse...

Uzlaşmaya karşı çıkmak, hayalî düşmanla savaşılan Donkişot'luk değil; put kıran İbrahim'liktir. İbrahim, “*tek başına bir ümmetti.*”³⁷² Bugün İbrahim imanı ve gözü peklğine sahip olmayanlar, “*ümmetin tek İbrahim olması*”na çalışmalılar. Allah’la beraber olana, O’nun yardım ettiği kimseye kim zarar verebilir ki?! Tâvizi ve uzlaşmayı red: “Kim Allah’a sahip, o neden mahrum; kim Allah’tan mahrum o neye sahip?” diyebilmektir. Câhiliyyenin zorladığı uzlaşmaya direnmek, İslâmî hareket ve ümmet güçlerinin yardımlaşması ve dayanışmasıyla gerçekleşebilir. Direniş; iman, cihad ve sabır gibi altyapıya gerek duyduğu kadar, fikir ve yardım desteğiyle teşkilât ve harekete, psikolojik ve dua desteğiyle ümmete de ihtiyaç duyar. “*Sizden, hayra çağırان, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir ümmet (topluluk) bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.*”³⁷³ Tâvizi, uzlaşmayı reddetmek, geçici bir protesto hareketi değil; ölüme kadar tevhid kelimesindeki “lâ”-yı hayatıyla tefsir edip, eylemleriyle yorumlamaktır. Uzlaşmayı red, hak ve bâtıl her şeye karşı çıkmak, farklı anlayıştaki mü’minlerle ve değişik İslâmî yaklaşımlarla da iyi geçinme yollarını aramayıp onlarla mücadele etmek, ya da isyankâr fakat marazî/hastalıklı bir psikolojik yapı değildir. Hakk’ın mutlak doğruları ile beşerin göreceli doğrularını birbirine karıştırmak, itikadî olanlarla itikadî olmayanı aynı kefedede görmek, bir hata ile haramı, bir günah ile şirki karıştırıp hepsine aynı şiddette reaksiyon göstermek değildir. Uzlaşmayı reddetmek deyince, insanca münasebetleri, sosyal ilişkileri kesip uzlet içinde yaşamayı, toplumsal bağları koparmayı kast etmiyoruz; İbrahîmî ve Muhammedî tavrı hayata geçirmeyi kast ediyoruz. Onlar küfürle/bâtılla uzlaşsalar dı ateşe atılır, memleketlerini terk etmeye mecbur kalır, ölümle burun buruna olurlar mıydı?

Mü’min nasıl olur da Kur’an’ın “neces (pislik)”³⁷⁴ dediği müşriklerle inanç, fikir, dil veya eylemlerinde tâviz vererek, tevhidle uzlaşması ve tevhide bulaşması mümkün olmayan pislğe kapısını açar? Küfrün azına veya pislğin küçüğüne bile olsa, nasıl tahammül edip rıza gösterir? Hele o pislkle iç içe yaşayıp, o pislği hoş görebilir? Mü’min nasıl olur da hayvanlardan daha aşağıda olanlarla³⁷⁵ işbirliğine, uzlaşmaya girer? Nasıl olur da

372 16/Nahl, 120

373 3/Âl-i İmran, 104

374 9/Tevbe, 28

375 7/A’raf, 179

o hayvanların ahırlarında, onlarla beraber oturup kalkar,³⁷⁶ beraber aynı yemlikten yemlenir?

Mü'min nasıl olur da kâfirlerin önüne attıkları dünya, makam, mevki, hizmet, para, maaş, menfaat... gibi geçici çıkarları gözünde büyüterek, onların çürük iplerine yapışmayı, Allah'ın kopmaz ipine³⁷⁷ tercih eder? Tağutu reddederek sağlam ipe yapışması gerektiği halde, onların uzattığı çürük ipin kendisini Allah'a ve cennete ulaştıracağını, kendisini yükseltebileceğini nasıl ümit edebilir?

Evet... Her sistem tâviz verebilir, başka sistemlerle uzlaşabilir, ama İslâm asla! Her insan, dâvâsından tâviz verebilir, başka dâvâlarla uzlaşabilir, ama müslüman asla! Her bâtil, başka bâtıllarla kaynaşabilir, uyuşabilir, ama hak vasfını kaybetmeden hak asla!

- 10-11. ÂYETLER -

وَلَا تُطِيعُ كُلَّ حَلَا فِي مَهِينٍ هَمَّازٍ مَشَاءٍ بِنَمِيمٍ

وَلَا تُطِيعُ : sakın itaat etme كُلَّ (hiçbiri) her حَلَا فِي : çokça yemin eden مَهِينٍ : alçağa هَمَّازٍ : ayıplayıp duran مَشَاءٍ : laf getirip götürüne بِنَمِيمٍ

“Sakın boyun eğip itaat etme; çokça yemin eden hiçbir alçağa,

Ayıplayıp duran, laf getirip götürüne.” (68/Kalem, 10-11)

Ahlâksızlara İtaat Etme! Onlara Boyun Eğme!

Sûrenin dördüncü âyetinde Peygamberimiz'in güzel ahlâkından bahsedilmiştir: “Ve sen elbette muhteşem bir ahlâk üzeresin.”³⁷⁸ Bir tarafta böylesine güzel ahlâk sahibi bir Rasûl, diğer yanda ahlâksız, yani birçok çirkin

376 4/Nisâ, 140

377 2/Bakara, 256)

378 68/Alâk, 4

ahlâk sahibi kimseler. Saflar net, kime uyulup itaat edilmesi gerektiği çok belirgin. Bu âyetlerde nitelikleri anlatılan adamın Velid bin Muğire olduğu, yine Müddessir sûresindeki şu âyetlerin de onun hakkında indiği söylenmektedir: *“Ey Muhammed, tek olarak yaratıp, kendisine bol bol mal, çevresinde bulunan oğullar verdiğim ve nimetleri yaydıkça yaydığım o kimseyi bana bırak, cezasını ben vereyim. Bir de verdiğim nimetten arttırmamı umar, hayır, çünkü o, bizim âyetlerimize karşı son derece inatçıdır. Onu sarp bir yokuşa sardıracağım. Çünkü o düşündü, ölçüp biçti; canı çıkası ne biçim ölçtü biçti. Cam çıkası yine ne biçim ölçüp biçti. Sonra baktı; sonra kaşlarını çatı, suratını astı. Sonra da sırt çevirip büyüklük tasladı. ‘Bu sadece öğretilen gelen bir sihirdir. Bu Kur’an yalnızca bir insan sözüdür’ dedi. İşte bu adamı yakıcı bir ateşe yaslayacağım.”*³⁷⁹ Velid bin Muğire’nin, Peygamber Efendimize çeşitli komplolar kurması İslâm davetinin karşısına dikilmesi, insanları Allah’ın yolundan alıkoyması ile ilgili birçok rivâyet vardır. Ayrıca bu sûredeki âyetlerin de Ahnes bin Şureyk hakkında indiği de rivâyet edilmiştir. Bilindiği gibi bu iki adam Peygamber Efendimizin baş düşmanıydılar. Sürekli ona karşı savaş kıskırtıcılığı yapıyor, insanları O’nun aleyhinde birleşmeye çağırıyorlardı.

Bu sûredeki sert saldırı ve Müddessir sûresindeki korkunç tehditler, ayrıca başka sûrelerde yer alan uyarılar, ister Velid olsun ister Ahnes olsun -birincisi olma ihtimali yüksektir- burada işaret edilen adamın Peygamber Efendimiz’in ve dâvet hareketinin aleyhine başlatılan mücâdelede ne kadar önemli bir rol üstlendiğinin kanıtıdır. Aynı şekilde bu saldırı ve tehditler söz konusu kişinin kötü hareketini, bozuk kişiliğini, iyilikten uzak ahlâksız bir tip olduğunu ortaya koyuyor.

Müşriklerin ileri gelenleri hakkında inen bu âyetler, onların genel karakterlerinin güzel bir özetidir. Bu âyetlerde Hz. Peygamber ve ona iman edenler uyarılarak anılan kötü niteliklerin tümünü veya bir kısmını taşıyan kimseye mal ve oğulları var diye yani zengin ve güçlü olduğu için boyun eğmemeleri istenmektedir.

“İnsanların arasını dedikodu yoluyla bozacak, söz getirip-götüren, müslümanları rencide eden insanlara itaat etme.” Şimdi bunu, büyük çaplı organize güçler yapıyor. Basın yayın organlarıyla müslümanların aleyhine,

379 74/Müddessir, 11-26

insanların aleyhine cürümler, suçlar işleniyor. İnsanlar hafife alınıyor. Bir insanı hafife alan, hakaret eden, şahsiyeti ile oynayan; bütün insanlığın şahsiyeti ile oynamış gibidir. Onun için daha ilk âyetlerde, “insanların şahsiyeti ile oynayan ve onlara hakaret eden, onlarla dalga geçen ve insanlar arasında bozguncu sözleri yayan insanlara itaat etme!” diye uyarılıyor. Biz de uyarıyoruz.

Haddi aşmış, çok günah işleyen ve cimrilik yapan insanlara da itaat etme. Cimri insanlar. Elinden hiç hayır gelmeyen insanlar, yaptıkları işler, çıkardıkları kanunlar, vermiş oldukları emirlerde insanlığın selâmeti, saâdeti değil, kendi çıkarları olan insanlara, Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenlere itaat etme. Cennete giden yola engel koyanlara itaat etme.

Ahlâksızca yaşayan, haddi aşmış insanlara da itaat etme. Ahlâksız bir nesilden dünyaya gelmiş insanlara da itaat etme. Yani nesli bozuk insanlara da itaat etme. Kendi nesli bozuk bu insanların, yaptıkları kötülükler nedeniyle gelecek nesli de bozacaklarından, bunlara da itaat etme! Bunlar mal sahibidir, çocuk sahibidir diye itaat etme. İnsanların ekonomik, siyasi, askerî gücüne bakarak onlara itaat etme.³⁸⁰

“Sakın boyun eğip itaat etme; çokça yemin eden (hallâf) hiçbir alçağa (mehîn).” (68/Kalem, 10)

Burada Kur'an-ı Kerim söz konusu kişinin hepsi de iğrenç olmak üzere dokuz niteliğini sıralıyor. Bunlardan ilki: “Bu adam aşırı yemencidir...” Çok yemin etmektedir. İnsanların kendisini yalanlayacaklarının, kendisine güvenmeyeceklerinin farkında olan yalancı insanlardan başkası sık sık yemine başvuramaz. Böylece bir insan yalanını gizlemek, insanların güvenini kazanmak için yemin eder. Aşağılıktır, onursuzdur; Kendisine saygısı yoktur. Bu yüzden insanlar sözlerine saygı göstermezler. Onun aşağılık oluşunun delili de yemine ihtiyaç duymasıdır, hem kendisinin hem de insanların kendisine güvenmemesidir. Mal, evlât ve mevki-makam sahibi olması bu durumu değiştirmez. Çünkü aşağılık kompleksi, psikolojik bir niteliktir. Bir kişi azgın, zorba ve kudretli bir kişi dahi olsa bu niteliğe sahip olabilir. Şeref ve haysiyet de (izzet-i nefis) psikolojik bir sıfattır. Saygın bir ruh dünya hayatın tüm değerlerinden yoksun olsa bile bu nitelikten soyutlanmaz.

380 Mahmut Toptaş, Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri, Cantaş Yay., c.8, s. 32

İnsanlar genellikle; zor duruma düştükleri zaman, haklı olduklarını ispat için “Vallahi, Billâhi” gibi yemin lafızlarını kullanırlar. Yemin’in lügat mânâsı; “sağ el” demektir. Halk arasında hayır ve bereket sağ ele nisbet olunur. Yemin “kuvvet” mânâsına da kullanılır. Kur’ân-ı Kerîm’de; yemin kelimesi, kuvvet manasına da kullanılmıştır. İslâmî ıstılahta: “Allah Teâlâ’nın adını zikrederek, haberin takviyesidir.” Ayrıca yemin eden kimse; bir şeyi yapmaya veya yapmamaya, Allah Teâlâ’yı şâhid tutarak karar verir. Ahd, misak anlamında yemin, bir niyet ve kararlılık olayıdır.

Allah, adının lağv konusu yapılmasını istemiyor. Yemin, kişilik ifade eden kararlı söz halinde ağızdan çıktığında ise onun korunması, gereğinin yerine getirilmesi, insan olmanın onur borcudur.³⁸¹

Yeminini basit menfaatler yüzünden bozan, sonsuzluk nasibi olmayan bedbahttır. Çünkü Kur’an, insanı, bir anlamda ahdine vefâ eden varlık olarak düşünüyor. Yapılmayacak sözün ağızdan çıkması Yaratıcı’yı öfkeliendiren büyük bir sapıklıktır. İnsan, bu sapıklığa bulaşmakla Allah karşısında çok rezil bir duruma düşüyor.³⁸² Bunun içindir ki, Hz. Peygamber: “*Ahde vefâsı olmayanın, imanı da olmaz*”³⁸³ buyurmuştur. Yemini bozmak, ahde vefâsızlık uluslar arası planda vücut bulduğunda bir savaş gerekçesidir.³⁸⁴ Bu demektir ki Kur’an, ahde/antlaşmaya vefâsızlığı insan onuruna, hayata bir tecâvüz saymaktadır. Peygamberimiz de yemin konusunda şu uyarıları yapmaktadır:

“*Yemin, malı harcama (elden çıkarma), bereketi mahvetme sebebidir.*”³⁸⁵

“*Satışta çok yemin etmekten sakının, çünkü yemin, önce sürümü arttırır, ama sonra kazancı mahveder.*”³⁸⁶

“*Büyük günahlar şunlardır: Allah’a şirk/ortak koşturmak, ana babaya itaatsizlik etmek, haksız yere bir kimseyi öldürmek ve yalan yere yemin etmek.*”³⁸⁷

381 5/Mâide, 89

382 bk. 3/Âl-i İmrân 77; Saff, 2-3

383 Beyhakî, es-Sünnetü’l-Kübrâ, c. 9, s. 231; Zehebî, Kebâir 108

384 Bk. 9/Tevbe, 12-13

385 Buhârî, Büyü’ 26; Müslim, İman 117, Müsâkat 131

386 Müslim, Müsâkat 133

387 Buhârî, Eymân 16, Diyât 2, İstîtabetü’l-Mürteddin 1; Tirmizî, Tefsîru Sûre (4) 6; Nesâî, Tahrim 3, Kasâme 48

“Her kim Allah’tan başkasına yemin ederse muhakkak şirk koşmuş veya küfretmiştir.”³⁸⁸

Günümüzdeki Kullanımıyla Yemin

Günümüzde bazı insanlar, Allah lafzını, herhangi bir isim gibi uluorta kullanmakta, “Allah” denildiği zaman kalpleri titreyen (haşyetle ürpermesi gereken) mü’minler³⁸⁹ olmaları gerektiği halde, içkili eğlencelerde “Allah” isminin geçtiği şarkılar mırıldanabilmekte veya bu şarkılara dilleriyle eşlik edebilmekte, tepkisiz dinleyebilmekteler. Yemin konusunda da durum bundan farklı değildir. Nice insan, birkaç cümlesinde bir “vallahı” gibi Allah adına yemin lafzını düşüncesizce ağzına alabilmektedir. Bu; şuursuzluğun, ağzından çıkan sözleri kontrol etmeyişin ve âhirette her sözden hesaba çekileceğini hesap etmeyişin sonucudur.

Bazı kimseler ise, lağv/boş yere yeminden çok daha çirkin olan yemini ağızlarına alabilmektedir. Bu da küçücük bir dünya menfaati için yalan yere yemin etmek, dolayısıyla Allah’ı yalancı şahit yerine geçirmeye çalışmak, Allah’a iftira etmektir. Böyle, yeminlerini az bir dünya karşılığına satanların âhirette hiçbir nasibi olmayacak, Allah Kıyâmet günü onlarla konuşmayacak ve onları temize çıkarmayacak, elem verici bir azap verecektir. ³⁹⁰ Yalan yere yemin, günâh-ı kebâirden, yani büyük günahlardan biridir.

Günümüzde, özellikle ticaretle uğraşanların bazıları, üç kuruş kâr elde etmek için âhîret zararını göze almakta, yalan yere rahat bir şekilde yemin edebilmektedir. *“Kim, müslüman bir kimsenin hakkını, yemini ile ele geçirirse artık onun için cehennem vâcip olmuştur. Allah Teâlâ ona cenneti de mutlaka haram kılmıştır.”* “Ey Allah’ın Resulü! Az bir şey olsa da mı?” diye sordular. *“Misvak ağacından bir çubuk bile olsa!”* cevabını verdi. ³⁹¹ *“Kim, bir yeminde yalan yere yemin ederse bu yemini sebebiyle cehennemdeki yerini hazırlamış olur.”³⁹²; Kim Müslüman bir kimsenin malı hakkında yalan yere yemin ederse, (Kıyâmet günü) Allah’la karşılaştığında O’nu kendisine karşı gazaplanmış bulur!”³⁹³*

388 Müslim, Eymân 4; S. Müslim Terc. ve Şerhi, A. Davudoğlu, c. 8, s. 218

389 8/Enfâl, 2; 22/Hacc, 35

390 3/Âl-i İmrân, 77

391 Müslim, İman, 218; Nesâî, Kadâ 29

392 Ebû Dâvud, Eymân 1, hadis no: 3242

393 Buhârî, Eymân 17; Müslim, İman 234

Böyle bir yemin, matematiksel olarak parayı arttırsa, kişinin kârını fazlaştıracak dünya menfaatine sebep olacağı zannedilse bile, bu değerlendirmeye “bereket” kavramıyla düşünüldüğünde yanlıştır. Böyle günaha, harama dayalı bir menfaat, dünyada bile zarar sebebidir. “*Yemin, malı har-cama (elden çıkarma), bereketi mahvetme sebebidir.*”³⁹⁴ Bırakın yalan yere yemin etmeyi, esnafın, tüccarın doğru bile olsa sık sık yemin etmesi doğru değildir, günahıdır. “*Satışta çok yemin etmekten sakının, çünkü yemin, önce sürümünü arttırır, ama sonra kazancı mahveder.*”³⁹⁵

Bazıları da anasının, babasının üzerine yemin etmekte veya “çocuklarımın başı üzerine!” demektedir. Böyle yeminler de haramdır. “*Allah Teâlâ, sizleri babanızı zikrederek yemin etmekten nehyetti. Öyleyse kim yemin edecekse Allaha yemin etsin veya sussun!*”³⁹⁶; “*Annelerinize ve putlara da yemin etmeyin, Allaha da ancak doğru söylemek şartıyla yemin edebilirsiniz.*”³⁹⁷

Yemin konusunda en büyük günah, Allah’ın dışında başka şeyler üzerine yemindir. Yemin, bir insanın en kutsal kabul ettiği zâtın adını zikretmesi ve onu şahit kılmasıdır. Mü’min için, adına yemin edilmeye lâyık zât, en mukaddes varlık Allah’tır. Allah’ın dışında bir şey üzerine yemin, şirk tehlikesinden uzak değildir. Bu tür yeminler “vallahı, billâhi, tallahı” şeklinde yapılan yeminlerin dışındaki tüm yeminleri kapsar. Bu yemin lafızlarının en çirkinleri: “Dinimi inkâr edeyim ki...”, “Allah’ımı inkâr edeyim ki...”, “kâfir olayım...” gibi sözlerdir. Böyle yemin eden kişi, sözünde doğru bile olsa, bunlar mü’minin yapamayacağı çok tehlikeli elfâz-ı küfürlerdir. Kim İslâm’dan başka bir din adına bilerek yalan yere yemin ederse, o kişi dediği gibidir.³⁹⁸ Yine başka bir hadis-i şerif şöyledir: “*Kim yemin eder ve ‘İslâm’dan beri/uzak olayım!’ derse, eğer sözünde yalancı ise, dediği gibi olur; yalancı değil de gerçeği söylemişse İslâm’a sâlim olarak dönemeyecektir.*”³⁹⁹ Rasûlullah (s.a.s.) bir kimsenin: “Ben, öyleyse yahûdi olayım!” diye yemin ettiğini işitmişti. Şöyle buyurdular: “*Yahudilik ona vâcip oldu!*”

394 Buhâri, Büyü’ 26; Müslim, İman 117, Mûsâkat 131

395 Müslim, Mûsâkat 133

396 Buhâri, Eymân 4; Müslim, Eymân 1

397 Müslim, Eymân 4; S. Müslim Terc. ve Şerhi, A. Davudoğlu, c. 8, s. 218

398 Buhâri, Cenâiz 84, Edeb 44, 73, Eymân 7; Müslim, İman 176, 177

399 Ebû Dâvud, Eymân 9, hadis no: 3258; Nesâî, Eymân 8, -, 6-

“Her kim Allah’tan başkasına yemin ederse muhakkak şirk koştur yahut küfretmiştir.”⁴⁰⁰ Yeminler Allah’ın adına olmalıdır, başka her çeşit yeminden kaçınılmalı; yanlışlıkla böyle bir yemin yapan kişi, tevbe edip imanını tazelemelidir.

Yeminde karşısındakinin veya yemin ettirenin anladığı şeyden farklı niyet de insanı kurtarmaz. Yemin, niyete bağlı değildir. Kasden, hata ederek, unutarak veya zor kullanılarak yapılan yemin de yemin kabul edilir ve geçerlidir. Yeminde hürriyet de şart değildir. Zorakî yaptırılan yemin bile sahihtir. “Yemin, yemin isteyen niyetine göredir.” Bir diğer rivâyet: “Senin yeminin arkadaşının seni ne üzerine tasdik etti ise ona göredir.”⁴⁰¹

İslâm’ın hâkim olmadığı ülkelerde resmî yeminler de ciddî problemler taşımaktadır. Mahkemelerde Allah adına yemin, laiklik devletin temel esası kabul edildiği zamandan beri kaldırılmış, yerini “yemin ediyorum”, “nâmusum üzerine yemin ediyorum” gibi sözlere bırakmıştır. Hâkim, genelevinde çalışan bir kadının şahitliğine başvururken, “nâmusun üzerine yemin eder misin?” diye sorunca, kadın şöyle demiş: “Hâkim Bey, benim nerede çalıştığımı biliyorsunuz. İsterseniz, her konuda nâmusum üzerine yemin edebilirim!” “Namus ve şerefim üzerine söz veririm, yemin ederim” diyen nice insan, içki kadehini kaldırırken de arkadaşına “şerefine!” demektedir. Bu şeref de ne olduğu tartışılabilir.

Milletvekili yeminlerinin de nice olaylara ve tartışmalara sebep olduğu bilinmektedir. “Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı kalacağına, nâmusu ve şerefi üzerine yemin eden” insanların bu sözlerinin durumu, hem yemin bağlamında ve hem de elfâz-ı küfür yönünden değerlendirilmelidir. Memurların da benzer şekilde yemin edip, hem de bu yeminlerinin yazılı olduğu bir metni imzalamaları da kanun gereğidir.

Bayrak ve silâhın üzerine el konularak benzeri ifadeler içeren askerlerin yemini de, bir tören edâsıyla yapılmakta ve nice asker ana babası, evlâtlarının bu yeminlerine şahit olmak için uzak yerlerden tören günü ziyâretlerde bulunmaktadır. Bazı adamlar, yemin lâfzı olarak “şart” veya “talâk” kelimelerini kullanmakta, durumla hiç ilgileri ve kabahatleri olmayan eşlerini boşamayı, yeminlerine âlet edebilmekteler. “Üçten dokuza”, “şart olsun!” gibi

400 Müslim, Eymân 4; S. Müslim Terc. ve Şerhi, A. Davudoğlu, c. 8, s. 218

401 Müslim, Eymân 21; Ebû Dâvud, Eymân 8; Tirmizî, Ahkâm 19

sözlerle yemin etmekte. Bu ifâdelerin onların yaşadığı toplumun örfü olarak boşama sözleri kabul edildiği için bu kimseler, ya boşanmış oluyorlar veya hanımlarıyla zinâ eder duruma düşebiliyorlar.

Ayrıca, “ekmek, Kur’an çarpsın!”, “gözüm kör olsun!”, “iki gözüm önüme aksın ki!” şeklinde veya buna benzer Allah ismi dışında yemin ifadelerinin kullanıldığına şahit olabiliyoruz. Bütün bunlar yanlıştır, günahdır. Hristiyanlardan müslümanlara adapte edilmiş şekliyle Kur’an’a el basma anlayışının da yemin olarak kullanılması doğru değildir. Yine Hristiyan usûlü yemin ederken elini göğüs hizasına kaldırma veya yeminde ayağa kalkma davranışları da ehl-i kitaba benzemez, doğru değildir. Kim nereden uydurdu ise, “yemin ederken bir ayağını havaya kaldırınca yalan yere yemin sayılmaz” anlayışı da saçmadır. Hele, bırakın bir müslümanın ağzından çıkmasını, akli başında ve azıcık ahlâklı bir kimsenin bile ağzına alamayacağı çirkin bir yemin sözü vardır ki, düşünülmesi, dillendirilmesi bile korkunçtur: “Anam avradım olsun!”

Sözün özü: “*Yemin, (sonuç itibarıyla) ya günaha girmektir veya pişman olmaktır.*”⁴⁰²; ... *İnsanları yüzüstü cehenneme sürükleyen, ancak dillerinin ürettikleridir.*”⁴⁰³

Tarihten Bu Güne Yemin ve Andıçme

Yemin, kutsal sayılan bir varlığı tanık göstererek verilen sözdür. Her toplum, kendi kutsal saydığı tanrısı, putu veya totemi adına yemin eder(-di). Sümerliler suya dokunarak yemin ederlerdi. Yunanlılar da Zeus adına. Özellikle çeşitli silahlar, demir ve demirci körüğü üzerine and Ortaasya Türkleri arasında yaygınlığını sürdürmüştür. Anadolu Türkleri arasında bıçak, kılıç atlamak en kuvvetli andlar arasında sayıla gelmiştir. Çeşitli silahlar, çoban sopası ve bıçak gibi âletlerin birinci derecede and içmede rol almaları, ilkel toplumlarda bu âletlerin üretim aracı olarak büyük fonksiyon ifa etmeleriyle açıklanır. Bu âletler aynı zamanda koruyucu ve besleyici ruhu temsil eden fetişlerdir. Anda uyulmaması halinde bu fetişler darılır ve bozana zarar verir inancı vardır. İslâmiyet’ten sonra Türkler, yer yer bu geleneklerini sürdürürken, Mushaf/Kur’an üzerine and içildiği veya Kitab’a el basıldığı da görülmeye başlanmıştır. Sonra, ekmek üzerine de and içmek

402 Kütüb-i Sitte Terc. ve Şerhi, c. 17, s. 236

403 Tirmizi, İman 8, İbn Mâce, Fiten 12

önem kazandı. Sevilen, değer verilen kişiler üzerine and içme, eski Türklerden bu güne kadar yaygın bir uygulamadır. Fetişizmden dolayı, kendisi üzerine and içilen/yemin edilen tabu veya putun, eğer yemine sâdık kalınmazsa çarpacağı, zarar vereceği anlayışının hâlâ sürdüğü görülmektedir. Halkın, “Kur’an çarpsın!”, “ekmek çarpsın!”, “iki gözüm önüme aksın!”, veya “çocuğumun başı üzerine”, “anamın ölüsünü öpeyim” gibi bedduâ/ilenç karışımı and içmeleri, bu anlayışın uzantısıdır. “Yemin etsem başım ağrımaz” deyimini de, yine, yalan yeminin musîbete sebep olacağı anlayışı ile ilgilidir.

And içme: And ve and içme kelimeleri, Moğolca’dan dilimize geçmiştir. Moğolca anda: Kan kardeşi ve amca, dayı anlamına gelir. Türkçeye and şeklinde geçmiştir. Andiçmek, bir Moğol töresi gereğidir. Moğol töresine göre, iki ayrı boydan olan kimse, birer damla kanını bir kaba damlatır, şerbetle karıştırır, karşılıklı içerler. Bu durumda ikisi, birbiriyle kan kardeşi (kanka) olur, buna andiçmek denir. Türkler müslüman olmazdan önce, bu uygulamaları benimsemişler, şamanist Türk boylarında eski çağlardan beri bu andiçme geleneğini uygulamışlardır. Eski Türkler; Göktanrı, tapındıkları putlar ve tabiat varlıkları adına andiçerlerdi. En değerli antlardan biri, kan üzerine içilen anddı. Eski Türklerde kan kardeşliği çok önemliydi ve kişilere gerçek kardeşlerin hak ve görevlerini yüklerdi. Yapılan and töreni, ettikleri kardeşlik yemininin kanıtı sayılırdı. Kardeşleşme ve dostlaşma töreni olarak and merasiminde, kardeş olmaya karar veren şahıslar, topluluk huzurunda kollarını çizerek and kabına kan akıtırlar, kımız, süt veya şarapla karıştırılan bu kan taraflarca içilirdi. Daha sonra, silahlar, atlar veya kız kardeşler değiştirilir ve taraflar andlı adaş (Moğollar devrinde anda) olurlardı. Bu, kan üzerine yapılan yemin demektir.

Bu tür and törenleriyle ilgili ilk bilgilere Herodot tarihinde rastlanmaktadır. Kaşgarlı Mahmud, Divan-ı Lügat-ı Türk adlı meşhur eserinde; Kırgız, Kıpçak ve daha başka Türk boylarında andiçmenin kılıç üzerine yapıldığını açıklar. Yakut, Altay ve Salcak kabileleri en büyük andlarını eski totem olan ayı üzerine yaparlardı.

Türkler İslâmiyet’ten sonra, şer’î mahkemelerde fikhî yeminleri uygulamalarına ve giderek çoğalan bir uygulama ile Allah adına yemin etmeye başlamalarına rağmen, eski câhiliyye geleneğinin devamı mâhiyetindeki bazı and gelenekleri sürdü. Anadolu’nun kimi yörelerinde hâlâ benzeri kankardeşliği, yani and içme görülmektedir.

Son zamanlarda özellikle gençlerin samimi arkadaşlarına söylediği “kanka” deyiimi de “kan kardeşim” ifadesinin kısaltılmış şeklidir. Demek ki hâlâ kan kardeşliği anlayışı devam etmektedir.

Resmî Uygulamalarda Yemin/Andiçme

İslâm mahkemelerinde genellikle tanıklara yemin ettirilmezdi. Yalan yere yemin etme yaygınlaştığı son zamanlarda, gerekli görüldüğü durumlarda yemin istenirdi. Bu yemin, Osmanlı devletinde Allah adına “vallahî” şeklinde idi. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda da önceleri Allah adına yemin edilmeye devam edildi. Laiklik, devletin ilkeleri arasına girince Allah adına yemin etme kaldırıldı, “namusum ve vicdanım üzerine yemin ederim” şeklinde ifadeler kullanılmaya başlandı. Ceza mahkemelerinde tanıklar, bu şekilde yemin ederek ifade vermek zorundadır. Yargıç, belirli durumlarda taraflardan birine yemin teklif eder, buna re’sen teklif olunan yemin denir. Bir de taraf yemini vardır; bu da, ispat yükü kendisine düşen tarafın karşı tarafa teklif ettiği yemindir.

İlköğretim öğrencilerine, her sabah andiçme törenleri uygulanır, çocuklara Atatürk’ün izinden gideceklerine, ilkelerini sürdüreceklerine dair söz verdirilir, andiçirilir.

657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 2670 sayılı kanunla değişik 6. maddesine göre, her memur ve memurluğa yeni başlayan kişi, aşağıdaki yemin metnini imzalamak zorundadır. Devlet Memurları Yemin Belgesi: “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına, Atatürk inkılâp ve ilkelerine, Anayasa-da ifadesi bulunan Türk Milliyetçiliğine sadakatla bağlı kalacağıma; Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına, milletin hizmetinde olarak tarafsız ve eşitlik ilkelerine bağlı kalarak uygulayacağıma; Türk Milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyip, koruyup, bunları geliştirmek için çalışacağıma; insan haklarına ve Anayasanın temel ilkelerine dayanan millî, demokratik, laik bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarımı bilerek, bunları davranış halinde göstereceğime namusum ve şerefim üzerine yemin ederim.” (Yemin sahibi; Adı ve imzası. Yukarıda yazılı memura 657 sayılı yasanın 6’ncı maddesi uyarınca gerekli yemin yaptırılmış bulunmaktadır; Yetkili âmirler, tarih)

Avukatların, mesleklerine başlarken benzer yeminleri vardır. Yine, yeminli malî müşavirlik kurumu sözkonusudur.

Silahlı Kuvvetler personeli içinse andiçme törenle yapılır. Silahlı Kuvvetler İç Hizmet Kanunu 37. maddesinde bu yemin, şöyle düzenlenmiştir: “Barışta ve savaşta, karada, denizde ve havada, her zaman ve her yerde milletime ve cumhuriyetime doğruluk ve muhabbetle hizmet ve kanunlara ve nizamlara ve âmirlerime itaat edeceğime ve askerliğin namusunu, Türk sancağının şanını canımdan aziz bilip icabında vatan, cumhuriyet ve vazife uğrunda seve seve hayatımı feda eyleyeceğime namusum üzerine andiçerim.”

Yemin töreni: Askerlere, genellikle kırk günleri dolduğunda topluca yukarıdaki yemin sözleri söylenir. Bu bir merasim havasında olur. Buna yemin töreni denir. Tören, ilgili personelin katıldıkları birlik ya da kurumlarda geçen ilk ayları içerisinde garnizon komutanlığı tarafından seçilecek bir günde yapılır. Birliklerin önlerine konulan büyük masalar üzerine, kendi sınıflarına ait silah ve araçlar Türk bayrağı ile birlikte yerleştirilir. Yemin törenine katılan personel, elleriyle masadaki silahları (topçu ya da tank birliklerinde masa yerine getirilen top ya da tankı) ve Türk bayrağını tutarak and içme düzeni alır. İstiklâl Marşının okunmasıyla tören başlar. Grup komutanı olan subay iç hizmet yasasında belirlenen yukarıdaki yemini kelime kelime okur, personel, yani bütün askerler hep birlikte bunu tekrar eder ve böylelikle and içilmiş olur. Yeminden sonra en yüksek rütbeli subayın önünden tören geçişi yapılır.

Nice askerin müslüman anne ve babaları, çocuklarının katıldığı bu yemin törenlerini izlemek için uzun, zahmetli ve masraflı yolculuğu göze alır ve yemin merasimini takip eder. Halkın askerliğe, yemine ve bu tür törenlere ilgisi ve önem vermesi, bunları ibâdet coşkusuyla benimsemesi bakımından incelenmeye değer bir konudur bu.

1982 Anayasasının 81. maddesi TBMM üyeleri (milletvekilleri) için andiçmeyi şöyle düzenlemiştir: “Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma, hukukun üstünlüğüne, demokratik ve laik Cumhuriyete ve Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı kalacağıma; toplumun huzur ve refahı, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden yararlanması ülküsünden ve anayasaya sadakattan ayrılmayacağıma; büyük Türk milleti önünde namusum ve şerefim üzerine andiçerim.”

Cumhurbaşkanı da, seçildikten sonra göreve başlarken Anayasanın 103. maddesine göre TBMM önünde şöyle and içer: “Cumhurbaşkanı sı-

fatıyla, devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma, anayasaya, hukukun üstünlüğüne, demokrasiye, Atatürk ilke ve inkılaplarına ve laik Cumhuriyet ilkesine bağlı kalacağıma; milletin huzur ve refahı, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerinden yararlanması ülküsünden ayrılmayacağıma; Türkiye Cumhuriyetinin şan ve şerefini korumak, yüceltmek ve üzerime aldığım görevi tarafsızlıkla yerine getirmek için bütün gücümle çalışacağıma büyük Türk Milleti ve tarih huzurunda, namusum ve şerefim üzerine andıçerim.”

Doktorların Hipokrat yemini: Hz. İsa’dan Önce 460-377 yılları arasında yaşamış Yunanlı bir doktordur. Doktorların mesleğe başlamadan ettikleri yemin, ona aittir. Türkiye’de Tıp fakültesini bitirenlerin diploma andı şöyledir: “Hekimlik mesleği üyeleri arasına katıldığım şu anda hayatımı insanlık hizmetine adayacağıma açıkça söz veriyorum. Beni eğitenlere karşı saygım ve minnettarlığım devam edecektir. San’atımı vicdanıma uyararak vakarla uygulayacağım. Hastalarımın sırrını her zaman için saklayacağım. Hekimlik mesleğinin şerefini ve yüce geleneklerini sürdüreceğim. Meslektaşlarım kardeşlerim olacaktır. Din, milliyet, ırk, parti ya da sosyal sınıf ayrılıklarının hastamla görevim arasına girmesine izin vermeyeceğim. İnsan hayatına ana karnına düştüğü andan sonuna kadar mutlak bir saygı duyacağım. Baskı altında bile olsam tıp bilgilerimi insanlık yasaları dışında kullanmayı kabul etmeyeceğim. Tüm bunları yerine getireceğime namusum ve şerefim üzerine açıkça ant içerim.”

“Ayıplayıp, çekiştirip duran (hemmâz), laf getirip götürene (nemîm)”
(68/Kalem, 11)

İtaat edilmesi yasak olan kişilerin diğer bazı özellikleri: Sürekli başkasını çekiştirir. Sözle ve işaretlerle, başkasını, gerek yüzüne karşı gerekse arkasından çekiştirir, ayıplar. İslâm dini başkasını çekiştirme ve ayıplama huyuna şiddetle karşı çıkar, yerer. Çünkü bu huy insanlığa yakışmaz, ruhsal edebe aykırıdır. İnsanlar arası ilişkilerde, büyük küçük herkesin onurunu korumada uyulması zorunlu olan edep tavrına ters düşer. Kur’ân-ı Kerim’in birçok yerinde bu iğrenç huy kınanmıştır. Nitekim Yüce Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: *“Diliyle çekiştiren, kaş ve gözüyle işaretler yapıp alay eden*

*her fesatçı kişinin vay haline.”*⁴⁰⁴ Yine başka bir yerde de şöyle buyurmaktadır: *“Ey iman edenler, bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin. Belki alay ettikleri kimseler kendilerinden iyidirler. Kadınlar da diğer kadınlarla alay etmesinler. Belki onlar, kendilerinden iyidirler. Birbirinizde kusur aramayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın.”*⁴⁰⁵ Bunların her biri iğrenç bir karakter olan alaycılığın, başkasını arkasından çekiştirmenin değişik şekillerinden biridir.

Kur'an'ın kendisine itaat ve iltifat edilmesini yasakladığı insanların bir özelliği; insanlar arasında söz götürüp getirmesidir. Bu tip ahlâksızlar, insanlar arasında kalplerini bozacak, ilişkilerini koparacak, sevgilerini gidecek sözler götürüp getirir.

Bu sıfat iğrenç olduğu kadar, aşağılıktır da. Kendine saygı duyan ve başka insanlar nezdinde saygı görmek isteyen bir insan böyle bir huyla nitelenmek istemez. Çünkü koğucu, laf götürüp getiren, birbirini seven insanların arasını bozmaya çalışan kişilerin sözlerine kulak verenler bile aslında bu tür insanlara saygı göstermezler, onları sevmezler.

Peygamber Efendimiz herhangi bir arkadaşına yönelik iyi duygularını değiştirecek nitelikte sözlerin kendisine aktarılmasını yasaklamıştı. Şöyle diyordu Peygamberimiz: *“Bana kimse ashâbımın birinden (canımı sıkacak bir) şey getirmesin (söylemesin). Zira ben, sizin karşınıza, içimde hiçbir şey olmadığı halde çıkmak istiyorum.”*⁴⁰⁶

Buhârî ve Müslim’de yer alan Mücahid’in Tavus’tan, onun da İbn Abbas’tan aktardığı bir hadiste şöyle buyrulur: *“Bir gün Peygamber Efendimiz, iki kabrin yanından geçerken şöyle buyurdu: “Şu iki kabirde yatanlar azap görmektedirler. Ama bu azapları büyük günahlardan dolayı değildir. Birisi küçük abdestini yaparken sıçramalardan korunmazdı, ötekisi de insanlar arasında söz götürüp getirirdi.”*⁴⁰⁷

Bu âyette itaat edilmemesi gereken şerli insanların özelliklerinden biri olarak “hemmâz” kelimesi kullanılıyor. Bu kelimenin aynı kökten benzer bir kullanılışı, Kur'an'da bir sûrenin adıdır: “Hümeze.” Bu da gösterir ki Kur'an bu gıybet illetinin büyük bir belâ olduğuna ısrarlı bir biçimde dikkat

404 104/Hümeze, 1

405 49/Hucurât, 11

406 Tirmizi, Menâkıb h. no: 3893; Ebû Dâvud, Edeb 33, h. no: 5860

407 Buhârî, Edeb 49, h. no: 84; Müslim, Tahâre 34, h. no: 111 -292-

çekiyor. Hümeze sûresi şöyle başlar: “Yazıklar ve azaplar olsun bütün arkadan çekştirip lâf dokunduranlara ve yüze karşı ayıplayanlara...”⁴⁰⁸ “Suçlular/günahkârlar, (dünyada) mü’minlerin durumuna gülerlerdi. Onların yanından geçtikleri zaman birbirlerine kaş göz eder(ek onları küçümser)lerdi. Ailelerine döndükleri zaman da (yaptıklarıyla övünüp) eğlenmeye başlarlardı. İman edenleri gördüklerinde: ‘Şunlar sapık insanlar’ derlerdi. Oysa kendileri, onların üzerine bekçi gönderilmemişlerdi. İşte bugün de (ahrette) mü’minler kâfirlerin durumuna gülerler. Divanlar üzerinde (oturup) bakarlar:”⁴⁰⁹

Dünyada kendilerini zengin, üstün gören kâfirler, mü’minlerin durumuna gülerken; işlerin içyüzünün ortaya çıktığı âhîret gününde de iş tersine döner, bu kez de mü’minler kâfirlerin konumuna gülerler, onların hakaret ve zillet içindeki durumlarıyla alay ederler. Rabbimiz, mü’minlerle alay eden kâfir ve münâfıkların bu durumunu bir örnekle şöyle anlatır: “(Bu münâfıklar) mü’minlerle karşılaştıkları vakit ‘(biz de) iman ettik’ derler. (Kendilerini saptıran) şeytanları ile baş başa kaldıklarında ise: ‘Biz sizinle beraberiz, biz onlarla (mü’minlerle) alay ediyoruz’ derler.”⁴¹⁰

Bu tavır, Allah’ı öyle gazaba getirir ki, iman edenlerle alay eden kimselere ceza olarak Kendisi devreye girer ve mü’min oldukları için alay edilenleri Kendisi savunur: “Gerçekte, Allah onlarla istihza (alay) eder de tuğyanlarında (azgınlıklarında) onlara fırsat verir, bu yüzden onlar bir müddet başıboş dolaşırlar.”⁴¹¹

İşte, Allah’ın, münâfıklarla istihzâsı da onların istihzâlarına, alaycı davranışlarına uygun ceza vermesidir. Zira: “Bir kötülüğün cezası, onun dengi bir kötülüktür.”⁴¹²; “Kim size saldırırsa, onun size saldırdığı kadar siz de ona saldırın.”⁴¹³ âyetleri, cezanın, suça denk olmasını bildirmektir. İstihzânın cezası da kısas gereği olarak istihzâ edenle istihzâ etmektir. “Onlar bir tuzak kurarlar, Ben de bir tuzak kurarım.”⁴¹⁴, “Tuzak kurdular, Allah da tuzak kurdu.”⁴¹⁵; “Allah’ı aldatmak istiyorlar, O da onları aldatır.”⁴¹⁶ gibi âyetleri,

408 104/Hümeze, 1

409 83/Mutaffifin, 29-35

410 2/Bakara, 14

411 2/Bakara, 15

412 42/Şûrâ, 40

413 2/Bakara, 194

414 86/Târik, 15-16

415 3/Âl-i İmrân, 54

416 4/Nisâ, 142

hep İslâm'da cezânın, suçta denk ve suçun benzeri kısas prensipleri ışığında değerlendirmek gerekir.

Gerçekten mü'minlerle alay eden o kimseler, esasen bu davranışlarıyla kendilerini gülünç duruma düşürmektedirler. Çünkü başkasını küçümsemek Allah'ın temiz, zavallı kullarının durumuna gülmek insanı mânen küçültür, rûhî değerini düşürür. Onun ruhu, hakir, alay edilecek kötü bir duruma düşer. Riyakâr, ikiyüzlü kişi, ruhunu nasıl gülünç bir duruma soktuğunun farkında olmaz. Ama Allah, onun davranışının içyüzünü bilir. Onun kötü davranışlarını, ruhunu saran azaplar, çirkinlikler haline getirir. İşte Allah'ın, onlarla istihzâsı, onlar hiç farkına varmadan onları, kendi davranışlarının mânevî şekilleriyle kuşatması, o çirkin işleriyle onları yavaş yavaş yakalaması, davranışlarına uygun biçimde cezalandırması demektir. Nitekim: “Âyetlerimizi yalanlayanları, hiç bilmeyecekleri bir yerden yavaş yavaş helâke yaklaştıracğız. Onlara mühlet veriyorum, çünkü Benim tuzağım çetindir!”⁴¹⁷ âyeti de bu gerçeği anlatmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de, insanlarla alay edip birtakım hareket ve işaretlerle onları küçümseyenleri şiddetle uyaran özel bir sûre olduğunu, bunun adının da Hümeze Sûresi olduğunu belirtmiştik.

Şimdi bu sûreyi bütün olarak görelim: “(İnsanları) Diliyle çekiştiren, kaş ve gözüyle işaretler yapıp alay eden her fesatçı kişinin vay haline! O ki mal yığdı, onu saydı, durdu. Malının, kendisini ebedî yaşatacağını sanıyor. Hayır, andolsun ki o, Hutame'ye atılacaktır. Hutame'nin ne olduğunu sen nereden bileceksin? Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir. (Bir ateş) Ki gönüllere işler. O, onların üzerine kapatılıp kilitlenecektir. (Kendileri,) Uzatılmış direkler arasında (bağlı) olarak (kalacaklardır).”⁴¹⁸

“Hümeze”: “Hemz” kökünden, âdet ifade eden mübâlağa (abartma) kipidir. Hümeze vezni, âdet bildirir. Çok hemz eden demektir. Hemz: Kır-mak, yere çalmak anlamlarına gelir. İnsanların şahsiyet ve namuslarına dil uzatmaya, onlarla alay ederek onları incitmeye de istiâre yoluyla hemz denmiştir. Birinin namus, neseb ve haysiyetiyle oynayıp insanları incitmeyi, kötüleyip kınamayı âdet edinmiş koğucu kimselere hümeze denir. Lemz kökünden gelen “lümeze” de; insanlara kulp takmak, kaş göz işaretleriyle

417 7/A'râf, 182-183

418 104/Hümeze, 1-9

birini başkalarına göstererek hakir görmek anlamlarına gelir. Ebû Ubeyde'ye göre hümeze ve lümeze aynı anlama gelir; dedikoducu demektir. Bir başka tefsire göre hemz birini yüzüne karşı, lemez ise arkasından kötülemek; yahut hemz el ve göz işaretleriyle, lemez de dil ile kötülemek, çekiştirmek-tir.⁴¹⁹ İbn Abbas'a göre hümeze gıybet eden, lümeze de kulp takan, taşıyan demektir. Hasan-ı Basri de hümeze, yanında oturanı, gözünü eğerek kötüleyen, din kardeşinin gıybetini edip kınayandır, demiştir. İbn Abbâs'tan gelen bir rivâyete göre de hümeze, lümeze söz götürüp getirerek insanları birbirine katan, insanlara kötü sıfatlar takan kimsedir.

*“Ey iman edenler, bir topluluk, başka bir toplulukla alay etmesin. Belki (alay ettikleri kimseler), kendilerinden iyidirler. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler. Belki onlar, kendilerinden iyidirler. Birbirinizde kusur aramayın; birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fışk adı, ne kötü bir şeydir! Kim tevbe etmezse, işte onlar, zâlimlerdir.”*⁴²⁰ Bu âyette başkalarıyla alay etmek, kaş göz işaretleriyle insanları küçümsemek, insanlara kötü lakaplar takmak yasaklanmaktadır.

“Ey iman edenler, bir topluluk, başka bir toplulukla alay etmesin. Belki alay ettikleri, kendilerinden iyidirler.” Âyette alay etmesin diye çevrilen *“lâ yashar”* kelimesi; sahretmesin, suhriyyet yapmasın demektir. Suhriyyet: İş yaptırmak, emrinde çalıştırmak, alay etmek, matrak geçmektir. Huz' ve huzû da alay etmek demektir. Bu kökten istihzâ da Türkçede çok kullanılır. Lemz, kaş göz veya el işaretleriyle alay edip birini kusurlu göstermektir. Hemz ise dil ile yermek, alay etmektir. Lakap anlamındaki nebz'den gelen tenâbuz, birbirine kötü lakap takmak demektir. Bir Müslümana fâsık, münâfık, eşek, domuz demek gibi.

Küçük insanlar kişilerle, büyük insanlar fikirlerle uğraşırlar. İman ve kültür yönüyle zayıf insanlar, hayırlı faâliyetlerle vakitlerini değerlendirmedikleri için böylesine zararlı meşgalelerle, dillerine doladıklarını ve daha çok da kendilerini yıpratırlar. Konuşulan olumsuz her söz kanatlanır, dolaşıp durur, bir gün gelir aleyhinde konuştuğuna gelip konar; aleyhinde konuşulan kadar, konuşana da çeşitli şekilde zarar verir.

419 et-Teshil, 4/217; Fethu'l-Kadir, 5/492, 493

420 49/Hucurât, 11

Gıybetin ardında kin, kıskançlık, sû-i zan, gurur, aşâğılık duygusu, kendi kusurlarını örtbas etme endişesi gibi mânevî hastalıklar vardır. Psikolojik hastaların başvurduğu bu saldırgan tavırla insan, muhâtabını hastalıklı ilân ederken, aslında kendi rûhî hastalığını topluma bulaştırmak istemektedir. Psikososyal ve bulaşıcı bir âfet olan, giderek toplu imhâ silâhına dönüşme meyli gösteren gıybet, psikolojik bir savaştır. Ama mertçe değil, kallesçe yapılan bir savaştır, daha doğrusu bir saldırganlıktır bu. Çünkü muhâtapla yüz yüze gelmekten korkan kimsenin, kardeşinin yokluğunda nâmertçe, alçakça yaptığı bir hücumdur gıybet. Bu iç savaşta saldırganın da, en az saldırılan kadar hasara uğrayacağı bilinmelidir. Kardeşin onuru, izzeti nişan alınarak atılan her kurşun, bumerang gibi mutlaka atan kimseye geri dönecektir. Kısa bir zaman içinde gıybet kurşunu, dünyada dönüp ateş edeni bazen bulmuyorsa bile, mutlaka âhirette dil silâhından çıkan bu kurşun, atanın kendi kalbine isâbet edecektir. *“Birbirinizi sevmeden iman etmiş olamazsınız!”*⁴²¹ Nebvî fermânına rağmen gıybet eden kimse, din kardeşliğine dayanan sevgiyi öldürmekte, dolayısıyla kendi imanına zarar vermektedir. Bir yerde gıybet varsa, kardeşlik ve sevgi, dolayısıyla kâmil iman ve takvâ orada barınamaz.

Müslüman, kendisi için istemediği bir davranışı, din kardeşi için de istememelidir. Kendisini, gıybet ettiği kimsenin yerine koyan, onun duyacağı acıyı kendi benliğinde hisseden kimse, böyle bir yamyamlığın çirkinliğini daha iyi anlar. İnsan, kendi onuru kadar din kardeşlerinin de şeref ve haysiyetini önemsemek zorundadır. Bırakın kardeşinin izzetine saldırmayı, başka biri ona saldırmaya kalksa, aynen kendisine yapılan saldırı gibi görüp kardeşinin onurunu savunmak zorundadır mü'min. Müslümanlar, bir vücudun organları gibi uyum içinde ortak davranışlar sergilemeli, birbirlerinin eksiklerini tamamlamalıdır. İnsandaki bir “el”in, aynı vücudun parçası olan “göz”ü çıkarmak için şiddetle dürtmesi, aynı vücudu paylaştıkları “kalb”e öldürücü bir âletle saldırısı ne ise, ümmet adı verilen sosyal vücudun parçaları olan müslüman bireylerin birbirlerinin gıybetini yapması da odur. Bu tür tavırlar, aynı dinin fertleri olan bireylerin kardeşlerine karşı cinâyet işlemesi olduğu gibi, benzer suçu yapmasına muhâtabını bilinçsiz de olsa kıskırttığı için, aynı zamanda intihardır bu. O yüzden kul hakkının ihlâl edilmesi demek olan gıybet, ümmet bütünlüğüne ve kardeşlik hukukuna darbe vuran büyük bir suçtur. Başta gıybet, dedikodu, yalan, iftira,

421 Buhârî, Edeb 27; Müslim, Birr 66

gurur, kin, haset gibi kötü huylar, hep müslümanların kardeşliğine zarar verdiği için bizi bizden fazla seven Rabbimiz tarafından bizim iyiliğimiz için yasaklanmıştır.

Kur'an'ın Yamyamlık Diye Tanımladığı Gıybet: Birinin, herhangi bir müslüman kardeşinin arkasından, duyduğu zaman onun hoşuna gitmeyeceği (bedeninde, yaratılışında, soyunda, işinde, sözünde, dininde, dünyasında, elbise, ev veya bineğinde ya da aile fertlerinde bulunan eksiklik veya kusuru belirten) sözler söylemesi gıybettir. Bu târif, bizzat Peygamberimiz tarafından yapılmıştır.⁴²² Bu hareket ister açık ifâdeli sözlerle yapılsın, ister kinâye ve işaretler ile, isterse yazı vb. araçlarla yapılsın her şekli ile haramdır. Yine bu davranışın gıybeti yapılan müslümanın hayatında yapılmasıyla, ölümünden sonra yapılması arasında da haramlık yönünden bir farklılık yoktur.

*“Ey iman edenler! Zandan çokça kaçın. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerinizi gıybet etmesin/ arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O halde Allah'tan korkun.”*⁴²³

İnsan onurunun, kişinin kanı ve eti gibi olduğuna işaret eden bu âyetten anlaşılmaktadır ki, gıybet eden kimse, bu davranışıyla kardeşini mânen öldürmüş gibidir. Onun gerçek hayatı olan kişiliğine, onur ve haysiyetine dil uzatarak izzet ve şerefini yok edip öldürmeye çalışmıştır. Bir müslüman kardeşi hakkındaki bu suçu diliyle yaptığı ve ağzına haram olan bir şey aldığı için, bu durum “ölü kardeşinin etini yemek” sayılmıştır. Yamyamlıktır bu. Yamyamlar bile, açlık gibi bir ihtiyacını gidermek için başvurdukları bu çirkinliği, çevresindeki yakınlarına, kardeşlerine yapmazlar. Zarûret gibi bir ihtiyaca dayanmadığı ve kişinin kendi din kardeşine karşı yaptığı bu medeniyetten uzak vahşi tavır, yamyamların bile tiksindiği daha büyük bir yamyamlık olarak değerlendirilmelidir. Böyle bir vahşete tepki göstermeyip seyirci kalmak, bu cinâyete ortak olmaktır.

Allah Teâlâ gıybeti “ölmüş kardeşinin etini yemeğe” benzetmekle bu hareketin son derece çirkin olduğunu tasvir etmiştir. Leş etinin yenmesi biziatihi nefret ettiricidir. Hele bu et, bir de, hayvan eti değil, insan eti olursa...

422 Müslim, Birr 23; Ebû Dâvud, Rikak 6; Tirmizi, Birr, 23

423 49/Hucurât, 12

Hatta herhangi bir insanın değil de bizzat kendi kardeşinin eti olursa işin daha büyük çirkinliği düşünülmelidir. Dahası, bu benzetmeyi soru biçiminde ortaya koyarak Allah Teâlâ insan üzerinde daha fazla tesir yaratmıştır. Böylece her şahsın kendi vicdanından sorarak ölmüş kardeşinin etini yemeye râzı olup olmayacağına kendisinin karar vermesini dilemiştir. Nasıl onun tabiatı bu ölmüş kardeş etinden tiksiniyorsa, bir mü'min kardeşinin bulunmadığı ve kendini savunacak bir durumda olmadığı sırada, onun şeref ve haysiyetiyle oynanmasını hoş karşılayamaz.

Bu İlâhî buyruktan, gıybetin haram oluşunun asıl sebebi, gıybet edilen kişinin kalbinin kırılması, incinmesinden çok, herhangi bir kişinin yokluğunda çekiştirilmesinin, arkasından kötülenmesinin bizâtihi haram olduğu anlaşılmaktadır. Artık o kişinin bu gıybetten haberi olsun veya olmasın ve bundan üzüntü duysun ya da duymasın önemli değildir. Ölmüş insanın etinin yenmesi, ölüye eziyet verdiği için haram kılınmadığı meydandadır. Bîçâre kişi öldükten sonra birinin kendi leşini parçaladığını bilmez, hissetmez. Ama son derece çirkin olan, bu hareketin bizzat kendisidir. Aynen bunun gibi gıybeti yapılan kişi, hakkında söylenenlerden haberi olmazsa ve hayatı boyunca da kim, nerede, ne zaman kendi haysiyetiyle uğraşp başkalarının onu zedelediğinden dolayı da kendisine en ufak bir eziyet ve ıstırap ulaşmayacaktır. Fakat onun şeref ve haysiyetine ne olursa olsun bir leke sürülmüş olacağından gıybet, kendi türü içinde ölmüş kardeşinin etini yemekten farklı değildir.

Haram hükmünün dışında kalan gıybetler ancak şu şekilde olanlardır: Birinin arkasından veya öldükten sonra onun kötülüğünü söylemek şeriat nazarında doğru bir mecburiyet halini almışsa ve bu mecburiyet gıybet olmadan yerine gelmiyorsa ve bu gıybet yapılmayınca gıybete nispetle çok daha büyük bir kötülük ortaya çıkacaksa bu gıybetin haramlılığı ortadan kalkar. Gıybet, ancak şer'an doğru bir maksat için gerektiği takdirde ve o gıybet olmadan o gereklilik ortadan kalkmadığı takdirde câizdir. Zulme uğrayan kişinin şikâyeti, ıslah edebilecek kişiye o kötülüğe engel olması için anlatılması, fetvâ almak gâyesiyle, o kimseyle çok önemli birlikteliği olacak kimselerin uyarılması ya da şerhlerinden başkalarını korumak gâyesiyle bel'amların, tâgutların, müfsid ve zâlimlerin çeşitli ahlâksızlıkları yayan, takvâ ve hayâ eksikliğiyle insanlardan çekinmeden açıktan fık ve haram işleyenleri, çarpık din anlayışına sahip olanları, başkalarını onların zararından korumak için anlatmak haram olan gıybet hükmüne girmez.

Bu istisnâî durumlar dışında birinin arkasından çirkin söz söylenmesi kesin olarak haramdır. Bu çirkin söz doğru ise gıybettir, yalan ise iftirâdır, iki kişiyi birbirine düşürmek için ise düzenbazlıktır. Şeriat bu üçünü de yasaklamıştır. Gıybeti tasdik etmek de gıybettir. Gıybet yapılan yerde susan kişi gıybete ortak olmuş olur. İslâm toplumunda bir müslümanın, yanında başka birinin gıybetinin yapılmasını, yalan yere töhmet altında bırakılmasını sessizce dinlemesi doğru değildir, onu derhal reddetmesi, gücü yetmiyorsa gıybet edilen yeri terk etmesi gerekir. Hiçbir şer’î mecbûriyet olmadığı halde birinin mevcut kusurlarının ortaya dökülmesinin günah olduğunu ve bu hareketi yapanların Allah’tan korkarak böyle haramlardan uzak kalmalarını telkin ve tebliğ etmesi gerekir. Gıybet, insanın sevaplarını azalmasına, başkasının günahlarının kendine verilmesine sebep olur.

Gıybetten kurtulmak için şunları düşünmeli: Gıybetin zararını düşünmeli! Gıybet sebebiyle, sevaplarının gideceğini, hatta gıybet ettiği kimşenin günahlarını da yükleneceğini bilmelidir. Gıybet, dünyada da alında bir kara lekedir! Kendine dedikoducu dedirtmemelidir. Bir kimse, başka birine kırgınsa, onu kötülemeye çalışır, gıybetini eder. Başkasına kızıp da kendini Cehenneme atmanın ahmaklık olduğunu bilen, gıybet etmez. Gıybet etmekle, ona zarar vermiş olmaktan daha çok zararı kendine veriyor, dünyevî ve uhrevî büyük felâketlere atılıyor. Üstelik sevmediği kişinin günahlarını alıp, yerine kendi sevaplarını ona veriyor. Bazen topluluktakileri memnun etmek, onları güldürmek için gıybet edilir. İnsanları memnun etmek için, Allah Teâlâ’nın gazabına mâruz kalmayı istemek ne kadar yanlışdır. Gıybet eden, övülmeyi, herkesin kendisinden bahsetmesini ister. Bu bakımdan kendini övmek için dolaylı yolları seçer. Meselâ, kendisinin cömert olduğunu bildirmek için, “falanca çok cimridir” der. Eğer böyle gıybet edeni dinleyen, akıllı birisi ise, kendini bu şekilde övene hiç değer vermez, onun değersiz olduğunu anlar. Bunları dinleyen akıllı değil de, câhil, ahmak birisi ise, gıybet ettiği için ona değer verse, ne çıkar? Gıybetçinin kazancı ne olur?

Başkalarını gıybet edip kusur araştıran kimse, kendi kusurlarını görmez. Biz, kendi ayıplarımızın ortaya dökülmesini, rüsvay olmamızı istemediğimiz gibi, başkaları da kendileri için bunu istemez. Sen arkadaşının ayıbını örtersen, Allah da senin ayıbını örter. Sen başkasının ayıbını açarsan, senin ayıplarını da açan çıkar, rezil olursun. Kendi kusurlarını araştıran ve bunların çaresini düşünerek başkasının kusurlarıyla gereğinden

fazla uğraşmayan kişi, sâlih/iyi insandır. Mü'min, öncelikle kendi hata ve ayıplarını görüp onları düzeltmeye çalışan, böylece Allah'ın hayır dilediği kimsedir. Münâfık ise, kendi hata ve ayıplarını görmek istemeyen ya da önemsiz gören kimsedir. Kişi kendi noksanını bilmek gibi irfan olmaz. Nefsimizi gıybet ve diğer günahlardan temizlemeye çalışmak cihaddan bir şûbe kabul edilmiştir. Kıskanç kimse, mal sahiplerini kötüler. Sözgelimi, “filan kimsenin malı çok, ama yemesini bilmez, cimrinin biridir” der. Böyle söylemekle, gıybet edilenin malı azalmayacaktır, ama kıskançlık ateşi, gıybetçiye yakıp kavuracaktır. Üstelik, gıybet günahına girdiği için sevaplarını sevmediği kimseye vermeye mahkûm olacaktır.

İslâm'a göre, yaratılan her insanın Allah katında bir değeri vardır. İnsanı ahsen-i takvim üzere yaratan Allah, onu en güzel hasletlerle bezemiş ve yeryüzünde halife kılmıştır.⁴²⁴ Böyle bir varlığın dış görünüşü ile ilgilenip alaya almak; insanı yaratan Rabb'i ile karşı karşıya getirebilir. Oysaki insanın alay konusu olmasına Rabb'i ve eşsiz yaratıcısı olan Allah râzı olmaz.

Kur'an-ı Kerîm'de bir de inançla,⁴²⁵ Kur'an âyetleriyle,⁴²⁶ Peygamberlerle⁴²⁷ ve mü'minlerle⁴²⁸ alay edenlerden bahsedilir. Sözü edilen kişiler, mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinenlerdir.⁴²⁹ Sözü edilen kişiler bu hareketleriyle Allah'ı ve mü'minleri aldattıklarını zannederler.⁴³⁰

Dilin Önemi; Dille Yapılan İntihar ve Cinâyetler

Kur'an-ı Kerim, söze çok önem verir. Bu ehemmiyeti, söz ve konuşma anlamına gelen “kavl” kelimesinin her dört âyette bir kullanılmasından da anlayabiliriz. “Kavl” ve türevleri, Kur'an'da tam 1721 yerde geçer. Sözlerin en güzeliyle konuşmayı emreden Kur'an, insanın açık düşmanı olan şeytanın insanların arasını bozmak için kötü ve çirkin sözlerden yararlandığını belirtir ve güzel olmayan sözleri yasaklar.⁴³¹ Çirkin ve kötü söz; şirk ve küfür lâfızları başta olmak üzere, arkadan çekiştirme (gıybet), söz taşıma,

424 2/Bakara, 30

425 2/Bakara, 206; 63/Münâfıkûn, 5-6

426 9/Tevbe, 124-125, 127

427 47/Muhammed, 16

428 9/Tevbe, 79

429 4/Nisâ, 139; 5/Mâide, 52; 58/Mücâdele, 14

430 2/Bakara, 9; 4/Nisâ, 143; 11/Hûd, 5

431 17/İsrâ, 53

jurnal etme, yalan, iftira vb. sözlerdir. Bunlar, insanın içinden geçebilirse de başkasına açıklamak ve söylemek câiz değildir. Bir kimse başkasına bir kötülük, bir haksızlık yaptığında, bunu başkasına söylemek de kötü söze girer; ancak, kötülük ve haksızlık gören kimse, ya ıslah etmek yahut da suçlunun ceza görmesini sağlamak maksadıyla bunu açıklamak mecbûriyetindedir.

432

Kur'an'da Allah, güzel sözü, güzel ağaca benzetmiştir.⁴³³ Çünkü güzel sözün meyvesi güzel amel; güzel ağacın ürünü de faydalı meyvedir. Bu âyetteki güzel sözden maksadın “lâ ilâhe illâllah”, güzel ağacın da “mü'min” olduğuna dâir İbn Abbas'a dayanan bir tefsir rivâyet edilir. Bu tevhid kelimesi, dışta ve içte daima güzel amellerin meydana gelmesine sebep olur. Allah'ın râzı olacağı her güzel iş, bu kelimenin meyvesidir. Kötü söz, pis bir ağaca benzetilir.⁴³⁴ Çirkin söz, rüzgârın şuraya buraya savurduğu köksüz, hafif, yararsız, hatta zararlı ota benzer. Kötü kelime, İbn Abbas ve müfessirlerin çoğuna göre, başta Allah'ı inkâr olmak üzere dinin kötü ve haram saydığı tüm sözlerdir. Çirkin söz, ruha zararlı olan köksüz, dikenli ağaç/bitkidir. Çünkü hem söyleyenin kendisine zarar verir, hem de başkalarını incitir, yaralar. Kötü kelime, her türlü fitnenin, fesâdın, felâket ve musîbetin kaynağıdır. Kötü söz, hem dünyada hem de âhirette insanın felâketlere sürüklenmesine sebep olur. “Onlar (mü'minler), boş söz işittikleri zaman, ondan yüz çevirirler ve ‘bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz size. Size selâm olsun. Biz kendini bilmezleri (arkadaş edinmek) istemeyiz’ derler.”⁴³⁵

İnsanların çoğunu, güzel söz söylemekten ve güzel söze icâbet etmekten alıkoyan şeytandır. Kur'an, bize şeytanın insanları güzel söz söylemekten uzaklaştırmaya çalışacağını; çirkin ve kötü sözlerle aralarına düşmanlık sokmak isteyeceğini haber verir: “Kullarıma söyle: Sözün en güzelini konuşsunlar. Sonra şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.”⁴³⁶ Nefsine uyup da şeytanın adımlarını takip edenler için dünyevî zevkler, her türlü güzel gâyelerin üstündedir. Meselâ vicdanları onlara hata yapan birine karşı affedici olmayı, kötü söz söyleyene karşı güzel sözle mukabele etmeyi bildirse bile, onlar nefislerine uyup affetmemeyi veya kötü

432 4/Nisâ, 148

433 14/İbrâhim, 24

434 14/İbrâhim, 26

435 28/Kasas, 55

436 17/İsrâ, 53

söze daha kötüsüyle karşılık vermeyi tercih ederler. Fikirlerin değil nefislerin konuştuğu, kibir ve hakaret dolu sözler, alaycı ve itici ifadeler, bir üstünlük gibi görülebilmektedir. İşte bu gibi insanlar, bencillikleri, kendi akıllarını beğenmeleri, büyüklükleri ve şeytanın fısıltılarına kulak vermeleri nedeniyle vicdanlarının sesini dinlemez, kendilerine hatırlatılan güzel söze uymazlar. *“Vicdanları da bunların doğruluğuna tam bir kanaat getirdiği halde, zulüm ve kibirlerinden ötürü onları bile bile inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nasıl olduğuna bir bak!”*⁴³⁷

Eski şeriatlarda “söz orucu” şeklinde bir ibâdet vardı. Bu, Muhammed (s.a.s.) ümmetinde denge üzere konuşmak şartıyla kaldırıldı. Yani, bizim şeriatımızda susarak oruç olmamakla birlikte, konuşmada şer’î ölçülere riâyet etmek kaydıyla dengeli olmak, az ve öz konuşmak, yani sözü güzelleştirmek, ısrarla tavsiye edilmiştir. Zira konuşulan her sözün hesabı verilecektir. Çok konuşmak, konuşma israfı ve söz kirliliğidir. Gıybet, iftira, hakaret, yalan vb. şöyle dursun, boş konuşmak, yerli yersiz laf ebeliği, geyik muhabbeti, karşımızdakinin kulaklarını rahatsız etmek demektir ki o da, kul hakkıyla ilgili veballerin kapısını aralamaktır.

İnsana konuşma yeteneğinin verilmiş amacı, ibâdet (şükür ve zikir), hakkı söylemek ve muhâtaba merâmı ifade edebilmektir. Sözü yerinde kullanmak, onu tesirli kılarken, yerli-yersiz sarf edilen söz de, etkiyi azaltır; anlatılmak istenen mânâyı daha da karmaşık duruma getirdiği gibi, o nisbette muhâtabı da sıkır. Cevâmiu’l-kelîm, yani az kelime ile çok mânâ ifade etme, sözün vecîz olması, Kur’an ve hadislerin edebî üslûbundan birini teşkil etmektedir. Kur’an öğrencisi ve Rasûlullah’ın mirasçısı da bu özelliklere sahip olmaya çalışır. Eşyanın, yaratılış gâyesinin dışında kullanılması, onun değerini düşürür. Bırakın, gıybet gibi haram ve kötü sözü; Kur’an’ın “levh-e’l-hadis dediği, faydasız, boş sözler bile kurtuluşa engel görülmüştür. Mü’min, dini ve dünyası için lüzumsuz olan her türlü şeyden uzaklaşmaya çalışır.

*“Gerçekten mü’minler kurtuluşa ermiştir; Onlar ki, namazlarında huşû içinde; Onlar ki, boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler...”*⁴³⁸ Mü’min, dini ve dünyası için lüzumsuz olan her türlü şeyden uzaklaşmaya çalışır. Gıybet gibi zararlı sözler yanında, hayır yönü ağır basmayan, boş sözler de, hem

437 27/Neml, 14

438 23/Mü’minûn, 1-3

de “iman”a vurgu yapılarak yasaklanmıştır: “Kim Allah’a ve âhiret gününe iman ediyorsa, ya hayır (iyi, güzel, hak, doğru, meşrû söz) söylesin veya konuşmasın, sussun!”⁴³⁹

Geyik muhabbetleriyle vakit öldürdüğünü zannederken, kendi mânevî hayatını öldüren insanların bu davranışı sol omzundaki meleğin devamlı faal olmasına sebep olacaktır: “Ümmetimin kötülere, gevezelerdir, enine boyuna sözü uzatanlardır, sözlerinde büyüklük taslayanlardır. Ümmetimin hayırlıları da ahlâk bakımından en güzel olanlardır.”⁴⁴⁰; “İyiliği emir ve kötülüğü yasaklamaktan ve Allah’ı zikirden başka insanoğlunun her sözü aleyhinedir.”⁴⁴¹

Dili, gereksiz ve boş sözlerle meşgul etmek, insan hakkına tecâvüz sayılan gıybet, dedikodu, iftira, yalan sözler, söyleyenin kalbini kararttığı, günaha sevk ettiği gibi; dinleyeni de yanlış kararlara, hatalara ve felâketlere sürükleyebilir. Konuşulmaması gereken yerde konuşmak, sırrı ifşâ etmek, birçok tehlikeli olayların meydana gelmesine sebep olabilir.⁴⁴² Allah, râzı olduğu kullarının vasıflarını sayarken şöyle buyurur: “Rahmân’ın kulları ki, yeryüzünde mütevâzı olarak yürürler, câhiller kendilerine lâf atarsa ‘selâm’ derler.”⁴⁴³

Lüzumsuz söz ve sataşmalardan sakınan mü’minler, böyle övülürken, bunun aksine boş ve lüzumsuz sözlerle meşgul olanlar için de şu ikaz yapılmaktadır: “İnsanlardan kimi vardır ki, bilgisizce (insanları) Allah’ın yolundan saptırmak ve onunla alay etmek için eğlence (türünden boş) sözleri (lehv el-hadisi) satın alırlar (bâtıl ve boş söze müşteri çıkar, kıymet verirler). İşte onlara, küçük düşürücü bir azap vardır. Ona âyetlerimiz okunduğu zaman, sanki onları hiç işitmemiş, sanki kulaklarında ağırlık varmış gibi büyüklük taslayarak (arkasını) döner. Onu, acı bir azap ile müjdele.”⁴⁴⁴

İnsan, inandığından, düşündüğünden ve yaptığından başkasını söylememelidir. Yalan olur bu; hakikatin gizlenmesi olur. Aldatma, ikiyüzlülük,

439 Buhârî, Tecrid-i Sarih Terc. 12/131, hadis no: 1981

440 Tirmizî, Birr, hadis no: 2019

441 İbn Mâce, Fiten 12

442 60/Mümtetine, 1

443 25/Furkan, 63

444 31/Lokman, 6-7

riyâkârlık, münâfıklık olur. Bu tür yalan ve yanlış sözler, ne denli süslü ve yaldızlı kelime ve cümlelerle ifade edilse (şîrleşse, hikâyeleşse, edebiyat ve sanat kostümüyle makyajlansa da merduttur.⁴⁴⁵ Kişi, bilerek söylediğinden sorumludur;⁴⁴⁶ Dinlediklerinden de.⁴⁴⁷ Yapmadığı/yapamayacağı şeyi söylememelidir.⁴⁴⁸

Küfür, gıybet, lâf taşıma, iftira, yanlış, yalan, çirkin söz söylemek, zaten güzel insanların işi değil. Ancak bunun da ötesinde, boş (lâğv) söz söylemekten de nehyedilmişiz.⁴⁴⁹ Yine, mü'minlerin vasfını Rabbimiz şöyle açıklıyor: “*Faydasız bir söz işittiklerinde oradan vakarla uzaklaşırlar.*”⁴⁵⁰ Mü'min, ya hayır söylemek, ya da susmak zorundadır.⁴⁵¹ Gereksiz tartışmaları da hoş görmüyor Rabbimiz.⁴⁵²

Konuşmanın kısa, öz ve anlaşılır olmasına da özen gösterilmelidir. Bu konuda Hz. Ali: “Çok konuşanın hatası çok olur” diyor. Hz. Ali'nin şu sözleri de önemlidir: “Konuşmadığın sürece söz sana tâbidir. Söyledikten sonra sen, onun mahkûmu olursun.” Çok, gereksiz ve dikkatsiz konuşmamak demek, haksızlık karşısında susmak anlamına gelmez elbet. Yerinde olursa söz altındır. Rabbimizin ikazı hepimizin mâlumudur: “*Hakka bâtili karıştırmayın. Bile bile hakkı gizlemeyin.*”⁴⁵³ Konuşmak gerektiğinde susmak, susmak gerektiğinde konuşmak, kişinin akıl ve inanç zâfiyetine delâlet eder. Hele zulme ve haksızlıklara uğrayanların, onu ortadan kaldırmak için var güçleriyle mücâdele etmeleri gerekir.⁴⁵⁴

Güzel söz, güzel insanlara, kötü söz de kötü insanlara yaraşır. Rivâyete göre, Hz. İsa, bir gün insanlara güzel, yumuşak ve etkileyici bir dille İslâm'ı tebliğ ediyor. Toplumun içerisinde biri, devamlı çirkin sözlerle hakaret ediyor İsa Peygambere. Havârilere biri dayanamayıp: “Ey İsa! Sen de ona söyledikleriyle mukabele et” diyor. Hz. İsa'nın cevabı çok mânidar: “Herkes torbasında olanı satar. Benim yanımda bu var; onun yanında o.”

445 6/Enâm, 112; 2/Bakara, 204; 63/Münâfikun, 4

446 2/Bakara, 225; 50/Kaf, 17-18

447 17/İsrâ, 36

448 2/Bakara, 44; 61/Saff, 2-3

449 23/Mü'minün, 3

450 25/Furkan, 72

451 Buhârî, Tecrid-i Sarih Terc. 12/131, hadis no: 1981

452 18/Kehf, 54

453 2/Bakara, 42

454 27/Neml, 221-227

Kuşkusuz sorulacağız her yaptığımızdan ve söylediklerimizden; ya da yapmamız gerektiği halde yapmadıklarımızdan, söylememiz gerektiği halde söylemediklerimizden. Kur'an şöyle buyurur: *"Sağında ve solunda birer melek, onu gözetlemekte ve söylediği her sözü yazmaktadır."*⁴⁵⁵

Bu dünya için boş söz ve gevezeliklerin hoş olmadığını ifade buyuran Rabbimiz, Cennette de boş sözün olmayacağını haber veriyor.⁴⁵⁶ Atasözündeki ölçü de yabana atılır cinsten değil: "Biliyorsan söyle; ibret alsınlar. Bilmiyorsan, sus da adam sansınlar." Herkes kendini bir hesaba çeksin: En doğru, en güzel söz olan Allah'ın Kitabını mı daha çok okuyup anlamaya çalışıyor ve üzerinde düşünüyor; yoksa, gazeteler, televizyonlar, radyolar ve başka sözler mi vaktini daha çok alıp kendisini yönlendiriyor? Konuştuklarının ne kadarı hayır kapsamına giriyor? Konuyla ilgili bir araştırmaya göre, telefonla, internet aracılığıyla ya da yüz yüze insanların birbirleriyle konuştuklarının % 80'ini gereksiz sözler kapsıyor, yani söylenmesi de olabilecek boş sözler. Dünya ve âhiret hayrı için söylenen, emr-i bi'l-ma'rûf ve dâvet kapsamına giren sözleri araştırsalar, şarkı ve eğlence sözlerinden daha çok olacağını herhalde iddiâ edemeyiz.

Kuşkusuz; sözün en güzelini dinlemek, anlamak, yaşamak ve konuşmak, dilimizi ve hayatımızı O'nunla süslemek güzelleştirecek, olgunlaştıracaktır bizi. Çirkinlikten, kötülük ve hamlıktan koruyacaktır. Fertlerin, ailelerin ve toplumların rahatsızlıklarının şifâ bulması, en doğru söz olan reçeteye (Allah sözüne) yönelmekle mümkündür.

Karanlıktan hoşlanan "yarasalar", iletişim araçlarıyla, saçma sapan sözleriyle, yalan ve iftirâlarıyla, İslâm'ı söndürmeye muvaffak olamayacaklardır. *"Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Kâfirler hoşlanmasa da Allah, nurunu tamamlayacaktır."*⁴⁵⁷ Her müslüman; Kur'an'dan enerji alan bir nur/ışık olmaya gayret etsin. Göreceksiniz; İslâm'ı karartmak için saldıranlar, bir gün İslâm ile aydınlanacaklar veya kendi zindanlarında cehennemî dünyadayken yaşamaya başlayacaklardır.⁴⁵⁸

455 50/Kaf, 17-18

456 56/Vâkıa, 25

457 61/Saff, 8

458 Âdil Akkoyunlu, Akit, 7 Şubat 1999

Firavun, onca küfrüne ve isyânına rağmen saltanatını sürdürüp giderken, dünyevî helâkine bir söz sebep olmuştur: “(Firavun) adamlarını topladı ve bağırdı; ‘ben sizin en yüce rabbinizim’ dedi. Bunun üzerine Allah da onu, ibret-i âlem olacak âhiret ve dünya azâbıyla yakaladı.”⁴⁵⁹ Elfâz/sözler çok önemlidir. Âyette görüldüğü gibi kimi zaman Allah’ın gazabını küfür ameller ve duygular harekete geçirmezken, tek bir cümle harekete geçirmektedir. İslâm Akaid âlimleri ve Kelâmcıları, bu yüzden olsa gerek “ef’âl-i küfür” (küfür eylemleri) ve “efkâr-ı küfür” (küfür düşünceler) hakkında söz etmezken, yazdıkları Akaid kitaplarında “elfâz-ı küfür” (küfür sözler) üzerinde fazlaca durmuşlardır.

Söz, kullanmasını bilen insan için mükemmel bir silâhtır. Onunla gönül almak da, gönül yıkmak da mümkündür. Söz, dağınık bir yuvayı tekrar düzene kor; Düzenli bir yuvayı da bozabilir. Müslüman, yeryüzünü ıslah etmekle, insanların arasını düzeltmek ve sulhu sağlamakla emrolunmuştur. İnsanların arasını ıslah etmek, yeryüzünden fitne ve fesadı kaldırmak için, yani savaş veya iyi geçinmek gibi meselelerde güzel söze daha fazla iş düşmekte, hatta gerekirse, güzel olmak şartıyla, bu iki konuda doğrudan tâviz vermeye bile müsaade edilmektedir. İmanı muhâfaza etme ve hayırlı ümmet olmanın şartı olan emr-i bi’l-ma’rûf ve nehy-i anî’l-münker; güzel konuşmanın, tatlı dilin ve söz becerisinin önemini devamlı canlı tutmaktadır. Müslüman olmak, insanlar arasında müslüman tanınmak için şehâdet kelimesi getirerek dile büyük görev düştüğü gibi; dili koruyamamak da elfâz-ı küfür gibi insanın tüm âhiretini mahvedebilir. Bunun için, en güzel konuşan, en büyük insan şöyle buyurmaktadır: “Kim bana iki bacağı arasındaki tenâsül uzvunu (haramdan koruyacağına), iki çenesi arasındaki dilini de (yasaklanmış çirkinliklerden koruyup güzelliklerle süsleyeceğine) garanti verirse, ben de ona cenneti garanti ederim.”⁴⁶⁰

Dinde nice sevaplar dille, dili güzel kullanmakla ancak mümkün olabilmektedir. Namaz, oruç, zikir, Kur’an okumak, emr-i bi’l-ma’rûf, nehy-i anî’l-münker, hakkı ve sabrı tavsiye, Allah’a duâ gibi ibâdetlerin yanında; gıybet, iftira, yalan, kaba söz ve kalp kırmak, mü’minlerin arasını ifsad etmek, cemaatleri dağıtmak, fitne çıkarmak, kötülükleri teşvik edip iyiliklere engel olmak, lüzumsuz konuşmak... gibi birçok günahın sebebi de dil/

459 79/Nâziât, 23-25

460 et-Tâc, 5/183

konuşma olmaktadır. Sabırsızlık, sır saklayamamak, her duyduğunu söylemek, nerede ne söyleneceğini bilememek de dile hâkim olamamanın getirdiği günahlardandır.

Dünyayı cennet hayatına çevirir gibi yeryüzünde halife olmak, dille mümkün olduğu gibi; dünyayı cehenneme çevirmek de dille çok kolay olabilmektedir. Yine, cenneti kazanmak da, cehenneme lâıyk olmak da dile sahip olup olamamaktan geçmektedir.

Kuru ekmekle soğanı, güzel sözle katık edebilerseniz nasıl tatlılaşır; tatlı bir yemek, kötü sözle yenilmez bir acılığa ulaşır. Ezop, zengin bir köşkün hizmetçiliğini yapmaktadır. Efendisi, ona bildiği en kötü yemeği pişirmesini ister; beğenmediği, nefret ettiği bir misafiri gelmiştir, ona ikram edecektir. Ezop dil yemeği yapar, getirir. Efendisi buna pek anlam veremese de sesini çıkarmaz. Bir zaman sonra çok sevdiği bir arkadaşı misafir olduğundan, Ezop'tan bu sefer bildiği en güzel yemeği pişirmesini ister. Köşkte her çeşit malzeme olduğu halde Ezop yine dil pişirir getirir. Bu sefer, efendi dayanamaz, sorar: “En kötü yemek istedim, dil getirdin; en iyi yemek istedim, yine dil getirdin, bu ne biçim iştir?” Ezop: “Evet, dil, hem zehirden acı, hem dünyanın en tatlı gıdasıdır” diye cevap verir. Hakikaten çok mükemmel bir sofraya çok acıkmış olarak dâvetli olsak, yemek esnasında birisi bizim onurumuzu kıracak, bizi yerin dibine geçirecek lâflar etse, o yemeğin tadı tuzu kalır mı hiç? Bir söz ustası olan Yûnus, söz konusunda şöyle söyler: “Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı. Söz ola ağılı aşı, bal ile yağ ede bir söz.”

Kur'an başta olmak üzere güzel kitapları okuyarak, dâvet çalışmalarıyla tecrübemizi artırarak sözlerimizin, dilimizin yontulmasını sağlayabiliriz. Odun, yontulunca kalem haline de gelebilir. Sözde önemli olan doğruluk ve samimiyettir, güzel bir gayeye hizmet etmesidir. Yoksa, içi boş, kof sözler, nefse hoş gelse de bunları edebî ve güzel kabul edemeyiz. Sözün edebî olması için edepli olması gerekir, çünkü edebiyat kelimesi edep kelimesinden türemiştir. Edepsiz edebiyat olmaz. Dili ve kalemi terbiye etmeyi öğrenmeden edepli olmak da mümkün değildir. Söz ve kalemin önemi buradan kaynaklanmaktadır.

Yontulmamış odun gibi kaba ve sert olan, güzellik ve yumuşaklıktan nasibini alamamış söz, iyi niyetle bile söylenmiş olsa, çok kere kaş yapayım

derken göz çıkartabilir, fayda yerine zarar verebilir.⁴⁶¹ Uzun dilin başı dertli olur. Eli taşlı insanı gören yılan, başının belâsı dilini çıkarıp yalvarır; aynı dil nice canlar yakmıştır. Dilin kemiksiz olması, fesada, yalana yani hara- ma uzanmasına sebep olmamalıdır. Dâvâ arkadaşlarının yerini haber ver- memek için, dilini dişleriyle koparıp zâlim güçlerin yüzüne tüküren adam, gevezeler için ne büyük bir ibrettir.

Konuşma sanatını bilmeyen bir kimse, ne kadar zeki ve değerli olursa olsun, halifelik görevini tam yapamaz. Çevresindekileri kendisinden uzak- laştırır, zavallı insan durumuna düşer ve konuşmasıyla kendisine ve çevre- sine zarar verebilir, ifsâda yol açabilir. “Söz gümüşse, sükût altındır” sözü, konuşmasını bilmeyenler için geçerlidir. Oysa konuşma sanatını bilenler için söz altındır. Söyleyecek sözü olan, söylenecek uygun söz bulunmadık- ça susmakla tanınan bir insan, her zaman kendini dinletir. Ya susun yahut susmaktan iyi şeyler söyleyin. Söylenecek bir sözümüzün bulunması gere- kir; halife olarak, mü’min sorumluluğunu duyarak...

*“Bana kimse ashâbımın birinden (canımı sıkacak bir) şey getirmesin (söylemesin). Zira ben, sizin karşınıza, içimde hiç bir şey olmadığı halde çık- mak istiyorum.”*⁴⁶² *“Kattât (söz taşıyan) cennete girmeyecektir.”* Müslim’in rivâyetinde *“nemmâm cennete girmeyecektir”* şeklinde gelmiştir.⁴⁶³

Hadiste geçen kattât ve nemmâm aynı mânaya gelmektedir. Nitekim ri- vâyetin vecihleri değiştikçe kelimelerden her ikisine de yer verildiği göröl- mektedir. Bazı âlimler nemmâm, sözü bizzât dinleyip nakleden, kattât ise, söylenenlere kulak kabartıp işittiği gelişi güzel dedikoduları nakledendir diye arada bir fark görmek istemiştir.

Dinimizin üzerinde durduğu kötü ahlâklardan biri de işte açıklamaya çalıştığımız bu âyette belirtilen laf getirip götürme huyudur. Fertler arasın- daki münasebetleri bozarak cemiyetin huzuruna te’sir edecek, içtimâî bü- tünlüğü yaralayacağı için şiddetle yasaklanan huylar arasında yer almıştır. Kur’ân’da ilk inzâl olan sûrelerde buna yer verilmesi, meselenin ehemmi- yetini anlatmada yeterlidir: *“Çok yemin edene, haysiyetsiz kimseye, kusur*

461 Bk. 3/Âl-i İmran, 159

462 Tirmizî, Menâkıb h. no: 3893; Ebû Dâvud, Edeb 33, h. no: 5860

463 Buhârî, Edeb 50, Müslim, İman 169, h. no: 105; Ebû Dâvud, Edeb 38, h. no: 4771; Tirmizî, Birr 79, h. no: 2027

*arayana, söz taşıyana, hayırdan alıkoyana, haddini aşana, çok günahkâr olana... iltifat ve itaat etme!*⁴⁶⁴ Yine Mekki sûrelerden Hümeze sûresi de burada zikre değer. Onda her ne kadar doğrudan laf taşıyıcılık mevzubahis edilmiyorsa da, buna yakın tavırlar takınanlara tehdit ifâde edilmektedir: “Yazıklar olsun arkadan çekiştirmeyi ve yüze karşı kaş göz işaretiyle eğlenip ayıplamayı âdet edinene.”⁴⁶⁵

Gazâli der ki: “Kendisine dedikodu ulaşan kimseye düşen, onu tasdik etmemek, hakkında söz edilen kimsenin de, söylendiği şekilde olduğu zannına düşmemesi, “acaba” diyerekten, söyleneni tahkike de kalkmaması, ayrıca laf getireni ayıplayıp, bunu bir daha yapmamasını söylemesi, vazgeçmezse ona öfkelenmesi, kendisi için de, nemmâmı, zecrettiği şeyi hoş görüp o işittiğini yaymaya kalkmamasıdır. Aksi takdirde kendisi nemmâm olur.” Gazâli’nin kaydettiğine göre, Ömer İbn Abdilaziz’e bir adam gelerek: “Senin hakkında falanca şöyle söyledi” der. Ömer de: “İstersen bunu tahkik edelim. Eğer yalancı çıkarsan *“Bir fâsik size haber getirince araştırın”*⁴⁶⁶ hükmüne girersin. Şâyet duyduğun doğru çıkarsa *“Dili ile iğneleyen, koğuculuk eden...”*⁴⁶⁷ hükmüne girersin ki, her iki halde de mes’ulsun. İstersen senin için üçüncü şıkkı tercih edelim, seni affedelim de bu iş böyle kalsın!”- der. Adam: “Af diliyorum, bir daha böyle bir işe girişmeyeceğim” der.

Nevevî de diyor ki: “Bütün bu yasaklar, nakledilen şeyde şer’î bir maslahat yoksa câridir. Aksi takdirde, müstehab veya vâcibtir. Şöyle ki: “Bir adam, bir kimsenin başka bir kimseye haksız olarak ezâ vereceğine muttali olursa, öbür şahsı uyarıp ezadan koruması gerekir. Keza bir kimse imamı veya sorumluluğu olan kimseyi, yerine bakacak olan nâibinin davranışı hakkında ihbarda bulunacak olursa, bu yasaklanmaz.” Yine Gazâli şöyle demiştir: “Nemîme aslında, hakkında söz edilen kimseye söz götürmektir. Meselâ falanca senin hakkında şöyle söyledi demek gibi. Ancak nemîme deyince sadece bu kastedilmez, daha umumî kullanışı vardır. Normal olarak, açıklanması hoşâ gitmeyen her şeyi açıklamaya, nemîme denir. Hoşa gitmeme deyince kendisinden nakil yapılanın hoşlanmaması ile kendisine nakil yapılanın veya bir başkasının hoşlanmaması birdir, hepsi de nemîmeye girer. Kezâ menkul sözle veya işâretle de olsa; bir kusur veya bir başka

464 68/Kalem, 10-12

465 104/Hümeze, 1

466 49/Hucurât, 6

467 68/Kalem, 11

şey de olsa birdir. Meselâ bir kimsenin malını gizlediğini gören kimse bunu ifşa etse bu da nemîmeye girer. Yani kısacası nemîme, açıklanması hoşça gitmeyecek bir şeyi açıklamaktır.”

“Gıybet ve nemîme bir midir farklı mıdır? Bu hususta ulemâ ihtilaf etmiştir. Râcih olan, farklı olmaları ve aralarında umum-husus münasebetinin bulunmasıdır. Yani nemîme, bir kimsenin halini bir başkasına fesâda sebep olacak bir muhtevada, rızası olmadan nakletmektir. Bu nakilden o şahsın haberi olmuş olmamış fark etmez. Yeter ki rızasız olsun, nemime-dir. Gıybet ise, gıyabında, hoşlanmayacağı bir şeylerle adamı zikretmektir. Nemîme ifsâd kasdıyla temâyüz eder, gıybette bu kasdın varlığı şart koşulmaz. Gıybet ise hakkında konuşulanan gıyabında olmakla temâyüz eder. Bu vasıflar dışında gıybet ve nemime müşterektirler. Âlimlerden bazısı, gıybette, hakkında konuşulan kimsenin gâib olmasını şart koşmuştur.”⁴⁶⁸

Abdullah İbn Ömer (r. anhumâ) anlatıyor: “(Bir gün) Rasûlullah (s.a.s.) minbere çıkıp yüksek sesiyle şöyle nidâ etti: *“Ey diliyle müslüman olup da kalbine iman nüfuz etmemiş olan (münâfık)lar! Müslümanlara ezâ vermeyin, onları kınamayın, kusurlarını araştırmayın. Zira kim bir müslüman kardeşinin kusurunu araştırırsa, Allah da kendisinin kusurlarını araştırır. Allah kimin kusurunu araştırırsa, onu, evinin içinde (insanlardan gizli) bile olsa rüsvay/kepaze eder.”*⁴⁶⁹

Alay Denen Ahlâksızlık

Din ahlâkından uzak toplumlarda, kişilerin eksikliklerini araştırmak, kusurlarını ortaya çıkarmaya çalışmak çok yaygın bir davranış şeklidir. İnsanların bu yola yönelmelerinin altında yatan sebep ise dünyaya yönelik hırsları ve üstün olma arzularıdır. Bu insanlar karşılarındaki kişilerin hatalarını ortaya çıkarmalarının kendilerine bir üstünlük getireceğine inanırlar. Bunun için sıkça başvurdukları yöntemlerden biri de alaycılıktır. İnsanların kusurlarıyla, âcizlikleriyle ya da hatalarıyla alay ettiklerinde, kendi kusurlarının örtüleceğini düşünürler. Bu yüzden câhiliyye toplumlarında alay, yaşamın her ânında rastlanabilen bir ahlâk bozukluğudur. Kur’an ahlâkına sahip olmayan bu insanlar, sürekli olarak başkalarının alay edebilecekleri

468 İbrahim Canan, Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yay., 12/318-319

469 Ebû Dâvûd, Edeb 40, hadis no: 4880; benzer rivâyetle, yakın bir mânâda: İbn Mâce, Hûdûd 5, h. no: 2548; Tirmizî, Birr ve’s-Sıla 84, h. no: 2101

yönlerini araştırırken, bir yandan da kendileri alaya alınma ihtimalinin tedirginliğini yaşarlar. Dolayısıyla gösterdikleri bu alaycı tavırlarla birbirlerini âdeta bir “zulüm ortamı” içinde yaşatırlar.

Ancak bu kişilerin karşılaştıkları son, Allah'ın âyetlerinde bildirdiği gibi yaptıkları “maskaralık” sebebiyle çok acı olacaktır: *“Andolsun, senden önceki elçiler de alaya alındı da alaya aldıkları şey, onlardan maskaralık yapanları çepeçevre kuşatıverdi.”*⁴⁷⁰ *“Kendilerine hak gelince, onu yalanladılar; fakat alaya aldıklarının haberleri onlara gelecektir. Kendilerinden önce nice nesilleri yıkıma uğrattığımızı görmüyorlar mı? Biz, sizi yerleşik kılmadığımız bir biçimde onları yeryüzünde (büyük bir güç ve servetle) yerleşik kıldık; gökten üzerlerine sağanak (bol yağmurlar) yağdırdık, nehirleri de altlarından akar yaptık. Ama günahları nedeniyle biz onları yıkıma uğrattık ve arkalarından başka nesiller (inşâ edip) var ettik.”*⁴⁷¹

Ayrıca bu insanlar şunu da bilmelidirler: Mü'minlere gösterdikleri alaycı davranışlarla, dine yönelik iğneleyici ve iftira dolu sözlerle kendilerini sonsuz bir azâba sürüklemektedirler. Bunun yanı sıra attıkları iftiralar ve alaycı sözler, bunlara mâruz kalan insanların âhiretteki derecelerini yükseltmektedir. İşte bu, Kur'an'da haber verilen önemli bir sırdır: *“İnkâr edenlere dünya hayatı çekici kılındı (süslendi). Onlar, iman edenlerden kimileriyle alay ederler. Oysa korkup sakınanlar, kıyâmet günü onların üstündedir. Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.”*⁴⁷²

Geçmişte olduğu gibi bugün ve gelecekte de, inkâr ettikleri veya kavrama kabiliyetine sahip olmadıkları gerçeklere karşı alaycı tavır gösteren kişiler olacaktır. Kur'an'da bildirildiği gibi inkârcı karakter gösteren insanlar, çağlar boyunca hemen her dönemde aynı ahlâksız tavrı göstermişlerdir. Hatta aynı sözleri söylemiş, aynı örnekleri vermiş, aynı davranışlarda bulunmuşlardır. Alaycılık da bu davranışlardan biridir. Kur'an ahlâkını yaşamayan insanların gösterdikleri bu ortak tavır Allah'ın değişmez bir kanunudur. Dolayısıyla böyle davranışlarla karşılaşan bir mü'min Kur'an'da sözü edilen bir gerçeği yaşamaktan dolayı şevklenir. Bunun mü'min olmanın bir göstergesi olduğunu bildiği için, karşılaştığı durumdan büyük bir şeref duyar. Bu davranışlara sabır gösterdiği için âhirette alacağı karşılığı bilmek ise

470 6/Enâm, 10

471 6/Enâm, 5-6

472 2/Bakara, 212

coşkusu daha da artırır. Allah Kur'an'da, "...Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve şirk koşturma yapanlardan elbette çok eziyet verici (sözler) işiteceksiniz. Eğer sabreder ve sakınırsanız (bu) emirlere olan azimdenidir"⁴⁷³ şeklinde haber vermiştir. Ve âhirette küçük düşenlerin de mü'minlerle alay edenler olacağını müjdelemiştir. Âyetlerde şöyle buyrulmaktadır: "De ki: 'Davranış (ameller) bakımından en çok hüsrana uğrayacak olanları size haber vereyim mi? Onların, dünya hayatındaki bütün çabaları boşa gitmişken, kendilerini gerçekte güzel iş yapmakta sanıyorlar.' İşte onlar, Rablerinin âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenlerdir. Artık onların yapıp ettikleri boşa çıkmıştır, kıyâmet gününde onlar için bir tartı tutmayacağız. İşte, inkâr etmeleri, âyetlerimi ve elçilerimi alay konusu edinmelerinden dolayı onların cezası cehennemdir. İman edip sâlih amellerde bulunanlar... Firdevs cennetleri onlar için bir 'konaklama yeridir.' Onda ebedi olarak kalıcıdır, ondan ayrılmak istemezler."⁴⁷⁴

Alay Etmenin Kaynağı Kibirdir

İnsanların çoğu Allah'ın gücünü ve büyüklüğünü kavrayamadıkları için, kendilerine bir lütuf olarak verilen özelliklerden dolayı kibirlenir ve büyüklenme hevesine kapılırlar. İşte bu insanların içlerindeki kibri dışarı vurma yöntemlerinden bir tanesi insanlarla alay etmektir.

Alaycı insanlar içlerindeki büyüklük hevesi nedeniyle sürekli herkesin eksik yönünü görür, güzel yönlerini ise fark edemezler. Bu tip kişilerin her birinin kendilerine göre kibirlendikleri bazı özellikleri vardır. Örneğin kimi başarısından, kimi güzelliğinden, kimi de zenginliğinden dolayı kibirlenir. Bundan dolayı da bu yönlerde eksik olan insanlarla karşılaştıklarında onların eksiklikleriyle alay ederler. Kendilerine bu özellikleri verenin Allah olduğunu ve dilediği her an geri alabileceğini düşünmeksizin böylesine azgın bir tutum sergilerler. Câhiliyye toplumlarında İslâm ahlâkından uzak olan yapı sebebiyle, alaycılık yaşamın kopmaz bir parçası halini almıştır. Çocuklar, gençler hep bu kültür ve ahlâkla birlikte büyürler.

473 3/Âl-i İmrân, 186

474 18/Kehf, 103-108

Câhiliye Toplumunda Alaycılık

İman etmeyen insanlar Allah'ın insanlar için seçip beğendiği İslâm ahlâkını yaşamadıkları için Kur'an'dan tamamen uzak bir yapıdadırlar. Bu nedenle de kendi aralarındaki günlük yaşamlarında alaycı tavırlar çok yaygındır. Bu ahlâk bozukluğunun altında kibirli olmaları ve güzel ahlâkı yaşamamaları yatar. Bulundukları ortamda en üstün kişi olmak istedikleri için başkalarının güzel özelliklerini gördüklerinde onlarla alay ederler. Bu yolla karşısındaki kişiyi aşağılamayı, onu insanların gözünde küçük düşürmeyi ve onun moralini bozmayı hedeflerler. Bu kişinin diğer insanların beğenmesini ve takdirini kazanmasını istemezler. Allah'ın Kur'an'da öğrettiği gerçek sevgiyi, şefkati, merhameti yaşamadıkları için de alay ederek birbirlerini kırmaktan çekinmezler.

Günlük hayatları bunun örnekleriyle doludur. Arkadaşlarının ya da başka insanların eksiklikleriyle, fiziksel kusurlarıyla ya da hatalarıyla kendi aralarında konuşarak, alay ederler. Ayağı kayıp yere düşen, boğazına bir şey kaçan, dili sürçüp bir kelimeyi yanlış söyleyen birini gördüklerinde abartılı ve uzun süreli gülüşlerle taciz ederler. Ardından da yine o kişi hakkında küçük düşürücü yönde konuşmalar yaparlar. Hatta o an gülererek o kişiyi taciz ettikleri gibi, daha sonraki günlerde de her fırsatta bunu ona hatırlatarak, utandırmaya çalışırlar. Alaya mâruz kalan kişiler de aynı ahlâkı yaşamaktadırlar. Sonraki günlerde kendileriyle aynı duruma düşen birini gördüklerinde onlar da o kişilerle alay edeceklerdir. Yani tüm bu kişilerin arasında sanki “sessiz” bir câhiliye anlaşması vardır.

Bunun dışında bazı kişiler de yolda fiziksel yönden eksikliği olan birini gördüklerinde elleriyle o kişiyi işaret ederek, gülmeye ve kendilerince alay etmeye çalışırlar. Eksikliği olan kişinin bunu görebileceğini ve taciz olabileceğini bildikleri halde böyle çirkin bir tavrı uygulamaktan çekinmezler. İnsanların kıyafetleriyle, saç şekilleriyle, konuşma tarzlarıyla, şiveleriyle, üsluplarıyla, meslekleriyle ve hatta yaşam şekilleri ile alay etmeyi bir eğlence şekli olarak değerlendirirler. Câhiliye toplumunun günlük yaşamına da alay hâkimdir. Kur'an ahlâkının yaşanmadığı böyle ortamlarda alaycılık toplumun hemen her alanında yaygın şekilde görülür. Özellikle de fakirlerle alay edilir. Onların kıyafetleri, konuşma tarzları ve üslupları, renk seçimleri, yaşam biçimleri alay konusu olan malzemelerdir. Allah korkusuna

sahip olmadıkları için, yaptıkları alaycılığın karşılığını âhirette görecekle-
rini göz ardı ederler. Hesap gününü düşünmeden yaşamlarını sürdürürler.

İslâm ahlâkından uzak toplumlarda, tüm bu sıkıntı verici davranışlar
nedeniyle bireyler son derece huzursuz bir ortamda yaşamak zorunda ka-
lırlar. Herkes birbiriyle alay edecek bir yön bulur, ama kendisiyle alay edil-
mesinden de ciddi anlamda rahatsız olur. Buna rağmen içinde bulundukla-
rı ortamı değiştirmek için bir çaba harcamazlar. Çünkü alaycılığın kötü bir
davranış olduğunu, Allah'ın emrettiği ahlâka uygun olmadığını dile getirir-
lerse, kendileri de başkalarıyla alay edemeyeceklerdir. Bu ise, nefislerinin
kesinlikle istemediği bir durumdur. Bu yüzden karşılaştıkları alaycı tavır-
ları, hayatın bir gereği olarak kabullenirler. Bundan dolayı da birbirlerinin
kötü davranışlarını yadırgamazlar. *“Yapmakta oldukları münker (çirkin iş)
lerden birbirlerini sakındırmıyorlardı. Yapmakta oldukları şey ne kötü idi!”*
⁴⁷⁵ âyeti, bu yanlış tutumları haber vermektedir. Sonuç olarak Kur'an ahlâkı-
nın yaşanmadığı bir yerde, her çeşit alaycı tavır, küçük düşürücü konuşma,
rahatsız edici bakış ve gülüş görülebilir. Bunun meydana getirdiği sıkıntılı
ve huzursuz ortamdan kurtulmanın tek yolu ise Kur'an'ın emrettiği güzel
ahlâkı benimsemek, onu yaşamak ve yaşatmaktır.

- 5-7. ÂYETLER -

فَسْتَبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ بِأَيِّكُمْ الْمَقْتُونُ

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ

فَسْتَبْصِرُ : yakında göreceksin وَيُبْصِرُونَ : ve görecekler بِأَيِّكُمْ : hanginizin
هُوَ : Rabbin İN : kesinlikle رَبَّكَ : Rabbin الْمَقْتُونُ : fitneye tutulmuş (tutulduğunu)
O أَعْلَمُ : en iyi bilendir بِمَنْ ضَلَّ : kimin saptığını عَنْ سَبِيلِهِ : kendi yolunda
O أَعْلَمُ : en iyi bilendir بِالْمُهْتَدِينَ : kimin hidâyete erdiğini وَهُوَ :

“Yakında sen de göreceksin, onlar da

*Hanginizde delilik olduğunu, hanginizin fitneye tutulup çıldırdığını; sını-
nandığını.*

*Şüphesiz Rabbin, kimlerin Kendi yolundan saptığını ve kimlerin doğru
yolda olduğunu herkesten iyi bilir.” (68/Kalem, 5-7)*

Allah Tarafından Müşriklere Tehdit

Bu onurlandırıcı övgüden sonra Yüce Allah, peygamberine, kendisine bu iğrenç iftirayı atan müşriklerle gelecekteki durumları ile ilgili güvence veriyor. Ayrıca müşrikleri, durumlarını ortaya çıkarmakla, bâtıl oluşlarını gözler önüne sermekle, apaçık sapıklıklarını herkese duyurmakla tehdit ediyor:

“Yakında sen de göreceksin, onlar da

*Hanginizde delilik olduğunu, hanginizin fitneye tutulup çıldırdığını;
sınındığını.*

*Şüphesiz Rabbin, kimlerin Kendi yolundan saptığını ve kimlerin doğru
yolda olduğunu herkesten iyi bilir.” (68/Kalem, 5-7)*

Burada Yüce Allah'ın ortaya çıkarıp herkesin dikkatine sunacağına ilişkin peygamberine güvence verdiği yoldan çıkmış olan kişi sapıklardan birisidir. Veya gerçek kimliği ortaya çıkacak şekilde sınanan kimsedir. Bunların ikisi de konunun içeriğine yakın anlamlardır. Bu vaad, Peygamberimizin kişiliğine dil uzatan, ona mesnetsiz iftiralar atan müşriklere yönelik bir tehdit anlamına geldiği kadar Peygamber Efendimize ve beraberindeki müminlere de bir güvence anlamındadır. Acaba müşrikler Peygamberimiz için o, cinlenmiş biridir derken neyi kastediyorlardı? Büyük ihtimalle onun aklını kaybettiğini vurgulamak istemiyorlardı. Çünkü ortadaki realite bu sözü yalanlamaktadır. Cinlerle iletişim halinde olduğunu, onların bu garip ve olağanüstü sözleri ona ilham ettiklerini anlatmak istiyorlardı. Nitekim her şairin bir şeytanının olduğunu ve bu şeytanın güzel söz söylemede o şaire yardımcı olduğunu sanıyorlardı. Oysa bu anlam, Peygamber Efendi-

mizin gerçek durumundan uzaktır. Kendisine vahyedilen kalıcı, doğru ve tutarlı sözlerin önüne yabancı bir yaklaşımdır.

Yüce Allah'ın bu vaadi, gelecekte Peygamber Efendimizin gerçek durumu ile onu yalanlayanların gerçek durumlarının ortaya çıkacağına işaret ediyor. İçinde bulunduğu durumla kimin sınındığını ve kimin davasında sapık olduğunun belirleneceğini vurguluyor. Ve Yüce Allah Peygamber Efendimize şu güvenceyi veriyor: “Şüphesiz Rabbin, kimlerin kendi yolundan saptığını ve kimlerin doğru yolda olduğunu herkesten iyi bilir.” Ona bu güvenceyi veren, kendisine vahiy indiren Yüce Allah'tır. Ve Yüce Allah O'nun ve beraberindeki mü'minlerin doğru yolda olduğunu biliyor. Bu âyet Peygamber Efendimize gelecekle ilgili güvence verirken, düşmanlarının içine korku düşürüyor. Gelecek hakkında kalplerini endişenin, sıkıntının girdabına atıyor.

Daha sonra Yüce Allah, Peygamberimize karşı çıkan, getirdiği hak içerikli davet hakkında onunla tartışan, bu amaçla mesnetsiz iftiralar atan müşriklerin gerçek durumlarını, gerçek düşüncelerini gözler önüne seriyor. İçtenlikle inanıyor görünmelerine rağmen aslında onlar sahip oldukları cahiliye düşüncesine pamuk ipliği ile bağlıdırlar. Peygamberimizin onları çağırdığı inanç sisteminin bazı ilkelerinden vazgeçmesi durumunda kendi inanç sistemlerinin birçok ilkesinden vazgeçmeye hazırđırlar. Onlara karşı daha yumuşak ve daha uzlaşmacı bir tavır takınması durumunda uzlaşmaya, yumuşak davranmaya ve sadece meselenin dış görünümünü korumaya sırf zevâhiri kurtarmaya dünden razıdırlar. Çünkü onlar gerçek olduğuna kesinlikle inandıkları bir inanç sistemine bağlı değıldirler. Onlar dış görünüşe önem veren, inanmaksızın sadece öyle görünmek isteyen kimselerdirler.

Rabbin, kimlerin kendi yolundan saptığını (dalâlette olduğunu) ve kimlerin hidâyette (doğru yolda olduğunu) herkesten iyi bilir.” (68/Kalem, 7)

Dalâlet

Yolunu şaşırma; kaybolma; azma; sapkınlık ve bâtila yönelme. Ayrıca, helâk olmak, bâtil şey ve unutmak mânâlarına geldiği gibi bilerek veya bilmeyerek, az veya çok doğru yoldan sapmak anlamlarına da gelir. Nitekim “dâll” ve “dalâl” hem peygamberler hem de kâfirler için kullanılmıştır: “(Kardeşleri) dediler ki: Yusuf’la kardeşi babamıza bizden daha sevgilidir. Hâlbuki bizler birbirine bağlı bir toplumuz. Herhalde babamız apaçık bir hata (dalâl) içindedir.”⁴⁷⁶ Âyette, görüldüğü gibi, hata kelimesi “dalâl” ile ifade edilmiştir.

Duhâ sûresinde de peygambere hitaben; “Seni şaşırmış bulup da yol göstermedi mi?”⁴⁷⁷ buyurulmaktadır. Buradaki şaşırma kelimesi de Kur’ân’da “dâll”, yani yolunu kaybetmiş, şaşırmış demektir.

Dilimizde dalâlete, sapmak, sapıklık ve sapkınlık denir. Dalâl, bazen gafletten ve şaşkınlıktan doğar. Bu münasebetle dalâl; gaflet, şaşkınlık, kaybolma ve helâk olma manalarına da kullanılır.

Aslında dalâl, yoldan sapmak demek olduğu gibi, aklî sapma anlamlarında da kullanılmıştır. Biz de dalâlet ve sapkınlığı bâtila düşmeyi sadece dinde; dalâl ve sapıklığı da akıl ve sözde kullanırız. Dâll kelimesinin çoğulu olan “dâllîn”, tam manasıyla, sapkınlar demektir.

“Kim imanı küfürle değiştirirse şüphesiz dosdoğru yoldan sapmış olur.”⁴⁷⁸

“Allah’a ortak koşan kimse şüphesiz derin bir sapıklığa düşmüştür.”⁴⁷⁹

“Allah ve Rasûlü bir işe hüküm verdiği zaman, mümin kadın ve erkeğin o işlerinde seçme hakkı yoktur. Kim Allah ve Rasûlü’ne karşı gelirse apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.”⁴⁸⁰

Yukarıdaki âyetler, ister mümin olsun ister kâfir, Allah’ın ve Rasûlü’nün emir ve teklifleri karşısında inat edip ondan deliller ve harikulâde şeyler

476 12/Yûsuf, 8

477 93/Duhâ, 7

478 2/Bakara, 108

479 4/Nisâ, 116

480 33/Ahzâb, 36

istemek suretiyle Peygamber'i müşkül durumda bırakmaya çalışmalarının onları doğru yoldan sapmış kimseler olarak nitelendirmeye götüreceğini ihtar etmektedir. *"İbrahim, babası Âzer'e: Sen bir takım putları ilâhlar mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni ve milletini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum demişti."*⁴⁸¹

Hâlbuki Hz. İbrahim Kur'an ifadesiyle yumuşak, müsamahakâr, temiz huylu ve halim birisidir. Fakat akîde söz konusu olunca, ne babalık kalır ne de evlâtlık... Dalâleti seçenlere karşı tavır budur. *"...Allah, müminlere lütufta bulunmuştur. Hâlbuki daha önce apaçık bir (dalâl) sapıklık içindeydiler."*⁴⁸²

Daha önce, tasavvurda, itikatta, hayatî mefhumlarda, gaye ve yönelişlerde, âdet ve gidişatta, nizam ve prensiplerde dalâlet; sosyal ve ahlâkî yaşayışta da sapıklık içindeydiler. Allah, lütufta bulunarak onları, sapıklıktan doğru yola çıkarmıştır: *"Ey Muhammed! Sana indirilen Kur'an'a ve sende önce indirilenlere inandıklarını iddia edenleri görmüyor musun? Tâğutun önünde muhakeme olunmalarını isterler. Oysa onu reddetmekle emr olunmuşlardı. Şeytan onları derin bir sapıklıkla saptırmak ister."*⁴⁸³

İşte iman ettiğini söyleyip; Hakk'ın önünde muhakeme edilmeye çağrılınca, tâğutun hükmünü Hakk'ın hükmüne tercih edenler, gerçekte şirk ve apaçık bir sapıklık içindedirler. Şeytan da, onların, bu sapıklıklarında daha da derinleşmelerini ister ve nitekim çoğu zaman başarır.

Dalâlet kelimesinden geçişli olarak türetilen "idlâl" da saptırmak anlamına gelir. Şöyle ki: *"Onlardan bir grup seni saptırmaya yeltenmişti. Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler."*⁴⁸⁴

Rivâyete göre Medine yerlilerinden Ta'me, bir komşusunun zırhını çalmış, bir un dağarcığına saklayarak getirip, bir Yahûdi'nin evine gizlemişti. Ta'me'yi sıkıştırdılar. O, müslüman olmasına rağmen yemin etti. Yahûdiyi sorguya çektiler. O da: Bunu bana Ta'me verdi dedi. Bazı Yahûdiler de şahitlik ettiler. Zaferoğulları Rasûlullah'a gelip Ta'me'yi beraat ettirmesini söylediler. Ta'me'nin yemini karşısında düşündü; arkasından yukarıdaki âyet

481 6/En'âm, 74

482 3/Âl-i İmrân, 164

483 4/Nisâ, 60

484 4/Nisâ, 113

indi. Dalâletin unutmama ve yanılma anlamına geldiği de olur. Aşağıdaki âyet buna bir örnektir: Borç verirken yazılmasını ve şahit getirilmesini isteyen âyet, devamla; “Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden olmak üzere bir erkekle iki kadın gösterin ki, onlardan biri yanılırsa diğeri onu düzeltsin.”⁴⁸⁵ Görüldüğü gibi burada yanılma olarak tercüme edilen kelime Kur’ân’da “dalâlet”ten türeyen, “dâllet” sözcüğüdür.

Peygamber (s.a.s.)’in hadislerinde de, sapıklığın dalâlet olarak geçtiğini görmek mümkündür. Bir örnek olmak üzere aşağıdaki hadisle yetinelim: “(Din ve ibâdetler hakkında) Sonradan uydurulan şeylerden sakınınız. Çünkü sonradan uydurulan her şey bid’attır. Ve her bid’at sapıklık (dalâlet)tir.”⁴⁸⁶

Dalâlet ve Türevleri

‘Dalâl veya dalâlet’ masdarları sözlükte; kaybolmak, telef olmak, şaşır-mak ve yanılmak anlamlarına gelir.

Somut olarak, ‘çölde seyahat ederken yolunu şaşırmak’ manasına gelse de asıl anlamı, bilerek veya bilmeyerek doğru yoldan az veya çok ayrılmak, sapmak, ya da azmak demektir. Bu mânâdan hareketle mecâzî olarak ‘dalâlet’ akla, duyulara, gerçeğe aykırı ilkeleri benimsemek karşılığında kullanılmaktadır. ‘Dalâlet’, ‘hidâyetin ve rüşd’ün zıddı olup, kasden ya da unutarak doğru yoldan ayrılmak demektir.

‘Dalâlet’in bir başka tanımı şöyle yapılabilir: Maksada ulaştıran yolu bulamamak, istenen sonuca götürmeyen bir yola girmek, ya da arzu edilen sonucu kazandıran her türlü yoldan ve metodlardan ayrılmasıdır.

‘Dalâlet’ gerçekte, maddî ve görülen bir yoldan sapma olduğu halde, daha sonra din ve akıl yolundan sapmak anlamına kullanılmaya başlanmış-tır. Bu nedenle ‘dalâlet’ daha çok dinden sapmayı, ‘dalâl’ ise akıl ve sözdeki sapmayı ifade eder.

Aynı kökten gelen ‘idlâl’, dalâlete düşürmek, azdırmak, ‘mudill’ dalâlete düşüren, sapıttıran, ‘dâll’, dalâlete düşen, sapan, sapmış, anlamlarına gelir.

485 2/Bakara, 282

486 Ebû Dâvûd, es-Sünne 5; Halid Erboğa, Şamil İslâm Ansiklopedisi, c. 1, s. 353

Dalâletin Kur'an'daki Anlamları

Bu kelime türevleriyle birlikte Kur'an-ı Kerim'de iki yüzü aşkın yerde geçmektedir. Hidâyetin ve imanın karşıtlığını, inkârcıların hidâyet karşı-sındaki durumlarını ifade etmede önemli bir Kur'an kavramıdır.

Kur'an'da daha çok küfür ve inkârı kapsayan sapıklık olarak kullanılmaktadır. Ancak Kur'an dalâlet kavramını ya da türevlerini birkaç mânâda daha kullanmaktadır ki, bu anlamların kelimenin kök manasıyla yakın ilişkisi vardır.

1- Saptırmak Anlamında

'İdlâl' şeklinde geçmekte ve başkasını saptırmak, doğru yoldan alıkoy-mak, gerçek yolu kaybettirmek manalarına gelmektedir. ('Ağvâ ve sadde' fiileri de saptırmak manasında olup 'idlâl' kelimesiyle yakın ilgileri vardır.)

Şeytan hakkında şöyle söyleniyor: *"Onları mutlaka saptıracağım, mu-hakkak onları boş kuruntulara boğacağım..."*⁴⁸⁷

Kur'an, ayrıca Firavunun ve altından buzağı yapıp İsrâiloğullarına 'işte sizin ilâhınız budur' diyen Sâmir'in birer saptırıcı olduğunu vurguluyor.⁴⁸⁸

2- Şaşırmak Anlamında

Bu anlam inançsızlar hakkında kullanıldığı gibi peygamberler hakkında da kullanılmıştır. *"Seni şaşırmış (dâll) bulup ta yol göstermedik mi?"*⁴⁸⁹ âyetinde Rasûlullah'ın peygamberlikten önceki durumuna işaret edilmektedir. Bu dönemde Hz. Muhammed (s.a.s.) İlâhî vahy'den habersizdi, şer'î hükümleri ve peygamberlik görevini bilmiyordu. Kur'an, Peygamberimizin yaptığı tebliğle hiç bir zaman yanılmadığını ve sapmadığını söylemektedir.⁴⁹⁰

487 4/Nisâ, 119

488 20/Tâhâ, 79, 85

489 93/Duhâ, 7

490 53/Necm, 2

3- Boşa Çıkarmak Anlamında

Şu âyette olduğu gibi: “Dediler ki, ‘Biz yerde yok olup gittikten sonra, gerçekten biz mi yeni bir yaratılışa bulunacak mıyız?’ Hayır, onlar Rablerine kavuşmayı inkâr edenlerdir.”⁴⁹¹ Burada geçen ‘dalâl’ kelimesi yok olup gitmek, kaybolmak anlamındadır.

Allah’a iman etmeyen, üstelik insanları Allah’ın yolunda alıkoymaya çalışanlar iyi amelde bulunsalar bile onların bütün yaptıkları boşa çıkacaktır (dalâl olacaktır).⁴⁹² ‘Dalâlet’ aslında” bir sapmadır, yitip-kaybolmadır, bir helâk olma.⁴⁹³

4- Azap Anlamında

Kur’an cehenemlikleri ‘dalâl’ içinde olmakla tarif etmektedir ki bu da onlara taddırılan azaptan başkası değildir.⁴⁹⁴

5- Hüsrân Anlamında

Tarih boyunca İslâma ve onu tebliğ edenlere karşı hile ve tuzakları hep boşa çıkmıştır, bu tuzakların sahipleri yaptıklarının karşılığında hüsrana uğramışlardır. Kur’nı bunu bir yerde ‘dalâl’ kelimesiyle ifade ediyor.⁴⁹⁵ İki âyette de yine hüsrân anlamında geçiyor.⁴⁹⁶

6- Yanılmak Anlamında

‘Yusuf’un kokusunu (burnumda tüter) buluyorum” diyen Hz. Ya’kub’a oğulları şöyle dediler: “Allah adına hayret, sen hâlâ geçmişteki yanılığında-sın”⁴⁹⁷ Hz. Yusuf’u çok seven babasına karşı da benzer bir yanılığa olmak suçlaması yapıyor.⁴⁹⁸ Her iki âyette de ‘dalâl’ kelimesi kullanılıyor.

491 32/Secde, 10

492 18/Kehf, 104

493 71/Nüh.,14

494 54/Kamer, 47-48

495 Mü’min: 40/25.

496 12/Yûsuf, 30; 36/Yâsin, 24

497 12/Yûsuf, 95

498 12/Yûsuf, 8

Miras taksiminde hak sahiplerine karşı haksızlık yapılmamasını ikaz eden âyette de aynı kelime ‘hata’ anlamında geçmektedir.⁴⁹⁹

7- Sapkınlık Anlamında

‘Dalâlet’ aynı zamanda aklî sapmalar hakkında da kullanılmaktadır. Nitekim, dalâlet; dini olarak sapmayı ifade ediyorken, dalâl ise daha çok akıl yönünden sapmayı, şaşırmayı anlatır.

‘Dâll’, sapıtmış, şaşırmış, yoldan çıkmış; bunun çoğulu olan ‘dâllîn’ ise sapıtanlar, şaşırmışlar anlamındadır. “...Kim imanı küfre değişirse, artık o, dalâlete düşmüş (doğru yolu sapıtmış olur)”⁵⁰⁰

İster mü’min ister inkârcı olsun, ‘Allah’ın ve Rasûlünün emirlerine karşı gelenler sapıklığa düşerler.⁵⁰¹ Allah’a şirk koşan müşrikler de derin bir sapıklık içerisindedirler.⁵⁰²

Dalâlette Olanlar

Yine Kur’an’ın ifadesine göre şu gibi kimseler de dalâlete düşmüşlerdir: Allah’ı, O’nun meleklerini, kitaplarını, peygamberini ve âhiret gününü inkâr edenler.⁵⁰³

Peygamberin çağrısına kulak asmayanlar, ya da O’nunla alay edenler.⁵⁰⁴

Kur’an’ın İlâhî bir kitap olduğunu kabul etmeyenler.⁵⁰⁵

Kıyametin kopacağından şüphe edip bu konuda ileri geri tartışmaya girişenler.⁵⁰⁶

Allah’ın haram kıldığı şeyleri helâl sayanlar, çocuklarını geçindireme endişesiyle öldürenler.⁵⁰⁷

499 4/Nisâ 176

500 2/Bakara, 108

501 33/Ahzâb 36

502 4/Nisâ, 116

503 4/Nisâ, 136

504 25/Furkan, 41-42; 46/Ahkaf, 32

505 41/Fussilet, 52; 62/Cumâ, 2

506 42/Şûrâ, 18

507 6/Enâm, 140

Hüküm verirken Allah'ın hükümlerine itibar etmeyip, kendi hevalarından hüküm verenler.⁵⁰⁸

Allah'ın rahmetinden ümidini kesenler.⁵⁰⁹

Kalbinde nifak hastalığı bulunan münafıklar.⁵¹⁰

Kur'an'a göre ehl-i kitap da doğru yoldan sapmış kimselerdir.⁵¹¹

Dalâlette Olanların Özellikleri

Allah'ın hidâyetine uymak insanın fitratına daha uygunken, dalâleti tercih edenler, akıl ve duyularını yerli yerinde kullanmayıp ta sapıklığa düşenler ve başkalarını da saptıranlar şüphesiz zalim kimselerdir. Onlar akıllarını kullanıp gerçeği görecekleri yerde, hevalarına (doğru olmayan arzularına) uyarlar.⁵¹²

Birtakım kişiler ve kötülük odakları insanları hidâyetten uzaklaştırıp dalâlete düşürebilirler. İnsan yaratılışı gereği itaat etmeye de isyan etmeye de meyillidir. Aklını iyi kullanan, Allah'tan gelen hidâyet sebeplerini iyi anlayan, yani Kitabı ve Peygamberi idrak eden, Allah'ın her taraftaki âyetlerini düşünen kimseler doğru yolu bulurlar. Bunlardan uzak kalıp, dalâlete sürükleyici kişilerin peşine gidenler ise sapıtırlar.

Kur'an'ın açıklamasına göre şeytan yardımcılarıyla birlikte insanları sapıklığa götürmeye çalışırlar.⁵¹³ Firavun gibi cürüm (günah) işleyenler ve onun yanındaki mele' sınıfı (aristokratlar) kendilerine uyanları sapıtırlar. Firavun, Kur'an'ın üzerinde çok durduğu tipik bir isyancı kişiliktir. Yeryüzünde azıp-sapmanın (tuğyânın), kibirlenmenin, cürüm işlemenin, kendi hevasını ilâh haline getirmenin, zulmün ve sapıtmanın en açık örneğidir. Kendisi sapıklıkta olduğu gibi, üzerinde hâkimiyet kurduğu kitleleri de kendisi gibi sapıklığa götürmenin gayretinde idi.

508 6/Enâm, 56; 38/Sâd, 26

509 7/A'râf, 179

510 63/Münâfikun, 6

511 5/Mâide, 60, 77

512 4/Nisâ, 44; 43/Zuhruf, 40

513 20/Tâhâ, 117-121; 25/Furkan, 29; 7/A'râf, 16-17; 4/Nisâ, 119 vd.

Şüphesiz her devirde firavun tipli insanlar çıkabilir, kendileri dalâlette oldukları gibi diğer insanları da hidâyetten ayırmak için çaba gösterebilirler. Allah'ın âyetlerine sırt dönen bu azgınlara, kurdukları şeytanî sistemlerle, oynadıkları oyunlarla bu hedeflerine ulaşmaya çalışırlar.

İnsanların kendi elleriyle yaptıkları ve kutsal saydıkları putlar ve benzeri (heykeller) de sapıklığa sebep olurlar.⁵¹⁴

Dalâlet Önderleri

Hidâyette olmayan, Allah'ın çizdiği çizginin dışında yaşayan ve İslamî ilkelere dikkat etmeyen çoğunluğa veya topluluklara uymak ta kişiyi sapıklığa götürebilir. İnsan için ölçü çoğunluğun ne yaptığı değil, inancın ve hayat anlayışının Hakk'a uygun olmasıdır.⁵¹⁵

İnsanları saptıran bir başka grup da, kişilerin peşine gittikleri önderleridir. İster dinî anlamda olsun, ister siyasi anlamda olsun; toplum önündeki kişilere 'imam' veya 'önder-lider-başkan' denir. Önder konumundaki kişiler sapıklık üzerinde iseler, peşlerinden gidenler de onlar gibi olurlar. Bir önderi (imamı) körü körüne taklit veya takip etmek, onun yanlışlarını da kabul etme tehlikesini de beraberinde getirir. Kitleler genellikle bir liderin, bir önderin peşine giderler, onun izini izlerler, onun görüşlerini çoğu zaman kayıtsız şartsız kabul ederler. Firavun gibi düşünen önderler, peşlerine gelenleri tıpkı kendileri gibi dalâlete götürürler.

Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyuruyor: “*Ümmetin hakkında en çok korktuğum (şey) saptırıcı imamlardır (önderlerdir).*”⁵¹⁶

Müslüman ümmet hakkında böyle bir korku duyulursa, küfür öncülerinin⁵¹⁷ peşinde gidenler hakkında daha fazla endişe etmek gerekir. Çünkü küfür önderleri insanları -Kur'an'ın deyişiyle- 'cehenneme çağırırlar.'⁵¹⁸

Allah (c.c.) bütün insanları mahşer meydanına hesap vermek üzere, dünyada iken peşlerine gittikleri imamlarıyla (önderleriyle) birlikte getire-

514 14/İbrâhim, 36

515 6/Enâm, 116-117

516 Dârimî, Rikak: 39, Hadis no: 2755; Tirmizî

517 9/Tevbe, 12

518 28/Kasas, 41

cektir.⁵¹⁹ İnkârcılar o gün şöyle diyecekler: “*Yâ Rabbi! Biz büyüklerimize ve imamlarımıza (yöneticilerimize) itaat etmiştik. Onlar da bizi doğru yoldan sapıttılar.*”⁵²⁰ Bu saptırıcılar kendi günah yüklerini taşıdıkları gibi, saptırdıkları kimselerin günahlarını da taşıyacaklar. Buna karşı toplumu saptıran kimselere gönüllü olarak uyanların günahlarında ise bir eksilme olmayacak.⁵²¹

Dalâlete Düşme Sebepleri

Bazı insanların hidayetten yüz çevirip dalâlete sapmalarının bir takım sebepleri vardır. İnsanın yetiştiği ortam, aldığı eğitim elbette önemlidir. Ancak insanın iradesi kendi elindedir. O dilediği yolu ve inancı seçebilir. Onun bâtıl ve Kur’an’ın dalâlet dediği yolları seçmesine bazı sebepler etki edebilir.

Özellikle müslümanların dalâlete düşmelerine, dinde sonradan ortaya çıkan bid’atlerin rolü vardır. Bid’atler, dinî kılıfla sunulduğu için çoğu insan bunu anlamaz. Bid’atleri hayat haline getirenler de günün birinde İslâm inancının dışına çıkarlar.

Din’de tefrika (ayrılık) çıkarmak ta sapıtmanın bir başka nedenidir. Din’de ayrılık çıkarmak, şüphesiz İslâm’ı kendi kafasına göre anlayıp, kendi anladığını din sanmak, diğer anlayışları din dışı sayıp onlara sırt dönmek, onları düşman bilmektir. Kur’an, önceki ümmetlerin bu hataya düştüklerini haber veriyor: “*Dinlerin parçalayıp grup grup olanlar var ya, senin onlarla hiç bir ilişkin yoktur.*”⁵²²

Dinlerini parçalayıp fırka fırka (parti parti) olanlar, kendi ellerinde olanla, yani kendi fikirleriyle, kendi anladıklarıyla, gruplarına ait üstünlüklerle, kendilerinin daha doğru yolda olduğu iddiasıyla övünüp durmaktadırlar.⁵²³

Dinlerini parçalamanın başka bir anlamı da, dinin hükümlerinin bir kısmını almak, bir kısmını bırakmaktır. Böyle yapanlarla, kendi hizbinin

519 17/İsrâ, 71

520 33/Ahzâb, 67; 7/A’raf, 38-39

521 16/Nahl, 25

522 6/En’âm, 159

523 30/Rûm, 32

(grubunun) anladığı şeyi din zannedenler arasında fark yoktur. Her biri bir liderin, bir önderin peşine takılır, bir grup bulur, grubunu en üstün sayar, diğer grubu yanlışta görür. Hatırlatmak gerekir ki mezhepli olmak, İslâm'ın akîdesine uygun düşünen bir gruba mensup olmak, bir grupla beraber çalışmak, bir hizbin prensipleriyle bir işi yapmak üzere bir araya gelmek yanlış değil: grupçu, mezhepçi, partici olmak hatadır ve insanı dalâlete kadar götürebilir.

Bu hatadan kurtulmanın yolu Kur'an'a ve yine O'nun istediği gibi topyekûn sarılmaktan geçer.⁵²⁴

İslâm'ı, O'nun güzelliklerini, O'nun insana kazandırdıklarını, İslâm'a uymakla elde edilebilecek kazançları, Allah'ın vereceği mükâfatı (va'ad) ve vereceği cezayı (va'id) bilmeyenler, bu gibi konularda cahilce hareket edenler hidâyetten saparlar.⁵²⁵ Bilgisizlik insanı hem doğru olandan ayırır hem de kişiyi belli konularda taassup sahibi yapar. Kişinin bilmediğini bilmemesi ise daha büyük bir kayıptır. Böyleleri kendi hevâlarına uyarlar, bildikleri az şey üzerinde inatla dururlar, sapıklıkta olsalar bile kendilerini kolay düzeltemezler.

Elde edilen bilginin yanlış kullanılması da insanı dalâlete düşürebilir. İlim, insanlara gerçeği göstermesi ve hakikate ulaşmasında bir ışık olması gerekirken; insanlar bilgiyi gereğince kullanmıyor. Hatta çoğu zaman Allah'tan gelen hidâyet, yani İslâm'ın ilkeleri bilimsel gerçeklere ters diye iddia edilmekte, böylece onlardan yüz çevirilmekte. Günümüzde bilim son derece gelişmiş olmasına rağmen insanlığın çoğu Kur'an'ın dalâlet dediği çizgidedir. Kimileri de insanlara hükmetmek, onların sırtından geçinmek, ya da başka amaçlar için din'den öğrendiği bilgileri yanlış yerde ve kendi çıkarı için kullanır, hem kendi sapar hem de başkalarını saptırır.

İnsanın kalbinden 'Âhiret' inancı kaybolduğu an, o derin bir sapıklığa düşer. Âhiret inancı şüphesiz insana hayat gerçeğini öğreten en önemli bilgidir.⁵²⁶

524 3/Âl-i İmrân, 103

525 6/En'âm, 144; 22/Hacc, 8-9

526 34/Sebe', 8

Lehve'l hadîse (boş, işe yaramaz, insanı Allah'tan ve O'na itaatten uzaklaştıran her türlü söz ve meşguliyet) müşteri olanlar da hidâyetten uzaklaşırlar.⁵²⁷ Bu gibi sözler ve uğraşlar kişiye bir fayda sağlamaz ama onu Allah'tan ve kulluk görevlerinden uzaklaştırır, onu dalâlete düşürür.

Dalâletin Sonuçları

Dalâlete düşenlerin kalpleri kasvetlidir (katıdır). Onların kalpleri fitrî özelliklerini yitirmiş, Hidâyete kapalı, şirke, küfre, şüpheye ve sapıklığa açıktır. Öyle kalplere hikmeti ve hidâyeti anlatmak zordur.⁵²⁸ *“Allah, kime hidâyet verirse onun kalbini İslâm'a açar. Kimi de saptırmak isterse onun da kalbini göğe yükseliyormuş gibi daraltır, sıkar...”*⁵²⁹ Dalâlette olanların kalpleri daykır, darlık/sıkıntı içindedir.

Dalâlette olmanın, hidâyeti bırakıp da dalâleti satın almanın⁵³⁰ âhiretteki cezası elbette Cehennem'dir.⁵³¹

Görüldüğü gibi dalâlet, doğru yoldan, Allah'ın yolundan ayrılıp başka yollara sapmak, bâtil dinleri kabul etmek, Allah'ın emrine aykırı yaşamaktır. Bu sıfat inkârcıların ve müşriklerin bir sıfatıdır. Bu kavram, onların hidâyetten ayrılarak yanlış yola girdiklerini, çıkmaz bir sokağa saptıklarını, gerçeğe aykırı hareket ettiklerini, kendilerini kurtuluşa götürmeyecek bir tercih yaptıklarını en güzel bir biçimde ortaya koymaktadır.

Allah'ın dâvetine kulak asmayıp, O'nun âyetlerini inkâr edenler, kendilerini maksada götüreceği yolu kaybedip, azabı ve tükenişi kazandıracak olan sapıklığı alırlar. Dalâlete düşmek bir anlamda azmak, haddi aşmaktır. Böyle yapanlar Hakk'ın karşısına çıkmış ve kendi aleyhlerine azap kazanmış olurlar.

İnsanları Allah'ın dininden yüz çevirtip sapıklık yollarına sürükleyecek kişiler, sistemler ve araçlar günümüzde çok daha fazladır. Bugün bir sürü siyasî sistem, hayat felsefesi, akımlar ve çalışmalar insanları dalâlete davet

527 31/Lokman, 6

528 7/Arâf, 179; 13/Ra'd, 30-31 vd.

529 5/Maide, 13

530 2/Bakara, 16

531 26/Şuarâ, /91-97; 17/İsrâ, 97 vd.

etmektedir. Eğitim ve medya araçları dalâleti daha geniş kitlelere ulaştırmaktadır.

Mü'minler, İslâm'ın dalâlet (sapıklık) dediği hayat anlayışlarını davranış ve fikirleri iyi tanımalı ve kendilerini iki dünyada da kurtaracak İslâmî kimliklerini korumalıdır.

Her namazda okuduğumuz ve Fatiha Sûresinde yer alan şu duayı pratik hayatta da gerçekleştirmek gerekir: *“Yâ Rabbi! Bizi dosdoğru yola ilet; kendilerine nimet verdiklerinin yoluna; gazaba uğrayanların ve dâllin olanların (sapıtmışların) yoluna değil.”*⁵³²

İnsanlar mizâç itibariyle birbirlerinden farklı oldukları gibi, kavrama ve öğrenme kabiliyetleri yönünden de oldukça farklıdırlar: Bir insanın aklı ile tespit ettiği ve “tek kurtuluş yolu” olarak sunduğu teorileri, diğer bir insan; tamamen “saçma” olarak nitelendirebilir. Hatta insanın akli muhakemesini işletmeyip, hakikati bulmada, iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırmada gaflete düşmesi de mümkündür. Bütün bu ihtimaller olmasaydı, aklı ile hareket eden ve “hakikati bulduğunu” ileri süren herkese inanmamız gerekirdi. Hâlbuki görünen odur ki, herkes kendi aklını beğenmekte, tespit ettiğini ileri sürdüğü doğruların dışında kalan her şeyi reddetmektedir. Dolayısıyla sırât-ı mustakîmin (doğru yolun ve hakikatin) ölçüsü insan aklı olamaz. İşte bu noktada karşımıza hidayet ve dalâlet kavramları çıkmaktadır. Allah Teâlâ; Hz. Âdem'i ve Hz. Havva'yı yeryüzüne indirdiği zaman şöyle buyurmuştu: *“Hepiniz oradan inin. Sonra size benden bir hüda gelir de; kim Benim hüdamâ tâbi olursa, artık onlara hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun (üzüntülü) olacak değildirlər.”*⁵³³

Yeryüzünde insan için iki yol vardır. Birincisi: Allahû Teâlâ'ya iman etmek ve hayatını İslâm'a göre düzenlemek (hidayete tâbi olmak). İkincisi: Hevâ ve heveslere tâbi olup, dalâlet üzere yaşamak!.. Bu iki yolun dışında üçüncü bir yoldan söz etmek mümkün değildir.

Arapça'da dalâl kelimesi; yolunu kaybetmek, doğru yoldan çıkmak ve insanı talep ettiği noktadan mahrum bırakmak gibi mânâlara gelir. Dalâlete düşene dâll, dalâlete düşürene mudill, dalâlete düşürmeye, azdırmaya da

532 1/Fâtiha, 6-7; Hüseyin K. Ece, İslâm'ın Temel Kavramları, Beyan Yay., s. 121-126

533 2/Bakara, 38

idlâl denilir.⁵³⁴ Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de, yaratılışı inkâr edenlerin iddiası izah edilirken “dalelnâ” kelimesi (kaybolmak mânâsında) kullanılmıştır: “Dediler ki; ‘Biz yerde çürüyüp kaybolduğumuz (dalelnâ) vakit mi, gerçekten yeni bir yaratılışla mı yaratılacağız?’ Evet, onlar Rablerine kavuşmayı inkâr edicidirler.”⁵³⁵ Yine başka bir ayet-i kerimede, yoldan çıkarmak, azdırmak mânâsında (adllettüm) kullanılmıştır: “(Rabbin) Onları da, Allah’tan gayri taptıklarını da (mahşerde) bir araya toplayıp: ‘Siz mi şu kullarımı saptırdınız (adllettüm), yoksa kendileri mi yollarını sapıttılar’ diyeceği gün (görürsün ki) onlar (şöyle) demişlerdir: ‘Seni tenzih ederiz. Seni bırakıp da başka veliler edinmek bize yakışmaz. Fakat sen gerek onlara, gerek atalarına geçimlik verdin de, zikri (şeriata tâbi olmayı) unuttular ve helâk (e mahkûm) bir kavim (topluluk) oldular.”⁵³⁶

Dalâlete düşmenin birçok sebebi vardır. Dünyevî ihtirasa kapılmak ve âhireti unutmak, her türlü felâketin başlangıcıdır. Tâgutî güçlere itaat etmek ve onların ideolojilerine tâbi olmak, dalâleti satın almaktır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de: “O gün yüzleri ateşte evrilip-çevrilirken: ‘Eyvah bize! Keşke Allaha itaat etseydik; peygambere itaat etseydik’ diyeceklerdir. (Onlara tâbi olanlar da o gün) ‘Ey Rabbimiz! Hakikat biz reislerimize (liderlerimize) ve büyüklerimize uyduk. Onlar da bizi yoldan saptırdılar (fe edallûne’s-sebiylâ)’ diyeceklerdir. Ey Rabbimiz! Onlara (liderlerimize ve büyüklerimize) azaptan iki katını ver. Onları büyük bir lâ’netle rahmetinden kov!”⁵³⁷ buyurulmuş ve tuğyan eden güçlere itaatin getireceği manzara çizilmiştir.

Kelime-i Şehadeti ikrar ve tasdik eden her mü’min; Allahû Teâlâ’nın sınırlarını çizdiği şeriata tâbi olmak durumundadır. Zira sırat-ı mustakîm (dosdoğru yol) budur. Malûm olduğu üzere; namaz ibadetini edâ edereken mutlaka Fatiha sûresini okuruz. Bu sûreyi okurken: “Yalnız sana ibadet (kulluk) ederiz. Yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola, kendilerine ni’met verdiklerinin yoluna kavuştur. Gazaba uğrayanlarınkine, dalâlette olanlarınkine değil!” diye yalvarır ve “âmin” deriz. Şimdi Muhammed Ali Sabunî’nin Ahkâm Tefsiri isimli eserinden velâd-dâllîn ibaresinin mânâsını

534 Râğıb el-İsfahani, el-Müfredat fî Garib’l Kur’ân, İst. 1986, Kahraman Yay., s. 440. Ayrıca, Ömer Nasûhî Bilmen, Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meal-i Âlîsi ve Tefsiri, İst. 1963, c. II, s. 11; Seyyid Şerif Cürçani, et-Tarifât, İst. ty. Kaynak Yay., s.137

535 32/Secde, 10

536 25/Furkan, 17-18

537 33/Ahzab; 66-68

öğrenelim: “Dâllinden (sapıklardan) kasıt hristiyanlardır. Nitekim Cenâb-ı Hak: *“De ki: ‘Ey Kitap ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Bundan evvel hakikaten hem kendileri sapmış hem birçoğunu saptırmış ve (hâlâ da) doğru yoldan ayrılıp sapa gelmiş bir kavmin hevâ ve (heve)sine uymayın.”*⁵³⁸ emri ile bize bunu bildirmektedir. İmam Fahrüddin-i Razi, konuyla ilgili görüşünü şöyle ifade eder: Müfessirlerin bazıları gazaba uğrayanlardan maksadın; görünür amellerinde hata yapan her şahıs, sapıklardan muradın da, itikadında hata yapan herkes olduğu görüşünü tercih etmektedirler. Çünkü gazâba uğrayanları yahûdilere, sapıkları da hristiyanlara tahsis etmek esasa aykırıdır.

Çünkü Allah Teâlâ’yı inkâr etme, O’na bazı şahıs ve güçleri ortak etmek din olarak hristiyanlıktan ve yahûdilikten daha çirkin, dolayısıyla onlardan korunmak daha evlâdır. Alûsî, Fahrüddin Râzî’nin bu görüşünü reddedererek şöyle diyor: “Gazaba uğrayanlar” ile “sapıklar” sözlerinden açık olarak yahûdî ve hristiyanların kasdedildiği, sahih hadisle rivayet edilmiştir. Bu rivayet varken, buna aykırı bir görüşe dönülemez. İmam Kurtubi ise şöyle demektedir: Müfessirlerin birçoğuna göre “gazaba uğrayanlar” ile yahûdilere, “sapıklar” ile de hristiyanlara işaret edildiği, Hatem oğlu Adıyy’in müslüman oluşu sırasındaki hadiste tefsir edilmiştir. Ebû Hayyan’ın bu hadisle ilgili görüşü şöyledir: Eğer hadis-i şerif’in Rasûl-i Ekrem (sav)’den nakli sahih ise, ona dönmek (onunla amel etmek) farz olur. Bana göre; Fahrüddin-i Râzî’nin görüşü, hadisi reddetmek anlamını taşımaz. Aksine onun hükmünü genelleştirerek, yahûdilik, hristiyanlık ve diğer tüm İslâm dışı inançları içine alan bir ifade ile bütün kâfir ve münafıkları âyetin şümûlüne almıştır.⁵³⁹

Şurası muhakkaktır ki, hidâyetten ayrılan bir kimse, mutlaka dalâlete düşmüştür. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de: *“Artık hakdan (ayrıldıktan) sonra sapıklıktan başka ne kalır?”* (Fe mâzâ ba’del-hakkı illâd-dalâl) ⁵⁴⁰ buyurulmuştur. Mesele bu açıdan ele alındığı zaman dalâlete düşmenin, neleri beraberinde getireceği kolayca anlaşılır.

İnsanın sadece aklî melekelerini kullanarak dalâletten kurtulması mümkün değildir. Vahye tâbi olmayan kimse hidâyet nimetine kavuşamaz.

538 5/Maide, 77

539 Muhammed Ali Sâbüni, Ahkâm Tefsiri, Şamil Yay., c. I, sh. 22-23

540 10/Yûnus, 32

Çünkü Kur’ân-ı Kerîm’de, Rasûl-i Ekrem (s.a.s.)’e hitaben: “İşte biz sana da böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Hâlbuki (vahiyden evvel) kitap nedir, iman nedir, sen bilmezdin. Fakat onu biz bir nur yaptık. Bununla kullarımızdan kime dilersek, ona hidayet veririz. Şüphesiz ki sen, doğru bir yolun rehberliğini yapıyorsun”⁵⁴¹ buyurulmuştur. Rasûl-i Ekrem (s.a.s.) vahiy gelmeden önce, kitabın ve imanın mahiyetini bilmeyişi, mücerred aklın (bu noktada) sınırını çizmektedir. Bu sebeple akıl, vahyi kavramak için bir vasıta. Bu incelik unutulmamalıdır. Aklı putlaştıranlar, dalâlete düşerler.⁵⁴²

Hidâyet

Hidâyet, doğru yolu bulma, açıklama, ilham etme, muvaffak kılma anlamlarına gelmektedir. Terim olarak hidâyet; küfür, şirk ve sapıklıklardan kurtularak, İslâm’ın aydınlık yoluna girmektir. Hidâyet, lütuf ile olan rehberlik demektir. Allah Teâlâ’nın, lütuf ve keremiyle, kuluna sonu hayır ve mutluluk olacak isteklerinin yollarını göstermesi veya yola götürüp muradına erdirmesidir. Sadece yolunu ve sebeplerini göstermeye irşâd; neticeye erişinceye kadar yola götürmeye de tevfiğ denir. Hidâyette istenen, hayra ulaştırmaktır. Meselâ, hırsızın yol göstermeye hidâyet denmez. Hidâyeti buldurmaya “ihtidâ” veya “hüdâ” denmektedir. Allah’ın güzel isimlerinden biri de “el-Hâdî”, yani hidâyet veren, hidâyete erdirendir.

Allah, hâdîdir; yani kendisini tanıma yollarını kullarına gösterip tanıtan, onları Rubûbiyetini ikrar edici kılan, necat (kurtuluş) yolunu gösterip açıklayan, her yaratığın bekası ve varlığını sürdürmesi için gerekli olan ciyetlere yönelten zattır. Bundan fazla olarak, kullarından dilediğini tevhid nuruyla müşerref kılar, istediğini dosdoğru yola hidâyet eder. Ayrıca bütün diğer yaratıkları faydalarına olan yöne sevk eder, rızık arama yollarını, zararlılardan sakınmalarını ilham eder. İmam Gazali, bu ikinci nevi hidâyete bazı örnekler verir: Yeni doğan yavruya memeyi tutmasını, civcive çıkar çıkmaz daneleri toplamasını, arıya yuvasını altıgen şeklinde yapmasını vb. gibi her canlı için en uygun şartı ilham eder. Hidâyetin zıddı dalâlettir. Dalâlet; sapmak, şaşmak, karanlıkta kalmak, bocalamak ve kaosa yenik düşmek anlamlarına gelir. Dalâlet, doğru yoldan bile bile veya iğfale kapılarak sapmaktır. “İhdinâ” kelimesinin Türkçeye çevrildiğinde en uygun

541 42/Şûrâ, 52

542 Yusuf Kerimoğlu, Kelimeler ve Kavramlar, İnkılap Yay., s. 109-113

tabir: “bize hidâyet et” ifadesidir. Merhum Elmalılı’nın açıklamasına göre: “İhdinâ” kelimesini “göster” diye tercüme etsek, götürmek kalır. “Götür” deyince, letâfet kalır ve hiç biri tam anlamı ifade etmez. En uygunu Türkçeye de yerleşmiş olduğu şekliyle “bize hidâyet et” ifadesidir. Yani hidâyet, tek kelimeyle tam olarak tercüme edilemez.

Çölün ortasında yolunu şaşırp kaybeden bir kimseyle, bir rehber yardımıyla gideceği yeri, yönü rahatça tayin edip bulan kimse bir değildir. Bu bakımdan hidâyetin tam karşısına da şaşırmışlık, sapmışlık anlamına gelen “dalâlet” kavramının yerleştirildiği görülür. Çünkü her şey kendi zıddına nispetle daha gerçek mânâ ifade eder. O halde, insanı hayat çölünde ya da yolunda doğru istikamete götürecek, sapmalardan koruyacak yön tayin edici kılavuz nedir? Elbette ki Allah’ın hidâyeti (yol göstermesi)dir. “*De ki: Hidâyet/doğru yola kılavuzluk; ancak Allah’ın hidâyetidir.*”⁵⁴³; *Yolun doğru-sunu göstermek Allah’a aittir. Yolun eğri olanı da vardır. Allah dileseydi hepinizi hidâyete iletirdi.*”⁵⁴⁴

Hidâyet, bir yolu göstermek ve o yolda sebatı sağlamada yardımcı olmaktır. Yalnız göstermek, dinin anladığı mânâda hidâyeti ifade etmez. Gösterilen yolda sebata yardım etmek de vahyin hidâyetinin bir parçasıdır. O yüzden daha çok hidâyete ermiş insanların okuduğu Fâtîha sûresi 5. âyetindeki “ihdinâ” kelimesine, bazı müfessirler; “bize verdiğin hidâyette sebatımızı nasib et” anlamı vermişlerdir.

Kur’an’da Hidâyet

Hidâyet, Kur’an’ın en önemli kavramlarından birisi olmakla beraber, aynı zamanda zıddı olan dalâletle birlikte Kur’an’da en çok zikredilen kelimelerdendir. Hidâyet kelimesinin kökü olan “Hdy” kelimesi ve türevleri Kur’an’da 317 yerde geçer.⁵⁴⁵ Hidâyetin zıddı olan dalâlet kelimesinin kökü

543 6/En’âm, 71

544 16/Nahl, 9

545

A- Hidâyet Konusuyla İlgili Âyet-i Kerimeler:

- Hidâyet, Allah’tan korkanlar içindir: Bakara, 150.
- Hidâyeti Allah Verir: Bakara, 213, 272; A’raf, 30, 43; Nahl, 9; Sebe’, 50; Müddessir, 55-56; İnsan, 29-30; Tekvir, 29.
- Allah, Kâfirlere ve Münâfıklara Hidâyet Vermez: Bakara,264; Zümer,3; Münafikun,6
- Allah’ın Muradı Hidâyettir: Nisa, 26; Yunus, 25; Hadid, 9.
- Allah, Dilediğine Hidâyet Verir: En’am, 39; Yunus, 25; Ra’d, 27; İbrahim, 4; Nahl, 93; Hacc, 16; Nur, 35, 46;

“d-l-l” ve türevleri ise toplam 188 yerde kullanılır. Hâdî, hidâyet eden, hidâyet yaratan, istediğini hayırlı ve kârlı yollara muvaffak kılan anlamına gelir. Kur'an'a göre mutlak Hâdî, Allah'tır. Mutlak Hâdî olan Allah'ın insanlara olan hidâyetinin ise dört şekilde olacağı beyan edilmektedir:

1- Hidâyetin bütün mahlûkata şâmil olması. Bu, Allah'ın onlara akıl, zekâ ve zarûri bazı bilgiler ihsan etmesidir. 20/Tâhâ, 50 ve 87/A'lâ, 3 âyetlerinde bu tür hidâyetten bahsedilir.

2- Peygamber ve Kitaplarla insanları çağırdığı hidâyet. “Onları, buyrumuz ile, insanları doğru yola götüren (yehdûne) önderler yaptık.”⁵⁴⁶ âyetinde olduğu gibi.

3- Bu hidâyeti kabul eden ve doğru yolda olanlara tevfik hidâyeti, onları bu hidâyete muvaffak kılması. “Hidâyeti kabul edenlerin (ihtedev), Allah

Kasas, 56; Fâtır, 8, 22; Şûra, 13; İnsan, 30.

f. Allah, Hidâyet Ettiği Kimsenin Göğsünü İslâm İle Açar: En'am, 125; A'raf, 179.

g. Allah Dileseydi Bütün İnsanlar İman Ederdi: Yunus, 99-100; Ra'd, 31, Nahl, 9; Secde, 13.

h. Allah'ın Hidâyet Ettiği Kimseyi Saptıracak Yoktur: Zümer, 37.

i. İnsana Doğru Yol Gösterilmiştir: İnsan, 3; A'lâ, 3; Leyl, 12-14.

j. İnsana Hayır ve Şer Diye İki Yol Gösterilmiştir: Beled, 10; Şems, 8.

k. Hidâyette Olanlar: Bakara, 5; Necm, 30, 32.

l. Hidâyete Ulaşmanın Yolu: Bakara, 186.

m. Hidâyeti Kabul Edenler, Kendileri İçin Eder: Yunus, 108; İsra, 15; Meryem, 76; Neml, 92; Zümer, 41.

n. Allah'ın Hidâyet Verdiği Kimseler Doğru Yoldadır: İsra, 97; Kehf, 17.

o. Allah'ın Hidâyetine Tabi Olanlar: Taha, 123; Kasas, 85; Muhammed, 17; Müddessir, 55; İnsan, 29; Tekvir, 27-28.

p. Hidâyet Yolu, Allah Yoludur: Şûra, 53.

q. Hidâyet İçin Dua: Fâtiha, 5-7; Bakara, 128-129; Al-i İmran, 8, 53, 193; Yusuf, 101.

B- Dalâlet (Sapıklık) Konusuyla İlgili Âyet-i Kerimeler:

a. Allah Dilediğini Saptırır: En'am, 39; Ra'd, 27; İbrahim, 4; Nahl, 93; Fâtır, 8.

b. Allah'ın Saptırdığı Kimseyi Hiç Kimse Doğru Yola Getiremez: Nisa, 88, 143; Maide, 41, Ra'd, 33; Nahl, 37; İsra, 97; Kehf, 17; Hacc, 18; Nur, 40; Rum, 29; Zümer, 19, 23, 36; Casiye, 23; Zariyat, 9.

c. Allah, Dalâlette (Sapıklıkta) Bırakmak İsteddiği Kimsenin Göğsünü Yukarı Çıkıyormuş Gibi Daraltır: En'am, 125.

d. Dalâlette Olanları Allah Bilir: Necm, 30.

e. Peygamberin ve Mü'minlerin Yolundan Ayrılanlar: Nisa, 115; Kasas, 85.

f. Şeytanı Dost Edinenleri, Allah Dalâlette Bırakır: A'raf, 30.

g. Allah'ın Saptırdığı Kimseler, En Büyük Zararda Olanlardır: A'raf, 178, 186.

h. Dalâleti (Sapıklığı) Seçen, Kendi Aleyhine Seçmiştir: Yunus, 108; İsra, 15; Neml, 92; Sebe', 50; Zümer, 41.

i. Dalâletten Korunmak İçin Dua: Fâtiha, 5-7.

546 21/Enbiyâ, 73

*hidâyetlerini artırır.*⁵⁴⁷ “Allah, iman edenlere hidâyet etti.”⁵⁴⁸ âyetlerinde olduğu gibi.

4- Âhirette cennete hidâyet edip iletmesi. “*Hamd Allah’a olsun ki, bizi buna hidâyet etti.*”⁵⁴⁹ âyetinde olduğu gibi.

İnsan, bir başkasını, bu dört hidâyet çeşidinden sadece dâvet ve yolu tanıtmak sûretiyle hidâyete sevk edebilir. Hz. Peygamber’e hitaben: “*Muhakkak ki sen, dosdoğru yola hidâyet edersin.*”⁵⁵⁰ “*Her millet için hidâyet eden (yani, dâvet eden) vardır.*”⁵⁵¹ gibi âyetlerde kasdolunan hidâyet, bu nevidendir. Gerekli istidatları, tevfik ve âhirette mükâfat verme şeklinde olan öbür hidâyet çeşitlerine ise: “*Sen istediğini hidâyete erdiremezsin*”⁵⁵² (Hitap özellikle Hz. Peygamber’edir) gibi âyetler işaret eder. Allah’ın; zâlimler, kâfirler, fâsıklar hakkında menettiğini bildirdiği her âyetinde, üçüncü nevi, yani “hidâyeti kabul edenlere mahsus olan tevfik hidâyeti” söz konusudur. Cennete koymak ve âhirette mükâfat vermektan ibâret olan dördüncü kısma giren hidâyet ise şu gibi âyetlerdedir: “*İman ettikten, Peygamber’in hak olduğuna şehâdet ettikten, kendilerine apaçık deliller geldikten sonra inkâr eden bir topluluğa, Allah nasıl hidâyet eder?*”⁵⁵³ “*Allah, zâlimler topluluğuna hidâyet etmez.*”⁵⁵⁴ “*Onların hidâyetleri sana düşmez, fakat Allah dilediğine hidâyet eder.*”⁵⁵⁵

Hâdî, câhiliyye devrinde, yolları iyi bilen ve insanlara yol gösterip varacakları yerlere götüren kimseye denilmektedir. Kur’an, sâlih amelle hidâyet arasında yakın bir münasebet olduğunu açıklar. Tevbe-iman-sâlih amel üçlüsünün neticesinde hidâyete ulaşılmaktadır.⁵⁵⁶ Başka bir ifadeyle hidâyet, tevbe-iman-sâlih amelin doğal neticesidir. Hidâyete ermenin, iman ve sâlih amellerle olacağını şu âyetinde de görmekteyiz: “*İman edenler ve sâlih ameller işleyenleri imanlarına karşılık Rableri onları hidâyete erdirir, doğru yola*

547 47/Muhammed, 17

548 2/Bakara, 213

549 7/A’raf, 43

550 42/Şûrâ, 52

551 13/Ra’d, 7

552 28/Kasas, 56

553 3/Al-i İmran, 86

554 2/Bakara, 258

555 2/Bakara, 272; Suad Yıldırım, Kur’an’da Ulûhiyet, Kayıhan Y., s. 199-200

556 20/Tâhâ, 82

*eriştirir.*⁵⁵⁷ Başka bir âyette de hidâyet ve ıslah arasında bir ilginin varlığı görülmekte olup şöyle buyrulmaktadır: “*Onları hidâyete erdirir, doğru yola eriştirir ve durumlarını düzeltir.*”⁵⁵⁸ Âyette doğru yola eriştirilen ve durumları düzeltilenler, sûrenin baş tarafında ifade edildiği gibi, iman eden ve sâlih amel işleyenlerdir.⁵⁵⁹

Hidâyet, Yön Bulmak; İman, Yönü Bulduran Kuvvet

İnsan hayatının en önemli meselesi yön bulmaktır. İman, yönü bulduran kuvvettir. Ancak bulunan yönde yürüyebilmek, bizi yol problemiyle karşı karşıya getirir. Yönün işe yaraması, bu yönde yürümemizi sağlayacak yolu gerekli kılar. Bu bakımdan Kur’an, yol konusu üzerinde çok durmaktadır. Kur’an’da geçen sırat, sebil, tarik ve şeriat kelimelerinin hepsi -aralarında nüanslar olmasına rağmen- yol anlamındadır.

Hidâyetin neticesi iman; dalâletin neticesi imansızlıktır. İnsanın kalbi, hem imana, hem de küfre doğru eğilmeye elverişlidir. Kalbin imanla küfürden birini tercih etmesi için mutlaka çekici bir sebep icabeder. Hidâyeti de dalâleti de ancak Allah yaratır. Yani gönüllere imanı sevdiren sebepleri Allah yarattığı gibi, küfür tarafını tutturan sebepleri yaratan da O’dur. Kul-larından istediğine hidâyet; istediğine dalâlet verir. Allah’tan başka insan-ları hidâyet ve bahtıyarlığa eriştirecek yahut dalâlet ve hüsrâna düşürecek hakiki bir fâil yoktur. Allah’ın hidâyet ettiğini kimse saptıramaz. Allah’ın saptırdığını kimse doğru yola getiremez.

Yalnız, burada şu noktayı iyi bilmek lâzımdır ki, Allah Teâlâ’nın bir ku-lunda dalâlet yaratması, o kulun, kendi arzusu ile sapıklık yolunu tutmuş olmasındandır. Yoksa kul irâdesini, yeteneklerini dalâlete yöneltmedikçe Allah onu cebren dalâlete sevk etmez. Yani, halk tabiriyle “belâ isteyen belâsını; Mevlâ isteyen Mevlâ’sını bulur.” Nitekim insanlarda hidâyet ve iman asıldır. Dalâlet ve küfür sonradan ârız olmuştur. Cüz’î iradenin sû-i isti’mâlinden doğmuştur. Dalâlet ve küfür fıtrata muhâlefettir. Hastalıktır.⁵⁶⁰ Sağırlıktır, dilsizlik ve körlüktür.⁵⁶¹ Küfür ve dalâlet, zarara asla uğra-

557 10/Yûnus, 9

558 47/Muhammed, 5

559 Ömer Dumlû, Kur’an-ı Kerim’de Salâh Meselesi, D.İ.B. Y., s. 63-64

560 2/Bakara, 10

561 2/Bakara, 18

mayacak bir ticareti/kazancı⁵⁶² istememek ve müflis tüccar olmaktır. “Onlar hidâyete karşılık dalâleti satın alanlardır. Ancak, onların bu ticareti kazançlı olmamış ve kendileri de hidâyete erememiş, doğru yola girememişlerdir.”⁵⁶³

Kaalû Belâ denilen bezm-i eleste, yani hilkat sabahında, ruhlar meclisinde Allah, hepimizden ahd ve misak aldı. O’nun huzurunda doğru yola gideceğimize hep bir ağızdan söz verdik. Gerçi biz bu mâcerayı hatırlayamıyoruz, ama onu Allah, kitabında bildirmiş, bu sûretle kat’i olarak mâlum olmuştur. Hatırlayamamak, inkâr vesilesi olamaz. Biz üç günlük kısa hayatımızda bile, nice mühim ve hayatî olayları unutup duruyoruz. İşte ezeli iman, Allah’ın bir hidâyeti ve bu mâceranın tatlı bir hâtırası ve insanlarda her türlü fazilet ve ahlâk sermayesidir. Dünyaya çıkma zamanı gelince her ruh için cismânî ve rûhânî kuvvetlerle mücehhez bir ceset bağışlaması, dünyaya kitaplar indirmesi, peygamberler göndermesi, dünyada gördüğü, işittiği, fikren mülâhaza ettiği her hâdisede bir hikmet dersi göstererek ezeli iman nurunu kuvvetlendirip parlaklığını arttırması, hep Allah Teâlâ’nın kat kat hidâyetleridir ki, kul, hidâyet istedikçe ve hidâyete uydukça Allah’ın hidâyeti de daima artar durur. “...Allah size imanı sevdirmiş ve onu gönülleri-nize süslemiş, sindirmiştir. Küfrü, fıskı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır.”⁵⁶⁴

Hidâyet İsteği ve Hidâyette Devam

Fâtiha sûresinde “ihdinâ” (bize hidâyet et)⁵⁶⁵ diye duâ ediliyor. Dalâlette bulunanların hidâyet istemesi, hidâyetin meydana gelmesini istemek; hidâyette bulunanların hidâyet istemesi de sebat ve hidâyet mertebesinde yükselmeyi istemek anlamındadır. “Bizi hidâyet üzere sâbit kıl, hidâyetten ayırma” demektir. Şu âyette buna benzer duâ ifadesi vardır: “Ey Rabbimiz, bizi hidâyete ulaştırdıktan sonra, kalplerimizi saptırma.”⁵⁶⁶ Nice âlim ve âbid vardır ki, onun kalbine küçük bir şüphe düşmüş, böylece de Hak’tan sapsmış, ayağı kaymış ve dosdoğru yoldan, müstakim dinden dönmüştür. Müslümanca bir hayat önemlidir, ama müslümanca ölmek çok daha önemlidir. “Başka türlü değil, sadece müslüman olarak ölün”⁵⁶⁷ Biz, her an hidâyette ka-

562 35/Fâtır, 29; 61/Saff, 10-11

563 2/Bakara, 16

564 49/Hucurât, 7; Ali Osman Tatlısu, Esmâü’l Hüsnâ Şerhi, Yağmur Y., s. 247-248

565 1/Fâtiha, 6

566 3/Al-i İmran, 8

567 2/Bakara, 132

labilmek, doğru yoldan sapmamak için Allah'ın yardımına muhtacız. Zaten sûredeki tüm cümleler istimrârı (devamlılığı) ifade etmektedir. Hamdler, sürekli O'na; ibâdetler, tâatler, ve duâlar da kesintisiz O'nadır.

Hidâyet, bizi hakka götüren her türlü meziyet, araç, akl-ı selim, Peygamber ve Kitap'tır. Müstakim yolda kalabilmemiz, kesintisiz olarak bunlara sahip olmakla mümkündür. Sürekli akl-ı selim sahibi olmak, vahiyle irtibatlı bulunmak, Peygamber'e bağlı kalmak; dosdoğru yolu bulmak kadar, o yolda kalmak için de önemlidir. Öte yandan müslüman daha ileriye, en ileriye tâliptir. Zarardan kurtulmak için, mü'minin iki günü birbirine denk olmamalıdır. İlmî ve amelî yönden de kendini sürekli yenilemeli, hidâyet yolunda mesafe kat etmeye, dosdoğru yolun en ilerisinde yer almaya gayret etmelidir. İşte bu duâmızla biz, Rabbimiz'den hidâyetimizin artırılmasını da istiyoruz.⁵⁶⁸

Fâtiha sûresinde *"İhdinâ"* diye duâ ederken, hidâyetin yalnız ve yalnız Allah'a ait olduğunu bildiğimizi de itiraf etmiş oluyoruz. Allah, Rasûlüne: *"Sen sevdiklerine hidâyet veremezsin. Ancak Allah, dilediğine hidâyet verir."*⁵⁶⁹ buyurarak hidâyeti Rasûlünün bile veremeyeceğini bildirir. Peygamberler ancak hidâyete vesile olurlar, insanlara yol gösterirler. *"Muhakkak sen, sırât-ı müstakîme yol göstermekte sin."*⁵⁷⁰ Rabbimiz vahiyle peygamberlerine yol göstermiştir. Biz de o vahyin ışığında yürüyoruz.

Hidâyet Vermek Sadece Allah'a Ait

Biz kimseye hidâyet veremeyiz. Ama İslâm nûruna dâvet eder, yol gösteririz. Gözlere nur vermek Allah'a aittir. Doktorlar nur vermiyor, veremiyor; sadece gözü perdelenenlerin nurunun açılmasına vesile oluyor. Hidâyet gönül işidir. Kişinin kafasına tabanca dayayarak iman ettiremezsiniz. Böylesi, hidâyete ermiş gibi görünür, ama gönülden inkâr eder. Yine, kişinin kafatası veya kalbi açılarak içinden iman sökülemez. İman, hidâyet bir gönül işidir. Gönle de yalnız onu Yaratan hâkim olur. Bizim tebliğimiz, bir kişinin hidâyetine sebep olursa, bu bizim için yeryüzü dolusu altına sahip olmaktan daha hayırlıdır. Bu, bize biraz ters gelebilir. Ama yeryüzü, insan için yaratılmıştır.

568 Bk. 35/Fâtır, 32

569 28/Kasas, 56

570 42/Şûrâ, 52

Yeryüzünün tamamı, insanın haksız yere akıtılmış bir damla kanına denk olmaz. Dinimizin insana verdiği değer bu!... *“Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir canı kurtarırsa, ihyâ ederse (hidâyetine vesile olursa) bütün insanları kurtarmış, ihyâ etmiş gibi olur.”*⁵⁷¹

Kur’ân-ı Kerim’de Rabbimiz haksız yere herhangi bir kişiyi öldürenin bütün insanları öldürmüş gibi olduğunu haber verirken⁵⁷² öldürülenin mü’min veya kâfir olmasını ayırt etmez. Medenî zannedilen Avrupalının, Amerikalının gözünde ise, bir varil petrol, hıristiyan olmayan milyarlarca insandan daha değerlidir. İşte böyleleriyle aynı safta, aynı zihniyet ve aynı paktta olmamak için Fâtiha sûresini okurken *“gazaba uğrayanların ve sapıkların yoluna değil”* diyoruz.⁵⁷³

*“Rabbimiz, her şeye yaratılışını verip sonra hidâyet edendir.”*⁵⁷⁴ *“Ne zaman Benden bir “hüdâ” gelir de, kim Benim “hüdâ”ma uyar, böyleleri için korku yoktur, onlar üzülecek de değillerdir.”*⁵⁷⁵ Yeryüzündeki hayatında insanın önüne iki yol açılmış bulunuyor. Bu yollardan birisi, Allah’a giden yol, diğeri ise, Allah’ın yolu dışındaki sayısız yollar. Allah, yarattığı kullarına karşı son derece merhametli olduğu için, insanlara sürekli olarak “hüdâ”sını göndermiştir. Nitekim “hidâyet” kelimesinin bir anlamı “hediye”dir. Allah’ın insanlara yol göstermesi, onlara hüdâsını göndermesi, bütünyle O’nun hediyesidir. İnsana düşen, Allah’ın hediyesini kabul etmektir. Bu hediye Allah, her insana doğrudan doğruya değil de, aralarından seçtiği elçileri vasıtasıyla gönderir. İblis, dünya hayatının geçimliliğini insan için yegâne amaç haline getirir. Bunun sonucunda, yalnızca tutkuları peşinde koşan ve yeryüzünde fesat çıkaran insanın doğru yolu bulması için Allah, elçilerini gönderir ve onlarla beraber Kitap indirir.

571 5/Mâide, 32

572 5/Mâide, 32

573 M. Toptaş, Şifâ Tefsiri, Cantaş Y., c. 1, s. 75-76

574 20/Tâhâ, 50

575 2/Bakara, 38

Hidâyet İçin Kulun Çabası Gerekir

İnsanın, saptığı yollardan ayrılıp, Allah'ın yoluna girebilmesi için, öncelikle böyle bir zorunluluğu duyması, yani bu yola girmek için çabalaması gerekir. Bu çabalama Allah uğrunda cihaddır. Böyle bir çabanın içinde olan, yani, ya kendi kendilerine, ya da elçilerinin çağrısıyla böyle bir çabanın içine giren insanlara, elçiler getirdikleri Kitab'ın âyetlerini okurlar. Ne ilginçtir ki, elçilere ilk inananlar, şirkin kirlerine bulaşmamış ve şirkin yarattığı ortamdan son derece rahatsızlık duyanlar olmuşlardır. Yani, Kur'an'ın deyişiyle, kulakları bütünüyle sağır, gözleri bütünüyle kör olmamış, bunun sonucunda kalpleri hepten kararmamış, yani, ölmemiş insanlardır bunlar. İnsanı öldüren, kalbi karartan günahlardır. Şirkin her türlü kirlerinin içine bulaşarak, karanlıklar içinde hayaller ve kuruntular üzerinde bir 'bilgi' oluşturan ve bunu gerçek bilgi sanan insanların iman etmesi kolay olmaz. İblis, insanlara yaptıklarını süsler, onlara vaad eder, içlerine kuruntular eker. *"Elbette Senin kullarından belirlenmiş bir pay alacağım" dedi; 'onları mutlaka saptıracağım, boş kuruntulara sokacağım ve onlara emredeceğim.'* (İblis) *Onlara vaad eder, ümit verir.*⁵⁷⁶ İşte, şeytanın vaadine, verdiği ümitlere ve emirlerine bağlanıp, tutkularına kapılan insanlar 'ölmüş' insanlardır. Bunlar, fâsıktırlar, fâcirdirler... Elçilerin getirdiklerine inanmazlar; onları yalanlarlar, iman edenleri de vazgeçirmeye çalışırlar. Onların bu durumuna, Kur'an-ı Kerim'de *"çok uzak bir dalâl"* denir.

İblisin temelde insanlar üzerinde bir hükmü yoktur. O sadece vaad eder; kuruntular ve ümitler verir. Ona uyanlar, aslında tutkularına, arzularına, hevâlarına uyanlardır. Böyleleri, kurdukları dünyalarını sürdürmek için birtakım putlar icat ederler. Bu putlar, bazı şekiller olabildiği gibi, özellikle günümüzde çok yaygın olduğu biçimiyle, aldatıcı birtakım "bilgi"ler, eğlenceler, şarkılar, sporcular, bilim, teknik, sosyal bilgiler, ilerleme, eğitim, medeniyet, kültür, çağdaşlık gibi kelimeler de olabilir. Bunlar, Allah'la ilişki koparılarak değerlendirildiğinde; Allah'ın yolundan sapmış, tutkularına köle olmuş insanların, başkalarını da saptırmak için icat ettikleri putlara dönüşür.⁵⁷⁷

Öte yandan, şirkin yol açtığı ortamdan memnun olmayan ve çıkış yolu arayan insanlar dalâl içinde olmalarına rağmen, elçilerin okuduğu âyetler-

576 4/Nisâ, 118-120

577 Bk. 14/İbrahim, 35-36; 25/Furkan, 17-18

le, kalplerindeki kirleri gidermeye girişirler, tezkiyeye başlarlar. Bu şekilde arınmaya koyularak hüdâya tabi olmak isteyenlerin bu çabasına “ihtidâ” denilir. (İhtidâ etmediği halde, böyle görünen dönmeler vardır. Sabataycılar da denilen bu dönmeler -avdetiler- 2. Meşrûtiyet döneminde ve T.C.’de etkin faâliyetlerde bulunmuşlar, Osmanlı’nın ve müslümanların başını çok ağrıtmışlardır. Özellikle Selanik, dönmeleriyle meşhur idi. Hâlâ Hâriciye’de (Dış İşleri Bakanlığı ve T.C.’nin dış temsilciliklerinde) ve medyada dönmelerin ciddi etkinlikleri vardır.) İhtidânın başlangıcı elçilere ve Allah’tan getirdiklerine inanmak ve okudukları âyetlerle kalplerini arıtma uğraşısı içine girmektir. “Eğer sizin iman ettiğiniz gibi iman ettilerse, şüphe yok, ihtidâ etmişlerdir.”⁵⁷⁸ “Eğer müslüman olup teslim olmuşlarsa, şüphe yok, ihtidâ etmişlerdir.”⁵⁷⁹ Beri taraftan, elçilerin çağrılarını kulak vermeyip uzak bir dalâl içinde olanların peşinden gidenlerin, kendilerini dalâlete sürükleyenlere karşı tavırları şöyle anlatılır: “Yüzleri ateşte evrilip çevrildiği gün, “keşke” derler, Allah’a itaat etseydik, Rasûl’e itaat etseydik! Rabbimiz, doğrusu biz efendilerimize, beylerimize ve büyüklerimize itaat ettik de, onlar yolu saptırdılar.”⁵⁸⁰

Kalplerini arıtanlar; Allah’a yapışır, Rasûllerin öğretilerine kulak verir ve bu öğretiler üzerinde gitmeye, hayatlarını sürdürmeye çalışırlarsa, Allah da onların hidâyetini artırır, onları sırât-ı müstakîmde sâbitleştirir. “Allah, İhtidâ edenlerin hidâyetlerini artırdı ve onlara takvâlarını verdi.”⁵⁸¹ İhtidâlarında sâbit olup, imanlarından dönmeyenler ve sâlih amellerde bulunanların sonunda kalpleri de hidâyete erer. Kalp hidâyete erince, insan bütünüyle hüdâya ulaşmış, yani artık tam anlamıyla hidâyet bulmuş demektir. “Kim Allah’a iman ederse, Allah kalbini hidâyete erdirir.”⁵⁸² Allah’ın hidâyete erdirdiği insanlar, yine İblis’in iğvâlarına kapılıp dalâlete düşebilirler. Dalâlet, doğru yoldan her türlü sapmayı içine alır; İster bilerek, ister bilmeyerek, ister unutarak, ister kasten olsun. Sırât-ı müstakîmde olmamak veya sırât-ı müstakîmi bilmemek de dalâlettir.

Kur’an, hidâyetin Allah’ın elinde olduğunu, Allah’ın hidâyet vermediğine kimsenin hidâyet veremeyeceğini, eğer Allah dileseydi herkesin hidâyet

578 2/Bakara, 137

579 3/Âl-i İmran, 20

580 33/Ahzab, 66-67) (Ayrıca bk. 7/A’raf, 38-39

581 47/Muhammed, 17

582 64/Teğâbün, 11

üzere olacağını söylemektedir.⁵⁸³ Kişinin bâtıl yolu bırakıp, hidâyete yönelmesi, Cenâb-ı Hakk'ın dilemesi ve yardımını ile olur. *“De ki: Ey insanlar, size Rabbiniz tarafından bir hak geldi. Kim ihtidâ eder, doğru yola giderse, kendi lehine doğru yola gitmiş olur. Kim de dalâlet içinde olursa, saparsa; kendi aleyhine sapmış olur. Ben üzerinize vekil değilim.”*⁵⁸⁴ *“Allah kimi saptırırsa, artık onu hidâyete, doğru yola sevk edecek hiçbir kimse bulunmaz.”*⁵⁸⁵

Hidâyet, öncelikle Allah'tandır ve tek hidâyet edici O'dur. Fakat Rasûller Allah'ın hidâyetiyle hidâyet edici, yani insanları Allah'ın yoluna yönelticidirler. Bu yönelişi tam bir hidâyet üzerinde oluşa çevirmek yine Allah'ın elindedir. Peygamber ne kadar isterse istesin, insanlara hidâyet veremez. Allah'ın izniyle insanlar hidâyete erer veya sapıklıkta devam eder. Aynı şekilde İblis de insanlara vesvese vererek, emrederek, kuruntular ve ümitler içinde yürüterek onları dalâlete çağırır. Ama yine, insanı sapıklığa iten Allah'tır; yani, nihai belirleyici O'dur. İnsansa iradesini kullanarak sapar; yani Allah, İblisin vaadlerine kanarak, tutkularına esir olan insanları, kendileri istedikleri ve o yöne yöneldikleri için saptırır. İnsanları doğruya yöneltten, yani hidâyete götüren imamlar olarak Rasûller göndermesi, temelde yine Allah'ın hidâyet etmesi olduğu gibi, İblisle de saptırması, yine Allah'ın saptırmasıdır; yani, Allah insanın gerek hidâyete ermesi, gerekse sapması için gerekli her türlü şartı yaratır; sonra, hidâyete ermeğe çabalayan insanları hidâyete ulaştırır; sapıklıkta ısrar edenleri de kendi hallerine bırakır:

*“Onları (elçileri) emrimizle hidâyete götüren imamlar kıldık.”*⁵⁸⁶

*“Muhakkak sen, sırât-ı müstakîme ihtidâ ettirirsin.”*⁵⁸⁷ Buna karşılık;

*“Muhakkak sen, sevdiğine hidâyet edemezsin. Ancak Allah dilediğine hidâyet eder.”*⁵⁸⁸

*“Sen, görmüyorsa, körlere hidâyet mi vereceksin?”*⁵⁸⁹

583 Örnek olarak bk. 6/En'am, 149; 16/Nahl, 9, 93; 7/A'râf, 30; 13/Ra'd, 31; 4/Nisâ, 88; 28/Kasas, 56; 42/Şûrâ, 52; 18/Kehf, 17; 39/Zümer, 37; 2/Bakara, 142, 213, 272; 10/Yûnus, 25; 14/İbrahim, 4...

584 10/Yûnus, 108

585 13/Ra'd, 33

586 21/Enbiyâ, 73

587 42/Şûrâ, 52

588 28/Kasas, 56

589 10/Yûnus, 43

*“Yeryüzündekilerin çoğuna itaat edersen, seni Allah’ın yolundan saptırırılar.”*⁵⁹⁰

Dalâlet, “an” harf-i cerriyle kullanıldığında “yitmek, yok olup gitmek” anlamlarına gelir. Kâfirlerin dünya hayatındaki amelleri, küfürleri, iftiraları, hepsi âhirette kendilerinden sıyrılıp gidecektir. Böylece onların hiçbir değerlerinin olmadığı anlaşılabilecek ve kendilerine hiçbir bakıma yarar getirmeyecek, tam tersine zarar verecektir. Dünya hayatında Allah’a koştukları eşler de, aynı şekilde kendilerinden kaybolup gidecektir: *“Uydurdukları şeyler kendilerinden kaybolup gitti.”*⁵⁹¹

Kur’an’ı başından başlayarak okuyan kimsenin, Yüce Allah’tan ilk isteği hidâyettir. Bu isteğe cevap da, ardından verilmektedir: Hidâyeti isteyeneye *“işte Kur’an!”*⁵⁹² denilmektedir. Dosdoğru yol, hidâyet Kur’an yoludur.

Hidâyette Kulun Rolü

Kur’an’ın tamamını dikkatlice okumayanlar yüzeysel bir bakış açısıyla kaderci bir anlayışa kapılır ve hidâyetin, kişinin hiçbir etkisi olmadan, tamamen Allah tarafından takdir edildiğini zannederler. Kuşkusuz Allah’a inanan her mü’min Allah’ın iradesinin her türlü iradenin üstünde olduğuna; Allah’ın dilemesinin önünde hiçbir engel bulunamayacağına kesin olarak inanır. İnsan da diğer yaratıklar da Allah’a muhtaçtırlar. Yaratıkların, kendilerinden kaynaklanan hiçbir şeyi yoktur. Organları da, fiilleri de, yararlandığı şeylerin hepsi de Allah tarafından yaratılmıştır. Hidâyeti de veren O’dur. Ancak, hidâyeti dileyen bir kimseye Allah engel olur ve onu sapıklıkta kalmaya zorlar mı? Ya da hidâyeti bulmak istemeyeni Allah zorla hidâyete sürükler mi? Daha açık bir ifade ile, Yüce Allah, kulları arasında ayırım yaparak kimilerini kayırır ve kimilerini cezâlandırmak için başka şeylere yönelir mi?

Allah’ın dilemesinin önünde hiçbir engel olamayacağına kesin olarak inanan mü’min, durup dururken Allah’ın, kulları arasında bir ayırım yapmadığına; O’nun âdil olduğuna da kesin olarak inanır. *“Kim yararlı iş işlerse kendi lehinedir; kim de kötülük işlerse kendi aleyhinedir. Rabbin, kullara*

590 6/En’âm, 116

591 6/En’âm, 24; 10/Yûnus, 30; A. Ünal, Kur’an’da Temel Kavramlar, Kırkambar Y., s. 141-142

592 2/Bakara, 2

karşı zâlim değildir.”⁵⁹³ “Bu, yaptığınızın karşılığıdır. Yoksa Allah, kullara asla zulmetmez.”⁵⁹⁴ Aslında Allah, hidâyeti, bir bakıma yaratılışla iç içe ve her bir canlıya kendisine özgü bir tarzda vermiştir. “O, her şeyi ölçüyle yapıp, yol göstermiştir.”⁵⁹⁵ Böylece her canlının kendine has yolda ilerlemesiyle, kâinatın sistemi bozulmadan devam etmektedir. İnsana gelince, o diğer canlılardan daha farklı bir konumdadır. Çünkü Allah, ona bir değil; iki yol göstermiş ve onu irâde hürriyeti içerisinde imtihan etmek istemiştir: “Biz ona eğri ve doğru iki yol göstermedik mi?”⁵⁹⁶

Böyle geniş bir serbestliğe sahip olan insan soyunun, doğru yolu çeşitli sebeplerle bulanık görmesi ya da yolunu şaşırması tehlikesine karşı -ki bu, insanlık tarihi boyunca sürekli vuku bulmuştur.- Allah sürekli elçiler göndererek kendi doğru yolunu, yönünü insanlığa göstermiştir. İnsanlar ise elçilerle gelen bu yol pusulasına karşı olan tavırlarına göre; ya doğru yolda, ya da yanlış/eğri yolda hayatlarını tüketmektedirler. Bu durum, yeryüzü sisteminin Allah tarafından alabora edilip ortadan kaldırılacağı ve yerine bu dünyadaki yol tercihinin cevabını oluşturan yeni bir düzen oturtulacağı Kıyâmet saatine kadar da devam edecektir. Çünkü Allah insanları bu konuda serbest bırakmıştır. Aksi takdirde insanın diğer varlıklarla farkı kalmazdı. “Bize düşen, yalnızca yol göstermektir.”⁵⁹⁷

Hidâyet Türleri

İnsanda üç çeşit hidâyet vardır. Bunlardan birincisi içgüdüdür. Hayatının ilk safhasında sadece içgüdüler ona kılavuzluk eder. İkinci safhada beş duyu devreye girer. Ancak içgüdü hidâyeti de devam eder ve içgüdü yanıltıldığında duyuların hidâyeti onları düzeltir. Üçüncü hidâyet ise, muhakeme, yani akıl hidâyetidir. Akıl, içgüdülerle duyuların yanılgılarını düzeltir ve onlara hakemlik yapar. İnsanı diğer hayvanlardan ayıran, bu hidâyete sahip olmasıdır. Acaba akıl hidâyeti yanıltıldığında hangi hidâyet insana kılavuzluk eder? Akıl da yanılabılır. Çünkü akıl, insana kılavuzluk ederken ilk iki hidâyetin topladıkları malzemeyi kullanır. Bu sebeple eksik malzeme her zaman için sözkonusu olabilir ve akıl hidâyeti yanılabılır. Ayrıca insan; sevgi, kin

593 41/Fussilet, 46

594 3/Âl-i İmran, 82

595 87/A'lâ, 3

596 90/Beled, 10

597 92/Leyl, 2; Kur'an Okulu 2, Hanif Y. s. 92

ve nefret gibi duyulara da sahiptir ve aklın muhakemesine bunlar olumsuz etkilerde bulunabilirler. İşte bu sırada, yanılmaz ve mutlak doğru olan hidâyet gündeme gelir ki o da “vahiy”dir. Fâtiha sûresinde, kulun Allah’tan istediği hidâyet, işte budur.⁵⁹⁸

Kur’an’ın bizden istediği, peygamberlerin kişiliğinde örneklenen hidâyeti izlememizdir. Peygamberler ve onların tebliğatı hidâyettir.⁵⁹⁹ Peygamberlerde örneklenen hidâyeti elde etmenin bir niyet ve gayret ürünü olduğu da Kur’an tarafından beyan ediliyor.⁶⁰⁰

Cihad ve Tebliğ; Başkasının Hidâyeti İçin Çalışmak

Hidâyeti bulup o yolda yürüyen insanın, başkalarına bu hidâyeti ulaştırmak istememesi, elinde bulunan imkân ve fırsatları değerlendirmemesi, bir insanlık suçudur, büyük bir cinâyettir. Komşumuzun evi yanarken, yangını söndürme gücümüz olduğu halde seyirci kalmak ne ise; hatta ondan da daha kötüdür, cehenneme aday inanç ve yaşayışlara tepkisiz ve pasif bir seyirci kalmak. Hidâyete dâvet etmediğimiz yakınlarımız ve ilişkide olduğumuz insanlar, yarın yakamıza yapışıp bizden dâvâcı olabilirler endişesi ile, başkalarına mesajı ulaştırmaya çalışmak zorundayız.⁶⁰¹

İslâm’ın hidâyet yolunu gizleyip açıklamayanlar, Kur’an’da şöyle uyarılır: *“İndirdiğimiz delilleri ve hidâyeti, biz insanlara Kitapta açıkladıktan sonra onları gizleyenlere, işte onlara, Allah lânet eder. Hem de bütün lânet edebilenler lânetler. Ancak, tevbe edip kendilerini düzelten ve Allah’ın indirdiğini açıklayanlar müstesnâ. İşte onların tevbelerini kabul ederim. Ben, tevbeleri çokça kabul eden ve çok merhamet ederim.”*⁶⁰²

Hidâyet İçin Gerekli Şartlar, Hidâyete Lâyık Olmak

Kimlerin doğru yolu bulduğu, kimlerin de yolu kaybedip şaşırانlar olduğu sorusu, bizim için önemli olmalıdır. Cevabını âyetlerden bulalım: *“Allah, insanların bir bölümünü doğru yoluna eriştirdi. Fakat bir kısmı da şa-*

598 Sait Şimşek, Fâtiha Sûresi ve Türkçe Namaz, Beyan Y., s. 56 vd.

599 21/Enbiyâ, 73; 17/İsrâ, 9; 2/Bakara, 185; 3/Âl-i İmran, 41, 138; 5/Mâide, 44, 46; 6/En’âm, 91, 154; 7/A’râf, 154; 10/Yûnus, 57...

600 29/Ankebût, 69

601 Bk. 33/Ahzâb, 67

602 2/Bakara, 159-160

şırmışlığı/sapkınlığı hak etti. Çünkü bunlar, saptırıcıları Allah'tan başka veli edinmişler ve kendilerini doğru yolu bulmuş sanmışlardı.”⁶⁰³ Bu âyetle dikkati çeken nazik bir nokta var; o da, insanların bulundukları yolun doğru ya da eğriliği hakkında yanılabilirleridir. Bu konuda yegâne ölçünün Allah tarafından belirlendiği, dolayısıyla ancak Allah'a; yani O'nun indirdiklerine uymakla bu problemi çözebilecekleri gerçeğidir. Buna da, tahmin etmekle değil; görüp duyduklarını, bildiklerini tahkik ederek, doğruyu, güzeli arayıp tâbi olmakla ulaşılabileceğini Rabbimiz bildiriyor: “Sözü dinleyip de en güzeline uyanlar, işte onlar Allah'ın kendisine yol gösterdiği kimselerdir ve onlar, temiz akıl sahipleridir.”⁶⁰⁴

Bir de bunun karşısına bakalım: “Onlar sadece zanna ve nefislerinin arzusuna, canlarının istediğine uyarlar; oysa, andolsun ki onlara Rablerinden hidâyet edici, yol gösterici gelmiştir.”⁶⁰⁵ “Hevâ ve hevesini ilâh edinen, bir ilim üzerine (bilgisi olduğu halde) Allah'ın dalâlette, şaşkınlıkta bıraktığı, kulağını ve kalbini mühürlediği, gözünü perdelediği kimseyi gördün mü? Artık onu Allah'tan başka kim yola getirebilir? Siz, yine de öğüt alıp düşünmüyor musunuz?”⁶⁰⁶

Buna karşılık, Allah'ın hidâyet verdiği kimseler de şunlardır: “Allah, kendi rızâsını gözetenleri onunla (Kur'an'la) kurtuluş yollarına ulaştırır. Onları izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve yol gösterir.”⁶⁰⁷ “Bunlar, namaz kılan, zekât veren ve âhirete de tam olarak iman eden mü'minlere yol gösterici kılavuz ve müjdedir.”⁶⁰⁸ “İman edenleri ve sâlih amel işleyenleri, imanlarına karşılık Rableri doğru yola erıştırir.”⁶⁰⁹ “Güven, iman edip imanlarına zulüm katmayanlarıdır. İşte onlar, hidâyete eren, doğru yolu bulanlardır.”⁶¹⁰

Dikkat edilecek olursa, Allah'ın hidâyeti insana içten bir güç olarak verilmesine karşılık ilk adım insan tarafından atılmalıdır. Bu tercihe göre Allah, insanı fert ve toplum olarak denemekte, sonuçta ona yol göstermekte, ya da şaşkınlık içinde bırakmaktadır. Burada hidâyet üzerinde ve sapıklık

603 7/A'râf, 30

604 39/Zümer, 18

605 53/Necm, 23

606 45/Câsiye, 23

607 5/Mâide, 16

608 27/Neml, 2

609 10/Yûnus, 9

610 6/En'âm, 82

içinde; daha doğrusu hidâyete lâyık olup olmama hakkındaki bilgilerimizi özetleyecek olursak, sapıklık nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

Allah'ın bazı kimselere hidâyeti nasip etmemesinin sebeplerinin başında zulüm gelir. Kur'an, birçok âyetinde *"Allah zâlimlere hidâyet nasip etmez."* diyor.⁶¹¹ Saptırcıları veli/dost edindiği halde, kendini doğru yolda sanmak;⁶¹² hevâ ve hevesine uymak, zevklerine göre yaşamak;⁶¹³ Allah'ı zikirden, anmak, hatırlamak ve düşünmekten yüzçevirmek;⁶¹⁴ dünya hayatından başka bir beklentisi olmamak;⁶¹⁵ babalarını, atalarını üzerinde bulduğu dini ve din anlayışını körü körüne sürdürmek;⁶¹⁶ zâlimlerden ve nankörlerden olmak;⁶¹⁷ iman edip peygamberlerin hak olduğuna şâhit olduktan ve kendilerine belgeler geldikten sonra inkâr etmek.⁶¹⁸ Hidâyetin önündeki engellerden biri de nankörlüktür.⁶¹⁹

Fısk (fâsıklık, yani bozuk, rezil yaşayış) da hidâyete erişmeyi engeller.⁶²⁰ Kur'an, yalancılık ve israfın da hidâyete ulaşmayı engellediğini beyan ediyor.⁶²¹ Şeytana tâbi olmak,⁶²² Peygamber'in yolundan ayrılıp başka yollara uymak,⁶²³ Allah'tan korkup çekineceğine başka varlıklardan korkup çekinmek,⁶²⁴ bütün bunlar hidâyetin engellerindendir.

Bunlara mukabil hidâyete ermek için gerekli şartlar da şunlardır: Sözü dinleyip en güzeline, en doğrusuna uymak,⁶²⁵ Allah'ın rızasını gözetmek,⁶²⁶ Allah'tan gelenleri bir ücret istemeden insanlara duyurmak,⁶²⁷ işlediği hata

611 Bk. 3/Âl-i İmran, 86; 5/Mâide 51; 6/En'âm, 144; 9/Tevbe, 19, 109; 28/Kasas, 50; 46/Ahkaf, 10; 61/Saff, 7; 62/Cum'a, 5

612 7/A'râf, 30

613 45/Câsiye, 23

614 59/Haşr, 19

615 2/Bakara, 200

616 2/Bakara, 170

617 3/Âl-i İmran, 86

618 3/Âl-i İmran, 86

619 Bk. 5/Mâide, 67; 9/Tevbe, 37; 16/Nahl, 107; 39/Zümer, 3

620 bk. 5/Mâide, 108; 61/Saff, 5; 63/Münâfikun, 6

621 bk. 39/Zümer, 3; 40/Mü'min, 28

622 22/Hacc, 4

623 4/Nisâ, 115

624 2/Bakara, 150

625 39/Zümer, 18

626 92/Leyl, 19-20

627 36/Yâsin, 21

ve günahlardan dönmek, tevbe etmek,⁶²⁸ Kur'an okumak, Allah'ın âyetlerine uymak,⁶²⁹ iman edip imanına zulüm katmamak,⁶³⁰ sâlih amel işlemek, namaz kılmak, zekât vermek,⁶³¹ hidâyete yönelmiş olmak,⁶³² Allah'tan başkasından korkmamak,⁶³³ yalnızca Allah'a teslim olmak,⁶³⁴ düşünmek, ibret almak.⁶³⁵

Dünyaya geldikten sonra kendi güzel arzularıyla ezeli imanlarında sâbit kalabilmek ve onu kuvvetlendirip nûrunu arttırmak bir kul için dünyada, âhirette verilen nimetlerin en büyüğü ve en kıymetlisidir. Çünkü iman her hayrın köküdür. İman olan kalpte her hayır bulunur. Dünya ve âhiretin mutluluğu da ancak imanla meydana gelir. Bu kimseler, hakkı tanır, hakka saygı gösterir. Hak söze boyun eğer. Haksızlığa ve zulme tahammül etmez. Elinde kuvvet de olsa, teşvik de görse hakkı çiğnemez. Hak ile yaşar, hak ile ölür. Hak'tan geldiği gibi, şaşmadan, sapmadan yine Hak'a gider. İşte Allah'a karşı sözlerinin eri olan hakperest yigitler bunlardır.

Bir kısım insanlar da dünyaya gözlerini açar açmaz etrafında azgınları görür. Çevresini Allah ile ilgisi olmayanlar bürür. Onların Allah'a karşı küfran ve isyan hareketlerine bu da alışır. Kendi kötü arzusuyla fitri imanını terk ediverir. Kazanmak için geldiği dünyada sermayesini de kaybeder. Hak yolundan sapar. Hayatı, dünya yaşayışından ibâret zanneder. Bütün kuvvetiyle dünyaya tapar, derken bir gün cehennemi boylar. İşte Hak'tan dönen, dalâlet yolunu tutan, Allah'a vermiş olduğu sözünden cayan, nefesine uyan azgınlara sonu da budur.

Bilinmelidir ki, dünyada insanları iyiliğe çağıran hidâyet mürşitleri bulunduğu gibi, kötülükleri süsleyerek iyiliktir diye yutturmaya çalışan şeytanlar da vardır. Aramızda şeytan tabiatlı nice insanlar vardır ki, insanı yoldan çıkarabilirler. Buna karşı melek tabiatlı insanlar da vardır. Bunlar da insanın yolunu Allah'a ve rızâsına çevirirler. Bunlarla tanışıp beraber olabilmek Allah'ın büyük lütfu ve hidâyetidir.⁶³⁶

628 20/Tâhâ, 82; 122

629 2/Bakara, 150; 4/Nisâ, 174-175

630 6/En'âm, 82

631 27/Neml, 2

632 47/Muhammed, 17; 42/Şûrâ, 13

633 2/Bakara, 150

634 3/Âl-i İmran, 20

635 20/Tâhâ, 128; 10/Yûnus, 43-44; 12/Yusuf, 111, 6/En'âm, 140

636 A. Osman Tatlısu, a.g.e. s. 250

“Taşlara, göz takmayan Allah, katı kalplerde de hidâyeti yaratmıyor.”
 “Hidâyet, kalp gözünün açılmasıdır.”

Hidâyet Konusunda Sünettullah (Allah'ın Değişmeyen Kanunu)

“*Sen onların dinlerine uymadıkça yahûdiler de hristiyanlar da senden râzı olmazlar. ‘Asıl doğru yol (hüdâ), Allah'ın yoludur’ de.*”⁶³⁷ Yüce Allah'ın Hz. Muhammed'i (s.a.s.) kendisiyle gönderdiği yol (İslâm) evrensel, sağlam ve dosdoğru olan dindir. Yol demeye elverişli gerçek yol (hidâyet) de odur. Onun ötesinde gerçek doğru yol (hüdâ) yoktur. “*Kim kendisine doğru yol belli olduktan sonra Rasûl'e karşı gelir ve mü'minlerin yolundan başka bir yola uyarsa, onu döndüğü yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Ne kötü bir gidiş yeridir orası!*”⁶³⁸

Uyulması gereken hak yol, İslâm'dır. Ondan ötesi, terk edilmesi ve varsa sökülüp atılması gereken yoldur. Kim ondan ötesine tutunursa zarar eder. Allah o kimseyi terk ettiği gibi, yardımını da ondan çeker ve o kişi zâlimlerden olur. “*...Sana gelen ilimden sonra eğer onların arzularına uyacak olursan, andolsun ki, Allah'tan sana ne bir dost, ne de bir yardımcı olur.*”⁶³⁹ “*Sana gelen ilimlerden sonra onların keyiflerine uyarsan, o takdirde sen mutlaka zâlimlerden olursun.*”⁶⁴⁰ Rasûlullah'a “ilim” diye gelen, Allah'ın yolu ve İslâmî emirlerden “şeriat” kıldıklarıdır. Farz-ı muhal, yahûdî ve hristiyanların heveslerine uysan, o takdirde zâlimlerden olursun. Hitap Rasûlullah'a, maksat ümmetinedir. Bu âyetle, bâtıllarında ısrarcı olan hevâ ve heveslerine tâbi olan bâtil ehline korkutma ve tehdit vardır. Mü'minler bilmeliler ki, sağlıklı bir gerekçeyle de olsa, insanların hevâlarına uymak, insanları bâtil tehlikelere düşüren ve Hak yolu terk ettiren büyük bir zulümdür.

“*Kimler Benim hidâyetime uyarsa, artık onlara bir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.*”⁶⁴¹ Bu âyetin tefsirinde İbn Kesir şöyle der: “Yani kendisiyle kitapların indirildiği, peygamberlerin gönderildiği şeye yönelenlere, âhîret hallerinden karşılaşıacaklarında korku; dünya işlerinden kaçırıldık-

637 2/Bakara, 120

638 4/Nisâ, 115

639 2/Bakara, 120

640 2/Bakara, 145

641 2/Bakara, 38

larına da üzüntü yoktur.” Allah’ın hidâyetiyle yol bulanlar, ne gelecekten korkarlar, ne de kaçırdıklarına üzülürler. Çünkü hidâyete tâbi olmak, onlara hayırları kazanma yollarını kolaylaştırır, dünya ve âhiret saâdetini vaad eder. İstikameti bu olana, her karşılaşacağı ve her rastladığı yahut kaybettiği kolaylaşır. Çünkü o bilir ki Allah, onun takipçisidir. “...Benden size hidâyete geldiğinde, kim Benim hidâyetime uyarsa o, sapmaz ve sıkıntıya düşmez. Ama kim Beni zikirden, hatırlayıp anmaktan yüz çevirirse, onun için dar bir geçim, sıkıntılı bir hayat vardır.”⁶⁴²

Hidâyetine/Kur’an’a tâbi olanlar hakkında Allah’ın âdeti, dünyada rahat bir yaşantıyla (bereketli, bol bir geçim) faydalandırmasıdır. “Erkek veya kadın, mü’min olarak kim sâlih/iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel, hoş bir hayatla yaşatırız. Ve mükâfatlarını elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz.”⁶⁴³ Allah’ın hidâyetine uyanın durumu, sâlih amel işlemekle beraber mü’minliktir. Yoksa Allah’ın hidâyetine tâbi olmuş sayılmaz. Onun yaşadığı “tertemiz, güzel hayat” ise, herhangi bir sıkıntının olmadığı bir hayattır. Çünkü bu, İbn Kesir’in de tefsirinde dediği gibi, hangi yönden olursa olsun, bütün rahatlık şekillerini kapsar. Kaldı ki, sıkıntı, Kur’an’a uyan kimsenin kendisiyle faydalandığı temiz yaşantıya aykırıdır. Öyle ise, “sapma”nın giderilmesi gibi, “sıkıntı” da ondan bu dünyada giderilmiştir. Zira, Allah’ın hidâyetine uyan kimse, O’nun rızâsını gözetir. Allah’ın kendisi için taksimine de, azımsamadan kanaat eder. Çünkü o Allah’ın kendisine bahşettiği din nimeti sâyesinde bahtiyardır, mutludur, rahat ve geniş bir yaşantı içindedir. Allah’ın, onu İslâm’la nimetlendirmesinden sonra, onun, dünyaya ve dünyanın geçici metâına/faydasına değil de, Allah’ın yanında olana yönelmesi, eline geçince terk etmeksizin ve kaybedince üzmeksizin bu hususta hırslı olmaması, kesinlikle onun rahat bir yaşantı ve temiz bir hayat içinde olması demektir.

Allah’ın hidâyetinden yüz çevirenler hakkındaki âdetullah geçim sıkıntısıdır, sıkıntılı bir hayattır. “Ama kim Beni zikirden, hatırlayıp anmaktan yüz çevirirse, onun için sıkıntılı bir hayat, dar bir geçim vardır.”⁶⁴⁴ Allah’ın zikrinden maksat, O’nun Kur’an’ı ve dini İslâm’dır. Yüz çevirmekten maksat ise Kur’an ve İslâm’ı terk etmek, ona uymamak ve hidâyeti başka-

642 20/Tâhâ, 123-124

643 16/Nahl, 97

644 20/Tâhâ, 124

sından ummaktır. Allah'ın hidâyetinden yüz çeviren için, dünyada geçim sıkıntısı vardır.

Çünkü âyette geçen “dank” kelimesi darlık ve şiddet demektir. Bu da dünyaya ve dünya metânının artmasına şiddetli arzu ve ihtiras, azalmasından korku şeklindedir. Öyle ki, iç huzuru, gönül ferahlığı diye bir şey yoktur. Aksine, hidâyetten, doğru yoldan saptığı için, görünüşte nimet içinde olsa da, dilediğini yiyip dilediğini giyse ve dilediği yerde otursa da göğsü dar ve sıkıntılıdır. Çünkü Allah'ın hidâyeti, kalbini imar etmedikçe saâdeti de rahat bir geçimi de fark edemez. Bu, dünyadaki durum.

Âhiretteki duruma gelince, cezâ konusundaki sünnetullah, Allah'ın âyetlerine ve hidâyetine gözlerini yumduğu için kıyâmet günü kör olarak haşredilecektir. *“Kim Beni zikirden, hatırlayıp anmaktan yüz çevirirse, onun için sıkıntılı bir hayat, dar bir geçim vardır. Kıyâmet günü, onu kör olarak haşrederiz.”*⁶⁴⁵

Allah'ın hidâyetinden, âyetlerinden gözünü yuman, onu unutmuş ve terk etmiş demektir. Dünyada Allah'ın âyetlerini görmezlikten geldiği gibi, yaptığına uygun olarak âhirette körlük hali içinde terk edilecektir. Çünkü cezâ, yapılanın cinsinden olur.

Hidâyetinden (Kur'an'dan) yüz çevirene, Allah, şeytanı kendisinden ayrılmayan, kötü amelini süsleyen, hak yolundan alıkoyan ve ona doğru yolda, hidâyet üzere olduğunu telkin eden arkadaş kılar. *“Kim Rahmân'ın zikrini görmezlikten gelirse, ona bir şeytanı saldırırız; artık o, onun arkadaşı olur. O şeytanlar bunları yoldan çıkardıkları halde bunlar doğru yolda olduklarını sanırlar.”*⁶⁴⁶

*“O cennet ehlinin kalplerinde olan haset ve kini çıkarırız. Oturdıkları yerlerin altlarından ırmaklar akar. Şöyle derler: ‘Allah'a hamd olsun ki, bizi hidâyeti ile buna kavuşturdu. Eğer Allah bize hidâyet etmeseydi kendiliğimizden bunun yolunu bulamazdık.’*⁶⁴⁷

645 20/Tâhâ, 124

646 43/Zuhruf, 36-37; A. Zeydan, İlâhî Kanunların Hikmetleri (Sünnetullah), İhtar Y., s. 44 vd.

647 7/A'râf, 43

Görülüyor ki, hidâyete, doğru yola gitmek için, Allah'ın bize müdâhale etmesi gerekiyor. *"Hidâyeti, duâ ve niyazla Allah'tan isteyin. Çünkü hidâyet edici Odur."*⁶⁴⁸ İbrahim (a.s.): *"Rabbim bana hidâyet etmemiş olsaydı, muhakkak sapıklar topluluğundan olacaktım."*⁶⁴⁹ der.

Peygamberimiz'in getirdiği Kur'an'ın bizzat kendisi hidâyet olduğu içindir ki, onun tebliğcisi de rehber oluyor. *"Gerçekten bu Kur'an, insanları en doğru yola hidâyet eder, rehberlik eder."*⁶⁵⁰ Peygamberimiz de rehberlik görevinin kendisine Allah tarafından verildiğini ifade etmiştir: *"Allah, beni, âlemlere rahmet ve rehber olarak gönderdi."* *"Allah'ın benimle gönderdiği hidâyet ve ilim, bol yağmura benzer. Bu yağmur bir toprağa düşer ki, onun bir kısmı suyu kabul eder de çayır ve bol ot yetiştirir. Bir kısmı da kurak olur. Suyu tutar da Allah onunla halkı faydalandırır. Ondan içerler, sulanırlar, ekin ekerler. Bu yağmur, başka bir çeşit toprağa da isâbet eder ki, düz ve kaypaktır. Ne suyu tutar, ne de çayır bitirir. Allah'ın dinini anlayıp da, Allah'ın benimle gönderdiğinden faydalanan ve bunu bilip başkasına bildiren kimseye karşı başını kaldırmayan ve Allah'ın benimle gönderdiği hidâyetini kabul etmeyen kimse böyledir."*⁶⁵¹

*"Vallahi, senin hidâyetinle (hidâyete vesile olmanla) bir tek kişiye hidâyet verilmesi, senin için kıymetli develerden müteşekkil sürülerden daha hayırlıdır."*⁶⁵²

Sahâbeler, Peygamberimiz'e müracaat ederek: *"Ey Allah'ın Rasûlü, Tâiflilerin okları bizi yaralayıp parçaladı. Aleyhlerine Allah'a bir bedduâda bulunuverseniz!"* dediler. Rasûlullah (s.a.s.): *"Allah'ım Tâiflilere hidâyet ver!"*⁶⁵³ buyurdular.

Arayıp yönelmek bizden; yolu gösterip istikametimizde yardım Rabbi-mizdendir. *"Bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette yollarımıza eriştirece-*

648 14/İbrahim, 21

649 6/En'âm, 77

650 17/İsrâ, 9

651 Buhâri, Kitabu'l-İlm 20; Müslim, Fedâil 15

652 Buhâri, Ashâbu'n-Nebi 9; Müslim, Fedâilu'l-Ashâb 34; Ebû Dâvud, İlim 10

653 Tirmizi, Menâkıb, hadis no: 3937

ğiz. Allah, şüphesiz iyi davrananlarla beraberdir.”⁶⁵⁴ “İhdinâs-sırâta’l müstakim: Bizi dosdoğru yola ilet”⁶⁵⁵

Allah Teâlâ, irâde-i cüz’iyyesini hidâyete, hak yola dönmek için kullanan ve iyi hal gösteren kullarına hidâyeti, aydınlık yolu gösterir. Bir kimse, hidâyeti Yüce Allah’tan istemeli ve bu hali ömür boyu korumak için, sâlih amel işlemelidir.

- 12-16. ÂYETLER -

مَنَاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَتَيْمٌ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٌ أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ
إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ سَنَسِفُهُ عَلَى الْخُرُطُومِ

مَنَاعٍ : durmadan engel olan لِلْخَيْرِ : hayra مُعْتَدٍ : haddi aşan أَتَيْمٌ : çok
günahkâra عَتْلٌ : kabaya بَعْدَ ذَلِكَ : (bundan sonra) üstelik زَنِيمٌ : soysuza
أَنْ : var diye ذَا مَالٍ : (malı var diye) mal sahibi وَبَنِينَ : ve oğulları (var
diye) إِذَا تُتْلَىٰ : okunduğu vakit عَلَيْهِ : ona آيَاتُنَا : âyetlerimiz قَالَ : (derler ki)
dedi أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ : öncekilerin masalları سَنَسِفُهُ : yakında damga vuracağız
عَلَى الْخُرُطُومِ : burnuna

“Durmadan hayra engel olan, haddi aşan, çok günahkâra,

Kabaya, üstelik soysuza,

Mal ve çocukları var diye,

Ona âyetlerimiz okunduğu zaman o, ‘öncekilerin masalları’ der.

Yakında burnuna damga vuracağız.” (68/Kalem, 12-16)

654 29/Ankebut, 69

655 1/Fâtiha, 6

“Durmadan hayra engel olan (mennâm li’l-hayri), haddi aşan (mu’ted), çok günahkâra (esîm)” (68/Kalem, 12)

İtaat edilmemesi istenen kişi ve kişilerin özelliklerinin sayıldığı bu âyetlerde, bir diğer özellik olarak şunlar sayılır: İyiliğin amansız düşmanıdır, her zaman iyiliğin karşısına dikilir. Hem kendisinin hem de başkasının iyiliğine engel olur. Bir kere, her türlü iyiliğin toplamı sayılan imanı engeller. Bu adamın çocuklarına ve akrabalarına, Peygamberimize eğilim gösterdiklerini sezdiği her seferinde “Sizden biriniz Muhammed’in dinine uyacak olursa, benden hiçbir fayda görmez olur” dediği bilinmektedir. Bu tehditle onların Müslüman olmalarına engel olurdu. Bu yüzden Kur’an-ı Kerim onu sözleri ve davranışları ile “iyiliğin karşısına dikilen” biri olarak tescil etmiştir.

Yüce Kitabımız, iman etmeyenlerin bu konudaki özelliklerini şöyle belirtir: “Münâfık erkekler ve münâfık kadınlar (sizden değil), birbirlerindendir (birbirlerinin dostudur). Onlar kötülüğü emreder, iyilikten alıkor ve cimrilik ederler. Onlar Allah’ı unuttular. Allah da onları unuttu (terk etti, yardımını ve hidâyetini kesti). Çünkü münâfıklar fâsıkların ta kendileridir.”⁶⁵⁶ Kur’an, biz mü’minlerin özelliklerini ise şöyle belirtir: “Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah’a iman edersiniz...”⁶⁵⁷

Saldırganlık: Hak, adâlet gözetmez, çiğner geçer. Ayrıca o, Peygamber Efendimize, Müslümanlara, ailesine ve doğru yolu bulmalarına engel olduğu, dini benimsemelerini önlediği aşiretine de saldırır, haksızlık eder. Saldırganlık, aşırılık, Kur’an-ı Kerim’de ve Peygamber efendimizin sözlerinde üzerinde önemle durulan çirkin huylardan biridir. İslâm saldırganlığın, aşırılığın her çeşidini yasaklamıştır. Hatta yeme-içmede bile buna dikkat edilmesini öğütlemiştir: “Size sunduğumuz temiz rızıklardan yiyeceklere ilişkin sınırlarımızı çiğnemeyin.”⁶⁵⁸ Çünkü adâlet ve adâlet kelimesiyle aynı kökü paylaştan i’tidâl, yani dengeli olmak İslâm’ın temel karakteridir.

656 9/Tevbe, 67

657 3/Âl-i İmrân, 110

658 20/Tâhâ, 81

Süreklî günah işler: “Günahkâr” sıfatını kalıcı bir sıfat olacak kadar günah işler. Burada işlediği günahın türü belirtilmiyor. Çünkü bu ifade ile güdülen amaç sıfatın kalıcılığını vurgulamak, ruhun değişmez bir karakteri olduğunu belirtmektir.

Âyette geçen “*esîm*” aşırı günahkâr, günaha bulanmış kimse demektir. “*Esîm*” kelimesi “ism” sözcüğünün fâil ismidir. İsm ise: Kişiyi sevaptan alıkoyan, geri bıraktıran ve yapılmasıyla hayırdan uzaklaştıran ameldir.⁶⁵⁹ Bu ameli işleyen, sonunda cezayı hak eder. İsm, günah kavramının karşılığıdır. Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyuruyor: “*Birr (iyilik, sevap), kalbinin (nefsinin) kendisiyle tatmin olduğu şey, ‘ism’ (günah) ise, göğsünü sıkan (seni huzursuz eden) şeydir.*”⁶⁶⁰

“*Esîm*” çok günah işleyen demektir. Bu kavram, beşer olma özelliğiyle unutarak, hata ederek nâdiren günah işleyen kimse için değil; daha çok, günahı alışkanlık haline getirip günahları kendisini kuşatan insan için kullanılır. Şu âyet, bu tür kimseleri anlatır: “*Hayır! Her kim bir kötülük eder de onun kötülüğü kendisini çepeçevre kuşatırsa, işte o kimseler cehennemliktir. Onlar orada devamlı kalırlar.*”⁶⁶¹

Kur’an, haram etleri yemeyi, içki içmeyi, kumar oynamayı, adam öldürmeyi, düşmanlık yapmak üzere yardımlaşmayı, başkalarının malını haram yoldan yemeği, iftira atmayı, Allah’a şirk koşmayı, Allah’tan gelen vahye değil de kendi hevâsına uymayı ve benzeri hataları ‘ism’ diye nitelendirmekte ve haram saymaktadır. Kur’an, ‘ism’in açığını da gizlisini de mü’minlere haram sayıyor.⁶⁶² ‘İsm’ diye nitelenen günahların büyüklerinden sakınmak Allah (c.c.) katında daha hayırlı ve daha süreklidir.⁶⁶³ Kur’an mü’minlere “...*Birr (her türlü iyilik) ve takvâ (Allah’tan hakkıyla sakınma) hususunda yardımlaşın, ism (günah) ve haddi aşma (düşmanlık) hususunda yardımlaşmayın...*”⁶⁶⁴ diye emretmektedir. Şüphesiz ism; mü’mini hayırdan, takvâdan ve Allah rızâsından uzaklaştırır, onu sıkıntıya ve cezaya yaklaştırır.

659 Râgıb, Müfredât, s. 10

660 Müslim, Birr 5, hadis no: 2553

661 2/Bakara, 81

662 6/Enâm, 120

663 42/Şûrâ, 36-37

664 5/Mâide, 2

Günah, kendisine takvâsı ve fücûru öğretilen insanın⁶⁶⁵ yanılması, unutulması, dengesizliği, sapması; bir anlamda Din'in, yani Yaratıcının çizdiği çizginin dışına çıkması, İlâhî kuralları ihlâl etmesidir. İslâm, insanların dünya hayatlarını düzenlemek için Allah (c.c.) tarafından gönderilen İlâhî sistemin adıdır. Bu sistemin insana yüklediği bazı görevlerin yanında, yapmamasını istediği bazı yasaklar da bulunmaktadır. Emredilen şeyleri yerine getirmek, yasaklanan şeylerden uzak kalmak; hem insanın iç dengesini kurar, hem toplum düzenini sağlar, hem de üzerinde yaşanan evrenin bozulmasını önler. Günahlar yalnızca işleyene zarar vermekle kalmaz; çoğu zaman başkalarına ve yaşanan ortama da zarar verir.

Günahı ifade eden kavramları incelediğimiz zaman görürüz ki bunların çoğu inkârcıların, ya da müşriklerin ahlâkıdır, tutumudur ve inandıkları değerlerdir. Günah, öncelikli olarak inkârcılıktır, Allah'a karşı gelmedir. Kur'an, isyan eden insanların bu karşı geliş şekillerine ve onların ifade ettikleri yanlışlara göre çeşitli isimler kullanmaktadır. İman ettiği halde Rabbinin emirlerini yerine getirmeyen ya da yasaklanan bir şeyi yapanlar da günaha düşmüş olurlar. Ancak onların bu günahı, bir karşı gelme, bir isyan, bir inkâr, bir kibir, bir tuğyan, bir meydan okuma değildir. Bunun tam tersine bir teslim olunmuşluktan sonra unutmama, yanılma, ihmal etme veya nefse ve şeytana geçici olarak kanmadır.

Günah işlemek, kısmen insanın fitratında vardır. Aslında insan İslâm fitratı üzerine dünyaya gelir. Ancak daha sonradan yetişme ortamına ve aldığı eğitime göre başka dinlere de inanabilir, müslüman da olabilir. Kimileri de hevâsına uyarak azgın, haddi aşmış bir bağı haline de gelebilir. İnsan, beşer olarak yaratılmıştır. Hak olanı da seçme, batıl olanı da seçme hürriyeti vardır. Sevap işler de yapabilir, günaha da düşebilir. İnsanın sorumlu olabilmesi için özgür olması gerekiyor. İnsanın itaat etme, Allah'a kulluk yapma görevi olduğu gibi, itaat etmeme, günah işleme hürriyeti de vardır. İyinin ve kötünün anlaşılması için, her ikisinin de ortada imkân dâhilinde olması gerekir. İyi ve güzel, bazen kendilerinin karşıtı olan kötü ve çirkinle tanınabilir.

İtaatin yüceliği, itaatsizliğin çirkinliği ve zararlarıyla daha iyi bilinir. İnsanlar itaat veya isyan noktasında serbest olmasalardı; Din göndermenin,

665 91/Şems, 7-8

o dine inanmanın, sorumluluğun ve faziletin bir değeri olmazdı. İnsan; iyi olanla yanlışı, hak olanla batılı, itaat ile isyanı, Cennet veya Cehennemden birini seçme ile karşı karşıyadır. Sonucuna katlanmak şartıyla dilediğini seçebilir. İnsanı yaratan, onu böyle bir özgürlükle baş başa bırakmıştır, ama onun yalnızca Kendisine kulluk yapmasını, kendi gönderdiği dine inanmasını ve kendisine karşı isyan etmemesini de istemiştir. Çünkü insanın yaratılıp yeryüzüne gönderilmesinin ve ona sayısız nimet verilmesinin sebebi yalnızca Allah'a kulluk yapip O'nun sonsuz nimetlerini elde etmedir.

Doğumdan mahşere kadar bir tekâmül yolculuğunda olan insan; bu tekâmül seyrinde güçlüklerle, sınamalarla, mücâdele şartlarıyla, nimetlerle, zafer ve yenilgilerle, hüsrân ve başarılarla karşılaşır. Günah işleme bu tekâmül seyrinde inanan kişinin hem deneme sebebidir, hem de imanını güçlendiren bir şeydir. Çünkü inanan kimse, ihmalinden veya yanlışından dolayı yaptığı hatayı ve suçu terk eder, Rabbine sığınır. Günahlar onun için bir hatırlatmadır, bir yenilenmedir, bir bilinçlenme aracıdır. Şu hadis bu konuda oldukça dikkat çekici bir gerçeğe işaret ediyor: “...Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah (c.c.) sizi toptan yok eder, günah işleyip tevbe eden bir topluluk yaratır, onlar istiğfar edince (af dileyince) Allah onları affederdi.”⁶⁶⁶ Bu hadiste, günaha teşvik değil, insanın beşer olması dolayısıyla günah işleyebileceği gerçeğine bir işaret bulunmaktadır. Hadis aynı zamanda mü'minleri günah işledikten sonra tevbe etmeye, istiğfarda bulunmaya dâvet ediyor, Allah'ın tevbeleri kabul edeceğini haber veriyor. Demek ki bir insan için günah işlemekten çok günahtan vazgeçmemek, tevbe etmemek ciddi bir durumdur. Peygamberlerin dışında bütün insanlar hata yapabilir, günaha düşebilir. Allah katında en sevimli insan günaha düşmemeye çalışan ile günaha düştükten sonra hemen tevbe edip Rabbinin büyüklüğüne sığınandır.⁶⁶⁷

Yeryüzünün halifesi olarak yaratılan⁶⁶⁸ insan, 'emâneti taşımakla yükümlüdür.⁶⁶⁹ Emânetin gereğini yaparsa, ahsen-i takvîm (en güzel bir biçimde) yaratılan aslını korumuş olur, emâneti korumazsa bütün varlıkların en aşağısı olur, esfel-i sâfilîne düşer.⁶⁷⁰ İslâm'ın 'günah' konusunda kendine

666 Tirmizî, Cennet 2, hadis no: 2526, 5/672

667 42/Şûrâ, 25; 2/Bakara, 222

668 2/Bakara, 30

669 33/ Ahzâb, 72

670 95/Tin, 4-6

özgü prensipleri vardır. Her şeyden önce günah, İslâm'ın koyduğu sınırların dışına çıkma yanılması ve hatasıdır. Günah, yalnızca Allah'a karşı işlenen bir suçtur. Şüphesiz insan haklarını ya da toplum haklarını zedeleyen günahlar da, Allah'ın hükmüne aykırı olduğu için O'na karşı işlenmiş gibidir.

İslâm'a göre affedilmeyecek bir günah yoktur.⁶⁷¹ “Allah kendisine şirk koşulmasını affetmez”⁶⁷² gibi ifâdeler, müşriklerin tevbe etmediği durumlar için söz konusudur. Şirk ve küfürden vazgeçip iman edenleri Allah (c.c.) elbette affeder. Gunahta aşırı giderek nefislerine zulmedenlere bile “Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin”⁶⁷³ buyrulmaktadır. Bazı ibâdetler, işlenen birtakım hatalar için, küçük günahlar için keffârettir, onların affolunmasına sebeptir. Ebû Hureyre'nin (r.a.) anlattığına göre tek önderimiz Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Beş vakit namaz ve cuma namazı diğer cuma namazına, bir Ramazan diğer Ramazan'a keffârettirler. Arada büyük günah (kebâir) işlenmedikçe aralarındaki (küçük) günahları affettirirler.”⁶⁷⁴

Kişi ve toplum haklarını zedeleyen günahları işleyenlere hem dinî, hukukî cezâ gerekir, hem zarar vermişlerse zarar ödetilir, hem de haklarına tecâvüz edilenden hak helâllığı -tabii eğer mümkünse- istenmesi gerekir. Günahlar aslında insana hem dinî cezâyı, hem de bedenî veya toplumsal cezâları kazandırır. Kişi günahı işlemekle kendine zarar verdiği gibi, günahın cinsine göre başkalarına da zarar verebilir. İçki içmek kişinin kendine zararlıdır ama sarhoş bir toplumun sağlıklı olduğunu kimse iddia edemez. Zinânın zührevî hastalıklara yol açtığı, insan, hayvan ve tabiat haklarına saldırının, açgözlülüğün, mal hırsının doğal dengeye zarar verdiği, dünyayı yaşanmaz hale getirdiği açıktır.

İslâm'a göre ‘eşyada asıl olan husus mubahlık-helâl olma’ durumudur. Dinen bir şey kesin delillerle haram kılınmamışsa o helâldir. Haram ve sakıncalı şeyler bir nevi az ve istisnâîdir. İnsan, suçlu olduğu isbat edilinceye kadar suçsuzdur, dürüstlüğü temel prensiptir. Suçlu veya günahkâr olmak istisnâîdir. Fıkıhta bu ‘beraat-i zimmet asıldır’ şeklinde ifade edilir. İnsanın nefsinde, ailesinde, yaşadığı ortamda ve dünyanın genelinde bir bozukluk, huzursuzluk, bir fesat varsa; bunun sebebi insanların hatalarıdır, işledikleri

671 4/Nisâ, 48; 39/Zümer, 53

672 4/Nisâ, 48

673 39/Zümer, 53

674 Müslim, Tahâret 14, hadis no: 233; Tirmizî, Salât 160, hadis no: 214

günahlardır. Allah'ın koyduğu hükümler işte bütün bu birimlerdeki huzuru sağlamaktadır.⁶⁷⁵

Günahların kişisel, toplumsal, psikolojik, sosyolojik ve hatta ekolojik zararları vardır. Günah işleme anlayışı; insanı çevreleyen her yerde kaosa, huzursuzluğa, felaketlere sebep olur. Günahlar, ilâhî bereketi azaltır, insandaki iyi duyguları köreltir, çirkinlikleri artırır, hakları ihlal eder, rezilliklere ve yıkımlara sebep olur, mü'min kalpleri karartır.

Günahlar, insanları korkuya, şüphecilğe, dengesizliğe, doymazlığa, utanmazlığa sürükler. Günah olayında ihmal ile inkâr farkını unutmamak gerekir. Bir insan mü'min olarak günahın haramlığını kabul ederek onu işlerse, tevbe ettiği zaman affedilmesi umulur. Ancak bir kimse Allah'ın emirlerini yerine getirdiği halde açık bir günahı inkâr ederek, 'kabul etmiyorum, işime gelmiyor' diyerek yaparsa tehlikeli olur. Böyle bir kimse çok amel işlese bile inkârı sebebiyle azabı hak eder. Çünkü bir bütün olan Allah'ın dininin bir parçasını aklınca beğenmiyor, inkâr ediyor. İnkâr ile, inandıktan sonra hatalı davranma ayrıdır.

İmanlı kimse hatasını anlar, Allah'ın karşısında boyun bükerek ve affına sığınır. İnkârcı ise Allah'ın yerine kendi nefisini ilâh olarak koymaktadır. Mü'min günahın açık olanından da gizli olanından da kaçınır, ihmalden dolayı da günaha düşerse hemen Rabbine sığınır ve tevbe eder.⁶⁷⁶

“Kabaya (utüllin), üstelik soysuza (zenîm)” (68/Kalem, 13)

İtaat edilmemesi gereken bu adam bütün bunların yanı sıra “kaba”dır. Âyette geçen ve kaba diye tercüme ettiğimiz “utüll” kelimesi, vurgusu ile, oluşturduğu hava birçok sıfatı, karakteristik özelliği anlatıyor. Bunun yerine birçok söz ve sıfat kullanılsa bile aynı anlam verilemezdi. Bu kelimenin, aşırı derecede kaba, çok yiyip içen obur, aç gözlü anlamına geldiği söylenmektedir. Bu adam kaba karakterli, iğrenç huylu ve insanlar arası ilişkilerde çirkin tutumludur.

Ebû Derdânın -Allah ondan râzı olsun- şöyle dediği rivâyet edilir: “Utüll” (kaba); büyük karınlı, kötü ahlâklı, çok yiyip içen obur, çok mal top-

675 30/Rûm, 41

676 4/Nisâ, 31; İbn Mâce, Zühd 30, hadis no: 4248-4249; H. Ece, İslâm'ın Temel Kavramları, s. 228

layan, ama başkalarına vermeyen kimse demektir.” Ne var ki “*utüll/kaba*” kelimesi bütün bunları kapsayan, bununla beraber bu karaktere sahip kişinin iğrençliğini her yönüyle tasvir eden geniş bir kavram olarak zihinlerde yer ediyor.

Ayrıca bu adam, “*zenîm*”dir, soysuzdur, alçaktır. *Zenîm* kelimesinin burada özellikle günah işlemekten, haksızlık yapmaktan, zarar vermekten utanıp çekinmeyecek kadar tabiatı bozulmuş, insanlığını kaybetmiş, bu anlamda soysuzlaşmış kişiyi ifade ettiği söylenebilir. İşte İslâm düşmanlarından birinin kişiliğinde toplanan çirkin, iğrenç sıfatların sonuncusu budur. Zaten, bu tür iğrenç karakterlere sahip insanlardan başkası İslâm’a düşman olmaz, düşmanlığında ısrar etmez. “*Zenîm*” kelimesinin anlamlarından biri, “aralarında soy birliği olmadığı halde bir kavme bağlanan veya o kavmin içinde soyu belirsiz olan kimse”dir. “Ne idüğü belirsiz” diye çevirebileceğimiz bu âyetteki “*zenîm*” kelimesine müfessirler “bir toplumdaki olmadığı halde onlara yamanmış olan, babası bilinmeyen, kötülüğü ile tanınan, lüzumsuz kimse, faydasız şey” anlamlarını vermişlerdir. Bu kelimenin anlamlarından biri de “insanlar arasında iğrençliği ile, pislği ile, aşırı derecede kötülüğü ile ün salmış kimsedir. Bu kelimenin ifade ettiği ikinci anlam Velid bin Muğîre’nin durumuna daha uygundur. Bununla beraber kelimenin söyleniş, kavmi arasında kibirlenip böbürlenilen bu adamı aşağılık sıfatı ile damgalamaktadır.

Sonra sûrenin akışı bu kişisel sıfatlar üzerine, O’nun Allah’ın âyetleri karşısındaki tutumunu belirterek bir değerlendirme yapıyor. Bunun yanı sıra Yüce Allah’ın mal ve evlât bahşettiği bu adamın böyle bir tutum sergilemesi ayıplanıyor: “*Mal ve oğullar sahibi olmuş diye, kendisine âyetlerimiz okunduğu zaman ‘eskilerin masalları’ dedi.*”⁶⁷⁷

“*Mal ve oğullar sahibi olmuş diye*” (68/Alâk, 14)

İslâm’a göre insanın var oluşunun asıl gâyesi, Allah’a kul olmanın şuuruna ermesi ve bunun gereğini yerine getirmesidir, ibâdettir. Kur’an’da çocuklar çok defa, ebeveynine aslî gâyelerini unutturan ve onları Allah’tan uzaklaştıran engeller arasında gösterilmiştir. Mal çokluğunun da benzer sonucu sözkonusu edilmiştir. Buna göre birçok insan, fazla mal ve evlât

sahibi olmayı hayatın tek gâyesi saymak sûretiyle Allah ile olan münâsebetini tehlikeye düşürmektedir. Bu sebeple çeşitli âyetler insanı uyarmakta ve asıl gözetilmesi gereken hedefi göstermektedir.⁶⁷⁸ Her ne kadar insanlar fazla mala ve çocuğa sahip bulunmakla kendi kendilerine yeterli, dolayısıyla güçlü ve üstün olacakları zannına kapılıyor ve bunu başkalarına karşı bir üstünlük sebebi olarak görüyorlarsa da,⁶⁷⁹ Kur'an'a göre bu yanılgıya düşenler için mal ve çocuk da bir "fitne"dir⁶⁸⁰ ve "apaçık bir düşman"dır.⁶⁸¹ Bundan dolayı İslâm'da, kişinin çocuk sahibi olması büyük sorumluluk gerektiren bir durum olarak değerlendirilmiştir. Nitekim ana-baba ile çocuk arasındaki ilişkiler hem ahlâkî hem de hukukî yönden belli esaslara bağlanmıştır. Buna göre çocuğun varlığı ciddiye alınmalı, iyi bir insan ve ihlâslı/samimi bir Müslüman olarak yetişmesi için her türlü gayret ve fedâkârlık gösterilmelidir. Çocuğun dünya ve âhiret mutluluğunu gözetmek, onu dünyaya getiren insanların önemle üzerinde durmaları gereken bir konudur. İslâm, bu hususta birinci derecede babayı sorumlu tutar. *"Ey iman edenler! Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyun"*⁶⁸² meâlindeki âyeti yorumlayan müfessirler, çocukların ve diğer âile fertlerinin gözetiminden ve terbiyesinden âile reisi olan babanın sorumlu olduğu konusunda ortak görüş belirtirler.⁶⁸³ Hz. Peygamberimiz de, *"Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüklerinizden sorumlusunuz"*⁶⁸⁴ meâlindeki hadisinde aynı şekilde babanın büyük sorumluluğuna dikkat çeker. Anne de sorumluluğa ortaktır; âilenin iç düzeniyle birlikte çocukların bakımı ve yetiştirilmesi onun sorumluluk alanına girmektedir.⁶⁸⁵ Çocuğun, kendisine söylenenleri tam olarak anladığı ve kendi düşüncelerini az-çok ifade edebildiği yaşlardan itibaren dinî esasların öğretimi yapılmalıdır. Bu konuda ilk öğretilecek şey; tevhid inancıdır. Hz. Peygamberimiz'in *"Çocuklarınıza önce 'lâ ilâhe illâllah' cümlesini öğretin"* şeklinde tavsiyede bulunduğu nakledilir.⁶⁸⁶

678 Meselâ bk. 18/Kehf, 46; 34/Sebe', 37; 63/Münâfikun, 9

679 57/Hadid, 20

680 8/Enfâl, 27-28; 34/Sebe' 34-35

681 23/Mü'minûn, 55-56; 64/Teğâbûn, 14

682 66/Tahrîm, 6

683 bk. F. Râzi, Mefâtihi'l-Gayb, 30/46; İbn Kesir, Tefsîrû'l-Kur'an, 4/390-393

684 Buhârî, Cum'a 11; Müslim, İmâre 20

685 Buhârî, Rikâk 17; Müslim, İmâre 5

686 İbn Mahled, Ahbârû's-Sığar, s. 142; İbn Kayyim el-Cevziyye, Tuhfetü'l-Mevrûd bi Ahkâmî'l-Mevlûd, Beyrut, 1403/1983, s. 158

Onların anlayacağı bir dil ve üslûpla Allah inancı anlatılması gerektiği gibi, temyiz yaşına doğru Allah sevgisiyle birlikte dozu ayarlanmış bir tarzda Allah korkusunu da aşmak, böylece değer yargılarına ters düşen davranışlar karşısında iyiliklerini ödüllendirecek, kötülüklerini cezâlandıracak olan İlâhî otoritenin varlığını vicdanında hissetmesini sağlamak gerekir. Çocuklarda küçük yaşlardan itibaren imanla birlikte ibâdet şuurunun da geliştirilmesi gerekir. Onlara namazın öğretilmesi ve âile reisinin de bunda devamlı olması Kur’ân-ı Kerim’de açıkça zikredilmiştir.⁶⁸⁷ Hz. Peygamber’in de çocuklara yedi yaşında namazın öğretilmesi, kıldırılmaya başlanmasını, on yaşına geldikleri halde kılmıyorlarsa hafifçe cezalandırılmalarını tavsiye eden hadisleri⁶⁸⁸ bu konuda Müslüman ebeveyne ve eğitimcilere ışık tutmaktadır. Bunlarla birlikte, çocuğun sevgiye, iyi örneklerle, açıklayıcı doğru bilgilere ihtiyacı unutulmamalıdır.⁶⁸⁹

Çocuk, bir yönüyle rahmet, diğer yönüyle de bir azap vesilesidir. Zira ebeveyni o İlâhî emânete Rabbini güzelce tanıtmadıkları, terbiyesine yeterince dikkat etmedikleri takdirde, onun işleyeceği günahlardan sorumlu tutulacaktır. Yine, onun dünyevî mutluluğu adına, bazen kendi âhiretlerini tehlikeye atıp, meşrû olmayan kazanç yollarına teşebbüs etmelerinden dolayı evlâtla sınayı kaybedebilir. *“Ey iman edenler! Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu cehennem ateşinden koruyun. Onun yakıtı insanlar ve taşlardır.”*⁶⁹⁰; *“Doğrusu, mallarınız ve evlâtlarınız bir fitne/sınavdır.”*⁶⁹¹ Her konuda olduğu gibi, âile yönetimi ve çocuk yetiştirme konusunda da örneğimiz Allah rasûlü’nün bu konudaki sorumluluğumuzu hatırlatan hadisi meşhurdur: *“Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüklerinizden (idare ettiğiniz kimselerden) sorumlusunuz.”*⁶⁹²

Bazılarına imtihan ve hatta sıkıntı olsun diye verilen mal ve çocuklar, bazı insanları hayran bırakır, kendilerine niye onlara verilmediğini düşünürler. Hâlbuki sadece âhirette değil, aynı zamanda dünyada da bu mallar ve evlâtlar, onların sıkıntılarını, azaplarını arttırmaktan başka bir işe yaramaz: *“Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Çünkü Allah,*

687 20/Tâhâ, 132

688 Ebû Dâvud, Salât 25; Tirmizî, Mevâkît 182

689 Hayatî Hökelekli, TDV İslâm Ansiklopedisi, c.8, s. 357-358

690 66/Tahrîm, 6

691 64/Teğâbün, 15

692 Buhârî, Cum’a 11; Müslim, İmâre 20

*bunlarla ancak dünyada onların azaplarını çoğaltmayı ve onların canlarının kâfir olarak güçlükle çıkmasını istiyor.”*⁶⁹³

*“İyi bilin ki mallarınız ve çocuklarınız birer fitneden/imtihandan ibâret-tir. Allah yanında ise büyük ecirler/mükâfatlar vardır.”*⁶⁹⁴

*“Sakin, kendilerini denemek için onlardan bazılarını faydalandırdığımız dünya hayatının süsüne gözlerini dikme! Rabbinin rızkı hem daha hayırlı, hem daha sürekli-dir.”*⁶⁹⁵

*“O gün (âhiret günü) ne mal, ne evlât fayda verir. Ancak Allah’a selim/temiz bir kalble gelenler o günde (kurtuluşa ererler).”*⁶⁹⁶

*“... De ki: Dünya metâi/menfaati azdır/önemsizdir. Allah’tan korkanlar için âhiret daha hayırlıdır. Size kıl kadar haksızlık edilmez.”*⁶⁹⁷

*“Kim bu aceleciyi (çabuk geçen dünyayı) isterse, ona, dilediğimiz kimseye dilediğimiz kadarını verir, sonra da onu, kınanmış ve mahrum bırakılmış olarak gireceği cehenneme sokarız. Kim de âhireti diler ve bir mü’min olarak kendine yaraşır bir çaba ile o gün için çalışırsa, işte bunların çalışmaları makbuldür. Hepsine; dünyayı isteyenlere de, âhireti isteyenlere de, Rabbinin ihsânından, ayırdetmeksizin veririz. Rabbinin ihsânı kısıtlanmış değildir. Baksana, Biz insanların kimini kiminden nasıl üstün kılmışızdır! Elbette ki âhiret, derece ve üstünlük farkları bakımından daha büyüktür.”*⁶⁹⁸

*“Her ümmet için bir fitne vardır, benim ümmetimin fitnessi de maldır.”*⁶⁹⁹

“Sizin elde ettiğiniz dünya metâi, hayır değil; bir fitnedir. Evet, hayır, ancak hayır getirir. Lâkin bu dünya ziynetleri hayır değildir. Çünkü bunlar fitneye sebep olur. Onlarla siz âhiret hususuna yönelmekten meşgul olursunuz. Baharın yetiştirdiği nebatların bazısı, çok yiyen hayvanları ya patlatıp öldürür yahut ölüme yaklaştırır. Ancak ihtiyacına kadar yiyenlere zarar vermez.

693 9/Tevbe, 85

694 8/Enfâl, 28

695 20/Tâhâ, 131

696 26/Şuarâ, 88-89

697 4/Nisâ, 77

698 17/İsrâ, 18-21

699 Tirmizi, Zühd 26, Hadis no: 2337

Dünya malı da öyledir, insanlar ona hoş görerek meylederler. Bazısı mala gark oldu denilecek şekilde çok mal edinir, bazısı fazlasına tamah etmeyerek azı ile yetinir. Mala gark olanlar, ekseriyetle onun sebebiyle ya helâk olur ya hut helâke yaklaşırlar.”⁷⁰⁰

“Hayır, vallahi ey cemaat! Ben sizin için ancak Allah’ın size vereceği dünya ziynetlerinden korkuyorum.”⁷⁰¹

“Sizi çokluk mahvetti. İnsanoğlu ‘malım, malım!’ der. Hâlbuki Âdemoğlunun yiyip tükettiği, giyip eskittiği ve sağlığında tasadduk edip gönderdiğinden başka kendisinin olan neyi var? (Gerisini ölümle terk eder ve insanlara bırakır. Malın içinde gerçekten senin malın olan şey, sadece yiyip tükettiğin; giyip eskittiğin; ya da sadaka verip ileriye gönderdiğindir.)”⁷⁰²

“Hanginiz, vârisinin malını kendi malından daha çok sever?” Ashâb: ‘Ey Allah’ın Rasûlü, içimizde herkes, kendi malını vârisinin malından daha çok sever’ dediler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: “Öyleyse şunu bilin: Kişinin gerçek malı, hayatında gönderdiği dir. Geriye bıraktığı da vârislerinin malıdır.”⁷⁰³

“Bir sürüye salınan (dadanın) iki aç kurdun sürüye verdiği zarar, kişinin mal ve şeref hürsiyle dine verdiği zarardan daha fazla değildir.”⁷⁰⁴

“Âdemoğlu için iki vâdi dolusu mal olsaydı, mutlaka bir üçüncüyü isterdi. Âdemoğlunun iç boşluğunu (karnını) ancak toprak doldurur (gözünü toprak doyurur). Allah tevbe edenleri affeder.”⁷⁰⁵

“Altına tapanlar mel’undur, gümüşe tapanlar mel’undur.”⁷⁰⁶

“İki haslet vardır ki, bunlar kimde bulunursa Allah onu şükredici ve sabrediciler arasına kaydeder: Dinî konularda kendinden üstün olana bakıp

700 Müslim, Zekât 123, h. No: 1052; Buhârî, Zekât, Rikak; Nesâî, Zekât; S. Müslim Terc. ve Şerhi, A. Davudoğlu, c. 5, s. 473-474

701 Müslim, hadis no: 1052; S. Müslim, Terc. ve Şerhi, A. Davudoğlu terc, 5/471

702 Müslim, Zühd 3, 4; Hadis no: 2958; Nesâî, Vesâyâ 1; Tirmizî, Zühd 31, Tefsir Tekâsür, Hadis no: 3351; Ahmed bin Hanbel, 4/24, 26

703 Buhârî, Rikak 12; Nesâî, Vesâyâ 1

704 Tirmizî, Zühd 43, Hadis no: 2377

705 Buhârî, Rikak 10; Müslim, Rikak 116, Hadis no: 1048; Tirmizî, Zühd 27, Hadis no: 2338

706 Tirmizî, Zühd 42, Hadis no: 2376

ona uymak. Dünyalıkta kendinden aşağı olana bakıp Allah'ın kendine vermiş olduğu üstünlüğüne hamdetmek. İşte böyle olan kimseyi Allah şükredici ve sabredici olarak yazar. Kim dinî konularda kendinden aşağı olana bakar, dünyalıkta da kendinden üstün olana bakar ve elde edemediğine üzülsün Allah onu şükredici ve sabredici olarak yazmaz.”⁷⁰⁷

“Bir kul, Allah rızâsı için mütevâzi olur, alçalırsa; Allah onu mutlaka yüceltir. Dünya dört kişi içindir: Bir kul vardır, Allah kendisine mal ve ilim vermiştir de kul, malı hususunda Allah'tan korkmakta, (mal ve ilmi kullanarak) sıla-i rahim yapmakta, (mal ve ilimde) Allah'ın hakkı olduğunu bilmektedir. İşte bu kimse en faziletli bir makamdadır.

Bir kul vardır; Allah ona ilim vermiştir, mal vermemiştir, ama iyi niyetlidir ve ‘malım olsaydı onu falan kişi gibi (hayırda) harcardım’ der. İşte bu kimse, niyetindekini yapmış gibi sevaba nâil olur, ikisi de eşit şekilde ücrete konar.

Bir kul vardır, Allah ona mal vermiştir, fakat ilim vermemiştir. Malını câhilâne harcar. Malı husûsunda Rabbinden korkmaz. (Cimriliği, câhilliği sebebiyle) malıyla sıla-i rahim yapmaz; malında Allah'ın da hakkı olduğunu hiç düşünmez. İşte bu kimse, mertebelerin en düşüğündedir.

Bir kul vardır, Allah ona ne ilim ne de mal vermiştir, ama ‘Eğer malım olsaydı, onunla falan kimsenin yaptıklarını ben de (şerde) yapardım’ der. Bu da niyetiyle muâmele görür. Niyet ettiği kimsenin vebalini ayne elde eder.”⁷⁰⁸

“Âdemoğlu ihtiyaçladıkça onda iki şey gençleşir: Mala karşı hırs ve hayata karşı hırs.”⁷⁰⁹

“Sizin için korktuğum şeylerden biri, dünyanın süs ve güzelliklerinin sizlere açılmasıdır... Şüphesiz ki bu mal hoştur, tatlıdır. Ondan fakire, yetime ve yolcuya veren bu malın müslüman sahibi en iyi (insan)dir. Bunu hak etmeden alan, yediği halde doymayan kimse gibidir. O mal, kıyâmet günü aleyhinde şâhitlik yapacaktır.”⁷¹⁰

707 Tirmizî, Kıyâmet 59, Hadis no: 2514

708 Tirmizî, Züh'd 17, Hadis no: 2326; İbn Mâce, Züh'd 21, Hadis no: 4228

709 Buhârî, Rikâk 5; Müslim, Zekât 115; Hadis no: 1047; Tirmizî, Züh'd 28, Hadis no: 2340; İbn Mâce, Züh'd 27, Hadis no: 4234

710 Buhârî, Zekât 47, Cum'a 28, Cihad 37, Rikâk 7; Müslim, Zekât 123, Hadis no: 1052; Nesâî, Zekât 81

“Dünya tatlı ve hoştur. Allah sizi ona vâris kılacak ve nasıl hareket edeceğinize bakacaktır. Öyleyse dünyadan sakının...”⁷¹¹

“Dünya, mü’mine zindan, kâfire cennettir.”⁷¹²

“Kimin arzusu âhiret olursa, Allah onun kalbine zenginliğinden koyar ve işlerini derli toplu kılar, artık dünya ona hakir gelmeye başlar. Kimin hedefi de dünya olursa, Allah iki gözünün arasına (dünyanın) fakirliğini koyar, işlerini de darmadağın eder. Netice olarak, dünyadan da eline, kendisine takdir edilmiş olandan fazlası geçmez.”⁷¹³

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: ‘Ey Âdemoğlu! Kendini kulluğuma/ibâdetime ver, gönlünü zenginlikle doldurayım, fakirliğini kapayayım. Böyle yapmazsan ellerini meşgûliyetle doldururum, fakirliğini de kapamam.’⁷¹⁴

“Evimde üç gece kalacak altınım olsun istemem. Ancak, üzerimdeki bir borç sebebiyle tek dinarı koruyabilir, geri kalanın da Allah’ın kullarına şöyle şöyle dağıtılmasını emrederdim.” (Elleriyle önüne, sağına, soluna dağıtma işareti yaptı.)⁷¹⁵

Ebû Zerr (r.a.) anlatıyor: “Hz. Peygamber (s.a.s.) Kâbe’nin gölgesinde otururken yanına geldim. Beni görünce: “Kâbe’nin Rabbine kasem olsun, onlar zararda!” buyurdu. Ben: ‘Ey Allah’ın Rasûlü, annem babam sana fedâ olsun, onlar kimlerdir?’ dedim. Buyurdu ki: “Onlar *malca* çok olanlardır. Ancak -eliyle ön, arka, sağ ve sol taraflarını göstererek- şöyle şöyle bol bol vermelerini emredenler müstesnâ” dedi ve hemen ilâve etti: “Böyleleri ne kadar az! Şunu bilin ki, devesi, sığırı, davarı olup da zekâtını vermeyen her insan kıyâmet günü, o malları, mümkün olan en iri ve en semiz şekilde karışısına çıkıp sırayla boynuzlarıyla toslayacak, ayaklarıyla çiğneyecek. Sonuncusu da bu muâmeleyi yapınca, birinci tekrar başlayacak. Bu hal, insanlar arasındaki hükmü bitinceye kadar devam edecektir.”⁷¹⁶

711 Müslim, Zikir 99, Hadis no: 2742; Tirmizî, Fiten 26, Hadis no: 2192; İbn Mâce, Fiten 19, Hadis no: 4000

712 Müslim, Zühhd 1, Hadis no: 2956; Tirmizî, Zühhd 16, Hadis no: 2325

713 Tirmizî, Kıyâmet 31, Hadis no: 2467

714 Tirmizî, Kıyâmet 31, Hadis no: 2467; İbn Mâce, Zühhd 2, Hadis no: 4107

715 Buhârî, Zekât 4, İstikrâz 3, Bed’u’l-Halk 6, İstîzân 30, Rikak 13, 14; Müslim, Zekât 34, Hadis no: 992

716 Müslim, Zekât 301, Hadis no: 590; Buhârî, Eymân 3, Zekât 43; Tirmizî, Zekât 1, Hadis no: 617; Nesâî, Zekât 2

“Eğer dünya Allah’ın yanında sivrisineğin kanadı kadar değer taşıysaydı, tek bir kâfire ondan bir yudum su içirmezdi.”⁷¹⁷

“Kim dünyaya çok önem verirse, Allah onun işini dağıtır (zorlaştırır). İki gözünün arasına fakirliği (aç gözlülüğü) koyar. (Hâlbuki) dünyadan ona ulaşacak olan kendisi için yazılından başkası olamaz. Kimin de niyeti âhiret(i kazanma) ise Allah onun işini toparlar (kolaylaştırır). Onun kalbine zenginliği koyar. Ona dünyadan da ihtiyaç duyduğu şey ulaşır.”⁷¹⁸

“Allah bir kulu sevdimi, onu dünyadan korur. Tıpkı sizden birinin (perhiz gerektiren hastalığa uğramış) hastasına suyu yasaklaması gibi.”⁷¹⁹

“Ben kim, dünya kim! Dünya (hayatı) ile benim ilgim, bir ağacın altında gölgelenip sonra da bırakıp giden yolcunun durumu gibidir.”⁷²⁰

“Dünyada bir garib veya bir yolcu gibi ol!” Tirmizi’nin rivâyetinde, hadisin devamında şu ifâde vardır: “Kendini kabir ehlinde say.”⁷²¹

“Birinize dünyalık olarak bir yolcunun azığı kadar yeterlidir.”⁷²²

“Müslüman olup da kendisine ancak yetecek kadar rızık verilen ve Allah’ın kendisine verdiği ile kanaat getirdiği kimse muhakkak felâh bulmuştur.”⁷²³

“Zenginlik, mal çokluğundan ibâret değildir. (Hakiki) zenginlik, gönül zenginliğidir.”⁷²⁴

“Uhud dağı kadar altınım olsa, üç günden fazla saklamazdım”⁷²⁵

717 İbn Mâce, Zühd 11, hadis no: 4110, 2/1377; Tirmizi, Zühd 13, hadis no: 2321, 4/560

718 İbn Mâce, Zühd 1, hadis no: 4104, 2/1378; Tirmizi, Kıyâmet 31, hadis no: 2467

719 Tirmizi, Tıbb 1, Hadis no: 2037

720 İbn Mâce, Zühd 3, hadis no: 4109, 2/1386; Tirmizi, Zühd 44, hadis no: 2377, 4/588

721 Buhârî, Rikâk 2; Tirmizi, Zühd 25, hadis no: 2334

722 Kütüb-i Sitte, 17/564

723 Müslim, hadis no: 1054; S. Müslim Terc. ve şerhi, c. 5, s. 478

724 Müslim

725 Buhârî, Zekât 4; Müslim, Zekât 10

Evlât, yani çocuklar Allah'ın lutfu, fânî dünyanın süsü, âilenin çimentosu, ana ve babanın gözbebeğidir. ⁷²⁶ “Mal ve oğullar, dünya hayatının süsüdür...” ⁷²⁷

Dünyada ana-babası için en değerli nimet ve mutluluklardan olan hayırlı çocuklar, âhirette de ebeveynleriyle beraber olacaklardır: “Kendileri iman edip zürriyetleri de imanda kendilerine uyan kimselerin zürriyetlerini de kendilerine katmışızdır; kendi sevaplarından da hiçbir şey eksiltmemişizdir. Herkes kendi kazandığına bağlıdır.” ⁷²⁸

Yüce Allah, âhirette sâlih mü'minleri cennete sokacağı gibi, kendileri gibi iman eden çocuklarını da kendileriyle beraber cennete sokacaktır. Böylece dünyada inanç ve gönül birliği içinde olanlar, âhirette de beraber olacaklardır. Şayet kendileri orada çocuklarından ayrı olsalar, yerleri ne kadar cennet olsa da yine ayrılık hasreti çekerler. Oysa orada üzüntü olmaz. Sefâ yerinde cefâ yoktur. Onun için Allah Teâlâ, orada mü'minleri yalnız bırakmaz, çocuklarını da yanlarına verir. Ancak bunun şartı, çocuklarının da kendileri gibi iman etmiş ve sâlih ameller işlemiş kimseler olmasıdır. Aksi takdirde sâlih ile fâcir, baba-oğul da olsa bir araya gelmiş olur ve rûhî bağ kalker. Nitekim Nûh'un (a.s.) oğlu kendi âilesinden sayılmamıştır. ⁷²⁹ İşte Tûr sûresindeki âyetin sonunda “Herkes kendi kazandığına bağlıdır.” Ifâdesi, âhîret ödülünün, babaların/ataların salâhıyla değil; herkesin kendi imanı ve güzel eylemleriyle kazanılacağına işâret etmektedir. Ra'd sûresinde de bu durum şöyle açıklanır: “Adn cennetlerine girerler. Babalarından, eşlerinden ve çocuklarından olan sâlih/iyi olanlar da kendileriyle beraber olur. Melekler de her kapıdan yanlarına varırlar.” ⁷³⁰ âyetinde de sâlih mü'minlerin sâlih olan baba, eş ve çocuklarının da kendileriyle beraber olacağını vurgulamaktadır.

Bütün bunlarla birlikte; insana emânet olarak verilen mallar ve çocuklar da onlar için bir fitnedir, deneme ve sınama aracıdır. Mala ve çocuğa olan tutku ve aşırı ilgi, kişiyi Allah yolundan, O'na kulluk ve ibâdetten alıkoymalıdır. İnsan mal ve dünyalıklar peşinde koşarken Rabbine karşı görev-

726 3/Âl-i İmrân, 14; 42/Şûrâ, 49-50

727 18/Kehf, 46

728 52/Tûr, 21

729 11/Hûd, 46

730 13/Ra'd, 23

lerini unutabilir. Hatta malla şımarabilir, kibirlenir ve haddi aşabilir. Malın helâlinden kazanılması ve yine helâl yollarda harcanması, mal üzerinde hakkı olanların haklarının verilmesi İslâm'ın getirdiği ölçülerdir. Bu açıdan mal insan için denemedir. Evlâtların fitne/sınav olması da buna benzer. Allah'ın çocuk nasip ettiği anne ve babalar için, çocuklarını fitratlarına uygun olarak terbiye etmek, onları sâlih insan olarak yetiştirmek, en önemli görevlerdendir.

Mala ve çocuklara karşı olan tutku, onları ve âileyi koruma ve kollama duygusu, insanı bazen adâletten uzaklaştırabilir, haddi aşp haksızlık yapmaya sürükleyebilir. Böyle yapmak da ilâhî ölçülerden sapma sonucunu doğurur. Bu da insan için bir fitnedir. *“Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız birer fitnedir (imtihandır). Allah'a gelince; büyük mükâfat O'nun yanındadır.”*⁷³¹

İnsanları, çoğu zaman Allah'ı anmaktan, O'nun yolunda cihad etmekten alıkoyan en önemli iki dünya meyvesi; birincisi servet, diğeri de sahip olunan evlâttır. Bu iki varlığı elden kaçırmama uğruna pek çok fedâkârlığa katlanır insan. Meşrû çizgide olduğu sürece buna zorunludur da. Fakat Allah'a ait sorumlulukların terkedilmesine sebep olursa elbette ebedî mükâfatı kaybetmiş olur. Allah için sevmek ile Allah'a rağmen sevmenin açığa çıktığı, Allah rızâsı için sevmek ve bunları emânet ve imtihan bilme ile, Allah'ı sever gibi sevmek ve Allah'ın rızâsına onları tercih etme sınavı, en net biçimde bu iki şeyde ortaya çıkar.

Mal ve evlât birer sınavdır; bunlar insanın bozulmasına, doğru yoldan şaşp sapmasına neden olabilir. Kur'an'da mal ve evlât tutkusunun, yani hep çocuklarının geleceğini, bunun için mal çoğaltmayı düşünmenin, insanı doğru yoldan saptırabileceği; malı ve evlâdı olduğu halde doğruluktan ayrılmayan kimselerin ise ödüllendirileceği belirtiliyor.⁷³² Mal ve evlât düşkünlüğü, kendisini doğru yoldan çıkarıp haksızlığa düşürdüğü kimse, sınavı kaybeder, büyük ziyana uğrar. Günümüzde bu durumu nice ana-bada görüyoruz.

731 8/Enfâl, 28; Ayrıca bk. 64/Teğâbûn, 14-15. Malların ve çocukların deneme sebebi olduğunu “belâ” kelimesiyle ifâde eden âyetler için bk. 3/Âl-i İmrân, 186; 5/Mâide, 48; 6/Enâm, 165

732 8/Enfâl, 28

Adam, ibâdetlerine bile zaman ayıramayacak kadar geçim için çalışırken, nice haram kazanca dalarken çoğunlukla gösterdiği sebep “çocuklar için, onlar yüzünden”dir. “Ne yapalım, arkada evlâd u ıyâl var” denilir. Aslında bunlar sebepten ziyâde, şeytanın mâzeret gibi, hatta güzel fedâkârlık olarak gösterdiği bahanelerden ibârettir. Evlenmeden, çoluk-çocuk sahibi olmadan dâvâ adamı olan nice gençler, bir bakıyorsunuz kaybolmuş, evleri kendilerine mezar haline gelmiş. Ya da fakir veya orta halli iken dâvâ bilincine sahip fedâkârca gayretler içindeki nice müslüman, paralanınca paramparça paralanmış. Parayı sadece cebine değil, kalbine de koymuş, dâvâyı da bir kenara bırakmış, hatta nice haramlara dalmış. Mal, eş ve evlât imtihanları, insanın mayasındaki yapıyı ortaya çıkaran önemli testlerdir.

Kur’an, insanları Allah’tan korkmaya, babanın çocuğu için, çocuğun da babası için fidye verip onu cezâdan kurtaramayacağı; hiç kimsenin, başkasına bir yarar sağlayamayacağı, başkasını ateş azâbından kurtaramayacağı âhiret gününden çekinmeye çağırır.⁷³³ Herkes, âhirette hak ettiği cezâyı çekeceği için, Kur’an mü’minleri bu geçici dünyaya aldanmamaları husûsunda uyarır: “*Dünya hayatı sizi aldatmasın, o çok aldatıcı sizi aldatmasın!*”⁷³⁴ Bu “ğarûr -çok aldatan-”, ya insana çekici görünen dünyadır, yahut şeytandır. Müfessirlerin genel kanısı bunun şeytan olduğu yönündedir. Tabii şeytan da insanı dünya tutkusuna, mal ve evlât hırsına düşürerek, fakirlikten korkutup cimriliği sevdirecek aldatır.

Allah, iman edenlere, dünya malının ve çocuklarının, kendilerini Allah’ı zikretmekten (hatırlayıp anmak ve kulluk yapmaktan) alıkoyup mahvetmemesine dikkat etmelerini emrediyor ve Allah’ı düşünmeyenlerin, ebedî ziyana uğrayacaklarını vurguluyor.⁷³⁵ Teğâbün sûresinde de mü’minlere, eşlerinden ve çocuklarından bazılarının, kendilerine düşman olduğu, onlardan sakınmaları, onlara karşı dikkatli davranmakla beraber hoşgörülü olmaları; onları bağışladıkları takdirde Allah’ın da kendilerini bağışlayacağı bildiriliyor.⁷³⁶ Bu âyetin devamında da, malların ve çocukların birer fitne/sınav olduğu, ödülün ise Allah katında bulunduğu vurgulanır.

733 31/Lokman, 33, 3/Âl-i İmrân, 10

734 31/Lokman, 33

735 63/Münâfikun, 9

736 64/Teğâbün, 14-15

Burada⁷³⁷ dikkat edilecek husus; “min” cer harfinin, “bazı” anlamına geldiğidir. Yani âyette eşlerin ve çocukların hepsinin değil; bazılarının insana düşman olduğu bildirilmektedir. Gerçekten bilerek veya bilmeyerek kocasına veya karısına çok kötülük eden, onun üstüne dost tutan, hatta dostuyla birlik olup kocasını öldüren kadınlar veya karısını kesen, öldüren kocalar vardır. Burada hitap geneldir; kadını da erkeği de kapsar. Bütün iman edenlere hitap edilmektedir. Kasıt sadece erkekler değil; tüm mü'minlerdir.

Bundan dolayı âyeti sadece erkekler açısından anlayıp öyle değerlendirmek yanlış olur. Kocasına çok kötü davranan kadınlar olduğu gibi; karısına çok kötülük yapan erkekler de vardır. Fakat aile reisi koca olduğu ve çocukların durumundan daha çok baba sorumlu olduğu için Arapça'nın tağlîb buralı gereği, erkeklere hitap kipi seçilmiş ise de bu hitap kadınları da kapsar. Aynen “*Ey iman edenler! Namaza durmak istediğiniz zaman yüzlerinizi yıkayınız...*”⁷³⁸ âyeti ve benzeri erkek hitap kipiyle kullanıldığı halde kadınları da kapsayan hüküm, vaad ve vaîd âyetleri gibi. Bu bakımdan her iki cinsi ifâde etmesi için âyet metninde geçen “zevc” kelimesinin çoğulu “ezvâc” kelimesini, “eşler” olarak meallendirmek daha doğru olur kanaatindeyiz. Arapçadaki “zevc”in karşılığı olan “eş”, hem kadını, hem erkeği kapsar. Erkek kadının zevci (eşi), kadın da erkeğin zevci (eşi) dir. Çocuklardan da öylesi var ki, ana-babasının doğru yolundan ayrılır; onları üzer, mallarını yer, ihtiyarladıklarında onları kapı dışarı eder, kendi evlerinde huzuru yok edeceğini düşünerek huzurevlerine terk eder, ya da değişik zorluklar içinde bırakır. İşte bunlar, insana düşman olan çoluk çocuktur. Kişi kendisine dikkat etmeli, yolunda olmayan eş ve çocuklarının kötülüklerinden sakınmalıdır. İnsan, eşinin ve çocuklarının hareketlerine dikkat etmelidir, ama onlardan bütün bütün de uzaklaşmamalıdır. Onların hatalarını affetmelidir. Yoksa âilede dirlik ve düzenlik kalmaz. İşte bunun için âyetin sonunda “*Eğer affeder, hoşgörür, bağışlarsanız, Allah da bağışlayan, merhamet edendir (affedenleri O da affeder).*”⁷³⁹ buyurmaktadır.⁷⁴⁰ Bu âyetlerde Cenâb-ı Hak, dikkat edin, mallarınız ve çocuklarınız sizi meftûn edip Allah yolundan saptırmasınlar demektedir. Bunlar sizin için birer imtihan sebebidir.

737 64/Teğâbün, 14'de

738 5/Mâide, 6

739 64/Teğâbün, 14

740 S. Ateş, Kur'an Ansiklopedisi, 5/543-545

Onlarla ilişkilerinizi Allah'ın istediği şekilde mi ayarlıyorsunuz, başka ölçü(süzlük)lere göre mi? Denenmekte, sınanmakta olduğunuzu unutmayın. Mal ve çocuklarla ilişkilerinizi Allah'ın istediği şekilde ayarlayın da imtihanı kaybetmeyin. Sakın mal tutkunuz, çoluk-çocuk derdiniz sizi Allah'a kulluktan ayırmasın.

Fitne; herhangi bir madeni içindeki katkı maddeleri, curufları ayrışsın diye potaya atmak ve eritmek, arıtmak demektir. Demek ki, bizler de çoluk-çocuk sahibi olmakla, malk-mülk sahibi olmakla bir potadan geçiriyoruz. Bunlarla ilgili Allah'ın yasalarına, bunların hukukuna riâyet edip etmeyeceğimiz konusunda denenmekteyiz. “Madem ki bunlar bizim için bir imtihan konusudur, öyleyse bunlara hiç sahip olmayalım da imtihanda başarılı çıkalım” demeye, Allah'ın imtihanından kaçmaya da hakkımız yoktur. Bazı insanlar, “bu devirde dosdoğru çocuk yetiştirmek zor, hatta mümkün değil” diyerek çocuk imtihanından kaçıyorlar; bu doğru değildir. Bu hayatı eşle, çocukla, malla yaşamamız da bir Allah yasasıdır. Yani müslüman helâl bir şekilde rızık peşinde, evlâd u ıyâl peşinde olacak, ama âhireti unutmayacak, kırmızı çizgileri ihlâl etmeyecektir.

64/Teğâbün sûresi, 14. âyette de eşlerimizin ve çoluk çocuklarımızın bize düşman olma ihtimali olduğu, bazılarının böyle olduğunu vurgular. Eğer mallarımız, eşlerimiz ve çocuklarımız bizi Allah'a kulluk yolundan alıkoyuyorsa, kulluğumuza engel olabilecek bir noktaya gelmişlerse, onlar yüzünden kulluğumuz engelleniyor ve cenneti kaybetmeye doğru gidiyorsak, işte o andan itibaren anlıyoruz ki onlar bizim düşmanımız olmaya başlamışlardır. Eğer kadınsa kocası, kocaysa karısı, babaysa evlâdı, evlât-sa babası insanı Rabbine kulluktan, onu cennete gitmekten engelleyecek bir noktaya gelmişlerse kesinlikle bilelim ki onlar o kişinin düşmanıdır. Eğer insan, kendi kendini hayırdan şerre, kulluktan isyana, cennetten cehenneme doğru götürmeye başladıysa, hevâsına/keyfine tâbi oluyor, hatta hevâsını tanrılaştırmaya kalkıyorsa, insan kendi kendisinin düşmanı olmaya başlamış demektir. Kur'an buna insanın kendine zulmetmesi, kendine yazık etmesi der.

Kimi insanlar ana-babalarıyla, kimileri çocuklarıyla, bazıları eşleriyle, bazıları da malın yokluğu veya çokluğuyla imtihan olmaktadır. Allah'a kulluk yolunda yürüyen mü'min bir kocaya, aksi istikamette yürüyen karısı ve çocukları veya Allah'a itaate yönelmiş mü'mine bir kadına, aksi istikamette

yürüyen kocası ve çocukları büyük engeller ve problemler çıkarabilmekdir. Müslüman olduklarını iddia ettikleri halde bu toplumdaki bireylerin çoğu, Allah'a kulluğu birinci plana almış, dünya zevk ve sefâsını ikinci plana atmış bir erkeğe karşı hanımı ve çocukları, yakın akrabaları, büyük bir talih-sizlik olarak bakarlar. Öyle ki kocalarını, babalarını cehenneme gönderme pahasına da olsa bu dünyada kendilerine refah ve zenginlik içinde bir dünya sunmasını beklerler.

Nice adamlar, bu beklenti ve ısrarlı talepten dolayı Allah'ın hududunu çiğnemekte, eş veya çocuk fitnesinden dolayı haramlara bulaşmaktadır. Yine, Allah'a kulluğu birinci plana çıkarmış pek çok mü'mine hanımın, kocaları ve çocukları tarafından hayatları zindan edildiği görülmektedir. Allah için cihada çıkacak, infak edecek, dâvâ için koşturacak, tebliğ edecek nice adamın önünde en büyük engel, ilk gençliğinde babaları, sonra da hanım ve çocuklarıdır.

Sadece imtihan olunan eşler ve çocuklar tarafından istikametten sapıtılmamakla da iş bitmemektedir. Aynı zamanda kişiye emânet olarak verilmiş eş ve çocuklarına karşı tavırlarıyla da insan imtihan olmaktadır. Onlarla hukukunu Allah'ın istediği tarzda yapıp yapmadığı, onları Allah'ın çizgisine çekmeye çalışıp çalışmadığı, onları müslümanca eğitip kulluk programına çekmeye çalışıp çalışmadığıyla da insanlar sınanmaktadır.

Varlığıyla yokluğuyla, azlığıyla çokluğuyla, bilelim ki mallarımız, mülklerimiz, oğullarımız, kızlarımız bir imtihandır. Rabbimiz bu verdikleriyle bizi süretti denemektedir. Mallarımız, paralarımız konusunda, oğullarımız ve kızlarımız konusunda cennete gidebilmenin hesabını doğru yapmalıyız. Bunlarla ilişkilerimizi Allah'ın istediği şekle koyamazsak, biz mala değil, mal bize sahip olursa, sahip olduğumuz dünya nimetleri ve âlemiz bize Allah'ı, âhireti, Allah'ın hesabını unutturursa, Allah korusun bu imtihanı kaybettik demektir. Bize verilen nimetlerin esas sahibini unutup, Karun gibi, bunları sadece kendi yeteneklerimizle elde ettiğimizi düşünürsek, emânet bilincine, sorumluluk şuuruna sahip olmazsak, sahip olduklarımızı imtihan sebebi değil de gâye olarak görmeye başlarsak sınavı kaybettik demektir. Ama biz onlara karşı yapabileceğimiz tüm görevlerimizi yapar da buna rağmen onlar yola gelmezlerse, o zaman elbette bin onlardan sorumlu tutulacak değiliz.

Meselâ Nûh (a.s.) hanımı ve oğlu ile imtihana tâbi tutuldu. Bu büyük peygamber, hanımını ve oğlunu müslümanlaştırabilmek için çok uğraştı, tüm yapabileceklerini yaptı, ama hidâyet Allah'ın yanında olduğu ve bazı insanlar peygamber yakını olduğu halde bile irâdelerini kötüye yönelik kullandıkları için Rabbimiz onu hesaba çekmeyecektir.⁷⁴¹

İnsan, içinde bulunduğu durum itibarıyla pek çok yönden imtihan edilir. Bu denemeler, genelde insanın zayıf yönlerine yöneliktir. Çünkü düşkünlük, zâfiyet/zayıflık, irâdenin en çok zorlandığı husustur. İnsan, bazen bu zayıf yönlerinden mala olan düşkünlüğüyle, onu elinde tutmanın hırsı ile deniyor. Bu deneme de iki yönlüdür. Bir yönü yokluk, sıkıntı ve zorluklardır. İnsanın sabrının ölçüldüğü bu hususlarda insanların başarılı olması ihtimali, ikinci yönü ile denenmesinden daha fazladır. Bu ikinci yönü, zenginlik, servet veya varlıktır. Bu nimetlere sahip olan insan, diğerine oranla daha zor durumda kalır. Meşakkat daha çoktur. Servetin ve varlığın insanda meydana getireceği rehâvet, insan direncini ve sabrını kemirebilir. Yoklukta yokluğa karşı göstereceği direnç ve sabrı, varlıkta varlığın gitme endişe ve telâşi içerisinde gösteremeyebilir. İnsan düşüncesinde mal hırsı ve evlât sevgisi şahsiyette aşınma meydana getirmişse, bu zaafı telâfi etmesi çok zor olur. Olayın zorluğundan dolayıdır ki, verdiği mücâdelenin karşılığında, âyetin devamında belirtildiği gibi “ecir” değil; özellikle altı çizilerek vaad edilmiş olarak “büyük ecir” vardır. İnsanlar, genellikle zorlukların bir sınav olduğunu, varlığın ise sadece lütuf olduğunu zannederler. Halbuki, varlık, sağlık, nimet bolluğu ile yapılan sınav, diğerinden çok daha zordur.

Allah'ın (c.c.) insanlara verdiği hem iyilikler, hem de kötülükler birer deneme (fitne) aracıdır.⁷⁴² İnsan nimetlere karşı şükürle; zorluk, darlık ve belâlara karşı sabırla denenir. Fakat insan çoğu zaman nankörlük yapar. Üstesinden gelemeyeceği bir sıkıntıyla karşılaşınca hemen Rabbine yalvarır. Geniş bir nimete, mala ve zenginliğe kavuşunca da kibirlenir, malını kendi bilgisi ve kurnazlığıyla elde ettiğini zanneder. Böyle bir tavra karşı Kur'an şu açıklamayı yapıyor: “...Hayır o bir fitnedir (imtihandır), fakat çokları bunu bilmiyorlar.”⁷⁴³

741 Ali Küçük, Besâiru'l Kur'an, 7/298-300

742 21/Enbiyâ, 35

743 39/Zümer, 49

Rabbimizin dünya nimetlerini ve dünyaya ait bütün göz kamaştırıcı güzellikleri insanların hizmetine sunması, bir deneme sebebidir. Ancak inanan kişi bu geçici güzelliklere ve zenginliklere aldanmamalı. Çünkü Allah'ın katındaki güzellikler, ya da iman edip sâlih amel işleyen kulları için hazırladıkları daha çok ve daha kalıcıdır.⁷⁴⁴ Dünya nimetlerinin fitne/deneme olarak nitelendirilmesi insan için eğitici bir hatırlatmadır. O, insanın iç kuvvetlerini geliştirir, dikkatini keskinleştirir, yaşadığı realitenin boyutlarını kavramasına yardımcı olmak üzere onu uyarır. Kur'an, varlığı âyetler (ibret ve işaretler) olarak değerlendirir ve nimetleri bile bu bağlamda fitne olarak nitelendirir.

Fitne, gerçek olanı sahte olandan, iyi olanı kötü olandan, kirliyi temiz olandan ayırmak olduğuna göre, hayatın akışında olumlu ve olumsuz taraflarıyla ortaya çıkabilir. Kur'an'ın işaret ettiği gibi insan bazen risk taşıyan, mal, mülk, evlât ve sağlık gibi nimetlerle, bazen de yokluk, hastalık, şeytan ve düşman saldırısı gibi şeylerle denemeye uğratılır. Bu bakımdan çekilen zorluk, mal, zulüm, kadın, çocuk, saptırma, azap, silâhlı çatışma, kalbe gelen vesvese gibi şeylerin hepsi de fitnedir. Rabbimiz şöyle buyuruyor: *“Onlardan bazı zümrelere, kendilerini denemek (fitneye uğratmak) için verdiğimiz dünya hayatının süsüne gözlerini dikme. Rabbinin rızkı daha hayırlı ve daha sürekli.”*⁷⁴⁵

Malın Fitneye Dönüşmesi; Dünyevîleşme

“Sahip olma” duygusunun tutkuya dönüşmesine “hırs” denir. İnsanoğlunun temel zaaflarından biri olan bu duygu terbiye edilmediği zaman, insanın gözünü, gönlünü ve zihnini bürüyerek onu esir eder. Onun, aşkınlı olan, öteyle olan bağlarını birer birer koparır. Para, mal, makam, şöret gibi her tür dünyalık onun duygu ve düşünce, basar ve basiretini dünyaya bağlayarak boynunda tasmaya, bileğinde kelepçeye, ayağında prangaya dönüştür. O, artık “dünyevîleşmiş” bir tiptir. Dünyevîleşmiş tip, hiçbir dünyalığa sahip olamaz. Çünkü tüm dünyalıklar ona çoktan sahip olmuştur. Eşyanın emrine verildiği insan, eşyanın emrine girmiştir. Dünyanın efendisi olan insan, dünyanın kulu haline gelmiştir. Bu ise, insanın insanlığına karşı yapılabilecek en büyük hakarettir. İnsanın eşyaya kul olması, kula kul

744 20/Tâhâ, 131

745 20/Tâhâ, 131

olmasından daha vahim bir sapmadır. İşte bu noktada “İslâm” insanı kendi zaaflarından korumak için devreye girmektedir. Din’in gâyesi, insanın “insanlığı”nı muhâfazadır. İnsanın insanlığı ise, biyolojik varlığından çok rûhî varlığıyla kaimdir. Dolayısıyla din, insanın geçici yanından çok; kalıcı boyutunu öne çıkarır. Söz konusu boyut, metafizik anlamda, insanın hem mâzisi, hem ebedî istikbalidir. İlâhî öğretilerde beden, bu muhteşem mâziyi muhteşem bir istikbale taşıyan bir binektir. Bedenle ilgili olan her şey ise “dünya” olarak adlandırılır. Din’in amacı, dünyanın, insanla ebedî istikbali arasındaki bağları koparmasına engel olmak, eğer bu bağlar kopmuşsa onları yeniden bağlamaktır. Din, dünya ile âhiret arasındaki atılan köprüleri yeniden imar eder. Peygamberler ise, insana ebedî istikbalini hatırlatan uyarıcılarıdır.

Dünyevîleşme hastalığı, İsrâiloğullarını yahûdileştiren unsurlardan biriydi. Kur’an’ın haber verdiği gibi, onların dünyevîleşme sevdası, onları sadece “yoksulluğa” mahkûm etmedi; “alçaklığa” da mahkûm etti. İsrâiloğullarının, taklit ettikleri putperest kavmin totemi olan ineği altın ve gümüşten yapmaları, aslında onların altına ve gümüşe tapmaları anlamına geliyordu. Aynı zamanda bu heykel, çağının şartlarında bir teknoloji hârikasıydı. Sâmirî, onu Mısırlılardan alınan mücevherlerle yapmıştı.

İsrâiloğullarının bu tavrı, günümüz insanının tavrına ne kadar da benziyor. Yukarıda adı geçen iki unsur, bugün de kendisine tapınılan çağdaş totemlerin başında geliyor: 1- Para, 2- Teknoloji. İnsanların para ve teknoloji karşısındaki tavırlarını iyi gözlemleyen biri, bu tavrın içerisinde yer alan “tapınma” unsurlarını keşfetmekte gecikmeyecektir.

Dünyevîleşen İsrâiloğulları, bu zaaflarında öylesine ileri gittiler ki, Allah’a bile hile yapmaya kalktılar. Kendilerinin istedikleri ibâdet için tahsis edilen Cumartesi yaşağını çiğnediler. Hesapta uyanıklık yaparak Cuma akşamından ağlarını denize atıyorlar, Cumartesi akşamı toplayarak güya yasağa uymuş oluyorlardı. Tabii Allah da onların hilelerini boşa çıkarmıştı. Onların bu tavrı, tarihte ve günümüzde “kitabına uydurularak” yapılanları hatırlatıyor. Onlara da yanlış olarak “hile-i şer’iyye” denilen “hile-i şerriyye”yi âlimleri öğretmiş, şeriatın emirlerine bir kılıf uydurmak isteyenlere sözde bir çıkış yolu göstermişlerdi. Bu suçun cezası, maymunlaşmaydı.

“*Aşâğılık maymunlar olun!*”⁷⁴⁶ emriyle gerçekleşen ilâhî cezada çok ilginç bir nükte de vardı. Bu nükteyi iyi anlayabilmemiz için Afrika’lı maymun avcılarının Avrupalılara satmak için maymunları canlı avlama yöntemlerini bilmemiz gerekiyor: Afrikalı avcılar, maymunlar ormanına dalarak onların görebileceği bir yere bir testi gömüyorlar. Bu testiye bir miktar fındık koyarak, başlıyorlar çıkarıp yemeğe. Daha sonra, orayı terk edip gizleniyorlar. Onları fındık yerken gören maymunlar aynen taklit ederek çömlekteki fındıkları yemeye geliyorlar. Lâkin çömleğin ağzı öyle hesaplı yapılmıştır ki, maymun elini boş olarak sokabilmekte, lâkin dolu olarak çıkaramamaktadır. Avcılar, maymunlar tam elini çömleğe daldırıp fındığı avuçladıklarında ortaya çıkıp maymunlara doğru koşmakta, fakat maymunlar avuçlarındaki fındıktan vazgeçemedikleri için kaçamamakta ve dolayısıyla fındık hatırına yakalanmaktadırlar. İşte, tarih boyunca hayatını dünyevileştiren kişi ve toplumlar, avuçlarındaki dünyayı elde etmek için âhiretlerini fedâ etmekten çekinmemektedirler. Fındık uğruna özgürlük, geçici zevkler uğruna âhiret. İkincisi birincisinden daha vahim bir aptallık.

Dünyevileşmiş kimsenin prototipi Karun’dur. Kur’an, benî İsrâil içinde yaşayan bu kimseyi, her devirde görülebilecek karakter olması açısından dikkatlerimize sunar.

Dünyadaki acıların ve zevklerin altında imtihana çekilme esprisi yatmaktadır. O halde böyle durumlarda alınması gereken ilaç sabırdır. Çünkü bu zevkler ve acılar geçicidir. Geçici olması da sabrı kolaylaştırıyor. Sabretmediğimizde ne olur? Geçici zevklere sabretmeyip dalarsak, âhiretteki ebedî ve hakiki zevklerden mahrum kalırız. Şu hayatın geçici elemelerine sabretmezsek, bu defa hem ebedî, hem de daha ağır âhiret azabına mâruz kalırız ve âhirette bize şöyle denilir: “*İnkâr edenler, ateşe sunuldukları gün, onlara: ‘Dünyadaki hayatınızda sizin için güzel olan her şeyi harcadınız, onların zevkini sürdünüz; ama bugün, yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanızın ve yoldan çıkmanızın karşılığında alçaltıcı bir azab göreceksiniz’ denir.*”⁷⁴⁷

746 2/Bakara, 65

747 46/Ahkaf, 20

Kur'an'a baktığımız zaman âdetâ tüm azgınlık, isyan ve başkaldırıların sebeplerinin tek sebebe bağlandığını görürüz. O da âhireti hesaba katmadan ve âhiretten korkmadan yaşamak. “Hayır, doğrusu onlar âhiretten korkmuyorlar.”⁷⁴⁸ Kur'an, terbiye etmeye çalıştığı insanda ilk etapta âhiret endişesi oluşturmaya çalışır. Bu endişe belli bir boyuta ulaştığı zaman insanların hayatlarında inkılâbların gerçekleştiğine şahit oluruz. Mesela; içki Medine döneminde ve yaklaşık Uhud Savaşı yıllarına kadar yasaklanmamıştır. Fakat o tarihlerde içkiyi kesin olarak yasaklayan âyet inince evdeki şarap küplerinin kırılarak içkili hayata son verildiğini görürüz. Peki, bu neden kaynaklanıyor? Tabii ki âhiret ve Allah korkusundan. O insanlar o güne kadar öyle eğitilmiş ki, yaptıkları işin âhirette kendilerine çok pahalıya mal olacağı söylendiği anda hemen o işten vazgeçiyorlar.

Âhirete imanı, âhiret endişelerini, cennet ve cehennem mefhumlarını ortadan kaldırdığınızda insanları gerçek anlamda motive edemezsiniz. Yani iyi şeyleri kendiliklerinden yaptırıp, kötülüklerden de kendiliklerinden vazgeçiremezsiniz. Âhirete iman; en büyük ve gerçek anlamda tek oto-kontrol mekanizmasıdır. Âhiret ve Allah korkusu olmadan insanları neye göre ahlaklı ve dürüst olmaya sevk edeceksiniz? Eğer bir insan, yaptığı bir kötülüğün cezasını görmeyeceğini bilse, niye o kötülüktan vazgeçsin veya yapacağı bir iyiliğin karşılığında mükâfat yoksa niçin o iyiliği yapsın? Denilebilir ki; insanlık için. Ben ölür ölmez bu insanlar çok kısa bir süre içinde beni unutacaklar. Unutmasalar bile, öldükten sonra bana ne faydaları dokunabilecek ki?

Ama düşünün ki “bir varlık” var ve “bir gün” var. O varlık, o günde yaptığınız tüm iyiliklerin karşılıklarını kat kat fazlasıyla verecek ve yaptığınız kötülüklerin de cezasını verecek. O varlık ki, hiçbir iyiliği unutmaz, adâletli, kimseye zerre kadar zulmetmez, hiçbir şeye ihtiyacı yok. Her şeyin yaratıcısı ve sahibi, çok merhametli, çok affedici. İnsan, böyle bir varlığa iman edip sadece O'nun rızasını kazanmak idealiyle yaşadığı zaman artık siz bu insanları “Allah'ın rızasını kazanma” amacıyla iyi şeylere kolayca yönlendirilir ve kötü şeylerden de kolayca sakındırabilirsiniz. Aksi takdirde bütün çabalarınız sonuçsuz kalır. Âhiret korkusu olmadan insanlar, fırsat bulduklarında kötülük yapabilecekleri için kimsenin kimseye güveni olmaz.

Dünya ve içindekilerin gelip geçici olduğunu, bir sınama ve imtihan aracı olduğunu bilen ve böyle inanan İslâm insanı, bu bilgisini ve bu imanını, kuru ve şematik, içi boş ve vicdanî inanç kofluğundan çıkartıp, olması gereken yere, âlemlerin rabbi olanın, dünya ve âhiretin sahibi olanın istediği yere, hayatın tam ortasına oturtmak zorundadır.

Her gün ve her gece, namaz sonlarında, işimizin arasında özellikle ölümü, dirilişi, kıyameti, mahşeri, cenneti, cehennemi, günahlarımızı, Allah'ın nimetlerine teşekkürdeki kusurlarımızı derin derin düşünelim. Bunu kendimize görev edinelim. Bu dünyadaki rahatımızdan fedakârlık yapalım. Hem burada tam bir rahat etme, hem de orada rahat etme gibi imkânsız ve gülünç olan sevdadan vazgeçelim. Kabirlere, hele gece karanlığında gidip, oralarda ölümle kol kola yaşayacağımız günleri düşünelim. Ölüm ve şehadet râbitası yapalım. **Allah'ın dinini yaşayamıyor, müslümanca hayat süremiyorsak müslümanca ölmenin de zor olduğunu bilincine varalım.**

Mezarlarda ve hayalinde düşünerek canlandırdığın kabir hayatında düşün ki, bir-iki metrelik çukur, içinde birkaç kemik parçası ve mezar taşında da senin adın, evet senin adın, benim adım yazılı. Artık Rabbinle karşı karşıyasın. Büyük kıyâmetin kopmasını bekliyordun veya beklemiyordun. Ama öldün, yani senin kıyâmetin koptu. İşte bu kıyâmete hazırlandın mı? Yaptın mı yapacaklarını? Sakındın mı yapmaman gerekenlerden? **Hazır mısın ölüme? Borçların-harçların, ümitlerin, beklentilerin, yatırımların... neresi için? Ölüm... Ne zaman? Evet, ey insan! Tohumun toprağın üstüne yeni bir hayatla çıktığı gibi bir gün kabrinden çıkartılacağını, Rabbinin huzuruna gidip yaptıklarının ve yapmadıklarının hesabını vereceğini düşün ve hayatını ona göre düzenle: Çünkü ölüm bir yok oluş değil; diriliştir. Ölüm uzakta değil; çok yakınımızdadır.**

Dünyevî belâların çoğu, uhrevî cezaların tümü, dünya-âhiret dengesini kuramamak, dünyayı âhiret için yaşayamamak ve dünya hayatını gâye edinmekten kaynaklanır. Ancak gerçek iman ve sâlih amel, insanı dünya hayatının aldatmasından koruyabilir. Âhireti tercih eden, dünyayı kaybetmez. Çünkü insana verilen hilâfet görevi, yeryüzünü imar edip nimetlerinden yararlanmayı gerektirir. Sadece dünya hayatını isteyenler, haram, zulüm ve sömürü düzenleriyle insanlığı doğru yoldan çıkarttıkları gibi, müslümanları da dünyaya uydurmak isterler. Hâlbuki âhiretten kopuk bir dünya oyun

ve eğlenceden ibârettir. Bir müslüman içinse dünya, İslâm'ı yaşamak, İslâm'ı hâkim kılma mücadelesi vermek (cihad), Allah yolunda hizmet ve meşrû şekilde çalışmak (ibâdet) içindir.

Midelerin açlığı önemli olsa da, gönüllerin gıdasızlığı çok daha mühimdir. Esas tehlike, âhiret azâbıdır. Dünyadaki sıkıntıların bir kısmı, zaten imtihan gereğidir. *“Andolsun ki sizi biraz korku, açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azalma (fakirlik) ile imtihan eder, deneriz. Sen sabırlı davrananları müjdele.”*⁷⁴⁹ Esas kriz, iman ve ahlâk krizidir. Bunun da günümüz müslümanları açısından temel sebebi, âhiretten fazla dünyaya önem vermek, dünya-âhiret dengesini bozmak, yani dünyevîleşmektir.

Allah, merhametini göstererek ikaz etmekte, dünyanın aldatıcılığını hatırlatmaktadır: *“Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Babanın evlâdı, evlâdın da babası nâmına bir şey ödeyemeyeceği günden çekinin. Bilin ki, Allah'ın verdiği söz gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve şeytan, Allah'ın affına güvendirerek sizi kandırmasın.”*⁷⁵⁰

Dün, en sevdiğimiz gıdaları yemiş, eğlenmiş, günümüzü zevkle geçirmiş olsaydık, bugüne kalan hiçbir şey olmayacaktı, gaffletle geçirilen, dolayısıyla kaybedilen zamandan başka. Hele o zevk ve eğlenmelerde ölçüye dikkat etmediysek, bugüne ve yarına kalacak olan sadece günah yükü olacaktı. Yok, dünü zorluk ve sıkıntılarla geçirmiş isek de bugün için pek bir şey değişmeyecek, hatta bu gün daha az sıkıntı içinde isek, dünle karşılaştırdığımızda bu, mutluluk sebebi olacaktı. Ve eğer o sıkıntılar Allah için idiye ve sabrettiysek, bugüne ve yarınlar taşınacak kalan şey, sevaplar olacaktı. Hayat, dünler, bugünler ve yarınlardan ibâret olduğuna göre; dün geçmiştir, yok hükmündedir. Yarın yaşayacağımız meçhuldür, bugünü değerlendirmek ve âhirete azık hazırlamak en akıllı yol olsa gerek. Hayat oyun ve eğlenceden ibâret. Hayat oyunu bitmek üzere, göz perdelerimizin kapanmasına kim bilir, belki fazla bir vakit kalmadı. Zevkler, sanal; hayat ise bir oyun, masal, rüya. Bir varmış bir yokmuş.

İnsanın dünyevî olarak zarûrî ihtiyacı, beslenme/gıda, giyinme/tesettür ve ev/barınmadan ibâret olduğu ve bu gereksinmelerini israfa ve lükse kaçmadan helâl yoldan temin etmesi, kalan birikimlerini infak etmesi

749 2/Bakara, 155

750 31/Lokman, 33

gerektiği halde, tüketim toplumunun bir ferdi olarak insan, günümüzde ihtiyaç labirentinde yolunu şaşmaktadır. Alınır, tüketilir, tekrar alınır, alınır... Ömür biter, alınacaklar ve ihtiyaçlar(!) bitmez. Kimi savunmacı ve uzlaşmacı insanlar öyle derler: “Batılıların sadece tekniği alınmalı, ahlâk ve kültürü alınmamalıdır.” Düşünülmez ki, teknik ve teknolojik aygıtlar, dünya görüşü ve yaşama biçimiyle birlikte gelir.

Zaten bunlar, belirli bir kültürün ürünüdür ve o arkaplandan koparılamaz. Sözgelimi, “buzdolabı”, kültürüyle birlikte gelmiştir. Eskiden, artan yemekler, ertesi güne saklanamayacağından bir komşuya ve özellikle fakirlere verilirdi. İnsanlar, evlerine gıda depola(ya)mazlardı. Buzdolabı, “verme”yi unutturan “egoist” kültürüyle, kullananlara sadece kendini düşündüren yaşama biçimiyle geldi. Çamaşır makinesi alınca ister istemez deterjan, yumuşatıcı, kireç sökücü gibi yan ürünlere de abone olacaksınız. Çamaşır için fakir komşuyu yardıma çağırıp onun da bu bahaneyle geçimine katkıda bulunma gibi düşünceler, makine alır almaz, artık aklınızın ucundan bile geçmeyecek. Örnekleri çoğaltabiliriz. TV, radyo, kasetçalar, bilgisayar, kendileriyle birlikte hangi kültür, oyun, anlayış ve ahlâkı da kaçınılmaz olarak getiriyor, düşünmek yetecektir.

İnsanımız artık akılla değil; bin bir çeşit göz alıcı illüzyonlarla tahrik edilen “doymak bilmeyen gözleriyle” düşünüyor, daha doğrusu düşündüğünü zann ediyor. Çarşılar, pazarlar, marketler, vitrinler de insanın bu midesi olmayan gözlerine nasıl hitap ediyor? Başkalarına (kendinden maddî yönden öndekilere) bakıyor bu gözüyle düşünen insan ve mukayese ediyor: “Onda var, bende niye yok?” ve daha çok harcamak için daha çok çalışması, çalışması, çalışması gerektiğini görüyor. Sonra bakıyor ki, çalışarak kazanılan para “ihtiyaç” maskesini takmış “gereksiz” veya “olmasa da olur”lara yetmiyor, çalışmadan para kazanmanın yollarını arıyor. Herkes bir başkasını kandırarak yollar aramaya başlıyor. Kumarın bin bir çeşidi, sahtekârlığın hiç akla gelmeyecek şekli, insanları en yakınlarına bile itimat edemeyen, yardım edemeyen, borç veremeyen duruma getiriyor. “Haram” mı, “ayıp” mı? O da ne demek? Güldürmeyin insanı! Hangi devirde, hangi kültürde yaşıyoruz?

Tüketim hastalığının mikrobi, moda, âdet, “ele güne karşı”, “iyi ama, herkeste var” ambalajlarıyla öyle çabuk bulaşıyor ki, kimini cebinden, kimini yüreğinden yaralıyor, hatta öldürüyor. Kendi değerini, eşyasının ve

elbisesinin değeriyle ölçen insanlar, eşyasını ve giysisini teşhir ediyor; sözgelimi oturma odalarına, en dikkat çeken karşı duvara konulan vitrin, belki hayat boyu hiç kullanılmayan ve sadece göze hitap eden mutfak eşyalarının fuarı rolünü üstleniyor. Arabada motor olmasa da önemli değil; kaporta fiyakalı olsun yeter; insan, dış görünüşe, vitrine, makyaja değer vermeden çağdaş olabilir mi, ne dersiniz? Anadolu evlerinin çoğunda yer sofrasında yemek yenildiği halde, odanın biri veya büyükse salonun yarısı, süs ve gösteriş olsun diye yemek odası olarak düzenlenmiştir. Koltuklar da, evdeki hayatı daha rahat kılmak için değil; zorlaştırmak içindir. O halılar ve koltuklara şu kadar para verilmiştir, çoluk çocuk rahatça oturup keyfini çıkaramaz; annenin gözü oradadır, ya kirletirlerse...

En fakirimizin evindeki eşyalara verilen parayla, bir sahâbi belki hayat boyu, hem de huzur ve şükür dolu şekilde yaşardı. Herkeste benzeri şeyler olduğundan, modanın temel felsefesi olan farklı ve özel görünme tutkusunun sanallığını, eşyaya daha çok sahip olmada başkalarına ulaşılmaz fark atma imkânsızlığının ıstırabını yaşıyor. Kullan at; al, yine al; yarışın sonu gelmiyor, ihtiyaçlar(!) tükenmiyor; âhirete yatırım yapamadan insan ölüp gidiyor.

Sadece moda için dökülen parayla neler yapılmaz? Hangi müslüman hanımın evindeki gardrobda boş yer vardır, buna rağmen alma isteği azalıyor mu dersiniz? Çeyizler, düğün ve evlilik için gerekli gereksiz masraflar... Kimileri için olmazsa olmaz ihtiyaç olan sigaraya yatırılan para, meselâ kataba yatırılrsa, vücudu zehirlemektense kafayı ve gönlü güçlendirse bu para, neler olur dersiniz? Eşya, para kötü bir şeydir demiyoruz. Eşyanın, madenin, paranın insanı yöneten efendi olmasına, bunların insan için değil; insanın bunlar için yaşıyor, bunlar için çalışıyor olmasına sözümüz. Onlar hâkim, insan mahkûm ve hizmetçi. Oyuncak, insanla oynuyor. Mal, insanı, insanî değerleri yutuyor. Dünyevîleşme çarkı, insanımızı değirmen gibi öğütüyor. Düşünmeyi, okumayı, ibâdeti... engelleyen tv. başta olmak üzere medya ve reklâmlar... Taksitleri, ay sonunu düşünen insan, dünyada varoluş gâyesini düşünemiyor.

Her konu paraya çıkıyor; söz, ufak bir tur attıktan sonra para durağında düğümleniyor; gönül plağı parada parazit yapıp takılı kalıyor. Lüks hayat, daha rahat yaşam, dipsiz bir kuyu, bir girdap, tatminsizlik cehennem, bitmeyen, ama insanı bitiren sonsuz yarış. Yiyen ama doymayan insan,

kendine/nefsine/hevâsına kul/köle. Para para diye paralanan insan, şükrü unutmuş, sabrı lügatinden silmiş, şikâyetin ise binbir çeşidini tekrarlamakta. “Alma tutkusu”, “verme zevki”ni katletmiş. Hırs ve tamahın sonu yok. “Âdemoğlunun iki vâdi dolusu altını (malı) olsa, üçüncüsünü ister”⁷⁵¹ kutlu sözü ibret levhası olmaktan çıkmış. Ashâb birbirleriyle hayırda yarışıyor; şimdiki insan ise fâni eşyada yarışıyor. Akıl, midelerin hizmetçisi; gönül, vicdan ve fitratın sesi çıkmıyor; demek ki duyguların esiri olarak hapis hayatı yaşıyor bunlar.

Dünkü lezzet veya acı, bugün yok hükmünde. Akıllı, bazı istek ve zevklerini ertelemesini bilen, az önemli ile çok önemliyi ayırt edebilen insandır. İnsan, en çok 60-70 yaşında hükmü infaz edilecek müebbet hapisteki bir idam mahkûmu gibi gününü bekliyor. Ölüm olmasa, belki bazı zevklerin kıymeti olabilir; ama ölüm var, ruh ve ego ise sonsuzluk ve yarınlarda mutluluk istiyor. Bir çelişki doğuyor. Temel çatışma denilen bu durumdan kurtulmak için insan, sonunu, yani ölümü hatırlamak istemeyip unutmaya çalışmak için eğlenceye, içki ve uyuşturucuya, futbol-müzik-tv. seyretmek gibi avutucuya yöneliyor; bu temel çatışmadan ölümü yok sayarak kurtulmaya çalışıyor. İslâm insanı ise, bilir ki, ölüm yokluk değil; daha güzel, daha hayırlı ve ebedî bir âleme açılan kapıdır. Dolayısıyla böyle bir çatışma, gerçek müslüman için söz konusu değildir.

“Ey iman edenler! Sizi acı bir azaptan kurtaracak ticareti size göstereyim mi? Allaha ve Rasûlü’ne iman eder, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edersiniz. Eğer bilerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. İşte bu takdirde O, sizin günahlarınızı bağışlar, sizi zemininden ırmaklar akan cennetlere, Adn cennetlerindeki güzel meskenlere koyar. İşte en büyük kurtuluş budur. Seveceğiniz başka bir şey daha var: Allah’tan yardım ve yakın bir fetih. Mü’minleri (bunlarla) müjdele.”⁷⁵² İki yol var: Biri dünyevîleşme, dünyayı âhirete tercih; ikincisi ise dünyayı ebedî hayatın kapısı yapmak. Bugün yol ayrımındayız: Ya nefsimiz veya Rabbimiz. Ya geçici menfaat veya dâvâ. Ya fâni olan, ya bâki olan. Tercih bize kalmış. Tercihini Allah’tan yana yapanlara selâm olsun!

751 Buhârî, Rikak 10; Müslim, Rikak 116, Hadis no: 1048; Tirmizî, Zühd 27, Hadis no: 2338

752 61/Saff, 10-13

“Ona âyetlerimiz okunduğu zaman o, ‘öncekilerin masalları’ (esâtîru’l-evvelin) der.” (68/Kalem, 15)

“Esâtîru’l-evvelîn”: Öncekilerin masalları demektir. “Esâtîr”, “setara” kelimesinden türemiş çoğul bir kelime olup, tekili, “ustûr, ustûre veya estîr, estîra”dır. Bâtıl olan, aslı olmayan uydurma hikâyeler ve “evvelîn” kelimesi ile birlikte, “İslâm öncesi toplumların yazdıkları hikâyeler, masallar” mânâsına gelir.

Bu terkip, Kur’an-ı Kerîm’de dokuz yerde geçmektedir.⁷⁵³ Bu âyetlerin hemen hemen hepsinde bu terkip Kur’an’ın İlâhî bir vahiy olmadığını iddia ederek, onun bir Allah kelâmı olduğuna inanmayan müşriklerin Hz. Peygamber’e söyledikleri sözler olarak nakledilmektedir. Meselâ bunlardan bir âyet şöyledir: *“İçlerinden kimileri de vardır ki, seni Kur’ân okurken dinler. Fakat biz onların kalplerine onu zevkiyle anlamalarına engel (olmak için) kat kat örtü (kabuklar) gerdik; kulaklarına da bir ağırlık koyduk. Artık onlar her belgeyi (mûcizeyi) görseler de yine inanmazlar. Hatta sana geldiklerinde seninle tartışıp çekişirler ve kâfirler de, ‘Bu, esâtîru’l-evvelînden (eskilerin masallarından) başka bir şey değildir’ derler.”*⁷⁵⁴ Böylece hakka boyun eğmeyen kâfirlerin, “sözlerin en doğrusu olan Allah kelâmını bir tür hurâfe yığını, yalanların en kötüsü olarak vasıflandırdıklarını”⁷⁵⁵ Yüce Allah Kur’an’da bize anlatmakta ve onların bu davranışlarının sebebini açıklamaktadır.

Gerçi Kur’an-ı Kerîm’de, geçmiş peygamberlere ve milletlere dair bazı hikâye ve kıssalar mevcuttur. Fakat bunlar ustûre, aslı olmayan yanlış ve batıl şeyler değil, hakikat olan yaşanmış veya gerçek hayattan alınmış ibret sahnelerinden ibarettir. Bu tür ibret dolu hâdiselerin Kur’an’da yer alması, müslümanların o toplumların başına gelenlerden ibret alıp tarihi bir daha tekerrür ettirmemeleri ve aynı hatalara düşmemek için üzerinde düşünmeleri içindir. Zaten Kur’an ne kronolojik bir tarih kitabı, ne de mev’ıza kitabıdır. Bundan dolayı “Kur’an’da yer alan kıssaların asıl gayesi ahlâkî ve terbiyevî olmasıdır. Bunlar Kur’an’ın kendine has uslûbu ile anlatılmışlardır.”⁷⁵⁶

753 6/Enâm, 25; 8/Enfâl, 31; 16/Nahl, 24; 23/Mü’minûn, 83; 25/Furkan, 5; 27/Neml, 68; 46/Ahkaf, 17; 68/Kalem, 15; 83/Mutaffîfîn, 13

754 6/Enâm, 25

755 Zemahşerî, el-Keşşâf, Beyrut, II/12

756 İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, T. Diyanet Vakfı Yay. Ankara, 1979, s. 172

Esas itibarıyla “esâtîr”in, Yunanca, “isturya” kelimesiyle ilişkisi olduğu açıktır. Avrupalılar da buna “histoir” demişlerdir. Biz bugün bu kelimeye karşılık olarak ‘tarih’ sözcüğünü kullanmaktayız. Bunun için, “esâtîr” kelimesi Arapça’dır, fakat “usture”nin Arapça olup olmadığı araştırma konusudur diyenler vardır. Dolayısıyla bu dillerdeki sözkonusu kelimelerin, aynı değilse bile, ortak bir köke sahip oldukları söylenmiştir. Araplarda esasen “mestûrâtü’l evvelin” demek olan, “esâtîru’l evvelin”, Türklerin “masal”, Yunanlıların “misus”, Avrupalıların “mit” dedikleri, eski kahramanlık hikâyeleri, tarih öncesi efsaneleri, destanları olarak mülâhaza edilmiş ve uydurma, hurâfeler manasında kullanılmıştır. Bu yönüyle gerçek tarihten ayrılır. Fakat tarih de belli bir zamana kadar mestûrâta dayanmak durumundadır. Çünkü ilk tarihî bilgiler, önce dillerde dolaşan sözlü kaynaklara dayanılarak tespit edilmeye çalışılmaktadır. Daha sonra bu bilgiler satırlara geçmeye başlamıştır.

Bazı düşünürler bu durumu göz önüne alarak, birçok milletlerin ilk efsâne ve destanlarını; insanların düşünce tarzlarını, inançlarını anlamak için delil ve ilmin ilk çıkışı sayarak, tarih, felsefe ve dinlerin bunlardan çıkmış olduğunu kabul ederler. Tarih felsefesinde, dinler tarihinde mitolojiye önemli bir esas nazarıyla bakarlar. Bazıları da buradan hareketle bütün dinlere “esâtîru’l-evvelîn” veya hurâfat nazariyle bakarak, bu konuda mücadele ederler. Bu görüşleri de kalplerinin hurâfelerle dolu olmasından ve bu engeller içinde hakkı anlamak kabiliyetini yitirmiş bulunduklarından doğar.

İşte Kur’ân’ın haber verdiği ve Kur’ân’a “esâtîr” gözüyle bakan kâfirler de, bunlardan veya bunların pirlereindir. Onlar bunu söylemekle şunu kastetmiş oluyorlar: “Kur’ân İlâhî vahiy veya Allah kelâmı değildir; Muhammed bunu eski kitaplardan alıp alıp yazdırıyor. Üstelik bunda hurâfelerden başka hiçbir hakikat da yoktur” Bu görüşleri gösteriyor ki, Hak kelâm ile esâtîri birbirinden ayıramayacak kadar temyiz kabiliyetine sahip değillerdir.⁷⁵⁷ Fakat yüce Allah Kur’ân’daki birçok aklı delillerle ve icâzıyla bu tür görüşte olanları susturmuş ve Kur’ân’ın hak/gerçek, İlâhî kaynaklı olduğunu açıkça ispatlamıştır.⁷⁵⁸

757 Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, İstanbul, 1979, III. 1904 1907, sadeleştirerek ve özetle.

758 Talat Sakallı, Şamil İslâm Ansiklopedisi, Şamil Yay., c. 2, s. 114-115

“Yakında burnuna (hurtûm) damga vuracağız.” (68/Kalem, 10-16)

Bir insanın Yüce Allah'ın kendisine bahşettiği mal ve evlât nimetlerine karşılık, Allah'ın âyetlerini ve peygamberini alaya alması ne çirkin bir davranıştır. Bu bile tek başına biraz önce anlatılan çirkin sıfatlara denk bir tutumdur.

Bu yüzden karşı konulmaz, caydırıcı güce sahip Ulu Allah'tan bir tehdit geliyor. Burada Yüce Allah onun ruhundaki büyüklük kompleksinin, mal ve evlâtle övünmenin kaynaklandığı noktaya temas ediyor. Nitekim bundan önce de onun toplum içindeki yeri ve soyu ile övünmesine kaynaklık eden sıfatına değinmişti. Ve bu adam Yüce Allah'ın şu kesin vâidine muhâtap oluyor: “Biz yakında O'nun burnuna damga vuracağız.”

Âyetin orijinalinde geçen “Hortum” kelimesinin anlamlarından biri kara domuzunun burnunun bir tarafıdır. Herhalde bununla Velid'in burnu kastedilmiştir. Arap dilinde burun büyüklüğü onurluluğu sembolize eder. Bu yüzden büyülenen için “burnu havada”, gururu kırılan, alçalan için de “burnu yerde” denir. Birisi gururlanarak kızdığı zaman “burnu şişti burnu kızardı” derler. Arapların izzetinefsi (onur ve saygınlığı) “Enfetu” -Burun olarak tanımlamaları da bu yüzdendir. Onun burnunun damgalanması ile tehdit edilmesi iki tür aşağılanmayı, horlanmayı ifade eder. Birincisi, bir köle gibi damgalanması; ikincisi burnunun domuz burnu olarak nitelen-dirilmesi.

Hiç kuşkusuz bu âyetler Velid bin Muğîre'nin üzerinde büyük etki bırakmışlardır. Çünkü Velid saygın insanların -asılsız da olsa- bir şairin hicvinden her zaman sakındığı bir millete mensuptu. Ya gerçekten göklerin ve yerin yaratıcısı tarafından damgalanmayı, hem de boşuna söylenmeyen böyle bir ifadeyle karşı karşıya kalmayı nasıl karşılamıştır. Bu sözler varlık âleminin her tarafında yankılanmış, sonra da varlığın özüne yerleşerek tes-cil edilmiştir. Hem de sonsuza dek...

İşte İslâm'ın düşmanı, yüce ahlâka sahip saygın peygamberin düşmanı olan bu adam, böylesine kesin bir hakareti hak etmekteydi.

Ey güzel ahlâk yolcusu; “Yemin edip duran aşağılıklar, herkesi kımayan-lar, söz getirip götürenler, hayra engel olanlar, saldırganlar ve günahkârlara,

uyurlarken فَتَنَادُوا : devşirilmiş gibi : كَالصَّرِيمِ : (sonunda) oldu : فَأَصْبَحَتْ :
 (nihayet) birbirlerine seslendiler : مُصْبِحِينَ : sabahleyin اُغْدُوا : erken
 gidin : صَارِمِينَ : devşirecekseniz : إِنْ كُنْتُمْ : tarlanıza عَلَى خَزْنِكُمْ
 فَانْطَلَقُوا : sakın oraya : أَنْ لَا يَدْخُلَهَا : fısıldaşarak وَهُمْ يَتَخَفَتُونَ : derken, gittiler
 girip de الْيَوْمَ : bugün : عَلَيْكُمْ : karşımıza çıkmasın : مَسْكِينَ : hiçbir yoksul
 فَلَمَّا رَأَوْهَا : erkenden çıktılar : عَلَى حَزْدٍ قَادِرِينَ : güçleri yetebilirmiş gibi : وَغَدُوا
 : fakat onu görünce : قَالُوا : dediler : إِنَّا : kesinlikle Biz لَصَالُونَ : şaşırmışız : بَلْ
 : أَوْسَطُهُمْ : dedi ki : قَالَ : tamamen mahrumuz : مَحْرُومُونَ : Biz : نَحْنُ : hayır
 : لَوْلَا تُسَبِّحُونَ : size : لَكُمْ : ben dememiş miydim : أَلَمْ أَقُلْ : mütedil olanları
 : dediler ki : سُبْحَانَ : Seni tesbih ederiz : قَالُوا : tesbih etmeniz gerekmez miydi
 : فَاقْبَلْ : zâlimlermişiz : كُنَّا ظَالِمِينَ : gerçekten bizler : إِنَّا : Rabbimiz : رَبَّنَا
 : قَالُوا : kınamaya : يَتَلَاوُمُونَ : birbirlerini : بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ : ardından başladılar
 : كُنَّا طَاغِينَ : gerçekten biz : إِنَّا : yazıklar olsun bize : يَا وَيْلَنَا : dediler ki
 : daha : خَيْرًا : öncekilerin : أَنْ يُبَدِّلَنَا : Rabbimiz : رَبَّنَا : belki : عَسَى : azgınmışız
 : رَاغِبُونَ : yalnızca Rabbimize : إِلَى رَبِّنَا : şüphesiz biz : إِنَّا : ondan : مِنْهَا : hayırlısını
 : وَلَعَذَابُ : azâb : الْعَذَابِ : işte böyledir : كَذَلِكَ : kimseleriz : رَاغِبِينَ :
 : لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ : muhakkak çok daha büyüktür : أَكْبَرُ : âhiret azâbı ise : keşke
 bilselerdi

17- “Biz, vakti ile “bahçe sahiplerini” sınıdığımız gibi, onları da sınıdık. Hani onlar (bahçe sahipleri) sabah olurken kimse görmeden o bahçenin ürünlerini toplayacaklarına yemin etmişlerdi.

18- Onlar istisna da etmiyorlardı.

19- Ancak onlar uyurken Rabbin katından gönderilen bir salgın o bahçeyi sarıvermişti de.

20- Bahçe simsiyah olmuştu.

21- Sabahleyin birbirlerine seslendiler.

- 22- ‘Haydi ürünleri toplayacaksınız erkenden ekininize gidin’ diye.
- 23- Derken yürüdüler ve şöyle fısıldaşıyorlardı:
- 24- ‘Sakın bugün hiçbir yoksul bahçeye girip yanımıza sokulmasın.’
- 25- Ürünleri toplayacaklarından emin olarak erkenden gittiler.
- 26- Fakat bahçeyi görünce ‘Herhalde biz yolu şaşırdık’ dediler.
- 27- ‘Hayır doğrusu biz mahrum bırakıldık.’
- 28- Mûtedil olanları, “Ben size demedim mi? Allah’ı noksan sıfatlardan tenzih etmeniz gerekmez miydi?” dedi.
- 29- ‘Rabbimizi tesbih ederiz, doğrusu biz kendi kendimize zulüm etmişiz’ dediler.
- 30- Ardından, kabahati birbirlerine yüklemeye başladılar.
- 31- Nihâyet şöyle dediler: ‘Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kimselermişiz.’
- 32- ‘Belki Rabbimiz bize bundan daha iyisini verir; doğrusu artık, Rabbimizden dilemekteyiz.’
- 33- İşte azab böyledir. Âhiret azâbı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi.” (68/Kalem, 17-33)

Bahçe Sahiplerinin Sınanması Gibi Sınav

Mal ve evlâda, Allah’ın âyetlerini yalanlayanların şımarmasına neden olan dünya nimetlerine işaret edilmesi münasebetiyle Yüce Allah burada örnek olarak onlara bir kıssa sunuyor. Öyle anlaşıyor ki bu kıssa onlar tarafından biliniyordu, aralarında yaygın olarak anlatılıyordu. Yüce Allah bu kıssa aracılığı ile onlara nimetle şımarmanın, iyiliğe engel olmanın, başkalarının haklarına tecavüz etmenin akıbetini hatırlatıyor. Bu arada kendilerine bahşedilen mal ve evlât nimetlerinin aslında onlar açısından bir sınav aracı olduğunu vurguluyor. Tıpkı bu kıssanın kahramanlarının sınanması

gibi. Ayrıca bu sınavın devamı da var. Onlar bununla da bırakılacak değildirler: Bu kıssa, dilden dile dolaşan, herkesçe bilinen bir kıssa olsa gerek. Fakat sûrenin akışı kıssada geçen olayların perde arkasındaki Allah'ın faaliyetini ve gücünü ön plana çıkarıyor. Onun bazı kullarını sınavıp bu sınavın sonucuna göre karşılık vermesini gündeme getiriyor. İşte bu kıssa ile ilgili olarak bundan önce bilinmeyen, ancak şimdi gözler önüne serilen yeni unsur budur.

Kıssanın kahramanlarının ifadelerinden, sergilenen davranışlardan bir grup basit düşünen ilkel insanlarla karşı karşıya olduğumuzu anlıyoruz. Bunlar düşünme biçimleriyle, üzerinde kafa yordukları meseleleri ile, tutum ve davranışları ile basit, ilkel köylü insanlara benziyorlar. Belki de insanlar arasından seçilen bu düzeyde bir örnek kıssaya muhatap olan insanlara oldukça yakın bir durumu somutlaştırıyordu. Bunlar da hak içerikli mesaja karşı direnmiyor, inat ediyorlardı. Fakat ruhsal yapıları fazla kompleks değildi. Tersine biraz fazla basit ve ilkel düşünüyorlardı.

Kıssa, ifade tarzı bakımından, Kuran'ın kıssaları sunmada başvurduğu sunuş yöntemlerinden birinin somut örneğidir. Kıssada gerçekleşmesi şiddetle beklenen sürprizler son derece belirgindir. Ayrıca Yüce Allah'ın planı ve sağlam tuzağı karşısında çaresiz zavallı insanların tuzakları ile de alay ediliyor. Öte yandan kıssa çok canlı bir ifade tarzı ile sunuluyor. Öyle ki, okuyucu sanki olaylar gözlerinin önünde akıp gidiyormuş gibi canlı olarak seyreliyor. Şu halde kıssayı sûrenin akışı içindeki durumuyla görmeye çalışalım.

Şu anda biz bahçe sahipleri ile karşı karşıyayız -Âyetin orijinalinde geçen “cennet” dünyadaki bahçedir, âhiretteki cennetle ilgisi yoktur-. Ve işte bahçe sahipleri bahçeleri hakkında geceden bir şeyler tasarlıyorlar. Rivâyetlere göre önceki iyi niyetli salih sahibi döneminde yoksullar bahçenin meyvelerinden pay alıyorlardı. Fakat bu iyi niyetli sâlih insandan sonra bahçeye varis olanlar şimdi bahçenin tüm ürünlerine el koymak, yoksulları paylarından yoksun bırakmak istiyorlar. Şu halde olaylar nasıl gelişiyor seyrederim:

“Biz, vakti ile ‘bahçe sahiplerini’ sınıdığımız gibi bunları da sınıdık. Hani onlar sabah olurken kimse görmeden onun mahsullerini toplayacaklarına yemin etmişlerdi. Onlar istisna etmiyorlardı.”

Bahçenin meyvelerini sabah erkenden devşirme ve yoksullara da bir şey bırakmama önerisi etrafında görüş birliğine varmışlardı. Bunun üzerine yemin etmiş, niyetlerini açıkça ortaya koymuşlardı. Kararlaştırdıkları bu kötülüğü nasıl gerçekleştireceklerini gecedен tasarlamışlardı. Şu halde onları gafletleri ile veya gece boyunca tasarladıkları tuzakları ile baş başa bırakalım da, onların görmediği gecenin koyu karanlığında neler olup bittiğini seyrederim.

Çünkü Yüce Allah her zaman uyanıktır, onlar gibi uyumaz. Allah, onların tasarladıklarından farklı şeyler tasarlıyor. Hiç kuşkusuz bu, onların nimetten dolayı şımarmak, iyiliğe engel olmak yoksulun belirlenmiş payına el koymak gibi gecedен tasarladıklarını planın karşılığıdır... Öte tarafta ise, gizliden gizliye onlara bir sürpriz hazırlanıyor. İnsanlar derin uykudayken gece karanlığında hayaletlerinkine benzer latif, görünmez hareketler cereyan ediyor:

“Ancak onlar uyurken Rabbinin katından gönderilen bir salgın o bahçeyi sarıvermişti de, bahçe simsiyah olmuştu.”

Şimdi bir süre için bahçeyi ve bahçeye musallat olan salgını bir kenara bırakalım da gece boyunca bahçeleri ile ilgili planlar tasarlayanların ne yaptığını görelim.

Evet, onlar gece kararlaştırdıkları gibi sabah erkenden uyanmışlar. Verdikleri kararı uygulamak için birbirlerine sesleniyorlar.

“Sabahleyin birbirlerine seslendiler. Haydi ürünleri toplayacaksınız erkenden ekininize gidin’ diye.”

Gecedен verdikleri kararı birbirlerine hatırlatıyor, birbirlerine tavsiye de bulunuyor, bu kararı uygulamaya birbirlerini teşvik ediyorlar.

Sonra sûrenin akışı onları alaya alma hususunda bir adım daha atıyor ve onları yürürken gizli gizli konuşurken, planlarını iyice sağlamlaştırırken, bütün ürünlere el koymaya, yoksullara paylarından yoksun bırakmaya ilişkin kararlarını iyice pekiştirirken tasvir ediyor.

“Derken yürüdüler ve şöyle fısıldaşıyorlardı: Sakın bu gün hiçbir yoksul bahçeye girip yanınıza sokulmasın.”

Sanki şu anda Kuran'ı dinleyen veya okuyan bizler, bahçe sahiplerinin bilmediği, bahçenin başına gelen felaketi biliyor gibiyiz. Evet, gecenin koyu karanlığında bahçeye uzanan, tüm meyvelerini yok eden gizli ve latif ele şahit olmuştuk. Bahçenin bu gizli ve korkutucu salgından sonra tüm meyvelerin devşir ilmiş gibi simsiyah kesildiğini görmüştük. Öyleyse nefeslerimizi tutalım da gece boyunca planlar kuran bu adamlar ne yapacaklar onu görelim.

Sûrenin akışı hala geceleyin gizli planlar kuran bu adamlarla alay etmeyi sürdürüyor:

“Ürünleri toplayacaklarından emin olarak erkenden gittiler.”

Evet, onlar, yoksulların payını engelleyebilirler, onları yoksun bırakabilirler. En azından kendilerini yoksun bırakabilirler.

İşte şimdi bir sürprizle karşılaşıyorlar. şu halde bu alaycı ifadelerin akışını seyredelim. Burada onların şaşkına döndüklerini, afallayıp kaldıklarını görüyoruz:

“Fakat bahçeyi görünce ‘Herhalde biz yolu şaşırdık’ dediler.”

Burası bizim meyve yüklü bahçemiz olamaz. Mutlaka yolumuzu şaşırmışız. Fakat dönüşü iyice kontrol ediyorlar ve;

“Hayır, doğrusu biz mahrum bırakıldık.” diyorlar.

İşin aslına ilişkin doğru haber de bundan ibarettir.

şimdi de başkalarına tuzak kurmanın, gizli planlar tasarlamının, elde ki nimetlerden dolayı şımarıp yoksulların payına el koymanın elem verici akıbetini tadıyorlarken, aralarında en ılımlı, en akıllı ve en iyi olanı öne atılıyor. Öyle anlaşılıyor ki, bu adam ötekilerden farklı bir görüşe sahipmiş. Fakat, diğerleri karşı çıkıp kendisi yalnız kalınca onlara uyumuş ve gördüğü gerçeği ısrarla savunamamıştı. Bu yüzden o da diğerleri gibi nimetlerden yoksun bırakılmak sûretiyle cezalandırılmıştı. Fakat bu adam, burada daha önce kendilerine yönelttiği öğütleri, direktifleri hatırlatıyor:

“Ortancaları ‘Ben size demedim mi? Allah’ı noksan sıfatlardan tenzih etmemiz gerekmez miydi?’ dedi.”

Şimdi, iş işten geçtikten sonra öğüt vereni dinliyorlar: *“Rabbimizi noksan sıfatlardan tenzih ederiz, doğrusu biz kendi kendimize zulmetmişiz, dediler.”*

Tıpkı kötü sonuç karşısında sorumluluktan kaçan, diğerlerini suçlamaya kalkışan her ortak gibi, onlar da suçu birbirlerine yüklüyorlar: *“Ardından kabahati birbirlerine yüklemeye başladılar.”*

Sonra, hep birlikte bu kötü akıbet karşısında birbirlerini kınamayı bırakıyor ve belki Yüce Allah kendilerini bağışlar ve şımarmanın, yoksulun hakkını gasb etmenin, bu amaçla hile yapıp gizli planlar tasarlamamanın kurbanı olan bahçelerini geri verir diye topluca suçlarını itiraf ediyorlar:

“Nihâyet şöyle dediler: ‘Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kimse lermişiz. Belki Rabbimiz bize bundan daha iyisini verir: doğrusu artık, Rabbimizden dilemeliyiz.’”

Sürenin akışı sahnenin perdesini indirmeden önce şu değerlendirmeyi işitiyoruz: *“İşte azap böyledir. Âhiret azâbı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi.”* İşte nimetle sınanmak böyledir. Şu halde Mekke müşrikleri “Vakti ile ‘bahçe sahiplerini’ sınadığımız gibi onları da sınadığımızı” bilsinler. Sınavın perde arkasındadır hedefi görsünler. Ayrıca dünyadaki sınavdan ve azaptan daha büyük ve daha korkunç olanından sakınsınlar.

“Âhiret azâbı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi!”

Böylece Kureyşlilere içinde yaşadıkları ortamdan alınma pratik bir deneyim, aralarında yaygın olarak anlatılan bir kıssa örnek olarak sunuluyor. Böylece Yüce Allah’ın geçmiş müşriklere ilişkin yasası ile şimdiki toplumlara ilişkin yasası birbirine bağlanıyor ve pratik hayatlarına en yakın olan bir üslupla kalplerine dokunuluyor. Aynı zamanda müminlere, müşriklerin -Kureyş kabilesinin ileri gelenlerinin- sahip bulundukları geniş imkanların, servetin ve nimetin Allah tarafından kendilerine bir sınav aracı olarak verildiği hatırlatılıyor. Bu sınavın sonuçlarının, akıbetlerinin olduğu anlatılıyor. Yine insanların yoklukla sırandığı gibi nimetle sınanmalarının da bir

yasa olduğu belirtiliyor. Ellerindeki nimetlerden dolayı şımaran, iyiliğe engel olan sahip bulundukları mal-mülkle övünenlere gelince işte bu kıssa da onların akıbetleri anlatılıyor: “*Âhiret azâbı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi.*” Allah’tan korkan, onun azabından sakınanlara gelince, onlar için Rableri katında nimet cennetleri vardır.⁷⁵⁹

Bu âyetlerdeki kıssada bir bahçe olayı örnek gösterilerek Allah’ın verdiği nimetlere şükretmeyen Mekke müşrikleri uyarılmaktadır. Rivayete göre geçmişte dindar bir adamın her türlü meyve, ekin ve hurma ağaçları bulunan bir bahçesi vardı. Hasat zamanı geldiğinde fakirleri çağırır, bahçenin ürünlerinden onlara ikramda bulunurdu. Adam ölünce oğulları, aile fertlerinin çokluğunu ileri sürerek yoksulların payını kesmeye ve bahçenin ürününü sabahleyin erkenden gizlice toplamaya karar vermişler, ancak gece gelen bir âfet, ürünü mahvetmişti.⁷⁶⁰ Yüce Allah, Kur’anda birçok yerde, verdiği nimete şükredenlere daha fazla nimet vereceğini, nankörlük edenleri de cezalandıracağını haber vermiştir.⁷⁶¹ Nitekim Hz. Peygamber’i yalancılıkla itham edip getirdiği mesajı reddeden Mekke müşrikleri de Peygamber aralarından ayrıldıktan sonra eski refahlarını, özellikle ticarî imkânlarını giderek kaybetmişler, sonunda müslümanlar karşısında varlıkları son bulmuştur.

Müfessirlerin çoğunluğu 18. âyeti, “Bahçe sahipleri ‘Allah izin verirse’ demeden ertesi gün yapacakları iş hakkında karar verdiler” şeklinde açıklamışlardır (“Allah izin verirse” gibi) bir kayıt koymaksızın’ diye çevirdiğimiz bölüm hakkında “yoksulların payını ayırmaksızın” şeklinde de bir yorum vardır.⁷⁶² Gelecekte bir işi yapmaya niyet ederken “İnşaallah” diyerek işi Allah’ın irâdesine bağlamak gerekiyordu. Nitekim bu konuda Yüce Allah, Peygamber Efendimiz’i şöyle uyarmıştır: “*Allah izin verirse’ demeden hiçbir şey için ‘şu işi yarın yapacağım’ deme!*”⁷⁶³; “*Hiç kimse yarın ne elde edeceğini bilemez.*”⁷⁶⁴ Zira bir şeyin meydana gelmesi için sadece insanın irâde ve gücü yeterli değildir, Allah’ın da onu dilemesi gerekir.

759 78/Kalem, 34

760 Fahreddin Râzî, Mefâtihu’l-Gayb, 30/87

761 Meselâ bk. 4/Nisâ, 147; 14/İbrâhim, 7; 31/Lokman, 12

762 Şevkânî, Fethu’l-Kadir, 5/312

763 18/Kehf, 23-24

764 31/Lokman, 34

28. âyette geçen “*Rabbi tesbih edip şânını yüceltmek*”ten maksat da 18. âyette bildirilen “Allah izin verirse” gibi bir istisnadır, yani işi Allah’ın iznine bağlamaları yahut fakirler hakkındaki niyetleri ve takındıkları tavırdan dolayı Allah’tan af dilemeleridir.⁷⁶⁵ 28-32. âyetlerden anlaşıldığına göre bu kişiler içlerinden akli başında birinin haklı uyarılarını dikkate almamışlar, fakat bahçelerinin mahvolduğunu görünce onun haklı olduğunu anlamışlar, nasihatine kulak vermişler ve yaptıklarına pişman olup tevbe etmişler; ancak iş iştin geçmiş, bahçeleri yanmıştı.⁷⁶⁶

“*Gerçek şu ki Biz... bunları da sınadık*” buyruğunda kastedilen Mekkeli-lerdir. Sınama (ibtilâ); denemek demektir. Yani; Biz azgınlaşsınlar diye değil, şükretsınlar diye onlara mal verdik, fakat onlar azgınlaşıp Muhammed’e (s.a.s.) düşmanlık edince, Biz de onlar tarafından haberi bilinen o bahçe sahiplerini sınadığımız gibi; Mekkelileri açlık ve kıtlık ile sınadık. Bu bahçe Yemen topraklarında onlara yakın, San’a’ya birkaç fersah -iki fersah da denilmiştir- uzaklıkta idi. Bu bahçe Yüce Allah’ın oradaki hakkını eksiksiz ödeyen bir kimseye aitti. Bu şahıs ölünce çocuklarına geçti. Bunlar bahçenin mahsulünden insanların faydalanmasını engellediler, ondaki Allah hakkını ödemekte cimrilik gösterdiler Allah da o bahçeyi onların bahçeye gelen musibeti önleme imkânını bulamadıkları bir yerden yok etti, telef etti. Bu bahçe sahipleri, İsa’dan (a.s.) kısa bir süre sonra yaşayan cimri kimselerdi.⁷⁶⁷

İnfak

“İnfak” kelimesi; ne-fe-ka kökünden türemiştir. Lügat olarak, tükenmek, azalmak anlamlarına gelir. “Nafaka”; harcanan para veya ihtiyaçların tamamı için gerekli kazanç anlamında kullanılır. İnfak ise; malı veya benzeri ihtiyaç maddelerini hayır yolunda harcamak, tüketmek anlamındadır. Allah yolunda harcamaya infak denir. Terim olarak infak: Gerek akrabalar- dan ve gerekse diğer insanlardan yoksul ve muhtaç olanlara para veya mai-şet yardımı yaparak, onların geçimini sağlamak demektir. “İnfak”; malın el- den çıkarılması, harcanması ve sarf edilmesi demektir. İnfak’ın farz, vâcip, mendup kısımları vardır. Zekât ve diğer sadakaları, bağışları, yardımları ve

765 Şevkânî, Fethu’l-Kadî, V/314

766 Heyet, Kur’an Yolu Türkçe Meali ve Tefsir, DİB Y., c. 5, s. 357-358

767 Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmî’l Kur’an, Buruc Y., c. 17, s. 551

vakıf gibi fakirlere ve diğer çeşitli hayırları, aileye yardım gibi bütün mal ile yapılan ibâdetleri içine alır. “Sana infak’ı (Allah yolunda ne harcayacak-larımı) soruyorlar. De ki: ‘Verdiğiniz hayır, ana-baba, yakınlar, öksüzler, yok-sullar ve yolda kalmışlar içindir. Yaptığımız hayrı, muhakkak, Allah bilir.”⁷⁶⁸

İnfak, mecaz yoluyla maldan başkasına da genelleştirilir. İlim öğretme ve benzeri gibi manevî şeyleri de içerir. Bununla beraber bunların hepsinin başında, İslâm’ın binâsından biri olan zekât vardır. “Zekât, İslâm’ın köprü-südür.”⁷⁶⁹ Zekât, İslâm’ın bir geçididir. Dinin iman ile temeli atılıp, namaz ile direği dikildikten sonra, geçilecek mühim bir geçidi vardır ki, zekât işte o geçidi geçirecek bir köprü olmak üzere kurulacaktır. Çünkü dünya ve âhirette korunmak için yapılacak olan görkemli İslâm binasının, dünya-daki “dâru’l-İslâm” (İslâm yurdu), âhiretteki “dâru’s-selâm” (esenlik yurdu) ın yapımı için birtakım malî masrafları vardır ki, bunlar malî ibâdetler ile yapılacaktır ve bunun en zarurisini de zekât teşkil eder. Zira “Ancak sana ibâdet ederiz ve ancak senden yardım dileriz”⁷⁷⁰ diye bir tevhid üslûbu içinde sadece Allah’a kulluk etmek ve kardeş topluluk ile namaz kılabilmek için safları doğrultmak ve o saflarda bir eşitlik duygusu ile devamlı bir şekilde bulunmak gereklidir. Bu ise, o toplum içinde günlük azıkla yetinme duru-munda olan kimselerin kalmaması ile mümkün olur.

Bir aç ile tokun bir safta kurşunla kenetlenmiş binalar gibi, bir sevgi ve kardeşlik duygusuyla biri diğerine kalben perçinlenmesi kabil değildir. Şu halde cemaatin hakiki bir ibâdet birliği içinde olması, gerçekten fakir ve kimsesiz olanların gözetilmesi ve çalışabileceklerin çalıştırılması için ilk önce zekât ve fitır sadakaları ile zenginlerle fakirler arasındaki uçurumu kapatarak bir sevgi bağının kurulması, hem de hepsinin mevlâsı (efendisi) Allah Teâlâ olduğunu bildiren bir duygu ve iman ile kurulması büyük bir görevdir.

Bu görevin, bu niyetle yapılmasında müslüman artık yalnızlığında be-şerî bayağılıktan silkinecek, Allah Teâlâ’nın bir halifesi olma rütbesini ka-zanacak ve elindeki malın, Allah’ın malı olduğunu ve kendisinin onu muh-taç olan Allah’ın kullarına ulaştırmaya görevli bulunduğunu anlayarak: “Al kardeşim, bu benim değil; senin hakkındır, bende bir emanettir, ben sana

768 2/Bakara, 215

769 Kütüb-i Sitte, cilt 7, s. 322

770 1/Fâtiha, 5

Allah Teâlâ'nın gönderdiği şu çıkını, postalanmış koliyi teslim etmeye görevlendirmiş bir dağıtıcıyım" diyerek, aynı şekilde alçak gönüllülüğü ile fakirin, sabırlı fakirin hakkını vererek kalbini okşayacak ve bununla o topluluğun mümkün olduğu kadar açıklarını kapatacaktır.

İşte Kitap ve Sünnetin araştırılmasına göre, Fıkıh Usulü ve Fıkıh'a ait kitaplarımızın zekât görüşü özet olarak budur. Bu şekilde zekât; müslümanı, beşerî düşüklüklerden ilâhî vekillîğe geçiren bir köprüdür. Namaz, hayat kademelerinden ilâhî huzura çıkaran bir mi'raç olduğu gibi, zekât da o mi'raçta alınan bir İlâhî görevin köprüsüdür. Ve her müslüman, bu köprüyü yapıp geçmeye, yani zekât vermek için helal mal kazanıp zekât verecek dereceye çıkmaya çalışacak ve henüz verecek halde değilse, en az onun yüksekliğine iman ile dolu olacaktır. Yani müslümanın gözü, zekât almaya değil; zekât vermeye dönük bulunacak ve ancak çaresiz kaldığı zaman zekât ve sadaka alabilecek ve tersi durumda aldığı haram olduğunu unutmayacaktır. Bu şekilde kurulan İslâm toplumunun namazında ne büyük bir birlik kuvveti bulunacağı ve bunların o görkemli İslâm binasını tamamlamak ve bitirmek için nasıl bir aşk ve şevkle çalışmaya atılacakları düşünülürse, İslâm dininin esasındaki yükseklik ve bu âyetlerle o müttakîlere verilen övme değerinin önemi derhal anlaşılır.

Görülüyor ki Bakara sûresi, 3. âyette İslâm binasından, imandan sonra iki amel zikredilmiştir ve dinde bunlar, diğerlerinden önce farz kılınmıştır: Namaz ve zekât. Çünkü bunlar, bütün ibâdetlerin aslıdır ve burada bilhassa anılmaları, özelliklerinden dolayı değil; diğerlerinin çeşitliliğine işareti de içine alıcı olduklarından dolayıdır. Zira bütün ibâdetler iki çeşide ayrılmıştır. Biri bedene ait ibâdetler, diğeri de mala ait ibâdetlerdir.

Hac gibi hem bedenî ve hem de malî olan üçüncü bir kısım da, bu iki değer birleşmesidir. Şu halde namaz, bütün bedenî ibâdetlerin asıl temsilcisi; zekât da bütün malî ibâdetlerin asıl temsilcisidir. Ve bunlar, imanın ilk müeyyidesi (yaptırımı) ve amel ile ilk gelişmesidirler. Buna göre bu âyet-i kerimede bütün iman prensipleri gaybde; bütün amellerin esasları da namaz ve infakda özetlenerek, İslâm dininin ilmî, amelî esasları ve dalları kısaca anlatılmıştır.⁷⁷¹

771 Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Azim Y., c. 1, s. 180-181

Kur'an'da İnfak

İnfak kelimesi Kur'an-ı Kerim'de türevleriyle birlikte 73 yerde geçmektedir.⁷⁷² Muaz bin Cebel ile Sa'lebe, Hz. Peygamber'e "kölelerimiz ve hısımlarımız var. Bunlara malımızdan ne şekilde ve ne miktarda harcayalım?" diye sorduklarında, şu âyet inmişti: "*Sana hangi şeyi nafaka vereceklerini sorarlar. De ki: İhtiyacınızdan artanı verin.*"⁷⁷³ Zekât farz kılınmadan önce, kazanç sahipleri, bu âyete göre, her günkü kazançlarından kendilerine yetecek kadarını alır, gerisini tasadduk ederlerdi. Altın, gümüş gibi nakit sahipleri de, bir yıllık geçimini ayırır, geri kalanını Allah yolunda harcarlardı.⁷⁷⁴

Kur'an-ı Kerim'in pek çok âyetinde varlıklı mü'minlere "Allah yolunda infak" emir ve tavsiyesinde bulunulmuş, Allah yolunda harcayanlar övülmüştür.⁷⁷⁵

772 İnfak Kelimesi ve Türevlerinin Geçtiği Âyet-i Kerimler (Toplam 73 Yerde): 2/Bakara, 3, 195, 215, 215, 219, 254, 261, 262, 262, 264, 265, 267, 267, 270, 270, 272, 272, 272, 273, 274; 3/Âl-i İmrân, 17, 92, 92, 117, 134; 4/Nisâ, 34, 38, 39; 5/Mâide, 64; 8/Enfâl, 3, 36, 36, 60, 63; 9/Tevbe, 34, 53, 54, 54, 91, 92, 98, 99, 121, 121; 13/Râd, 22; 14/İbrâhim, 31; 16/Nahl, 75; 17/İsrâ, 100; 18/Kehf, 42; 22/Hacc, 35; 25/Furkan, 67; 28/Kasas, 54; 32/Secde, 16; 34/Sebe, 39; 35/Fâtır, 29; 36/Yâsin, 47; 42/Şûrâ, 38; 47/Muhammed, 38; 57/Hadid, 7, 7, 10, 10, 10; 60/Mümtehine, 10, 10, 10, 11; 63/Münâfikun, 7, 10; 64/Teğâbü'n, 16; 65/Talâk, 6, 7, 7.

773 2/Bakara, 219

774 S. Buhâri, Tecrid-i Sarih Terc. 11/ 371

775 İnfak Konusuyla İlgili Âyet-i Kerimler

- a. İnfak; Allah Yolunda Harcamak: Bakara, 3, 195, 245, 254, 261, 270, 272, 274; Enfâl, 3; Ra'd, 22; İbrahim, 31; Hacc, 35; Kasas, 77; Secde, 16; Fâtır, 29-30; Hadid, 7; Münâfikun, 10-11; Teğâbü'n, 16-17.
- b. Mala Olan Sevgiye Rağmen Allah Sevgisiyle Harcamak: Bakara, 177; İnsan, 8.
- c. Harcamada Ölçü: Furkan, 67; Muhammed, 36-38.
- d. Allah İçin Harcamak ve Harcayanların Hali: Bakara, 264-266, 272; Kasas, 77; Münâfikun, 10-11; Leyl, 17-21.
- e. Harcamayı Malın İyisinden ve Sevilen Şeylerden Yapmak: Bakara, 267; Al-i İmrân, 92.
- f. Harcama Yapılacak Mal: Bakara, 3, 219; Şura, 38.
- g. Kendilerine Verilecek Kimseler: Bakara, 215, 273; Nur, 22.
- h. Harcadıklarını Başa Kakanlar: Bakara, 262-264, 266, Müzzemmil, 60.
- i. Gösteriş Olsun Diye Harcamak: Bakara, 264, 266, 270, 272; Nisa, 38-39.
- j. İnfaktan Kaçılmaz: Bakara, 268; Hadid, 10.
- k. İnfaktan Kaçanlar: Mearic, 18-21.
- l. İnfak Edenler Takva Sahibi Mü'minlerdir: Al-i İmrân, 16-17, 134.
- m. İnfak Edenlerin Mükafatı: Bakara, 272; Hadid, 7, 11; Teğâbü'n, 17; Mearic, 24-25, 35; Leyl, 5-7, 18.
- n. Kafirler ve Müşrikler İnfak Etmezler: Yasin, 47; Kalem, 17-40; Hakka, 34; Müddessir, 43-44; Maun, 1, 3.
- o. Kafirler Mallarını Allah Yolundan Çevirmek İçin Harcarlar: Enfâl, 36; Beled, 5-12.
- p. Fakirlere Yedirip İçirmek: Hacc, 28, 36; İnsan, 8-12, Fecr, 18.
- q. Yetimlere Yedirip İçirmek: İnsan, 8-12.
- r. Esirlere Yedirip İçirmek: İnsan, 8-12.
- s. Kafirler, Fakirlere Yedirip İçirmezler: Yasin, 47; Hakka, 34; Müddessir, 43-44; Maun, 1-3.
- t. Cömert Olmak: İsrâ, 29.
- u. Allah, Cömertlere Bolluk Verir: Bakara, 268.
- v. Fakirlere İyilik Etmek: Bakara, 83; Nisa, 36.

“Ey iman edenler, kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardığımız ürünlerin en helal ve iyisinden Allah yolunda harcayın.”⁷⁷⁶

“Mallarını gizli ve açık olarak gece ve gündüz harcayan kimseler var ya, işte onların, Rableri katında ecirleri vardır. Onlara hiçbir korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır.”⁷⁷⁷

“Mallarını Allah yolunda harcayanların hali, her başağı yüz daneli yedi başak bitiren bir tohumun hali gibidir. Allah dilediği kimseye daha kat kat verir. Allah'ın ihsanı çok geniştir. Her şeyi hakkıyla bilendir.”⁷⁷⁸

“Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamıncaya kadar birr'e (Cennete ve iyiliğin en güzeline) eremezsiniz.”⁷⁷⁹

“Sarf ettiğiniz her hangi bir şeyin yerine O daha iyisini koyar.”⁷⁸⁰

“Allah, faizi tüketir (faiz karışan malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir. Allah küfürde ve günahıta ısrar eden hiç kimseyi sevmez.”⁷⁸¹

Hadislerde İnfak

Zekât ve her çeşit infakın önemini anlatan çokça hadis-i şerif vardır. Bunlardan birkaçını sunalım:

“Mallarınızı zekâtla koruyun, hastalarınızı sadaka ile tedavi edin. Belâya dua ile karşı koyun.”⁷⁸²

“Malın zekâtını ödedin mi, kendinden onun şerrini def ettin demektir.”⁷⁸³

w. Fakirlere Vermek: Bakara, 177, 215, 273; İsra, 26; Nur, 22; Rum, 38; Mearic, 24-25.

x. Sail'i (İsteyeni, dilenciği) Azarlamaktan Sakınmak: Duha, 10.

y. Kafirler, Fakirleri Küçük Görürler: En'am, 52-53; A'raf, 49; Hud, 27; Kehf, 28; Şuara, 106-114.

z. Kafirler ve Müşrikler, Fakirlere Vermezler: Yasin, 47, Kalem, 17-40; Hakka, 34; Müddessir, 43-44; Mâun, 1-3

776 2/Bakara, 267

777 2/Bakara, 274

778 2/Bakara, 261

779 3/Âl-i İmran, 92

780 34/Sebe', 39)

781 2/Bakara, 276

782 Kütüb-i Sitte, c. 7, s. 322

783 a. g. e. 7/ 323

“Sadaka, malın miktarını eksiltmez, artırır.”

“Zekâtını ödeyen, üzerinde bulunan (fakirin) hakkını ödemiş olur, fazla vermek efdaldır.”

“Farz zekâtı öde. Zira o seni temizler. Sıla-i rahmi eda et. Dilenci, komşu ve fakirin hakkını gözet.”

“Zekâtı ödeyen, misafire ikram eden, musibete uğrayanlara veren cimrilikten kurtulur.”

“Allah, zekâtını ödemeyen kimsenin namazını kabul etmez, ikisini birlikte yapıncaya kadar. Zira Allah Teâlâ namazla zekâtı (Kur’anda yan yana birlikte zikretmek suretiyle) birleştirmiştir; Siz aralarını açmayın.”

“Allah imanı ve namazı ancak zekâtla kabul eder.”⁷⁸⁴

Sonradan pişmanlık duymamak için, müslümanın cömert davranarak Allah’ın kendisine ihsan ettiği malını sağlığında Allah yolunda ve O’nun rızasına uygun bir biçimde infak etmesi gerekir. *“Sizden birinize ölüm (alâmetleri) gelip de: ‘Ey Rabbim, beni yakın bir zamana kadar geciktirsen de, sadaka versem ve sâlihlerden olsam’ demeden önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden infak edin.”⁷⁸⁵*

İnfak, Allah’a ibâdetin öylesine bir parçasıdır ki, onsuz din olmaz. Bir insanın gönlünde yaktığı iman ışığının devamı, ancak namaz-infak ikilişiyle yürür. “Acaba imanım ne durumda?” diye düşünüyorsanız; namaz ve infaktaki seviyenize bakın. İmanın sağlaması ve göstergesi, bu iki temel ibâdettedir. Bunlarda nasibiniz yoksa, iman ışığınız ya sönmüş, ya da sönmeğe üzeredir.

Genelde infak; Mü’minin kendisinde mevcut her nimeti başkalarına yansıtması, başkalarını o nimetlerden yararlandırması demektir. Her türlü malî yardımlarla davranış biçimindeki yardımlar infak kavramının içine girer. İnfak; paradan, maldan olduğu gibi, ilimden, güzel sözden, güler yüz-

⁷⁸⁴ Bütün bu hadisler ve başkaları için bak. Kütüb-i Sitte, c. 7, s. 323 ve devamı

⁷⁸⁵ 63/Münâfikun, 10

den de olur. Ayrıca sağlığın, saadetin, gençliğin de infakı vardır. Ve infak, farz olan cihadın bir şubesidir.

ALLAH'IN VERDİĞİ HER NİMETİN İNFAKI VARDIR

Malla Yapılan İnfak

Para ve maldan Allah için yapılan yardım. Malla yapılan infakı üçe ayırmak gerekir:

a- Zekât: Belli bir mâlî gücü olan müslümanın kazanç ve malından vereceği yüzde iki buçuk tutarında zorunlu bir mâlî ibâdetdir. Verilmediği takdirde kazancın ve malın tamamı pis ve haram olur.

b- Sadaka: Miktarı bizce tayin olunan sınırlı bir yardımdır. Bayramlarda fitır sadakası, ya da adak sadakaları ile yemin ve oruç karşılığı sadakalar da aynı gruptan maddî yardımlardır.

c- İtâ: Ciddi ölçüde büyük mâlî yardım biçimidir. Yetim bir kızı evlendirmek, fakir bir delikanlıya sermaye vermek, darda kalan bir insanın borcunu karşılamak gibi. Vakıflar, hayır yatırımları, kamu yararına yapılan bilinçli bağışlar da itâya girer. Farz olan itâ ibâdetinde sınır, bu infakı yapmanın zevkine ve gücüne kalmıştır. Hatta itâ yapanın, belli bir seviyede zengin olması bile gerekmez.

İlimden Yapılan İnfak

İnsanlara faydalı olacak bilgilere sahip olanlar; bilgilerini, mutlaka başkalarına belli sürelerde, belli miktar aktararak infak etme zorundadırlar. İlmin infak zorunluluğuna ait bu ibâdet, ilk defa İslâmiyet'le beraber, ilmin açıklanıp yaygınlaştırılması ilkesini getirdi. Modern bilimlerin doğmasında ilme ait bu yeni kavram değişikliğinin rolü pek çoktur. İslâm'ın, ilmin infakında önemli bir formülü, herkese anlayacağı ölçüde ilim sunma zorunluluğudur. Bir İslâm âlimi, "beni kimse anlamaz" diye dört talebesiyle

bir köşede oturamaz. Oturursa infak etmiş olmaz. İlmini gereğince basitleştirerek, sadeleştirerek en sade vatandaşa sunar, sunmak zorundadır. “Allah, kendilerine kitap verilenlerden, ‘onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz’ diyerek söz almıştı. Onlar ise, bunu kulak ardı ettiler, onu az bir dünyalığa değiştiler. Yaptıkları alış-veriş ne kadar kötü!”⁷⁸⁶

Mutluluktan Yapılan İnfak

Her mutlu insan, çevresindeki mutsuzlara, kendi mutluluğundan aktarmak zorundadır. Meselâ, garip bir komşumuza bir akşam çayı ikram etmek, dertli bir dostunu teselli etmek bile bu infak çeşidine girer. “Gönül alma” diye tanımlanan bu infak, günahları mum gibi eritir. Dertlilerin, gariplerin, müstazâf ve mutsuzların gönlü çok hassastır. Onlara içtenlikle yaklaşır, manevî infakımızı yapar, gönüllerini alabilirsek hem mutluluğumuz, hem de ecrimiz artacaktır.

Sağlıktan yapılan İnfak

Sağlıklı bir kimsenin hastalara yaptığı hizmet, sağlıktan yapılan infaktır. Özellikle çağımızda sağlık infakında, para infakı da beraber yürür. İmkânı olanlar, hastaların tedavileri için maddî yardımda bulunarak kendi sağlık infaklarını yapmalıdır. Fakir kimseler de, hasta ziyaretleri ile, onları teselli ederek aynı infakı yapmalıdır.

Gençlikten Yapılan İnfak

Güçlü bir insanın güçsüz, yaşlı kimselere yapacağı her türlü yardım; gençlikten yaptığımız infaktır. Bu tür infakın bir önemli yanı, kolayca kazanılan duâlardır. Unutmamak lazımdır ki, infakı kurumuş toplum tarlalarında hiçbir meyve yetişmez.

786 3/Âl-i İmran, 187

Güzel Sözle Yapılan İnfak

Etkin, doğru ve güzel konuşmasını bilenler, çevrelerindeki insanlara güzel sözlerle istikamet göstermek zorundadırlar. Bu güzel ve tatlı söz söyleme, özel bir kabiliyettir ve bu nimete sahip olanlarca infak edilmek zorundadır. Efendimiz bu konuda çok hassas davranmış, ancak güzel konuşan ashâbını özel olarak seçmiş, dini tebliğlerine izin vermiştir. Güzel sözle yapılan infak, Efendimiz'in ilk emirlerinden olduğu için, ashâbın büyük kısmı bu infaka sahip çıkmışlardır. Bu infak aynı zamanda imanın, ahlakın insanlar arasında yayılmasını sağlamıştır.

Güler Yüzle Yapılan İnfak

Peygamberimiz'in ilk emirlerinden olan *"Sakın iyilikten hiçbir şeyi küçük görme, iyilik yap. İsterse mü'min kardeşini güler yüzle karşılama derecesinden hafif olsa bile."*⁷⁸⁷ *"Her iyilik bir sadakadır. Müslüman kardeşini gülümseyerek karşılayan ve kovandan onun kovasına su boşaltman da iyiliktendir."*⁷⁸⁸ *"Hiç olmazsa güler yüzünüzle infak edin"* emri, toplum mutluluğu açısından akıl almaz güzelliklerin kaynağıdır. Aynı zamanda bu alışkanlık ilâhî kadere karşı saygıyı yaygınlaştırır. Her şartta güler yüze alışan müslümanlar, bir anlamda Allah'a karşı rızayı gelenek haline getirir. Peygamberimiz, bu güler yüz emrini verdikten sonra bütün ashâb güler yüzü âdet haline getirdiler. Müslümanlığın o çetin günlerinde; bütün zulme ve eziyete rağmen o yüce kişiler hep güler yüzlü idiler. Onların yüzlerini görenler sanki cennetten henüz geldi sanırlardı. Bir müslümanın asık suratla gezmesi, konuşurken surat asması yasaktır. En azından bir infakı terk etme olayıdır. Çünkü asık surat bir yandan İlâhî takdire karşı gaflettir; ona rıza gösterilmemesinin sembolüdür. Bir yandan da kul hakkına ve insan kavramına saygısızlıktır. İnsanlara karşı önce güler yüz ve tatlı dille yaklaşmayı dinimiz vazgeçilmez bir infak ve sadaka saymıştır.⁷⁸⁹

Mü'minler, bilirler ki, sahip bulundukları şeylerin yaratıcısı kendileri değildir. Bunlar rızık olarak Allah tarafından kendilerine bahşedilen bir ikramdan ibarettir. İşte bu itiraf ve şuur neticesinde mü'minler, fakir ve za-

787 Müslim, Birr 144

788 Tirmizi, Birr 36

789 Haluk Nurbaki, Bakara Süresi Yorumu, Damla Y., s. 41-45

yıf kimselere karşı iyilik ve ikram kapılarını açarlar. Bu kapıların açılması, kulların birbirine karşı kardeşlik duygusunu, insanlık şuurunu ve beşerî tesânüdü/dayanışmayı meydana getirir. Bu sıfatların kıymet ve ehemmiyeti insandaki cimriliğin ve egoistliğin zail olup yerini iyiliğe, cömertliğe terk etmesiyle meydana çıkar. Aynı zamanda bu sıfatlar, hayatı çatışma ve ihtiraslardan uzaklaştırıp sevgi ve yardımlaşmaya sevk eder. Zayıf ve çaresizlere tam bir emniyet sağlayarak onlara vahşet ve hırs pençeleri arasında değil; kalplerde, gönüllerde yaşadıklarını hissettirir. İnfak; zekâtı, sadakayı ve hayır yolda verilen her yardımı içine alan bir ifadedir. Zekât, infakın ihtiva ettiği umumilikten bir cüzdür. Ve infak, asıl olması hasebiyle zekâtın önce emrolunmuştur. Peygamberimiz: “*Malda zekâtın başka da hak vardır.*”⁷⁹⁰ buyuruyor. Bu hadis-i şerifte kast olunan mânâ, zekâtı içine almakta olan infakın zekâtın önce emrolunmasıdır.⁷⁹¹

İnfakın Fayda ve Hikmetleri

Bir toplumda zenginlerin ve fakirlerin bulunması doğaldır. Doğal olmayan, bunların birbirlerinin haklarını gözetmemesi ve sosyoekonomik açıdan bir bakıma sünnetullah denilebilecek bu durumun toplumda gerilim ve gerginlik sebebi olmasıdır. Bunun için de hem zengin ve fakir arasındaki ekonomik düzey farkının uçuruma dönüşmemesi, yani zenginin daha zengin; fakirin daha fakir olmasının engellenmesi, hem de bu yüzden gerçekleşmesi muhtemel olan bu duygusal gerilimin önlenmesi gerekir. Kur’ân-ı Kerim’de sosyal gerilimin, müstaz’af - müsteğbir ikileminin engellenme yolları belirtilmektedir. Kur’an’da cennet ehli müttakiler tanıtılırken “...*Mallarında muhtaç ve mahrumların hakkı vardır.*”⁷⁹² buyrulur. Namaz kılan ve namazlarında devamlı olanların eline mal geçip zengin olunca pinitleşen kimseler gibi olmadıkları belirtilerek “*Bunlar, sahip oldukları mallarda muhtaç ve mahrumların belli bir hakkı bulunduğunu unutmazlar*”⁷⁹³ buyrulmuştur. Bu düzenleme aynı zamanda bunun işleyişinde son derece önemli insanî meziyetlere, psikolojik faktörlere de işaret ediyor. 2/Bakara 263 ve 264. âyetlerden anlaşıldığına göre; zengin, verirken gönülsüz davranmayacak, başa kakmayacak, aynı şekilde fakir de alırken ezilmeyecek, her türlü meşrû sebebe yapıştığı halde, gücü geçinmeye yetmediğinden

790 Tirmizi

791 Seyyid Kutub, Fi Zılâli'l Kur'an, Hikmet Y., c. 1, s. 80-81

792 51/Zâriyât, 19

793 70/Meâric, 22-25

mahcûbiyet duyması gerekmeyecek. Çünkü biri borcunu ödüyor, diğeri hakkını alıyor, alacağını tahsil ediyor. Başa kakma ve mahcubiyet için hiçbir neden kalmıyor. Bu düzenleme, bir anlamda toplumsal gerilim sigortası görevi görür.

Namaz ve oruç, bireysel ve kişisel gelişme ve yükselişe; infak ise, ferdi cimrilik, bencillik gibi kötü huylardan arındırma yanında, toplumsal bünyeye girmiş zararlı mikroplardan arınmaya, toplumsal bünyenin sağlıklı bir şekilde serpilip büyümesine, gelişmesine hizmet ediyor. İnfakın bir ibâdet oluşunun anlamı burada gerçekleşiyor; İnfak, toplumsal ibâdettir. “*Onların mallarından sadaka al. Onunla kendilerini temizlemiş ve tezkiye etmiş olursun.*”⁷⁹⁴ Temizleme ve tezkiye; bu iki kelime, zenginin ruh ve nefsinin, mal ve servetinin hem maddî hem de manevî yönden temizlenme ve arınmasını içine almaktadır. İnfak eden, başta cimrilik olmak üzere birçok kötü huy ve alışkanlıktan arınır. Cimrilik, fert ve toplum için kötü bir hastalıktır. Bu hastalık kişiyi mal uğruna kan dökmeye, kul haklarına tecavüz etmeye, haramlarla da olsa mala hırs göstermeye götürür. İnfak, mü’mini mala tutkunluk zilletinden temizler, paraya kulluk bağından kurtarır. İslâm, insanın sadece Allah’a kul olmasını, Allah’tan başka her şeyin esaretinden kurtulmasını, yaratılmışların efendisi olma özelliğini korumasını arzu etmektedir. Bunun bir yolu da, zenginin infak ederek hem Allah’ın emrine boyun eğmesi, hem de dünya malının kendisine geçici bir süre için tevdi edilmiş bir emanet olduğunun bilincine varmasıdır.

İnfak, Allah’ın verdiği nimetlere şükürdür. Namaz, oruç gibi bedeni ibâdetler, Allah’ın ihsan ettiği vücut sıhhat ve selametinin şükrüdür. Her çeşit infakı içeren malî ödemeler de mal nimetinin şükrüdür. Bu duygularla infak eden mü’min, her nimetin, meselâ sağlığın, ilmin, sanatın şükürlerinin de o nimetlerle ödeneceğinin şuuruna varır.

Sosyal dayanışma sisteminin temelini oluşturan zekât ve diğer infak çeşitleri, bir ibâdet anlayışıyla ele alınması ve fakir, kimsesiz, muhtaç, yetim, yolda kalmış ve borçlu gibi yardıma muhtaç bütün sınıfları kapsayacak kadar geniş olması, İslâm’ın toplumsal bütünleşme, kaynaşma ve dayanışmaya büyük bir önem verdiğini gösterir. Her türlü infak, malı ve malın bereketini artırır. Yoksul zümrelerin eline geçen para, her şeyden önce insan

onurunu geliştirir, iş gücü kalitesini artırır. Bunun yanında artan satın alma gücü sayesinde yükselen umumi talep hacmi, ekonomik hayata dinamizm getirir. İnfak sayesinde zenginle fakir arasında güven, saygı ve sevgi oluşur. İslâm kardeşliği de böylece gerçekleşir.

Rasûlullah'ın benzetmesiyle müslümanlar bir vücut, bir bünye gibidir. Vücudun bir âzâsı sızlayınca bu ağrıyı öbür organların duymaması, bu derdi paylaşmaması mümkün mü? Hayır, çünkü böyle bir durum, vücudun fitrî/doğal yapısına terstir. Toplumda fakirlerin haklarına riâyet edilmemesi, vücuttaki bir uzvun kanaması gibidir; vaktinde tedbir alınmazsa kan kaybı bu vücudun hastalanmasına, belki ölmesine yol açarsa, aynı şekilde fakirlerin haklarına tecavüz, sosyal bir kanamadır ve vaktinde tedbirler alınmazsa canlı organizma olan sosyal bünyenin sağlığını yitirmesine yol açacaktır. Bu durum, toplum üzerindeki İlâhî yardımın, rahmet ve bereketin çekilmesi demektir. Bugün toplumumuzda görülen ekonomik problemlerin önemli bir kısmı bu hastalıkla ilgilidir.

Mü'min, Allah yolunda dağıtmanın bir görev ve sorumluluk meselesi olduğunun bilincindedir. Her çeşit malı ve nimetleri, asıl kaynağı olan Allah'a nisbet eder. *"Onlara rızık olarak verdiklerimizden..."* ifadesi mü'minin özel mülk ve gerçek mâlik anlayışını düzenler. Böylece infak eylemi, dağıttığı şeylerin kendi özel malı olmadığını, kendi özel mülkiyetinden tasarrufta bulunmadığını hatırlatarak onun bağış bencilliğini kırar. Mü'minlerin tüm yaptıkları, Allah'ın verdiği rızıktan infak etmektir. Bir postacıdır, bir veznedardır, bir emanetçidir mü'min. Bu telkin, asıl verenin, asıl sahip olanın Allah olduğunu hatırlatır. Böylece mü'min, Allah'ın kendisine verdiği rızıklardan sorumlu olduğunu anlar. Mü'min, malını istediği biçimde, dilediği şekilde özgürce harcayamaz. Sadece malını değil; rızık kelimesinin, mülk kelimesinin kuşattığı tüm maddî ve manevî nimetler konusunda aynı bilinç ve davranış söz konusudur. İnfak, insanın sahip olduğu her enerjiyi, her gücü kapsamına almaktadır. İlme sahip olanlar, ilme muhtaç olan insanlardan ilimlerini saklamamak ve ona ihtiyacı olanlara bu ilmi dağıtmak zorundadırlar. Makam, şöhet, çalışma, tecrübe ve diğer konulardaki imkânlar da böyledir. Bu tür imkânları olanlar, onları sırf kendileri için saklamamak, aksine buna ihtiyacı olan insanlara dağıtmak mecburiyetindedirler. Bu sorumluluk, arta kalan bir şeyi verme niteliğinde ve nafîle bir ibâdet değil; bir görevi yerine getirme sorumluluğu, bir farzı eda etme bilincidir.

Mü'minler; Karun gibi toplayıcı değil; Harun gibi dağıtıcıdır. Dağıtmak için kazanırlar. Verirken tükeneyeğinden korkmazlar. Çünkü veren Allah'tır; "ver" diyen de Allah'tır. "Siz Allah için bir şey verdiğinizde Allah onun daha iyisini verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."⁷⁹⁵ Mü'min, İblis gibi fakirlikten korkutup cimriliği emretmez;⁷⁹⁶ İdris gibi cömertliği emreder.

Ne kadar verelim sorusuna Bakara 219. âyetinde ihtiyaç fazlasının verilmesi gerektiği; nereye verelim sorusuna 215. âyetinde anne-babaya, yakınlarla, yetimlere, fakirlere, yolda kalmışlara diye cevap verirken bunların müslüman veya kâfir oldukları bildirilmemiştir. Hatta Bakara 26. âyeti kâfirlere hidâyet vermek sana düşmez; sana infak etmek düşer anlamındadır.

Allah yolunda infakta oran yoktur. Zekâtta sınır vardır ama sadakada sınır yoktur. Sadaka infakının sınırını İsrâ sûresinin 29. âyeti göstermiş ve eli boş kalacak şekilde saçıp savurmayı da yasaklamıştır.

'Sizden birine ölüm gelip 'Yâ Rabbi keşke yakın bir zamana kadar ecelimi geciktirsen de sadaka versem' demeden önce size verdiğimiz rızıktan veriniz.'⁷⁹⁷ İlminizin sadakasını verin. Makam ve mal varlığınızın sadakasını verin. Allah yolunda yapılan infakın verildiği zamanlar da önemlidir. Müslümanların dar ve zor durumlarında yardım edenle, bol günlerinde yardım eden bir değildir. Rabbimiz Mekke fethinden önce infak eden ve harp edenlere Mekke fethinden sonra infak ve harb edenlerin denk olmadığını haber veriyor.⁷⁹⁸ Mü'min, canını yaratanın Allah olduğunu, malını verenin Allah olduğunu bilir ve O'nun yolunda mal ve canıyla cihad eder. Bakara sûresi 3. âyetindeki "onlara verdiğimiz rızıktan infak ederler" âyetini okuyunca, biz verdiğimiz kendi malımızdan değil; Allah'ın bize emaneten verdiğinden infak ettiğimizi anlıyoruz. Düğün evinde yemek kazanının başındaki aşçı yemek dağıtırken kimseyi minnet altına alamadığı gibi, kimsenin başına kakamadığı gibi, "ben malımdan dağıtıyorum" diyerek övünemediği gibi infakda bulunan kişi de haddini bilir.⁷⁹⁹

795 34/Sebe', 39

796 2/Bakara, 268

797 63/Münâfikun, 10

798 57/Hadid, 10

799 Mahmut Toptaş, Şifa Tefsiri, Cantaş Y., c. 1, s. 85-86

Kur'an'dan faydalananabilmenin şartlarından biri, kişinin, Allah'ın ve insanların hakkını vermek üzere Kitap'taki talimatlara uygun olarak parasını başkalarıyla paylaşmaya hazır olmasıdır. Bu çok önemli bir şarttır. Çünkü bir cimrinin veya parayı her şeyden çok seven bir servet düşkününün, İslâm uğrunda malî fedakârlıklar yapması beklenemez.⁸⁰⁰

Cimrilik, yahûdilerin ve yahûdileşenlerin, kapitalistlerin özelliğidir. Cimri, paranın egemenliğine boyun eğdiğinden paranın mahkûmudur. O yüzden cimri, devamlı psikolojik bunalım içindedir, doyumsuzdur, sevgisizdir. Fedakârlığın, vermenin tadına varmanın ne kadar güzel olduğunu, âhiret ödülü yanında, dünyada da insanı mutlu ettiğini bilemez cimri. Cimriliğin sebebi, aşırı para, mal hırsı ve gelecekte yoksul kalma korkusudur. Cimrilik yüzünden durmadan para biriktiren ve tükenir endişesiyle hastalıklarında bile harcamayıp, dünyayı bile kendilerine zehir eden para mahkûmları vardır. Hâlbuki para, mal Allah'ın nimetidir ve bu nimet yerli yerince harcanırsa Allah onu artırır. Cimriler, insanlar arasında da, Allah katında da sevimsiz ve aşağılık kişiler olarak görülür. *“Onlar ki hem kıskanır, cimrilik ederler, hem de herkese cimrilik tavsiye ederler ve Allah'ın kendilerine fazlından verdiği şeyleri saklarlar. Biz de böyle nimetleri gizleyen nankörlere hor ve rüsvay edici bir azap hazırladık.”*⁸⁰¹

Rasûl-i Ekrem (s.a.s.) de şöyle buyurmaktadır: *“Cimrilikten sakınınız. Çünkü cimrilik, sizden önceki milletleri helâk etmiştir.”* *“Her sabah gökten iki melek iner. Birisi: İlahi, infak edene karşılığını ver; diğeri: Allah'ım! Cimrilik edene de telef ver (malını yok et), diye dua ederler.”*⁸⁰² *“Cimri kişi, Allah'a uzak, cennete uzak, insanlara uzak ve cehennem ateşine yakındır.”*⁸⁰³

Paralarından ve mallarından en az yararlanan cimrinin kendisidir. Cimriler, kendilerinin ölmelerini isteyenler için servet biriktiren insanlardır. Cimri, yeryüzünde kendi yararlanamayacağı serveti biriktirirken; infak sahibi cömert gökyüzünde kendisi ebedî yararlanacağı serveti biriktirir. İn-fak eden mü'min, istikbalini düşünen kimsedir; yarın gideceği yere yatırım yapmakta, içinde ebedî yaşayacağı köşkünü hazırlamaktadır.

800 Mevdûdi, Tefhimül Kur'an, İnsan Y., c. 1, s. 49

801 4/Nisâ, 37

802 Riyâzü's-Sâlihîn, 1/ 253

803 Tirmizi, Birr 40

İnsan, malına cimrilik ettiği nisbette şerefinden kaybeder. Kötü kimse-ler olsalar bile, cömertler için herkesin kalbinde bir sevgi vardır. İyi olsalar bile, cimrilere karşı herkesin kalbinde yalnız nefret vardır. Mallarını ken-dileri için bile harcamaktan çekinen cimriler, Allah Teâlâ'nın kendilerine verdiği nimeti harcamamakla sadece kendilerini değil, eş ve çocuklarını da sıkıntıya sokarlar. Çevrelerindeki diğer insanlara fenalık yapmış olur-lar. Çünkü Allah'ın verdiği bu nimetlerde nafaka veya sadaka olarak diğer insanların da hakkı vardır. Bu hakkın sahiplerine verilmemesi zulümden başka bir şey değildir. Servet, Cenâb-ı Hakk'ın ihsanıdır. Allah, serveti dile-diğine verir, dilediğinden alır. Mal ve mülkün gerçek sahibi O'dur. Cimriler, bu şuura eremeyen insanlardır. *"Allah'ın verdiklerinden cimrilik edenler, sa-kın bunun kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar; bilakis bu onların kö-tülüğüdür. Cimrilik yaptıkları şey, Kıyâmet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah işlediklerinizden haberdardır."*⁸⁰⁴

İnfak, mutluluğun merdivenidir. Alan kimse, nimetlerden geçici ve sınırlı bir şekilde yararlanırken; veren mü'minin hazzı kısa sürede sona ermez. Mü'min kalp, mal ile değil; iman ile mutmain olur. Allah yolunda infak etmekle fakir düşeceğinden korkmaz. Kendi hiçbir şey değilken Allah onu meydana getirmiş, vücut, göz, kalp, lisan ve sayısız nimetler bağışlamış ve mal sahibi yapmıştır. Bunlar Allah'a aittir. Öyle ise Allah'a güvenen birisi Allah yolunda ve Allah rızası için malını infak etmekten çekinmez. Kalpler, cömertlikle, infak sayesinde temizlenir.⁸⁰⁵ Çünkü küfür ve nifaktan sonra kalbi karartan sebeplerden biri de aşırı mal sevgisi ve servete bağlılık ar-zusudur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de; *"Serveti de düşkünçe seviyorsunuz."*⁸⁰⁶ buyrulur. İşte bu sevgi ile insan, "ben bu malı infak edersem bana bir şey kalmaz" korkusuna düşer ve hemen şeytan harekete geçer: *"Şeytan sizi fa-kirlikle korkutur, size cimriliği emreder."*⁸⁰⁷ Oysa Allah'ın bildirdiğine göre: *"mal ve servet insan için bir imtihandır."*⁸⁰⁸ Bu imtihandan başarılı çıkmanın yolu da cömertlik ve infaktır.⁸⁰⁹

804 3/Âl-i İmran, 180

805 Bkz. 92/Leyl, 17-20

806 89/Fecr, 20

807 2/Bakara, 268

808 Bkz. 39/Zümer, 49-52

809 bak. 64/Teğâbün, 15-17

İnsanların cömertlikten ve infaktan kaçmasının sebepleri başında: “benim olan varlığı başkalarına niçin vereyim?” duygusu ile “başkalarına verirsem, benim varlığım azalır ve zaruret zamanında zahmete düşerim” düşüncesi gelir. İslâm dini ise bu duygu ve düşüncüyü kökünden kaldırmıştır. İslâm’a göre mal ve servet herhangi bir şahsın tekeli altında değildir. Mal ve servet yalnız Allah Teâlâ’nındır. Her şeyin gerçek mâliki Allah’tır.⁸¹⁰ Kur’ân-ı Kerim’de bu durum yirmiyi aşkın âyette vurgulanmaktadır. Mülk Allah’ın olduğuna göre, tabîi olarak sahibinin yolunda sarf edilmesi, mü’min için en mâkul bir olay olarak değerlendirilir. Mü’mindeki infak ve cömertlik duygusu da bu düşünceden kaynaklanır.

Hesap gününü düşünen her mü’min, malın bir imtihan sebebi olduğunu bilir ve mâlî ibâdetlerini eda etme hususunda titiz davranır. Tüketim hırsının alabildiğine kamçılanması ve hesap günü şuurunun yok edilmesi, başlı başına bir fâciadır. “*Kâfirler/inkâr edenler (dünyada) zevklenirler, hayvanların yediği gibi yerler. Onların yeri ateştir.*”⁸¹¹ Rasûl-i Ekrem de: “*Mü’min, bir midesi ile yer; kâfir ise yedi mide ile yer.*”⁸¹² buyurmuştur. Buradaki yedi rakamının mübalağa için olduğu ve mü’minlere darb-ı mesel olarak zikredildiği âlimlerce belirtilmiştir. Mü’min, dünyaya karşı zâhiddir. Kâfir ise hırsla doludur. Dolayısıyla mü’min, yemeği, hayatını devam ettirebilmek ve ibâdetlerini eda edebilmek için yemektedir. Kâfirler ise; hırs, şehvet ve lezzet duygularını tatmin edebilmek için yemektedirler. Elbette yemek ihtiyacı insandan insana değişebileceği gibi, insanın çalıştığı işin zorluğuna veya kolaylığına göre de değişebilir.

Kur’ân-ı Kerim’de: “*Onların mallarında isteyen ve (iffetinden dolayı dilenemeyen) yoksulun da bir hakkı vardır.*”⁸¹³ hükmü beyan buyurulmuştur. Mü’minlerin mallarıyla, dilleriyle ve canlarıyla cihad etmeleri, kat’i nasslarla emredilmiştir. İşte cihadın ilk ve vazgeçilmez çeşidi olan malla cihada infak adı verilir. İnfak amelinin eda edilmesi için ilk rükûn, imandır. “*Kıyâmet gününde cehennem ehlinde olan kimseye denilir ki: ‘Dünya dolusu malın olsaydı (şu azaptan kurtulmak için) o malını fide olarak verir miydin?’ O kimse, azabın şiddetini gördüğü için: ‘Evet! Muhakkak verirdim’ der. Allah Teâlâ şöyle buyurur: ‘Ben (dünyada) senden, bundan daha kolay*

810 3/Âl-i İmran 179; 57/Hadid, 10

811 47/Muhammed, 12

812 İbn Mâce, hadis no: 3256

813 51/Zâriyât, 19

*bir şey istemiştim. Henüz ruhlar âleminde iken, bana hiçbir şeyi şirk koşmanın hakkında senden misak almıştım. Sen ise sözünden döndün. Bana ortak koşmaktan başka bir şey kabul etmedin.*⁸¹⁴

İnfak amelinin edası için ikinci rükûn, ihlâstır. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de mü’minlerin infak hususundaki tavırları izah buyurulmuştur: “Yemeğe olan sevgilerine rağmen; yoksulu, yetimi ve esiri doyururlardı. ‘Biz size ancak Allah’ın rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık, ne de bir teşekkür istemeyiz. Çünkü biz Rabbimizden, o suratların ekşiyeceği çetin günden korkarız’ derlerdi. İşte bundan dolayı Allah, o günün şerrinden onları korumuş, (yüzlerine) bir güzellik, (kalplerine) sevinç vermiştir.”⁸¹⁵ İhlâsdaki seviyelerinden dolayı, sahabe-i kiram, infak amelinin edası için, genellikle gece karanlığından faydalanmıştır. Buna imkân bulamazlarsa, fakir kimse uyurken, infak edecekleri malı yanına bırakıp oradan hızla uzaklaşmışlardır. Rasûl-i Ekrem’in: “Sağ elin verdiğinden, sol elin haberi olmasın.”⁸¹⁶ tavsiyesi, farz olan zekâtın dışında bütün infak için geçerlidir.

İnsanın fitrî hallerinden birisi de, iyilik gördüğü kimseyi sevmek, kötülük gördüğü kimseden de uzaklaşmaktır. Bu, esasen her canlıda bulunan bir özelliktir. Fakat bazen öyle iyilik edenler olur ki, yaptığı iyiliği başa kakarak, insanı “keşke bu iyiliği yapmasaydı” dedirtecek noktaya götürür. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de: “Mallarını (Allah yolunda) harcaıp da, sonra o harcadıklarının arkasından başa kakmayan ve eziyet etmeyenler (yok mu?) Onların Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara hiçbir korku yoktur, onlar mahzun da olacak değildir.”⁸¹⁷ buyurulmuştur. Yapmış olduğu iyiliği her fırsatta gündeme getiren ve karşısındaki insanın hislerini rencide eden kimse “infakını iptal etmiş” hükmündedir. Zira iyiliği başa kakmayan ve diliyle eza vermeyenler için korku kaldırılmıştır. Diğerlerine gelince, Allah Teâlâ: “İyi (ve güzel) bir söz veya bir ayıbı örtme; ardından eziyet gelen (başakakılan) bir sadakadan hayırlıdır. Allah (kullarının infaklarından) müstağnidir, halimdir.”⁸¹⁸ hükmünü beyan buyurmuştur. Bilindiği gibi, güzel bir söz veya bir ayıbı örtmek için, mutlaka zengin olmak gerekmez. Her mü’min (zengin veya fakir) bu ameli eda edebilir. Bu âyetle, belîğ bir üslupla, önce

814 Buhârî, Rikak 49; Ahmed bin Hanbel, III/218

815 76/İnsan, 8-11

816 S. Müslim, I/715; Tirmizî, Tefsiru’l Kur’ân 96

817 2/Bakara, 262

818 2/Bakara, 263

infakta bulunan, daha sonra (bu sebeple) eziyet eden mükellefin, amelinin (sevap açısından) iptal edildiği haber verilmiştir. Dolayısıyla infak amelinin değişmeyen iki rüknü vardır. Birincisi, iman; ikincisi ihlâstır.

Kimlere infak edilmesi gerektiğini Kur'an açıklar: *"Onlar hangi şeyi (ve kimlere) infak edeceklerini sana sorarlar. De ki; 'maldan vereceğiniz nafa-ka, öncelikle annenin, babanın, akrabanın, yetimlerin, yoksulların ve ibn-i sebil'in (yolcunun, misâfirin) hakkıdır. Her ne işlerseniz, şüphesiz ki Allah onu çok iyi bilendir."*⁸¹⁹ Âyetteki sıralamaya ve önceliklere dikkat edilmesinin önemini de tekrar hatırlatalım. Peygamberimiz de infak hususunda tercih önceliklerini şöyle bildirir: *"Evvelâ kendinden başla (kendi ihtiyacını karşıla)! Şâyet bir şey artarsa ailene, aileden de bir şey artarsa akrabaya ver. Akrabana verdikten sonra bir şey artarsa şöyle ve şöyle yap buyurdu. Ve önünde, sağında, solundaki muhtaçlara ver diye işaret etti."*⁸²⁰

Kur'an-ı Kerim'de: (Sadakalar, infaklar) Allah yolunda kendisilerini vakfetmiş fakirler içindir ki, onlar yeryüzünde dolaşmaya muktedir olamazlar. (Hallerini) Bilmeyenler, iffet ve istiğnalarından (hallerini gizlemelerinden) dolayı onları zenginlerden sanır. Sen (ey Peygamber) o gibileri simalarından tanırsın. Onlar insanlardan yüzüzlük edip de bir şey istemezler. Siz ne mal harcarsanız, şüphesiz Allah onu hakkıyla bilendir."⁸²¹ buyurulmuştur. Rasûl-i Ekrem, gerçek fakiri şu şekilde tarif etmiştir: *"Asıl fakir, ortalıkta dolaşıp dilenen, kendisine bir-iki hurma veya lokma, ya da ekmek parçası verilen kimse değildir. Kendisine yetecek kadar rızık bulamayan, hali bilinmediği için sadaka da verilmeyen, kimseden de bir şey talep etmeyendir."*⁸²²

İslâm toplumu, "iyilik ve takvâ hususunda yarışma"yı esas alan fertlerin bir araya gelmesiyle hayatiyet kazanır. İman eden, sâlih amel işleyen, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye eden insanlar hüsrandan kurtulabilirler. İnfak amelinde, riâyet edilmesi gereken en önemli prensip şudur: Mükellef, en sevdiği şeyi infak edecektir. Bu husus, kat'i nasslarla sâbittir: *"Siz sevdiğiniz şeylerden infak edinceye, (Allah yolunda) harcamıncaya kadar asla birr'e, iyi-liğe ermiş olamazsınız. Her ne infak ederseniz şüphesiz Allah onu bilendir."*⁸²³

819 2/Bakara, 215

820 Müslim, Hadis no: 41 -997-

821 2/Bakara, 273

822 Müslim, I/719; Ahmed bin Hanbel, I/384; Muvattâ, II/924

823 3/Âl-i İmran, 92

Bu âyet-i kerime inzal olunca, sahabe-i kiram infak hususunda birbirleriyle yarışmışlardır. Ensardan Hz. Talha (r.a.) Mescid-i Nebî'nin karşısında bulunan ve Beyraha denen çok kıymetli bahçesini infak etmiştir.⁸²⁴ Hz. Ömer, malının en iyisi olan Hayber hurmalığını vakfeder. Hz. Câbir (r.a.): “Ben hicret edenlerden veya ensardan mal sahibi olup da infakta bulunmayan hiç kimseyi hatırlamıyorum” diyerek, sahabenin bu husustaki tavrını izah etmiştir.

Rasûl-i Ekrem'in: “*Veren el, alan elden daha hayırlıdır.*”⁸²⁵ buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla mü'minler, en sevdikleri mallardan, ihlasla infakta bulunmalıdırlar. İslâmî mücadelenin hedefine varabilmesi için iyilik ve takvâ hususunda birbirleriyle yarışan, muttakî mü'minlere ihtiyaç vardır. Bu husus asla unutulmamalıdır.⁸²⁶

Kur'an'ın koyduğu ilkelerin başında yer alan infak konusu oldukça önemli bir konudur. Bir insanı tanımak istiyorsanız, o insanın hayatında infakın yerini araştırınız. Araştırınız, çünkü çok önemli bir ipucu yakalamış olursunuz. O, insanın kalitesini anlamada yardımcı olur. Evet! Allah için vermek, infak etmek, çok büyük bir meziyettir. İnfak, sahibini yüceltir, Allah katında sevimli kılar. Allah Rasûlü, birçok hadislerinde vermeyen, infak ruhu gelişmeyen ve Allah için vermeyi bir vicdan zevki haline getirmeyenleri uyarmış, ikaz etmiştir. Hatta cimri olan bir âlime, cömert olan fakat İslâm adına fazla bir şey bilmeyen insanları tercih etmiştir.

Rabbimiz Kur'an'da sıkça arınan ve sakınanlardan bahseder ve onlara özel iltifatlarda bulunur. Ayrıca arınmanın yolunu da gösterir. Bu konuda Rabbimiz infak ederek arınacağımız konusunda telkinde bulunur. “O (mü'min) ki, malını (Allah için) vererek arınır, yücelir.”⁸²⁷ Demek ki arınmanın yolu infak etmekten geçer. İnfak edersek kalben ve ruhen arınırız. İnfak ederek manen yüceliriz. Gerçek iyiliğe kavuşuruz. Olgun bir kişilik, emin bir şahsiyet oluştururuz. Mallarımızdan O'nun için infakta bulunursak arınırız.

824 Müslim, K. Zekât 42

825 Müslim, Zekât 32; hadis no: 94 - 1033-

826 Yusuf Kerimoğlu, Kelimeler Kavramlar, İnkılâb Y., 2/78-8

827 92/Leyl, 18

Peki, arınanlara Allah'ın yardımı nedir sorusuna başka bir âyet cevap vermektedir: *“Eğer siz takvâ sahibi olur, arınır ve sakınırsanız, Allah sizlere furkan, iyilikle kötülüğü birbirinden ayıracak ince bir anlayış verir.”*⁸²⁸ Âhiretteki büyük nimetinden başka bu dünyada gaybî yardımları ile destekleme taahhüdünde bulunmuştur. Basiretimizi açmayı, gerçekleri göreceк gözü ihsan edecek doğru yol üzere bulunmamızda yardımcı olacaktır. İnfak edenler, Allah ile aralarında özel bir bağ oluşturacaklardır. Yalnız Allah için vermek, yalnız O'nun rızasını gözeterek vermek, insanı Allah'a yaklaştıracak, Allah için olma ve Allah için yapma, amel işleme alışkanlığı kazandıracaktır. Zira Allah için infak edince insanların duyarak reklâmını yapmalarına engel olacak, Rabbim bilsin yeter diyecektir. Bu anlayış, onu ihsan makamına erdirecek, ruhî bir olgunluk kazandıracaktır. *“Her ne infak ederseniz şüphesiz Allah onu hakkıyla bilendir.”*⁸²⁹ Yani, yaptıklarınızı, yardımlarınızı insanlara duyurmaya, afişe etmeye kalkışmayın. İnfak edeceğiniz şeyleri değersiz şeylerden seçmeyin. Çünkü Allah hakkıyla bilendir. Ne verdiğinizi ve niçin verdiğinizi bilir.

Elde avuçta olanı paylaşmak, iman kardeşliğini ve imanda kemali gösteren bir yüceliktir. Tıpkı Medine'li ensar'ın, Mekke'li muhacirler ile paylaştığı gibi. İşte gerçek infak böyle olur. Asr-ı saâdetteki infak ile ilgili somut olaylarla kendi durumumuzu karşılaştırmalıyız. Belki yaptıklarımızın, infak adına yaptığımız teberruların basitliğini, gerçek infak olmadığını o zaman daha iyi anlamış oluruz. Belki de verdiğimiz küçük bağışların, vicdanımızın baskısından kurtulmanın aracı ve kendimizi tatmin yöntemi olduğunu göreceğiz.

Bilindiği gibi Hz. Ebubekir (r.a.) iman etmeden önce Mekke'nin en zenginlerindendi. İslâm ile tanışıp, gerçek imanın haz ve lezzetini alınca, imanın bir gereği olarak olabildiğine yardımsever bir kişilik olarak göründü. Nerede yardıma muhtaç biri varsa yanı başında yardımına koşan biri de vardı: Hz. Ebubekir! Hz. Bilal'ler her türlü zulüm ve işkence altında inlemeye, mahkûm edilmeye dursun, onları hürriyetine kavuşturmak için dünyalık adına sahip olduğu tüm varlığını seferber eden biri vardır: Hz. Ebubekir! Hicret etmek zorunda kalmıştır, ancak yarı yolda karşısına çıkan Mekke'li müşrik İbn Duğine; “ne olur gitme, ne kadar hayırsever olduğunu

828 8/Enfâl, 29

829 3/Âl-i İmran, 92

herkes biliyor, bu insanların sana ihtiyacı var. Senin yardımına, fedakârlığına ihtiyacımız var.” diyerek himayesinde Mekke’ye geri getirdiği insan da yine Hz. Ebubekir (r.a.)’den başkası değildir. Aslında Peygamber’e gönül veren tüm ashâbda bu ruhu görmek mümkündür. Ancak Hz. Ebubekir’de bu şuur daha bir belirgin idi. Bunun için misalimizi ondan verelim: Tebük seferine çıkılmak üzeredir. İslâm savaşılarına silâh ve mühimmat gereklidir. Bunun için sevgili Peygamber, müslümanlardan infak etmelerini istemiştir. Hz. Ömer uzun zamandan beri Hz. Ebubekir’in infak anlayışına gıpta etmektedir. İşte fırsat doğmuş, ondan daha fazla infak etmenin sırası gelmiştir. Herkes gücü yettiğinde infak eder ve geçer. Sıra Hz. Ömer’e geldiğinde: “Ya Rasûlallah! İşte malım, tam yarısını Allah için infak ediyorum.” diyerek gönüllerde taht kurmuştur. Ancak sıra Hz. Ebubekir’e gelmiştir. Büyük bir özveri ve fedakârlık ile: “Ya Rasûlallah! İşte malım, tamamını infak ediyorum.” dediğinde, Efendimiz (s.a.s.) itiraz etmişti: “Yâ Ebâbekir, ehline, çocuk-çocuğuna bir şey bırakmadın mı?” Hz. Ebûbekir: “Allah ve Rasûlü’nü bıraktım, yetmez mi yâ Rasûlallah, kâfi gelmez mi yâ Rasûlallah?” diyordu. Malının tamamını infak etmek her babayığidin kârı değildi. İşte gerçek infak bu ve benzerler idi. Şimdi kendi yaptıklarımızın ne kadar komik kaldığını, aylık gelirimizin yüzde kaçına tekabül ettiğini görerek, kendimize çekidüzen vermemiz gerekmektedir.⁸³⁰

İslâm hukukunda infakın kapsamı geniştir. Aile reisinin bakmakla yükümlü olduğu kimselere harcama yapmasını kapsamına aldığı gibi; diğer yoksul ve muhtaçlara yapılan zekât; sadaka ve benzeri yardımları da anlamı içine alır. Zekât gibi miktarı belli yardımlaşma hükümleri gelmeden önce, ashâb-ı kiram, yoksullar için ne kadar harcayacaklarını bilmiyorlardı.

“Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcıncaya kadar birr’e (Cennete ve iyiliğin en güzeline) eremezsiniz.”⁸³¹

“Sarf ettiğiniz herhangi bir şeyin yerine O daha iyisini koyar.”⁸³²

830 Hüseyin Caneri, Ahlâk Bilinci, Denge Y., s. 86-90

831 3/Âl-i İmran, 92

832 34/Sebe’, 39

Kur'an'da Anlatılan Bu İlk Kıssa Vesilesiyle Kıssa Hakkında Bilgi

Kıssa: Bir haberi nakletme, bir olayı anlatma hikâye etmek demektir. Bu, Arapçada 'kassa' (hikâye etti) kelimesiyle ifade edilir. Anlatılan hikâye ve olaya da "kıssa" denilir. Buhârî, bab başlıklarında "kıssa'yı "olay" anlamında kullanmıştır: "Bâbu Kıssati Ehl-i Necran, Bâbu Kıssati Gazvet-i Bedr..." Aynı kökün "kesmek", "kısaltmak" anlamı da vardır.

"Kıssa" kelimesi esas olarak "izlemek", "izi tâkip etmek" anlamına gelmektedir. 18/Kehf, 64 ve 28/Kasas, 11'de bu anlamda kullanılmıştır: "(Mûsâ): *İşte aradığımız o idi*' dedi. Tekrar izlerini tâkip ederek geriye döndüler" (*ferteddâ alâ âsârihimâ kasasâ*)⁸³³; "(Mûsâ'nın) kız kardeşine 'Onun izini takip et (kussî hi)' dedi. O da onlar farkına varmadan onu uzaktan gözetledi."⁸³⁴

Kıssa dilimize de girmiş bir kelimedir; "Kıssadan hisse" ve "bir kıssa bin hisse" gibi tâbirler Türkçede sıkça kullanılır. "Kıssa", edebiyatta "hikâye" anlamında kullanılır. Hikâye ise, olmuş veya olması muhtemel olayları belirli birtakım noktaları ön planda tutarak anlatan edebiyat türüdür. Kur'an'daki kıssalar, meydana gelmiş olayları anlattığı için "gerçek kıssa"lardır: "*İşte (İsa hakkındaki) 'gerçek kıssa' (el-kasasul-hakku) budur.*"⁸³⁵ Kıssanın gerçek olmayan bir türü vardır ki, buna hikâye denir. Kıssa denilebilecek hikâyeler nâdir olur. Bir haber veya hikâyenin kıssa olabilmesi için, yaşanmış ve kaleme alınmış bir özelliği olması gerekir.

Kur'an, kıssaların gerçeğini anlattığı, yani tarihte meydana gelmiş olanlarını anlattığı için ondaki kıssalara hikâye denilmez. Çünkü hikâye; meydana gelmemiş fakat vukua gelmesi muhtemel olayları temsil yoluyla anlatır. Kur'an'ın anlattığı kıssalar ise, bazı müsteşriklerin iddia ettiği gibi, tarihî hakikatlerle ilgisi olmayan, sırf öğüt vermek maksadıyla söylenmiş hikâyeler değildir. Kur'an'ın anlattığı kıssalar tarihî hakikatler, geçmişlerin haberleridir: "*Böylece sana geçmişlerin haberlerinden bir miktar anlatıyoruz. Gerçekten sana katımızdan bir zikir (ibret verici olayları taşıyan bir ki-*

833 18/Kehf, 64

834 28/Kasas, 11

835 3/Âl-i İmrân, 62

tap) verdik.”⁸³⁶; “Biz sana onların haberlerini gerçek olarak anlatıyoruz. Onlar Rablerine inanmış gençlerdi. Biz de onların hidâyetlerini arttırmıştık.”⁸³⁷

Kur’an’ın bu ifâdeleri, hem okuma-yazma bilmeyen, dolayısıyla eski kitapları okuyup da içindekileri öğrenmesi mümkün olmayan ümmî Peygamber’in bir mucizesi, hem de Kur’an’a *eskilerin masalları: Esâtîru’l evvelîn*⁸³⁸ diyen müşriklere bir cevaptır. Çünkü Kur’an eskilerin masallarını değil, geçmişlerin gerçek haberlerini, tarihlerini anlatır.

Kur’an Kıssaları

Kur’an, insanları doğru yola iletmek için gönderilmiştir. Bunun için de hikmet ve güzel öğüt metodunu kullanmaktadır. Yaşanmış olayları etkili bir üslûpla anlatmış, bunu yaparken, benzer olayların insanların başına her zaman gelebileceğini vurgulayarak dersler çıkarılmasını istemiştir.

Kur’an, muttakiler için bir öğüt ve insanlar için bir açıklama (beyan) dır: “Bu (Kur’an) insanlara bir açıklama, (Allah’tan) korkanlara yol gösterme ve öğüttür.”⁸³⁹ “(Ey Muhammed,) Sen hikmetle, güzel öğütte Rabbinin yoluna çağır ve anlarla en güzel şekilde mücâdele et. Çünkü Rabbin, yolundan sapanları, en iyi bilen O’dur ve O, yola gelenleri de en iyi bilendir.”⁸⁴⁰

Kur’an’ın metod olarak kullandığı beyan, öğüt ve hikmet unsurları kısada bir araya gelmiş bulunmaktadır. Kur’an’ın içine aldığı beş konu (iman, ibâdet, muâmelât, ukûbât, ahlâk ve kıssalar) dan kapsam itibarıyla en geniş olanı ahlâk ve kıssalardır. Gerçekten de, peygamberlerin gönderiliş gayesi imanlı ve ahlâklı insanlar yetiştirmek olduğu için Kur’ân-ı Kerim’in yarısına yakın bölümü, insanlara ders ve ibret olmak üzere anlatılan geçmiş peygamberlerin ve milletlerin kıssalarıdır. Kıssanın insan eğitiminde büyük rolü vardır. Geçmiş insanların başından geçen olayları ve sebeplerini anlatmak, bugünün insanına da yol gösterir, ders verir. Çünkü insan, yaratılışı, eğilimleri ve zaafılarıyla aynı insandır. Tarihte yaşamış insanlar ve milletler için sözkonusu olan, bugünün insanı için de sözkonusudur. Meselâ; inkâr-

836 20/Tâhâ, 99

837 18/Kehf, 13

838 68/Kalem, 15

839 3/Âl-i İmrân, 138

840 16/Nahl, 125

cıların ve zâlimlerin acı sonları Kur'an'da, Firavun ve ordusunun denizde boğulmasına yol açan zulümleri anlatılmak sûretiyle gözler önüne serilir. Yine sıkıntılara göğüs gererek, Allah'a olan iman ve tevekkülünü kaybetmeyen kimselerin, sonuçta büyük mertebelere ulaşacakları ve sabırlarının mükâfatını görecekları Hz. Yûsuf kıssasında en güzel şekilde anlatılır.

Kur'an'da geçen kıssalarda esas gâye; "tarihî bilgi vermek olmadığı için, yer ve zaman belirtilerek teferruata girilmez. Esas gâye: "çeşitli toplumların tarihlerindeki birtakım özellikleri belirtmek, diğer peygamberlerin hayatında, Hz. Muhammed'in hayatında karşılaştığı olaylara benzeyen hâdiseleri açıklamak, hak ve hakikatin daima galebe çaldığını, daima üstün geldiğini göstermek; Peygamber'e ve mü'minlere teselli vermek, her peygamberin karşılaşmış olduğu muhâlefetin eninde sonunda yıkıldığını ve eridiğini tarihî misallerle tesbit ederek mü'minlerin azmini kuvvetlendirmektir."⁸⁴¹ **Kur'an kıssaları;** peygamber kıssaları ve geçmişlerin haberleri diye iki kısımdan meydana gelir.

Peygamber Kıssaları: Kur'an'da peygamberlerden yirmi beş veya yirmi sekizinin hayatları hakkında yeterli mâlûmat verilmiştir. Kur'an'da "Peygamber kıssaları" ifâdesi değil, "peygamberlerin haberleri: Enbâu'r-rusul" tâbiri geçer: *"Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini sağlamlaştıracak her şeyi sana anlatıyoruz (ki kavminden gördüğün haksız davranışlara karşı kalbin kuvvet bulsun, ruhun açılsın). Bunda da sana hak ve inananlar için bir öğüt ve ibret gelmiştir"*⁸⁴²

Kur'an'da Hz. Âdem, Nuh, Hûd, Sâlih, İbrâhim, İsmâil, İshak, Lût, Yakub, Yûsuf, Şuayb, Mûsâ, Dâvud, Süleyman, İdris, Lokman, Zü'l-kıfîl, İlyas, Üzeyr, Eyyub, Yûnus, Zekerîyyâ, Yahyâ, İsa, Muhammed (s.a.s)'in kıssaları geçmektedir.

Geçmişlerin Haberleri: Kur'an'da 'geçmişlerin haberleri'⁸⁴³ ifâdesiyle; Zülkarneyn, Ashâbu'l-Kehf, Ashâbü'l-Uhdûd, Ashâbü'l-Fîl, Ashâbu'r-Ress, Ashâbü'l-Eyke, Âd, Semûd, Lût, Nuh kavimleri kastedilir. Ayrıca İsrâ, Hicret, Bedr, Uhud, Benû Nâdir, Ahzâb, Mekke Fethi, Huneyn Gazvesi, İfk Hâdisesi, münâfıklara ait kıssalar yer almaktadır. Genellikle muharref Tevrat

841 Mehmed Sofuoğlu, Tefsire Giriş, s. 97

842 11/Hûd, 120

843 20/Tâhâ, 99

ve İncil’de nakledilen Yahûdi-Hristiyan kültürüne âit kıssalara **İsrâiliyyat** adı verilir. Kur’an geçmiş milletlere âit haberlerin doğru olanlarını içine aldığı için, doğru olup olmadığı bilinmeyen, çoğu zaman uydurma olan bu gibi rivâyetlere ihtiyaç kalmamıştır.

Kur’an’da “en güzel kıssa” (ahsenü’l-kasas) olarak anlatılan Hz. Yûsuf’un kıssasında çok yönlü dersler vardır: Sabır ve sıkıntılara katlanmanın büyük mükâfatı, Allah’tan hiçbir zaman ümit kesmemek, nefsin ve şeytanın kötü isteklerine uymayarak Allah’a bağlanmak, bilmeyerek kötülük yapanları affederek onlara güzel ahlâk dersi vermek, üzerine aldığı görevi en iyi şekilde yerine getirerek güvenilir olduğunu isbat etmek, emânete hiyânet etmemek ve üzerinde hakkı olanların hakkını gözetmek.

Eğitim ve Öğretim Aracı Olarak Kıssa: Çocukların ve gençlerin eğitiminde tarihî, dinî ve ahlâkî kıssaların büyük bir önemi vardır. Gerçek veya gerçekleşmesi muhtemel olayları canlı bir dille, edebî bir üslûpla tasvir etmek, okuyanlar üzerinde büyük bir etki bırakır. Kötülüklerin ve ahlâksızlıkların korkunç neticeleri, en güzel şekilde hikâyeye üslûbuyla anlatılır ve insanlar bu yolla kötülüklerden sakındırılır. İyi işler ve güzel ahlâklıkların örnek davranışları da hikâyeye yoluyla etkili bir biçimde aktarılarak gençler bu iyi hareket ve davranışlara teşvik edilir.

İslâm’ı insanlara sevdirmek için kıssa ve menkıbelerden büyük ölçüde yararlanılmıştır. Eğitim maksadıyla bu çeşit ahlâkî hikâyelerin anlatılmasında bir sakınca yoksa da, Kur’an ve Sünnet’te bir dayanağı olmayan bir şeyi teşvik etmek veya yasaklamak için, dinî bir hüviyet vererek hikâyeye uydurmak yasaktır. Kıssanın insanlar üzerinde bıraktığı tesiri kötüye kullanarak, şahsî çıkarları için hikâyeye uyduran ve nakleden kıssacı (kassâs)lara tarihte rastlanmıştır.⁸⁴⁴

Allah, muhâtaplarına tevhid ve ahlâk ilkelerini, tarihin kanunlarını anlatıp öğretirken, pedagojik açıdan çok önemli bir metod kullanmıştır. Bu da tarihte yaşanan hâdiseleri, dinî ve ahlâkî bir muhtevayla insanların önüne koyan kıssalar yoluyla anlatımdır.

844 Halit Ünal, Şamil İslâm Ansiklopedisi, c. 3, s. 363-364

Kıssa kelimesinin iştikak ettiği kökün anlamlarından biri, herhangi bir hâdiseyi veya bir haberi bildirmek ve nakletmektir.⁸⁴⁵ Bu mânâ ile alâkalı olarak önceki toplulukların, şahısların, nebî ve rasullerin yanında; başından geçen hâdiseleri anlatan Kur'an birimlerine de kıssa denir.⁸⁴⁶

Kur'an-ı Kerim'de, geçmiş peygamberler ve milletlere dâir kıssalar yer almaktadır. Ayrıca Rasûlullah'ın zamanında meydana gelen Hicret, Uhud, Mekke'nin Fethi, İfk Hâdisesi ve benzeri olaylar da Kur'an'da anlatılmıştır. "Kasasul-Kur'an" adını alan tüm bu olayların zikredilmesindeki maksat insanların ibret almalarını sağlamaktır. Yoksa tarihî bir olayın anlatılıp tesbit edilmesi gâye edinilmemiştir. Nitekim kıssaların bazıları birkaç kere tekrar edilmiştir. Bu tekrarlarla ahlâk ve terbiye ilkelerinin pekiştirilmesi hedeflenmiştir. Çünkü kıssalarda, daha önceki dönemlerde doğru yol üzerinde bulunan kimselere mükâfat verildiği, kötü ve yanlış yoldakilerin de cezalandırıldığı bildirilip öğretilmiştir. Bu arada geçmiş peygamberlerin ve toplumların başına gelenler anlatılmış ve sonunda hakkın gâlip geldiği açıklanmıştır. *"Sana elçilerin haberlerinden -kalbini sağlamlaştıracak- doğru haberler aktarıyoruz. Bunda sana hak ve mü'minlere bir öğüt ve uyarı gelmiştir."*⁸⁴⁷

Kur'an-ı Kerim'deki kıssalarda bir yandan müslümanların azimleri kuvvetlendirilirken öte yandan az sözle çok bilgi ve sonuç alma imkânı sağlanmıştır. Birçok sûrede ortaya konulan ibret sahneleriyle, kütüphaneler dolusu tarih kitabı okumaktan daha faydalı bilgi ve belgeler kazandırılmıştır. Ayrıca daha önce nakledilen birçok gerçek dışı motiflerle doldurulan olaylar en ciddi ve doğru şekliyle anlatılarak insan düşüncesi hayal ve masal dünyasından uzaklaştırılarak gerçeğin aydınlığına götürülmüştür. Kur'an-ı Kerim'de en veciz ve en güzel şekilde anlatılan ve gözlerimizin önüne canlı tablolar halinde serilen kıssaların bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:

1) Âdem ile melekler ve İblis, Âdem ile Havva, Âdem ve iki oğlu (Hâbil ve Kabil) hâdisesi,

2) Nuh, Hûd, Sâlih, Şuayb, Eyyub (a.s.)'un hayatı ve tevhid mücâdelesini,

845 İbn Manzur, Lisânu'l-Arab, 3/102

846 Halis Albayrak, Tefsir Usulü, 47

847 11/Hûd, 120

- 3) Lokman (a.s.)'ın oğluna yaptığı öğütler,
- 4) İbrâhim (a.s.) ve oğulları'nın kıssası, Kâbe'nin temellerinin yükseltilmesi, İsmail'in kurban edilmesi hâdisesi,
- 5) Yusuf (a.s.)'a karşı kardeşlerinin kıskançlığı ve onu kuyuya atmaları, Yusuf ile Aziz'in karısı arasında geçen hâdise, Yusuf'un hapse girmesi, kardeşleriyle görüşmesi,
- 6) Mûsâ (a.s.)'nın rasullüğünden önceki hayatı, risâleti, mûcizeleri, Firavun'un inadı, İsrailoğullarının Mısır'dan çıkması, Bakara ve Hızır (diye bilinen, kendisine rahmet ve ilim verilen kul) kıssası,
- 7) Dâvud ve Süleyman (a.s.)'ın kıssası, Süleyman ve Belkıs,
- 8) İsa (a.s.)'nın doğumu, risâleti, sofrası,
- 9) İsrail oğulları, Zülkarneyn, Ashâb-ı Kehf, Ashâb-ı Uhdûd, Ashâb-ı Fil,
- 10) İsrâ, Hicret, Bedir, Uhud, Benî Nadir, Ahzab, Mekke Fethi, Huneyn Gazvesi, İfk Hâdisesi ve münâfıklara âit kıssalar.⁸⁴⁸

Kur'an'da peygamber kıssaları yanında, başka insan ve topluluklarla ilgili kıssalar da vardır. Bunları şu şekilde tasnif edebiliriz:

Kur'an'da Kıssaları Anlatılan (Peygamberler Dışındaki) İnsan ve Topluluklar:

İsrailoğulları (yahûdiler), hristiyanlar, sâbiiler, Semud toplumu, Lût kavmi, Medyen halkı, Ress halkı, bir kasaba halkı, Yesrib halkı, Hicr halkı, Âd halkı, bedevîler, Medine halkı, Tubba kavmi, Hz. Mûsâ'nın kavmi, Yunus kavmi, Hz. İbrâhim ve onunla birlikte olanlar, ikiden biri (Hz. Muhammed (s.a.s.)'in arkadaşı), Hz. Mûsâ'nın yardımcısı, ilim sahibi bir kişi, Hz. Mûsâ ve kadınlar, Tâlût ve topluluğu, Câlût ve ordusu, Ashâb-ı Kehf, Rakim ehli, Ye'cûc v Me'cûc, bağ sahipleri, Hz. Yusuf'un zindan arkadaşları, Hz. Yusuf'un kardeşleri, Firavun ailesinden imanını gizleyen adam, Hz.

848 İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s. 171-172; Ali Turgut, Tefsir Usûlü ve Kaynakları, s. 176-177

Nuh'un ve Hz. Lût'un eşleri, şehir halkının üç elçisi, on iki güvenilir gözetleyici, Hz. Nuh'un oğlu, Hz. İbrâhim'in babası Âzer, Hz. Mûsâ'nın annesi ve kızkardeşi, Hz. Lût'un ailesi ve karısı, Hz. Âdem'in iki oğlu, Hz. Muhammed (s.a.s.)'in eşleri, İmran ailesi, Firavun ve önde gelen çevresi, sihirbazlar, büyücüler, Firavun ve orduları, Karun, Hâmân, Firavun, Firavun ailesi, Hz. Mûsâ'dan sonra İsrailoğuları'nın önde gelenleri, Firavun'un eşi, Ebû Leheb ve karısı, Mısırlı aziz ve karısı, müstazaflar-müstekbirler, Zü'lkarneyn, Zeyd, Sâmîrî, Üzeyr, Sebe melîkesi, bahçe sahipleri.

Kur'an'daki kıssaların tarihî gerçekleri yansıtan ibret levhaları olduğuna inanıp bunların sebepleri üzerine düşünerek hayata müsbet yön vermeye çalışmalıyız.

Kur'an'da anlatılan kıssalar en doğru kıssalardır. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Allah'tan daha doğru sözlü kimdir?"*⁸⁴⁹ Bu ise, Kur'an kıssalarının vâkıa ile eksiksiz bir uyum göstermesinden ileri gelmektedir.

Yine en güzel kıssalar da Kur'an kıssalarıdır. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle, sana en güzel kıssaları anlatıyoruz."*⁸⁵⁰ Çünkü Kur'an kıssaları belâğatta mükemmellik ve anlamda üstünlük derecelerinin en yücesini kapsamaktadır.

En faydalı kıssalar da Kur'an kıssalarıdır. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun ki onların kıssalarında olgun akıl sahipleri için bir ibret vardır."*⁸⁵¹ Çünkü Kur'an kıssalarının kalplerin ıslâhı, amellerin ve ahlâkın düzeltilmesi üzerinde güçlü bir tesiri vardır.

Yukarıda bazı ayrıntılı örnekleri görülen Kur'an kıssaları, özetle üç kısma ayrılır:

Bir kısmı peygamberler; onların kendilerine iman edenlerle ve onları inkâr eden kâfirlerle, başlarından geçen olaylarla ilgilidir.

Bir diğer kısım başlarından ibretli olaylar geçen fertler ve çeşitli gruplarla alâkalıdır. Yüce Allah onların bu kıssalarını bize nakletmiştir. Meryem ve Lokman kıssaları ile duvarları çatıları üstüne yıkılmış bomboş bir kasaba

849 4/Nisâ, 87

850 12/Yusuf, 3

851 12/Yusuf, 111

yanından geçen kimsenin kıssası,⁸⁵² Zükarneyn, Karun, Ashâb-ı kehf, Ashâb-ı fil, Ashâb-ı uhdüdd ve benzer kıssalar gibi. Bir üçüncü kısım da Peygamber (s.a.s.) döneminde meydana gelmiş birtakım olaylar ve kimselerle ilgilidir. Bedir, Uhud ve Ahzab gazveleri, Kureyza oğulları, Nadir oğulları gazveleri, Zeyd b. Hârise, Ebû Leheb ve başka kimselere âit kıssalar gibi.

Tebliğ Sürecinde Kur'an Kıssaları

Kur'an-ı Kerim'in anlatım tekniklerinden biri de kıssalar yoluyla olanıdır. Kıssalar muhâtaplara birer örnek ve ibret olarak anlatılır. Muhâtapların bu kıssalardan dersler alması istenir. *"Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini (tatmin ve) teskin edeceğimiz bir haberi sana kıssa ediyoruz/anlatıyoruz. Bunda sana hak, mü'minlere de bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir."*⁸⁵³

Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'in yaklaşık yarısına yakınına oluşturan kıssaları sırf tarihî bir olay/anlatı olarak vahyetmemiştir. Yusuf (a.s.) kıssası hâricinde tüm ayrıntılarına kadar aynı sûre içerisinde anlatılan başka bir kıssa yoktur. Bir sûre içerisinde anlatılan bir bölüm diğer sûrelerde anlatılmamış olabilir. Aynı kıssanın o bölümünün başka sûre içerisinde değişik varyantlarla anlatıldığını görebiliriz. Bütün bu anlatım teknikleri Allah'ın, kıssaları bize, sırf kronolojik, tarihî bir biçimde anlatma arzusunda olmadığını gösterir. Kıssaların anlatımından Allah'ın o anda insanlara vermek istediği mesajların ön planda tutulduğunu görüyoruz.

Dolayısıyla Kur'an kıssalarının amacı tarih anlatmak değildir. Amaç geçmişte yaşanmış olayları ve kişileri örnek göstererek o anda yaşayanlar ve kıyâmete kadar yine aynı olayları yaşayabilecek diğer insanlara ibretler vermektir. *"Allah'ın sünnetinde/kanununda bir değişme bulamazsın."*⁸⁵⁴

Kur'an'ın iniş sürecinde; Rasûlullah ve sahâbe bu kıssalardan ne anlıyordu? Acaba Rasûlullah ve ashâb, bugünün muhâtapları bizler gibi kıssaların tarihî, edebî, sosyolojik, pedagojik yönlerini araştırıp öyle mi hayata aktarıyorlardı? Yoksa kıssaların özel olduğunu mu kabul ediyorlardı?

852 bk. 2/Bakara, 259

853 11/Hûd, 120

854 35/Fâtur, 43

Mekke dönemi, müslümanların harıl harıl İslâm'ı tebliğ etmeye çalıştıkları bir dönemdir. Karşılarında ana ve babalarından tutun, âilelerinden kabile bireylerine kadar herkes vardır. Mü'minler İslâm'ı bu insanlara anlatmaya çalışırken Allah onlara, daha önce yaşayanlardan bir örnek verir. Bu örnek, aynı zamanda müşriklerle beraber hepsinin atası olan İbrâhim'in (a.s.) kıssasıdır. Hem tebliğ edenler hem de edilenler için öğüt ve ibret numûnesi... Aynı örnek bizler ve kıyâmete kadarki tüm muhâtaplar için de geçerlidir.

Tanrı ve evren üzerine sorular ve düşüncelerle başlayan bir tefekkür sonunda gerçeği, "Allah'ı bularak bu inancını diğer insanlara en başta babasına anlatmaya, onları düştükleri yanlıştan kurtarmaya çabalayan Hz. İbrâhim, Allah'ın tüm insanlara sunduğu öğüt ve ibret anıtıdır. Oysa günümüzde İbrâhim'in (a.s.) kıssasının Nemrud'un onu ateşe atması ve Hz. İbrâhim'in oğlunu kurban etmesi hâricinde diğer anlatılanlar geri plana itilmiş; "Nemrud", "kurban" gibi rumuzlarla anılır olmuştur.

Müslüman ve müşrikler arasındaki mücâdele uzadıkça müşrikler müslümanları yoğun bir işkence ve baskı altına alırlar. İman edenler, bunalmaya, endişeye düşmeye başlamışlardır. Bu çaresizlik ve ıstırap içerisinde Allah'tan yardım dilemektedirler. Bu esnâda Allah Nûh'un (a.s.) kıssasını vahyeder. Bu kıssa nâzil olunca Müslümanların tavrı ne olmuştur? Nûh'un (a.s.) gemisinin ebatlarıyla mı uğraşmışlardır? Gemiye bindirilen hayvanların hangileri olduğu üzerinde mi kafa yormuşlardır? Yoksa Tûfan'ın tüm dünyayı mı, yoksa Nûh'un (a.s.) yaşadığı kavmi mi kapladığını bulmaya çalışmışlardır? Allah Nûh kıssasını bu düşüncelerin cevabı için mi indirmiştir?

Oysa Allah, Nûh'un kıssasını vahyetmekle, Mekkeli müslümanlara şu mesajları vermek istemiştir. Nûh (a.s.) gece-gündüz durmaksızın açık ve gizli olarak insanları İslâm'a dâvet etmiştir. *"Gece gündüz çağırdım onları, açıkça da söyledim gizlice de."*⁸⁵⁵

Müşriklerin, Nûh'un (a.s.) mü'minleri etrafından kovmasını, dâvâdan vazgeçmesini, buna karşılık olarak Nûh'a (a.s.) büyük ödüller vereceklerini vaat etmelerine karşılık o; Allah'ın dinini tebliğ etmeye devam etmiştir.

“Benim ücretim Allah’a âittir.”⁸⁵⁶ Nûh (a.s.) bütün baskı ve eziyetlere rağmen tebliğin gidişâtını Rabbine havâle etmiştir. “Rabbim, beni yalanlamalarına karşı bana yardım et.”⁸⁵⁷; “Benimle onların arasında Sen hüküm ver.”⁸⁵⁸

Nûh kıssasının inişi, müşriklerin baskı ve eziyetlerinden yılan Mekke’li müslümanlara Nûh’u (a.s.) örnek alarak tebliğde gevşememelerini, sebat etmelerini öğütlemiş oluyordu. Tabii ki daha sonra kıyâmete kadar Kur’an’a muhâtap tüm insanlara da bir ibret ve öğüt olacaktı.

Günümüzde ise Nûh (a.s.) kıssası okunduğunda birçok kimse Kur’an’ın muhâtapları Mekke’li müslümlar gibi ibret almaktansa, Nuh’un gemisiyle, içine binen hayvanların nitelikleriyle, Tufan’ın nasıl olduğu gibi tarihî bilgilerle uğraşmaktadırlar. Yunus, Yusuf, Eyyub ve Süleyman kıssaları gibi diğer kıssalar da aynı kaderi paylaşmaktadırlar ne yazık ki...

Bazıları kıssalarla ilgili konular gündeme getirildiğinde “ne gereği var bunların üzerinde durmaya” gibi düşünceler içerisindeyler. “Biz bunları aştık, daha önemli konulara bakalım!” dercesine kayıtsız kalmaya çalışmaktadırlar. Hâlbuki rasüllerin kıssalarında görülen ortak noktalardan biri de vahyin iniş dönemi esnâsında müslümanların müşriklere karşı verdikleri tebliğ mücadelesidir. Mekke’nin ilk dönemlerinden itibaren inen kıssaların tebliğ eylemindeki konumunu değerlendiremeyen müslümanlar tebliği neye göre ve nasıl yürüteceklerdir?

Kâfirlerin baskısını görünce Nûh (a.s.) gibi mi olacaklar, yoksa “Allah kimseye gücünün üstünde bir şey yüklemeyiz” deyip, kendi gücünün neye yeteceğini denemeye bile gerek görmeyerek sadece çoluk-çocuğunun rızasını kazanmaya mı çalışacaklardır? Ya da, “devir değişti, insanlar bozuldu; kimseye din-min anlatılmaz” deyip, yanlış bir ictihadda bulunarak kavmini terk eden Yunus (a.s.) gibi toplumu terk mi edecekler? Ya da kırk gün kırk zeytinle inzivâya çekilip toplumun belâlarından kaçtıklarını söyleyenlere alkış mı tutacaklar?

Şayet ders alırlarsa Yunus kıssası onlara ibret olacaktır. Çünkü Yunus (a.s.) kavmine kızarak Allah’tan bir emir almadığı halde çeker gider, düşün-

856 11/Hûd, 29

857 23/Mü’minûn, 25

858 26/Şuarâ, 118

cesine göre o kavim artık ıslah olamazdı. “O öfkelenip giderken kendisini sıkıntıya sokmayacağımızı sanmıştı.”⁸⁵⁹ Ancak düşündüğü gibi olmadı. Allah, bu hatasına karşılık verdiği cezâdan sonra onu tekrar elçi olarak kavmine yolladı. Yunus’un (a.s.) kavmi daha sonra iman etti. “Sonunda ona inandılar.”⁸⁶⁰ Böylece müslümanların tebliğ eyleminde sonucu Allah’a bırakmalarını, gevşememelerini, Yunus (a.s.) kıssası vâsıtasıyla Mekkeli müslümanlara öğütlemiş oluyordu. Tabii daha sonrakilere de, bize de...

Ancak sonra gelenlerin birçoğu bu mesajları alacakları yerde, Yunus’un (a.s.) balığın karnına nasıl sığıldığı, “yaktin”in nasıl bir ağaç olduğu üzerinde fikir yarıştırmakla meşgul olmuşlardır.

Görülüyor ki Kur’an’daki kıssalar yaşadığımız hayatla o kadar iç içedirler ki, onları anlamadan, ne yapacağımız hareketlerin, ne de bu hareketlerin karşılığı olarak gelecek sonuçları iyi değerlendirmemiz mümkün olacaktır.

Kıssalara tarih gözüyle bakmak, ya da onların yaşayan şahıslara özel, onlarla sınırlı olduğu şeklinde bir kabul, Kur’an’ın yeterince özümсенmediğinin bir göstergesi olacaktır. Kur’an’da Yusuf (a.s.) kıssası, onun hayatını anlatmak için midir? Süleyman (a.s.)’la Sebe melikesi arasında diyalog, Sebe kraliçesi gibi bir yöneticiye Allah’ın dininin tebliğ edilmesi örnekliği değil midir? Peygamberimiz’in diğer kavimlerin krallarına yaptığı İslâm’a dâvete örneklik teşkil etmemiş midir?

Mûsâ (a.s.), İsa (a.s.) ve diğer rasullerin kıssaları bize yaşadığımız anın ve gelecekte bunlara karşılık yaşayacağımız olayların ipuçlarını verir, yol gösterir. İslâmî mücâdelede yöntem sorunlarımıza cevaplar verir. Karşılaşacağımız soruları, atılacak çamur ve iftiraları bildirir. Kâfirlerin takınacakları tutumlar ve bunlara karşı alınacak tedbirler hakkında bizleri uyarır.

Öyleyse; tûfan, gemi, balık, taht, cin, köşk, yaktin, dâbbe vs. gibi tâlî meselelerle uğraşıp, kıssalardaki ana mesajları gözden kaçırmayalım. Kıssalardaki kapalı meseleleri ancak Kur’an’ın bildirdiği gayb bilgisinin sınırları içerisinde mütâlaa etmeli, bu meselelerin “kıssacılık” veya “İsrâiliyât”-tan kaynaklanan mevzû haberlerle yorumlanması cihetine gitmemeliyiz. Özellikle kıssaları tarihî ayrıntılara hapsederek vakit geçirmeyelim; zira

859 21/Enbiyâ, 87

860 37/Sâffât, 148

biliyoruz ki, bu tür bir çaba bize hak nâmına hiçbir şey kazandırmayacağı gibi, yaptığımız iş “gaybı taşlamak”tan öte bir şey olmayacaktır. Birer tebliğci olan/olması gereken bizler, bu gerçeklerin ışığında tekrar kıssaları okuyalım. Okuduklarımızı Kur’an bütünlüğü içerisinde ele alarak değerlendirelim.⁸⁶¹

Kur’ân-ı Kerim’de Anlatılan Kıssaların Hikmetleri

Kur’ân-ı Kerim’deki kıssaların oldukça büyük, pekçok hikmetleri vardır. Bunların bazıları şunlardır:

1. Yüce Allah’ın bu kıssaların ihtivâ ettiği hikmeti açıklaması. Çünkü Yüce Allah: *“Andolsun onlara kendisinde alıkoyucu özelliği olan haberler gelmiştir.”*⁸⁶² buyurmaktadır.

2. Yalanlayanları cezâlandırmak sûretiyle Yüce Allah’ın adâletinin açıklanması. Allah Teâlâ yalanlayıcılar hakkında: *“Biz onlara zulmetmedik; Fakat onlar kendi nefislerine zulmettiler. Rabbinin emri gelince Allah’ı bırakıp da tapındıkları ilâhları onlara bir fayda sağlamadı.”*⁸⁶³ diye buyurmaktadır.

3. Mü’minleri mükâfatlandırmak sûretiyle Allah’ın lutfunun açıklanması. Allah: *“Biz üzerlerine ufak taş yağdıran bir rüzgâr gönderdik. Lût’un ailesi müstesnâ. Onları seher vaktinde kurtardık. Tarafımızdan bir nimet olmak üzere (bunu yaptık). İşte şükredenleri Biz böyle mükâfatlandırırız.”*⁸⁶⁴ diye buyurmaktadır.

4. Peygamber (s.a.s.)’in, yalanlayıcıların kendisine yaptıklarına karşı tesselli edilmesi. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *“Eğer seni yalanlıyorlarsa, onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Peygamberleri onlara apaçık delillerle (mucizelerle), sahifelerle ve nur saçan kitaplarla gelmişti. Sonra kâfir olanları yakaladım. Şimdi onlara azâbım nasıldır!?”*⁸⁶⁵

861 Cengiz Duman, Tebliğ Sürecinde Kur’an Kıssaları, Haksöz, sayı 30, Eylül 1993, s. 28-29

862 54/Kamer, 4

863 11/Hûd, 101

864 54/Kamer, 34-35

865 35/Fâtur, 25-26

5. Mü'minleri iman üzere sebat etmeleri ve imanlarını arttırmaları için teşvik etmek. Çünkü mü'minler kendilerinden önce yaşayan mü'minlerin kurtulduklarını ve cihad ile emrolunanların İlâhî yardıma mazhar olarak zafere eriştiklerini bu kıssalarla öğrenmiş bulunuyorlardı. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *“Biz de duâsını kabul edip, kendisini gamdan kurtarmıştık. Biz mü'minleri işte böyle kurtarıyoruz.”*⁸⁶⁶; *“Andolsun ki Biz senden önce kavimlerine rasûller gönderdik, onlar da kavimlerine açık açık delillerle geldiler. Biz günahkârlardan intikam aldık. Mü'minlere yardım etmek ise zâten üzerimize bir haktır.”*⁸⁶⁷

6. Kâfirleri küfürlerini sürdürmekten sakındırmak. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *“Acaba onlar yeryüzünde gezip kendilerinden öncekilerin âkîbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı? Allah onları toptan helâk etmiştir. Kâfirlere de onların (âkîbetlerinin) benzerleri vardır.”*⁸⁶⁸

7. Peygamber (s.a.s.)'in risâletini ispatlama. Çünkü geçmiş ümmetlere dâir haberleri ancak Yüce Allah bilir. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *“Bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Onları bundan evvel ne sen biliyordun, ne de kavmin.”*⁸⁶⁹; *“Sizden öncekilerin Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin ve onlardan sonra Allah'tan başkasının bilmediği kavimlerin haberleri size gelmedi mi?”*⁸⁷⁰

Kur'an'da Kıssalar Yoluyla Verilen Mesaj

Kur'an kıssalarında yer alan geçmiş toplumlar ve eski ümmetlerin hayat tecrübelerinin değerini anlayabilmemiz için şu gerçekleri iyice kavramalı, vicdanlarımızda canlandırmalıyız: Kur'an bu ümmetin yaşayan kitabı, öğüt verici kılavuzu ve içinde hayatına ilişkin dersler okuduğu okuludur. Yüce Allah ilâhi sistemini yeryüzünde gerçekleştirmekle görevlendirdiği ilk müslüman cemaati, bu son derece önemli göreve hazırladıktan sonra Kur'an aracılığı ile sürekli bir eğitime tabi tutmuştur. Bunun yanı sıra yüce Allah Peygamberimizin (salât ve selâm üzerine olsun) vefatından sonra bu

866 21/Enbiyâ, 88

867 30/Rûm, 47

868 47/Muhammed, 10

869 11/Hûd, 49

870 14/İbrâhim, 9

ümmetin bütün kuşaklarını yönlendirmek, eğitmek ve vaad ettiği üzere insanlığa ideal biçimde önderlik etmek hususunda Kur'an-ı Kerim'in canlı ve sürekli bir kılavuz fonksiyonunu yerine getirmesini murad etmiştir. Yalnız bunun için müslüman kuşakların Kur'an'ın gösterdiği yolda yürümeleri, Ona olan sımsıkı bağılıklarını hiç gevşetmeden sürdürmeleri, bir bütün olarak yaşama tarzlarını ondan almaları, diğer bütün yeryüzü kaynaklı sistemlerin câhiliyye sistemleri olması hasebiyle mümin, Kur'an'ın kendine sağladığı bir güvenle onlara aldırış etmeden, tepeden bakabilmelidir.

Bu Kur'an, sadece okunup geçilecek bir söz yığını değildir. Tersine geniş kapsamlı bir kılavuz, bir talimatnamedir. O, pratik hayatın talimatnamesi olduğu kadar aynı zamanda eğitim kılavuzu, eğitim talimatnamesidir. İşte bu gerekçe ile oluşturup, eğitmek üzere geldiği müslüman cemaate, insanlığın geçmişteki hayat deneyimlerini, duygulandırıcı bir üslupla sunuyor. Bu alanda Hz. Âdem'den (a.s.) beri süre gelen iman çağrısının yaşadığı tecrübeler öncelik tanıyor, bu tecrübeleri gerek insan psikolojisine ve gerekse pratik hayata ilişkin türleri ile müslüman ümmetin bütün kuşaklarına bir çeşit yol azığı olarak sunuyor, bu ümmeti bu son derece değerli yol azığı ile ve değişik türde oluşmuş tarihsel birikimle donatırken onun hangi yolu izleyerek yürüyeceğini açık-seçik biçimde öğrenmesini amaçlıyor. İşte, Kur'an'da bu kadar çok sayıda, bu kadar çeşitli ve bu denli canlı, somut mesaj sunan kıssa ile karşılaşmamızın nedeni budur. Bu kıssaların en sık rastlanan türü İsrailoğulları'na (yahûdilere) ilişkin kıssalardır. Bunun birçok sebebi vardır. Bunlardan birkaç tanesini belirtelim:

Yüce Allah bu ümmetin kimi kuşaklarının vaktiyle İsrailoğulları'nın geçirdikleri tarih dönemlerinin benzerlerini yaşayacaklarını, bu kuşakların, dinlerine ve inançlarına karşı eski yahûdilerin tavırlarına benzer tavırlar takınacaklarını bildiği için yollarında karşılaşacakları tökezleme noktalarını, kendilerine yahûdi tarihinin olaylarında somutlaşmış örnekler halinde sunmuştur. Böylece bu kuşaklar yolları boyunca karşılaşacakları bu tökezleme noktalarına ayak kaptırmadan, ya da onlara saplanıp kalmadan önce bizzat Yüce Allah'ın, önlere tuttuğu bu tarih aynasında yüzlerini görerek öğüt ve ibret alabilecektir.

Bu Kur'an, müslüman ümmetin kuşakları tarafından dikkatle okunmalı, bilinçli bir şekilde algılanmalıdır. Bu Kur'an, günümüzün meselelerini çözmek ve geleceğe uzanan yolumuzu aydınlatmak üzere sanki şimdi ini-

yormuşçasına canlı direktifler bütünü kabul edilerek üzerinde kafa yorulmalıdır. Yoksa Kur'an sadece âhenkle okunması lâzım gelen bir güzel sözler manzûmesi ya da bir daha geri gelmeyecek olan tarihe karışmış gerçeklerin tutanak defteri olarak düşünülmemelidir. Biz bu Kur'an'ı gerek geçmiş gerekse şimdiki hayatımızda birer direktifimiz olsun niyetiyle okumadıkça O'ndan asla yararlanamayız. Tıpkı ilk müslüman cemaat gibi; Onlar Kur'an'ı, o günkü pratik hayatlarının gelişmelerine ilişkin direktifler almak amacı ile okuyorlardı. Kur'an'ı bu bilinçle okuduğumuz takdirde her şeyi onun satırlarında buluruz. O'nun âyetlerinde Kur'an gerçeğini dikkate almak istemeyenlerin hiçbir zaman düşünemeyecekleri, deyim yerindeyse akıllarının ucundan bile geçmeyen nice şaşırtıcı, insanı hayrette bırakan açıklamalar bulacağız. Onun kelimelerinin, cümlelerinin ve direktiflerinin nabzı atan, hareket eden ve yolumuzun kritik dönemeçlerini işaretleyen canlı varlıklar olduklarını göreceğiz. Bu canlı varlıklar bize kimi zaman "şunu yapınız, şunu sakın yapmayınız", kimi yerde "şu düşmanınızdır, şu da dostunuzdur" ve kimi durumlarda da "şurada çok ihtiyatlı olunuz, şurada hazırlıklı olunuz" diyeceklerdir. Bu canlı varlıklar başımıza gelecek her olay, karşımıza çıkacak her gelişme önünde bize uzun, ayrıntılı ve yerli yerinde açıklamalar sunacaklardır. İşte o zaman Kur'an'ın yararlı ve hayat dolu bir gerçek olduğuna dikkat çeken Yüce Allah'ın şu buyruğunun anlamını kavrayabileceğiz: *"Ey müminler, Allah ve Peygamber size hayat verecek gerçeğe çağırdıklarında onlara olumlu karşılık veriniz."*⁸⁷¹

Kur'an mesajı, bir hayat çağrısıdır, sürekli ve yenilenen bir hayata çağrıdır. Onun çağrısı, tarihin eski bir dönemi ile sınırlı bir hayata ilişkin değildir.

Kur'an kıssalarının içerdiği bütün mesajları istesek de tümüyle kavrayamayız. Çünkü tecrübelerimizden de öğrendiğimiz gibi, Kur'an âyetleri kalplere yönelik mesajlarını, kalplerin içinde bulundukları durum ve bu durumların ortaya çıkardığı ihtiyaçlar oranında sunar ve her zaman ihtiyaç oranında mesaj birikimlerini kalplere açar.⁸⁷²

871 8/Enfâl, 24

872 Seyyid Kutub, Fi Zılâli'l Kur'an

Kur'an Kıssalarında Sünnetullah (Değişmeyen İlâhî Yasalar)

Kur'an kıssalarında vurgulanan ya da hikmet olarak çıkarılan toplumlarla ilgili sünnetullah özelliklerini şu maddeler halinde, ana başlıklarıyla sunabiliriz:

I. Toplumların Yapılarıyla İlgili Sünnetullah Özellikleri

- a- İnsan, toplumsal bir varlıktır.
- b- Toplumlar canlı (hayatî) bir yapıya sahiptirler.
- c- Toplumlar yasalara (sünen/sünnetler) sahiptir.
- d- Toplumsal yasalarda değişme olmaz.
- e- Toplumların belirli hayat süreçleri (ecel) vardır.
- f- Toplumlar değişkendirler.
- g- Toplumların gelecekleri kendi davranışlarına bağlıdır.
- h- Bütün toplumlar elçiler aracılığıyla uyarılmıştır.
- ı- Elçi gönderilmeyen toplumlar helâk edilmezler.
- i- Helâk edilen toplumlarca bütün elçiler yalanlanmıştı.
- j- Toplumun önderleri, toplumdan sorumludur.
- k- Toplumların mânevî yönleri maddî yönlerinden önceliklidir.

II. Mü'min Toplumlarla İlgili Sünnetullah Özellikleri

- a- Yeryüzüne mü'min toplumlar hâkim olacaktır.
- b- Allah mü'minlerle beraberdir ve onlara yardım eder.
- c- Allah, dinine yardım edenlere yardım eder.

- d- Mü'minler, kâfir toplumlar helâk edilirken kurtarılırlar.
- e- Mü'min toplumlar, öncekilerin başına gelenlerle deneneceklerdir.
- f- Mü'minler yeryüzünde baskıya mâruz kalırlarsa, hicret etmelidirler.

III. Kâfir toplumlarla ilgili Sünnetullah Özellikleri

- a- Kâfir toplumlar varlıklarını sürdüremezler.
- b- Kâfir toplumlar hemen helâk edilmezler.
- c- Allah kâfir toplumları, belki inanırlar diye sıkıntılar ve bolluklarla imtihan eder.
- d- Kâfir toplumlar inkârdan vazgeçip inanırlarsa Allah affeder.
- e- Azap geldikten sonra kâfirlerin inanması fayda vermez.
- f- Ataları körü körüne taklit etmek, toplumları felâkete götürür.

IV. Bazı Toplumsal Sünnetullah İlkeleri

- a- Allah, kâfirlere karşı mü'minlerin yardımcısıdır.⁸⁷³
- b- İster sâlih bir toplum olsun, ister câhilî bir toplum; Allah, kendi nefislerini, benliklerini değiştirmeyen toplumların konumunu değiştirmez. *"Bir toplum, kendi öz benliğinde olanları değiştirmedikçe, Allah onların durumlarını değiştirmez."*⁸⁷⁴
- c- Bir toplumun niceliği değil; niteliği önemlidir. Kur'an, Tâlut'un az sayıdaki üstün nitelikli kuvvetiyle mü'minlerin, Câlut'un çok sayıdaki nicel açıdan üstün kuvvetini nasıl yendiğini anlatır⁸⁷⁵ ve bu konudaki İlâhî sünnetini hatırlatır: *"Nice az bir topluluk, Allah'ın izniyle nice çok sayıdaki*

873 48/Fetih, 22-23

874 13/Ra'd, 11

875 2/Bakara, 246-252

topluluğa gâlip gelmiştir.”⁸⁷⁶; “Eğer Allah’ın kimi insanları, diğerleriyle def edip yok etmesi olmasaydı, yeryüzü mutlaka fesâda uğrardı.”⁸⁷⁷

d- Allah müstaz’aflardan ve muttakîlerden yanadır: “Biz istiyorduk ki; orada müstaz’aflara lütufta bulunalım; onları imamlar/önderler yapalım ve onları yeryüzünde vârisler kılalım.”⁸⁷⁸; “Zâlimleri mutlaka helâk edeceğiz. Onları yok ettikten sonra yerlerine sizleri yerleştireceğiz. Bu da Allah’a karşı sorumluluk bilinci taşıyanlar ve azap vaadimden korkanlar içindir.”⁸⁷⁹

Kur’ân-ı Kerim, toplumların yıkılış biçimlerini ve kötü sonlarını ortaya koyduğu gibi; onları, bu noktaya getiren sebepleri de açıkça beyan eder. Bu nedenlere ilişkin şu örnekler verilebilir:

a- Zulüm, baskı, haksızlık ve günahlar: “Onlara azâbımız geldiği zaman; ‘biz gerçekten zulmedenlerdendik’ demekten başka itirafları olmadı.”⁸⁸⁰

b. Lüks, israf, fışk ve bozgunculuk içinde olma: “Biz bir ülkeyi yok etmek istediğimiz zaman, oranın bolluktan şımaranlarına emrederiz. Orada bozgunculuk yaparlar.”⁸⁸¹

c. Cinsel sapıklık, aşırılık ve yol kesme: “Gerçekten siz (Lût kavmi), sizden evvel hiçbir kavmin yapmadığı çok kötü işi yapıyorsunuz. Siz erkeklerle yaklaşacak, yol kesecek ve toplantınızda edepsizlik yapıp duracak mısınız?”⁸⁸²

d. Günah, zulüm, refah ve zevke dalma: “zulmedenler, kendilerine verilen refahın peşine düşüp şımarıldılar, mücrimlerden/günahkârlardan oldular.”⁸⁸³

876 2/Bakara, 249

877 2/Bakara, 251

878 28/Kasas, 5

879 14/İbrâhim, 13

880 7/Arâf, 5

881 17/İsrâ, 16

882 29/Ankebût, 28-29

883 6/Enâm, 44

e. İtaatsizlik, nankörlük: “Bu ülkenin halkı, Allah’ın nimetlerine nankörlük etti. Bu yüzden Allah onlara, yaptıklarına karşılık, korku ve açlık elbisesini/ıstırabını tattırdı.”⁸⁸⁴

f. Kitabın (Kur’an’ın) bir kısmına inanıp bir kısmına inanmamak. Bunun cezâsı dünya hayatında rezil olmaktır.⁸⁸⁵

g. Hz. Peygamber’in emrine muhâlefet, fitne/belâ ya da acıklı bir azâbı getirir.⁸⁸⁶

h. Önde gelenlerin ve Sâlihlerin fesâdı önlememeleri.⁸⁸⁷

i. Ekonomik dengesizlik, vurgun ve soygunlar.⁸⁸⁸

Ârâf sûresinin devam eden âyetleri sırasıyla Âd kavminin, Semûd kavminin, Lût kavminin ve Medyen kavminin helâklerini peşi peşine anlatmaktadır.⁸⁸⁹ Sonra şu prensip açıklanmaktadır: “Biz hangi ülkeye bir peygamber gönderdiysek, halkı (peygambere başkaldırmaları ve Bize) yalvarıp yakarsınlar diye mutlaka yoksulluk ve darlıkla sıkımsızdır. Sonra kötülüğü (yoksulluk ve darlığı) değiştirip yerine iyilik (bolluk) getirdik, nihâyet çoğaldılar ve ‘Atalarımıza da böyle darlık ve sevinç dokunmuştu’ (onlar da sıkıntılı ve sevinçli günler geçirmişlerdi) dediler. Biz de onları, hatırlarından geçmediği bir anda ansızın yakaladık.”⁸⁹⁰

Kur’ân-ı Kerim’de Kıssa Kavramı

Kıssa kelimesinin çoğulu olan “kasas” ve türevleri, Kurân-ı Kerim’de toplam 26 yerde geçer.⁸⁹¹ Kıssa kavramına yakın anlamı olan, haber, vâkıa, hâdise anlamına gelen nebe’ ve çoğulu enbâ’ kelimeleri de toplam 29 yerde

884 16/Nahl, 112

885 2/Bakara, 85

886 24/Nûr, 63

887 11/Hûd, 116

888 11/Hûd, 84-86

889 bk. 7/Ârâf, 65-93

890 7/Ârâf, 94-95

891 Kıssa Kelimesinin Çoğulu Kasas ve Türevlerinin Geçtiği Âyet-i Kerimler (Toplam 26 Yerde): 3/Âl-i İmrân, 62; 4/Nisâ, 164, 164; 6/Enâm, 57, 130; 7/Ârâf, 7, 35, 101, 176, 176; 11/Hûd, 100, 120; 12/Yûsuf, 3, 3, 5, 111; 16/Nahl, 118; 18/Kehf, 13, 64; 20/Tâhâ, 99; 27/Neml, 76; 28/Kasas, 11, 25, 25; 40/Mü’min, 78, 78.

kullanılır. Hubr, haber ve ahbâr kelimeleri de toplam 7 yerde zikredilir. Yirmi sekizinci sûrenin ismi de Kasas (Kıssalar) sûresidir.

Kur'an-ı Kerim'de, her haberin gerçekleşeceği bir zamanın olduğu vurgulanır.⁸⁹² Kur'an'ın büyük bir haber olduğu beyan edilir.⁸⁹³

Kur'an, bazı geçmiş olayların ve eskiden yaşayan kimselerin haberlerini anlatır.⁸⁹⁴ Bu haberlere Kur'an, gayb haberleri,⁸⁹⁵ eğer bahsedilen kişiler peygamber ise Peygamber haberleri⁸⁹⁶ der.

Kur'an, peygamberlerin bir kısmının kıssalarını anlatmış, bir kısmının ise anlatmamıştır.⁸⁹⁷

Kur'an-ı Kerim'de kıssa kelimesi geçmez. Aynı kökten gelen, aslında isim olup masdar yerine de kullanılan kıssa kelimesinin çoğulu "kasas" biçiminde ve "kasasnâ", "nekassu", "lem naksus" gibi fiil hallerinde kullanıldığı görülür. Anlam olarak bakıldığında, kelime, peygamberlerin hayat ve mücadeleleri olaylarına verilen bir isim olarak (kasas şeklinde, kıssalar olarak) geçtiği gibi; anlatmak, bir haber veya sözü bildirmek, açıklamak, tâkip etmek, izlemek gibi mânâlarda da pek çok yerde kullanılmaktadır. Bu kelime ve anlatım üslûbu, Kur'an'da geçmiş eserleri, izleri açığa çıkarmak, bu sûretle insanların unutmuş bulundukları veya gâfil oldukları olaylar üzerine dikkatleri yoğunlaştırarak derinden derine tefekkür alanına çıkarma gâyesine dikkat çekmek ister tarzda kullanılır. İşte bundan dolayı da Kur'an "kıssa" kelimesi yerine, ilk bakışta daha uygun gibi sanılan (Arapça) "hikâye" kelimesini kullanmamıştır. Çünkü hikâye kelimesinin lügat anlamı; bir şeyin aynısını ve benzerini getirmek mânâsına gelmektedir. Arapçada ve Türkçede hikâye denilince, ister vuku bulsun, ister (gerçek olabilecek tarzda ama) hayâlî olsun, anlatılan her şeye hikâye denir ki, bu anlam Kur'an kıssalarının mâhiyet ve keyfiyeti ile asla bağdaşmaz. Kur'an kıssalarına hikâye demek doğru değildir.

892 6/Enâm, 67

893 38/Sâd, 67-68, 88

894 20/Tâhâ, 99

895 3/Âl-i İmrân, 44; 11/Hûd, 49

896 11/Hûd, 120

897 4/Nisâ, 164; 6/Enâm, 83-87, 89; 21/Enbiyâ, 48-91; 40/Mü'min, 78

Kur'an-ı Kerim, kıssalar konteksi içerisinde geçmiş tarihî olaylar hakkında kasas kelimesi dışında nebe' (çoğulu enbâ'), asr-ı saâdetde vuku bulan hâdiseler için de haber (çoğulu ahhâr) kelimelerini de kullanmıştır. Ancak kasas kelimesi dışındaki farklı kelimelerle de ifâde edilen Kur'an kıssalarındaki ortak ve değişmeyen nokta, vukuu kesin tarihî olaylar ve haberler olmasıdır. Kıssa kelimesi, günümüzde çağrıştırdığı anlamın ötesinde Arapça'da hayale, tahrife, yanlışla dayanmaksızın gerçek olaylar hakkında kullanılan bir kelimedir. Vukuu kesin olmayan anlatımlar için kullanılan diğer kelimeleri kıssa kavramı yerine kullanmak kesinlikle yanlıştır.

*“Şüphesiz bu, gerçek kıssadır...”*⁸⁹⁸

*“Bir kısım peygamberleri sana daha önce anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık...”*⁸⁹⁹

*“Görmediler mi ki, onlardan önce yeryüzünde size vermediğimiz bütün imkânları kendilerine verdiğimiz, gökten üzerlerine bol bol yağmurlar indirip evlerinin altından ırmaklar akıttığımız nice nesilleri helâk ettik. Biz onları, günahları sebebiyle helâk ettik ve onların ardından başka nesiller yarattık.”*⁹⁰⁰

*“Ve onlara olup bitenleri tam bir ilim ile mutlaka kıssa edeceğiz/anlatacağız; çünkü Biz, onlardan (onların yaptıklarından) uzak değiliz.”*⁹⁰¹

*“İşte o ülkeler -ki, sana onların haberlerinden bir kısmını anlatıyoruz-andolsun ki, peygamberleri onlara apaçık deliller (mûcizeler) getirmişlerdi. Fakat önceden yalanladıkları gerçeklere iman edecek değillerdi. İşte kâfirlerin kalplerini Allah böyle mühürler.”*⁹⁰²

*“...İşte âyetlerimizi yalanlayan kavmin durumu budur. Bu kıssayı anlat, umulur ki düşünür, ibret alırlar.”*⁹⁰³

“Andolsun ki Biz sizden önce, peygamberleri kendilerine mûcizeler getirdiği halde (yalanlayıp) zulmettikleri için nice nesilleri helâk ettik. (Onları

898 3/Âl-i İmrân, 62

899 4/Nisâ, 164

900 6/Enâm, 6

901 7/A'râf, 7

902 7/A'râf, 101

903 7/A'râf, 176

helâk etmeseydik bile) iman edecek değillerdi. İşte Biz suçlu kavimleri böyle cezâlandırırız. Sonra da sizin nasıl davranacağınızı görmemiz için onların ardından sizi yeryüzünde halifeler (onların yerlerine hükümler) kıldık.”

904

“İşte bu, (halkı helâk olmuş) memleketlerin haberlerindendir. Biz onu sana kıssa ediyoruz/anlatıyoruz. Onlardan (bugüne kadar izleri) ayakta kalan da vardır, biçilmiş ekin (gibi yok olan) da vardır.”⁹⁰⁵

“Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini (tatmin ve) teskin edeceğimiz bir haberi sana kıssa ediyoruz/anlatıyoruz. Bunda sana hak, mü'minlere de bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir.”⁹⁰⁶

“(Ey Muhammed!) Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle (geçmiş toplumların haberlerini) en güzel şekilde sana kıssa ediyoruz/anlatıyoruz. Gerçek şu ki; Sen bundan önce (bu haberleri) elbette bilmiyordun.”⁹⁰⁷

“İşte bu, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir”⁹⁰⁸

“Andolsun onların (geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır. (Bu Kur'an) uydurulacak bir söz değildir. Ancak kendinden öncekilerin tasdiki, her şeyin açıklanması, iman eden bir toplum için bir rahmet ve hidâyettir.”⁹⁰⁹

“Onların (Ashâb-ı Kehfin başından geçenleri hak/gerçek olarak kıssa ediyoruz/anlatıyoruz...”⁹¹⁰

“(Rasûlüm!) İşte böylece geçmiştekilerin haberlerinden bir kısmını sana kıssa ediyoruz/anlatıyoruz. Şüphesiz ki, tarafımızdan sana bir zikir (üzerinde düşünmeye ve ibret almaya lâyık olaylara dair haberleri içeren Kur'an) verdik.”⁹¹¹

904 10/Yûnus, 13-14

905 11/Hûd, 100

906 11/Hûd, 120

907 12/Yûsuf, 3

908 12/Yûsuf, 102

909 12/Yûsuf, 111

910 18/Kehf, 13

911 20/Tâhâ, 99

“Andolsun senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana kıssalarını anlattığımız kimseler de var, kıssalarını anlatmadığımız, /durumlarını sana bildirmediğimiz kimseler de var...”⁹¹²

“Andolsun, onlara kötülükten önleyecek nice önemli haberler gelmiştir. Bunlar, gâyesine ulaşan birer hikettir. Fakat peygamberlerin uyarıları fayda vermiyor.”⁹¹³

Kıssacılık ve Kıssacılar

Kıssacılık Ne Zaman Başladı? Halkın terbiyesine katkıda bulunarak dinî duygularını geliştirmek maksadıyla geçmiş milletlerin Kur’ân-ı Kerim’de zikredilen hikâyelerini anlatıp şerheden vâizlere kas (kaas) veya kassâs (çoğulu kussâs) denmektedir.

Rasûl-i Ekrem’in *“Ancak emîr, memur veya hilekâr olanlar kıssa anlatılabilir.”*⁹¹⁴ hadisi, her önüne gelenin kıssacılık yapamayacağını ve bu işin son derece mes’ûliyetli olduğunu ifâde etmektedir. Hz. Peygamber’in kıssa söyleyip söylemediği Enes bin Mâlik’e sorulmuş, o da “Hz. Peygamber kıssa anlatmazdı” diye cevap vermiştir.⁹¹⁵ Abdullah bin Ömer’in “Kıssacılık ne Hz. Peygamber zamanında, ne de Ebû Bekir ve Ömer devirlerinde vardı”⁹¹⁶ demesi de, İslâm’ın ilk devirlerinde kıssacılığın henüz başlamadığını göstermektedir. Yalnız, Hz. Ömer devrinde⁹¹⁷ kıssacılık kapısının zorlanmaya başladığına dâir rivâyetler bulunmaktadır. Ahabdan Temîm ed-Dârî’nin bu mevzûdaki çeşitli müracaatlarını Hz. Ömer reddetmiş ve hatta bir defasında elini boğazına götürüp kesiyormuş gibi yaparak kıssacılığın çok tehlikeli bir meslek olduğunu anlatmak istemiştir.⁹¹⁸ Yine Hz. Ömer, aynı maksatla kendine müracaat eden Hâris bin Muâviye’ye “kıssacının zamanla gurura kapılarak kendini halktan üstün görmeye başlayabileceğini” söyler.⁹¹⁹

912 40/Mü’min, 78

913 54/Kamer, 4-5

914 İbn Mâce, Edeb 40

915 Süyûtî, Tahzîru’l-Havâs, vr. 22a

916 İbn Mâce, Edeb 40

917 h. 13-23/m. 634-643

918 Ali el-Kari, Mevzûât, s. 15

919 Ali el-Kari, Mevzûât, s. 15

Müracaatları ile Hz. Ömer'i bîzâr eden Temîm ed-Dârî'nin sadece cuma günleri "Kur'an okuyarak halka hayrı emredip şerden nehyetmek şartıyla" izin koparabildiği rivâyet edilmektedir.

Diğer taraftan Hasan el-Basrî, kıssacılığın bid'at olduğunu söylerken, İbn Sîrîn de bu bid'atı Hâricîlerin ihdâs ettiğini ifâde etmektedir. Ayrıca fitnenin zuhurundan sonra kıssacığalı Muâviye'nin ihdâs ettiği de söylenmektedir.

Kıssacığın başlangıcı hakkındaki bu değişik rivâyetler, aynı zamanda bu mesleğe ashâb ve tâbiîn büyüklerinin itibar etmediklerini ve bu hususta onların çok titiz davrandıklarını da belirtmektedir. Medinelilerin kıssacısı olarak bilinen İbn Ebî's-Sâibe (II/VII. asır) halkı Kur'ân-ı Kerim'den usan-dırmamak için yalnız cuma günleri ve mahdut sayıda kıssa anlatmasını tavsiye eden Hz. Âişe'nin endişesi meydandadır.⁹²⁰

Bu rivâyetler bize göstermektedir ki, kıssacılık İslâm âlimlerince hüsn-i kabul görmemekle beraber, ilk asırlarda kıssacıların işlediği mevzûlar muayyen idi. Daha sonraları bu belli ölçüler aşılarak, kıssacılık mesleğine küçüklük ve çirkinlik kazandıracak olan ölçüsüz hikâyecilik yoluna girilmiştir.

Kıssacıların Belli Başlı Özellikleri: Emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker vazifesini ifâ etmek ve İslâm büyüklerinin müsaadeleriyle İslâmî esaslar dâhilinde halka nasihat eden iyi niyetli kıssacılar istisnâ bırakılarak, dinî bakımdan herhangi bir endişe duymaksızın kıssacılığı istismar eden pervâsız hikâyecilerin durumları bizi ilgilendirmektedir. Genellikle kıssacılar, İslâmî ilimlerden, özellikle hadis ve rivâyet inceliklerinden haberi olmayan câhil kimselerdir. Zaten bu durumları sebebiyledir ki, hadis âlimleri tarafından daha ilk anda yakalanmış ve teşhir edilmişlerdir. İslâm ruhuna vâkıf olamayışları yüzünden de Kur'ân-ı Kerim'e ters haberler rivâyet etmişlerdir. Suyûtî'nin karşılaştığı böyle bir vâizin (kıssacının) sözleri, onların ilmî hüviyetlerini göstermesi bakımından enteresandır. Suyûtî diyor ki: "Kur'ân-ı Kerim'e tamamen muhâlif haber-i vâhidler rivâyet ederek vaaz eden bir şahsa nasihat yollu dedim ki; 'kardeşim, en iyisi bunları ne sen söyle, ne de biz kabul edelim.' Bana kızarak: 'o zaman râvîleri tekzib etmiş olmaz mıyız?' diye çıktı. Ben de: 'Ey miskîn, dedim; bunları kabul

920 Ahmed bin Hanbel, Müsned, VI/217

ettiğimiz zaman Kur’ân-ı Kerîm’i, reddettiğimizde ise râvîleri tekzîb etmiş oluruz; hangisi daha doğrudur? Sonra bunların doğru rivâyet edildiğini nereden biliyorsun?!”⁹²¹

Kıssacıların en belirli özellikleri mübâlağacı oluşlarıdır. Onların en sâdık müşterileri, zihni ve fikrî durumlarını çok iyi bildikleri avâm tabakasıdır. Kıssacılar, normal bir aklın kabul edemeyeceği ölçüsüz masallar icat ederek bu müşterilerini memnun etme yolunu tutmuşlardır. Cennetin veya cehennemin tavsîfine girişince, Kur’ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde hiç temas edilmeyen konular uydurarak aşırı mübâlağa örnekleri vermişlerdir. Meselâ kıssacıların pek mübâlağalı uydurmalarından biri olan Hz. Âdem (a.s.) hakkındaki şu masal ne kadar gülünçtür: “Onun başı buluta (veya semâya) değiyordu. Bu sürtünme sebebiyle saçları dökülmüştü. Hz. Âdem, yeryüzüne indiği zaman, cennetten uzaklaştırılmasına o kadar ağladı ki, gözyaşları denize ulaştı ve bu gözyaşlarında gemiler yüzdü”⁹²²

Mükâfat olarak dağıttıkları şeyleri de “sanki daha azını veya çoğunu vermek câiz değilmiş gibi” ekseriyâ yetmişer bin adet olarak tevzî etmişlerdir. Örnek verecek olursak; Mevzûât kitaplarında şu kabil uydurmalar pek sık rastlanır: “Allah Teâlâ sevdiği kimseye beyaz inciden yapılmış bir köşk ihsân eder; o köşte yetmiş bin maksûre (saray) vardır; her maksûrede yetmiş bin kubbe vardır, her kubbede bin yatak vardır; her yatakta...”⁹²³ Mükâfat olarak verilecek nimetlerin miktarı arttıkça, netice itibarıyla halkın hayreti de artıyor, hikâyecinin yanında daha çok kalıyor ve bunlara bağlı olarak kıssacıya verilecek bahşişlerin miktarı da çoğalıyordu.

Kıssacılar, aynı zamanda -ashâb devrindeki kıssacıların tersine- “Allah rızâsını hesaba katmayarak” ellerine geçecek birkaç kuruş veya ziftlenecekleri âdi dünyalık uğruna İslâm’ın temellerini dinamitlemekten çekinmeyecek kadar menfaatperest insanlardır. Akıl almaz masallarıyla kıssacılar, “esas gâyesi halkı memnun etmek, onların ceplerinden para sızdırmak olan efsâne üreticisi durumuna düştüler. Bu hedeflerine varmak için de onlar, alelâde halka yönelik hikâyelerin binlercesini uydurup Hz. Peygamber (s.a.s.)’e atfettiler ve onları dinleyicilerine anlattılar. Ahmed bin Hanbel ile Yahyâ bin Maîn’in karşılaştıkları kıssacının davranışı, onların menfaatçi

921 Tahzîru’l-Eykaz, 56b

922 bk. İbn Kuteybe, Te’vîlu Muhtelifi’l-Hadis, s. 281

923 bk. İbn Kuteybe, a.g.e., s. 280

yönleriyle birlikte ne derece utanmaz olduklarını göstermesi bakımından önemlidir. Bu iki meşhur hadisçi Bağdat'ta Rusâfe Mescidinde namaz kı-larken bir kıssacı: "Haddesenâ Ahmed bin Hanbel ve Yahyâ bin Maîn... şeklindeki bir isnâdla şu uydurma hadisi anlatmaya başlar: "Kim 'lâ ilâhe illâllah' derse, Allah Teâlâ bu sözün her kelimesinden, gagası altın, tüyleri mercan olan bir kuş yaratır..."

Kıssacı bu hikâyeyi hayalinin genişliği oranında süsleyerek yazıyla kırk sayfa tutacak kadar uzatır. Ahmed bin Hanbel ve Yahyâ bin Maîn, hayretler içinde kalarak adlarının karıştığı böyle bir hadisi rivâyet etmediklerini birbirine söylemek lüzumunu duyarlar. Şaşkınlıkları geçtikten sonra, Yahyâ bin Maîn dinleyicilerin verdiği bahşîşleri toplamakta olan kıssacıyı yanlarına çağırır. Yeni bir dünyalık ümidiyle onların yanına gelen sözde vâize Yahyâ bin Maîn, "Bunu sana kim rivâyet etti?" diye sorar. O da Ahmed bin Hanbel ve Yahyâ bin Maîn rivâyet etti" der. Yahyâ sözüne devamlı, "Yahyâ bin Maîn benim, Ahmed bin Hanbel de bu yanımdaki kişidir; şayet mutlaka yalan söylemen icap ediyorsa, buna bizim adımızı karıştırma" diye azarlayınca, kıssacı şu cevabı verir: "Çoktan beri Yahyâ bin Maîn'in ahmağın biri olduğunu işitirdim. Bunun doğru olduğunu şimdi anladım. Yâhu dünyada sizden başka Yahyâ bin Maîn ve Ahmed bin Hanbel yok mu? Ben adları Ahmed bin Hanbel ve Yahyâ bin Maîn olan on yedi kişiden hadis yazmışımdır!" Ahmed bin Hanbel koluyla yüzünü kapayarak, "bırak şunu gitsin!" demiş, kıssacı da onlarla alay eder bir tavırla oradan uzaklaşmıştır.⁹²⁴

Sahtekârlık ve riyâkârlık onların en belirli özelliklerindendir. Kıssacılığı çarşı-pazara kadar götüren dilenci hikâyeciler, uydurmalarına sahih hadis süsü verebilmek için birkaç tane de sağlam isnad ezberlemek ihtiyacını duymuşlar ve hilelerini bu sûretle gizlemek istemişlerdir.

İbnü'l-Cevzî, onların tipik hokkabazlıklarını şöyle anlatır: "Bunlar arasında, suratlarını her çeşit boyaya batıranlar ve bu sûretle kendilerini soluk benizli zâhidlermiş gibi gösterecek olan sarımsı bir ten kazananlar bulunmakta; diğerleri, istendiği an gözyaşı dökebilmek için tuzlar kullanmaktadır. Diğer bazıları kendilerini -zâten teâmüle aykırı olarak alı pullu kumaşlarla süslettikleri- kürsünün tepesinden aşağı atacak derecede göste-

924 İbnü'l-Cevzî, K. Mevzûât, 5a-b; Zehebi, Mizân I/47; İbn Arâk, tenzihuş-Şeria, I/14

ride ileri gitmekte yahut da, dinleyicilerin alışık olduğu tarz dışında olarak, riyâkâr fıkralarını kuvvetli jestlerle nakletmekte, kürsüyü yumruklamakta, basamakları koşar adım inip çıkmakta, ayaklarından istimdâda başvur-maktadırlar...⁹²⁵

Kıssacıların Halk ve Âlimler Karşısındaki Durumları: Halk tabaka-sının iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayıramayacak bir kapasitede bu-lunması, halk hikâyecisi denebilecek olan kıssacıların işine çok yarıyordu. Diğer bir deyişle kıssacıların mantık ölçülerini bir yana atarak alabildiğine saçma hikâyeler uydurmaları, halkın cehâleti sebebiyle mümkün olmuştur. Zira halk, “aklın kabul etmediği tuhaf hikâyeler anlatan veya kalbi rikkate getirip gözyaşları döktürebilen vâizleri dinlemekten hoşlanır”⁹²⁶

Bu saf ve câhil halk, muhakkak ki, kıssacıların her sözünü sonsuz bir itimatla kabule hazır bir derecede onlara bağlı idi. Şâir Külsüm bin Amr el-Attâbî (ö. 220/835), bir gün mescidde kendini dinlemek üzere etrafı-na toplanan cemaate şu sözleri hadis diye söylüyordu: “Dilini burnunun ucuna dokundurabilen kimse, cehenneme girmeyeceğinden emin olabilir.” Kıssacının istemesi üzerine hazır olan bütün cemaat cennetlik olup olma-dıklarını denemeye girişmişlerdir.

Her devirde görüldüğü üzere “eğlenceli hikâye ve masalları sert haki-katlerden, kuru kanunlardan ve sahih hadislerden daha çok tasvip eden” halk, ciddî ve vakur âlimlere iltifat etmeyerek, kıssacıların etrafında top-lanagelmıştır. Bunun sebebi, sadece kıssacıların çeşitli hilelerle kendilerini bir âlim olarak kabul ettirmeye çalışmaları değil; aynı zamanda halkın da zihnî yapıları itibarıyla onlardan hoşlanmalarıdır. Halkın kıssacılar tara-fından söylenen her sözü, en ufak bir zihnî muhâkemeye tâbi tutmaksızın kabule âmâde olduklarını ifâde ettiği kadar, kıssacıların da din bakımından hiçbir mülâhazaları olmadığını gösteren şu hal ne kadar düşündürücüdür: Mescid-i Hüseyinî’de kendisini halkın çepeçevre kuşattığı bir vâiz, içinde bir duâ yazılı olan küçük bir kâğıdı etrafındakilere göstererek: “Bunda Mûsâ’nın (a.s.) duâsı vardır; bunu her kim okursa veya yanında taşırsa, üle-rinden farz namazlar sâkit olur!” diye bağırırmaktaydı. Ne tuhaftır ki, onun bu pââyânsız cüreti üzerine bir an bile tefekkür etmeyen ve mahşeri andıran kalabalıklarıyla sadece “sarık, fes, kavuk ve başörtülerinin görünebildiği”

925 İbnü’l-Cevzî, el-Kussâs ve’l-Müzekkirîn s. 93

926 İbn Kuteybe, Te’vîlu Muhtelifi’l-Hadis, s. 279

bu topluluk, ellerinde hazırladıkları paralarla, kendilerini namaz külfetinden kurtaracak olan bu sihirli duâyı bir an önce alabilmeyi düşünüyordu.⁹²⁷

İmam Ebû Hanife, bir mesele hakkında fetvâ almak isteyen annesinin müşkülünü halletmek ister; fakat annesi oğlunun verdiği cevapla tatmin olmayarak, zamanın meşhur kıssacısı Zür'a'ya danışmak istediğini söyler ve birlikte ona giderler. Ebû Hanife, Zür'a'ya annesini takdim ederek, bir mesele hakkında fetvâ almak istediğini söyler. Kıssacı tevâzu göstererek Ebû Hanife'nin kendinden daha âlim ve fakîh olduğunu ve binâenaleyh meseleyi onun halletmesi gerektiğini söyler. İmamın fetvâsını kıssacının tasdik etmesinden sonradır ki, annesi memnun ve mutmain olabilmıştır.⁹²⁸

Kıssacıların dinî bakımdan bir tehlike teşkil etmeye başlamaları üzerine İslâm âlimlerinin onlara karşı daha menfî tavırlar takındıkları görülmektedir. Abdullah bin Ömer, kıssacıların sesinden rahatsız olduğunu söyleyerek, onların bulunduğu mescidde daha fazla kalmazdı. Bir defasında yakınında oturan bir kıssacıyı, oradan emniyet memuru yardımıyla uzaklaştırmıştı. Abdullah bin Abbâs, zamanın kıssacılarından Nevf bin Fadâle el-Bikâlî'yi "yalan söylüyor Allah düşmanı!" diyerek tezyif etmişti.⁹²⁹ Ebû Abdurrahman es-Sülemî (ö. 74/693), talebelerinin kıssacılarla bir yerde bulunmalarına izin vermemişti.⁹³⁰ Mâlik bin Enes, kıssacıların Medine câmi-sinde icrâ-yı faâliyette bulunmalarına müsaade etmemişti.

Şarlatan kıssacıların sahte tavırlarına aldanarak onları büyük âlim diye kabul eden halk tabakası, İslâm âlimleri ile kıssacılar arasında cereyan eden çetin mücâdelelerde -ne gariptir ki- kıssacıların taraflarını tutmuşlardır. Her devirde bunun birçok misalini görmek mümkündür. Bütün bu üzücü davranışlara rağmen İslâm ulemâsının kıssacılarla olan mücâdelelerini gevşetmedikleri anlaşılmaktadır. Ne var ki, hikâyecilerinin üzerine toz kondurmak istemeyen halkın tutumu, âlimleri zaman zaman müşkül durumlarda bırakmıştır. Hatta Suyûtî bile, kıssacıların aleyhinde konuşuyor diye avam tabakası tarafından ölümle tehdit edilmiştir.

927 bk. Kasımî, Kavâidu't-Tahdîs, s. 135-136

928 Ali el-Kari, Mevzûât, s. 16

929 Buhârî, İlim 44, Tefsîru sûre (18), 2, 3, 4

930 Müslim, Mukaddime 7

Halkın bu şuursuz tarafgirliğini göz önünde bulunduran âlimler, kıssacılarla yaptıkları mücâdelede zaman ve zemine göre çeşitli taktikler kullanmışlardır. Edebiyatçı Ebu'l-Kasım, bazı arkadaşlarıyla birlikte hacca gider. Medine'ye vardıklarında hacıların, uydurma hadis rivâyet eden bir âmânın etrafında toplandıklarını görürler.

Ebu'l-Kasım, bu hale bir son vermek ister; fakat aynı zamanda halkın âmânın tarafını tutarak kendilerine hücum etmelerinden de çekinir. Aklına güzel bir çare gelir; derhal yere oturarak Kur'ân-ı Kerim okumaya başlar. Halk onun güzel sesiyle Kur'an okuduğunu duyunca, âmâyı terk ederek bu defa da Ebu'l-Kasım'ın etrafında toplanır.

Bütün bu vakalar, halkın din konusundaki büyük cehâleti yüzünden, gerçek İslâm âlimlerini sahtesinden ayıramadıklarını, kim daha fazla bağırpı eğlendirici hikâyeler anlatırsa ona daha çok itibar ettiklerini göstermektedir.

Bunun yanında, İslâm âlimlerinin gerek doğrudan doğruya hadis uyduran kimselerle, gerek imal edilen bu sözlerin piyasaya arzında büyük gayretler sarfeden kıssacılarla pek çetin mücâdele yaptıkları da anlaşılmaktadır.⁹³¹

931 M. Yaşar Kandemir, Mevzû Hadisler, İFAV Y., s. 83-90; daha geniş bilgi için bk. Hasan Cirit, Halkın İslâm Anlayışının Kaynakları Vaaz ve Kıssacılık, Çamlıca Y.

- 34-41. ÂYETLER -

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ مَا لَكُمْ كَيْفَ
تَحْكُمُونَ أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا يَتَخَيَّرُونَ أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا
بَالِغٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ سَلَامٌ عَلَيْهِمْ بِذَلِكَ زَعِيمٌ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ
فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ

عِنْدَ رَبِّهِمْ : Rableri : Doğrusu : لِلْمُتَّقِينَ : muttakiler (takvâ sahipleri) için : إِنَّ :
katında : جَنَّاتِ النَّعِيمِ : naîm cennetleri vardır : أَفَنَجْعَلُ : Biz kılar mıyız (yapar
mıyız) : كَالْمُجْرِمِينَ : müslümanları : o günahkârlar gibi : مَا لَكُمْ :
size ne oluyor : كَيْفَ : nasıl : تَحْكُمُونَ : hüküm veriyorsunuz : أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ :
yoksa sizin için bir kitap mı var : فِيهِ تَدْرُسُونَ : ders aldığınız : إِنَّ : mutlaka
: أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ : sizindir diye : لَمَا يَتَخَيَّرُونَ : beğenip seçtiğiniz her şey : لَكُمْ :
yoksa yeminleriniz mi vardır : عَلَيْنَا : üzerimizde : بِالْعَةِ : sürecek : الْقِيَامَةِ : İLİ
: Kiyâmet gününe kadar : لَكُمْ : sizin diye : لَمَا تَحْكُمُونَ : ne hükmederseniz
: سَلَامٌ : sor onlara : عَلَيْهِمْ : hangisi : بِذَلِكَ : ona : زَعِيمٌ : kefil : أَمْ : yoksa (var mı?) :
: لَهُمْ : onların : شُرَكَاءُ : ortakları mı : فَلْيَأْتُوا : (o halde) getirsinler :
: ortaklarını : إِنْ كَانُوا : iseler : صَادِقِينَ : doğru sözlü

“Şu da muhakkak ki, takvâ sahipleri için Rableri katında nimetleri bol cennetler vardır. (34)

Öyle ya, (Allah'a) teslimiyet gösterenleri, (o) günahkârlar gibi tutar mıyız hiç? (35)

Size ne oluyor? Ne biçim hüküm veriyorsunuz? (36)

Yoksa size ait bir kitap var da, (bu bâtil inanışları) onda mı okuyorsunuz? (37)

Onda, beğendiğiniz her şey sizin için mutlaka vardır (diye mi yazılı)? (38)

Yoksa, “Ne hükmederseniz mutlaka sizindir” diye sizin lehinize olarak tarafımızdan verilmiş, kıyamet gününe kadar geçerli kesin sözler mi var? (39)

Sor onlara: Bu iddiayı onların hangisi savunacak? (40)

Yoksa ortakları mı var onların? Sözlerinde doğru iseler, hadi getirsinler ortaklarını!” (41)

34- “Şu da muhakkak ki, takvâ sahipleri için Rableri katında nimetleri bol cennetler vardır.”

Muttakî insanlara, takvâ sahiplerine Allah katında naîm cennetleri vardır.

Muttakî kimdir? Bunu Hz. Ömer Sahabeden birine soruyor. O da şöyle diyor: “Hani, dikenli bir arazide ayakkabısız bir şekilde yürüdüğünde ne yaparsın? Ayağına diken batmaması için yere çok dikkatli basarsın. İşte bu yeryüzünde de öyle bir yürüyüşe takva denilir. Bakışlarınızın günaha girmemesi, kulaklarınızın günah duymaması, yürüdüğünüz yerler günah sokakları olmaması, elinizin, gönlünüzün günahla kirlenmemesi için dikkat etmeye takva denir. Bunu yapan kişiye de muttaki deniliyor. Muttaki insanlar cennete alınıyor. Çünkü; “Temiz insanlar, temiz yerlere lâyıktır.”

35- Müslümanları suçlular gibi yapar mıyız?

Hiç kuşkusuz bu, tuttukları yol özleri birbirine karşıt olan iki ayrı grubun karşılaştığı birbirinin karşıtı iki akıbet. İki ayrı yol izleyip iki ayrı sonuçla karşılaşan iki çelişik çizginin karşıtlığının ifadesidir bu.

Müşriklere Meydan Okuma: Bu iki âkıbeti vurguladıktan sonra surenin akışı müşriklere karışık, kapalı ve anlaşılmasız bir tarafı bulunmayan son derece yalın ifadeli bir tartışmaya giriyor. Onlara meydan okuyor. Bir tek cevaptan başka seçeneği bulunmayan, ayrıca demagoji yapmaya da imkân bırakmayan peş peşe çarpıcı sorularla onları köşeye sıkıştırıyor. Bunun yanı sıra âhirette gerçekleşen korkunç bir sahne ile bir de dünya hayatında üstün iradeli, karşı konulmaz caydırıcı güce sahip ulu Allah'ın aleyhlerinde başlatacağı savaş ile onları tehdit ediyor:

“Öyle ya biz Müslümanları o günahkârlarla bir tutar mıyız hiç?” şeklindeki olumsuzluk ifade eden ilk soru, biraz önce sunulan ayetlerde gözler önüne serilen her iki grubun akıbetine dikkat çekiyor. Bu sorunun tek bir cevabı var: Hayır... Olamaz... Rablerine teslim olan, buyruklarına boyun eğen Müslümanlar asla, bu iğrenç sıfatla nitelendirilmeyi hak edecek kadar günah işleyen suçlular gibi olamazlar. Gerek akıbet gerekse mükâfat açısından Müslümanlarla suçluların bir tutulması ne akıl ne de adalet ölçülerine göre normal değildir.

Avrupalının İspanya’da Öldürdüğü müslüman sayısınca, müslümanlar kıyamete kadar kâfir öldüremezler. Çünkü müslümanın hedefi öldürmek değildir. “Biz müslümanlarla, suçluları bir tutamayız” diyor. Allah.(c.c).

36- Size ne oluyor? Nasıl hükmediyorsunuz?

“Size ne oluyor? Ne biçim hüküm veriyorsunuz?” Neyiniz var sizin? Neye dayanarak bu tür hükümler veriyorsunuz? Değer ve miktarları nasıl ölçüyorsunuz ki, ölçülerinize ve hükümlerinize göre Müslümanlarla suçlular bir oluyor?

Siz nasıl bâtılla hüküm verirsiniz. Allah’ın hak olan kelâmı var iken, o doğrultuda hareket etmeniz gerekirken, Allah’ın dediğine uymanız gerekirken, sizin vücudunuzu yöneten, sizin hayatınızı devam ettirmek için her şeyinizi veren Allah’a itaat ve ibadet etmeniz gerekirken, O’na şükretmeniz gerekirken nasıl olurda Allah’ı inkâra, Rasûlünü inkâra yönelirsiniz?

Yoksa elinizde kitap mı var? Allah’tan söz mü aldınız. Allah size kıyamete kadar bir fırsat mı verdi? Böyle kötü hükmedesiniz diye Allah size bir berat mı verdi? Karşılıklı yeminleştiniz mi siz? Yoksa onların ortakları mı var? Eğer doğru söylüyorlarsa ortaklarını getirsinler, şirk koştuklarını getirsinler, Allah’a karşı ilah diye ortaya sürdüklerini getirsinler.

Kur’ân-ı Kerim’de, en çok sakınılması gereken şeyin “şirk” olduğu belirtilmektedir. Çünkü en büyük zulüm şirktir. Şirk nedir? Şirket kelimesiyle aynı kökten gelmektedir. Şirket’te nasıl ortakların hisseleri oranında, sözleri geçiyorsa, şirkte de bu yeryüzünde, gökyüzünde, insanların yönetiminde, tabiatın yönetiminde Allah’tan başka birinin varlığını kabul etmek demektir.⁹³²

932 Mahmut Toptaş, Şifa Tefsiri, Cantaş Yay. 8/37-38

Allah, akıllarımızı başlarımıza çağırılım diye sormaya devam ediyor. Değilse suçumuzu ispat için değil, Allah zaten ispata muhtaç olmadan bilir bildiğini.

Sûrenin akışı olumsuzluk ifade eden, onların tutumlarını kınayan sorulardan sonra, şimdi de onları alaya alıyor, gülünçlüklerini ortaya koyuyor: **“Yoksa bir kitabınız varsa ondan mı bu hükümleri okuyorsunuz? Onda beğendiniz her şeyi mi buluyorsunuz?”** “Akıl ve adâlet ölçülerine sığmayan bu tür hükümleri çıkardıkları ve kendilerine Müslümanlarla suçluların bir olduğunu söyleyen bir kitapları mı var?” şeklinde yöneltilen soru alay etme ve küçümseme amacına yöneliktir. Bu, olsa olsa onların arzularına uygun, isteklerini tatmin eden komik bir kitaptır. Bu kitapta onların benimsemiştiği ve istediği türden hükümler doludur. Onların bu komik kitabı gerçeğe, adalete, akla ve normal insani standartlara uymuyor.

“Yoksa ‘istediğiniz gibi hükmedebilirsiniz’ diye sizin lehinize olarak tarafımızdan verilmiş kıyamet gününe kadar geçerli kesin sözler mi var?”

Eğer ellerinde kitap yoksa o zaman böyle bir söz almış olmalılar. Kıyamet gününe kadar diledikleri gibi hükmetmek ve dilediklerini seçmek üzere Allah’tan bir söz almış olmalılar. Oysa böyle bir şey yok. Allah’tan böyle bir söz almış değildirler. Şu halde neye dayanarak konuşuyorlar? Dayanakları nedir onların?

Söyleyin bakalım! Ne oluyor size? Neyiniz var sizin, neden böylesiniz?

Nasıl hükmediyorsunuz? Yani bu hüküm konusunda tavrınız ne böyle? Tağutlar koyuyorsunuz hayatınıza, onlara müracaat ediyorsunuz, şeytana müracaat ediyorsunuz. Hayatınızda Allah’a biraz karışma alanı, başkalarına biraz karışma alanı belirliyorsunuz. Hayatınızın bazı bölümlerinde Allah’ı bazı bölümlerinde de başkalarını dinliyorsunuz. Bazen Allah’a, bazen de başkalarına kulluk ediyorsunuz. Bazen Allah’ın yasalarını, bazen de başkalarının yasalarını uyguluyorsunuz. Peygamberi hayattan diskalifiye için elinizden geleni yapıyorsunuz. Bak biz toplumsal bir örnek verdik, bir bahçe örneği verdik. “Ne oluyor size? Ne yapmaya çalışıyorsunuz?” diyerek başta işin hükmünü anlatıyor, işi hükme bağlıyor Allah.

37. “Yoksa okuduğunuz bir kitabınız mı var?”

“Nedir bu vaziyetiniz sizin? Yoksa sizin Allah kitabından başka kitabınız var da oradan mı okuyorsunuz? Yani sizin Allah’ın gönderdiği kitabından başka kitaplarınız var da ondan mı tedris ediyorsunuz? Ondan mı okuyorsunuz? Yani onun eğitimini mi yapıyorsunuz? Allah kitabının dışında kendinize kitap mı edindiniz? Size birileri kitap mı gönderdi? Benim kitabıma rağmen kitap mı bulabildiniz kendinize?

Veya sizlere ayrı bir kitap verdim, Muhammed’e ayrı bir kitap verdim de ikisini mi mukayese ediyorsunuz? Yoksa sizin Allah kitabından başka kitaplarınız var da, ona mı tutunuyorsunuz? Onunla mı amel etmeye çalışıyorsunuz? Bu yaptıklarınız konusunda yoksa Allah size başka bir kitap gönderdi de ondan mı hükmediyorsunuz?

Yoksa bu konularda size söz veren başka ilahlarınız mı var? Yoksa sizin yanınızda kitabımız budur diye bağrınıza basıp kendileriyle amel etmeye çalıştığınız başka ilahların kitapları mı var? Yoksa Allah’ın kitabıyla öteki ilahlarınızın kitaplarını mı karıştırıyorsunuz? Yani sizler böyle iddia ediyorsunuz. Hâkimiyet bizdedir, bu yaptıklarımız Allah’ın istedikleridir diyorsunuz. Allah da bizden böyle bir hayat ister diyorsunuz. Allah da demokrasiden yanadır diyorsunuz. Allah da laikliği öneriyor diyorsunuz. Allah da böyle bir kıyafetten razıdır diyorsunuz. Allah mı dedi bunları size? Yoksa bunları diyenleri Allah mı kabul ettiniz? Yani Allah kitabında size bunları demediği halde, size bu konularda izin vermediği halde, sizler bütün bu konularda size ruhsat tanıyan başka ilahlar mı buldunuz? Kendinize başka ilahlar buldunuz da yoksa Allah’ı mı şartlandırmaya çalışıyorsunuz? Allah’a yol göstermeye, akıl vermeye mi çalışıyorsunuz?

Yani bir kere ben size böyle bir kitap göndermedim. Ben size bu yaptıklarınız konusunda izin vermedim. Sizden bu tür şeyler yapmanızı istemedim.” Hâşâ Allah niye sorsun da değilse? Yani Allah böyle bir kitap göndermediğini, onlardan böyle şeyler istemediğini bildiği halde niye sorsun bu soruyu? Peki, ne çıkar öyleyse bundan? Bundan çıkan şudur: Ben size böyle bir kitap göndermediğime göre sizden bu yaptıklarınızı asla istemediğime göre, yoksa kendiniz İlah, Rab zannıyla birilerine gidip bu konularda kendisinden izin aldınız da onu mu ilah zannediyorsunuz? Ona mı kulluk edip, onu mu râzı etmeye çalışıyorsunuz? ⁹³³

933 Ali Küçük, Besairu’l Kur’an

Cennet ve Naîm Cenneti

Cennet: Allah'ın İman edenleri ve İmanlarının gereklerini yerine getirenleri mükâfatlandıracağı yerdir. Cehennem ise Allah'a isyan edenlerin cezâlarını görecekları yerdir.

Cennet ebedidir (sonsuzdur). Cennetin nimetleri hiç sona ermeyecektir. Genel kanı, kâfirler için cehennem azâbının da ebedî oluşudur. Âlimlerin çoğuna göre kâfirler de cehennemde ebedî kalacaklardır. Günahkâr müslümanlar ise günahları kadar cehennemde kaldıktan sonra cennete gireceklerdir.

*“Küfre sapanlar grup grup cehenneme sürülmüştür. Nihâyet oraya gelince kapıları açılmıştır. Onun (cehennem) bekçileri onlara: ‘İçinizden Rabbinizin âyetlerini size okuyan ve bu gününüze kavuşacağınız hakkında sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?’ derler.”*⁹³⁴

Cehennem ateşten ve azaptan bir dünyadır. Orada her insan azap yönüyle eşit değildir. Mü'min ile kâfir, kâfir ile münâfık aynı yerde ve aynı azapta olmayacaktır. Yerleri ve dereceleri farklı farklı olacaktır.

Cennette ise mutluluğun her türlüşü vardır. Orada sıcak ve soğuk yoktur, ebedî yeşilliklerle devamlı ilkbahar mevsimi hüküm sürer. Evler, köşkler, saraylar ve meyvelerin her türlüşü vardır. Orada korku, üzüntü ve keder yoktur. *“Rablerinin azâbından sakınanlar da grup grup cennete sevk olunmuşlardır. Nihâyet oraya geldiklerinde ve kapıları açıldığında cennetin bekçileri onlara: Selâm size! Tertemiz geldiniz. Artık sonsuz kalmak üzere oraya girin derler.”*⁹³⁵

Cennet, “örtmek, gizlemek” anlamındaki “cenn” kökünden isim olup “bitki ve ağaçları ile toprağı örten bahçe, yeşillikleri bol, sık dal ve yaprakları ile yeri gölgelendiren bağlık, bahçe” manasına gelir. Peygamberlerin davetine uyarak iman edip dünya ve âhirete ait işleri, kulluk vazifelerini elden geldiğı kadar güzel bir şekilde yapan temiz ve müttakî kişiler için hazırlanmış bir huzur ve mutluluk beldesidir. Âhiret hayatında mü'minlerin ebedî saâdet ve nimetler yurdu olan yerin bu şekilde adlandırılmasının se-

934 39/Zümer, 71

935 39/Zümer, 73

bebi, genel görünümüyle dünya bahçelerine benzemesi veya eşsiz nimetlerini insan idrâkından gizlemiş olması şeklinde açıklanmıştır. Çoğulu cinân ve cennât'tır.

Cennet kelimesi, Kur'ân-ı Kerim'de 147 defa geçmektedir. İslâm literatüründe cenneti ifade etmek üzere kullanılan isimleri ve cennet tabakalarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

Cennet: Ebedî saâdet yurdunu ifade etmek üzere Kur'an'da, çeşitli hadislerde ve diğer İslâmî eserlerde yer alan isimler içinde en çok kullanılan, içindeki bütün mekân ve imkânları kapsayacak şekilde muhtevası geniş olan bir terimdir. Yukarıda belirtildiği gibi Kur'an'da 147 yerde geçmektedir. İslâm literatüründe ebedî saâdetle ilgili vaadler, özendirici anlatım ve tasvirler genellikle cennet ismi etrafında yoğunlaşmıştır. Diğer isimler tekil olarak kullanıldığı halde, cennetin çok sayıdaki âyette çoğul şekliyle de (cennât) yer alması, saâdet yurdunun belli bir bölgesinin değil; tamamının adı olduğunu gösterir.

Cennetü'n-Nâim: 13 âyette geçmektedir. Arapça'da "refah, huzur, mutlu hayat" anlamına gelen nimet kelimesinden daha kapsamlı bir muhtevaya sahip olan nâim, insana mutluluk veren maddî ve manevî bütün güzellikleri ifade etmektedir. Buna göre cennâtü'n-nâim; mutluluklarla dolu cennetler manasına gelir. "*Beni cennetü'n-nâimin vârislerinden kıl.*"⁹³⁶

Bir hadislerinde Rasûlullah (s.a.s.) cennetin gümüş ve altın kerpiçten yapıldığını, harcının misk, taşlarının inci ve yakut olduğunu, oraya girenlerin bolluk ve refah içinde, üzüntüsüz ve kedersiz yaşayacağını, ebedî kalacaklarını, ölmeyeceklerini, elbiselerinin eskimeyeceğini ve gençliklerinin yok olmayacağını ifade eder.⁹³⁷

"Cennet, takva sahiplerine, uzak olmayarak yaklaştırılmıştır. İşte size va'd olunan, gördüğünüz şu cennettir ki, o, Allah'a yönelen, emirlerine riâyet eden, görmediği halde Rahmân'dan korkan ve Allah'ı tââtine yönelmiş bir kalple gelen kimselere aittir."⁹³⁸

936 26/Şuarâ, 85

937 et-Tâc, c. 5, s. 402

938 50/Kaf, 31-33

“Canların isteyeceği ve gözlerin hoşlanacağı ne varsa, hepsi oradadır. Siz de orada devamlı olarak kalacaksınız. İşte bu, sizin çalıştığınız ameller sebebiyle mirasçı kılındığınız cennettir. Sizin için orada çok meyveler vardır, onlardan yiyeceksiniz.”⁹³⁹

Cennet Hayatı

İnsanın Allah’a imana sarılıp O’na bağlanmasında, en büyük kaygı ve korkusu olan yok olmaktan kurtulma ve Allah’ın kendisine tükenmeyecek bir hayat bahşetmesi ümidinin büyük etkisi vardır. Nitekim insanların kendi kendilerine yetmediklerini ve Allah’a muhtaç olduklarını, Allah’ın dilerse onları yok edip yerlerine başka varlıklar yaratabileceğini ifade eden âyetlerde⁹⁴⁰ bu hususa da işaret vardır. Ebedî mutluluğun simgesi olan cennete kavuşma ümidi, bütün müslümanlar için hayatın birçok güçlüğüne göğüs germeyi, fedakârlık göstermeyi göze aldırان bir faktör olmuştur. İlk İslâm şehidleri Sümeyye - Yâsir ailesinin bu uğurda çektikleri çilelerden günümüz İslâm dünyasındaki mücadelelere kadar müslümanların davranışlarında cennet idealinin en önemli etken olduğu şüphesizdir.

İslâm dini Allah’ın seçkin kullarına nasıl bir cennet hayatı vaad etmektedir? Bu hayatın konu ile ilgili nasların birleştiği ve önemle vurguladığı iki özelliği vardır: **Arzulanan her şey ve ebediyet**. Bir âyet-i kerimede şöyle denilmektedir: ***“Gönüllerin özleyeceği, gözlerin hoşlanacağı her şey orada vardır. Ve siz orada ebediyen kalacaksınız.”***⁹⁴¹ Dünya hayatında duyu organlarıyla algılamayan meleklerin insanlara hizmet ettiği, onları koruduğu, Allah yolunda yürüyenler için esenlik dilediği Kur’an’ın çeşitli beyanlarından anlaşılmaktadır. Âhiret âleminde melekler inançlı ve dürüst insanlara görünmeye başlayacaklar ve yeni hayata intibakları sırasında korku ve üzüntüye düşmemelerini telkin ederek onlara şöyle diyeceklerdir: ***“Biz dünya hayatında da âhirette de sizin dostlarımızız. Canlarınız ne isterse, gönlünüz ne dilerse burada sizin için hazırdır. Bütün bunlar, merhamet eden ve bağışlayan Allah’ın bir ikramıdır.”***⁹⁴²

939 43/Zuhruf, 71-73

940 35/Fâtr, 15-16

941 43/Zuhruf, 71

942 41/Fussilet, 30-32

Hız. Peygamber, çeşitli münasebetlerle cennetteki sınırsız imkân ve mutluluklardan söz ettiğinde yanında bulunanlar zaman zaman cennette at, deve vb. şeylerin de bulunup bulunmadığını sormuşlar, o da, “Allah sizi cennete koyarsa orada canınızın arzuladığı ve gözünüzün hoşlandığı her şeyi bulursunuz.” şeklinde cevap vermiştir.⁹⁴³ Hız. Peygamber, cennet hayatının imkân ve nimetlerinin genel anlamda fevkalâde olduğunu belirtmekle birlikte ayrıntılı tasvirlerle girmemiştir. Cennet halkının arzu ettiği her şeyin gerçekleşeceği ilkesine karşı, “başkalarına zarar verici, erdemsiz, çelişkili oluşu sebebiyle imkânsız şeyler talep edilirse durum ne olacak?” şeklinde teorik olarak bir itiraz ileri sürülebilirse de, cennete girecek insanlar fizyolojik ve psikolojik kusurlardan arınmış olacaklarından pratikte böyle bir talebin vuku bulmayacağı açıktır.

Cennet Nimetleri

Kur’ân-ı Kerim ve sahih hadislerde mevcut beyanlara dayanarak cennet nimetlerinin ana özelliklerini şu şekilde tespit etmek mümkündür:

- 1- Sonsuz lüks ve konfor,
- 2- Sürekli barış ve huzur,
- 3- Cennet ehlinin hem bedenî, hem ruhî bakımdan son derece güçlü ve yetenekli olmaları,
- 4- Mânevî tatmin (rızâ),
- 5- Allah’ı görmek, O’nunla konuşmak,
- 6- Bütün bunları saran bir ebediyet.

İnsanın irade ve tercihini kullanarak tekâmülünü sürdürebileceği yer dünya hayatıdır ve buradaki manevî tekâmül, iman ve sâlih amel ölçüsüne bağlanmıştır. Bir bekleyiş merhalesi olan Berzah döneminden sonra başlayacak âhiret hayatında, dünya tekâmüllerini sekteye uğratmayanlar, öyle anlaşıyor ki, fizyolojik ve psikolojik yönlerden son bir operasyon ve arındırmaya tâbi tutulduktan sonra cennete alınacaklardır. Müslim’in rivâyet

943 Tirmizî, Sıfatü’l-cennet 11

ettiği bir hadiste Hz. Peygamberimiz, kıyamet günü cennet kapısını ilkin kendisinin çalacağını ve ondan önce bu kapının kimseye açılmayacağını söylemiştir.⁹⁴⁴ Cennete giriş sırasında bütün mü'minler görevli melekler tarafından karşılanacak ve melekler: “*Selâm olsun sizlere! Saâdetler içinde olun, bir daha çıkmamak üzere cennete buyurun!*”⁹⁴⁵ diyeceklerdir.

Buhârî, Müslim ve Tirmizî'nin çeşitli rivâyet kanallarından aktardıkları hadislerle göre⁹⁴⁶ mü'minler dolunay veya parlak yıldızlar gibi ışıklar saçarak cennete girecekler, orada diledikleri gibi yiyip içtikleri halde abdest bozma ihtiyacı hissetmeyecekler, sümkürüp tükürmeyeceklerdir. Aldıkları gıdaların sindirimi hoş kokulu geçirti ve terden başka bir külfet getirmeyecektir. Cennet halkına yorgunluk ve usanç gelmeyeceği için⁹⁴⁷ uykuya da ihtiyaç duymayacaklardır.

Cennet ehlinin imkânlarını dile getiren bir hadiste onlara şöyle nida edileceği kaydedilir: “*Daima sağlıklı olacak, asla hastalanmayacaksınız; sonsuza kadar yaşayacak, hiç ölmeyeceksiniz; her an gençliğinizi koruyacak ve hiçbir zaman ihtiyarlamayacaksınız; sürekli nimetler içinde olacak ve asla güçlüklerle karşılaşmayacaksınız.*”⁹⁴⁸ Konu ile ilgili hadislerin bazı rivâyetlerinde cennete girecek erkeklerin ataları Adem'inki gibi bir bünyeye sahip olacakları, hatta 60 arşın boyunda bulunacakları anlatılır. Ayrıca bu erkeklerin daima 33 yaşında olmakla birlikte bıyıkları yeni terlemiş sakalsız gençler görünümü arz edeceklerinden de söz edilir. Kadınların ise çok güzel tenli ve çok değerli elbiselere bürünmüş halde bulunacakları ifade edilir.

Cennet ehlinin ruhî portreleri konusunda en çok vurgulanan özellik, onların gönüllerinde kin ve nefretin bulunmayacağı hususudur. “*Gönüllerindeki kini söküp atacağız*”⁹⁴⁹ şeklindeki ifadeler, cennete gireceklerin mânevî bir arındırma operasyonuna tâbi tutulacağını delilidir. Yine ilgili âyet ve hadislerin beyanına göre cennette kusursuz bir ahlakî hayat yaşanacak, cennetlikler arasında anlamsız ve gereksiz konuşmalar, suçlamalar olmayacak, tam bir dostluk ve kardeşlik hayatı hüküm sürecektir.⁹⁵⁰

944 Müslim, İman 333

945 39/Zümer, 73

946 Buhârî, Bed'ü'l-halk 8; Müslim, Cennet 14-22; Tirmizî, Sıfatü'l-cennet 7

947 35/Fâtr, 35

948 Müslim, Cennet 22

949 7/A'râf, 43

950 15/Hicr, 47; 56/Vâkıa, 25; Müslim, Cennet 16-17

Kötülüklerden korunmayı başaranlar meleklerden gelen iltifatlarla cennete girecekleri sırada şöyle diyeceklerdir: “Bize karşı vaadini gerçekleştiren dilediğimiz yerinde yerleşebileceğimiz cennete bizleri vâris kılan Allah’a hamdolsun!”⁹⁵¹ Âyetin ifade tarzından, mü’minlerin yerleşim açısından serbestlik içinde olacakları anlaşılmaktadır. Rahmân sûresinde sözü edilen iki veya dört cennetin bir anlamı da bu olmalıdır.

Cennet meskenlerindeki yaygı, sergi vb. ev eşyasının son derece lüks olması yanında yiyecek ve içeceklerin, ayrıca giysilerin de olağanüstü zevk verici özelliklere, temizlik ve zarafete sahip olacağı muhtelif âyetlerde yer yer ayrıntılı olarak tasvir edilir. Hadislerde belirtildiğine göre cennet ehline ilk verilecek yemek, havyar ziyafetidir.⁹⁵² Cennette ekmek, et, meyve, tatlı, ayrıca su, süt ve şarap gibi yiyecek ve içecekler mevcut olmakla birlikte, bunların dünyadaki benzerleriyle isimden başka bir münasebetinin bulunmayacağı âlimlerce belirtilir. Nitekim fevkalâde zevk veren cennet şarabı kadehler dolusu içileceği halde sarhoşluk ve rahatsızlık vermeyecektir.⁹⁵³ Cennet halkının beslenme rejiminde meyvelerin önemli bir yer tuttuğu çeşitli âyetlerin beyanlarından anlaşılmaktadır.

Cennet hayatının nimetlerini dile getiren nassların ayrıntılı anlatımları ve bunların hayal ettirdiği cismanî zevkler, bazı yabancı araştırmacıların eleştirilerine konu olmuştur. Hâlbuki cennet hayatının nimetleri bu cismanî zevklerden ibaret değildir. Cennet halkı, asıl mutluluğu manevî tatminde bulacak, onlar nefes alıp vermek kadar tabii bir şekilde Allah ile irtibat kuracak, cemalini müşahade ederek O’nunla konuşacaklardır. Aradaki derin mâhiyet farkına rağmen uhrevî hayat, dünya hayatına benzer şekilde devam edeceğine göre oradaki konfor da buradaki konforla bir bakıma bağlantılı olacaktır.

Deney dünyasından aldığı izlenimler sayesinde idrâk gücüne sahip olan insana bu idrâkin sınırlarını aşan kavramlarla herhangi bir konuda fikir vermek mümkün değildir. Dünya hayatındaki cismanî zevklerin ruhun yücelişine engel teşkil ettiği genellikle kabul ediliyorsa da bunun uhrevî hayatta da aynı mahiyette olacağı söylenemez. Çok değişik zamanlardaki çok değişik kitlelere hitap eden dinin bu dünya ile paralellik arz eden bu üslûbun özendirici ve etkileyici özellikler taşıdığı da bilinen bir gerçektir.

951 39/Zümer, 74

952 Buhârî, Enbiyâ 1; Müslim, Münâfikıyn 30

953 37/Saffat, 45-47; 47/Muhammed, 15

Amaç, Cismanî Zevkler Sağlayan Cennet Nimetleri Değil; Allah'ın Rızâsıdır

Bedenî ihtiyaçları gideren ve cismanî zevkler sağlayan cennet nimetleri aslında cennet sakinleri için amaç değildir. Ulaşılmak istenen asıl hedef Allah rızâsıdır. “Allah mü’min erkeklerle mü’min kadınlara içlerinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler, Adn bahçelerinde güzel meskenler vaad etti. Allah’ın rızâsı ise hepsinden daha üstündür. İşte en büyük saâdet budur.”⁹⁵⁴ denilerek uhrevî saâdetin bu manevî unsurunun, maddî içerikli kavramlarla anlatılan diğer bütün nimetlerden daha değerli olduğu açıkça ifade edilmiştir. “Ey huzura kavuşmuş insan! Sen O’ndan râzı/hoşnut, O da senden râzı/hoşnut olarak Rabbine dön. (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir!”⁹⁵⁵ Sahih hadislerde belirtildiği gibi bütün mü’minler cennetteki yerlerini aldıktan sonra Cenâb-ı Hak kendilerine hitap ederek hallerinden memnun olup olmadıklarını soracak, onlar da son derece memnun olduklarını ifade edeceklerdir. Bunun üzerine Allah, “Size bundan daha değerli bir şey veriyorum: Size rızâmı saçıyorum, artık size gazabım bir daha dokunmayacak” diyecektir.⁹⁵⁶

Cennet, (dolayısıyla cehennem ve âhiret hayatı) sadece ruhlar âleminde değil; ruh ve bedenden oluşan, ayrıca bağı bahçesi, nehri, yapısı vb. bulunan bir maddeler ve realiteler dünyasında başlayıp devam edecektir. Sadece Kur’an âyetleri çerçevesinde bile mevcut nassların içerdiği maddî unsurları, manevî ve ruhî anlatımlar veya sembollerle te’vil etmek mümkün değildir. İmam Gazali, cennet zevklerinin hissî, hayalî ve akli olmak üzere üçe ayrıldığını ve herkesin kendi kabiliyetine göre bunların tamamından veya bir kısmından faydalanacağını kabul etmiştir. Dünya hayatında özellikle hayalî ve akli zevklerin kusuru olan kesintiler âhirette bertaraf edilip bu zevkler süreklilik kazandığında son derece câzip olurlar.⁹⁵⁷

954 9/Tevbe, 72

955 89/Fecr, 27-30

956 Müslim, Cennet 9

957 Hasan Eker, A.g.e. s. 90

Cennetlikler

Kur'an ve sünnette ifade buyrulduğuna göre, peygamberlerin davetine uyup iman eden ve amel-i sâlih işleyen kimseler cennete gireceklerdir. Bu kimseler cennetliktir. Esasen Allah'a ve insanlara karşı görevlerini yerine getirmekle insan daha dünyada iken manevî bir huzura kavuşur, maddî refah sağlanır ama tam manasıyla huzur ve kardeşlik cennette gerçekleşir: *"Takva sahipleri, elbette cennetlerde ve pınarlardadır. Girin oraya selametle, emin olarak. Biz, o cennetliklerin kalplerindeki kinleri çıkarır atarız. Hepsi kardeşler olarak tahtlar üzerinde karşı karşıya otururlar. Orada kendilerine hiçbir zahmet dokunmaz ve onlar oradan çıkarılacak da değiller."*⁹⁵⁸

Kur'an-ı Kerim namazını eksiksiz kılanların, malından bir kısmını yoksullara ayıranların, ceza-hüküm gününe inananların, Allah'ın gaza-bından korkanların, ırzlarına sahip olanların, sözlerine ve emanete sadık kalanların, doğru şahitlikte bulunanların cennete gireceklerini bildirmektedir.⁹⁵⁹ Ayrıca Cenâb-ı Hakk'ın rızasını dileyerek sabredenlere⁹⁶⁰, şükredenlere⁹⁶¹, yürekten tevbe edenlere⁹⁶², Allah yolunda canını fedâ eden şehidlere⁹⁶³ ve Allah'a yönelmiş bir kalple idealize olmuş müslümanlara "Allahın ölçüsünde Allah'a yönelenlere"⁹⁶⁴ içinde ebedî kalınacak cennete girecekleri yüce Rabbimiz tarafından müjdelenmiştir.

Hadislerden öğrendiğimize göre cennete en son girecek kimseye, bu dünyanın iki misli (diğer rivâyette on misli) kadar cennet verilecektir.⁹⁶⁵

Modern hayatın içinde bunalmış, özlediği hayatı sadece düşünüp, hayallerinde yaşayabilen bir insanlık var. Modern hayat huzur ve mutluluk vaad etmişti. Ama vermediği gibi huzursuzluğu arttırdı. Bugün insanlık acılar içinde kıvrınmaktadır. Beton binalar arasında sıkışmış, gürültülü şehir yaşamının ve hayatın yoğunluğunun ortaya çıkardığı stresin, kirli havayı teneffüs etmenin getirdiği birtakım biyolojik rahatsızlıklar, Allah kor-

958 15/Hicr, 45-48

959 70/Meâric, 23-29, 33

960 13/Ra'd, 20-23

961 46/Ahkaf, 15-16

962 66/Tahrim, 8

963 2/Bakara, 154

964 50/Kaf, 31-34

965 S. Buhârî, Tecrid, c. 2, s. 845

kusundan uzak yaşayan insanların sahtekârlıkları, çevirdikleri entrikalar ve işledikleri zulümler hayatı cehenneme çevirdi. Tabiattan ve tabiatından bu kadar uzaklaşan insan sanal/yapay şeylerle kendisini avutuyor. Evindeki akvaryumuyla, birkaç saksısıyla, kafesteki kuşuyla ve vazolara koyduğu birkaç plastik veya gerçek çiçekleriyle kendine yapay bir tabiat oluşturmaya çalışıyor. Sinema ve film dünyası yeterli gelmedi; bilgisayar oyunları ve stimülasyonlarla her şey sanallaştı, oyunlaştı. Fakat bütün bunlar, insanın streslerini atmaya, huzurlu olmasına yetmiyor. Artık hafta sonları bir su başında, birkaç ağacın dibinde geçirilen piknik saatleri de tatmin etmemeye başladı. Tabii ardından geriye özlem, yani nostaljik duygular kendini gösterip insanı avutma ve oyalama görevini üstlendi.

Günümüz insanı, bilim-teknoloji derken, bunları putlaştırdı. Ancak Allah'ın huzurunda elde edilebilen “huzur”u teknolojinin sağlayacağı ümidiyle yıllarca koştu. Yolun sonlarına doğru gelmesine rağmen baktı ki ortalarda cennet olmadığı gibi yaşam eskisinden de kötü oldu. İşte bu insanlardan bazıları “acaba cennet geçtiğimiz yollarda idi de biz mi göremedik? Dönüp bir daha bakalım!” dediler. Kısacası nostalji; cenneti dünyada aramanın şaşkınlığıdır. Fakat insanlar kusura bakmasınlar, cenneti dünyada asla bulamayacaklar. Çünkü **dünyada cennet yok; Cennet, ölüm ötesi dünyaya ait bir yerdir.**

Cennetle ilgili birçok âyetlerde “*altından ırmaklar akan cennetler*” ifadeleri geçer. Bugün özellikle zengin insanların yaptırdıkları veya satın aldıkları villaların denize nâzır olanlarının ne kadar pahalı ve değerli olduğunu biliyoruz. Niye değerli? Çünkü balkonuna çıkıp oturduğunuz zaman karşınız deniz. Bakanlara serinlik ve ferahlık veriyor. “*Defterleri sağdan verilenler, ne mutlu o sağ ehline! Yüklü dalları бүкүлмүш kiraz (ağaçları), üst üste dizili meyveleri sarkmış muz ağaçları, yayılıp uzanmış gölgeler, çağlayarak akan su kenarlarında, bitip tükenmeyen ve yasak da edilmeyen bol meyveler arasındadırlar.*”⁹⁶⁶ Ne kadar güzel bir tatil yeri! Tatil yapanların oradan hiç ayrılmak istemeyecekleri bir yer. Dünyadaki hemen tüm tatil köyleri ve dinlenme kampları genellikle bir su kenarında ve yeşil bir ortamda tesis edilmişlerdir. Allah da buralara uygun ifadelerle cenneti tasvir etmiş. Fakat **oradaki tatil yerleri hem ebedî, hem hakiki, hem de insanların akıllarına bile getiremedikleri nimetlerle dolu.**

Cehennem Korkusu - Cennet Ümidi (Allah ile İlişkilerimizde Denge)

Kur'an insanlara öğüt verirken onların duygularını dengede tutmaya çalışır. O mü'minlerle kâfirleri, cennetle cehennemi, iyi davranışlarla kötü davranışları, amel defterlerini/karnelerini sağdan alanlarla soldan alanları peş peşe anlatır. Ne aşırı şekilde tek taraflı ümitlenmek, ne de tek taraflı korkmak, ikisi de hoş olmayan sonuçlara götürür. İnsan, aşırı şekilde sadece ümitlenirse lâubali, şımarık olur. Ve bu hal Allah'la ilişkilerinde de görülür. Kulluğu hafife alır, ciddiyetini kaybeder. Bu durum şeytanın insanı Allah ile aldatmasına yol açar. Kur'an'da şeytanın insanı Allah ile aldatmasına dair birçok âyet vardır. Bunlardan biri şudur: *"Allah'ın affına güvendirerek şeytan sizi aldatmasın."*⁹⁶⁷ İnsan bazen günah dolu bir hayat içerisinde yaşarken biri kendisini Allah'tan korkmaya davet edip günahlardan alıkoymaya çalıştığında, hemen Allah'ın çok merhametli ve affedici olduğunu söyleyerek o günahı işlemeye devam eder. Bu, Allah'ı yanlış tanımadır.

Şüphesiz Allah'ın affedici ve çok merhametli olması, hiçbir zaman insanın O'na isyan etmesini, günah işlemesini gerektirmez. İnsanın aşırı şekilde, tek taraflı korkuya kapılması, bu defa insanı ümitsizliğe sevk eder. Ümitsiz yaşamak insanda karamsarlık ve hayata karşı duyarsızlık oluşturur.⁹⁶⁸ *"Onlar Rablerine, azabından korkarak ve rahmetinden ümitvar olarak dua ederler."*⁹⁶⁹ *"Gerçekten onlar hayır işlere koşarlar, umarak ve korkarak bize dua ederlerdi ve bize derin saygı gösterirlerdi."*⁹⁷⁰ *"O'na korkarak ve umarak dua ediniz."*⁹⁷¹

Yalnız dünya için çalışanlar, çalıştıklarının karşılığını bu dünyada alırlar. Âhiret yurduna hazırlık yapanlar ise hem bu dünyada hem de âhirette karşılığını en güzel şekilde alırlar. Kâfire âhirette yakıtı insan ve taş olan cehennem gösterilirken, mü'mine ise köşkerlerin, suların, çiçeklerin en güzel ve tertemiz eşlerin olduğu cennet vaad ediliyor.

967 35/Fâtır, 5

968 Fahreddin Râzi, Tefsir-i Kebir, Akçağ Y., c. 5, s. 72

969 32/Secde, 16

970 21/Enbiyâ, 90

971 7/A'râf, 56

Bu dünyada insanlardan bir kısmı bir villaya, arabaya ve güzel bir kadına sahip olmak için kendilerini her türlü tehlikenin içine atabiliyor. Hâlbuki bu dünyanın çiçekleri soluyor, sevgililer önce soluyor, sonra ölüyor. Tüm doğanlar ölüyor, yapılanlar yıkılıyor. Gençliğini harcayarak birçok şeye sahip oluyor; tam yaşayacağım dediği anda doktoru ona tuzu-yığı-tatlıyı yasaklıyor ve eşine karşı da iktidarsızlık dönemi başlıyor. Mü'minler kendilerini âhirete göre ayarlarlar. Allah, onlara bu dünyayı da verir. Ama geçici olan bu dünya nimetleri cennette solmadan devam eder.

Geldiğimiz yere dönüyoruz. Yemyeşil bir ülkeden geldik. Yeşillikler üzerindeki fiskiyelerin etrafında yeşil yastıklar, nefis işlemeli döşekler üzerine yaslanmış, sevgililerinden başkasına bakmayan, kendilerine insan ve cin eli değmeyen sevgililerin bulunduğu ülkeden geldik. Bir tanesinin kokusu yeryüzünü dolduracak, parlaklığı güneş ve ayın ışığını solduracak derecede güzel, yakut ve mercan gibi, her an bekâreti yeniden verilen, altın bilezik, yeşil ipekli elbise ve incilerle süslenmiş tomurcuk memeli sevgililerle bezenmiş bir ülkeden geldik. Altından sular akan kat kat köşkler, binası altın ve gümüşten, harcı miskten meydana gelen güzel meskenler, gümüş kaplar, billur kupalar, altın tepsiler ve kadehlerde canların çektiği gözlerin hoşlandığı herşeyin bulunduğu, istenilen et ve meyvelerin bol olduğu, ölmün uğramadığı, gençlik ve güzelliğin solmadığı, sonu misk kokan, mühürlü halis şarabın içildiği, yandıran güneş, donduran soğuğun bilinmediği bir ülkeden indik.

Kin ve yalanın bilinmediği, hiç bir günahın işlenmediği, cinsî iktidarsızlığın ve yorulmanın olmadığı, yenen ve içilenlerin ter halinde çıktığı ve güzel kokular saçtığı bir ülkeden Hz. Adem'le, Hz. Havva vâlidemizle bu imtihan dünyasına indik, eski ve ebedî yurdumuza, ana vatanımıza, baba ocağıımıza tekrar dönmek üzere. Cenneti yaratan ve bizi sınav için bu dünyaya indiren Rabbimiz *"Rabbinizden olan rahmet ve cennete doğru koşunuz."*⁹⁷² *"İyi şeyler için yarışanlar bunun için yarışsınlar."*⁹⁷³ emriyle kıyamete kadar gelecek insanları uzun bir yarışa başlattı ki, varış noktası dünyada devlet, âhirette cennet. Ödül ise cennet nimetleri ve cemâlullah.

972 3/Âl-i İmran, 133

973 83/Mutaffifin, 26

Dışını halk, içini Hak için süsleyen muttaki insanlara hazırlanan bu güzellikler yurduna ancak temiz insanlar layık olduğundan bu dünyadan kalbimizi ve kalıbımızı kirlendirmemeye, kirlenen yerlerimizi de temizlemeye çalışmak bizim görevlerimiz arasındadır. Bu dış ve iç temizlik, bazen gözyaşı, bazen alın teri, bazen mürekkep, bazen kanla yapılır. Cennete doğru koşan, bu dünyada terleyecek, tökezleyip günah bataklığına düşerse tekrar kalkıp koşacak, kirlerini gözyaşıyla yıkayıp pişmanlık ateşiyle yakacak. Dünyada pişmanlık ve tevbe ateşiyle günahlarından temizlenmeyen mü'minleri Allah lutfedip affetmezse cehennem ateşiyle temizleyecektir. "Gelin bugün yanalım, yarın yanmamak için!"⁹⁷⁴

İbn Ömer (r.a.) anlatıyor: Allah'ın Rasûlü (s.a.s.) ile beraberdim. Ensar'dan bir sahabe geldi ve Rasûlullah'a selâm verdi. Sonra da sordu: "Yâ Rasûlallah! Mü'minlerin en üstünü hangisidir?" *"Onların ahlâkı en güzel olanıdır."* "Yâ Rasûlallah! Mü'minlerin en zekisi hangisidir?" *"Onların ölümlü en çok hatırlayanı, ölümden sonrası için en güzel bir şekilde âhiret hazırlığı yapandır. İşte onlar, en zeki mü'minlerdir."*⁹⁷⁵

Cennet Ucuz Değil!

Cennet insanın hayallerine dahi sığmayacak güzellikte yaratılmış. Fakat nefse ağır gelen, nefsinin terbiye edememiş, ona esir olmuş insanlara çok zor gelen işlerle kuşatılmıştır. Her nimetin bir külfeti vardır. Külfet nimetin önemine göre değişir. Cennetin etrafını kuşatmış bu zor ve sıkıntılı engelleri aşmak için her şeyden önce kuvvetli bir iman ve bununla birlikte ileri derecede bir sabır gücü olması lâzım.

Cehennemse nefse hoş gelen, insanı cezbeden işlerle kuşatılmıştır. Bütün bu işlere bir ömür boyu direnmek, karşı koymak da çok güçlü bir maneviyatı gerekli kılıyor. Öyle ya insanlar haram-helal, iyi-kötü demeden her türlü lezzeti yaşamaya koyulacaklar, siz de bunları göreceksiniz ve yapmayacaksınız! "Ben sabredersem Rabbim bana cennette daha güzellerini, hem de ebedî olarak verecek" diyeceksiniz. Bu, cennete ne kadar iman ettiğine ve dünya hayatına ne kadar değer verdiğine bağlı bir şey. Hayata damgasını vurmuş büyük insanlara bakın. Hiç birisinin dünyaya gerektiğinden fazla

974 Seyyid Kutub, Fi Zılali'l-Kur'an, Hikmet Y., c. 1, s. 452

975 İbn Mâce Hadis no: 4259

değer verdiklerini göremeyeceksiniz. Ama bunun yanında bir de hayatı son derece maddileşmiş, ölmeyecekmiş gibi yaşayan, eğlenmek, yemek, içmek, giyinmekten başka bir derdi olmayan, ne dünyanın eyvahını, ne de yarının kaygısını çekmeyen insanlara bakalım; insana ait tüm yüce değerlerden yoksun iki ayaklı hayvanlar gibi (hatta daha da aşağı) bir vaziyette ömür tüketiyorlar. Bunlar zevkleri için yaşamaya çalışıyorlar. Basit, geçici, bir müddet sonra insana bıkkınlık veren zevkleri, âhiret zevklerine değişiyorlar. Tabii bunlara âhiretten söylenecek şey şu olabilir: *“İnkâr edenler, ateşe sunuldukları gün, onlara: ‘Dünyadaki hayatınızda sizin için güzel olan her şeyi (bütün zevklerinizi) harcadınız, onların zevkini sürdürdünüz. Ama bugün, yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanızın ve yoldan çıkmanızın karşılığında alçaltıcı bir azap göreceksiniz’ denir.”*⁹⁷⁶

Dünya hayatında basit bir eve talip oluyorsunuz. Birkaç yıl “taksitlerini ödeyeceğim” diye boğazınıza kadar her şeyinizden kısıyorsunuz. Yine aynı şekilde evlenmek için bir kıza talip olduğunuzda bir sürü masraf ve sıkıntıya giriyorsunuz. Dünyada bir eve ve bir kıza talip olmak bir sürü maddî ve manevî sıkıntılara girmeyi gerektiriyor da bir cennet köşkü ile hurilere talip olmak niye bazı sıkıntılara girmeyi gerektirmesin? Üniversite mezunu nice insanın branşlarıyla ilgili bir meslek bulamadıkları ve pek de işe yaramayan fakülte diploması için bunca zahmet boşuna imiş dedikleri bir ortamda, yine de bir yüksek okula girebilmek için her yıl milyonu geçen sayıda insanın nasıl sınavlara hazırlandığını biliyoruz. En azından bu kadar olsun çalışmaların, dökülen terlerin ve çekilen sıkıntıların cennet için de olması gerekmez mi?

*“Yoksa siz, sizden öncekilerin durumu sizin başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi zannettiniz? Onlara öyle darlık, zorluk, sıkıntı geldi ve sarıntıya uğradılar ki Peygamber ve onunla beraber mü’minler: ‘Allah’ın yardımını ne zaman?’ diyordu. Gözünüzü açın! Allah’ın yardımı şüphesiz pek yakındır.”*⁹⁷⁷ Rivâyete göre bu âyet, Uhud veya Hendek savaşı esnasında nâzil olmuştu. Mü’minler öyle daralmışlardı ki, âdeti ölüp ölüp diriliyorlardı. Sahâbelerden bazıları oldukça tedirgin, “Allah’ın yardımını ne zaman gelecek?” demeye başlamışlardı. İşte Cenâb-ı Hak yukarıdaki âyeti vahyederek âdeti “siz yoksa cenneti ucuz mu zannetmiştiniz?” buyuruyor. Allah’ın en

976 46/Ahkaf, 20

977 2/Bakara, 214

sâlih kulları en çok musibetlere uğratılanlar olduğuna göre, bize ne oluyor da cenneti ucuza kapatmaya çalışıyoruz? ⁹⁷⁸

Yukarıdaki âyetin takdiri şudur: “Ey mü’minler, sizler Allah’ın sizi kullukla mükellef tuttuğu her şey ile ibâdet etmediğiniz, sizi imtihan ettiği şeylere sabretmediğiniz, kâfirlerin eziyetine, fakirlik ve yoksulluğa, geçim sıkıntısı ve darlıklarına katlanmadığınız, düşmanla savaşın dehşet ve korkunç hallerine göğüs germediğiniz müddetçe, sırf bana iman edip, peygamberimi tasdik etmek sûretiyle cennete gireceğinizi mi sanıyorsunuz? Bütün bunlar, sizden önceki mü’minlerin başına gelmiştir.” ⁹⁷⁹

Âyet, cennete girmeye hazırlanmak için, ezelden beri gelen Allah’ın kanununa yöneltiyor. Cennet ehli olmak için inanç sahiplerinin, inançlarını müdâfaa etmeleri; o yolda zorluğa, eziyete, şiddete ve ıstıraba katlanmaları; zafer ve mağlubiyet arasında gidip gelerek itikadları üzerine sabit kalmaları; hiçbir şiddetin onları dağıtmaması; hiçbir kuvvetin onları korkutmaması; mihnet ve fitne balyozları altında gevşememeleri ve zafere hak kazanmaları için Allah onlara yön veriyor. Zira o günde, Allah’ın dininin muhafızı onlardır. Kendilerine emanet edilen şeyleri beklemektedirler. O, emaneti korumaya ve müdâfaaya hazırdırlar. Bu yüzden de emanete müstahak olmuşlardır. Çünkü onların ruhları korkudan kurtulmuştur. Dünya hayatının hırsından, yükünden, boşluğundan kurtulmuştur... O anda ruhları, olduğu âlemden cennete daha yakındır... Çamurlar âleminden çok yücelerdedirler...

İşte mü’minler, cihad ve imtihandan, sabır ve sebatan, sadece Allah’a sığınıp O’nu düşündükten, Allah’tan başka her şeyi ve herkesi ikinci plana attıktan sonra cenneti hak ederler. Yol budur: İman ve cihad; mihnet ve bela; sabır ve sebat; sadece Allah’a yöneliş... Yardım bundan sonra geliyor. Cennet nimetleri de bundan sonra geliyor... ⁹⁸⁰

“Sizden önceki ümmetler, çeşitli belâlarla azap olunmuşlardı. Ama bu, onları dinlerinden çevirmemişti. Öyle ki adamın başının ortasından teste-reyle kesilir, böylece iki parçaya ayrılır; yine adamın etleri ve sinirleri demir taraklarla kemiklerinden ayrılır, ama bu onu dininden çeviremezdi. Allah’a

978 Hasan Eker, A.g.e. s. 90

979 Fahreddin Râzi, Tefsir-i Kebir, Akçağ Y., c. 5, s. 72

980 Seyyid Kutub, Fi Zılali'l-Kur'an, Hikmet Y., c. 1, s. 452

yemin ederim ki, bu iş, mutlaka kemale erecektir. Öyle ki, kervancı Sana ile Hadramut arasında seyahat ederken ancak Allah'tan ve koyunlarına karşı kurttan korkacaktır; başka hiç kimseden korkmayacaktır. Ne var ki sizler, acele ediyorsunuz.”⁹⁸¹

Ebu Hureyre (r.a.) rivâyet ediyor. Rasûlüllah (s.a.s.): “İmtinâ edip kaçınanlar hâriç, bütün ümmetim cennete girecektir.” “Kim cennete girmekten kaçınıp ayak diretir?” dediler. “Kim bana itaat ederse cennete girer, kim âsi olup itaat etmezse o kaçınmış olur demektir!” buyurdular.⁹⁸²

“Rabbimizin başışına ve takva sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun (onun için yarışın!)”⁹⁸³

“Yaptıklarına karşılık olarak onlar için nice sevindirici ve göz aydınlatıcı nimetler saklandığını hiç kimse bilemez.”⁹⁸⁴

“Ey mutmain ruh! Rabbini râzı etmiş ve râzı edilmiş/hoşnut olmuş olarak Rabbine dön. Seçkin kullarım arasına kavuş ve gir cennetime!”⁹⁸⁵

36- “Size ne oluyor? Ne biçim hüküm veriyorsunuz?”

Hüküm ve Hâkimiyet

“Hüküm” kelimesinin sözlük anlamı, yargı ve yargıda bulunmak, hükmetmek, karar vermek, idare etmek, ata gem vurmak demektir. Hakkında âyet ve hadis olan itikada ve ibâdete ait bütün prensiplere “hüküm” denilir. Hükümün çoğulu “ahkâm”dır. Ayrıca, hâkimlik, âmirlik, tesir gücüne sahip olma gibi anlamlarda da kullanılır. Emir ve irâde demektir. Gerçekte hüküm, kelime anlamıyla önlemek, engel olmak, menetmek anlamındadır; hâkim kelimesi de haksızlığa engel olan demektir. Bir şeyin iyice araştırılıp soruşturulmasından sonra verilen karara “hüküm” denir. Mahkemelerde hâkimlerin verdiği karar gibi; filan adam, “bu konuda şöyle hükmetti”, “falancanın hükmü şöyledir” denilir. Sözü geçmek, hükmünü yürütmek, kuv-

981 Buhârî, İkrâh 1

982 Buhârî, İ'tisam 2

983 3/Âl-i İmran, 133

984 32/Secde, 17

985 90/Beled, 27-30

vetli ve güç sahibi olmak anlamlarına da gelir. Bu mânâda; “Allah’ın dediği olur” anlamında “Allah’ın hükmü her şeye geçerlidir” deriz.

Kur’an-ı Kerim’de, insan fiilleriyle ilgili beş yüz kadar âyet vardır. Bunlara “ahkâm âyetleri” denmektedir. Peygamberimizin, ahlâk, öğüt, âhiret, ibâdet, muâmelât (insan ilişkileri) ve ukubat (cezalar) ile ilgili hadislerine de “hüküm-ahkâm hadisleri” adı verilir.

Bir konuda Allah’ın bir hükmü varsa ve O’nu gerek Kur’an’la, gerek peygamberi ile bize bildirmişse, insana düşen o hükmü teslim olmak, tüm işlerinde Allah’ın hükmünü uygulamaktır. Allah’ın hükümleri dışındakilere “câhiliyye hükmü” denir. Mü’minler, câhiliyye ile hükmetmezler.⁹⁸⁶ İman edenler, dinî hükümlere teslim olurlar, bir konuyla ilgili veya insanlar hakkında hüküm verme durumunda olurlarsa, adâletle hükmederler.⁹⁸⁷ Fıkıh Usûlüne göre hüküm, mükelleflerin (yükümlülerin) fiillerine bağlanan şer’î özelliştir. Şer’î hükmün kaynağı da yalnızca Allah’tır. Hüküm Allah’tan kaynaklandığı için Allah’ın güzel isimlerinden biri el-Hakem, biri de el-Hakîm’dir.

Sünnetullah gereği, insanlar toplum halinde yaşamak durumundadırlar. Cemiyetin düzeni ise, birtakım emirlerin ve hükümlerin çevresinde teşekkül eder. Bu noktada karşımıza; “hüküm nedir? Hükmetme hakkı kime aittir?” gibi sualler çıkacaktır. Araplar, atı gemlemeye de hukm derler. Dolayısıyla “hukm”ün “zapt u rabt altına alıp terbiye etme, boyun eğdirmeye” mânâsı sözkonusudur. Hâkim, mahkeme, hakem gibi günümüzde sık sık kullanılan kelimeler, aynı kökten gelir. Hüküm sahibi denildiği zaman, Türkçede kullanıldığı şekliyle, “hâkimiyet ve egemenlik” kelimeleri gündeme girer. “Hâkimiyet kayıtsız, şartsız ulusundur” sloganında; yönetme ve hüküm koyma hakkının kime ait olduğu noktasında bir tercih vardır. Bu tercih, “ulusun gücünün üstünde, hiçbir gücün olmadığı” iddia ve ifadesidir. İslâmî ıstılahta; “mükellefin fiillerine iktiza eden hitab-ı ilâhînin eserine hüküm denilir” şeklinde tarif edilmiştir.

986 5/Mâide, 50

987 4/Nisâ, 58

Kur'an-ı Kerim'de, "(Ve şu emri indirdik:) İnsanlar arasında Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmet! Sakın onların (insanların) hevâ ve heveslerine uyma" ⁹⁸⁸ emri verilmiştir. Dolayısıyla hiç kimsenin, Allah'ın indirdiği hükümlere mukabil olmak ve o hükümlerin yerine geçmek üzere hüküm koyma hakkı yoktur. İnsanların hevâ ve heveslerinden kaynaklanan hükümlere câhiliyye hükmü denilmiştir. Müslüman, kayıtsız şartsız olarak, Allah'ın ve Rasûlü'nün hükümlerine tâbi olan kimsedir. "Aralarında hüküm verilmek üzere Allah'a ve Rasûlü'ne çağrıldıkları zaman, iman edenlerin sözü, ancak 'işittik ve itaat ettik' demeleridir. İşte asıl murâdına erenler bunlardır."⁹⁸⁹ Arzularını İslâm'a tâbi kılmayan kimselerin iman iddiaları bir vehimden ibarettir. Zira Rasûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur: "*Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin olsun ki, arzusunu İslâm'a tâbi kılmayan kimse iman etmiş olmaz.*" ⁹⁹⁰

Kur'an'da "Dinde zorlama yoktur. Hakikat, iman ile küfür apaçık meydana çıkmıştır. Artık kim tâğutu tanımayıp da Allah'a iman ederse, o muhakkak kopması mümkün olmayan en sağlam kulpa yapışmıştır. Allah, hakkıyla işiten ve her şeyi kemâliyle bilendir." ⁹⁹¹ hükmü beyan buyrulmuştur. Dolayısıyla insan için iki yol mevcuttur. Birincisi: Allah'a iman etmek ve hayatını İslâmî hükümlere göre düzene koymak. İkincisi: Tâğuta kalben teslim olup, hevâ ve heveslere göre yaşamak. Bu iki yolun dışında, üçüncü bir yoldan söz etmek mümkün değildir. Tâğut kelimesi, tuğyan etmek (azgınlaşarak isyan etmek) manasınadır. Kendisi için tayin edilmiş olan sınırın dışına taşan her şey tâğuttur. İslâmî istılahta; Allah'ın indirdiği hükümlere mukabil olmak ve onların yerine geçmek üzere hüküm koyan her güce tâğut ismi verilmiştir. Tâğut, sapıklıkta önderlik (liderlik) eden herkese şâmindir. Tâğutî güçlerin icat ettiği hükümlere câhiliyye hükümleri demek mümkündür. Nitekim Kur'an'da; "Onlar, hâlâ câhiliyye (devri)nin hükmünü mü arıyorlar? Şüphesiz, yakîn sahibi (gerçek iman ve ilim sahibi) bir kavim indinde, hükmedici olarak Allah'tan daha güzel kim vardır?"⁹⁹² buyrulmuştur. Câhiliyye devrinin hükmünden maksat, "darü'n-nedve" isimli mecliste, insanların hevâ ve heveslerinden (ideolojilerinden) yola çıkılarak hazırlanan ve bütün zümreleri bağlayıcı olan kanunlardır. Hz. Adem'den itibaren bütün peygamberler,

988 5/Mâide, 49

989 24/Nûr, 51

990 İbn Kesir, III/490

991 2/Bakara, 256

992 5/Mâide, 50

insanları, Allah'ın emirlerine ve hükümlerine göre yaşamaya dâvet etmişlerdir. Bu dâvet, peygamberlerin vârisleri olan âlimler tarafından kıyâmete kadar devam edecektir. Kur'an'da Hz. Yusuf kıssası beyan edilirken bütün insanlığa şu hatırlatma yapılmıştır: *“Sizin Allah'ı bırakıp da taptıklarınız kendinizin ve atalarınızın takmış olduğu (kuru) isimlerden başkası değildir. Allah bunlara hiçbir hüccet indirmemiştir. Hüküm sadece Allah'a mahsustur (ondan başkasına ait değildir). Allah, kendisinden gayrisine ibâdet etmenizi emretmemiştir. Dosdoğru din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.”*⁹⁹³

Hüküm ve emir, Allah'a mahsustur. Hesap gününü düşünen her insan yeryüzünde, Allah'ın emirlerini tebliğ ve hükümlerini infaza memur kılındığını asla unutmamalıdır. Kur'an'da, *“Allah, hükmedenlerin en güzel hükmedenidir değil midir?”*⁹⁹⁴ denilmektedir. Allah, mutlak hüküm koyucu, hükmeden, hükmünü geçirendir.⁹⁹⁵

Kur'an-ı Kerim'de Hüküm ve Hâkimiyet

Kur'an'da “hukm” kelimesi, türevleriyle birlikte toplam 210 yerde geçer (Hukm kelimesi ise 17 yerde zikredilir). Hüküm kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de birçok anlamda kullanılmıştır:

a) Hâkimiyet/egemenlik anlamında hüküm: Hüküm; hâkim olma, hâkimiyet-egemenlik sahibi olmak anlamına gelir. Hâkimiyet ise, hüküm sahibi olmak, en güçlü olmak manasına kullanılır. *“Hüküm ancak Allah'ındır. O'ndan başkasına ibâdet etmemenizi emretti.”*⁹⁹⁶ âyetinde olduğu gibi. Allah'ın hükmü bütün evrende geçerlidir. O, emrini yani hükmünü evrende ve insan hayatında, hatta kıyâmetten sonra dilediği gibi yerine getirir. *“O hiç kimseyi hükmüne ortak yapmaz.”*⁹⁹⁷

b) Allah'ın verdiği karar anlamında,⁹⁹⁸

993 12/Yûsuf, 40

994 95/Tin, 8

995 Yusuf Kerimoğlu, Kelimeler Kavramlar, s. 188-191

996 12/Yûsuf, 40

997 18/Kehf, 26

998 13/Ra'd, 41

c) Allah'ın koyduğu kurallar, prensipler ve bunlara uymanın gerekliliği anlamında,⁹⁹⁹

d) Kıyâmet gününde Allah'ın insanları hesaba çekip onlar hakkında karar vermesi anlamında,¹⁰⁰⁰

e) Mahkeme kararı anlamında.¹⁰⁰¹

Allah, insanların da kendi gösterdiği gibi hükmetmelerini istemektedir: *“Kitabı sana hak olarak indirdik ki insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği gibi hükmedesin.”*¹⁰⁰² Allah, peygamberleri Allah'ın hükmünü yürütmek için göndermiştir. Adâletle hükmedebilmek için de Allah'ın gönderdiği Kitab'a uymak gerekir. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler ise, şüphesiz en azından zâlim ve fâsık olurlar.¹⁰⁰³

Hâkimiyet/Egemenlik Kayıtsız Şartsız Allah'ındır

Hukm kelimesi, sözlük anlamı olarak yargı ve yargıda bulunmak anlamındadır. Kelime, bütün kökleriyle, taraflar arasında ister anlaşmazlık bulunsun, isterse bulunmasın, belirli bir konunun gerçek değerinin anlaşılması için, bu konuda yetkili kabul edilen bir makama başvurma mânâsını içermektedir. Kur'an-ı Kerim'de de bu anlamda kullanıldığı görülmektedir. Hukm kelimesinin Türkçede “egemenlik” anlamında kullanılan “hâkimiyet” şeklindeki söylenişi ise, hüküm koyma, hüküm verme yetkisi, yüksek egemenlik anlamıyla Arapçada yenidir.

Çağdaş hukukçular, hâkimiyeti şöyle tarif ederler: “Belli bir ülke ve o ülkede oturan hakiki ve tüzel kişiler üzerinde kullanılan ve devlet kişiliğine bağlı olan, ondan ayrılmayan aslî en yüksek hukukî iktidar veya kudrettir.” Kısaca, “aslî ve en yüksek kumanda ehliyet ve yetkisi” şeklinde tanımlanabilir. Mevdûdî, hâkimiyeti tanımlarken şunları söylemektedir: “Siyaset biliminde bu terim; en yüksek iktidar ve mutlak iktidar anlamında kullanılır. Herhangi bir kimse ya da topluluğun hâkimiyeti elinde tutmasından maksat şudur: Onun her hükmü kanun mâhiyetini taşır ve kanun olur. Böyle bir

999 5/Mâide, 44, 45, 47

1000 2/Bakara, 113; 4/Nisâ, 141

1001 21/Enbiyâ, 78

1002 4/Nisâ, 105

1003 5/Mâide, 45, 47

kimse ülkesinde yaşayan fertlerin üzerinde hüküm yürütür ve sınırsız tercih ve yetkilerin sahibi olur. Onun yetki ve tercihlerini kendi irâdesi altında hiçbir şey sınırlandıramaz ve kısamaz. Bireylere verilmiş bulunan herhangi bir hak varsa, bu hak da ancak onun tarafından verilmiş olur. Hâkimiyeti elinde bulundurması sebebiyle herhangi bir kanun kendisini bağlamadığı için böyle birisi tam mânâsıyla kadir-i mutlaktır.”¹⁰⁰⁴ Mevdûdî’ye göre “bundan daha az kudret ve imkânâ “hâkimiyet” denemez. Ancak böyle bir hâkimiyet, bugün artık farazî bir kavram haline gelmiştir. Alanı o kadar küçülmüştür ki, gerçek bir hâkimiyet veya siyaset biliminde kullanılan terim anlamıyla siyâsî hâkimiyet (politik egemenlik) dahi kalmamıştır.

Kur’an’a Göre Hâkimiyet Türleri: Her kavrama kendine has bir yorum getiren İslâm dini, hâkimiyet konusunda da İslâmî olan ve olmayan ayrımını gözetir. Kurân-ı Kerim, İslâmî ve câhilî olmak üzere iki tür hâkimiyet olduğunu kaydeder: “Yoksa onlar (İslâm öncesi) câhiliyye hükmünü (idaresini) mü istiyorlar? İyi anlayan bir topluma göre, hükmü, hükümlerliği Allah’tan daha güzel kim vardır?”¹⁰⁰⁵ Başka âyet-i kerimelerde, Allah’ın hükümleri dışında kalan hükümlerin “hevâ, tâğüt, dalâlet, şer vb. hükümleri” diye adlandırılmaları İslâmî olmayan hükümler arasında mâhiyet farkından kaynaklanmamakta; aksine İslâmî olmayan hükümlerin câhilî olmanın yanında, diğer olumsuz nitelikleri de kaçınılmaz olarak taşıdıklarını ortaya koymaktadır. Bu âyette geçen “hüküm” kelimesi, yalnızca siyasal anlam taşımakla kalmamakta, her türlü “yargı”yı da kapsamaktadır. Böylece, İslâm’a göre yapılanmış ve her türlü değer yargısı İslâm’a göre şekillenmiş olan toplumun hükmü İslâmî; böyle olmayan toplumun hükmü ise câhilî hükümdür.

İslâmî anlamıyla hâkimiyetin dışında kalan her türlü hâkimiyet ve İslâm’ın değer yargıları dışında kalan her çeşit değerlendirmeye ad olan “câhilî hâkimiyet”in mâhiyeti hakkında İbn Kesir, sözkonusu âyet ile ilgili olarak şöyle der: “Cenâb-ı Allah, (bu âyette) her türlü hayrı kapsayan ve her çeşit şerden uzak tutan Allah’ın sapasağlam hükmünü bırakıp onun dışında kalan ve şahıslar tarafından Allah’ın şeriatine dayanmaksızın konulmuş görüş, hevâ ve istilahlara yönelen kimselerin bu davranışını reddetmektedir. Nitekim câhiliyye dönemi insanları da böyle yapıyor, kendi görüş

1004 Mevdûdî, İslâm’da Hükümet, s. 421-422

1005 5/Mâide, 50

ve hevâlarından ortaya attıkları dalâlet ve cehâletlerle hüküm veriyorlardı. Moğolların da yaptıkları bu idi. Onlar kendilerine yasak (yasa) koyan kral-ları Cengiz Han'ın hükümlerine göre yönetiliyorlardı. Bu yasağ(y)ı Cengiz, yahûdi ve hıristiyan şeriatlerinden, İslâm dininden ve başka dinlerden ya-rarlanarak meydana getirmişti. Orada sırf kendi görüşü olan ve hevâsından kaynaklanan hükümler de vardı. İşte onun bu yasağı (yasası), soyundan gelenler arasında uyulan bir şeriat olmuştu. Onlar Allah'ın Kitabı ve Rasû-lünün sünneti ile hükmetmeyi bir kenara bırakıp "yasak" ile hükmediyor-lardı. Her kim böyle yaparsa o kâfirdir; Allah'ın ve Rasûlünün hükmüne geri dönüş az ya da çok hiçbir konuda onların dışında hiçbir şeyle hükmet-memek çizgisine gelinceye kadar onunla savaşmak farzdır."¹⁰⁰⁶

Görüldüğü gibi, burada İbn Kesîr, İslâmî ve câhilî hükmün mâhiyetini açıklamış; kendi döneminde câhiliyye hâkimiyetine örnek olmak üzere de Cengiz Han yasalarını göstermiş; Allah'ın hükümlerini bırakıp câhilî hü-kümlere, hevâlara yönelenlere karşı takınılacak tavrı da gayet açık bir şe-kilde belirlemiştir. Bundan şunu anlıyoruz: Hâkimiyet konusu teorik olup pratik ve hukukî birtakım sonuçları olmayan yorumdan ibaret değildir. Bu konu, doğrudan doğruya Allah'ın hükümlerine iman ve bu hükümlere ay-kırı hiçbir hükmü kabul etmemek şeklinde uygulama ile, böylesini kabul etmeyenlere karşı hukukî birtakım uygulamaları beraberinde getiren bir anlayıştır.

İslâm'a Göre Hâkimiyet: İslâm'a göre hâkimiyet ve sınırlandırılmaz egemenlik yalnızca Allah'ındır. Bu konuda bütün gerçek müslümanlar ara-sında tam bir fikir birliği vardır. Hüküm koymak Allah'a has bir yetkidir. Başkalarının bu konuda herhangi bir ortaklığı yoktur. Hiçbir kimsenin Al-lah ile birlikte hüküm koyması sözkonusu değildir. O, hükmüne hiçbir kim-seyi asla ortak etmez.¹⁰⁰⁷ İslâm'da gerçeğin ölçüsü ve yegâne hak, Allah'ın Kitabı ve Rasûl'ünün sünneti olduğundan, herkesin bu hükümleri kabul etmesi gerekir. Kim kendiliğinden birtakım sözler ortaya koyar ve kendi anlayışına göre bazı kurallar ortaya atarsa ve bunu kendi anlayışı, hatta dini yorumlayışı sonucunda ileri sürerse, bu söylenenler Rasûlün getirdiklerine arz olununcaya kadar ümmetin ona uyması ve anlaşmazlıklarında onun hükmüne başvurması gerekmez. Eğer Rasûlün getirdikleri ile çatışmaz ve

1006 İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'âni'l Azîm, II/67

1007 18/Kehf, 26

uygun düşerse, doğrulukları belgelenirse ancak o zaman kabul edilir; fakat Rasûl'ün getirdiklerine aykırı olursa o zaman bunların reddedilmesi gerekir.¹⁰⁰⁸ Çünkü Yüce Rabbimiz mü'minlerin geçerli bir imana sahip olmaları için aralarındaki anlaşmazlıklarda Rasûl'ün hükmüne başvurmayı şart koşmakla kalmamış; içlerinde herhangi bir sıkıntı duymaksızın ve tam bir teslimiyetle, verdiği hükme teslim olmayı öngörmüş bulunuyor.¹⁰⁰⁹

Kısacası, Allah ve Rasûlü herhangi bir konuda hüküm vermiş ise, hiçbir mü'minin o konuda istediklerini tercih etme yetkisi yoktur.¹⁰¹⁰ “Allah'ın, Rasûlü Muhammed'e indirdiğinden başkası ile hüküm vermek helâl değildir; çünkü hak yalnız odur. Onun dışında kalan bütün hükümler ise zulüm ve haksızlıktır. Bu zulüm ve haksızlıkla hükmetmek helâl değildir. Herhangi bir hâkim (yönetici veya kadı), bu helâl olmayan hükümle hükmedecek olursa verdiği bu hüküm ebediyyen geçersiz kılınır, onunla amel edilmez” diyen İbn Hazm,¹⁰¹¹ buna delil olarak da Kur'an-ı Kerim'deki: “*Ve onlar arasında Allah'ın indirdiğiyle hükmet...*”¹⁰¹² âyetini göstermiştir.

Yüce Rabbimizin hâkimiyetinin boyutlarını ya da İslâm'ın hâkimiyet yorumunu daha iyi anlayabilmek; diğer taraftan Allah'ın beşer üzerindeki hâkimiyetinin gerekçelerini kavrayabilmek için “Allah'ın hâkimiyeti”nin çeşitli yönlerine dikkat çekmek gerekir.

a- Allah'ın Kevnî Hâkimiyeti: Allah, bu kâinatın biricik yaratıcısıdır. Gördüğümüz, göremediğimiz; bildiğimiz, bilemediğimiz her şeyi yaratan, mutlak yaratıcı O'dur. O'ndan başka yaratan yoktur. O aynı zamanda yarattıklarının Müdebbir'i, Rabbi ve Mâlikidir. Kâinatın kanunlarına, varlık âlemindeki bu düzenin işleyişine O'ndan başka hiçbir kimse müdâhalede bulunamaz; O'nun irâdesine aykırı hiçbir şey gerçekleştirilemez: “*De ki: Düşündünüz mü hiç; eğer Allah, üzerinize geceyi tâ kıyâmet gününe kadar aralıksız sürdürse Allah'tan başka size ışık getirecek bir başka ilâh var mıdır? Hâlâ iştimatecek misiniz? De ki: Düşündünüz mü hiç, eğer Allah gündüzü üzerinizde kıyâmet gününe kadar aralıksız devam ettirse, içinde dinleneceğiniz geceyi Allah'tan başka getirecek bir başka ilâh var mıdır?*”¹⁰¹³

1008 İbn Kayyım el-Cevziyye, Zâdu'l-Meâd, 1/38

1009 4/Nisâ, 65

1010 33/Ahzâb, 36

1011 el-Muhallâ, 9/362

1012 5/Mâide, 49

1013 28/Kasas, 71-72

b- Uhrevî Hâkimiyet: Bütün olay, nimet ve cezalarıyla âhiret hayatı da Allah'ın mutlak hâkimiyeti içerisinde. Kur'an-ı Kerim, Yüce Allah'ın âhrette tecellî edecek olan mutlak hâkimiyetine dair sayılamayacak kadar çok buyruk ihtivâ eder. *"Kâfir olanlar, kendilerine kıyâmet gelip çatıncaya, yahut kısır bir günün azabı gelinceye kadar o Kur'an'dan şüphe içindedirler. O gün mülk Allah'ındır; onlar arasında O hüküm verir..."*¹⁰¹⁴, *"O günde onlar (kabirlerinden) çıkacaklardır. Onların hiçbir şeyi Allah'a gizli kalmaz. 'Bu gün mülk (hâkimiyet ve her şeyin mutlak sahipliği) kimindir?' (diye sorar.) Kahrî ve tek olan Allah'ındır. Bugün herkese kazandığı ile karşılık verilecektir. Zulüm yoktur. Bugün Allah hesabı karşılayacaktır."*¹⁰¹⁵

c- Genel Olarak Değer Yargılarında Hâkimiyet: Bilindiği gibi eşya ve olaylar hakkında belirli birtakım değerlendirmeler yapmak ve onlara karşı bu değerlendirmelere göre tavır takınmak, istemek, ya da uzak durmak ve arzulamamak sözkonusudur. Bu her zaman, her toplum ve kişide görüle gelmiştir. Kısacası insan, hayrı ister ve arzular, şerden ve kötülükten de uzak kalmaya çalışır. Bu tavır ise, onun sahip olduğu ya da benimsediği değer yargılarının bir sonucudur. Kur'an-ı Kerim; bir bakıma baştan sona bazı değer yargıları, bu yargılara karşı takınılan tavırlar ve bu tavırların sonuçlarına dair açıklamaların yer aldığı ilâhî mesajdır.

Değer yargılarını belirleme ve koyma yetkisinin mutlak olarak Yüce Rabbimize ait olduğunu vurgulayan bazı buyruklara işaret edelim: Haram-helâl kılma yetkisi yalnız Allah'ındır: *"De ki: Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve güzel rızık kim haram kıldı?"*¹⁰¹⁶; *"Ey iman edenler, Allah'ın size helâl kıldığı hoş ve temiz şeyleri kendinize haram kılmayın ve haddi aşmayın, çünkü Allah haddi aşanları sevmez."*¹⁰¹⁷ Câhilî düzenlerde zamanla oluşan ve Allah'ın emir ve hükümlerine aykırı câhilî değer yargıları reddedilmiştir.¹⁰¹⁸ İslâm'dan önce çeşitli helâl ve haramlara dair birtakım değer yargılarından etraflı bir şekilde söz eden buyruklardan¹⁰¹⁹ sonra, Yüce Allah, Peygamberine bu uydurma değer yargılarını Allah'a atfeden kimselere şöyle seslenmesini emretmektedir: *"De ki: 'Allah şunu haram kıldı' diye şahitlik*

1014 22/Hacc, 55-56

1015 40/Mü'min, 16-17

1016 7/Arâf, 32

1017 5/Mâide, 87

1018 Bk. 5/Mâide, 103

1019 6/Enâm, 136-149

edecek şahitlerinizi getirin. Eğer şahitlik ederlerse sen onlarla şahitlik etme..."¹⁰²⁰. Bundan sonraki âyette de Yüce Allah, bütün bu konulardaki hükümlerini oldukça özlü bir şekilde açıklamaktadır.

d- Kanunî (Hukukî) Hâkimiyet: Cenâb-ı Allah şu âyet-i kerimede ve benzerlerinde bütün kapsamı ve boyutlarıyla hâkimiyetin yalnızca kendisinin olduğunu dile getirmektedir: *"Hüküm yalnız Allah'ındır. O, kendisinden başkasına ibâdet etmemenizi emretmiştir. İşte dosdoğru din budur."*¹⁰²¹ Burada "hüküm" kapsamına kanunî ya da hukukî, şer'i hâkimiyetin girdiği şüphesizdir. Diğer taraftan Allah'ın hâkimiyetini kabul etmek ve dosdoğru din üzere bulunmak arasındaki ilişki de kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Nitekim başka âyet-i kerimelerde Allah'ın izin vermediği yasalarda bulunmanın şirk ve bu şekilde yasama yapanların bu yetkilerini kabul edip karşı çıkmamanın da onları Allah'a ortak kabul etmek olarak vurgulandığını görmekteyiz.¹⁰²²

Aralarında hüküm vermek üzere Allah'a ve Rasûlüne çağrıldıklarında, münâfıklar bundan yüz çevirdikleri halde, mü'minlerin tavrı, dinleyip itaat etmekten ibarettir.¹⁰²³ Kitab, yani Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'e insanlar arasında hak ile hükümsin diye indirilmiştir.¹⁰²⁴ Allah'a ve Rasûlüne iman etmek iddiası ile birlikte tâğutun hükmünü isteyenlerin iman iddiaları geçersizdir. Tâğut ve tâğutun hükmü; "Allah'ın karşısına dikilen, ayaklanan, O'nun emirlerine zıt yeni hükümler icat eden her varlık, Allah'tan başka itaat edilmesi istenen her şey, kendisine ister bilerek ve isteyerek uyulsun; isterse zorla, tehditle boyun eğdirilsin, her iki halde de itaat edilen konumuna girmektedir. Bu nesnenin insan olmasının, şeytan olmasının, put olmasının, yahut da bunlardan başka herhangi bir şey olmasının önemi yoktur."¹⁰²⁵ Allah'a iman ile tâğutun hükmüne başvurmak bir arada bulunamaz. Bu gibi kimselerin bu tavırları münâfıklıklarının tescilidir. Onlar Allah'ın ve Rasûlünün hükmüne yanaşmazlar.¹⁰²⁶

1020 6/Enâm, 150

1021 12/Yûsuf, 40

1022 42/Şûrâ, 21

1023 24/Nûr, 48-52

1024 4/Nisâ, 105

1025 Taberî, Câmiu'l-Beyan, 3/13

1026 4/Nisâ, 60-61

Kısacası, anlaşmazlık konuları Allah'ın ve Rasûlünün hükümlerine, bu hükümlerin çerçevesine havâle edilmedikçe ve bu hükümlere râzî olunup tam bir teslimiyetle uyulmadıkça, imanın varlığından söz edilemez.¹⁰²⁷ Hz. Peygamber'in hüküm verme yetkisi ve ülü'l-emr ile müctehidlerin çıkar-dıkları Allah'ın hükümleri çerçevesi içerisindeki ilmî ictihadlarının; esasen Allah tarafından tanınmış ve sınırları tayin edilmiş olduğundan, bağımsız bir teşrî (kanun koyma) olarak kabul edilemeyeceğini ve Allah ile birlikte ve O'nun hükmüne eş değerde hüküm koymak yetkisine sahip olmadıkları- nı ayrıca belirtmeye gerek yoktur. Onların bu yetkileri, sınırları ile birlikte yine Allah tarafından tâyin ve tesbit edildiğinden, O'nun kanunî hâkimiyeti yine mutlak ve ortaksızdır.

e- Siyâsal Hâkimiyet: Kanunî hâkimiyete siyasal alanda yürürlük ka- zandırmak ve onun geçerliliğini sağlamak olarak tarif edebileceğimiz “si- yasal hâkimiyet”i elinde bulunduran makama İslâm'da “hilâfet” denilmek- tedir. Şânı yüce Allah, ilk insan -ve dolayısıyla onun soyundan gelecek olanları da- yeryüzünde halife olarak yaratmıştır.¹⁰²⁸ Halifelik, başkasının yerine, onun adına görev yapmak veya tasarruflarda bulunmak demektir. Halife ise, başkası tarafından kendi adına iş görmek üzere görevlendirilen kişiye denir. İşte bu mânâda bütün insanlar Allah'ın tâyin ettiği yeryüzünün halifeleridir. Allah'ın hükümlerinin uygulanmasının ise belirli bir yapılan- mayı gerektireceği açıktır. İşte bu yolla Yüce Allah'ın hükümleri yürürlük kazanır ve siyasal hâkimiyeti uygulama alanı bulur.

Hâkimiyet Allah'ın Olmayınca

İlk peygamberden itibaren insanların bir bakıma Allah'ın hâkimiyetini kabul etmek üzere dâvet edilegeldikleri, Kur'an'ın bize bildirdiği gerçekler- dendir. Ancak insanların zaman zaman birtakım tâgutların câhilî egemen- likleri altında yaşadıkları, onların hükümlerine isteyerek ya da istemeyerek itaat ettikleri de bir gerçektir. Aynı vâkıa ile insanlık, günümüzde de karşı karşıya bulunmaktadır. Hâkimiyet Allah'ın olmayınca, hükümlerde adâlet ve değer yargılarında isâbet olmayacağı, yani “sırât-ı müstakîm” üzere git-meye imkân bulunmayacağı gibi; insanlığın şeref ve haysiyetine yakışma-yan, insanı alçaltan birçok du rum da söz konusu olacaktır. Bunların bazısı- na âyet-i kerimelerin ışığında işaret edelim:

1027 4/Nisâ, 65

1028 2/Bakara, 30; 35/Fâtır, 39

a) Hâkimiyet Allah'ın olmayınca, egemenler ilâhlık ve rablık konumunda, egemenlik altında bulunanlar kulluk konumunda olurlar. Kur'an-ı Kerim, hristiyan ve yahûdi din adamlarını Allah'ın dinini değiştirip O'nun hükümlerine aykırı hüküm koymalarının kabul edilmesini, onları "rab olarak" tanımak şeklinde değerlendirirken;¹⁰²⁹ Hz. Peygamber (s.a.s.) de bu durumun, din adamlarının Allah'ın hükümlerine aykırı olarak helâl ve haram kılmalarının kabul edilmesi sûretiyle ortaya çıktığını belirtmiştir.¹⁰³⁰ Nitekim Hz. Mûsâ (a.s.) da Firavun'un İsrâiloğullarını egemenliği altında tutmasını, onları "kul edinmek" olarak nitelendirmiştir.¹⁰³¹

b) Allah'ın hükmüyle hükmetmeyenler, egemenlikleri çeşitli gruplara böler; onları zaafa düşürür; yeryüzünde fesat çıkartır, bozgunculuk yaparlar. *"Firavun, gerçekten o arzda azmış, halkını parça parça etmişti. Onlardan bir zümreyi güçsüz düşürüyor, oğullarını boğazlatıyor, kızlarını ise sağ bırakıyordu. O gerçekten fesatçılardandı."*¹⁰³²

c) Câhilî hükümlerle hükmeden tâğutlar; egemenlikleri altında bulunan kimselerin olayları sağlıklı bir şekilde değerlendirmelerine imkân bırakmayacak şartlar oluştururlar; gerçekleştirdikleri kültür yapısı ve eğitim ortamı ile insanları sağlam ve gerçekçi yargılarda bulunmak imkânından mahrum bırakırlar: *"İşte (Firavun) bu şekilde kavmini küçümsedi (hafife aldı); onlar da ona itaat ettiler; çünkü onlar yoldan çıkmış bir kavim idiler."*¹⁰³³

d) Alah'ın hâkimiyetini, dolayısıyla ulûhiyet ve rubûbiyetini reddedenler; egemenliklerini kaybetmek korkusuyla gerçeklerin anlaşılmaması, ulûhiyetlerinin sahteliğinin ortaya çıkmaması için özel çaba harcarlar: *"Firavun; 'Ey ileri gelenler, sizin için benden başka bir ilâh tanımıyorum. Ey Hâmân; benim için çamur üzerine bir ateş yak ve bana bir kule yap ki, Mûsâ'nın tanrısına çıkayım; bununla birlikte onun mutlaka yalancı olduğunu da sanıyorum."*¹⁰³⁴

1029 9/Tevbe, 31

1030 Tirmizi, Tefsîr (9. Sûre), 10

1031 26/Şûrâ, 22

1032 28/Kasas, 4

1033 43/Zuhruf, 54

1034 28/Kasas, 38

Allah'ın Hâkimiyetini Kabul Etmemek: İrâde sahibi ve tercih yetkisine sahip olan insan, kâinatın Allah'ın hükmüne boyun eğmekte olduğunu da görmektedir. Bu evren içerisinde böyle bir yetki yalnızca insan için söz-konusudur. İnsan, diğer yaratıklardan ayrı olarak Allah'ın değer yargıları ile hukukî ve siyasî alandaki hâkimiyetini kabul etmekle de yükümlüdür. Allah'ın bu alanlarda hâkimiyeti karşısında mü'minin tavrı, Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde belirlenmiştir: *"Allah ve Rasûlü bir işe hüküm verdiği zaman, iman etmiş her bir erkek ve kadına, o işte kendi istediklerini tercih etme yetkisi yoktur."*¹⁰³⁵ Mü'minler, kendi aralarındaki anlaşmazlıkları Allah'ın ve Rasûlünün hükmüne başvurarak çözüme ulaştırmak yükümlülüğünde oldukları gibi; onların hükmüne de tam bir teslimiyetle boyun eğmek zorundadırlar.¹⁰³⁶ Allah'ın hükmünü kabul etmemek, O'nun hükmü ile hükmetmemek ise, insanı iman dairesinin dışına çıkarır; kâfir, zâlim ve fâsık yapar.¹⁰³⁷

Kur'anî çerçevesi ile tanımlamaya çalıştığımız hâkimiyeti bu çerçeve ve mâhiyeti ile kabul etmek, aynı zamanda İslâm Dini'nin tabiatının bir gereğidir. Müslümanın Kur'an ve Sünnetin açık hükümleri ile belirlenmiş olan ve imanî bir yansıma olarak kabul edebileceğimiz müslümanca mantık ya da anlayış da, -belirtilen çerçevesi ile- Allah'ın hâkimiyetini kayıtsız ve şart-sız olarak kabul etmesi gerektiğini tartışılmaz bir şekilde ortaya koymaktadır. Bunun ilmî ve mantıkî gerekçelerini şöyle özetleyebiliriz:

1. Allah, her şeyi yaratan, var eden, her bir varlığın var olmasını takdir eden, eşyayı ve eşyalar arası ilişkileri düzenleyen, bu ilihî nizam/düzen içerisinde bu ilişkilerin devamını sağlayanıdır.

2. İnsan da Allah'ın yarattığı bir varlıktır. Eşref-i mahlûktur. Mükellefiyeti ve halifelik makamına getirilmiş olması, onun diğer varlıklardan farklı yanını, yerine göre üstünlüğünü ortaya koymaktadır. İnsanı halifelik makamında ve birtakım mükellefiyetlerle sınayan Yüce Allah, insandan emir ve hükümlerine, kısacası şeriatine uygun olarak yaşamasını istemiş, kendisinden başka varlıkları, gerek yaratıcılık, gerek emir, kanun ve hüküm koyma yönleriyle kendisine eş tutmamasını, yani şirk koşturmasını özellikle emretmiştir. Yani, Allah'ın hükümleri dururken başka hükümleri

1035 33/Ahzâb, 36

1036 4/Nisâ, 59, 65

1037 5/Mâide, 44, 45, 47

kabul etmek, ya da herhangi bir hükmü Allah'ın dininin alternatifi olarak görmek, Allah'a şirk koşma şekillerindendir.

3. İslâm'a göre Allah, mü'minlerin velisidir. Onların yâr ve yardımcısıdır. Dolayısıyla Allah, mü'minleri dünyada başıboş ve herhangi bir hususta kendi hallerine terk etmez, kendisinden başkalarına da muhtaç etmez. Yüce Allah'ın bizleri hayatımızın herhangi bir alanı için hüküm ve şeriat koymak zorunda bırakmamış olması da, Allah'ın mü'minleri velî edinmiş olmasının ayrı bir göstergesidir. Mü'minler de bu geniş çerçevesiyle Allah'tan ve Allah'ın velî edinilmelerini emrettiği kimselerden başkasını velî edinemezler. Mü'minlerin velîsi, ancak Allah'tır, Rasûlüdür ve samimi mü'minlerdir. ¹⁰³⁸

Allah'ın İndirdiğiyle Hükmetme: “Şeriat”, Kur'an ve sünnette geldiği şekliyle değişmeyen ve kaynağı vahiy olan dindir. Bu anlamda, Kur'an ve sünnet dinin asıllarıdır. Allah'ın hâkimiyeti, bilfiil, İlâhî teşrîde ve şeriatin içerdiği emirler, yasaklar ve kendisine inanan toplum açısından uygulanması ve uyulması gerekli hükümlerde geçerlidir. Kendinden çıkarılan kanunlar ve icthadlar ve gereğine göre hüküm verme şeklinde şeriatı anlatma, son tahlilde, şeriatin hükmünü kanun kalıbına dökücü yasama faaliyeti anlamındaki düzenlemeleri uygulayan, bu düzenlemeye uygun olarak yargılama yapan ve hükümlerini yürüten insanların elindedir. ¹⁰³⁹

Demokrasi ve Hâkimiyet

Demokrasi, bilindiği gibi batı kültürünün ürünü olan bir sistemdir. Batı medeniyetinin en önemli özelliği, insanın kendini ilahlaştırarak, tanrıya başkaldırı, nefse, hevâya ve şeytana tâbi olmaktır. Demokrasi anlayışında da bu özelliği görürüz: Yüce Allah'ın nizamını kabul etmeyip, yönetimde insanların hüküm koyması ve Allah'ın indirdiğini bırakıp kendi hükümleriyle kendilerini yönetmek istemeleridir. Bunu demokratların ifadeleriyle (daha doğrusu, hal dilleriyle) söyleyecek olursak: “Sen kim oluyorsun ey tanrı! Biz kendi hayatımızı kendimiz düzenleyebiliriz. Kendimiz düzenlemek için yöntemler buluyor ve uyguluyoruz” demekteler; dilleriyle veya tavırlarıyla. -Basite indirgeyecek olursak- demokratik söylemin içeriği ve anlamı işte budur. Haliyle, başka bir bâtil gâye için, insanı/halkı putlaştırma amacıyla bâtil tanrılara başkaldırılınca, hak ilâh olan Allah Teâlâ'ya da baş-

1038 5/Mâide, 55; M. Beşir Eryarsoy, İslâm'a Göre Laiklik, Demokrasi ve Hâkimiyet, Buruc Y., s. 91-107

1039 Nevin A. Mustafa, İslâm Düşüncesinde Muhâlefet, 80, 87-88

kaldırılmış oluyor. “Hevâsını ilâh edinen kimseyi gördün mü? Onun koruyucusu (bekçisi, vekili) sen mi olacaksın?”¹⁰⁴⁰ İster “hümanizm” adıyla, ister “demokrasi” ideolojisiyle, Batının anlayışı, insanı Tanrı yerine koymaktır; insanı, yani kendi hevâsını tanrılaştırmak. Batıda düşünce, inanış, ideoloji ve sistemlerin hepsi hakkında bu yargı geçerlidir; bu hüküm, ortak bir değerlendirmedir.

Batı uygarlığının karşısında İslâmî dâvet vardır. İslâmî mesaj, Allah’a başkaldırı yerine ibâdeti öngörür. Fakat birilerine de başkaldırmayı emreder. Bu da nefsi, hevâyı ve şeytanı kapsamına alan “tâğut” a başkaldırmaktır. “De ki: Şüphesiz ki bu, benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun. Diğer yollara uymayın. Sonra o yollar sizleri O’nun yolundan ayırıp darmadağın eder. İşte sakınasınız diye size bunları emretti.”¹⁰⁴¹ Âyet-i kerime, gerçekten müslümanın hayatını, herhangi bir gedik bırakmaksızın tamamıyla Allah’a tahsis etmiştir. İşte Allah’a teslimiyet bu demektir. Ölüm ile noktalanıncaya kadar, hayatımızın tümünü, inanç ve kanaatlerimizden başlayarak tüm eylemlerimizi Allah için, Allah’a teslimiyet sûretiyle ortaya koyacağız. İslâm budur; böyle bir teslimiyettir.

Bütün siyasî sistemlerin, ideolojilerin olduğu gibi, demokrasinin de can alıcı noktası; hâkimiyet/egemenlik meselesidir. Yukarıda da belirtildiği gibi, hâkimiyet, daha ilerisi düşünülemeyen, siyasal bir güç ve etkinliği ifade eder. Yani siyasal güç ve etkinliğin, iktidar ve muktedir oluşun en ileri derecesini ifade eder. Bu en üstün kabul edilen otorite, kanunları yapar. Yöneticiler ona göre belirlenir. Yönetimin nasıl olacağını ve bu esasların ayrıntılarını o belirler. Hâkimiyet anlayışı itibarıyla İslâm bir tarafta, diğer bütün sistemler bir taraftadır. İslâm, hâkimiyeti mutlak olarak sadece Allah’ta kabul eder; Allah’ın hakkı olarak bilir. Bunun dışındaki diğer bütün sistemler, hâkimiyeti kimde görüyorlarsa ona göre isim alırlar.

Demokrasi, hâkimiyetin halkın elinde olmasının adıdır. Krallık, hâkimiyetin kralın elinde olmasıdır. Teokrasi, hâkimiyetin Allah adına konuşturulduğunu iddia eden din adamı sınıfının ya da kendini tanrı yerine koyanların elinde olmasıdır. Buna benzer diğer bütün sistemler de böyledir. Yani siyasî sistemler, hâkimiyeti elinde bulunduranlara göre tanımlanır ve ona göre isimlerini alırlar. Yalnız İslâm, hâkimiyeti Allah’ta görür, hâkimiyeti

1040 25/Furkan, 43

1041 6/Enâm, 153

Allah'ın bir hakkı olarak kabul eder. Bunun dışındaki diğer bütün beşerî sistemlerin (dinlerin) özelliği ise, hâkimiyeti Allah'ta görmeyip insanda görmeleridir. Hâkimiyeti insanda görmek gibi ortak bir paydaya sahip olduktan sonra, bu insanların “kim veya kimler?” sorusuna verdikleri farklı cevaplara göre isim alsalar da, müslümana göre bütün bunlar tâğutî ideoloji ve şeytanî düzenlerdir.

Hâkimiyet noktasında demokraside yetki; halkın veya millettir; Yani, toplumun geneli, egemenliğe sahip kabul edilir. Hangi inanca sahip olurlarsa olsunlar, fertler birbirlerine eşit olduklarına göre de, her bir şahıs, o hâkimiyetin bir birimine, bir parçasına sahiptir. Yani 70 milyonluk bir ülkede hâkimiyet, 70 milyon eşit parçaya bölünmüş demektir. Bunun Kur'ânî ifadesi 70 milyon ilâh kabul ediliyor, demektir. Herkes hâkimiyetin eşit bir parçasına sahip olduğundan, zamanı gelince hâkimiyet parçalarının sahipleri oylarını bir tarafta toplar ve ittifakın mümkün olmadığı halde, çoğunluğu teşkil eden parçaların toplamı doğrultusunda icraatlar yapılır, kararlar alınır. Bu noktada hâkimiyetin kullanılması gündeme gelir. Demokrasi, çok tanrıcı Grek kültürüne dayalı, ondan kaynaklanan bir sistemdir. Yani, irticânın esasıdır. Şu irticâyâ karşı dayatılmak istenen demokrasi, asıl irticânın kendisidir; asıl mürtecî de demokratlar. Çünkü onlar, kökü, tarihi itibarıyla eski Yunan'a kadar uzanan bir mürtecilik yapıyorlar. Ondandır da eski bir kökü var; şeytana kadar uzanan bir başkaldırıya kadar devam edip uzanıyor, kökleri oraya kadar varıyor, Allah'a başkaldırı ve şeytana itaat olan bir siyasî sisteme tâbi oluyorlar demokrat mürtecîler.

Demokrasi, halkın çoğunluğunun hâkimiyeti diye ifade edilse bile, bu iddianın kandırmacadan ibâret olduğu uygulamalardan anlaşılmaktadır. Demokrasilerde çoğunluğun ittifakı bile yoktur. Demokrasi ile yönetilen bir rejimde yaşayan insanların çoğunluğunun sözü nerede ve nasıl geçerli oluyor? Parti aritmetikleri içinde, % 25-30 oy alan her parti iktidar olur. Nerede çoğunluk? % 70-75 muhâlefette kaldı. Yani, demokraside demokrasi yoktur. Demokrasiler, kendi mantıkları açısından bile sağlıklı bir hâkimiyetin kullanılma yöntemini dahi icat etmekten âcizdirler. Şimdiye kadar Batıda ve coğrafyamızda birçok seçim sistemi uygulanmıştır. Ancak, bunların hiçbirisinin asgarî düzeydeki çoğunluğun irâdesini iktidar olarak yansıtabilecek yeterlikte olduğu ileri sürülememektedir. Demokrasi, uygulamaya geçtiği tarihten günümüze kadar, sadece iki partinin olduğu yerlerde bile, hiçbir zaman, hiçbir parti çoğunluğu sağlayarak iktidar olmuş

değildir. Çünkü seçimlere katılmayanlar vardır; yönlendirilenler, kandırılanlar, halka sorulmadan aday gösterilenler, kendisini tam olarak temsil etmediğinden, mecbûren kendisine en yakın olduğunu sandığı veya ehven kişiyi seçmek veya küsmek zorunda bırakılanlar vardır.

Dolayısıyla demokrasi, uygulanması imkânsız bir tezdır, bir ütopyadır. Şimdiye kadar batı felsefelerinde ortaya çıkmış olan ütopyalardan bir ütopya. Fakat bu demokratik sihirbazlar, medya ve diğer imkânlar (bilim adamları, eğitim kurumları ve düşünürler) vâsıtasıyla, demokrasinin ütopya olma özelliğini insanların gözlerinden saklıyorlar. İnsanların bunu görmelerine mümkün mertebe imkân ve fırsat tanımamaya çalışıyorlar. Gerçeğin görülmesine sebep olacak herhangi bir şey olduğu zaman, birtakım oylamalar icat edilerek insanlar onlarla meşgul edilir ve gerçeğe nüfuz etmeleri böylelikle önlenmiş olur. Kanaatleri samimi olarak kabul görmeyen azınlık ise demokraside her zaman bir küskünler kitlesi meydana getirir. Dolayısıyla yapılan uygulamalara bu muhâlefetkiler hiçbir zaman katılmazlar.

Bu eleştirilerimiz, demokrasinin kendi mantığı ile demokrasiye bir red diyedir. Görülüyor ki demokrasi, hiçbir zaman için demokrasiyi savunanların ileri sürdükleri gibi, insanlığın en ideal sistemi, ya da en az yanlış olan sistemi olamaz. Çorçıl'e atfedilen bir söz vardır. "Demokrasi, dünyadaki en güzel ikinci sistemdir." Sormuşlar; "demokrasiyi neden ikinciliğe indirdin?" diye. "Birincisi yok ki!" diye cevap vermiş. Gerçek öyle değil; demokrasi öyle ikinci, üçüncü sıradaki bir düzen filân değil; bir curcunadan ibârettir. Eflâtun'un tâbiriyle; "demokrasi, şarlatanlar düzenidir." Demokrasinin babası sayılan Jan Jack Russo da benzer bir şey diyor: Demokrasiyi uzun uzun anlattıktan sonra; "Emil" adlı kitabında "doğrusunu söylemek lâzımsa" diyor, "insanlar kendi kendilerine kanun yapamazlar. Bize kanunlar verecek ilâhlar lâzım."

İnsan hayatı çok yönlü ve çok boyutludur. Bütün bu yönleri ve boyutları ile insan hayatını tamamiyle kuşatmış hiçbir beşerî sistem yoktur. İnsan hayatını bütünüyle kuşatmak iddiasında olan beşerî hiçbir ideoloji ve dünya görüşü de ortaya çıkmamıştır. Sadece İslâm, insan hayatını bütün yönleriyle ve boyutlarıyla kuşatmayı hedeflemiş ve gerçekten kuşatmış kâmil bir din hüviyetine sahiptir. Sadece İslâm, inanç, davranış, sosyal ve siyasal düzen, ahlâk, dünya görüşü ve âhiret anlayışı, düşünce ve yaşama biçimi, insanın kendisiyle, çevresi ve Rabbiyle tüm ilişkilerini tanzim eder. Tüm

bu alanlarla ilgili kuşatıcı hükümler koyar. Bütün beşerî ideolojiler, tüm ahlâk görüşleri, sosyal ve siyasal insanî görüşler, hangisi olursa olsun, İslâm'ın bakışına göre esas itibarıyla birer dindir. Fakat bu dinlerin hiç birisi insanın hayatını bütün boyutlarıyla kuşatmak iddiasında olmadığı için bazen müşterek birkaç beşerî ideoloji veya beşerî din bir araya gelir ve insan hayatını kuşatmaya çalışırlar. Beşerî sistemlerin herhangi birisini bir yerde kabul ettiğiniz zaman, siz sadece o kadarıyla hayatınızın tamamını tanzim edemezsiniz.

Hayatınızın diğer açıklarını, diğer yönlerini de uygun göreceğiniz veya o kabul ettiğiniz sistemle uyushabilecek başkalarıyla doldurursunuz. Bütün beşerî sistemlerin en büyük ortak paydası ise, laikliktir. Siyasî hayatınıza demokrasiyi getirip hâkim kıldığınız takdirde, hukukunuz ne olacak? Ahlâkınız, iktisadî ilişkileriniz ne olacak? İşte bu noktada, demokrasi bütün bunları “hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir” diyerek millet ve milletin yetkili gördüğü kimseler yoluyla temsili sûretiyle, temsili sisteme uygun olarak seçilen kimseler aracılığıyla bu sorunları çözmeye çalışır. Temsil yetkisine sahip bulunan kişi ve kurumlar, onların hukukunu belirler. Hukukun bünyesi içerisinde iktisadî ilişkileri ortaya koyar. Bunların sonucu olarak bir ahlâk anlayışı da oluşur. Toplumsal hayatın gerekli diğer bütün kurumları bu yapı ile uyumlu olarak ya da en azından çelişki arzetmeyecek şekilde ortaya çıkar.

Bütün sistemler ilk ortaya konuldukları zaman, hangi çerçeveye için konulmuş olurlarsa olsunlar, sadece orada kalmazlar; insan hayatının tamamını kapsarlar; en azında pratikte bu böyledir. Hiçbir beşerî sistem, kâmil olamaz ve insanlar, beşerî sistemlerde deneme yanılma yoluyla mesafe alabilirler. O bakımdan beşerî sistemler esas mâhiyetleri itibarıyla bir yaz boz tahtasıdır. Bunu, içinde yaşadığımız beşerî sistemin meselâ kanunlarında çok rahat bir şekilde görebiliriz.¹⁰⁴²

Çokluk veya çoğunluk, ya da çoğulculuk denildiğinde, temelinde yatan birey, yani bir tek insandan bahsedildiği bilinmelidir. Bir’inde doğruları veya eğrileri tesbit yetkisi bulunmayanların çoğunluğunun nasıl bu yetkiye sahip olabildikleri hâlâ açıklanamamıştır. Sadece sıfırların veya yalnız eksilerin yan yana gelmesiyle tatmin edici rakamların veya artıların çıktığı, çı-

1042 M. Beşir Eryarsoy, İslâm’a Göre Laiklik, Demokrasi ve Hâkimiyet, Buruc Y., s. 53-90

kabildiği izah edilememiş bir kandırmacadır. Yol göstereni bulunmayan insanın şaşkınlık içinde kaldığını, bilmediklerinin öğretilmemesi halinde bir şey bilmez durumda devam ettiğini her ne hikmetse düşünemeyen insan, bir Rabb'e (eğitici, terbiye edici mürebbî'ye) hep ihtiyaç duymuştur. Bütün mesele, bu mürebbînin (terbiyecinin) kim olması gerektiği hususudur. İşte insan bu noktada hep yanılmış, bir türlü gerçek terbiyecisini bulamamış, insana acıyan yaratıcısı merhameti ile ona sürekli olarak terbiye esaslarını bildiren elçileriyle yol göstermiştir. Çoğunun, çoğunluğun bu yolu kabul etmemesine, hevâsına uymasına rağmen yaratıcı Allah tekrar elçiler göndermiş ve kullarına gerçekten acıdığını, mağfiret ediciliğini göstermiştir. Kur'an bu yol göstericiliğin en son eseri olarak elimizde, önümüzdedir.

Birçok âyetinde, hevâsına tâbi olan insanın nasıl azgınlaştığını, kendi dengesini nasıl bozduğunu, sağlıklı bir ruh yapısına sahip olamadığını açıklayan Rabbimiz (terbiyecimiz) Allah, kendini bozanın çevresini de bozduğundan defaatle söz etmekte, yeryüzünü ifsâdından bahsetmektedir. Yeryüzü, halîfelik görevinin icrâ edileceği, îmar ve ıslah tavrıyla yaklaşılması gereken insanın bir çevredir. İnsan, bu çevre ile vardır. İnsan, doğasını, ancak, bu doğanın sahibince bildirilen esaslara uyarak koruyabilir. Korunamamış doğa, ister insan tabiatı olsun, ister insanın içinde yaşadığı ortam olsun, insan için sağlıklı bir ortam olarak kişiliğini koruyamamanın, gideerek korkmanın, kokuşmanın ortamı olacaktır. Öyle de olmuştur.

Analarının karnından bir şey bilmediği halde çıkarılan insanların, çıkışlarını takip eden bir süre sonra "külli şey'in kadîr" bir varlık haline dönüşmesi mümkün değilken, insanın temel yanılgısı, böyle olabildiğini sanması, yani kendini, hevâsını, kendi gibi insanları tanrılaştırmasıdır. Bu sanı ve değerlendirme, insanı azgınlaştırmakta; tuğyânı, bağı ve fesâdı giderek kendinden çevresine, çevresinden kendine ve diğer insanlara yönelmiş; yaşadığı dünyayı, içinde kendisi de bulunduğu halde berbat etmektedir.

Kaynağı insan akıllı olan, bu aklın yaşadığı ortamdan etkilenmişliğinin ürünü olan fikirleriyle biri, diğerinden farklı yerlere varan akılların çoğunluğunun veya azınlığının varacağı yer, kendine ters düşen yerdir. Kendini yadsıyan yerdir. İnsanı kendinden uzaklaştıran, kendinin farkına varmasını engelleyen yolda kullanılan akıl, insanoğlu var oldu olalı kendi başına doğru yolu bulamamıştır. Ancak Yaratıcı Rabbi insana sırât-ı müstakîmi, bu doğru yolu göstermiştir. *"Ne yapacağımı bilmez halde bulup da doğru*

*yolu göstermedi mi?*¹⁰⁴³ İnsan, kendine gösterilen yolu bile koruyamazken, bu yoldan ayrılmamayı bile beceremezken, kendi başına tümüyle doğru bir yol bulmasını ondan beklemek, olmayacak şey beklemektir. Zaten kendi de, kendi bulduğu yoldan memnun olmamış, olamamıştır.

Aklını, hevâsını tanrı edinen insan, bu tanrısından râzı değildir. Aklın ve arzuların tanrı kabul edildiği demokrasiler, insanların kendine gelmelerini önleyen bir uyuşmuşlukla, kendilerine gelmelerini engellemektedir. Afyonun insanı uyuşturduğu gibi insanları uyuşturan, bu uyuşturup uyutmada müzik, futbol ve medyadan da yararlanan demokrasiler, onlar için yalnız ekonomik insan, seksolojik insan tanımı getirebilmekte, insanı bir türlü bu yönleri de bulunan ama, asla bunlardan ibaret olmayan bir varlık olduğunu görebilmesine imkân bırakmamaktadır. Demokrasiler insanları; insan olmaktan, insanlıklarının farkına varmaktan alıkoyan insanların önünde aşılması güç bir büyük engel olarak durmaktadır. Bu engeli aşamayan insanın, insanlığının farkına varabilmesi mümkün değildir.

Çokluğu da, çoğunluğu da, çoğulculuğu da demokrasi bütününe güvenmemesi için yaşamının sağlamasını yapmakla varacağı nokta, insana, kendinin farkına varmasına yardımcı olacaktır. Teslim olmadan, bir rabbe kul olmadan yapamadığı görülen insanın, teslim olmaması değil; kime ve neye teslim olacağı ile ilgili tercihleri sözkonusudur. İnsan, “kendi hevâsına mı, başkalarının (çoğunluğun) hevâsına mı, yoksa Allah’a mı teslim olmalıdır?” sorusuna verilecek isâbetli cevap insanın ufkunu açacaktır. Açılan şuuru, insanın bütünü görmesini, kendinin farkına varmasını sağlayacaktır. Önü açılan insanın görebildiği bütün karşısında yapacağı seçim elbette daha isabetli olacaktır. Hayat, kendisine hayat verene teslim olmakla anamlanacaktır. Teslim olmadan yapamayan insan, en güvenilir (el-Mü’min) teslim olmakla (müslümanlıkla) ancak tatmin olabilir.¹⁰⁴⁴

Demokrasi Oyunu: “Ver oyunu, gör oyunu!” “Kim daha oy alıyor/oy alıyor?” “Oy, oy!” diye halktan rey dilenenler, iş başına geçtiklerinde halkı “of, of!” diye inletirler. Buna rağmen oyun devam eder. Demokrasi sâyesinde insan, ısırıldığı delikten bir değil; on kez ısırılır. Tahterevallidir demokrasi; partilerin biri iner, biri çıkar. Ama bu tahterevallinin üzerine binilip oturulan yerinde gıcırdayan tahta kalas değil; inleyen halk vardır. Hangi

1043 93/Duhâ, 7

1044 Ercümend Özkan, İnanmak ve Yaşamak, c. 2, s. 147-150

doktrin, rejimde hâkimse, onun koyduğu kurallar işlemekte, hâkim gücün çarkının işlemesi için halkın desteğine ihtiyaç duyulduğundan, senaryosu önceden yazılmış oyunda, halka sadece figüran roller verilmektedir. Halkın seçmek mecbûriyetinde olduğu düzenin memurları, isteseler bile hâkim gücün/derin devletin sistemini değiştirme hakkına sahip olmadıklarından, halkı temsilen seçilenlere düşen iş, mevcut sistemin çarkının başında durmaktan öteye gitmez. Bu olayda halka düşen ise, düzenin bazı yerlerine idareciler tâyin ederek onların suçuna ortak olmaktır.

Demokrasi bir yönetim biçimidir; yönetimleri belirleme biçimi değil! Kendisi bir düzendir; başka düzenlere kapı değil! Davul tutanları seçme işidir; tokmakları değil! Egemen güçler tarafından kuralları belirlenmiş oyundur; oyun kurallarını belirleme işi değil! Demokrasi, kitabına uydurma rejimidir; Kitab'a uyma değil! Demokrasi ile disiplini esas alan rejimler arasındaki fark, önemsizdir: Totaliter rejimlerde kral veya general; "Ben böyle istiyorum!" der; Demokrasi ise, "sen böyle istiyorsun!" der.

Din kurumlarının bağımsız olmadığı düzen nasıl demokrat olabilir? Anayasanın bazı maddelerinin değiştirilmesi teklif bile edilemez, halk kendi istediği sistemi seçemez, kurulu düzenin uygulayıcıları olarak kendi önlerine çıkarılan isimler arasında bir tercih yapmak, içinde kendine benzeyen bulamadığı için dayatılan adaylardan ehven-i şerri tercih etmeye çalışırsa, buna oyun denilmez mi? Halk idaresi diye, halkın inancına, yaşayış ve ahlâkına saldıran düzenin adıdır bu ülkede demokrasi. Başta Kemalizm ve onun ilkeleri olmak üzere, laiklik vb. tabuların bulunduğu düzen, nasıl halkın yönetimi olabilir? Demokrasilerde egemenlik kayıtsız şartsız parandır, medyanındır, derin devletindir; ama halkın değildir. Halk, rüzgâr ne yönden esiyorsa onun gücüyle savrulan yaprak gibidir. Ulusal ve uluslararası istihbârât örgütleri, kartel ve holding patronları, siyonizm, ağalar, şeyhler, hizmet adı altında devlet rüşvetleri, reklâm, aldatmaya dayalı propaganda, seçim kanunu vb. adla seçim hile ve aldatmacaları, büyük partilerin devlet yardımı vb. yollarla avantajları... bütün bunların halkı yönlendirmediğini kim iddia edebilir? Öyleyse, gerçekten halk mı yönetiyor halkı?

Güçlünün hâkim olduğu rejimin adıdır demokrasi. Çağdaş bir malsaldan ibarettir. Her ne kadar tersi iddia ediliyor olsa bile, seçenlerin ve hatta seçilenlerin değil; seçtirenlerin ve derindekilerin irâdesi önemlidir. Demokrasi, bir Truva atıdır. Halka, oy vermeme hürriyeti bile vermeyen

çağdaş dayatma rejimidir. %51 delinin % 49 akıllıya gâlip getirilmesinin adıdır. Müslümanla kâfirin, mücâhidle İslâm düşmanının, âlimle câhilin, aydınla avamın eşit olduğu adâletsiz rejimin adıdır demokrasi. Demokrasi açısından, oy veren insanlar, eşit olmasına eşittir, ama bazıları daha çok eşittir. Elli bir pirenin kırk dokuz file gâlip getirilmesidir demokrasi. Kazanan ve kaybedenin maçıdan önce belli olduğu şikeli bir karşılaşmadır. Hakka rağmen halk idaresi olmasının yanında; aslında halka rağmen ege-men çevrelerin halkın inancına ters dayatmalar rejimidir. Teorisiyle pratiği birbirine bu denli ters bir anlayış, başka hiçbir ideolojide bu kadar sırtmaz.

Kimler parti kurabilir? Partiler kanunu, hangi mecbûriyetler getirmektedir? Meselâ İslâm partisi kurulabilir mi? Hani, halkın idaresi idi demokrasi; ya halk İslâm'ı istiyorsa? Buna fırsat vermeden, yolu açmadan halkın isteyip istemediği nasıl belli olacaktır? Kimleri seçebilir vatandaş? Partiler ve adaylar her görüşe açık mıdır? Rejim, Atatürk ilkelerini tâvîzsiz uygulamaya çalışır. Gerçekten halk mı istemektedir bu kadar heykeli? Halk Kemalist midir de, halkın yönetimi denilen demokrasi rejiminde yönetim onun ilkelerinin dışına çıkamaz? Halkın inanç ve ibâdetleri, halkın seçtiği yöneticilere ve onların yönettikleri düzene ne kadar yansıyabilmektedir? Halkı etkilemede medyanın, propagandanın ve kaynak olarak paranın gücü nedir?

Ve bir düdük öttürülünce halkın irâdesi ne durumlara düşmektedir? Demokrasi, demokrasinin raylarına oturtulmak adına katledilerek demokratik (!) darbeler yapılır her on senede bir. Demokrasiye kimler ve ne adına balans ayarı yapmaktadır? Partileri halka rağmen kim kapatmakta ve kapatmakla tehdit etmektedir? Bunun demokrasi ile neresi bağdaşmaktadır? Milyonlarca oyu kim, hangi gerekçeyle geçersiz/etkisiz saymakta, daha az oya daha büyük yetkiyi kim, nasıl vermektedir? Demokrasi ile ilgili bu tür sorunları ve soruları çoğaltmak mümkün...

Kapitalizmin sömürüsünü perdeleyen bir simgedir demokrasi. Demos-kratos: Yunanca; Halkın yönetimi anlamına geliyor, yani halkın hâkimiyeti. Batılıların helvadan putudur demokrasi; istedikleri zaman yiyip yutarlar. Batılılar niçin Kuveyt'te, körfez ülkelerinde, Suudi Arabistan'da vb. yerlerde demokrasi istemez? Bazı yerler içinse zorunludur demokrasi. Batının, demokrasi kavalıyla kolay güdebileceği ülkelerde her konunun demokrasiyle ilişkisi kurulurken, Batı, işine gelmediği yer ve zamanlar-

da, emir kulları aracılığıyla demokrasiyi askıya alır veya aldırır, darbeler yaptırılır. Meselâ Türkiye’de müslümanlara zulüm gündeme getirilmezken Apo’nun idamı bir demokrasi meselesi kabul edilir.

Demokrasi, monarşinin egemenliğine göz dikmiş, krallık veya padişahlığın yanlışları üzerine antitez olmuştur. Gerçi demokrasinin beşiği denilen yerlerde, Batıda kral ve kraliçeler hâlâ en üst yöneticilerdir; bu tezat bile değerlendirilmez. İngiltere, Belçika, Hollanda, Danimarka, Lüksemburg gibi ülkelerin başında hâlâ kral veya kraliçeler vardır. Padişahlığa alternatif olarak kabul edilen demokraside 550 tane padişah ve arkalarında sayısını kimsenin bilmediği gizli padişahlar bulunan bir anlayış mıdır halkın istediği yönetim? Câhiliyye dönemindeki müşrikler de demokrattı. Mekke’de de demokrasi vardı: İsteyen istediği putu serbestçe seçebiliyor, kimse karışmıyordu. Aynı özgürlük çağdaş câhiliyyede de vardır: Zulümlerden zulüm beğenebilir, tâğutlardan bir tâğut seçebilir insan, günümüzdeki çağdaş demokrasilerde. Hakkını yemeyelim: Tavuklara kümeslerini, bekçilerini ve kurtlarını seçme hakkı verir demokrasi. Hileli yollarla da olsa, halka gardiyanlarını seçme hakkı verir.

“Demokrasilerde çare tükenmez” mi acaba? Bugüne kadar ülkedeki çaresizliklere ne demeli? Doğrusu şöyle olmalı: “Demokrasilerde çene tükenmez!” Politika, iş üretmeye değil; laf üretmeye dayanır bu ülkede, demogoji, laf yarışı, kandırma tükenmez bu düzende. Halk seçime katılabilir ama, yönetimi hiçbir zaman ele geçiremez. Yönetim ve halk ayrımı vardır halkın idaresi denilen demokraside.

İslâm’da halkın değil; Hakkın hükmü önemlidir. Halk Hakka kul olması, O’nun hükmüne teslim olmalıdır. Çünkü, “*insanların çoğu bilmezler*”,¹⁰⁴⁵ “*insanların çoğu şükretmezler*”,¹⁰⁴⁶ “*insanların çoğu nankördür*”¹⁰⁴⁷ ve “*insanların çoğu mü’min değildir, iman etmezler*.”¹⁰⁴⁸ O yüzden halkın çoğunluğuna uymak, dalâlettir/sapıklıktır. “*Yeryüzünde bulunanların çoğuna uyacak olursan, seni Allah’ın yolundan saptırırlar. Onlar zandan başka bir şeye tâbi olmaz, yalandan başka (söz de) söylemezler.*”¹⁰⁴⁹ İnsanların çoğunun

1045 45/Câsiye, 26

1046 40/Mü’min, 59

1047 25/Furkan, 50

1048 40/Mü’min, 59

1049 6/Enâm, 116

bilmediğini, şükretmediğini, akıllarını kullanmadığını, yoldan çıkmışlığını, günah ve haram peşinde koştuklarını, insanların mallarını haksız yere yediklerini, çokluğu ve çoğunluğu ile böbürlenip üstünlük tasladığını, bu yüzden mallarının ve evlatlarının çokluğu ile övündüklerini, daha çok ve daha zengin oldukları halde kendilerinden önce nice toplulukları yok edildiğini, bütün bunlardan ders almayan insanların yine pek çoğunun yoldan çıktığını Kur'an, sayılamayacak kadar çoklukta ve ısrarla anlatmaktadır. Çokluğun ancak Allah'ı zikredip anmada, şükretmede, kulluk ve ibâdet etmede, takvâda işe yarayan bir şey olduğu da yine Kur'an'da ısrarla üzerinde durulan hakikatler olarak ifade edilmektedir.

Çoğunun akılsızlıklarından bahsedilen insanlar, Allah'ın hükümlerine itibar etmeyen, Rab olarak sadece Allah'ı kabullenmek istemeyen kalabalıklardır. Sürüleştiren, sömürülen, köleleştirilen yığınlardır. Çalışan kafalar, akl-ı selim sahipleri, kendilerinin farkına varan kafalardır. Kendinin farkına varanlar, Allah'ın farkına varırlar; Allah ile kendileri arasındaki farkı farkedirler. Hadlerini bilirler ve O'na ait olan, olması gereken hâkimiyeti kendi zimmetlerine geçirerek haksızlık edip ilâhlık taslamazlar. *“Onların (İnsanların) çoğu zandan başka bir şeye uymaz. Şüphesiz zan, haktan/gerçekten hiçbir şey ifade etmez.”*¹⁰⁵⁰ Haktan, hakikatten bir şeyin ifadesi olmayan zanna uyanlar, ister çoğunluk, ister azınlık olsun, gerçekten bir şeyin ifadesi olmayana uyduklarına göre akletmiyorlar demek değil midir?

Halk deyimiyle “nerede çokluk, orada ...” Kendi taraftarları ve ideologları bile, demokrasinin görmezlikten gelinemeyecek zaaflarından haberdardır: “İyi hükümetler arasında demokrasi en kötüsü, fakat kötülerin en iyisidir.” (Aristoteles) “Hükümetlerin en iyisi, bize kendimizi yönetmemizi öğreten hükümetlerdir.” (Goethe)

Demokrasilerde mutlak doğru, çoğunluğun tespit ettiği (ya da öyle farzedilen) görüştür. Doğru, parmak sayısına göre belli olur. Halktır hakem, o ne demişse doğrudur. Serbest kılma veya yasaklama (helâl ve haram kılma) yetkisi, halkındır, seçilmişlerindir. Bunun uygulamada böyle olup olmadığı da, doğru olup olmadığı da tartışılmaz.

1050 10/Yûnus, 36

Aynı coğrafyada yaşayan insanlar olarak hepimiz, aynı geminin yolcularıyız. Gemide delik açanlar, sadece kendilerini batırmış olmazlar. Gâfil, hâin, ehil olmayan, güvenilirmez (mü'min olmayan) kaptanın, elindeki bozuk pusula ve yanlış harita ile gemiyi sürmesine rızâ göstermek, tüm yolcular için hayatî tehlike demektir. Kaptan ve tayfaların yanlış rotalarına seyirci kalmak, tüm yolcuları da gitmeleri gereken yere ulaşmalarına engel olacaktır. “Devlet gemisinin sorumlu kaptanı, sadece bu gemiyi yöneten değil; aynı zamanda bu gemiyle yolculuk edenlerdir.”

Yöneticilerin amaç ve çıkarları ile onları seçenlerin amaç ve beklentilerinin aynı olduğunu kim iddia edebilir? Enflasyon, devalüasyon, vergi vb. adlar altında halk, kendi cebindeki paraları soydurmak, bazılarını hortumlatmak için mi seçmektedir seçtiklerini? Halk yargılanırken, halkın vekillerinin yaptıkları niye yanlarına kâr kalmaktadır? Kaç parlamenter bugüne kadar suçlanabilmiş ve kaç tanesi cezasını çekmiştir? Partilerin başında kapatılma korkusu Demokles’in kılıcı gibi durur; her on yılda bir darbeler âdet olduğu için, buna sebep olmamak, fincancı katırlarını ürkütmemek gerekmektedir. Demokratik düzenin vazgeçilemez unsurları olan partiler, kendi içlerinde sahi ne kadar demokrasiye uygun davranıyorlar? Lidere rağmen farklı görüş bildirilebilir, o istemeden birisi onun partisinden aday olabilir mi dersiniz?

Demokrasi, sözüm ona müslümanların bazıları tarafından kutsallaştırılır, batılı cadı mankene başörtüsü taktırılır: “Halkın irâdesi Hakkın irâdesidir.” “Halka hizmet, Hakka hizmettir.” “İslâm, demokrasinin ta kendisidir...”

Konuyu özetlemek gerekirse; Her yönüyle kendisine has bir muhtevâyâ sahip olan İslâm Dininin, esas gayesini teşkil eden “dini yalnızca Allah’a has kılma”yı gerçekleştirmek için, diğer bir ifade ile İslâm’ı hâkim kılmak için kendine has bir yol ve yordamının olacağı da açıkça bilinen hususlardan-
dır. İslâm’ı hâkim kılmak için yapılacak her bir doğru eylem, hatta zihinsel faaliyetler bile birer sâlih ameldir.

Yani bu maksatla yapılacak işlerimizin kabul edilebilmesi için, bir ameli, sâlih kılan özellikler şunlardır:

- 1) Yapılacak amel ile birlikte sahih bir akîdenin bulunması,

2) Yapılacak amelin ihlâsla, yani yalnızca Allah'ın rızâsı gözetilerek yapılması,

3) Bu amelin, şeriatin o amel için belirlemiş olduğu şekilde yapılması, yani Kitaba ve Sünnete uygun olması (ittibâ). Dolayısıyla İslâm'ı hâkim kılmak için izlenecek yolun, İslâm'ın kendi bünyesinden alınmış olması yahut en azından İslâm'ın açıkça yasaklamış olduğu gâye ve maksatlara götüren bir yol olmaması gerekmektedir. Buna bağlı olarak, şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Demokrasi, esas itibarıyla, hâkimiyeti Allah'ın bir hakkı olarak kabul etmeyip bu hakkı kayıtsız şartsız olarak halkta ya da millette gören bir rejimin adıdır. Demokratik yöntemler de bu amacı gerçekleştirmek için ortaya konulmuş yollardır. Müslüman bir kimse, İslâm'ı egemen kılmak için çalışma ibâdetini ifa ederken, hiçbir yönüyle İslâm'la bağdaşmayan bu yöntemleri, İslâm'ı egemen kılmanın vâsıtası olarak kullanamaz. Çünkü böyle bir durumda en azından sâlih amelde aranan "ittibâ" şartı bulunmayacaktır. Dolayısıyla böyle bir amel, en azından red edilmiş olacaktır.

Kaldı ki, her bir sistemin yöntemi de ancak kendi tabiatına uygundur. Amaç ile yöntem arasındaki tabiat farklılıklarının varlığının sağlıklı birtakım sonuçlara ulaştıramayacağı da hem mantıkî bir gerçektir; hem de artık gerek İslâm âleminde ve gerekse coğrafyamızda yaşanan deneyimleri göz önünde bulunduracak olursak, vâkıa daha açık ortaya çıkacaktır. Laiklik ise; en azından İslâm'ın devlet ve toplum hayatına dair hükümlerini red ve iptale dâvet ettiğinden, müslüman açısından kabul edilmesi imkânsız bir siyasal yaklaşımdır.

Allah'ın indirdiği hükümleri ve öncelikle de Allah'ın hâkimiyetini (hangi çerçevede olursa olsun) reddetmek de, İslâm dışında bütün sistemlerin ortak yönünü teşkil eder. Dolayısıyla hâkimiyeti bütün kapsam ve boyutlarıyla Allah'ın hakkı olarak görmeyen bir sistem ve din de, müslüman tarafından reddedilmeye mahkûmdur. Allah'ın hüküm ve hâkimiyetini kısmen ya da tamamen reddeden sistemlerin, İslâm'a göre başka bir şekilde değerlendirilmeleri mümkün olmadığı gibi; müslümanın da bunları reddetmekten başka bir tavır takınacağını beklemek mümkün değildir.

Müslümanlar Allah'ın Dinî'ni gerçek mâhiyetiyle kavrayıp küllî ve cüz'î hiçbir alanda İslâm'dan başka herhangi bir sisteme ihtiyaç duymayıp yalnızca Rablerinin dini ile yetinerek, sadece o dinin gösterdiği doğrultuda,

gösterdiği hedefe doğru ilerleyecek olurlarsa, hem kendi aralarındaki anlaşmazlıkları ıslah edip birbirleriyle ilişkilerini düzelterek, hem de Rable-riyle aralarını düzelterek O'nun rahmet ve inâyetine mazhar olacaklardır: “Uğrumuzda cihad edenleri, elbette Biz Onları, yollarımıza iletiriz. Muhak-
kak ki Allah, ihsân edenlerle beraberdir.”¹⁰⁵¹

42-47. ÂYETLER

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ
تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ فَذَرْنِي وَمَنْ يُكْذِبْ بِهِذَا
الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ أَمْ تَسْأَلُهُمْ
أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرِمٍ مُثْقَلُونَ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُمُونَ

ve dâvet : وَيُدْعَوْنَ : gerçek : عَنْ سَاقٍ : ortaya çıkar ,açılır : يُكْشَفُ : o gün : يَوْمَ :
: خَاشِعَةً : edilirlirler السُّجُودِ : : secdeye فَلَا يَسْتَطِيعُونَ : güçleri yetmez (o vakit) :
: تَرْهَقُهُمْ : kendilerini kaplamış olarak : ذِلَّةٌ : önlerine eğilmiş : أَبْصَارُهُمْ :
وَهُمْ : secdeye : إِلَى السُّجُودِ : olunuyorlardı : فَذَرْنِي : hâlbuki dâvet : وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ :
: وَمَنْ يُكْذِبْ : (o halde) Bana bırak : سَالِمُونَ : onlar :
: يَالَانِیَانِ : bu söz : سَنَسْتَدْرِجُهُمْ : Biz onları derece derece :
: مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ : bir yerden : أُمْلِي : bilmeyecekleri :
: كَيْدِي : Ben mühlet veriyorum, süre tanıyorum : لَهُمْ : onlara : إِنَّ : elbette :
: planım : أَمْ تَسْأَلُهُمْ : yoksa onlardan istiyor musun ki : مَتِينٌ : sapasağlamdır :
: مُثْقَلُونَ : haksız bir borçtan dolayı : مِنْ مَغْرِمٍ : onlar : فَهُمْ : bir ücret :
: bir yük altında kalmış olsunlar : أَمْ عِنْدَهُمُ : yoksa onların yanında mıdır :
: الْغَيْبُ : gayb : فَهُمْ : onlar mı : يَكْتُمُونَ : yazıyorlar “O gün gerçekler bütün
çıplaklığıyla ortaya çıkar ve secdeye dâvet edilirler; fakat güç getiremezler.

(42)

Gözleri horluktan aşağı düşmüş bir halde kendilerini zillet bürür. Hâlbuki onlar, sapasağlam iken de secdeye davet ediliyorlardı (fakat yine secde etmiyorlardı). (43)

(Rasûlüm!) Sen bu sözü (Kur'an'ı) yalan sayanı Bana bırak (kendini üzme). Biz onları, bilmedikleri bir yönden yavaş yavaş azâba yaklaşıtıyoruz. (44)

Onlara mühlet veriyorum. Doğrusu Benim planım çok sağlamdır! (45)

Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da bu yüzden onlar ağır bir borç altında mı kalıyorlar? (46)

Yahut gaybın bilgisi onların nezdinde de, onlar mı (istedikleri gibi) yazıyorlar?" (68/Kalem, 47)

"O gün gerçekler bütün çıplaklığıyla ortaya çıkar ve secdeye dâvet edilirler; fakat güç getiremezler. (42)

Gözleri horluktan aşağı düşmüş bir halde kendilerini zillet bürür. Hâlbuki onlar, sapasağlam iken de secdeye davet ediliyorlardı (fakat yine secde etmiyorlardı). (43)

Müfessirlerin çoğunluğuna göre buradaki "gün"den maksat, son derece şiddetli ve sıkıntılı olayların ortaya çıkacağı kıyamet günüdür. "İş ciddileşip paçalar sıvandığı..." diye çevirdiğimiz "yükkşefu an sâkın" deyimini lafzan "incikten açılır" şeklinde tercüme edilmekte; bununla ciddi, önemli ve güç bir işe girilmesi veya bütün hakikatlerin açıkça ortaya çıkması ya da bir olayın iyice yaklaşması kastedilmektedir.¹⁰⁵² Âyette bu deyim özellikle kıyamet gününü ve o günün sıkıntıların ifade etmektedir. İnsanların o günün sıkıntısından kurtulmaları için mahşerde görevli melekler veya Allah'ın ilham ettiği kimseler onları Allah'a secde etmeye çağırırlar.¹⁰⁵³ Râzî'ye göre, inkârcılar dünyada Allah'a secde etmedikleri için âhirette kınamak ve azarlamak maksadıyla secdeye çağırılacaklardır.¹⁰⁵⁴ Hadiste buyrulduğu üzere erkek-kadın herkes Allah'a secde eder; dünyada gösteriş için secde et-

1052 Şevkânî, İrşâdu'l-Fuhûl, Beyrut, 1992, c. 5, s. 316-317

1053 İbn Âşûr, et-Tâhîr ve't-Tenvîr, Tunus, 1984, c. 29, s. 99

1054 Fahreddin Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1411/1990, c. 30, s. 96

miş olanlar da secde etmek isterler fakat eğilemezler.¹⁰⁵⁵ Başka bir rivâyette inkârcıların da secde etmek isteyecekleri, fakat buna güçlerinin yetmeyeceği haber verilmiştir.¹⁰⁵⁶ Onlar, gözlerine korku çökmüş, zillet içerisinde ve perişan bir halde bulunurlar. Hâlbuki dünyada yapabilecek durumda iken de secdeye çağrılmışlar, fakat secde etmemişlerdi. Bu nedenle âhirette secde etme güçleri ellerinden alınacaktır.¹⁰⁵⁷

“*Yükşefu an sâkın*” bacakların açıldığı, yani işlerin güçleştiği zaman. Sahabe ve Tabiinden bir cemaat bunun bir deyim olarak kullanıldığını söylemişlerdir. Zor duruma düşen bir kimse için Arapça’da “keşf-i sâk” da denilmektedir. Abdullah bin Abbas bu mânâda olduğunu rivâyet ederek Arap edebiyatından getirdiği bazı delillerle bunu tekid etmektedir. Başka bir görüşe göre ise, İbn Abbas ve Rübey bin Enes’ten “Keşf-i sâk”tan mura-dın “hakikatin üzerinden perdenin kalkması” olduğu rivâyet edilmiştir. Bu yorumu göre mânâ şöyle olmaktadır: “O gün bütün hakikatler açığa çıkınca herkesin yaptığı ortaya çıkacaktır.”¹⁰⁵⁸

“...Hâlbuki onlar, sapasağlam iken de secdeye davet ediliyorlardı (fakat yine secde etmiyorlardı).” Yani, Kıyamet günü kim Allah’a ibadet edenlerdendi ve kim de onu inkâr edenlerdendi, açıkça ortaya çıkacaktır. Bu iş için herkesin Allah’ın önünde secdeye kapanması istenince dünyadayken ibâdet edenler hemen secde edecekler, oysa dünyadayken inkâr edenlerin bel kemikleri kaskatı kesilerek kilitlenecek ve onlar secdeye gidemeyecekler, zelil ve pişman olarak ayakta kalacaklardır.¹⁰⁵⁹

“(Rasûlüm!) Sen bu sözü (Kur’an’ı) yalan sayanı Bana bırak (kendini üzme). Biz onları, bilmedikleri bir yönden yavaş yavaş azâba yaklaşıtıyoruz. (44)

Onlara mühlet veriyorum. Doğrusu Benim keyd’im/planım çok sağlamdır!” (45)

1055 Bk. Buhârî, Tefsir, 68/2

1056 Şevkânî, a.g.e., c. 5, s. 317

1057 Bk. Râzî, a.g.e., c. 30, s. 96; Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrırcı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur’an Yolu, DİB Y., c. 5, s. 359

1058 Mevdûdi, Tefhimu’l Kur’an

1059 Mevdûdi, Tefhimu’l Kur’an

“Bu söz” diye çevirdiğimiz “*hadis*” kelimesi “İlâhî vahiy, Kur’ân” veya “yeniden dirilmeyi ve âhiret hesabını bildiren İlâhî haber” şeklinde yorumlanabilir. 44. âyetteki “Bu sözü yalan sayanı bana bırak” cümlesi, vahiy ve âhireti inkâr edenleri cezalandırma yetkisinin yalnız Allah’a mahsus olduğunu ifade eder. “Biz onları, bilemeyecekleri bir şekilde yavaş yavaş azâba doğru çekeceğiz” diye çevirdiğimiz cümle ise kısaca şunu anlatıyor: Allah verdikçe onlar şımarır; fakat O, imtihan sebebiyle vermeye devam eder. Bu durum İslâmî literatürde “istidrâc” terimiyle ifade edilmiştir.¹⁰⁶⁰ Bilmeden bir kimseyi helâke sürüklemenin bir şekli de şudur: Zâlim ve doğruluk düşmanı birine bu dünyada sıhhat, mal, evlat, başarı gibi bazı nimetler verilir. Böylece kendisinde hiç bir eksiklik ve yanlış olmadığını zannederek hakka karşı düşmanlığa, zulüm ve isyana battıkça batar. Bu nimetlerin kendisi için bir bağış değil, bilakis felâketine vesile olduğunu fark edemez.¹⁰⁶¹

“Artık beni ve bu sözü yalanlayanları baş başa bırak! Biz onları bilemeyecekleri bir yerden derece derece azaba yaklaştıracacağız.” Beni onlarla baş başa bırak. Kur’ân’ı yalanlayan bu kişilerin hakkından senin adına Ben gelirim. Onları nasıl cezalandıracağımı ben bilirim. Onların bu durumlarını düşünme. Bizler onları farkına varmaksızın azap ile yakalayacak, onları adım adım azâba doğru iteceğiz. Nihayet onları -bunun adım adım azâba yaklaştırılmak olduğunu bilmeyecekleri bir şekilde- azâbın içerisine düşüreceğiz. Çünkü onlar içinde bulundukları bu halin bir nimet bağışı olduğunu sanıyorlar. Bunun âkıbeti ve sonunda neler ile karşılaşacaklarını düşünmüyorlar. Bu ise onlar için çok ağır bir tehdit, Peygamber (s.a.s.) için de bir tesellidir.

Onlar verilen nimetlerin derece derece azâba yaklaştırılmak olduğunun farkına varmıyorlar. Aksine bunun Yüce Allah’tan bir lütuf olduğuna inanıyorlar. Gerçek ise, aynı durum onları hakir düşürmektir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *“Zannederler mi ki Biz kendilerine mal ve oğullar vermekle, iyilikleri kendilerine çabucak ulaştırıyoruz. Hayır! Onlar farkında değiller.”*¹⁰⁶²

1060 Bk. 7/Arâf, 182

1061 Mevdûdi, Tefhimu’l Kur’ân

1062 23/Mü’minûn, 55-56

Yine Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Onlar kendilerine hatırlatılanı unutup Biz de üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenlere sevinince ansızın onları tutup yakalayiverdik de ümitsiz kesiliverdiler.”¹⁰⁶³

“...Doğrusu Benim *keyd'im/planım çok sağlamdır!*” Mekkeli kâfirlerin Hz. Peygamber'e (s.a) suikast yapmak, onu öldürmek için aralarında plan kurduklarına işarettir. Âyetle “plan” diye çevirdiğimiz “*keyd*” kelimesi, Allah için kullanıldığında, İslâmiyet ve müslümanlar aleyhinde çalışan inkârcıların planlarını boşa çıkaran Allah'ın adaletli ve hikmetli planını ifade eder. Yüce Allah kendi planı uyarınca, âyetlerini yalan sayanları hemen cezalandırmayıp onlara mühlet verdiğini, kendilerine bazı imkân ve fırsatlar tanıdığını, bu suretle onların derece derece kurtuluşu olmayan bir yıkıma doğru gittiklerini ifade buyurmaktadır.¹⁰⁶⁴ “*Keyd*” kelimesinin anlamı gizli plan yapmak demektir. Kendi başına bu anlamıyla kötü bir mânâyâ gelmez ama bir kimseye haksız olarak ve ona zarar vermek için yapıldığında bu kötü bir hareket olur. Yoksa bu kelimenin kötü bir anlamı yoktur, özellikle bu plan, ona müstahak olan birisine yapılmışsa.

Bu âyetle bildirilen, Kur'an-ı Kerim'in açıkça önceden haber verdiklerinden biridir. Mekke döneminin ilk günlerinde kimsesiz ve yoksul bir avuç müslümandan başka görünüşte Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanında hiçbir güç yoktur. Herkes ona karşı mücadele veriyordu. İslâm ve küfür mücadelesini gören herkes bu mücadelenin katiyyen eşit şartlarda yapılmadığını görüyordu. Hiçbir kimse o günlerde, birkaç sene sonra burada küfür döşeginin tiftiğinin atılmak üzere olduğunu düşünemezdi. Hatta işin dış görünüşüne bakanlar, Kureyş ve diğer bütün Arap kabilelerinin karşı çıkması sonucu, bu yeni dine çağırının sona ereceğini tahmin ediyorlardı. Fakat işte böyle bir durumda, bütün kesinliği ile kâfirlere açık açık şöyle hitap edildi: Bu çağırıcıyı kırmak, yenmek için almak istediğiniz tedbirlerin hepsini alın, yapacağınız oyunların hepsini yapın görün bakalım. Onların hepsi size geri dönecektir. Ve siz asla onu yenemeyeceksiniz.¹⁰⁶⁵

1063 6/En'âm, 44; Vehbe Zuhayli, Tefsiru'l Münir

1064 Bk. 7/Arâf, 182-183; ayrıca krş. 6/En'âm, 44; Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, DİB Y., c. 5, s. 360

1065 Mevdûdî, Tefhimu'l Kur'an, Tûr Sûresi, 42. âyetin tefsiri, c. 5, s. 551

Burada Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Ben onlara mühlet veriyorum. Muhakkak benim onlara karşı keyd'im/tedbirim sapaşlamadır.”¹⁰⁶⁶ Yani günahları daha çok artsın ve tuzağın daha çok farkına varamasınlar diye onlara süre tanıyor ve erteliyorum. Şüphesiz kâfirlere karşı benim tedbirim ve tuzağım pek güçlü ve pek çetindir. Benim emrime aykırı hareket eden, peygamberlerimi yalanlayan, Bana karşı isyankârlık etmek cüretini gösteren hiçbir kimse Benden kurtulamaz. Yüce Allah'ın hile yapmak demek olan “keyd” tabirini onlara karşı tedbiri hakkında kullanması bu şekilde görülmesinden dolayıdır. Çünkü onlara zarar vermek maksadıyla onlara faydalı görünen bazı şeyler vermiştir. Buna sebep ise Yüce Allah'ın onların murdarlıklarını ve küfürde ayak diretme gideceklerini bilmesindendir.

Buhârî ve Müslim'deki rivayete göre Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz Allah zâlîme süre tanır. Fakat onu bir defa yakaladımı artık bir daha bırakmaz.” Daha sonra da: “Rabbin zulüm yapan ülkeleri yakaladığında işte böyle yakalar. Şüphesiz O'nun yakalayışı pek acıklı, pek şiddetlidir.”¹⁰⁶⁷ buyruğunu okudu.

Mekr'in Allah'a Nisbet Edildiği Halde Mü'mine Nisbet Edilmemesi: Tuzağın Allah'a nisbet ve izâfe edilmesi hakkında, öncelikle şunu söylemek gerekir: Keyd ve mekr, aslında bir şeyi planlamak, başkasını amacından çevirmeyi tasarlamak, başkasının yapacağı işe engel olmaktır. İyi ve kötü olmak üzere ikiye ayrılır. Bu ayrımı Kur'an yapmaktadır. İyi bir iş yapmanın çaresini düşünmek ve uygulamak iyi tuzak (plan), kötü bir iş yapmanın çaresini aramak ve uygulamak ise kötü tuzak (plan)dır. Kur'an, kâfirlere âit tuzağı, bazı âyetlerde “kötü mekr”¹⁰⁶⁸ olarak belirtir. Demek ki, kötü olmayan tuzak da vardır ki, o da Allah'a âit olan mekrdir.

Keyd ile “mekr” aynı anlamdadır. Genellikle yapılacak kötü şeyler gizli tutulduğundan keyd ve mekr, kötü iş düzenleme, tuzak kurma anlamında kullanılır. Fakat mekr, mutlaka kötü tedbiri düşünmek demek değildir. İyi tedbire de mekru'l-hasen denilir. Bunun için Allah, “mâkirlerin (plan yapanların, tuzakları bozanların) en iyisi (hayru'l-mâkirin)”¹⁰⁶⁹ olarak nitelendirilmiştir.

1066 68/Kalem, 45

1067 11/Hûd, 102

1068 35/Fâtır, 43, 10; 16/Nahl, 45

1069 3/Âl-i İmrân, 54

Allah, yapılan suçu, benzeri bir ceza ile engeller. Buna edebiyatta müşâ-kele denilir. Burada işlenen suç, tuzak kurmadır. Bunun cezâsı, onu etkisiz bırakacak bir tuzak, yani karşı tedbirdir. Allah, tedbir uygulayanların en hayırlısıdır. Zira O'nun tedbirinin sonucu, daima yaratıkların hayrınadır. İşin içyüzünü bilmeyenler, O'nun tedbirini bazen şer sanırlar, ama aslında şer sandıkları şey, kendileri için hayırlıdır.

Allah'ın mekri, kötülük kuranların eylemlerini boşa çıkaracak çare bulması, onların tuzaklarını engelleyecek karşı tedbir hazırlamasıdır. "Allah'ın, kula fırsat ve bol dünya imkânları vermesi, Allah'ın keydi ve mekridir" diyenler de vardır. Hz. Ali'nin: "*Kendisine verilmiş olan bol dünya nimetiyle kendisine mekr edildiğini (bunlarla sınındığını) bilmeyen kimsenin aklından zoru vardır!*" dediği rivâyet edilir.¹⁰⁷⁰ Kötü tuzak, sahibinin ayağına dolanır. Bu, Allah'ın genel yasasıdır. Peygamberlere ve hak dâvetçilerine kötülük etmek isteyenler, kendi kurdukları tuzaklarına yakalanıp helâk olurlar.¹⁰⁷¹

Kâfirlerin tuzak kurması, Peygamber'in dâvetini önleyecek, etkisiz bırakacak planları kurmaları, çareler düşünmeleri demektir. Onlar, Peygamber'i etkisiz bırakmak, hatta onun varlığını ortadan kaldırmak için çareler düşünür, planlar kurarken Allah da onların planlarını etkisiz kılacak karşı plan kurar ve onların tuzaklarını kendi ayaklarına dolar. Çünkü yapılan kötülük, gerçekte kişinin kendi canını yakalar, kendi ayağına dolanır. Yapılan her kötülük, zâhırde başkalarına zarar verse de gerçekte kişinin kendi canına tuzak olur, onu mânevî azaplara, zindanlara yakalatır. Allah kötülerin tuzaklarını bozar, kendi başlarına geçirir. Nitekim Mekke müşriklerinin, Peygamber aleyhindeki tuzakları, sonunda kendi aleyhlerine dönmüş, kendi ayaklarına dolanmıştır.¹⁰⁷²

Hız. Peygamberimiz (s.a.s.) de, "*Harb hud'adır/hiledir*"¹⁰⁷³ buyurmuştur. Dikkat edilirse, görülecektir ki, bu hadiste de keyd kavramının benzeri olan "hud'a", mü'minlere nisbet edilmemiş, temelde istenmeyen ve kâfirlerin sebep olduğu "harb" için kullanılmıştır. Bu hadisinde Rasûlullah savaşta kâfirlere karşı yapılacak hileyi hud'a olarak isimlendirmiştir. Ahdi veya

1070 Râğıb, el-Müfredât, s. 471

1071 35/Fâtr, 42-43

1072 S. Ateş, Kur'an Ansiklopedisi, KUBA Yay., c. 13, s. 151

1073 Buhârî, Cihad 157, Menâkıb 25, İstîtâbe 6; Müslim, Cihad 18, 19, Zekât 153; Ebû Dâvud, Cihad 92, Sünnet 28; Tirmizî, Cihad 5; İbn Mâce, Cihad 28

emânı bozmamak kaydıyla savaşta düşmanı yanıltmak için hile yapmanın veya yalan söylemenin câiz olduğu konusunda âlimlerin ittifakı vardır.¹⁰⁷⁴ Hud'ada içteki niyet ile dışa tezâhür eden hareket arasında bir ayrılık söz-konusudur. Bütün bunlarla birlikte, “harbin hud'a olması”, mü'minleri özellikle savaş şartlarında kâfirlerin hile ve hud'alarına karşı dikkatli ve uyanık olmaları için ihbar ve ikaz anlamı da düşünülmelidir.

Savaşta da, yapılan anlaşmayı ve verilen emânı bozmamaya gayret sarf edilmelidir. Bu tür anlaşmaları bozacak davranışlardan da âzamî ölçüde kaçınılır. Prensip olarak düşman anlaşma şartlarına uyduğu sürece İslâm Devleti de uyar. Düşman bunu çiğnerse, müslümanlar için de misliyle mukabele etme hakkı doğar. “Savaşın hud'a olduğu bildirilen hadiste, savaş sırasında bütün kabiliyeti, plan ve stratejiyi ortaya koyarak ve iyi düşünerek savaşı kazanma yollarını araştırmanın gerekliliği vurgulanmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de münâfıkların aldatıcılığından söz edilmekte, fakat Allah Teâlâ'nın onların aldatmasına müsâade etmediği belirtilmektedir.¹⁰⁷⁵ Münafıkların, küfürlerini içlerinde gizleyip, sonra da dilleri ile müslüman olduklarını söyleyerek, Allah'ı ve mü'minleri aldatmaya çalıştıkları, -hâşâ- Allah'ı kandırabileceklerini sanmaları açığa vurulmuştur.

İslâm'da fertlerin birbirini aldatması yasak olduğu gibi, müslümanın aldanmaması da bir esastır. Çünkü müslüman bir başkasının hakkına tecâvüz etmeyeceği gibi, kendi hakkını da başkasına çiğnetmez. Gerek alışverişte olsun, gerek diğer sosyal münâsebetlerde olsun bir müslüman ne aldatır, ne de aldanır. Böyle bir yola asla tenezzül de etmemeli ve bir müslümanı asla aldatmamalıdır. Her müslüman diğer müslümanın kardeşi olduğu için¹⁰⁷⁶ toplumun birlik ve beraberliğini, bozmak bundan da öte kardeşliğini temelden sarsan böyle bir yola tevessül etmek haramdır. Nitekim Hz. Peygamber çarşıda ıslak buğdayı, çuvalın altında kuru buğday ile kapatarak sattığı malın hatasını gizlemek sûretiyle halkı aldatmaya çalışan kişiye: “*Bizi aldan bizden değildir*”¹⁰⁷⁷ ihtarında bulunmuştur.

1074 Nevevî, Şerhu Müslim, c. 12, s. 45

1075 2/Bakara, 9; 4/Nisâ, 142; 8/Enfâl, 62

1076 49/Hucurât, 10

1077 Müslim, İmâm, 164; Ebû Dâvud, Büyü', 50; Tirmizi, Büyü', 72

Mü'minler Niye Mekk Edemezler? Mekk ve benzeri kelimelerle ifâde edilen kavramların, Kur'ân-ı Kerim'de kâfirler ve Allah hakkında kullanıldığı halde, mü'minlere nisbet edilmemesi, üzerinde düşünülmesi gereken önemli çıkarımları olabilecek bir husustur. Mekk'in Allah'a nisbet edilmesinin, herhangi olumsuz bir anlamda kullanılamayacağı, yukarıda izah edildiği gibi, açıktır. İnsanlara nisbet edilen mekk ise, çoğunlukla olumsuz anlamdadır. Mekk, olumlu anlamda veya zorunlu hallerde kâfirlere karşı kullanılmış olsa, mü'minlerin bazısının bunu istismar edebileceği ve olumsuz anlamda ya da zorunlu olmadığı hallerde de diğer insanlara karşı kullanılabileceği ihtimali söz konusu olacaktır. Hâlbuki "kızb/yalan" gibi "mekk" de mü'minlerde normal halde bulunamayacak, yani bulunmaması gereken problemleri bir özelliktir.

Mü'minlerin temel vasfı, mü'min kelimesinin de bir anlamı olan "emîn/güvenilir" olmaktır. Bu güvenilirliğin "doğruluk"la yakın irtibatı vardır. Yine mü'min, dünyada huzura ve devlet gibi nimetlere, âhirette de cennete hak kazanabilmek için sâlih amel sahibi olmak zorundadır. "Sâlih amel" sahibi olmanın temel özelliklerinden biri, sâlih kelimesinin türevi olan "ıslah edici" özelliğidir. Yeryüzünden fitne ve fesâdı tümüyle kaldırma göreviyle sorumlu olan mü'minler,¹⁰⁷⁸ kendi yaşayışlarıyla en küçük çapta fesâda sebep olmamalıdır. İnsanla ilgili "mekk" in fesâda yol açmaması ve insanları ıslaha yöneltmesi çok zor ve hassas bir denge gerektirir. Bu zorluğu da her mü'minin aşması mümkün değildir. Ve mü'minlerin temel özelliklerinden biri de "sırât-ı müstakim" yolcusu olmaktır.¹⁰⁷⁹ Yani, dosdoğru yolda dosdoğru yolcu olmak. Bunun da "mekk" gibi hileli yollara normal olarak zıt düşeceği âşikârdır.

Kâfirlerin şirk için cihad etmelerine¹⁰⁸⁰ karşılık, mü'minlerin Allah yolunda cihad etmeleri emredilmiştir. Kâfirlerin tâğut yolunda savaş yapmalarına karşı, mü'minlerin Allah yolunda mukatele ettikleri belirtilmiş ve şeytanın dostlarına karşı mü'minlerin savaşmaları emredilmiştir.¹⁰⁸¹ Mü'minler, gazaba uğramış yahûdiler gibi "*sen ve Rabbin gidin kâfirlerle savaşın, biz burada oturacağız*"¹⁰⁸² diyemezler. Allah, bizim elimizle kâfirlere

1078 2/Bakara, 193; 8/Enfâl, 39

1079 1/Fâtiha, 6; 41/Fussilet, 30

1080 31/Lokman, 15

1081 4/Nisâ, 76

1082 5/Mâide, 24

ceza vermek istemektedir. “Onlarla savaşın ki Allah, sizin ellerinizle onlara azâb etsin, onları rezil etsin, sizi onlara gâlip kılsın ve mü’min toplumun kalplerini ferahlatsın.”¹⁰⁸³ Mü’minler, her şeyden evvel, Allah’ın emrinde O’nun kulu, cündü/askeri, hizbi/taftarı olmak zorundadır. Yeryüzünün halifesi vasfını da bu fesadı önleyip ıslahı ikame etmeleriyle kazanacaklardır. Bütün bunlara rağmen, yukarıdaki gerekçeyle ilgili olmalıdır ki, keyd, mekr ve hile yapan kâfirlere karşı mü’minler de uluorta aynı silâhı kullanamazlar. Köpek kendilerini ısırınca onlar da köpeği ısırma kalkmazlar, kendilerine yakışan şekilde, insanî biçimde onu cezalandırırlar.

İşin bir de şu yönü düşünülebilir: Mekr ve keyd, yani tuzak ve hile, aldatma o kadar çirkin fiildir ki, bu suçun cezâsını, aynı cinsten olmak üzere hemen Allah veriyor, mü’min kullarını devreden çıkarıyor. Cezâsının benzer şekilde mü’minler tarafından verilmesi, belki bu cezânın misliyle, âdil ve âcil olarak verilmesini geciktirebilir, hatta ihmal ettirebilir. Çünkü kâfirlerin keyd ve mekrine karşı her yerde ve her zaman mü’minler görev bilincine, adâlet ve güce sahip olmayabilir. O yüzden her şeyi sebebe bağlayan Allah, bu konuda sebepleri kaldırıyor, mü’min kullarını devreden çıkarıyor, keyd ve mekrin cezâsını daha dünyada iken bizzat Kendisi misliyle veriyor, keyd ve mekre mukabelede bulunuyor.

Mü’minler, bütün kâfirler kendilerine karşı birleşseler, tüm hile ve de-siseleriyle üzerlerine çullansalar, hileleri bozacak bir Allah’a güvendikleri için, kâfirlerin tuzaklarından korkmazlar, dâvâlarından geriye dönüp değişmezler, hatta bu durumlar onların imanlarını daha da arttırır. “Bir kısım insanlar mü’minlere; ‘Düşmanlarınız size karşı toplandılar; aman sakının onlardan!’ dediklerinde bu, onların imanlarını bir kat daha arttırmış ve ‘Hasbünallah ve ni’mel-Vekîl -Allah bize yeter. O ne güzel vekildir-’ demişlerdir. Bunun üzerine, kendilerine hiçbir fenâlık dokunmadan, Allah’ın nimet ve keremiyle geri geldiler. Böylece Allah’ın rızâsına uymuş oldular. Allah, büyük kerem sahibidir. İşte o şeytan, ancak kendi dostlarını korkutur. Şu halde, eğer mü’min iseniz onlardan korkmayın; Benden korkun. Küfre, inkâra koşuşanlar sana hüüzün/kaygı vermesin. Çünkü onlar, Allah’a hiçbir zarar veremezler. Allah onlara, âhiretten yana bir nasip bırakmak istemiyor. Onlar için çok elemli/acıklı bir azap vardır. Şurası muhakkak ki, imanı verip küfrü/kâfirliği (satın) alanlar, Allah’a hiçbir zarar veremezler. İnkâr eden kâfirler sanmasınlar ki, kendilerine mühlet vermemiz onlar için daha hayırlıdır. Onlara ancak, günahlarını arttırmaları için fırsat veriyoruz. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır.”¹⁰⁸⁴

1083 9/Tevbe, 14

1084 3/Âl-i İmrân, 173-178

Mü'minler, bilmelidirler ki, kendileri doğru yolda olduktan, Kur'an'a uyduktan, Allah'ın dinine yardım ettikten sonra, kendilerine kâfirlerin hiçbir planı, hile ve desisesi, güç ve zulmü zarar veremeyecektir. *"Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz hidâyette/doğru yolda olunca dalâletteki sapan kimse(ler) size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Artık O, size yaptıklarınızı bildirecektir."*¹⁰⁸⁵ Bu âyetten, nemelâzımcılığa yol bulmak çok yanlıştır. Bu âyet, Kur'an bütünlüğünde değerlendirildiğinde, şöyle anlaşılır: Bir mü'min Rabbine karşı, kendine, ailesine ve çevresine karşı vazifelerini yapar, insanlara ma'rûfu emreder, münkerden yasaklar, sâlih amellerle çevresini islah eder ve fesadı önlemeye çalışırsa, başkalarının yoldan sapması ondan sorulmaz ve ona dalâletteki sapıklar zarar veremez.

*"Eğer siz sabreder ve ittika ederseniz/sakinirseniz onların "keyd"i (hileli düzenleri) size hiçbir zarar veremez."*¹⁰⁸⁶

*"De ki: 'Ortaklarınızı çağırın, sonra bana (istediğiniz) "keyd"i/tuzağı kurun ve bana göz bile açtırmayın! Şüphesiz ki, benim velim o Kitab'ı indiren Allah'tır. Ve O, bütün sâihlere de velilik eder."*¹⁰⁸⁷

*"Eğer sana hud'a/hile yapmak isterlerse, şunu bil ki, Allah sana kâfidir. O, seni yardımla ve müminlerle destekleyendir."*¹⁰⁸⁸

*"Yahut bir keyd/tuzak mı kurmak istiyorlar? Asıl keyde/tuzağa düşecek olanlar, inkâr edenlerdir."*¹⁰⁸⁹

"Gerçekten Allah, kâfirlerin "keyd"ini, hileli düzenlerini boşa çıkarıcıdır."

1090

"Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a (Allah'ın dinine) yardım ederseniz, Allah da size yardım eder, ayaklarınızı sağlam tutar (hak yoldan kaydırmaz). İnkâr eden kâfirlere gelince, onların hakkı yıkımdır. Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır. Bunun sebebi, Allah'ın indirdiğini beğenmemeleridir. Allah da onların amellerini boşa çıkarmıştır. Onlar yeryüzünde gezip dolaş-

1085 5/Mâide, 105

1086 3/Âl-i İmrân, 120

1087 7/Arâf, 195-196

1088 8/Enfâl, 62

1089 52/Tûr, 42

1090 8/Enfâl, 18

*madılar mı ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler? Allah onları yere batırmıştır. Kâfirlere de onların benzeri vardır. Bu, Allah'ın mü'minlerin yardımcısı olmasından dolayıdır. Kâfirlere gelince, onların yardımcıları yoktur.”*¹⁰⁹¹

Bugün, kâfirlerin, egemen tâğûtî güçlerin, İslâm dışı ve düşmanı düzenin, derin devletin, dünya emperyalizminin, İsrail ve dostlarının, globalleşen dünya müstekbirliğinin her çeşit psikolojik ve fizikî savaş araçlarına başvurusu, medya gibi kitlesel imha silâhlarını müslümanlarla savaş için kullanması, uydulardan bile yararlanması, ajan ve provakatörleri cemaatlerin içine sızdırması, yani çeşitli mekr içinde bulunması mü'minleri hiçbir şekilde ümitsizliğe düşürmemelidir. Çünkü onların bu güç ve hilelerine karşılık kendi güçlerini değil, Allah'ın gücünü değerlendirmelidirler. Plan ve hesaplarına, mekrlerine karşı, Allah'ın mekri karşılarında olacaktır. “*Lâ kuvvete illâ billâh -Kuvvet yalnız Allah'ındır, O'ndan başkasının kuvveti yoktur-*”¹⁰⁹²; “*Bütün kuvvet, tümüyle Allah'a aittir.*”¹⁰⁹³

Mü'min, kulluk görevini yerine getirmek için İlâhî emirlere uysun, yeter; gerisi kendiliğinden gelecektir. İbâdet/kulluk için yaratılan insan, bunu unutuyor, Allah'ın görev olarak üzerine yüklenmediği ağır ve kaldıramayacağı sorumluluğa soyunuyor, meselâ ille de devlet kurması gerektiğini düşünüyor ve bunun için gayr-ı meşrû çalışmalara dalyorsa, bunun suçu Kur'an'a uymadığı, ya da İslâm'ı yanlış anladığı için kendisine âittir. İbâdetin/kulluğun içinde, yani İlâhî görevlerin içinde neler varsa, gücünün yettiği oranda mü'min kul onunla uğraşır, neticeyi Allah'a bırakır. O niyet ve amelinden, inanç ve gayretinden sorumludur, devlet kurmaktan veya dünyayı değiştirmekten değil. Bunun için düşmanını gözünde büyütmemeli, korku ve ümitsizliğe düşmemelidir. Hizmet edeceğim diye, gayr-ı meşrû araçlarla neticeye gitme gafletinde bulunup Allah'a isyan etmiş olmamalıdır. Ava giderken avlanmamalı, değiştirmek istediği kimselere benzememeli, onların kendisini kendilerine benzetmelerinden sakınmalı, onları memnun etmeye, boş yere uğraşmamalıdır.

1091 47/Muhammed, 7-11

1092 18/Kehf, 39

1093 2/Bakara, 165

Mü'minler, kâfirlere karşı kendilerine yardımcı olacak Allah'a sahip iken, dünyada ümitsizlik içinde olabilir mi? Nerede ve hangi şartlarla imtihan ediliyor olursa olsunlar, mü'minler kendilerini güçsüz, zayıf, kâfirlerin hilelerini gözlerinde büyüten görev kaçkını olabilirler mi? Olabilirlerse nasıl ve ne kadar mü'min olabilir ve kalabilirler?

Kâfirlerin hesabı varsa, Allah'ın da bir hesabı vardır. Zâlimin zulmü varsa, mazlumun da Allah'ı var. Kâfirlerin tuzakları, oyunları, dolapları, planları varsa, onları kendi ayaklarına dolandıracak, başlarına geçirecek, oyunlarını bozacak Allah vardır.

*“Allah'ın nûrunu ağızlarıyla (üfleyip) söndürmek istiyorlar. Hâlbuki kâfirler hoşlanmasalar da, istemeseler de, Allah nûrunu tamamlamaktan asla vazgeçmez.”*¹⁰⁹⁴

Peygamberimiz de mü'minlere mekri yasaklamıştır. *“Mekr/hile ve tuzak planlamayınız. Mekr işleyen sûikastçıya yardım da etmeyiniz. Çünkü Allah 'kötü tuzak ancak sahibine dolanır' buyurmuştur.”*¹⁰⁹⁵; Aynı bir hadiste de *“bir mü'mine zarar veren veya hile yapanın mel'un olduğu”*¹⁰⁹⁶ bildirilmektedir.

“Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da bu yüzden onlar ağır bir borç altında mı kalıyorlar?” (46)

Bu ve bundan sonraki âyet, 52/Tûr sûresinin 40 ve 41. âyeti olarak da tekrar edilir. Peygamber, tebliğ faâliyetinin karşılığında ücret beklemez, muhâtaplar da maddî anlamda borç altında olmazlar, tebliğ de itaat da maddî kaygılarla ilgili olmayan, tamamen dinî ve ahlâkî birer görevdir.

Burada zâhiren muhatap Peygamber (s.a.s.) ise de aslında O'nun muhalifleri olan âsî müşriklerdir. Onlara “Allah'ın elçisi sizden bir karşılık mı istiyor ki bu kadar kızılıyorsunuz” denilerek sorulmaktadır. Siz de biliyorsunuz ki O'nun sizden bir talebi yoktur. Size ne söylüyorsa ve ne takdim ediyorsa bu ancak sizin iyiliğiniz içindir. O'nun tebliği hususunda niye böyle çıldırmaktasınız Şu söylenmek istenmektedir; eğer Hz. Peygamber (s.a.s.) sizden

1094 9/Tevbe, 32; 61/Saff, 8

1095 Fahreddin er-Râzi, Mefâtihu'l-Gayb, c. 26, s. 34-35

1096 Tirmizi, Birr 27

bir şey bekliyor da, bir art niyeti varsa ve bütün bu didinip uğraşmalarını şahsî menfaati için yapıyorsa bu, sizin ondan uzak kalmanızın en azından mâkul bir sebebi olabilir. Ama siz kendiniz de biliyorsunuz ki, o bu davetinde hiçbir art niyet taşımamaktadır, hiç bir menfaat beklememektedir ve sadece sizin iyiliğiniz için gece gündüz çalışmaktadır.

O halde neden siz sükûnetle onun sözlerini dinlemeye bile yanaşmıyorsunuz? Bu soruda hoş bir tenkit vardır. Bütün dünyanın yapmacık liderleri ve dini merkezlerin devamlı sakinleri gibi Arabistan'da müşriklerin liderleri, papaz ve dini önderleri, serbestçe dini işleri yürütürlerdi. Bundan dolayı onlara bu soru sorulmuştur ki: Bir tarafta açık açık sizden bağışlar ve adaklar alan, her dini hizmet için ücret isteyen din tüccarları var, diğer tarafta; hiçbir menfaat gözetmeyen hatta kendi ticari işlerini bırakıp son derece akıl ve mantıkla size dinin doğru yolunu göstermeye çalışan mükemmel bir insan var. Bu durum karşısında hâlâ sizin bu peygamberden kaçmanız ve o menfaatçilere koşmanız akılsızlık değil de nedir?¹⁰⁹⁷

“Yoksa sen onlardan bir ücret mi istiyorsun da onlar bir borçtan dolayı ağır bir yük altında mı bırakıldılar?” Yani yoksa sen onlardan hidayet, onlara öğretmek, risaletini tebliğ etmek, onları Yüce Allah'a iman etmeye dâvet etmek karşılığında bir ücret mi istiyorsun da onlar yüklenmekle karşı karşıya kaldıkları bu ağır malî yükü -mal harcamadaki cimriliklerinden dolayı- ödemekten kendilerini ağır bir yük altında mı kabul ediyorlar? Anlatılmak istenen şudur: Sen onlardan bir ücret istedin de bundan dolayı mı senin çağrını kabul etmekten yüz çevirdiler?!

Oysa ey Muhammed, sen onları Yüce Allah'ın yoluna onlardan alacağın bir ücret söz konusu olmaksızın davet etmekte. Ücret istemek yerine sen bunun mükâfatını Allah'tan umuyorsun. Bununla birlikte onlar câhilliklerinden, küfürlerinden ve inatlarından dolayı kendilerine getirdiğin hakkı yalanlamaktadırlar. Bununla peygamberlik ispat edilmektedir. Çünkü Peygamber (s.a.s.) maddî herhangi bir menfaat için değil, hayra bizzat hayır olduğu için çağırmaktadır.¹⁰⁹⁸

1097 Mevdûdî, Tefhimu'l Kur'an, Tûr Sûresi, 40. âyetin tefsiri, c. 5, s. 550

1098 Vehbe Zuhayli, Tefsiru'l Münir

Hiçbir Peygamber, Tebliğ Karşılığında İnsanlardan Ücret İstemez

“(Hz. Nuh, kavmine şöyle dedi:) Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretimi (mükâfatımı) verecek olan, ancak âlemlerin Rabbi Allah’tır.”¹⁰⁹⁹

“(Hz. Hûd, kavmine şöyle dedi:) Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretimi (mükâfatımı) verecek olan, ancak âlemlerin Rabbi Allah’tır.”¹¹⁰⁰ Aynı ifadeleri, Hz. Sâlih,¹¹⁰¹ Hz. Lût,¹¹⁰² Hz. Şuayb¹¹⁰³ kavimlerine söylerler.¹¹⁰⁴ Aynı ifadeleri Hz. Muhammed’in (s.a.s.) de kavmine belirtmesi istenir:

“(Ey Rasûlüm) de ki: ‘Ben bu yaptığım tebliğe karşı sizden bir ücret istemiyorum, ancak Rabbine bir iman ve itaat yolu tutmak isteyen kimseler istiyorum.’”¹¹⁰⁵

“Yoksa sen, onlardan bir ücret istiyorsun da, borçlu kalmaktan, yük altında ezilmişler midir?”¹¹⁰⁶

“(Ey Rasûlüm) Buna karşı (yaptığın tebliğ ve imana dâvetten dolayı) onlardan bir ücret de istemiyorsun. O Kur’an, bütün âlemlere ancak bir nasihattir.”¹¹⁰⁷

“Sizden herhangi bir ücret istemeyen bu kimselere tâbi olun, onların sözlerine kulak verin; çünkü onlar hidâyete (doğru yola) ermiş kimselerdir.”¹¹⁰⁸

“Ben Allah tarafından size gönderilmiş bir rasûlüm” diyenlere kavimleri “acaba ne yapmak istiyor bu adam, nedir bunun maksadı?” diye şüphelerini dile getirmişlerdir. Allah, rasûllerinin üzerindeki bu şüpheyi öncelikle kaldırmak için onların niyetlerinin dünya olmadığına dair güvence vermiş-

1099 26/Şuarâ, 109

1100 26/Şuarâ, 127

1101 26/Şuarâ, 145

1102 26/Şuarâ, 164

1103 26/Şuarâ, 180

1104 Yine insanlardan tebliğ karşılığında ücret istememekle ilgili olarak, benzer ifadeler için bk. 11/Hûd, 29, 50-51, 88; 10/Yûnus, 72; 26/Şuarâ, 109-110

1105 25/Furkan, 57

1106 52/Tûr, 40; 68/Kalem, 46

1107 12/Yûsuf, 104; Rasûlullah’ın tebliğine karşı ücret istememesi ile ilgili olarak benzer ifadeler için bk. 42/Şûrâ, 23; 38/Sâd, 86; 34/Sebe’, 47; 6/En’am, 90.

1108 36/Yâsin, 21

tir. Zannettikleri gibi bu rasüllerin maksatlarının dünya malı olmadığını, kadın olmadığını, makam ve mevki, yani riyâset olmadığını söylemiş ve söyletmiştir. Peygamberler, yaşadıkları hayat ile bunu bilfiil isbat etmişlerdir. Maksatlarının dünya menfaati, kadın ve makam-mevki olmadığını halka göstermişlerdir.

Buna bugün de gerek vardır; hem de çok. Rasüllerin kendilerini isbat ettikleri gibi, peygamberlerin mirasına sahip çıkanlar, çıkmak isteyenler, onların ümmetlerinin velâyetlerini devralacak olanlar, insanlara bu güveni vermek zorundadırlar. Maksatlarının Allah rızası olduğunu sözle değil; bilfiil yaşadıkları hayatlarıyla ortaya koymalıdırlar. Tebliğ faaliyetinde bulunanlar, ümmeti uyarma, müjdeleme ve korkutma görevini yüklenenler ücretlerini ümmetten almamalı, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan almalıdırlar; Özellikle bu görevlerinin karşılığını. Rasüllerin mirası olan ümmet için çalışıp çabalama karşılığında dünyalık elde etmeyi istemek, aslında ahmaklıkların en büyüğüdür. Çünkü çok kıymetli bir şeyi yok pahasına satmaktır. Hatta Cennet satın alınabilecek şeyle tutup Cehennem satın alma ahmaklığıdır.

Meselenin âhîret yönü elbette daha önemlidir; fakat orayı Allah'a havale ederek, biz dünyevî açıdan değerlendiriyoruz. Çünkü öncelikle ümmetin bu insanlar karşısında ümitlerinin kaybolmamasını, onlara karşı güvenlerinin sarsılmamasını istiyoruz. Elindeki çok kıymetli bir şeyi ucuza satın almak isteyenlere karşı uyanık davranan bir çocuk kadar olsun, ümmete olan hizmetini dünyevî yönde bozdurup harcamasını isteyen nefesine, şeytana veya buna teşvik eden insanlara karşı müslüman uyanık olmalıdır.

Müslüman olmayan kitleler dahi liderlerinde bu özellikleri aramaktadır. Toplumun kendisine teveccühünü kötüye kullananları daha sonra sırtından attığını göz önüne alırsak, mü'minlerin âlimlerine ve az çok isim yapmışlarına büyük yükümlülükler düşmektedir. Bunların başında sade bir yaşantı gelmektedir. Müslüman toplumun genelinin üstünde bir yaşantıya sahip olan kişiler, asla emniyet ve itimat telkin edemeyeceklerdir. Peygamberler bunun en muazzam örnekleriydi. Hatta Allah Teâlâ onlardan bahsederken *"kendi içlerinden birisi"* ifadesini kullanmıştır. Bu, kendileri gibi bir insan, tanıdıkları birisi vs. diye tefsir edilse bile, asıl anlamı; kendilerinden ayrı bir hayat yaşamayan, kendi hayat standartlarında, içini dışını bildikleri ve her yönüyle kendilerinden olan birisi, anlamındadır.¹¹⁰⁹

1109 Mehmed Göktaş, Gençlerle Tevhid Dersleri, s. 58-60

İslâm ve Basit Çıkar Gözetmek

Bir insanın imanında samimi olduğunun, yalnızca Allah'ın rızasını gözettiğinin en büyük göstergesi, basit çıkarlar peşinde koşmaması, ihlâslı, yani hâlis olarak Allah'ın rızası için çalışmasıdır. Her nimetin Allah'tan geldiğini kavramış, yalnızca O'nun rızasını hedefleyen, O'ndan isteyen ve O'ndan korkan bir mü'min, elbette basit ve küçük bazı hesapların peşinde koşmayacaktır. Dolayısıyla yaptığı işlerde çıkar gözetip gözetmemek, bir insanın doğrudan imanı ile ilgilidir. Allah'ı ve âhireti kavramış olan bir insan, elbette bunların yanında basit çıkar hesaplarına itibar etmeyecek ve Kur'an'ın fedâkârlık emri gereği kendi bencil hırslarını tatmin etmek için uğraşmayacaktır. Buna karşın Allah'ı ve âhireti kavrayamamış bir insanın bu büyük gerçekleri göremeyip basit ve ufak menfaatler peşinde koşması doğaldır. Son derece küçük bir dünyaya, son derece dar bir kafa yapısına sahip olacağı için, sürekli olarak "sahtekâr tüccar" tavrı ortaya koyacaktır. Kur'an, mü'minlerin üstlendikleri iman görevinden hiçbir çıkar ummamaları gerektiğini sık sık hatırlatır. Tüm peygamber kıssalarında da, peygamberlerin üstlendikleri tebliğ ve cihad görevinden dolayı hiçbir "ücret/çıkar" aramadıkları haber verilir. Yapılan hizmet karşılığında makam ve mevki beklentisinde olmak, mü'minlere değil; inkârcılara yakışan bir tavidir. Nitekim Kur'an, Hz. Musa'ya karşı Firavun'a yardım eden sihirbazların bu tür bir tavır içinde olduğunu vurgulayarak bu konuya dikkat çeker: *"Sihirbazlar Firavun'a gelip dediler ki: 'Eğer biz galip olursak, herhalde bize karşılık (armağan) var, değil mi?' 'Evet' dedi. '(O zaman) Siz en yakın kılınanlardan olacaksınız.'"*¹¹¹⁰ Allah'ın rızasını gözetken kişi, sürekli olarak O'na ibadet halinde olur. Basit çıkarlardan geçtiği için, dünya hayatının süsü onu etkilemez. Nitekim Kur'an, mü'minlerle beraber olmayı ve dünya hayatının süsünü âhirete tercih etmemeyi emretmektedir: *"Sabah akşam Rablerine, sırf O'nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte candan sebat et. Dünya hayatının ziynetini/süsünü isteyerek gözlerini onlardan çevirme. Kalbini, bizi zikretmekten/anmaktan gâfil kıldığımız, kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme."*¹¹¹¹ Burada çok önemli bir nokta vardır: İnsan dine yaklaşırken, "bu yapının/cemaatin içinde nasıl bir çıkar elde ederim?" gibi sapkın bir mantıkla değil; "nasıl Allah'a hakkıyla ibâdet/kulluk edebilirim, O'na itaat edip rızasını kazanabilirim?" mantığıyla dü-

1110 7/A'râf, 113

1111 18/Kehf, 28

şünmeli ve hareket etmelidir. Aksi bir tavır samimiyetsizlik, münâfıklık ve yahudileşme özelliği olur. Münâfık ve yahudi karakterli kişiler, dinin ancak kendi çıkarlarına uygun yönlerini kabul etmekte, diğer hükümlerini reddetmektedirler.¹¹¹²

Mü'minin hedefi, Allah'ın rızası, rahmeti ve cennetidir. Bunun dışında küçük dünyevî çıkarlar aramaz. Bu nedenle Allah mü'minleri tarif ederken *"gerçekten biz onları, katıksızca (âhiretteki asıl) yurdu düşünüp anan ihlâs sahipleri kıldık"*¹¹¹³ demektedir. Gerçekten de ihlâs, yani hâlis, katıksız bir şekilde Allah rızasını aramak, mü'mini mü'min yapan en önemli özelliktir. *"De ki: 'Eğer babalarınız, çocuklarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, kazandığınız mallar, az kâr getireceğinden korktuğunuz ticaret ve hoşunuza giden evler, sizlere Allah'tan, O'nun Rasülü'nden ve O'nun yolunda cihad etmekten daha sevimli ise, artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah, fâsıklar topluluğuna hidâyet vermez."*¹¹¹⁴

Mü'minlerin bu konuda yaptıkları yanlış hareket, Cum'a suresinde şöyle uyarılır: *"Onlar, bir ticaret ve eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp oraya giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: 'Allah'ın yanında bulunan, eğlenceden ve ticaretten daha yararlıdır. Zira Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır."*¹¹¹⁵

İslâm'ı, Âyetleri Az Bir Karşılık ile (Ucuza) Satmak

*"...Âyetlerimi az bir karşılık ile satmayın, yalnız Benden korkun. Hakkı bâtil ile karıştırmayın, bilip dururken hakkı gizlemeyin."*¹¹¹⁶

Âyetleri az bir paha ile (semenen kalîl karşılığında) satmayın ifadesinin, mefhûm-ı muhâlifî düşünülürse, "çok paha ile satın" anlamı çıkar. Ancak Kur'an naslarının mefhûm-ı muhâlifinin alınamayacağı bilinmelidir. *"Âyetlerimi az bir karşılık ile satmayın"* ifadesinin anlamı, "açıklama, izah etme ve faydalı ilmi gizlemeyip insanlara yayma karşılığında bir şey almayın" demektir.¹¹¹⁷ Nitekim bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: *"Her kim Allah'ın*

1112 24/Nûr, 47-49

1113 38/Sâd, 46

1114 9/Tevbe, 24

1115 62/Cum'a, 11; Cavit Yalçın, Kur'an'da Temel Kavramlar, s. 123-129

1116 2/Bakara, 41-42

1117 İbn Kesir

*rızâsı için öğrenilmesi gereken bir ilmi, sadece bir dünya metai elde etmek için öğrenirse, kıyâmet gününde cennetin kokusunu duymaz.”*¹¹¹⁸ Allah'ın bunu, “*semenen kalîl*” diye isimlendirmesi, bu karşılıkların ya aslında az olduklarından, ya da verdikleri zarara oranla az olduklarındanır.¹¹¹⁹ Hasan el-Basrî'ye âyetteki “*semenen kalîlen*”in manasını sordular, o da, “her şeyiyle beraber dünyadan ibarettir” dedi. Said bin Cübeyr, “dünya lezzetlerinden ibarettir” diye açıkladı. Ebu'l-Âliye, “Âyetlerin karşılığında ücret almayın” demektir diye izah etti.¹¹²⁰

“*Âyetlerimi az bir karşılık ile satmayın.*” Dünya ve içindeki altın, gümüş, dolar, mark, lira vb. kıymetli ne varsa, menkul veya gayrimenkul tüm hazineler hepsi terazinin bir kefesine konsa, öbür kefesine de Allah'ın bir tek âyeti konulsa ve satılsa yine de az para karşılığında satılmış demektir. Zamanla papazlar ve hahamlar, krallardan aldıkları para karşılığında İncil ve Tevrat'ın içine krallara itaatle ilgili sözler sokmuş, bir kısım âyetleri de kaldırmıştır. Günümüzde Allah'a çok şükür ki, âyetleri yok etmek imkânı kaldırılmış, ama azıcık para, makam, mevki karşılığında âyetlerin manasını açıklamama yolu açık bırakılmıştır.

Yıllardan beri ahkâmla ilgili âyetler, nice cami kürsüsü ve minberlerinde gündeme getirilememiştir. Devletin en üst tepesindeki şahıs, Kur'an'daki ahkâmla ilgili 230 civarındaki âyetin, lâik anlayışla bağdaşmadığı için, zaten uygulanmadığından tümüyle kaldırılmasını teklif edecek duruma gelinmiştir. Bazı gayretli müslümanlar, ahkâmla ilgili âyetleri açıklamaya başlayınca, bir kısım satılık kalem ve diller “o âyet, yahudilerle ilgilidir, bu âyet hıristiyanlarla ilgilidir, bunlar ise Mekke'li müşrikler hakkında nâzil olmuştur” diyerek bizi ilgilendirmedğini söylemeye başladılar. Âyetleri düzenin istediği şekilde tevil etmeye, kâfirlere ve küfre “hoşgörü”lü, müslümanlara ve gerçek İslâm'a “horgörü”lü bakmaya başladılar. “Sebeb-i nüzul, âyeti tahsis etmez” kuralını görmezlikten geldiler.

Yani “Kur'an'daki âyetlerin bir kısmı yahudilere, bir kısmı hıristiyanlara, diğerleri de peygamberimiz zamanındaki Mekke'li ve Medine'li insanlara hitap ediyor, bizi ilgilendirmez” demeye getirdiler. Âyetin devamının “*yalnız Benden korkun.*”¹¹²¹ şeklindeki ifadesi de dikkat çekicidir. Allah'ın

1118 Ebû Dâvud, İlim 12; İbn Mâce, Mukaddime 23; Müsned, II/338

1119 Fahreddin Râzi

1120 İbn Kesir

1121 2/Bakara, 41

âyetlerini satmak istemez ve paraya, makama boyun eğmezsen, boynunu eğmek için üzerine gelirler. “*Sakin onlardan değil; yalnız Ben’den sakının*” deniliyor. Onların gücü, kuvveti, azabı nedir ki!? Cehennemleri mi vardır onların bizi atacak? Allah dilemedikçe zarar mı verebilirler ki bizi korkutabilsinler, Allah’ın takdir ettiği eceli mi öne alabilirler, O’nun vereceği rızkı mı kesebilirler? Şiddetli cehennemi, sonsuz azâbı olan, herkesi hesaba çekecek, gerçek anlamda güç ve kuvvet sahibi, korkulmaya lâyık Allah’tan başka kim vardır ki ondan korkacaksınız?

Aynen, onların dünyayı verseler bile, bunun bir tek âyetin kıymetiyle, âhiretin değeriyle karşılaştırıldığında “*az bir karşılık*”, “*çok ucuza satmak*” olduğu gibi; onlardan korkmak da fobidir, gereksiz korkudur, yanıltır ve müslümana yakışmaz.

Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi ile ilgili bir rivâyet şöyledir: İbn Abbas diyor ki: “Bu âyet-i kerime, yahudi liderlerinden Kâ’b bin Eşref, Kâ’b bin Esed, Mâlik bin Sayf, Hayy bin Ahtab ve Ebû Yâsir bin Ahtab hakkında nâzil olmuştur. Bunlar, taraftarlarından hediyeler alırlardı. Hz. Muhammed (s.a.s.) peygamber olarak gönderilince bu menfaatlerinin kesilmesinden korktular da, Allah rasûlünün ve getirdiği şeriatin mâhiyetini gizlediler. Bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil oldu.”¹¹²² Bu gün de Kur’an tilâvetine ücret almanın haram olduğunu duyan/bilen bazı ücretli okuyucular, aldıklarına ücret değil de, “hediye” adı vermektedirler.

Yahudi ve Hıristiyanları Taklit Perspektifi

Kur’an-ı Kerim, uslanmaz ruhun/nefsin temsilcisi ve her türlü değeri maddeye fedâ eden bir anlayış olarak İsrâîloğullarından sık sık bahseder ve ibret unsuru olarak, özellikle maddepe-restliklerini gözler önüne serer. Bu açıdan onlarla beraber hıristiyanlardan da söz eden bir âyet-i kerimde şöyle denir: “*Ey iman edenler, (biliniz ki) hahamlardan (yahudi bilginlerinden) ve (hıristiyan) râhiplerden birçoğu insanların mallarını bâtıl/haksız yollarla yerler ve onları Allah’ın yolundan men ederler. Altın ve gümüşü yığıp biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanlara hemen acıklı bir azabı müjdele!*”¹¹²³ Burada dikkati çeken bazı noktalar vardır:

1122 Fahreddin Râzi, Mefâtihu’l Gayb

1123 9/Tevbe, 34

Bâtıl yollarla insanların mallarını yiyenler, din bilginlerinin bazılarıdır ve bu iş için bu vasıflarından yararlanmaktadırlar. Bu yollarla insanların mallarını yemeleri, onları aynı zamanda Allah'ın yolundan da uzaklaştırmaktadır. Yani bu yolla malını kaybeden insan, yolunu da sapıtmaktadır. Din adamlarının bu yola girmelerine sebep, maddî ihtiraslarıdır; altın ve gümüş, yani para biriktirme arzularıdır. Hıristiyan ve yahudilerdeki bu anlayışların taklit edilmesiyle ilgili meşhur hadis-i şerifi hatırlatalım: “Sizden öncekilerin yollarına karış karış uyacaksınız. Hatta onlar bir keler/sürüngen deliğine girseler, siz de onların arkasından gireceksiniz.” Biz, Yâ Rasûlellah, yahudilerle hıristiyanlara mı? dedik. “Ya kime (olacak)!?”¹¹²⁴

Bu takip ve taklid, Allah'ın kitabını kazanç konusu yapmada olduğuna göre, yahudiler, konumuzla ilgili âyet-i kerimeye yegâne muhatap olmaktan çıkmış olmalıdırlar. Hitap, aynı anda, takibi karış karış sürdüren müslümanlaradır da: “Elinizdeki (Tevrat'ın) aslını tasdik edici olarak indirdiğime (Kur'an'a) iman edin! Sakın onu inkâr edenlerin ilki olmayın! Âyetlerimi az bir karşılık ile satmayın, yalnız benden korkun. Hakkı bâtıl ile karıştırmayın, bilip dururken hakkı gizlemeyin. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı hakkıyla verin, rükû edenlerle beraber rükû edin. (Ey bilginler!) Siz Kitab'ı okuyup gerçekleri bildiğiniz halde, insanlara iyiliği emrediyor, kendinizi unutuyor musunuz? Aklınızı kullanmayacak mısınız?”¹¹²⁵ Âyetleri az bir paha (semen-i kalîl) karşılığında satmak... Hakkı bâtıl ile karıştırmak... Gerçekleri gizlemek... Dosdoğru namaz kılmamak... Zekâtı vermemek (paraya hırslı olmak)... Başkasına doğruyu emrettiği halde, kendini (kendi çıkarı için) unutmak... Ve bunların hepsini Kitab'ı okuyup dururken yapmak da söz konusu takip ve taklidin tamamlayıcılarından sayılabilir.¹¹²⁶

1124 Buhârî, Enbiyâ 50, İ'tisâm 14; Müslim, İlm 6; İbn Mâce, Fiten 17; Ahmed bin Hanbel, II/325, 327, 336, III/83, 89, 94

1125 2/Bakara, 41-44

1126 Faruk Beşer, Fıkıh Penceresinden Fetvâlarla Çağdaş Hayat, s. 64-65

Tebliğ Karşılığında Ücret Almanın Yasaklığı Konusunda Âyetler

“...Âyetlerimi az bir karşılık ile satmayın, yalnız benden korkun. Hakkı bâtil ile karıştırmayın, bilip dururken hakkı gizlemeyin.”¹¹²⁷

“Allah’ın indirdiği kitaptan bir şeyi gizleyip de onu az bir paha ile değişenler (onu maddî karşılık ile satanlar) var ya, işte onların yiyip de karınlarına doldurdukları, ateşten başka bir şey değildir. Kıyamet günü Allah ne onlarla konuşur ve ne de onları temize çıkarır. Orada onlar için acıtıcı bir azap vardır.”¹¹²⁸

“Ey iman edenler, (biliniz ki) hahamlardan (yahudi bilginlerinden) ve (hıristiyan) râhiplerden birçoğu insanların mallarını bâtil/haksız yollarla yerler ve onları Allah’ın yolundan men ederler. Altın ve gümüşü yığıp biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanlara hemen acıklı bir azabı müjdele!”¹¹²⁹

“Ehl-i Kitap’tan öyleleri var ki, Allah’a, size ve kendilerine indirilene, tam bir samimiyet-le ve Allah’a boyun eğerek iman ederler. Allah’ın âyetlerini az bir paraya satmazlar. İşte onlar için Rableri katında ücretleri/ecirleri vardır. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk olandır.”¹¹³⁰

“Onların ardından (âyetleri tahrif karşılığında) şu değersiz dünya malını alıp, ‘nasıl olsa bağışlanacağız’ diyerek Kitab’a vâris olan birtakım kötü kimseler geldi. Onlara ona benzer bir menfaat daha gelse onu da alırlar. Acaba Allah’a karşı haktan/gerçekten başka bir şey söylemeyeceklerine dair kendilerinden, o Kitabın hükmü üzere mîsak/kuvvetli söz alınmamış mıydı ve onlar Kitab’ın içindekini ders edinip okumadılar mı? Hâlbuki âhiret yurdu, takvâ sahipleri/Allah’tan korkanlar için daha hayırlıdır. Hâlâ akıllanmayacak mısınız?”¹¹³¹

1127 2/Bakara, 41-42

1128 2/Bakara, 174

1129 9/Tevbe, 34

1130 3/Âl-i İmran, 199

1131 7/A’râf, 169

“...İnsanlardan korkmayın, benden korkun. Âyetlerimi az bir bedel karşılığında satmayın. Kim Allah’ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.”¹¹³²

Kur’an Okuma ve Hatta Öğretme Karşılığında Ücret Almayı Yasaklayan Hadis-i Şerifler

Ahmed bin Hanbel’in Abdurrahman bin Şibl’den rivayet ettiği hadis: “Kur’an- Kerim’i okuyun, onu (dünya menfaatlerine vesile kılmak suretiyle) yemeyin!”¹¹³³

“Kur’an okuyun, onunla amel edin, On(u okumak)tan asla uzaklaşmayın, onun hakkında haddi aşmayın; onun karşılığında ücret alıp yemeyin, onunla dünya menfaati artırmayı talep etmeyin.”¹¹³⁴

Übeyy bin Kâ'b: “Bir adama Kur’ân-ı Kerim öğrettiydim de, bana bir yay hediye etmişti. Durumu Rasûlullah’a söylediğimde: “Onu alırsan, ateşten bir yay almış olursun demektir” buyurdular, ben de sahibine geri verdim.¹¹³⁵ Ubâde bin Sâmî: Ehl-i Suffe’den birçok kimselere Kur’an öğrettim. Bu öğrencilerimden birisi bana ok atılan bir yay hediye etti. -Kendi kendime- ‘Bu bir mal/para değildir. Özellikle bununla ben savaşlarda Allah yolunda ok atacağım’ dedim. Bununla beraber, Nebî (s.a.s.)’e bu olayı arz ettim. Rasûl-i Ekrem cevaben şöyle buyurdu: “Allah Teâlâ’nın Kıyamet gününde boynuna ateşten bir halka takmasını arzu edersen kabul et!”¹¹³⁶

“Kim Kur’an öğretmesi karşılığında bir kavs/yay alırsa, Allah ona ateşten bir yay kılâde yapıp boynuna takar.”¹¹³⁷ (Bu hadislerin çoğunda Suffe talebelerinin, öğretmenlerine hep kavs, ok yayı hediye ettikleri zikredilmiştir. ‘Bunların hediye edecek başka şeyleri yok mu idi? Bunların hepsi de ok, yay sahibi mi idi?’ Evet, başka şeyleri yoktu. Bunların tümü, fakir ve ihtiyaç sahibi kimselerdi. Ayrıca, bunların hepsi mücâhid idi. Hepsinin de mâlik olduğu dünya malı okla yaydan ibaret idi. Ekserisi bâdiye (çöl) halkından

1132 5/Mâide, 44

1133 Heysemî, M. Zevâid, VI/168

1134 Ahmed bin Hanbel, Müsned II/428; Heysemî, VI/167); Şevkânî, Neylül-Evtâr, V/322; Aynî, Umdetü'l-Kaari, XII/95; S. Buhari, Tecrid-i Sarih Terc. VII/46

1135 İbn Mâce, II/157; S. Buhari, Tecrid-i Sarih Terc. VII/47-48

1136 Ebû Dâvud; S. Buhari, Tecrid-i Sarih Terc. VII/47

1137 Dârimî; S. Buhari, Tecrid-i Sarih Terc. VII/48

idi. En güzel yay bunlarda bulunurdu. Birbirini görerek hocalarına yay hediye etmek istedikleri anlaşıyor.)¹¹³⁸

*“Kim Kur’an okuyup Kur’an’ı insanların malını yemeye vesile edinirse, Kıyamet gününde yüzü etten soyulmuş bir kemikten ibaret olarak Arasat meydanına gelir.”*¹¹³⁹

*“Kur’an okuyan, onunla Allah’tan istesin. Zira birtakım insanlar gelecek, Kur’an’ı okuyacaklar ve onunla insanlardan menfaat temin edeceklerdir.”*¹¹⁴⁰

İmam Buhârî, Sahih-i Buhârî’nin “Fedâilu’l-Kur’an” bölümünde “Kur’an’ı; gösteriş, yeme ve övünme için okuyanlar” diye bir başlık açmış ve ilk olarak şu hadis-i şerifi almıştır:

*“Dünyanın sonunda birtakım insanlar gelecek ki, onlar basit akıllıdırlar. Allah’ın kelâmını okurlar, ama okun yaydan çıktığı gibi İslâm’dan çıkarlar. İmanları gırtlaklarından öteye geçmez; onları bulduğunuz yerde öldürün. Çünkü onları öldürmek, Kıyamet gününde ecir olacaktır.”*¹¹⁴¹ Buhârî’yi şerheden âlimlerden Kirmânî, bu hadisle ilgili şu açıklamayı yapar: “Bu hadisin, konulan başlığın ikinci kısmıyla, yani Kur’an’ı yeme vesilesi yapmakla ilişkisi şudur: Kur’an okuma, Allah için olmazsa, elbette ya gösteriş, ya yeme vesilesi, ya da benzeri bir şey için olacaktır.”¹¹⁴²

*“Kim Allah’ın rızâsı için öğrenilmesi gereken bir ilmi, sadece bir dünya metai/malı elde etmek için öğrenirse, kıyamet gününde Cennetin kokusunu duymaz.”*¹¹⁴³

*“Kim Allah (c.c.) rızâsından başka bir şey için ilim öğrenirse veya ilimle Allah rızâsından başka bir şeyi murâd ederse, Cehennemdeki yerine hazırlansın.”*¹¹⁴⁴

1138 S. Buhârî, Tecrid-i Sarih Terc. VII/48

1139 Aynî, Umdu’l-Kaari, XII/96; Beyhaki; S. Buhari, Tecrid-i Sarih Terc. VII/48

1140 Tirmizi, V/179, hadis no: 2917; S. Buhari, Tecrid-i Sarih Terc. VII/48-49; Şevkânî, Neylül-Evtâr, V/322; Aynî, Umdu’l-Kaari, XII/96

1141 Buhârî, Tecrid-i Sarih IX/301; XI/248

1142 Kirmânî, Şerhu’l-Buhârî XIX/49; Kastalânî, İrşâdü’s-Sâri, VII/388

1143 Ebû Dâvud, İlim 12, hadis no: 3664; İbn Mâce, Mukaddime 23; Müsned, III/338

1144 Tirmizi, hadis no: 2793; İbn Mâce, hadis no: 258

“İlim adamlarıyla boy ölçüşmek veya bilgisiz kimselerle tartışmak ya da halkın yüzünü kendine döndürmek amacıyla ilim edinen kimseyi Allah (c.c.) Cehenneme sokacaktır.”¹¹⁴⁵

“Bir kimse, âhiret ameli ile dünyayı talep ederse, yüzü insan sûretinden çıkar, zikri de mahvolur. İsmi de ehl-i nâr (Cehennemlikler) siciline girer.”¹¹⁴⁶

“Kapkaranlık gece parçaları gelmeden (fitnelerin karanlığında, nur/ışık temini için) amellere sür’atle koşun ki, o devirde insan sabah mü’min olduğu halde akşama kâfir olarak ulaşır. Mü’min olarak gecelediği halde kâfir olarak sabaha çıkar. Ve o günün adamları dinini, dünyadan az bir şeye karşılık satarlar.”¹¹⁴⁷

“Sizin içinizde öyle zümreler türeyecektir ki, siz onların namazlarının yanında kendi namazlarınızı, onların oruçları yanında kendi oruçlarınızı, onların amelleri/iyi işleri yanında kendi sâlih amellerinizi küçük göreceksiniz. Onlar Kur’an da okuyacaklar. Fakat Kur’an(ın feyzi) onların hançerelerinden (boğazlarından) öteye geçmeyecek. Onlar, okun avı delip geçtiği gibi dinden çıkacaklar...”¹¹⁴⁸

“Birtakım dâîler, yani çığırtkan hatipler türeyecek, onlar bizim dilimizle (bizim aziz duygularımıza seslenerek) konuşurlar (Hâlbuki gönüllerinde hayırdan eser yoktur). Bizim dinî kaidelerimizle, bizim dinî hislerimize hitap edecekler ve ümmeti Cehenneme ve felâkete dâvet edecekler!”¹¹⁴⁹

Peygamber (s.a.s.) ashâbından iki kişi bir gün bir mescide geldiler. İmam namazdan selâm verince, cemaatten biri, bir miktar Kur’an okudu; sonra da yardım istedi. Olaydan müteessir olan sahâbîlerden biri: ‘Hepimiz Allah içiniz, O’na aidiz ve O’na döneceğiz. Peygamber Efendimiz’i şöyle derken işitmiştim: “Pek yakın bir gelecekte bir grup insan türeyecek, bunlar Kur’an’ı âlet edip dilenecekler. Bu işi kimin yaptığını görürseniz, sakın ona bir şey vereyim demeyiniz.”¹¹⁵⁰

1145 İbn Mâce, hadis no: 259, 260; Tirmizi, hadis no: 2793

1146 Taberânî, Kebir; Ebû Nuaym; Râmûz el-Ehâdis, II/429

1147 Müslim, Tirmizi, Ahmed bin Hanbel; Râmûz el-Ehâdis, I/243

1148 Buhâri, Tecrid-i Sarih Tercümesi, XI/247; hadis no: 1783

1149 Buhâri, Tecrid-i Sarih Tercümesi, IX/298; XI/248

1150 Fudayl bin Amr’dan, et-Tıbyân fî Âdâb-ı Hameletil-Kur’an, Muhyiddin Nevevî, s. 29

“Kur’ân’ı Arap lâhni ve üslûbu ile okuyun. Fâsıkların, yahûdi ve hristiyanların lâhni ve tavrı ile onu okumaktan sakının. Benden sonra bir kavim gelecek; onlar Kur’ân’ı şarkıcıların, râhibelerin ve yas tutan kadınların üslûbu ile okurlar. Ama, okudukları hançerelerinden (boğazlarından) öteye geçmez. Onların da, bu okuyuşlarından hoşlananların da kalpleri fitne ile dolmuştur.”

1151

“Benden sonra birtakım emîrler (idareciler) olacaktır. Kim onların yalanlarını tasdik eder, yaptıkları zulümde kendilerine yardımcı olursa benden değildir. Ben de onlardan değilim. O kimse benim ‘havz’ımın etrafına yaklaşamayacaktır. Kim onların yalanlarını tasdik etmez, zulümlerinde onlara yardım etmezse bendendir. Ben de onunla beraberim. Ve o kimse havzımın kenarında bana ulaşacaktır.”¹¹⁵²

“Benden sonra, yakında birtakım sultanlar peydah olur. Kapılarında fitneler develerin yatakları gibidir. Kimseye bir hayır göstermezler (ellerinden kimse hayır görmez). Bir şey verirlerse, ancak onların dinlerinden bir tâviz kopararak verirler.”¹¹⁵³

Dinini Satan Karakter; Bel’am: Sahip bulunduğu ilim hazinelerine karşılık, “dünya” için “din”ini satan, âhiretini dünyaya değişen ve bu doğrultuda azgın yöneticiler ve tağutlarla işbirliği yapan, onlara hizmet veren, dini ve bilimi âlet edip kullanarak insanları zalimlerin buyruğuna ve bo-yunduruğuna sokan kimliği simgeleyen bir addır Bel’am.

Tabiri caizse, Allah’ın peygamberine, Allah’ın dinine karşı, Allah adına mücadele veren ve halk katındaki itibarını bahane ederek tevhid mücadelesine karşı direnen bir azgın! Bir kısım müfessirler, Bel’am’la ilgili Ar’âr sûresi 175-176. âyetlerinin, Ümeyye bin Ebi’s-Salt hakkında nâzil olduğunu beyan etmişlerdir. Bu kişinin de, Hz. Muhammed (s.a.v.)’e nübüvvet görevi verilmeden önce “hanif”lerden olduğu, Allah’ın kısa bir süre içerisinde peygamber göndereceğini söyleyip durduğu halde, gurura kapılıp O’na iman etmediği bilinmektedir. Rivayetlerdeki ortak yön, muayyen bir şahsı tariften çok, onun prototip karakterini ortaya koymasıdır. Nüzul sebebinin

1151 Beyhakî, Şuabu’l-İman, I/429; Süyûtî, Câmiu’s-Sağir, I/43

1152 Sünen-i Tirmizî, 121, hadis no: 2360; Tâc Terc. III/106, hadis no: 168

1153 Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevi, Râmûzu’l-Ehâdis, I/302; Taberânî, Kebir; Hâkim, Müstedrek -Abdullah bin Hars’dan-

hususî olması, hükmün umumî olmasına engel değildir. Kıyamete kadar Bel'am'ın vazifesini yapan "Bel'am" tipi, bu karakterin yapısı ortaya konulmaktadır. İnsanları "Allah adını kullanarak" aldatan, hevâ ve heveslerini tatmin için tevhid akidesini tahrip eden Bel'am'ın etkisi korkunçtur.

Bel'am; Firavun'un ilkelerini Allah'ın dinî adına muhâfaza eden bir mel'undur. Her düzenin bir sâdık bekçisi vardır. Tâğutî düzenin sâdık bekçisi ise hiç şüphesiz Bel'am'dır. Câhiliyye düzeninde Bel'am sadece bir kişi değil; bir çetedir. Evet, Bel'amlar çetesi tâğutî düzen tarafından örgütlenmiş bulunan bir haydutlar çetesidir. Bel'amlar çetesi, tâğutî düzen içerisindeki kiralık din bezirgânlarıdır. Tabii ki bunları kiralayan tâğutî düzenin kendisidir. Bu Bel'amlar çetesinin kökü Firavun düzenine dayanır. Bel'amlar çetesinin ilk reisi Bel'am bin Bauradır.

Câhiliyye düzeninin kuşatması altındaki toplumlarda devlete bağlı bir din vardır. Bu devlete bağlı dinin mümessilleri Bel'amlardır. Bu Bel'amlar, her yerde ve her zaman dine bağlı devlet anlayışına karşı savaşır. Tâğutî düzenin her türlü icraatını İslâm'ın mührüyle mühürlemeye çalışır. Tâğutî düzenin kapılarında ev sahibinden kemik bekleyen köpekler gibi kuyruk sallarlar. Tâğutî düzenin hatırı için İslâm dinine eklemede ve çıkar-mada bulunurlar.

Bel'amlar çetesi, İslâm coğrafyasında küfrün iktidar olması ve iktidarının devam etmesinin en büyük destekçisidir. Bugün İslâm coğrafyasının siyasî iktidarı İslâm'ın elinde değildir. Devlete bağlı din serbest, dine bağlı devlet yasaktır. Dine bağlı devletin zaruretinden bahsedenler zindanlarda, devlete bağlı dinî anlatanlar ise kürsülerdedir.

Kur'an, Bel'amları köpeğe benzetir.¹¹⁵⁴ Köpek, ev sahibinin itikadî yapısına bakmadan sadece kendisine verilen kemikler karşılığında evi bekler ve eve girmek isteyen yabancılara/aileden sayılmayanlara karşı direnir.

Câhiliyye düzeni için Bel'amlar büyük bir silâhtır. Her ne zaman câhiliyye bir kanun uydurursa Bel'amlar bu kanunun İslâm dinine uygun olduğunu iddia ederek halkı itaate mecbur etmeye çalışır. Câhiliyye düzeninde tâğutlar kanun uydururlar; Bel'amlar ise bu uydurulan kanunları müslüman halka kabul ettirir. Tâğutlar emir verirler, Bel'amlar emre itaati

1154 7/Âraf, 175-176

sağlarlar. Câhiliyye düzeni için Bel'amlara duyulan ihtiyaç, düşman sahibi bir kişinin kapısını bekleyen bir yırtıcı köpeğe olan ihtiyaç gibidir. Yani, câhiliyye düzeninin ayakta kalması için, bu düzenlerde Bel'amların bulunması zaruridir.

İslâm coğrafyasında siyasi otoriteyi elinde bulunduran müşrik otoriteler, bu otoritelerini Bel'amlara borçludurlar. Bazen topun, tüfeğin yapmadığını Bel'amlar yapar. Çünkü Bel'am, Firavun'un siyasi ihtirasını ve Karun'un câhilî sermayesini; insanları Allah adına aldatarak koruyan mel'unudur. Bel'am, bir anlamda bilimin mücessem put haline gelmesidir. Çünkü Bel'am, Hz. Mûsâ ile karşı karşıyadır. Allah'ın peygamberi ile, Allah adını kullanarak mücadele etmekten çekinmemiştir. Bu işin mâhiyeti düşünülrse; hem Karun, hem Firavun, kitleler üzerindeki gücünü Bel'am'dan almıştır denebilir. Câhiliyye düzenine karşı savaşan muvahhidlerin önündeki en büyük engel, köpek sıfatlı Bel'amlardır. Bu gün tâğutî düzeni devirmeye çalışan muvahhidlere "ehl-i fitne" sıfatını verenler Bel'amlardır. Hâlbuki tâğutî düzenin kendisi bir fitnedir. Bu fitneyi muhafaza etmeye çalışan Bel'am ise başlı başına bir pisliktir. Bu konuda bir tâğutun katili Muhammed bin Mesleme (r.a.) şöyle diyor: "Zâlim idarecilerin kapısındaki âlimlerden, pislik üzerindeki sinek daha güzeldir."¹¹⁵⁵

Tebliğ Karşılığında İnsanlardan Ücret İstemek; Dünyevîleşmek ve Dünyayı Âhirete Tercih Etmektir: "Dünyevîleşmiş tip" dediğimiz bu insanın, tüm zamanlar ve mekânlarda bir tek dini vardır: Para. Dünyevîleşmiş çağdaş insan tipinin dini ekonomi, imanı para, kitabı çek koçanı, mâbedi bankadır. Dünyevîleşmiş tip, dindarsa dinini, ideolojisi varsa ideolojisini, dâvâsı varsa dâvâsını her fırsatta paraya çevirmenin yollarını arar. Karun'laşmış ve Bel'amlaşmış bu tip, "Allah rızası, hizmet, tebliğ, dâvet, ihlâs, cihad, bereket, tekbir, cihad" gibi dinin kavramlarını çok rahat kullanarak insanları sömürür. Menfaatini dininden, imanından, dâvâsından önde tutar. Çıkarı neyi gerektiriyorsa o boyaya giren bukalemundur. İktidar ve güç odağı etrafında pervanedir.

Tebliğ Karşılığında İnsanlardan Ücret İstemek, Çok Zararlı Bir Ticarettir: Kur'an'ın, birçok peygamber ağzından "*Buna (tebliğe) karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretimi (mükâfatımı) verecek olan, ancak*

1155 Zemahşeri, Keşşâf II/434; Mustafa Çelik, Câhiliyye Düzeninin Ruh Haritası, s. 103-107

âlemlerin Rabbi Allah'tır." ¹¹⁵⁶ şeklindeki sözleri ısrarla tekrarlaması ve bu âyetlerdeki "*ücret istememe*" kavramı üzerinde biraz durmak gerekir. Âyetlerden anlaşıldığına göre ücret isteme, insanın işlediği iyilik ve kötülük sonuçlarına dayanan her türlü eylemini kapsamaktadır. Yani insanın tüm yaptığı işler, bir ticaret niteliğinde; özel ve genel yapısında kâr ve zarara elverişli birer eylemdir. İnsanın ortaya koyduğu her harekette, her sözde kâr-zarar söz konusudur. İnsan bazı eylemleriyle kendisini, hayatını, cenneti satın alabilir. İnsanın, canını ve malını feda ettiği durumlar da bu ticaret alanına girer. Çünkü bu durumlarda eylemler karşılıksız kalmaz. Karşılık, ücret/ecir; mü'minler için esas olarak âhirette verilecektir, ama bu veresiye satış da mü'mini psikolojik olarak daha dünyadayken bile rahatlatmaktadır.

"Allah, mü'minlerden mallarını ve canlarını cennet karşılığında satın almıştır. Onlar, Allah yolunda savaşır, öldürürler ve öldürülürler. Bu, Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da Allah üzerine hak bir vaaddir. Allah'tan daha çok sözünü yerine getiren kim vardır? O halde, O'nunla yapmış olduğunuz bu alışverişinizden dolayı sevinin. İşte bu, (gerçekten) büyük kazançtır." ¹¹⁵⁷

"Ey iman edenler! Sizi acı bir azaptan kurtaracak ticareti size göstereyim mi? Allaha ve Rasülü'ne inanır, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edersiniz. Eğer bilerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. İşte bu takdirde O, sizin günahlarınızı bağışlar, sizi zemininden ırmaklar akan cennetlere, Adn cennetlerindeki güzel meskenlere koyar. İşte en büyük kurtuluş budur." ¹¹⁵⁸

Böylece hayatın tamamı, tüm alanlarında ve tüm mücadelelerinde ya Allah'la; ya da şeytanla bir alışveriş eylemine dönüşür. İnsan ne yaparsa, ne verirse mutlaka onun bir karşılığı vardır. Eğer sonuçlar iyi, yararlı ise, alışveriş kâr; değilse zarar getir. Münafıkların, yahudileşenlerin, Bel'amların, din tüccarlarının, dini gerçekten sömüren, dinin sırtından geçinen satılık kalem ve dillerin, ne tür bir ticaret yaptıklarını bu konular ışığında anlayabiliriz. Onlar, hem dünyada hem de âhirette kendilerini zarara sokacak bir şeyi satın almışlardır. Yaptıkları ticaret, kendilerine umdukları kârı sağlamayacaktır. Allah'la alışveriş yapan, çok kârlı ticareti seçenlere ne mutlu!

1156 26/Şuarâ, 127; 26/Şuarâ, 145; 26/Şuarâ, 164; 26/Şuarâ, 180; ve benzer anlamdaki âyetler: 25/Furkan, 57; 11/Hûd, 29, 50-51, 88; 10/Yûnus, 72; 26/Şuarâ, 109-110; 52/Tûr, 40; 68/Kalem, 46; 12/Yûsuf, 104) 42/Şûrâ, 23; 38/Sâd, 86; 34/Sebe', 47; 6/En'am, 90; 36/Yâsin, 21

1157 9/Tevbe, 111

1158 61/Saff, 10-12

“Yahut gaybın bilgisi onların nezdinde de, onlar mı (istedikleri gibi) yazıyorlar?” (68/Kalem, 47)

“Gayb” Yüce Allah’ın bilgisini kendisine sakladığı ve insanların göremedikleri yahut da gaybın yazılı olduğu levh-i mahfuz demektir. “Onlar mı yazıyorlar?” Buna göre hüküm veriyorlar ve böylelikle senin bilgine ihtiyaçları kalmıyor ve oradan hareketle söylediklerini mi yazıyorlar?

“Yoksa gayb onların yanındadır da onlar mı yazıyorlar?” Yani gayb bilgisi onların yanında olduğundan ötürü delil diye kabul ettikleri şeylerden istediklerini yazarak bu şekilde gaybdan yazdıkları ile seninle tartışıyorlar ve kendileri hakkında diledikleri hükmü vererek böylelikle de senin çağırını kabul etmeye, sözüne uymaya ihtiyaçları mı kalıyor?

Maksat, onların İslâm risâletini kabul etmekten yüz çevirmekte dayanaabilecekleri naklî bir delillerinin bulunmadığını anlatmaktır.¹¹⁵⁹

İnkârcılara soru tarzında başka bir uyarı olup özellikle dinî konularda insanın bilgi kapasitesinin sınırlı olduğuna, Allah’tan başka hiç kimse gayb âlemi hakkında bilgi sahibi olmadığı için bu konularda ileri sürülen iddiaların da temelsiz olacağına, sonuç olarak din konularında Allah’ın peygamberi vasıtasıyla insanlara ulaştırdığı vahiy bilgisinin yegâne kaynak olarak benimsenmesi gerektiğine işaret edilmektedir. Bu âyetle (ki, aynı zamanda Tûr sûresinin 41. âyetidir) müşriklere şöyle denilmiş oluyor: Peygamber’in (s.a.s.) size gösterdiği hakikatleri yalanlamanız için görünen perdenin arkasında gizlenmiş olan hakikatleri doğrudan doğruya bildiğinizi iddia edebildiğiniz ne gibi bir bilginiz var? Hakikaten Allah’ın bir olmadığını, kendinize ma’but yaptıklarınızın hepsinin de ilahlık sıfatları ve yetkileri taşıdığını biliyor musunuz? Ve hakikaten siz melekleri gördünüz mü de, “Onlar kız’dırlar ve -hâşâ- Allah’dan doğmuşlardır” diyorsunuz.

Gerçekten hiçbir vahyin, ne Muhammed’e (s.a.s.), ne de başka bir kula gelmediğini biliyor musunuz? Kıyâmetin kopmayacağını, öldükten sonra yeni bir hayatın olmayacağını, insanların hesaba çekileceği ve onlara ceza ve mükâfat verileceği bir âhiret âleminin olmayacağını gerçekten biliyor musunuz? Böyle bir iddianız varsa, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) anlattığının hakikat olmadığını, gayb perdesinin arkasına geçerek gördüğünüzden do-

layı Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sözlerini yalanladığınızı yazı ile ispatlamaya hazır mısınız? Burada biri çıkar da, böyle bir soruya karşı cevap vermek için "o adamlar inatları sebebiyle rastgele bir yazı yazarlarsa ispatlamaları mânâsız olmaz mı?" diye tereddüt edebilir. Fakat bu tereddüt yersizdir; çünkü inat ve aksiliklerinden dolayı yazsalar bile bu uydurma yazı ve sahtekârlık herkese sunulacaktı, herkes de kör değildi. Her şahıs bu yazının baştanbaşa saçmalık ve zoraki yazılmış olduğunu bilecekti. Gerçekte Peygamber'in anlattıklarını yalanlamanın sebebi hiçbir zaman onlardan birinin bu sözlerin gerçeğe ters düştüğünü bildiğinden dolayı değildi.¹¹⁶⁰

- 48-52. ÂYETLER -

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ لَوْلَا أَن تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِّن رَّبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ فَاجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ وَإِنَّ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ

كَصَاحِبِ : ve olma : وَلَا تَكُنْ : hükmüne Rabbinin : لِحُكْمِ رَبِّكَ : sabret : فَاصْبِرْ : o çağrıda bulunmuştu : نَادَى : hani : إِذْ : balık sahibi/arkadaşı gibi : الْحُوتِ : eğer ona ulaşmasaydı : لَوْلَا أَن تَدَارَكَهُ : gamla dolu olarak : وَهُوَ مَكْظُومٌ : çıplak : بِالْعَرَاءِ : mutlaka atılmış olacaktı : لَنُبِذَ : Rabbinden : مِنَ رَّبِّهِ : bir nimet : فَاجْتَبَاهُ : yerilmiş bir halde : وَهُوَ مَذْمُومٌ : Rabbi : رَبُّهُ : neredeyse : الَّذِينَ : ve onu kıldı : مِنَ الصَّالِحِينَ : küfürlerinde ısrar edenler : لَيُزْلِقُونَكَ : seni devireceklerdi : بِأَبْصَارِهِمْ : gözleriyle : وَيَقُولُونَ : zikri : الذِّكْرَ : duyduklarında : لَمَّا سَمِعُوا : o, gerçekten : لَمَجْنُونٌ : bir delidir : وَمَا هُوَ : hâlbuki : إِلَّا : ancak : ذِكْرٌ : bir : لِلْعَالَمِينَ : âlemler için

1160 Mevdûdî, Tefhimu'l Kur'an, Tûr Sûresi, 41. âyetin tefsiri, c. 5, s. 551

“Sen Rabbinin hükmünü sabırla bekle. Balık sahibi (Yunus) gibi olma. Hani o, dertli dertli Rabbine niyaz etmişti. (48)

Şayet Rabbinden ona bir nimet yetişmemiş olsaydı o, mutlaka, kınanacak bir halde ıssız bir diyara atılacaktı. (49)

Fakat ardından, Rabbi onu seçti (vahiy verdi) ve onu sâlihlerden kıldı. (50)

O inkâr edenler Zikr’i (Kur’an’ı) işittikleri zaman, neredeyse seni gözle-riyle devirivereceklerdi. Hâlâ da (kin ve hasetlerinden) ‘Hiç şüphe yok o bir delidir’ derler. (51)

Oysa o (Kur’an), âlemler için ancak bir zikrdır/öğüttür.” (68/Kalem, 52)

48-50. “Rabbinin hükmü”nden maksat Hz. Muhammed’e (s.a.s.) verilen peygamberlik ve dinî tebliğ görevidir¹¹⁶¹ veya Allah’ın inkârcılara mühlet vererek onlara karşı Hz. Peygamber’e yardımını ertelemesidir.¹¹⁶² “Balık sahibi” ise Yûnus peygamberdir. Hz. Peygamber’e, Allah’ın verdiği görevi sabırla yerine getirmesi emredildikten sonra Yûnus’a atıf yapılmakta ve Rasûlullah’a onun hatalı davranışını tekrar etmemesi telkin edilmektedir. Çünkü Yûnus, tebliğ ettiği dini halkın hemen kabul etmediğini görünce sabır ve azimle görevine devam edeceği yerde, halkına kızarak ülkeyi (Ninova’yı) terk etmiş, bir gemiye binip denize açılmış, yolda fırtına çıkmış, yolcuların bir kısmının denize atılmasına karar verilince çekilen kur’ada Yûnus’un şansına denize atılmak düşmüştü; fakat denizde bir balık tarafından tutularak boğulmaktan kurtulmuştu. Böylece kendisine burada da Allah’ın rahmeti yetmişti; Allah Teâlâ’nın lütfuyla bu balık onu sahile bırakarak ölümünden kurtardı. Yûnus Allah’ın emriyle ülkesine dönüp peygamberlik görevini sürdürmeye, tevhid inancını yaymaya devam etti. Bir rivayete göre Hz. Yûnus kavmine, inanmadıkları takdirde bir azaba uğrayacaklarını bildirmiş, ancak onlar tövbe edip imana geldikleri için bu azap tahakkuk etmemiştir. Fakat onların imana geldiklerinden habersiz olan Yûnus, belirttiği azabın vaktinde gerçekleşmediğini görünce kendisinin alay konusu olacağını düşünerek kızgın bir halde kavminden ayrıлып gitmiştir. Bu olay Sâffât sûresinde şöyle anlatılır: “Doğrusu Yûnus da gönderilen peygamber-

1161 Krş. 74/Müddessir, 1-7; ayrıca bk. İbn Âşûr, 29/104

1162 Râzî, a.g.e., c. 30, s. 98

lerdendi. Hani o, dolu bir gemiye binip kaçmıştı. Gemide olanlarla karşılıklı kur'a çektiler de kaybedenlerden oldu. Yûnus kendini kınayıp dururken onu bir balık yuttu. Eğer Allah'ı tesbih edenlerden olmasaydı, tekrar dirilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı. Halsiz bir vaziyette kendisini dışarı çıkar-dık. Ve üstüne (gölge yapması için) kabak türünden geniş yapraklı bir nebat bitirdik. Onu, yüz bin veya daha çok kişiye peygamber olarak gönderdik. So-nunda ona iman ettiler, bunun üzerine Biz de onları bir süreye kadar yaşat-tık.”¹¹⁶³ Enbiyâ sûresinde de Yûnus'un (a.s.) duâsı, tevbesi zikredilir: “Zün-nûn'u (Yûnus'u da zikret). O öfkeli bir halde geçip gitmişti; Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti. Nihayet karanlıklar içinde: “Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü mine'z-zâlimîn: Senden başka hiçbir ilâh/tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zâlimlerden oldum!” diye niyaz etti. Bunun üzerine onun duâsını kabul ettik ve onu kederden kurtardık. İşte Biz mü'minleri böyle kurtarıyoruz.”¹¹⁶⁴ Burada Yûnus Peygamber'in kıssasına değinilerek Hz. Muhammed uyarılmakta, Mekke müşriklerinin kendisine gösterdiği muhâlefete kızıp da ümitsizliğe kapılmaması ve peygamberlik görevini sürdürmesi telkin edilmektedir.

51-52. Hz. Peygamber'den Kur'an'ı dinleyen müşriklerin gözleri (bakış-ları) etkili oklara benzetilerek ona karşı duydukları kin, nefret ve kıskançlık gibi menfi duygulan tasvir edilmektedir. Kur'an'ın edebî üstünlüğü karşı-sında hayranlık duygulanın bastıramayan müşrikler, gerek dil gerekse içe-rik bakımından onda tenkit edebilecekleri herhangi bir kusur bulamayınca insanların Peygamber efendimize karşı gösterdikleri ilgi ve dikkati başka yönlelere çevirmek için onun sözüne güvenilmez bir mecnun olduğunu pro-paganda etmeye başlamışlardır. Ancak Yüce Allah Kur'an'ın üstün nitelik-lerini açıklayarak onların menfi propagandalarını etkisiz hale getirmiştir.

Müşrikler Hz. Peygamber'i gördüklerinde, ona karşı duydukları kıs-kançlık ve düşmanlık sebebiyle gözleriyle onu oklayıp öldüreceklermiş gibi bakarlardı. 51. âyet onların bu psikolojik durumunu tasvir etmektedir. Bu âyetin nazar (göz değmesi) ile ilgili olduğu yolunda yaygın bir kanaat bu-lunmakla birlikte bu kanaat kesin bir bilgiye dayanmamaktadır. Nitekim Şevkânî'nin aktardığına göre,¹¹⁶⁵ çok yönlü bir âlim olan İbn Kuteybe de

1163 37/Sâffât, 139-148

1164 21/Enbiyâ, 87-88

1165 Şevkânî, a.g.e., c. 5, s. 319

âyette müşriklerin Rasûlullah'a nazar değdirmelerinden söz edilmediğini, Rasûlullah Kur'an okuduğunda inkârcıların ona kinle ve düşmanlık duygularıyla baktıklarının anlatıldığını ifade etmiştir. Buna göre âyetin nazarla ilgisi yoktur.¹¹⁶⁶

Sabr'ın Tanımı ve Mahiyeti

'Sabır' sözlükte, darlıkta kendini tutma, kontrol etme demektir. Sabır, aklın ve şeriatın gerektirdiği durumlarda nefsi hapsedme, kendine hâkim olmadır. Acıya katlanmak, o acıyı geçirmek için dayanmak ve karşı koymak da sabırdır ki, bu her türlü rahatlamanın ve başarının yoludur. Terim anlamı: İslâm'ın emir ve yasaklarını tatbik ederken ve imtihan özelliği olan musi-betler karşısında yılgınlık göstermeyip direnmek, cesaret ve dayanıklılık göstermek demektir. Sabır, hak yolda yaşamanın bedeli olan zorluklara göğüs germek, hedefe ulaşmak konusunda direnç, ahlâkî disiplin ve nefsi kontrol altında tutmaktır.

Sabır, yalnızca acılara ve felâketlere dayanma, katlanma değildir. Söz-gelimi, musibet ve felâket zamanında dayanmak, tahammül göstermek sabır olduğu gibi ki bunun zıddı acelecilik ve dayanıksızlıktır. Cihad anında kaçmayıp ayak diremek de sabırdır. Bunun zıddı korkaklık ve cihaddan firardır. Gerektiğinde sır saklamak, dili gereksiz şeyleri konuşmaktan korumak da sabırdır. Bunun zıddı boşboğazlıktır.

Sabır, ümmetin icmâıyla farz olup, imanın yarısıdır, İmanın diğer yarısı da şükürdür. Sabır, etkileyici, üzücü bir olay karşısında kendisine hâkim olmak, kızgın davranışlara girmemek, dili şikâyetten, uzuvları yanlış hareketten korumaktır. Sabır, nefsi mekruh/çirkin sayılan davranışlar karşısında boyun eğmekten sakındırmaktır. Sabır, nefsi, sonucu kestirilemeyen gizli sıkıntılar konusunda şikâyet etmekten sakındırmaktır.

Sabrın Önemi

Sabır, içine düşülen darlığın ve sıkıntının geçmesi için Allah'ın yardımını kazandırabilecek olan güzel bir davranıştır. Dayanılması zor ve insana ağır gelen sıkıntılara ancak 'sabır ahlâkı' sayesinde dayanılabilir. Bir hak-

1166 Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrırcı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu, DİB Y., c. 5, s. 359-362

kı savunma sabırla yapılabilir. Allah'ın emirlerini yerine getirmek, nefsin hoş gördüğü ama aklın ve dinin hoş görmediği şeylerden kaçınmak sabırla olabilir. İnsanın elinde olmadan başına gelen, karşılaşılan felâket ve sıkıntılara dayanmak, onları kolaylıkla atlatmak sabırla mümkündür. Herhangi bir konuda başarılı olmak, zor olan işlerin üstesinden gelmek ancak sabır ahlâkıyla gerçekleşir.

Sabırsız insanlar her zaman bir darlık içerisindeyler. Onlar olaylar karşısında dayanıksızdır; çok şey isterler, küçük şeylerden rahatsız olurlar. Elleriindeki geniş nimetin kıymetini bilemezler, daha fazlasına ve hatta başkalarının hakkına göz dikerler. Az bir darlık görünce de perişan olurlar, tahammül edemezler. Sabrın pek çok sonuçlarından biri, nefis terbiyesi ve dünyalıklara fazla meyletmeyerek faydalı işlerle meşgul olmaktır. Kişi, başına gelen kimi belâ ve sıkıntılara, bazı lezzetleri terk etmenin verdiği rahatsızlıklara ve ibadetlerin getirdiği zahmetlere Allah'ın emri doğrultusunda bir müddet sabreder ve zor da olsa nefsin bunlara yavaş yavaş alıştırsa; zorluklara katlanabilme gücü kazanır; bu yolla sabır makamından daha yüce makamlara erişir. Günahlara (masyetlere) bulaşmamakta direnip sabretmek nefsin müttakî olmasına kaynaklık eder. Hakka itaatte bulunmakta direnip sabretmek Hakka yakınlık kazandırır. Belâlara sabretmek ilâhî kaza ve kaderden razı olma imkânını doğurur. Sabır, insanın iç dünyasını ona ızdırap veren şeylerden, dili şikâyet etmekten ve organları da uygunsuz davranışlardan sakındırır. Bütün bunlar iman ehline ait yüce makamlardır.

Nefsini sabra ve sebata (dayanıklılık) ahlâkına alıştıran kimseler başarılı ve rahat olurlar. Zorluk karşısında kalınca, o zorluğu yenmek için çaba harcarlar ve bu çabada direnirler. Bir darlığa ve felâkete düşünce de perişan olmazlar. O sıkıntıyı uzaklaştıracak, o felâketten kurtaracak çareleri ararlar. Bilirler ki, hayatta her şey bir değişim halindedir. Nimetler de, rahatlıklar da, sıkıntılar da, zorluk ve darlıklar da hep değişirler. Kişi bir hal üzerinde sürekli durmaz. Dünya bir imtihan (deneme) dünyasıdır.

Kur'an'a gönül veren bir mü'min, her konuda sabırlı insandır. Sabır gerektiren bütün işlerde aceleci değildir. Her işini teenni ile (sükûnetle, dengeli ve ölçülü) yapar. Gerektiği yerde nefsin ve isteklerine hâkim olur. Dünya hayatının zorluklarına tabii bir şekilde dayandığı gibi, âhiret güzeliklerini kazandıran ameller noktasında da kararlılık gösterir.

Sabrın namaz ve oruçla irtibatlandırılması da dikkat çekicidir. Bütün güçlüğüne rağmen namaz kılmak, hem bir sabır sınavıdır, hem de inancın somut bir şekilde ortaya konulmasıdır. Şüphesiz her gün, günde beş defa, bütün ömür boyu, durmadan Allah için namaz kılmak üstün bir sabrı gerektirir. Ramazan orucu ise en önemli sabır denemesidir. İnsanın en zayıf tarafı midesi, yani yeme-içme ihtiyacı ile şehvetidir. Mü'min oruçla bu azgın isteklerini Allah için erteleyebilir, bu konudaki zorluğa sabreder. Oruç ibadeti başlı başına bir sabırdır. Mü'minler, Allah yolunda yapacakları çalışmalarında, ibadet ve amellerinde zorlukla, eziyet ve sıkıntı ile karşılaşarlarsa namaz ve sabırla Allah'tan yardım isterler. *“(Gerçekleri yüklenip taşımakta) sabır ve namazla Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz o (sabır ve namaz), kalbi Allah'a saygı ile ürperenler dışında herkese zor ve ağır gelen bir görevdir.”*¹¹⁶⁷ *“Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Çünkü Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir.”*¹¹⁶⁸

Sabır aynı zamanda, nefsin iyi bir şey yapmak veya kötülüklerden kaçınmak için acıya, meşakkate dayanma kuvvetidir. Bu iki şekilde görülür: Birincisi elem, acı ve külfete (karşılaşılan güçlüklerle) sabırdır ki, itaat, mücadele ve amellerin zorluğuna katlanılarak elde edilir. Diğer de haram lezzet ve şehvet isteklerine karşı sabırdır ki, kişi bu sabırla, nefesine hoş gelse de haram kılınmış olan tehlikeli ve zararlı şeylerden sakınabilir.

Hız. Ali diyor ki, iman dört direk üzerine oturur. Bunlardan biri sabırdır. Sabrın da dört şubesi vardır: Arzu, korku, zühd ve gözetme. Cenneti arzulayan şehvetlerini sınırlasın. Ateşten korkan haramlardan yüz çevirsin. Zühd sahibi olana musibetler kolay ve hafif gelir. Ölümü gözetene de hayır yapmakta acele eder.¹¹⁶⁹

Nefsin boyunduruğundan ve esaretinden kurtulup özgür olmanın sonuçlarından ve meyvelerinden biri de sabırlı olmaktır. Bu anlamda 'sabır', hürriyeti elde etmede en önemli etkidir. Kişi sabrı sayesinde kötü şartlara, nefsin insanı zillate düşüren isteklerine direnir ve özgürlüğünü kazanır.

1167 2/Bakara, 45

1168 2/Bakara, 153

1169 Ali Ünal, K. Temel Kavramlar, 489

Cafer Sadık'ın (r.a.) şöyle dediği rivayet edilmektedir: “Özgür kişi her haliyle özgürdür. Başına musibet gelirse sabreder, musibetler üstüne sel gibi aksa yine de onu yenilgiye uğratamaz. Ama sabretmezse, kahrılı olur ve kolaylıklar güçlüğü dönüşür. Nitekim Yusuf (a.s.)’un köleleştirilmesi, esir edilmesi ve kakra uğraması onun özgürlüğüne gölge düşürmedi. Ne kuyunun karanlığı ona bir zarar verebildi, ne de başına gelen diğer musibetler. Derken Allah (c.c.) ona lütüfta bulundu ve yönetici yapıp ona zulmedenleri kendine hizmetçi etti. Sonra da peygamber yaptı ve onun sayesinde bir ümmete rahmette bulundu. İşte sabır bu şekilde ardından hayır getirir. Şu halde sabredin ve sabırla donanın ki ecre ulaşasınız.” ¹¹⁷⁰

Allah'ın güzel isimlerinden biri de ‘Sabûr’dur. Çok sabreden anlamındadır. Şüphesiz Allah'ın sabrı insanların sabrıyla kıyas edilemeyecek şekilde farklıdır. Rabbimiz, kullarının bütün isyan ve tuğyanlarını bildiği ve gördüğü halde onlara hemen ceza vermiyor, cezalarını âhirete erteliyor ve onlara nimetlerini vermeye devam ediyor. ¹¹⁷¹

Kur'an'da Sabır

Sabır Kur'an'da 104 yerde zikredilir. ¹¹⁷²

“Sabır ve namazla (Allah'tan yardım dileyin.” ¹¹⁷³

“Ey iman edenler, sabır ve namazla (Allah'tan) yardım dileyin. Allah sabredenlerle beraberdir.” ¹¹⁷⁴ Bu âyetlerle Allah sabrı emretmektedir.

1170 Kırk Hadis Şerhi, 1/317

1171 Hüseyin K. Ece, İslâm'ın Temel Kavramları, 555 vd.

1172 Sabır Kelimesi ve Türevelerinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 103 Yerde): 2/Bakara, 45, 61, 153, 153, 155, 175, 177, 249, 250; 3/Âl-i İmrân, 17, 120, 125, 142, 146, 186, 200, 200; 4/Nisâ, 25; 6/Enâm, 34; 7/Ârâf, 87, 126, 128, 137; 8/Enfâl, 46, 46, 65, 66, 66; 10/Yûnus, 109; 11/Hûd, 11, 49, 115; 12/Yûsuf, 18, 83, 90; 13/Râd, 22, 24; 14/İbrâhim, 5, 12, 21; 16/Nahl, 42, 96, 110, 126, 126, 127, 127; 18/Kehf, 28, 67, 68, 69, 72, 75, 78, 82; 19/Meryem, 65; 20/Tâhâ, 130, 132; 21/Enbiyâ, 85; 22/Hacc, 35; 23/Mü'minûn, 111; 25/Furkan, 20, 42, 75; 28/Kasas, 54, 80; 29/Ankebût, 59; 30/Rûm, 60; 31/Lokman, 17, 31; 32/Secde, 24; 33/Ahzâb, 35, 35; 34/Sebe', 19; 37/Sâffât, 102; 38/Sâd, 6, 17, 44; 39/Zümer, 10; 40/Mü'min, 55, 77; 41/Fussilet, 24, 35; 42/Şûrâ, 33, 43; 46/Ahkaf, 35, 35; 47/Muhammed, 31; 49/Hucurât, 5; 50/Kaf, 39; 52/Tûr, 16, 16, 48; 54/Kamer, 27; 68/Kalem, 48; 70/Meâric, 5, 5; 73/Müzzemmil, 10; 74/Müddessir, 7; 76/İnsan, 12, 24; 90/Beled, 17; 103/Asr, 3.

1173 2/Bakara, 45

1174 2/Bakara, 153

“Ey iman edenler, sabredin, direnin, savaşa hazırlıklı olun, uyanık bulunun.”¹¹⁷⁵

“Sabredenleri, doğru olanları, huzurunda gönülden boyun büküp divan duranları, Allah için mallarını harcayanları ve şehirlerde istiğfar edenleri (Allah görmektedir).”¹¹⁷⁶ Bu âyetler ve benzerleriyle sabredenleri Allah övmektedir.

“Allah sabredenlerle beraberdir.”¹¹⁷⁷ ve benzeri âyetlerle Allah sabredenleri sevdiğini, onlarla beraber olduğunu bildirmektedir.

“Allah sabredenleri sever.”¹¹⁷⁸

“Sabrederseniz, bu, sabredenler için daha hayırlıdır.”¹¹⁷⁹

“Sabretmeniz ise sizin için daha iyidir.”¹¹⁸⁰ âyetleri ve benzerleri sabrın, hayırlı sonuçlar vereceğini açıklar.

“Sen de azim sahibi elçilerin sabrettikleri gibi sabret., o (nankör)ler için acele etme...”¹¹⁸¹

“Fakat kim sabreder, affederse şüphesiz bu, çok önemli işlerdendir.”¹¹⁸² âyetleri sabrın, büyük irâde sahibi peygamberlerin yaptığı büyük bir iş olduğunu açıklamaktadır.

“Biz, sabredenlerin karşılığını, yaptıklarının en güzeliyle vereceğiz.”¹¹⁸³

“Sabredenlere, mükâfatları hesapsız/sınırsız ödenecektir.”¹¹⁸⁴ gibi âyetler sabredenlerin, en güzel biçimde ödüllendirileceklerini müjdelemektedir.

1175 3/Âl-i İmran, 200

1176 3/Âl-i İmran, 117

1177 2/Bakara, 153, 259; 8/Enfâl, 46, 66

1178 3/Âl-i İmran, 146

1179 16/Nahl, 126

1180 4/Nisâ, 25

1181 46/Ahkaf, 35

1182 42/Şûrâ, 43

1183 16/Nahl, 96

1184 39/Zümer, 10

“Sabredenleri müjdele!”¹¹⁸⁵ âyeti, başına gelen olaylara sabredenleri müjdelemesini Peygamber’e emretmektedir.

“Evet sabreder, takvâ sahibi olur/korunursanız, onlar hemen şu anda üzerinize gelseler, Rabbiniz size nişanlı beş bin meleklerle yardım eder.”¹¹⁸⁶ âyeti, sabredenlere zafer garantisi vermektedir.

“Melekler de her kapıdan yanlarına girerler: ‘Sabretmenize karşılık selâm size!’ (derler)”¹¹⁸⁷ âyeti sabredenlerin, âhirette de büyük derecelere nâil olabileceklerini duyurmaktadır.

“İyilikle kötülük bir değildir. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur. Buna (bu güzel davranışa) ancak sabredenler kavuşturulur; buna ancak (hayırdan) büyük nasibi olan kimse kavuşturulur.”¹¹⁸⁸ Bu âyet ise kötülüklerle tahammül edip dayanmanın, o kötülüğü iyilikle uzaklaştırmanın sabır anlamına geldiğini ve sabrın Allah tarafından büyük bir bağış, hayırdan büyük nasip olduğunu gösteriyor.

“..Onlar sabredenler ve Rablerine tevekkül edenlerdir.”¹¹⁸⁹ Bu âyet, mü’minlerin tanımını yaparken, sabrı temel özellikler içinde sayar. Allah’ın rızâsını ve cennetini kazanabilmek için gösterilecek en önemli vasıflardan biri sabırdır. Sabır, inkârcılara karşı kazanılacak olan zaferin de anahtarıdır. Sabredildiğinde Allah mü’minlerin gücünü artırır, yeterince sabredilmezse, mü’minlerin gücü azalır.¹¹⁹⁰

İmanın bir göstergesi olan sâlih ameller ancak sabırla işlenir. Burada hem amelin kendisinde olan güçlük, hem de nefsin o ameli işlemekteki isteksizliği aşılr.¹¹⁹¹ Allah yolunda cihad etmek ancak sabırla olur. Allah’ın dinine yardım için çalışanlar çok büyük güçlük, zorluk, eziyet ve yoksunluklarla karşılaşabilirler. Bütün bunlara Allah rızasını kazanmak için sabredilmesi gerekir.¹¹⁹²

1185 2/Bakara, 155

1186 3/Âl-i İmran, 125

1187 13/Ra’d, 24

1188 41/Fussilet, 34-35

1189 16/Nahl, 42

1190 8/Enfâl, 46; 66

1191 11/Hûd, 11; 13/Ra’d, 22

1192 41/Fussilet, 33; 16/Nahl, 110; 2/Bakara, 177, 249; 3/Âl-i İmran, 142 v.d.

Allah'ın gönderdiği bütün peygamberler tebliğ görevlerini yaparken sabrettiler, zorluklara karşı dayandılar, işkence ve eziyetlerden yılmadılar, kınayanların kınamasından korkmadılar. Büyük bir sabır ve gayretle peygamberliklerini sürdürdüler. Kur'an, onlara verilen sabırdan ve onların benzersiz sabırlarından örnekler gösteriyor.¹¹⁹³

Allah (c.c.), bütün peygamberlere tavsiye ettiği gibi Hz. Muhammed'e (s.a.s.) de sabrı tavsiye etmiştir. Tebliğde sabır, tebliğcinin işini kolaylaştırır. Tebliğci acele etmez; sabır ve sebat gösterir. Eziyetlere ve kendisine yapılan hakaretlere aldırılmaz. Kendisine yapılan kötülüklere iyilikle karşılık verir, hep sabırla hareket eder.¹¹⁹⁴

Allah yolunda çalışan mü'minler bu uğurda sabırlı olurlar ve sabrın şartlarını yerine getirirlerse; Allah (c.c.) onları destekleyecektir.¹¹⁹⁵ Allah mü'minler arasından sabredenler belli olsun diye onları sabır ile imtihan eder. Onları biraz açlık, biraz korku, biraz da mallar, ürünler ve canlardan eksiltme ile dener.¹¹⁹⁶ Allah özellikle cihad konusunda sabredenlerin ortaya çıkmasını, kimin samimi, kimin de yan çizen olduğunu bilmek (açığa çıkarmak) istiyor. *"Yoksa siz, Allah, içinizden cihad edenleri ortaya çıkarmadan ve sabredenleri belirtip ayırdetmeden cennete gireceğinizi mi zannettiniz?"*¹¹⁹⁷

Bütün bir hayatı Allah rızası doğrultusunda geçirme gayretinde olan mü'minler, birbirlerine de sabrı, hakkı ve merhameti tavsiye ederler;¹¹⁹⁸ Mü'minler, ahlâkî davranışlarında da sabırlı olmak zorundadırlar. Çünkü Kur'an, sabrederek suç bağışlamayı,¹¹⁹⁹ mü'minlerin kendi aralarında çekişmeyip, birbirlerine karşı sabırlı olmasını tavsiye ediyor.¹²⁰⁰ Peygamberler ve mü'minler Allah'tan sabır dilerler. Çünkü sabrın ne büyük bir nimet ve başarı yolu olduğunu bilirler.¹²⁰¹

1193 46/Ahkaf, 35; 6/En'am, 34; 21/Enbiyâ, 85

1194 10/Yûnus, 109; 20/Tâhâ, 130; 40/Çâfir, 77; 72/ Müzzemmil, 10-11

1195 3/Âl-i İmran, 125, 186; 7/Ârâf, 137; 16/Nahl, 96

1196 2/Bakara, 155

1197 3/Âl-i İmran, 142

1198 90/Beled, 17; 103/Asr, 3

1199 42/Şûrâ, 43

1200 8/Enfâl, 46

1201 2/Bakara, 250; 7/Ârâf, 126

İbadetlerinde, karşılaştıkları sınavlarda, darlık ve felâketlerde, çalışmanın zorluklarında, cihad yolundaki güçlüklerde, Allah yolunda katlanılan sıkıntılarda, nefse hâkim olmanın zorluklarında kim sabreder, işin gereğini yaparsa; şüphesiz ki Allah her zaman sabredenlerle beraberdir.¹²⁰²

Allah sabredenlerin ortaya çıkması için insanları belâlarla, korkudan, açlıktan yana ve mallardan, canlardan ve ürünlerden yana eksiltme ile imtihan eder.¹²⁰³ Büyük azim gerektiren bu sabırdan sonra Allah sabredenler üzerinde nimetini tamamlar, düşmanlarından intikamını alır, mü'minlerin elleriyle daha önce kendilerine işkence edenleri kahreder.¹²⁰⁴ Sabredenlere kâfirlerin hiçbir hilesi dokunmaz.¹²⁰⁵

Kur'an, sabredip sâlih amel işlemekten, cihad edip sabretmekten, sabredip takvâ sahibi olmaktan söz eder.¹²⁰⁶ Kur'an'da sabır ve şükür bazen yan yana anılır. Çünkü mü'minin hayatı sabır ile şükür arasında geçer. Kur'an, çok sabredenlere 'Sabbâr', çok şükredenlere de 'şekûr' demektedir.¹²⁰⁷

Sabırda Israrlı Olmak: Eğer mü'minler, Allah'ın âyetlerine yakinen iman eder, O'nun yolunda gereği gibi sabrederlerse; Allah (cc), onlara kendi içlerinden, onları iyi yola sevkedecek, onları güzelce yönetecek önderler (imamlar) var eder (32/Secde, 24). Mü'minler, Allah yolunda yaptıkları çalışmalarda ve O'na olan ibadetlerinde sabırlı olmak zorundadırlar. Hatta bu sabırlarında ısrarlı davranacaklardır. "*Sabırlı olun, sabrınızda ısrarlı olun, yahut sabretmekte direnin*"¹²⁰⁸ ifadeleri, aslında sabrın iki anlamına dikkat çekmektedir. Sabır, nefsi kendinde bulunan zorluklara katlandırmaaktır. Musâbere (âyette 'sâbirû' şeklinde) ise, nefsi hem kendisindeki hem de dışında olabilecek zorluklara katlandırmaktır. Örneğin, hastalık nefsin kendindedir. Ona katlanmak sabırdır. Ancak Allah yolunda cihad, O'nun yolunda çalışmak nefsin dışındaki zorluktur. Bu uğurda sabretmek ise musâberedir. Sabrın bu derecesi daha üstündür.

1202 2/Bakara, 153, 249; 8/Enfâl/46, 66

1203 2/Bakara, 155, 173, 250; 16/Nahl, 110; 20/Tâhâ, 130; 3/Âl-i İmran, 142

1204 7/A'râf, 137; 32/Secde, 24

1205 3/Âl-i İmran, 120

1206 11/Hûd, 11; 16/Nahl, 110; 3/Âl-i İmran, 120, 125

1207 14/İbrâhim, 5; 31/Lokman, 31; 34/Sebe', 19; 42/Şûrâ, 33

1208 3/Âl-i İmran, 200

Hadis-i Şeriflerde Sabır ve Sabrın Fazileti

Sabrın fazileti ve faydaları hakkında çok sayıda hadis bulunmaktadır:

“...Kim sabretmek isterse, Allah ona sabır verir. Hiç kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir ihsanda bulunulmamıştır.”¹²⁰⁹

“İşittiği şeyin verdiği eziyete Aziz ve Celil olan Allah’tan daha sabırlı kimse yoktur. Çünkü O’na şirk koşulur, çocuğu var denilir, ama O yine de onlara âfiyet ve rızık vermeye devam eder.”¹²¹⁰

“Mü’minin işi tuhaftır, her işi hayırdır. Bu, yalnız mü’mine vergidir/özgüdür. Sevindirici bir işle karşılaşsa şükreder, o iş kendisi hakkında hayırlı olur. Üzücü bir işle karşılaşsa sabreder, kendisi için hayırlı olur.”¹²¹¹

“Hiç kimseye sabırdan daha hayırlı bir mükâfat verilmemiştir.”¹²¹²

“Sabrın kemâli, musîbetin birinci darbesi sırasında (tahammül edebilmek)dir.”¹²¹³

“Çok kuvvetli (pehlivan), insanları güreşte yenen kimse değildir; Asıl kuvvetli kahraman gazab zamanında (ve intikam hırsıyla kanı kaynadığı sırada) nefesine sahip (ve irâdesine hâkim) olandır.”¹²¹⁴

Kendisinden duâ etmesini isteyen sara hastası bir kadına Rasûlullah: “Dilersen sabreder Cennete girersin; dilersen duâ edeyim, Allah seni bu dertten kurtarsın.” dedi. Kadın: “Ben bayılıp düştüğüm zaman açılıyorum, Allah’a duâ et, vücudum açılmasın” diye cevap verdi. Allah’ın elçisi, kadına duâ etti.¹²¹⁵

“Cennet zorluklarla; Cehennem ise aşırı arzularla çevrilmiştir.”¹²¹⁶

1209 Buhârî, Rikak 20, 8/124; Müslim, Zekât 124, Hadis no: 1053, 2/729; S. Buhari, Tecrid-i Sarih Terc. c. 5, s. 258, hadis no: 730; Ebû Dâvud, İstiğfar 1, Hadis no: 1644, 2/121; Tirmizî, Birr 77, Hadis no: 2024, 4/373; Muvattâ, Sadaka 7; Nesâî, Zekât 85; Küttüb-i Sitte, 14/46

1210 Müslim, Sıfatu’l Münâfikin 49, Hadis no: 2804, 4/2160; Buhârî, Edeb 71, 8/31, Tevhid 3, 9/141; S. Buhari, tecrid-i Sarih Terc. c. 12, s. 147

1211 Müslim, Zühhd 64; Dârimî, Rikak 61; Ahmed bin Hanbel, Müsned V/24

1212 Müslim, Zekât 124; Buhârî, Rikak 20, Zekât 50; Ebû Dâvud, Zekât 28; Tirmizî, Birr 77

1213 S. Buhari, Tecrid-i Sarih Terc. c. 4, s. 369

1214 S. Buhari, Tecrid-i Sarih Terc. c. 12, s. 148; K. Sitte, 9/538

1215 Ahmed bin Hanbel, Müsned, I/347

1216 Müslim, Cennet 1, Hadis no: 2822, 4/2174; Dârimî, Rikak 117, Hadis no: 2846, 2/245; Tirmizî, Cennet 21, Hadis no: 2559, 5/693; Ahmed b. Hanbel, 2/260, 333, 354, 380, 3/153, 254, 284

*“İnsanlara karışıp onların ezâlarına katlanan müslüman, onlara karışmayıp ezâlarına katlanmayandan daha hayırlıdır.”*¹²¹⁷

Habbâb İbnu'l-Eret (r.a.) anlatıyor: “Rasulullah (s.a.s.) Kâbe'nin gölgesinde bir bürdeye yaslanmış otururken, gelip (müşriklerin yaptıklarından) şikâyetle bulunduk: “Bize yardım etmiyor musun, bize duâ etmiyor musun?” dedik. Şu cevabı verdi: “Sizden önce öyleleri vardı ki, kişi yakalanıyor, onun için hazırlanan çukura konuyor, sonra getirilen bir testere ile başının ortasından ikiye bölünüyordu. Bazısı vardı, demir taraklarla taranıyor, vücudunda sadece et ve kemik kalıyordu. Bu yapılanlar onları dininden çeviremiyor. Allah'a kasem olsun Allah bu dini tamamlayacaktır. Öyle ki, bir yolcu devesine bindimi Sanâ'dan kalkıp Hadramevt'e kadar gidecek, Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmayacak, koyunu için de sadece kurttan korkacak. Ancak siz acele ediyorsunuz.”¹²¹⁸

*“Yüce Allah buyuruyor ki: ‘Mü'min bir kulumu bir hastalığa müptelâ ettiğim zaman Bana hamd ederse anasından doğduğu günkü gibi günahlarından temiz olarak yatağından kalkar. Yüce Allah buyuruyor ki: ‘Ben kulumu bağladım, sınadım (şimdi ey meleklerim:) sağlam iken ona yazdığınız sevaplar gibi hastalık zamanı için de aynı sevapları yazın.”*¹²¹⁹

*“İnsanların üzerine öyle bir zaman gelecek ki, o zamanda ancak öldürmekle ve zorla mülke erişilir, ancak gasb ve cimrilikle zengin olunur, ancak dinden çıkmak ve hevâya tâbi olmakla sevgi kazanılır; kim bu zamana ulaşır da zengin olmaya gücü yettiği halde buğz olunmaya sabreder, izzete gücü yettiği halde zayıf bırakılmaya sabrederse, Allah kendisine beni tasdik edip doğrulayan elli siddik sevabı verir.”*¹²²⁰

1217 Tirmizî, Kıyamet 56, hadis no: 2509; İbn Mâce, Fiten 23, hadis no: 4032, K. Sitte, 9/556

1218 S. Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 29, Menâkıb 25, İkrâh 1; Ebû Dâvud, Cihad 107, hadis no: 2649; Nesâî, Zinet 98, 8/204; K. Sitte, 9/548

1219 Ahmed bin Hanbel, Müsned IV/123

1220 nak. Ali Ünal, K. Temel Kavramlar, s. 444-445

Tahrife Kurban Giden Sabır Kavramı: Sabır; Pasiflik, Zillet ve Miskinlik midir?

*“İnsanlar, imtihandan geçirilmeden, sadece ‘iman ettik’ demeleriyle bırakılıvereceklerini mi sandılar? Andolsun ki Biz onlardan öncekileri de imtihandan geçirmiştizdir. Elbette Allah, doğruları ortaya çıkaracak, yalancılarını da mutlaka ortaya koyacaktır.”*¹²²¹

Sabır gibi çok önemli vurguları taşıyan bu âyetin tefsirinde Seyyid Kutub, şunları söylüyor: Şüphesiz ki iman, sadece dille söylenen bir söz değildir. Bilâkis kendine has sorumlulukları olan bir gerçek, kendine has ağırlıkları olan bir emanet, sabrı gerektiren bir cihad ve tahammülü icab ettiren bir çaba işidir. Bunun için insanların sadece “inandık” demeleriyle imanî meseleleri bitmez. Fitnelere mâruz kalsalar da inançlarında direnip her türlü imtihandan başarılı ve hâlis kalple çıkmadıkça, iman görevleri bitmiş sayılmaz. Nasıl ki altın ocakta eritilerek içindeki çeşitli maddelerin karışımı temizlenir ve ona sonradan girmiş olan unsurlar arıtılırsa, fitneler/ imtahanlar da gönüllerin temizlenip arınması hususunda aynı rolü oynarlar.¹²²²

İman-amel ayrışmazlığını ve bu iki sorumluluğun hayatın tamamına yayılması gerektiği-nin farkına varan ve Kur’an’la gerçek anlamda tanışan müslümanların kolaylıkla görebileceği gibi sabır kavramı daha birçok kavram gibi zaman için yer yer gerçek anlamından uzaklaşmıştır. Müslüman halk arasında “sabretmek” denildiğinde anlaşılan, çoğunlukla bir şeyi sineye çekmek, ses çıkarmamak, karşılığının verilmesini âhirete bırakmak veya Allah’a havâle etmek gibi mefhumlardır. Sabırlı insan, her şartta sâkinliğini sürdürebilen, olumsuzluklara mütehammil ve genel olarak pasif bir tablo çizen insandır bu zihniyete göre. Bunun karşıtı olarak, içinde bulunduğu durumdan hoşnutsuzluğunu ifade eden, sesini çıkartan, onun bu duruma düşmesini sağlayanlara karşı söz söyleyen insan ise sabırsız, aceleci davranandır. Her iki durum kısmî izler taşısa da sabrın gerçek anlamından uzaktır.

1221 29/Ankebût, 2-3

1222 Seyyid Kutub, Fi Zılâli'l-Kur'an, c. 11, s. 321-322

Müslümanların, İslâm'ı yaşama ve Kur'an'ı anlama konusunda büyük ihmal ve gafletlerinden dolayı nice Kur'anî kavram gibi sabır kavramı da çarpıtılarak tahrif edilmiştir. Sabır; mezellet, korkaklık, âcizlik, uyuşukluk demek değildir. Allah'ın dinine topyekün ve en vahşi şekilde saldırılıyor, İslâm'ın izzetine hakaretler yağdırılıyor tepki göstermeyip susmayı bazıları sabır zannediyor. İslâm'ın, İslâmî hareketin, ümmetin onur ve şerefini, hatta müşlûman bir kişi olarak kendi şahsiyetimizi korumaya çalışmak fitne, bu konularda duyarsız kalmaksa sabır olarak takdim edilebiliyor.

Maddî ve dünyevî açılardan güçsüz olanın, yetkili ve etkili güçlüler karşısında hakkını korumaması, hatta hakkından vazgeçmesi olarak anlaşılabiliyor sabır. Bu anlayış, birtakım zorbaların servet ve güçlerini kullanarak toplum üzerinde otorite kurmalarına, insanlar üzerinde söz sahibi olmalarına, onların ekonomik güçlerini sömürürken, düşünce hürriyetlerini de ellerinden alarak, kendilerine kul ve köle haline getirmelerine sebebiyet vermiştir. Ezilen, sömürülen ve güçsüzleştirilen bu insanlar, kendilerine yapılan bunca kötülük karşısında susmayı tercih ederlerken bunu bir sabır anlayışı içerisinde yapmışlar, böylece istikbârın oluşmasına ve müstekbirlerin zulümlerinin devamına (bilerek veya bilmeyerek) yardımcı olmuşlardır.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de sabır kavramı hâlâ yanlış anlaşılmaya devam etmekte ve bu sebeple tâğutlar yeryüzünde istikbar/sömürü özelliklerini, fesat ve zulümlerini devam ettirmektedirler. Tâğutların ve tâğûtî sistemlerin yok olabilmesi, ancak sabrın Kur'an çerçevesinde anlaşılabilmesi ve sabrı kuşanan mücadele erlerinin çoğalabilmesiyle mümkün olacaktır.

Sabır Aktif Bir Direniştir

Sabır aynı zamanda bir direniştir. Zorluğa, güçlülere, imkânsızlıklara, darlıklara, felâketlere, sınanmalara, Allah yolunda çekilen çile ve sıkıntılara, amellerin getirdiği yüklere, nefsinin arzularına karşı bir direniştir. Sabır, pasif bir durgunluk, sessiz bir şekilde bekleme, hele hele her şeye katlanma, zillate boyun eğip râzı olma hiç değildir. Sabır aktif bir direnmedir. Mü'min, meselâ, felâket karşısında eli kolu bağlı bir vaziyette beklemez ve bu beklemenin adını da 'sabır' koymaz. Aksine o, felâketi en az bir zararla veya zararsız bir şekilde atlatmaya, felâketin getirdiği mahrumiyeti yenmeye çalışır. Nefsinin kötü isteklerini yerine getirmemek tek başına sabır de-

ğildir. Günah işlemenin çok uygun olduğu bir ortamda nefsinin kötü isteklerine direnip, ona hayırlı amelleri işletmek, onun kötü isteklerinin yerine ona ma'ruf (iyi) olan şeyleri yaptırmaktır.

Kur'an'da sabır mü'minlerin en önemli sıfatlarından biri olarak ve daha çok cihadla ve Allah yolunda dayanmak ahlâkı ile beraber geçmektedir. İman edip, imanlarını her türlü güçlüğü rağmen koruyanlar, imanlarını korumada dirençli bir sabır gösterenler Rabbimizin övdüğü güzel insanlardır.

Sabır, dayanma, tahammül göstermenin yanında, akıl ve şeriatın gerektirdiği şeylere nefsi vakf etmek, hasretmek, musibet anında kendini tutmak (zıddı umutsuzluk, endişe); harp esnasında cesur olmak (zıddı korkaklık); güç ve sıkıntılı anlarda gönül ferahlığı (zıddı sıkıntı, daralma); sözü gizleme (zıddı ifşâ etmek) gibi anlamlara gelir.¹²²³ Görüldüğü gibi sabır kavramı, lügat manasında çoğunlukla bir şeylere tahammül edip dayanmak anlamını içerir. İlginç olan bu kavramın vâkıya göre farklı anlamlara gelebilmesi ve hepsinde de o duruma karşı direnç kazanmayı sağlayacak şeylere karşılık gelmesidir. Musibet anında umutsuzluğa düşmemek, savaşta korkmamak, sıkıntılı zamanlarda gönül ferahlığı göstererek o sıkıntının geçmesine dek sabretmek gibi. Hepsinden önemlisi de, kişinin kendini şeriatın gerektirdiği şeylere vakfedebilmesi, selim aklın gereklerini yerine getirebilmesi, hayatını bunlara göre programlayabilmesidir.

Sabır, iyilikte ve takvâda ısrar, Allah'a itaat ve ibadette kararlılık demektir. Sabır, İslâm'ı kişisel ve toplumsal hayata hâkim kılma gayreti karşısında karşılaşılan zorluklara dayanma ve direnme demektir. Sabır, Cennetin bedeli olarak dünyamızın cennete benzer hale getirilmesi için iç ve dış düşmanlarımıza karşı verilen mücadelenin gerektirdiği zorluklara direnmektir. İslâm'ın içimizde ve dışımızda hâkim olması için gayretlerimiz karşılığında gelecek zorluklara tahammül etme, direnme demektir sabır.

Konu ile ilgili âyetlerden anlaşıldığına göre sabır, mevcut zor şartlara karşı sahip olunan değerleri yaşama ve savunmada gayret, tahammül, direnme gücü demektir. Pasifize olma, reaksiyon göstermeme anlamlarına asla gelmez. Şüphesiz sabır kavramı, acele etmeme, telâşlanmama ve bekle-

1223 Râgıb elİsfahani, el-Müfredât, Sabr maddesi

me anlamlarına da gelir.¹²²⁴ Ancak bu bekleme, mücadelede devamlı olma, direnme genel çerçevesinden çıkmadığı zaman bir anlam taşır. Bu bağlamından koparıldığı zaman durağanlık, pasifize olma ve sonuçta çözülmeye götürebilir ki, bu tabloya sabır demek, Kur'an'ın çizdiği sabır çerçevesine kesinlikle uymaz.

Sabır, müslümanların inançları doğrultusunda hedefler tespit etmeleri ve hedefe ulaşmada karşılaşılabilecek güçlüklerle tahammül göstermeleridir. Sabrın bu anlamda bir mücadele metodu olarak benimsenmesi, müslümanları fevrî davranışlardan korur. Acelecilik, bunun getireceği ümitsizlik ve yılmalara karşı bir ümit ışığıdır sabır. Tâif'te taşlanan bir Rasül'ün ümeti olmayı hatırlatır insana.

Ki o ısrarlı mücadelesinin güçlüklerine tahammül ederken, tâvizesiz ve hedefinden asla şaşmayan adımlarla ilerlerken, direnişin ve sabrın da en mükemmel örneğini sunmuştu. Ve Rabbi O'na şöyle buyurdu: *“Sabret, Allah'ın vâdi haktır. (Buna) iyice inanmamış olanlar, sakın seni (üzüntü ve) gevşekliğe sevketmesin (Yakini/iyice iman etmemiş olanların seni hafife almalarına sakın fırsat verme!).”*¹²²⁵

Yine ibadetin güçlüklerine sabretme ve nefsi tutma, o ibadete her şeye rağmen devamlı olabilmeyi ifade eder. Kur'an-ı Kerim'de sabr kelimesinin geçtiği 104 âyet vardır. Ve hemen hepsi de bizim zihinlerimizde var olan sabır anlayışının zamanla ne kadar farklı şekillendiğini göstermektedir. Âyetlerde *“sabret”* gibi ifadelerin tamamı, içinde bulunan olumsuz şartlara rağmen, bunlara tahammül göstererek tebliğde ve mücadelede devamlılık çizgisini sürdürmek anlamındadır. Örnek olarak: *“Ey iman edenler, sabredin, direnin. Savaşa hazırlıklı, uyanık bulunun ve Allah'tan korkun ki başarıya eresiniz.”* (3/Âl-i İmran, 200). Bu âyette sabrın direnme anlamına geldiği açıktır. *“Senden önce de peygamberler yalanlanmıştı. Yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine sabrettiler. Nihayet onlara yardımımız yetti. Allah'ın kelimelerini (kanunlarını) değiştirebilecek kimse yoktur. Sana da rasullerin haberlerinden bazıları gelmiştir.”*¹²²⁶ âyetinde gördüğümüz gibi eziyet ve yalanlamalara sabır, onları Allah'ın yardımı gelip muzaffer olun-

1224 12/Yûsuf, 18; 49/Hucurât, 5

1225 30/Rûm, 60

1226 6/Enâm, 34

caya kadar kabullenip tepki göstermemek değil; tebliğde kararlılık, istikrar ve mücadeleye devamlılık anlamı ifade etmektedir.

“Sonra şüphesiz Rabbin, eziyet edildikten/işkenceye uğratıldıktan sonra hicret eden, ardından da sabrederek cihad edenlerin (yardımcısıdır). Çünkü Rabbin, onların bu amellerinden sonra, elbette çok bağışlayan, pek merhamet edendir.”¹²²⁷

“Evet, sabreder, takvâ sahibi olur/korunursanız, onlar hemen şu anda üzerinize gelseler, Rabbiniz size nişanlı beş bin meleklerle yardım eder.”¹²²⁸ Bazı âyetlerde¹²²⁹ takvâ ve tevekkül kavramları da sabır ile birlikte yer almaktadır. Bundan da her şeye rağmen sabretme olayının çok kolay olmadığını, Allah’a karşı güçlü bir takva duygusu ve yaşantısı, O’na güvenme ve dayanma psikolojisi içinde bulunmayı gerektirdiğini anlıyoruz.

“Nefsini sabah akşam, rızasını isteyerek Rablerine yalvaranlarla beraber tut/sabret (candan sebat et). Gözlerin, dünya hayatının süsünü isteyerek bunlardan başka yana sapmasın. Kalbini Bizi anmaktan alıkoyduğumuz, hevâsına/keyfine uyan ve işi hep aşırılık olan kişiye boyun eğip itaat etme!”¹²³⁰ Bu âyet, dâvâsını kararlılıkla yürütme sabrını gösteren mü’minlerin, dünyevî kaygılara meyletmemeleri gerektiğini tenbih etmektedir. Çünkü çevresi güçlüklerle ve eziyetlerle çevrelenmiş bir dâvâyı hayat boyunca omuzlamak, herşeyden önce kendi yaşantısında nefsinin dünyevî taleplerine karşı direnebilen mü’minin başarabileceği bir iştir. Ve insanı sürekli dünyaya bağlanmaya iten hevâya/nefsî arzulara karşı bütün hayata yayılması gereken bir irâde ve iman kuvvetini edinmek gerçekten zordur. Bu noktada sabır göstermek, diğer alanda, yani İslâmî mücadele ve tebliğ alanında sabır göstermek kadar önemli ve güç bir iştir. İnsan hayatının bu iki (ferdî ve sosyal) yönü, ayrılmaz bir bütündür. Biri aksayınca diğeri mutlaka bundan olumsuz etkilenir. Yani mücadele alanında yapacaklarımız üzerinde dururken ferdî hayatımızı, mücadelenin gerektirdiği gibi şekillendiremezsek, sabrı bu alanda da kuşanamazsak, ikisinde de başarısız olacağımız muhakkaktır.

1227 16/Nahl, 110

1228 3/Âl-i İmran, 125; ve yine 3/Âl-i İmran, 186 ve 14/İbrâhim, 12. âyetlerde de sabır kavramı, yine direnme, mücadeleyi her şeye rağmen sürdürme anlamını taşımaktadır.

1229 3/Âl-i İmran, 125, 186; 14/İbrahim, 12

1230 18/Kehf, 28

Âyette dikkat çekici diğer bir unsur, ferde dünya hayatının süsüne göz dikmemesi tenbih edilirken, bunu başaran insanlarla birlikte olması emredilmektedir. Her müslümanın belki kendi hayatında, belki diğer müslümanların hayatında gözlemlediği bir vakiadır bu. Kişinin nefsi arzularına tek başına karşı durması çok zordur. Dıştan ve içten gelen isteklerle dünya hayatına karşı çözülmek, kişi tek başına olunca çok daha kolaylıkla mümkün olur. Ancak müslüman cemaat/topluluk içinde aynı şekilde bir zaafiyet söz konusu olamaz. Müslümanların birbirlerine karşı hakkı ve sabrı tavsiyeleşme çevresinde oluşturdıkları otokontrol, insanın dünyevileşme eğilimlerine karşı irâde ve imanını hâkim kılmada yardımcı olacak önemli bir faktördür. Âyette de buyurulduğu gibi, bu olay da, yani gerek dünyevileşme, gerekse müslüman bir toplulukla beraber olma, yine sabrı gerektiren birer imtihan alanıdır. *“Andolsun ki mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz ve sizden önce kendilerine Kitap verilenlerden ve müşriklerden birçok üzücü/incitici sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder ve takvâ gösterirseniz, muhakkak ki bu, (yapılacak) işlerin en değerlisidir.”*¹²³¹ Sabır, insanın en önemli eğilimleri olan can ve mal sevgisine karşı, sosyal hayatta müşriklerden gelecek ezâ, yıldırma ve her dönemde çeşitlilik gösteren komplolara karşı kuşanılacak bir zırhtır.¹²³²

Sabırla ilgili değinilmesi gereken diğer bir âyet de şudur: *“Ey Peygamber! Sana ve sana tâbi olan mü'minlere Allah yeter. Ey Peygamber! Mü'minleri savaşa teşvik et. Eğer sizden sabırlı yirmi (kişi) bulunursa, (onlar) iki yüz kâfire gâlip gelirler. Eğer sizden yüz (kişi) olursa, kâfir olanlardan bin kişiye gâlip gelirler. Çünkü onlar, fikh etmeyen/kavraması olmayan bir kavimdir.”*¹²³³ Âyetin yorumunda Muhammed el-Behiy şöyle diyor: Peygamberliğin başından beri sabır, Allah tarafından yüce elçisi için istenip emredilmiştir. Zira sabır, başarının ve yenilmezliğin en başta gelen faktörüdür. Düşmanla karşılaşıp yüz yüze gelme durumunda yalnızca az sayının çok sayıdaki kuvvete eşitliği sabır sayılmamış, üstelik sabrın, az sayının çok sayıya üstünlük olduğu kabul edilmiştir. Manevî güç, maddî güçten daha etkilidir. Çünkü manevî güç, (makine ve silâhın, kalabalığın, yani sürünün, kaba kuvvetin, yani hayvanî gücün değil) aslında insanın gücüdür. İnsanî güç ise sürekli hareket ve devamlılık göstermektedir. İslâm, kuvvet

1231 3/Âl-i İmran, 186

1232 F. Candan, Haksöz, 60, s. 34-36

1233 8/Enfâl, 64-65

konusundaki bütün tavsiyelerini birinci derecede manevî ve insanî kuvvete dayandırır.¹²³⁴

Sabır, nasıl sağlık ve âfiyet zamanında güzel sohbet yapılırsa, belâ zamanında da aynen öyle sohbe devam etmektir. Sabır, Allah yolundaki belâlardan lezzet almak, günleri tükeninceye kadar ölümü gönlünde taşımaktır. Sabır, belâ oklarına göğüs gererek hedef olmaktır.

Sabır ve tahammül farklı kavramlardır. Tahammül, bir sıkıntı ve acıya karşı bu durumdan memnun olmadan direnmektir. Oysa mü'minin sahip olduğu sabır farklıdır. Sabreden mü'min, başına gelen sıkıntılardan dolayı bir acı duymaz, aksine Allah'a olan yakınlığı daha da artar ve dolayısıyla neşesi, heyecanı ve şevki daha da yükselir. Çünkü sabır bir ibadet ve tâattir.

Nefsimiz, hevâmız ibadetlerden zorlanıyor, günahlara arzu duyuyor; İslâm'ı yaşamak isterken, içimizdeki ve dışımızdaki düşmanlarımızın tepkilerini çekiyoruz. Bütün bunlara karşı bir dayanağımız vardır: Sabır. Nefsimiz, öne geçmek, bilgiçlik taslamak, muhatabımızı susturmak, mâlâyâni ile hatta mekruh ve haramlarla meşgul olmak istiyor. Tek çözüm sabra yapışmaktır. Haram (gıybet, yalan...) konuşmak, haram seyretmek, haram yemek (fâiz vb.), azgın iştah ve dizginlenmesi zor istek ve arzular... Çözüm sabırdır. Polis karşısında, işkence karşısında, müslümanlarla ve İslâmî hareketle ilgili sırlarda konuşmamanın, ser verip sır vermemenin adıdır sabır. Kâfirlerin, tâgutların, İslâm dışı düzenin nefsinde zor gelen ve hoş gelen özelliklerine karşı onlara meyletmemek, tâviz vermemek, müslümanca bilinç ve tavrı kuşanmak, ancak sabırla gerçekleştirebilecektir.

Sabır; kötülük, bozgunculuk ve yıkıma sebep olan olaylar karşısında insanlığın direnme, tahammül etme ve karşı koyma gücüdür. Sabır; bütün iç ve dış engeller karşısında direnmek, sağlam bir azim ve güçlü bir irâdeyle bu engelleri aşarak yol almaktır. Sabır, Allah'ın dinini yaşamak ve yaşatmak için gerekli olan bir davranıştır. Sabır mücadele ile iç içedir ve peygamberlerden ulu'l-azm sahiplerinin süreklilik haline getirdikleri bir davranıştır. Bu sebeple dâvâ bilincine ulaşmış İslâmî hareket elemanlarının dinlerini yaşama ve yaşanılır kılabilmek için Allah adına verdikleri ve vermeleri ge-

1234 M. el-Behî, İnanç ve Amelde Kur'ânî Kavramlar, s. 242-243

reken mücadelede sabrı kuşanmaları bunu kendilerine meslek edinmeleri gerekir. Çünkü dâvet yolu uzun, sıkıntılı ve işkencelerle doludur. Sabır, eziyet ve işkenceler karşısında yılmayıp, Allah'a ve O'nun dinine bağlılık, dinin hayata hâkim kılınabil-mesi adına yapılan mücadelede yoldaki engellemelere aldırmadan bu yolu devam ettirmede kararlı olmak, tebliğ görevini sürdürmektir. Çünkü sabır, imana nisbetle insan vücudundaki baş gibidir. Baş olmayan vücutta hayır yoktur. Sabır olmadıkça da imandan hayır gelmez. Baş, vücut için kesin bir hayatî özellik taşır; organizma birçok uzvun eksikliğine rağmen hayatta kalabilirken, başsız hayatta kalamaz. Sabırsız ne tevhid korunabilir, ne de Kur'an'ın, peygamberlerin mesajları toplumda kök salarak meyve verebilir. Sabırsız, dirençsiz İslâmî bir toplum oluşturulamaz; yeryüzünde fesat ve bozgunculuk devam eder.¹²³⁵

İman-Sabır İlişkisi

İmanla sabır iç içedir. İman eden insan, imanın pratiğini ortaya koymak zorundadır. Bu ise sabır, azim, kararlılık ve mücadelede sürekliliği gerektirir. (Bkz. 47/Muhammed, 31; 2/Bakara, 214). Bir yandan nefsin istek ve arzuları, diğer yanda imanın gerektirdiği pratikler. Dilleriyle iman ettiklerini iddia edenler, denenecekler ve imanın gerçekten gönüllerinde iktidar olup olmadığı cihad ve sabırla açığa çıkarılacaktır. Allah'ın yeryüzündeki âyetleri, mü'minin kalbini ürpertecek ve nimetler karşısında sabırla birlikte şükrünü de edâ edecek ki cenneti kazanabilsin. Kendilerinden önce yaşayan insanların başlarına gelen şeylerle denendiğinin bilincinde olarak, aynı şeylerin kendi başına da gelebileceğini düşünüp imandan sonra şüpheye düşmeden azim ve kararlılıkla imanının pratiğini ortaya koyacaktır. İşte bunlar, belâ imtihanı karşısında denenmek ve sabretmektir. Bunu başarmak, Allah'ın sevgisini kazanmak olup karşılığı ise cennettir. *"Nice peygamberlerle birlikte birçok bilginler, savaşa girdiler de, Allah yolunda kendilerine isabet eden (güçlük ve mihnet)den dolayı ne gevşeklik gösterdiler, ne de boyun eğdiler. Allah sabredenleri sever."*¹²³⁶ *"Yoksa siz, Allah, içinizden cihad edenleri belirtip ayırt etmeden cennete gireceğinizi mi sandınız?"*¹²³⁷ *"Ey iman edenler! Herhangi bir topluluk ile karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çok zikredin/anın ki başarıya erişesiniz."*¹²³⁸

1235 C. T. Soykök, Haksöz, 70, s. 46-48

1236 3/Âl-i İmran, 146

1237 3/Âl-i İmran, 142

1238 8/Enfâl, 45; C. T. Soykök, Haksöz, 70, s. 46-48

Bir hadis rivâyeti şöyledir: “Sabırla iman arasındaki ilgi, bedenle baş arasındaki ilgi gibidir.”¹²³⁹ Bir diğer hadis-i şerif de şöyledir: “Sabır imanın yarısıdır; yakîn, imanın ta kendisidir.”¹²⁴⁰ Sabrın imanla ilişkisi, Asr sûresinde de belirgindir. “Asra yemin olsun ki insan gerçekten hüsrân/zıyan içindedir. Ancak iman edip sâlih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnâ!”¹²⁴¹ Bu sûrede kurtuluş için birbirinden ayrılmaz dört özellik sayılır ki, bunlar tek olarak yalnız başlarına birbirlerinden tümüyle bağımsız olarak bulunmaz; bulunursa eksik ve yarım olur. Sabrın da imanın bir gereği, iman etmenin zaruri bir neticesinin de sabır olduğu bu sûreden kolaylıkla anlaşılabilir.

İslâmî Hareket Mücadeleyi; Mücadele de Sabrı Gerektirir

Allah’a iman ve O’nun yolunda mücadele etmek, insanı sabredenler arasına dahil eder. Sabır, dinimize ve kendimize karşı gelişen tüm olaylara karşı direnmek, böylece rûhen ve bedenen huzur bulmaktır. Dünyada en çok sabra ihtiyacı olan ise, mücadele içerisinde olan İslâmî hareketin neferleridir. Allah, kendi yolunda mücadele edip sabredenleri ödüllendirir, toplumda önder ve rehber kılar. “Sabrettikleri ve âyetlerimize kesinlikle iman ettikleri zaman, onların içinden, emrimizle doğru yola ileten imamlar/önderler kıldık.”¹²⁴²

Toplumsal değişimin gerçekleşmesi için mücadele etmek, her müslümanın görevidir. Bunun içinse sabır ve azim gereklidir. Allah, sabretmeleri ve mücadeleyi sürdürmelerinin neticesi olarak mücadelecî insanların içinden topluma önder ve örneklik yapabilecek İslâmî mücadeleyi sürdürecektir imamlar çıkarır. Mücadele etmek, aynı zamanda sabretmektir; mücadelesizlik ise sabırsızlığa teslim olmaktır. Mücadele etmek, peygamberlerin yolunu devam ettirmek ve onların başına gelen belâ ve musibetlere tâlip olmaktır. Evinde rahat içerisinde çocuklarıyla ve ferdî ibadetleriyle meşgul olup, ibadetlerin toplumsal yanını bir kenara bırakıp belâ ve musibetlerden kaçmak ise, bu yolun dışına çıkmaktır.

1239 Kütüb-i Sitte Terc. ve Şerhi, 9/538

1240 Kütüb-i Sitte, 9/538

1241 103/Asr, 1-3

1242 32/Secde, 24

Mücadele yolu; sabrı, direnmeyi, zorluklara katlanmayı ve acıyı yüklenmeyi gerektirirken, diğer yol ise rahatı ve refahı seçmektir. Birinci yol, örnek olmaları için gönderilen peygamberlerin yolu iken, ikinci yol peygamberlerin yasakladığı ruhbanların, râhiplerin yoludur. Belli bir gayeyi gerçekleştirmek isteyenlerin sürekli hareket içerisinde olmaları gerekir. Hareket, sabretmeyi, belâ ve musibetlere katlanmayı, onlara karşı direnmeyi, hedefini gerçekleştirebilmek için kararlı olmayı gerektirir. Bu sebeple, hareket içerisinde olmak, yola koyulmak sabırsız olmaz.

Sabrın en güzel belirti ve etkisi, insanı darbelere karşı yenilgi ve teslimiyet psikozuna itmemesi ve sürekli mücadele azmi vermesidir. Bir dâvâ erinin, gereğince inanmış olarak, azimle ve başarmak için girişmediği bir mücadele, yolun ortasında zorluklardan kurtuluş için kaçma fikrini zihinlerde üretebilir. Yaşadığı her olay karşısında bir silâh kazanmış gibi sabrı kuşanan, doğruluğu meslek edinen, hayatın problemleriyle mücadele ederek bu sayede güç kazanan, sabrı sayesinde yenilmeyen bir ruha sahip olan dâvâ erlerinden oluşan İslâmî bir hareket, önündeki engelleri kaldırarak hedefe doğru ilerleyecek ve nihayetinde başarılı olacaktır. Sabır, ayakları sağlamlaştırırken; sabırsızlık ise kaydırır. Sabır, sayısı az bir toplumu zafere ulaştırırken; sabırsızlık ise sayısı çok olan bir toplumu hezimete uğratar. Bedir, Huneyn ve Uhud savaşları bunun açık örnekleridir.

Şu halde sabır, insanın kendi kapasitesini tanıması, yapısında var olan olumlu ve olumsuz yönlerinin farkına daha iyi varmasıdır. Sabır, insanın içinde var olan, fakat fark edemediği gizli güçlerini açığa çıkarmasının adıdır. Bir başka deyişle sabır, insanın kendi benliğini bulması, özünü keşfedip anlamasıdır. Sabır insanı Allah'a yaklaştıran en güzel eylemdir.¹²⁴³ *"Nice az sayıda birlik, Allah'ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir... Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır. Bize cesaret ver ki tutunalım. Kâfir kavme karşı bize yardım et!"*¹²⁴⁴

Sabır, İslâmî mücadelede üstlenilen bir tavidir. Toplu halde sürdürülen mücadelede gösterilen devamlılık ve kararlılıktır. Müslümanların içinde bulundukları mücadele safhasının gereklerini yerine getirmeleri, sinme,

1243 C. T. Soykök, a.g.y., s. 49

1244 2/Bakara, 249-250

korkma, dağılma ve ümitsizliğe kapılma gibi şeytanın aldatmalarına karşı uyanık olmalarıdır. Bu safhaların her birinde tecrübe edilen sabır, müslümanı daha ciddi bir direnişe, daha üst safhanın güçlüklerine dayanmaya hazırlar. Müslüman, “Her güçlükle beraber bir kolaylık vardır.”¹²⁴⁵ gerçeğiyle mücadele süreci içinde karşılaştıkça ve tecrübe yaşadıkça bu güçlükler ona daha fazla sabır/direnme gücü ve moral verir. Sabır onun için hem bir imtihan, hem moral kaynağı ve hem de dünya imtihanını kazandıracak bir azıktır.

İslâmî hareketler her zaman sabır ister. (Tebliğci aceleci olmamalı, tebliğde sabır ve sebat etmesi karşılığında gördüğü ezâlara sabretmeli, nefsi davranmamalıdır.) Her türlü ezâyâ, yalanlanmaya, dövülmeye Allah için sabreden tebliğciler, ibadetlerde de ihmalkâr olmamak için de sabra yapışırlar; sabırda âdetâ yarışırlar.¹²⁴⁶ Sonra Allah kendilerine yapılarına karşı mukabele izni verip de silâhlı cihadı emrettiğinde yine sabra devam ederler. Savaş alanından kaçmazlar, her türlü tehlike karşısında ayak direrler, düşmanlarından korkmazlar; üzerlerine sabır yağdırması ve ayaklarının yere sağlam basıp kaçmamaları için Allah’a duâ ederler.¹²⁴⁷

Sabır Tavsiye

“Asra yemin olsun ki insan gerçekten hüsrân/ziyan içindedir. Ancak iman edip sâlih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnâ!”¹²⁴⁸ Hüsrândan/zarar ve ziyandan kurtulup dünya ve âhirette perişan olmak istemeyen insanın Asr sûresine göre dört temel özelliğe sahip olması gerekiyor. Bunlar: İman, sâlih amel, hakkı tavsiye, sabrı tavsiye. İman edip inancını hayata sâlih amel olarak uygulayan mü’minin, bencillikten kurtulup, kurtuluş reçetesini başkalarına ulaştırması gerekir. Ancak, şurası bir gerçektir ki, hakkı tavsiye etmek, insanlardan her zaman kabul görmez. Özellikle, bâtil yollardan menfaat edinin çıkarları bâtilin devamına bağlı olanlar, hakka karşı tepkide bulunur ve hakkı tavsiye edenleri susturmanın, durdurmanın yöntem ve çarelerini ararlar. Bu da hemen hemen her zaman güce başvurmak ve zorbalıklarını göstermek biçiminde tezahür eder.

1245 94/İnşirâh, 5-6

1246 2/Bakara, 200

1247 Ali Ünal, Kur’an’da Temel Kavramlar, s. 443

1248 103/Asr, 1-3

Bu aşamada, hüsrana uğramamak gibi ayrıcalıklı bir özellik taşıyan kişi, yol ayrımındadır: Ya o âna kadarki düşünce ve hareketlerinde, iman ve hayat tarzının hakka uygunluğunda ısrar edip direnecek, ya da bulunduğu hal üzerinden gerisin geri dönüp hüsrana uğrayanların safına katılacak. Elbette ki olması gereken birincisidir. Bu ise sabretmeyi, yani olumsuz etki ve tepkiler karşısında sebat ve kararlılıkla direnmeyi gerektirir. Hüsrana uğrayanlardan olmamanın yegâne çaresi budur. Zaten sabır, müslümanın vazgeçilmez vasıflarındandır. Dinin birçok emir ve yasağı, onlardan rahatsız olanların reaksiyonlarına büyük bir kararlılıkla direnmeyi gerektirir ki, işte bu sabırdır. Dinin yarısı sabır, diğer yarısı ise şükür temeline dayanır. Yani sabır sonucunda veya sabra gerek olmadan ilâhî bir lütuf olarak elde edilen mükâfatlar, imkânlar, başarılar karşısında, sahip olunan hakka uygunluk özelliğinde sebat etmek ve gereğine göre davranmak. Bu ise şükürle mümkün olur. Zaten müslümanın hayatı da sabır ve şükürün toplamı olarak özetlenmiştir. Sabır önemlidir, gereklidir; fakat Asr sûresinde sabırla ilgili bir başka özelliğe dikkat çekilir: Hakka dâvet üzerinde bulunan şahsiyetler birbirleriyle yardımlaşmalı; aralarında organize bir bütünlük sağlamalıdır.

Bu, hakkı temsil etme yönünde planlı bir faaliyet yürütmek ve bu faaliyetin neden olacağı zorluklar karşısındaki kararlı direnişte birbirlerine yardımcı olmakla mümkün olur. Bu alanda zorunlu olan kararlılık ise, ancak ve ancak sabrı sürekli ve karşılıklı hatırlatıp tavsiye etmekle mümkündür. Fakat elbetteki bu, iş olsun türünden bir tavsiye değil; gereken sorumlulukları yerine getirip eldeki tüm imkânları kullandıktan sonra gelişmelerin sonucunu Allah'a bırakıp bu sonucu büyük bir kararlılıkla beklemek için yapılan bir sabırdır; çünkü *“Zafer sabırdadır.”*¹²⁴⁹

Sabırın Çeşitleri

Sabredilen şey bakımından sabır üç çeşittir: Allah'a ibadetlere sabır, günah işlememeğe sabır, Allah'ın sınavı olan üzücü olaylara sabır. İlk ikisi, kulun kendi irâdesi ile yapacağı işlerle ilgili sabırdır. Üçüncüsü ise kendi irâdesi ve eylemi dışındaki olaylara sabırdır. Bu sınıflandırma şu hadis-i şerife göredir: *“Sabır üçtür: Musibetlere karşı sabır, tâatte (kullukta) sabır, günah işlememekte sabır. Kim kaldırılıncaya kadar musibete güzelce sabrederse Al-*

1249 Ahmed bin Hanbel, Müsned I/307; Celalettin Vatandaş, Esenlik Yurdunun Çağrısı, s. 192-193

lah ona üç yüz derece yazar. Her iki derece arasında semâ ile arz arasındaki mesafe kadar yücelik vardır. Kim de tâatte sabrederse Allah ona altı yüz derece yazar. Her iki derece arasında arzların başladığı hudutla, arzların bittiği son nokta arasındaki mesafe kadar yücelik vardır. Kim de mâsiyete (günaha) karşı sabrederse Allah ona dokuz yüz derece yazar. İki derece arasında arzların hududu ile Arş'a kadar olan mesafe arasındaki yücelik vardır.”¹²⁵⁰

İbâdetlere sabır: Kul, ibadetler için sabra muhtaçtır. Çünkü nefis, kulluktan hoşlanmaz, liderlik, hatta rablık ister. Firavun’un “Ben sizin en yüce rabbinizim”¹²⁵¹ sözüyle açığa vurduğu tanrılık dâvâsı, her nefiste gizli olarak vardır. Bundan dolayı kulluk nefse güç gelir. Bazı ibadetlerden tembellik yüzünden hoşlanmaz, namaz ibadeti gibi. Bazısından da cimrilik yüzünden hoşlanmaz, zekât gibi. Kiminden de her iki sebepten dolayı hoşlanmaz, hac ve cihad gibi. Demek ki ibadetlere sabır, zorluklara ve güçlüklerle sabırdır.

Günah işlememeye sabır: Yine kul, günahlardan uzak durmak için de sabra muhtaçtır. Nefse en güç gelen sabır da alıştığı günahlardan vazgeçmeğe sabırdır. Çünkü alışkanlık, arzu ile birleşirse günah etkeni güçlenir. Eğer mâsiyet, yapılması kolay bir iş ise buna sabır daha da zor olur. Dili gıybetten, yalandan, riyâdan, üstü kapalı veya açık biçimde kendini övmekten ve benzeri günahlardan sabır böyledir.

Allah’ın sınavı olarak gelen üzücü olaylara sabır: Bu sabır da iki çeşittir: **Birincisi**, insanlardan gelen ve savması çok zor olan eziyetler, belâlardır. Halkın, kendisinin aleyhinde konuşmaları, kendisine iftira etmeleri, hakkını gasbetmeleri ve benzeri şeylerdir. Sahabilerden biri: “Kişi eziyete sabretmedikçe (iman yolunda işkenceye katlanmadıkça) adamın imanını iman saymazdık” demiştir. Çünkü bu, peygamberlerin sabrıdır. Yüce Allah, onların şöyle dediklerini nakletmiştir: “Biz, sizin bize yaptığımız eziyete/işkenceye sabredeceğiz. Tevekkül edenler/mü’minler yalnız Allah’a tevekkül etsinler.”¹²⁵²

1250 Kütüb-i Sitte Terc. ve Şerhi, 9/538

1251 79/Nâziât, 24

1252 14/İbrâhim, 12

Peygamberimiz ve ashâbının, müşriklerin söz ve eylemli işkencelerine sabırları sonucu dünyada tevhid yerleşmiş, İslâm gönülleri fethetmiş, âhirette ise altlarından ırmaklar akan nimet cennetlerinde ebedî hayata ermişlerdir. Yüce Allah onların halini ve vasfını şöyle anlatır: “*Ve onlar, Rablerinin yüzünü (rızâsını) arzu ederek (nefislerinin zorlandıkları şeylere) sabrederler, namazı kılarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık olarak infak eder (hayır yoluna) harcarlar. İşte bu (dünya) yurdun(un güzel) sonucu onlarındır.*”¹²⁵³

İkincisi, Savması, kulun elinde olmayan Allah'ın sınavıyla ilgili musibetlerdir. Bir yakınının ölmesi, malının telef olması, hastalık, sakatlık ve benzeri sınavlardır. Bunlara sabır, sabrın en yüce makamıdır. İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: “Kur’anda sabır üç çeşittir: Allah’ın farzlarını yerine getirmeğe sabır, musibetin ilk şokuna sabır, Allah’ın belâsına sabır. Bu son sabır çeşidi, başka şeylere sabırdan daha zordur. Buna ancak peygamberler dayanabilir. Bundan dolayı Peygamberimiz: “*Yâ Rabbi, Senden bana dünya musibetlerini küçültüp kolaylaştıracak bir yakîn istiyorum.*” diye duâ etmiştir.¹²⁵⁴

Belâlar, ya kulu olgunlaştırmak, ya da günahlarından temizlemek içindir. Yüce Allah şöyle buyurur: “*Başınıza gelen her musibet, ellerinizin yaptığı işler yüzündendir. Allah çoğundan da geçer.*”¹²⁵⁵ Peygamber Efendimiz de şöyle buyurur: “*Mü’min kula isabet eden hiç bir hastalık, tasa, ya da daha küçük bir olay yoktur ki Allah, o musibet ile o kulun günahlarından bir kısmını silmesin.*”¹²⁵⁶, “*Allah bir kuluna hayır dilerse, onun günahının cezasını dünyada verir.*”¹²⁵⁷ Rivâyete göre “*Kim bir kötülük yaparsa, onunla cezalandırılır.*”¹²⁵⁸ âyeti indiği zaman Hz. Ebûbekir: “Bu âyetten sonra insan nasıl sevinebilir?” demiş; Peygamberimiz (s.a.s.) de buna şu cevabı vermiştir: “*Allah seni başışlasın ey Ebûbekir, hasta olmuyor musun? İşte bunlar hep günahlarınızın cezasıdır.*”¹²⁵⁹, “*Kim başına gelen musibete Allah’ın buyurduğu gibi ‘İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn’*”¹²⁶⁰ deyip sonra, ‘Allah’ım, bu musibe-

1253 13/Ra'd, 22

1254 Tirmizî, Deavât 79

1255 42/Şûrâ, 30

1256 S. Buhârî, Merdâ 1; Müslim, Birr 52; Tirmizî, Cenâiz 1; Ahmed bin Hanbel, Müsned II/303, III/4, 18

1257 Tirmizî, Zühd 56; Ahmed bin Hanbel, Müsned IV/87

1258 4/Nisâ, 123

1259 Ahmed bin Hanbel, Müsned I/11

1260 2/Bakara, 156

*timden bana sevap ver, bunun ardından bana hayır ver (aldığın nimetin yerine daha hayırlısını ihsan eyle)!’ diye duâ ederse Allah öyle yapar.”*¹²⁶¹ Kudsi hadis olarak kabul edilen bir rivâyette de şöyle buyurulmuştur: “*Kulumu bir belâ (hastalık) ile sındığım zaman sabreder, Beni ziyaretçilerine şikâyet etmezse etinin yerine daha hayırlı bir et, kanının yerine daha hayırlı bir kan veririm. Onu iyileştirirsem günahından kurtulmuş olarak iyileştiririm, rahmetime (cennetime) koyarım.*”¹²⁶²

Hz. Ali, çocuğu ölen birine tâziye ederken şöyle demiştir: “Kader, üzerinden geçti, sabredersen me’cûr olursun (sevap alırsın). Eğer sızlanırsan yine kader üzerinden geçmiştir (geri döndürmek mümkün değildir), üstelik günahkâr olursun.” Gerçekten sızlanma ve şikâyet, musibeti artırmaktan başka bir sonuç vermez. Allah’ın kazâsına sabretmeyenin musibeti ikiye katlanır; bir, musibetin kendisi, bir de sızlanmada haddi aşarak günaha girme. Sızlanmak, yaka paça yırtmak, kafasını yüzünü dövmek, aşırı şikâyetle bulunmak, tasa göstermek, normal kıyafetini değiştirip yas giysileri giymek ve benzeri şeyler, istek ile yapılan şeylerin sınırında bulunduğu için insanı sabır makamından çıkarır. Bundan dolayı böyle şeylerden kaçınmalı, normal hayat geleneğini sürdürmeli, ölenin canı, aslında Allah’ın, kendisine verdiği bir emaneti olup, vakti gelince onu geri aldığını düşünerek teselli bulmalıdır.

Sabr-ı Cemil, musibete uğrayanın, başkasından ayırt edilmeyecek biçimde sabretmesi; kendisinin musibete uğradığını belli etmemesidir. Fakat kalbin üzülməsi, gözlerden yaş akması, kişiyi sabredenler sınırından çıkarmaz. Çünkü insan, beşeriyetin gereği olan bu halden ölünceye dek ayrılamaz. Peygamber (s.a.s.)’in dahi, oğlu İbrahim’in vefatında gözlerinden yaş akmıştır. “Sen, bundan men etmemiş miydin?” diyenlere: “*Bu merhamettir, Allah merhametli kullarına acır!*” buyurmuştur.¹²⁶³ Kul bilmelidir ki başına gelen belâyâ sabırdan hâsıl olan sevap, o belâ olmadığı zamandaki âfiyet nimetinden büyüktür. Kul, Allah’ın bu sevâbını düşünerek hoşnutsuzluğu, burukluğu savarsa sabredenler derecesine erer.

1261 Müslim, Cenâiz 3, 4

1262 İmam Mâlik, Muvatta, Atâ bin Yesâr’dan; Beyhâkî, Ebû Hüreyre’den rivâyet etmiştir.

1263 Buhârî, Cenâiz 32, Merdâ 9; Müslim, Cenâiz 11; Ebû Dâvud, Cenâiz 24; Nesâî, Cenâiz 22; İbn Mâce, Cenâiz 53; Ahmed bin Hanbel, Müsned V/204, 206

Allah'tan sabra yardım dilemek, sabrın kendi nefsiyle değil; Allah'ın yardımıyla olduğunu bilmek gerekir. *"Sabret! Senin sabrın ancak Allah'ın yardımı ile dir."*¹²⁶⁴ Allah kula sabır vermezse kul sabredemez. Yine kul, başka bir gaye için değil; sırf Allah'ı sevdiği, O'nun rızâsına erebilmek için sabretmelidir; sabrı Allah için olmalıdır. Unutmamak lâzımdır ki, Allah için sabredenler, iki cihanın izzetine ermişlerdir. Zira onlar, Allah'ın beraberliğine kavuşmuşlardır. *"Allah sabredenlerle beraberdir."*¹²⁶⁵ Allah'ın beraber olduğu kimseler, elbette iki dünyanın şerefine ererler.

Sabr-ı cemîl, sızlanmadan belâlara katlanmaktır. Sabra aykırı olan, derdini halka açmak, insanlara sızlanmaktır. Fakat halini Allah'a şikâyet etmek, O'na yakınmak sabra aykırı değildir. Nitekim Yakub (a.s.): *"Ben üzüntü ve tasamı Allah'a şikâyet ederim."*¹²⁶⁶ demiştir. Hz. Eyyûb da Rabbine: *"Bu dert bana dokundu, Sen merhametlilerin en merhametlisisin!"*¹²⁶⁷ diyerek derdini Allah'a arz etmiştir. Eğer derdi Allah'a arz etmek sabra aykırı olsaydı, Allah'ın sevdiği bu peygamberler, dertlerini Allah'a arz ve şikâyet etmezlerdi. Onların hali herkese örnektir. Kul, isyana, edepsizliğe varmadan niyazla derdini Allah'a arz edip kurtuluş dilerse bundan sevap alacağı gibi, belâyaya sabrı da güç kazanır.¹²⁶⁸

*"Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır. Bize cesaret ver ki tutunalım. Kâfir kavme karşı bize yardım et!"*¹²⁶⁹

Yunus (a.s.) ve Tevhidî Mücadele Sabır

Kur'an-ı Kerim'de müstakil bir sureye ismini vermiş olan Yunus (a.s.); aynı zamanda Allah tarafından, Zü'n-nûn ve sahib-i hût (balık sahibi) olarak isimlendirilmiştir.¹²⁷⁰ Yunus (a.s.)'ın balık sahibi olarak nitelenmesinin sebebi, onun balığın karnına haps edilişinden gelmektedir. Yoksa balıkçılık ve buna benzer bir iş yaptığından dolayı değildir.

1264 16/Nahl, 127

1265 2/Bakara, 153, 249; 8/Enfâl, 46, 66

1266 12/Yûsuf, 86

1267 21/Enbiyâ, 83

1268 S. Ateş, Yeni İslâm İlmihali, s. 610-615

1269 2/Bakara, 250

1270 21/Enbiyâ, 87; 68/Kalem, 48

Yunus kıssası hakkında Kur'an-ı Kerim'de dört yerde işaret vardır. Yûnus Sûresi, Enbiyâ Sûresi, Sâffât ve Kalem sûrelerinde kıssa hakkında detaylı olmayan ve fakat kıssanın amacını en belîğ biçimde ifade eden ayetler yer alır. Şurası muhakkak ki Yunus kıssası hakkında Kur'an'ın iniş dönemi esnasında yaşayan müşrikler, atalarından gelen lafzî olmayan bir tevatür olarak ve de Ehl-i Kitab sahiplerinden edindikleri birtakım tahrif edilmiş, kıssanın amacından uzaklaşmış sadece ve sadece tarihî bilgi konumunda olan bilgilere sahiptiler.

Bu hususta Kitab-ı Mukaddes'te Yonah adlı bir bölümün bulunduğunu ve orada anlatılanların; Kur'an'da anlatılan Yunus (a.s.) kıssası ile ortak özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Ancak gerek Kitab-ı Mukaddes'te yer alan metinler ve gerekse müşriklerin Yunus (a.s.) hakkında edindikleri lafzî olmayan tevatürler insanları hidayete sevkedecek bir amil olmaktan öte, tarihsel bir biyografi veya efsane niteliğine sahipti. Bu yüzden Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerim'de Yunus kıssasının doğrusunu zikrederek, tüm insanların konumlarına göre bu kıssadan dersler alarak Allah'ın birliğini tasdik etmelerini istemiştir.

Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Rasullerin kıssalarında görülen ortak noktalardan biri de, vahyin iniş dönemi esnasında müşriklerin müslümanlara uyguladıkları baskılardır. Rasullerin elçilik görevlerini toplumlarına açıklamasıyla beraber, müşrikler tarafından yoğun bir baskı ve eziyet kampanyası başlatılır. Hedef; rasul ve ona uyanların dirençlerini kırmak ve aynı zamanda müslümanları kitleye âciz göstermektir.

Rasuller yalancılıkla itham edilir. Üstünlük heveslisi olarak nitelendirilir. Mecnun olarak vasıflandırılır. Sihirbaz, kahin ve şair olduğu iddia edilir. İftiranın her türlü yapılr. Müslümanlara çeşit çeşit tuzaklar kurulur. Bütün bu eziyet ve baskılara rağmen Rasul ve müslümanların yapacakları tek hareket; "okuma" (tebliğ) eyleminde "sabr" etmek, gidişatın seyrini Allah'ın istediği istikamette devam ettirmektir.

Kur'an'ın iniş döneminde de Rasulullah'ın elçiliğini ilan etmesiyle beraber geçmişte diğer rasullere yapılanlar "sünnetullah"ın gereği tekrar edilmeye başlandı. Müşriklerin Rasul ve Kur'an'a yaptıkları iftira ve saldırıları, Allah, Kur'an'da şöyle beyan ediyor:

“(Ey Muhammed) öğüt ver; Rabb’inin nimetiyle sen, ne kâhinsin, ne de mecnunsun.”¹²⁷¹

“Arkadaşınız sapıtmadı ve azmadı.”¹²⁷²

“(Dediler ki:) Bu Kur’an öğretilегelen bir sihirdir. Bu Kur’an sadece bir insan sözüdür.”¹²⁷³

“Biz ona şiir öğretmedik.”¹²⁷⁴

Rasulullah’a yapılan bütün iftira ve eziyetlere karşın Allah, rasulüne şöyle emreder:

“Bizi anmaktan yüz çevirenlere ve dünya hayatından başka bir şey istemeyenlere aldırma!”¹²⁷⁵

“...Yanlarından güzelce ayrıl.”¹²⁷⁶

Rasulullah’a yapılan çirkin iftira ve taarruzlara karşı ondan, müşriklerin yaptıkları bu tazyiklere aldırış etmemesi, onların yaptıklarının karşılığını Allah’a havale etmesi istenir.

Allah, müşriklerin bu tavırlarına çok üzülen, adeta kendi kendini yiyen Hz. Peygamber ve beraberindeki müslümanlara “sabr” etmelerini, tebliğ eyleminde gevşememelerini ve kafirlerin akıbetini kendine bırakmalarını ister.

“Yalanlayanları Bana bırak.”¹²⁷⁷

“Yalanlayanları bana bırak. Onlara az bir süre tanı.”¹²⁷⁸

“Sen Rabb ‘inin hükmüne sabret. Balık sahibi gibi olma...”¹²⁷⁹

1271 52/Tür, 29

1272 53/Necm, 2

1273 74/Müddessir, 24-25

1274 36/Yâsin, 69

1275 53/Necm, 29

1276 73/Müzzemmil, 10

1277 68/Kalem, 44

1278 73/Müzzemmil, 11

1279 68/Kalem, 48

Kalem Sûresi kırk sekizinci ayet-i kerimede geçen “...balık sahibi gibi olma...” ibaresi ile Rasulullah ve diğer müslümanlara; geçmişte müşriklerin baskı ve eziyetlerine dayanamayarak toplumunu terk eden Yunus peygamber kıssası anlatılır. Allah müşriklerin baskılarına karşı, dayanma güçlerinin sınırını zorlayan Rasulullah ve ashabının; geçmişte müşrik toplumunun baskılarına sabretmeyerek elçilik görevini bırakıp toplumunu, Allah’ın izni olmaksızın terk ederek hata eden Yunus (a.s.)’ın kıssasından öğüt ve ibret almalarını ve Yunus’un bu hatalı davranışına meyletmemelerini, Allah’ın Mekke müşrikleri hakkındaki hükmüne kadar sabretmelerini ister.

“Doğrusu Yunus da rasullerdendir.”¹²⁸⁰ Putperest bir toplum içinde yaşayan Yunus (a.s.), Allah tarafından elçi olarak seçilir. Allah’tan aldığı vahyi insanlara iletmesi, onları İslâm’a davet etmesi için görevlendirilir. Allah Kur’anda elçilikle görevlendirdiği peygamberler arasında Yunus’u (a.s.) da sıralar: “Nuh’a, ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimizi, İbrahim’e, İsmail’e, İshak’a ve Yakub’a, torunlarına, İsa’ya, Eyyub’a, Yunus’a, Harun’a ve Süleyman’a vahyettiğimiz gibi, şüphesiz sana da vahyettik.”¹²⁸¹

Yunus (a.s.) risâletle görevlendirildikten sonra büyük bir çaba ile kavmine; putlara tapmamalarını, bir ve eşi benzeri bulunmayan, doğmamış ve doğurmamış, bütün kâinatın yaratıcısı olan Allah’a tapmalarını, ona kulluk etmelerini söyler. Taptıklarının onlara bir faydasının olmayacağını, kendilerine bile fayda ve zarar vermekten aciz durumda olan bu putları terk etmelerini her fırsatta insanlara bildirir.

Yunus’un tüm uyarılarına rağmen kavminin inkârcıları onun aleyhine bir tutum içine girerler. Onun yalancı, büyücü, insanları yönetme heveslisi biri olduğunu öne sürerler. Yunus’dan (a.s.) mucize talebinde bulunurlar. Yanında melekler olmasını isterler. Daha neler neler... Maksatları peygamberi zor durumda bırakmak, toplumun gözünden iyice düşürmekti.

Her seferinde Yunus’a (a.s.) elle ve dille saldırıda bulundular. Onun direncini yıkmaya ve söylediklerinden vazgeçirmeye çalıştılar. Bu baskılar her geçen gün daha da artarak sürdü. Kavmi sanki taş kesilmişti, Yunus’un uyarıları hiç işitilmemişti gibiydi. Yunus bunalmıştı.

1280 37/Sâffât, 139

1281 4/Nisâ, 163

Kendi kendini yemektedir. Onun bu hali peygamberin müşfik vasfındandır. Kavminin iman etmemiş olması onun için Allah nezdinde görevini yapmadığı anlamına gelmezdi. Çünkü Allah şu umumi kaideyi zaten ona bildirmişti.

“Rabbın dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi mutlaka iman ederdi. O halde sen mi insanları, inanmaları için zorlayacaksın? Allah’ın izni olmadan kimse iman edemez.” ¹²⁸²

Yunus (a.s.) yine de kavminin inkârcı tutumuna çok üzülüyordu. İşte ne oldu ise oldu, bu sıkıntı ve çaresizlik içindeki durum esnasında Allah’tan bir emir olmaksızın kavmini terk ederek yola koyuldu. Allah, Yunus’un bu davranışı hakkında Kur’anda şöyle beyan eder: *“Zünnun hakkında söylediğimizi an. O öfkelenerek giderken, kendisini sıkıntıya sokmayacağımızı sanmıştı.”* ¹²⁸³

Enbiyâ Sûresi’ndeki bu âyet-i kerimede Yunus’un (a.s.), kavmini terk etmesine sebep olarak öfkelenmesi gösterilir. Resulün öfkesi Allah’a değil, toplumuna karşıdır. Ayete görev kavmine kızan Yunus “kendisini sıkıntıya sokmayacağımızı sanmıştı.” ibaresi ile belirtilen; Allah’tan bir emir olmadığı halde kavmini terk etmiştir. Oysa Kur’anda, Rasullerin kendi toplumlarından ayrılmalarının hep Allah’ın izniyle olduğunu görürüz:

“Biz Mûsâ’ya: ‘Kullarımı geceleyin yola çıkar. Şüphesiz takip edileceksiniz’ diye vahyettik.” ¹²⁸⁴

“Senin kavminden inanmış olanlar dışında (bundan sonra) kimse imaretmeyecek. Onların yapageldiklerine üzülme. Nezaretimiz altında ve sana bildirdiğimiz gibi gemiyi yap...” ¹²⁸⁵

“Rabbim! Beni ve ailemi bunların yapa geldiği kötülükten kurtar.” dedi. Bunun üzerine geride bulunan yaşlı bir kadın dışında, onu ve ailesini, hepsini kurtardık.” ¹²⁸⁶

1282 10/Yûnus, 99-100

1283 21/Enbiyâ, 87

1284 26/Şuarâ, 52

1285 11/Hûd, 36-37

1286 26/Şuarâ, 169-171

Dolayısıyla Yunus Peygamber'in, kavminin âkıbeti hakkında Allah'ın emrini beklemeden, yanlış bir kararla Allah'ın kendisini sıkıntıya sokmayacağını da zannederek toplumunu terketmesi "sünnetullah"a yani Allah'ın kanununa ters düşer. Yunus'un (a.s.) kavmini terk etmesinden sonraki olaylar şöyle gelişir:

"Dolu bir gemiye kaçmıştı.

Gemide olanlarla karşılıklı kur'a çekmişti ve yenilenlerden olmuştu. Bu sebeple denize atılmıştı.

Kendini kınarken onu bir balık yutmuştu.

Eğer Allah'ı teşbih edenlerden olmasaydı, tekrar diriltilecek güne kadar balığın karnında kalacaktı.

Halsiz bir halde iken kendisini sahile çıkardık.

Onun için geniş yapraklı bir bitki bitirdik.

*Onu yüz bin veya daha çok kişiye rasul olarak gönderdik."*¹²⁸⁷

Yaptığı yanlışlığın neticesinde Allah, Yunus'u sıkıntıya uğratar. Başına gelen bu musibetlerin kendi davranışı sebebiyle olduğunu idrak eden Yunus (a.s.) Allah'a kulluğunun bir ifadesi olan tevbe kapışma başvurur. Sonunda Allah onu tevbesini kabul eder. Ve onu yeniden kavmine Rasul seçer. Ummadığı halde Allah tarafından sıkıntıya uğratılan Yunus Allah'a kulluğun gereği olarak umutsuzluğa düşmez.

Tevbe etmenin/geri dönüşün bir ibadet olduğunu en iyi bilen o şanlı Rasul'ün yaptığı tevbe sayesinde, Allah tarafından affedilir. Tekrar elçilikle görevlendirilir ve böylece kavminin yolunu tutar. *"Sonunda ona inandılar, bunun üzerine biz de onları bir süreye kadar geçindirdik."*¹²⁸⁸ Yunus'un (a.s.) rasullükle tekrar vazifelenir ve kavmine yollanması ile beraber, kavminin bu sefer ona iman ettiğini görüyoruz. Bu olay da gösteriyor ki insanların hidayetinin tek müsebbibi Allah'tır. Hidâyet yalnızca onun elindedir.

¹²⁸⁷ 37/Saffat, 139-147

¹²⁸⁸ 37/Saffat, 148

Kur'an'da beyan edilen Yunus (a.s.) kıssasından çıkaracağımız dersler:

Kur'an'ı imam kabul etmiş olanların, karşılarındaki inkârcıların hal ve tavırları ne olursa olsun tebliğ mücadelesini bırakmayarak, toplumlarından kendilerini soyutlamamaları gerekir.

Müslümanlar, inkârcıların Kur'an karşısındaki katı tavırlarının belki bir gün Allah'ın hidayeti ile değişebileceğini unutmamalıdır. Bu yüzden Allah, Hz. Muhammed ve ashabına *“Yanlarından güzelce ayrıl”, “yalanlayanları Bana bırak; onlara az bir süre tanı”* diye emrederek onlardan sabretmelerini istemiştir. İnkârcılar hemen iman etmiyor diye acele etmemelerini, onlara süre tanımalarını istemiştir.

Allah'ın kesin olarak iman etmeyeceklerini bildirmesi halinde toplumdan veya şahıslardan ilişik kesilebilir ki bu da günümüz toplumunda vahyin tekrar gelmesinin mümkün olamayacağına göre “okuma” tebliğ eylemi kıyamete kadar kesintisiz sürecektir.

Toplumun inkârcı tavırlarına kızarak tebliğ vazifesinden yüz çevirip, dünya nimetlerine dalan yahut ıssız beldelere kaçma fikrinde olanlara Yunus'un (a.s.) kıssası en güzel ibrettir.

Zaman bozuldu, bu insanlara din-min anlatılmaz diyerek toplumlarını terk edip inzivaya çekilen veya çekilmek isteyenlere en güzel örnek Yunus kıssasıdır.

Toplumlarının iman etmelerinden ümit kesenlere; Yunus'un (a.s.) hatasını anlayıp tevbe etmesinden sonra tekrar rasullükle toplumuna gönderilmesi neticesi kavminin iman etme olayı, hidayetin Allah'ın elinde olduğunun en güzel öğüt ve ibret numunesidir.

Sonuçta görülen odur ki hayatımızın her safhası Allah'ın takdiriyle gerçekleşmekte, onun müsaadesiyle gündemimiz oluşmaktadır. Kendimizi yetkimizin, sınırlarımızın Ötesinde görüp küfür-hidayet olayı hakkında gaybî yargılara varmamamız gerekir.

İslâm tarihindeki bazı hadiseler de, bu hususta bize örneklik teşkil eder. Ömer bin Hattab, Halid b. Velid ve hatta Ebû Süfyan ve bunlar gibi nice İslâm düşmanlarının daha sonraları hidayete erdiklerini ve o andan itibaren İslâm'ın savunucuları oldukları göz önüne alındığında tebliğ eyleminde sürekliliğin ve sabrın önemini daha iyi kavramak mümkün olacaktır.

Tevbe ibâdetinin İslâm'ın yegâne kulluk imkânlarından biri olduğu Yunus'un (a.s.) tevbesi ve Allah'ın bu tevbeyle icabet etmesi ile kıssada ortaya konmuş olur. Yunus'un hatasını idrak etmesiyle beraber derhal gerçekleştirdiği Allah'a tevbesi, yanılan kullar için Allah'ın bahsettiği nimetin sınırını en veciz biçimde bize beyan etmektedir.¹²⁸⁹

Allah Rasûlünü Gözleri ile Yıkmak İsteyenler

*“O küfretmekte olanlar, zikri/Kur'an'ı işittikleri zaman, seni neredeyse gözleriyle yıkıp devireceklerdi. ‘O gerçekten bir delidir’ diyorlar. Oysaki o zikir/Kur'an, âlemler için bir öğütten başka şey değildir.”*¹²⁹⁰

“İzlâk”ın Anlamları:

“Seni neredeyse gözleriyle izlâk edeceklerdi, yıkıp devireceklerdi.” İlim adamları ve lûgatçiler, “izlâk” kökünden gelen “yuzliku” fiilinin şu mânâlara delâlet ettiğini belirtmişlerdir:

- 1- Helâk etmeyi dilediler,
- 2 -Uzaklaştırmayı, bulunduğu yerden ayrılmasını arzu ettiler,
- 3- Bulunduğu şerefli makam ve dereceden gidermeyi istediler,
- 4- Nüfuz etmeye yöneldiler,
- 5- Yere düşürmeyi düşündüler,
- 6- Risâleti tebliğden alıkoymayı tasarladılar.
- 7- Fitneye düşürmek istediler,

1289 Cengiz Duman, Haksöz Dergisi, Sayı: 35/36, Şubat/Mart 94

1290 68/Kalem, 51-52

- 8- Kötülükle dokunmaya yöneldiler,
- 9- Gözleriyle yiyip bitirmek istediler,
- 10- Öldürmeyi umdular.

İbn Abbas, İbn Mesud, el-A'meş, Ebu Vâil ve Müeahid: "Seni devireceklerdi" anlamındaki buyruğu: "Canının çıkmasına sebep olacaklardı" yani seni helâk edeceklerdi, öldüreceklerdi diye okumuşlardır. el-Herevî dedi ki: Onlar gözleriyle sana bakıp duruyorlar. Böylelikle seni sana besledikleri düşmanlıkları sebebiyle Allah'ın seni yerleştirmiş olduğu o üstün makamından kaydırmak, devirmek istiyorlar, demek istemektedir.

el-Kelbî: Seni yere yıkıyorlar, diye açıklamıştır. Yine ondan es-Süddî ve Said b. Cübeyr'den şöyle açıkladıkları nakledilmiştir: Seni asaleti tebliğ etmek görevinden alıkoymak istiyorlar. el-Avfi: Seni yere yıkıyorlar. el-Müerric: Seni yerinden kaydırıyorlar, en-Nadr b. Şumeyl ve el-AhFeş: Seni fitneye düşürüyorlar. Abdu'l-Aziz b. Yahya: Sana ileri derecede hiddetle, yan yan bakıyorlar. İbn Zeyd: Sana dokunuyorlar (delirtmek istiyorlar). Cafer es-Sadık: Seni yiyorlar. el-Hasen ve İbn Keysan: Seni öldürüyorlar diye açıklamışlardır. Bu da göz ucuyla beni devirdi, gözüyle beni öldürdü, tabirlerine benzemektedir.

Bu âyete nazar âyeti demek ve özellikle nazar duâsı olarak kabul etmek doğru değildir. Kâfirler, peygamberimize o kadar kin duyuyorlardı ki, Kur'an'ı işittikleri zaman ona yiyecekmiş gibi bakıyorlardı. Âyetin halk kültüründeki "nazar" denilen inanışla herhangi bir ilgisi yoktur. Bu nedenle âyetin nazar duası diye okunması temelsiz ve yanlış bir davranıştır. Çünkü dua, Allah'tan bir şey istemektir. Bu âyette ise Allah'tan istenen herhangi bir şey yoktur. Allah'ın peygamberimize yaptığı bir açıklamayı içermektedir.

Âyette "*leyuzlikune bi-ebîrahim / Neredeyse gözleriyle seni devireceklerdi*" ifâdesinin, göz değmesi anlamına geldiği görüşünde olanlar, görüşlerini hadislerle desteklemişlerdir. Fakat burada kastedilen, Hz. Peygamber'e göz değeceği değil, kâfirlerin ona çok kızgınlıkla, onu yiyecek, devirecek gibi bakmaları anlatılmaktadır. Kelbî kelimesini "Neredeyse seni, mesajın tebliğ edilmesi görevinden çevireceklerdi", Hasan-ı Basrî: "Neredeyse seni gözleriyle öldüreceklerdi" şeklinde mânâlandırmış, İbn Kuteybe ise: "Allah,

gözü değen kimsenin, beğendiği şeye gözünün değmesi gibi onlar da sana göz değdireceklerdi” mânâsını kast etmiştir. “Sen Kur’an okuduğun zaman onlar sana öyle bir düşmanlık ve öfke ile bakıyorlardı ki neredeyse seni devireceklerdi, demektir” demiştir. İbn Abbâs, İbn Mes’ûd, A’mes ve Mücâhid ise bu kelimeyi “leyuzhikuneke” şeklinde okumuşlardır ki “seni helâk edeceklerdi” demektir.¹²⁹¹

İbn Kuteybe de bunu şu sözleriyle kabul etmemektedir: Nazar değen bir kimsenin beğendiği bir şeye nazarının değmesi gibi, onların nazarının peygamberimize değeceğini Yüce Allah kastetmiyor. Kastettiği şundan ibarettir: Sen Kur’an okuduğun zaman onlar az kalsın seni düşürecek noktaya varacak kadar düşmanlık ve kin ile sert ve keskin bakışlarla bakıyorlar.

Kuşeyrî nazar konusundaki hadis rivayetlerinin bir kısmını pek isabetli bulmamış ve şöyle demiştir: “İsâbet-i ayn (nazar değmesi), ancak nazar edilen şeyin çok beğenilmesi ve nazar edenin içinden gelen bir hayretle ona bakmasıyla gerçekleşebilir. Bir şeyden tiksirmek, bir şeye kızmak ve öfkelenmek sûretiyle nazar değmesi olmaz. Hz. Peygamber’e kin ve nefret dolu gözle bakıyorlar ve ‘bu, herhalde delinin biridir’ diyorlardı. O bakımdan Rasûlullah (s.a.s.) Efendimiz hakkında bu bapta bir göz değmesi arzusu söz konusu değildir.

İbn Kesir’in görüşüne göre de anlam şudur: Onlar sana olan kinlerinden ötürü seni kıskanırlar. Allah’ın seni koruması ve onlara karşı seni himaye etmesi olmasaydı sana zarar vermeye kalkışarlardı.

“Gözleriyle seni yıkacaklar” ifâdesine Kelbî, “seni, risaletini tebliğ gövdenin çevireceklerdi”, Hasan Basri: “Neredeyse seni gözleriyle öldüreceklerdi”, İbn Kuteybe: “Allah, gözü değen kimsenin, beğendiği şeye gözünün değmesi gibi onlar da sana göz değdireceklerdi mânâsını kast etmemiştir. Sen Kur’an okuduğun zaman onlar sana öyle bir düşmanlık ve öfke ile bakıyorlardı ki neredeyse seni devireceklerdi” mânâsını vermişlerdir.

Mevdudi, bu âyetin tefsirinde şöyle der: “Sanki bakışlarıyla yiyecekler” Mekke kâfirleri o kadar kırgındılar ki, Kur’an’ı işittikleri zaman Peygamber’i sanki gözleriyle yiyeceklerdi. Onların bu hali İsrâ Sûresi 73. ve 77. ayetler arasında beyan edilmektedir.

1291 Fethu'l-Kadir: 5/277

Seyyid Kutub, bu âyetin tefsirinde şunları söyler: Bu bakışlar neredeyse Hz. Peygamberin adımlarını etkileyeceklerdi. Sarsılmasına, sürçmesine, dengesini ve gücünü kaybedip yıkılmasına neden olacaktı. Hiç kuşkusuz bu, onların bakışlarının taşıdığı kin, kıskançlık, çekememezlik, kötülük, intikam, hırs, kırgınlık ve zehirden çok daha etkin anlatımlı bir ifadedir. Bu zehirli ve kırgın bakışlar, beraberinde iğrenç küfürler, âdi sövgüler ve aşağılık iftiralar da taşıyor: “*O delidir’ diyorlardı.*”

Hârikalar saçanan fırça bu sahneyi Mekke’deki genel davet sahnelerinin arasından olağanüstü bir maharetle çizip evrensel perdede tescil ediyor. Böyle bir sahne, ancak kalplerinden ve gözlerinden böylesine kırgın ve aşağılık bir kin akan ileri gelen inatçı ve suçluların yer aldığı bir halkada yaşanabilirdi.

“Oysaki o zikir/Kur’an, âlemler için bir öğütten başka şey değildir.”
(68/Kalem, 52)

Kâfirler, gözleriyle bile Peygamberimizi yok etmek istiyorlardı. Bu Kur’an’ın âyetlerini işittiklerinde gözleriyle Peygamberimizi yemek istiyorlardı.

Bu günde aynısı değil mi? Allah’ın kelamı her yerde okunmaya başlıyor. Karakollarda, kışlalarda, üniversitelerde kısaca her yerde okunmaya başlınca, birilerinin gözleri belermeye başlamıştır. Gözleriyle müslümanları yok etmeye yöneliyorlar ama Allah (c.c) diyor ki; bu belirli gurubun, belirli yörenin, belirli bir ırkın kitabı değil, bütün âlemlere indirilmiş bir zikirdir, bir nasihattir, bir yol göstericidir. İnsanların gönüllerini etkileyecek kelimeler ve iman esasları bizim elimizde olduğundan, bu yenedünya düzenini kurmak bize nasib olacaktır.

“Oysa Kur’an âlemler için bir öğütten başka bir şey değildir.”

Oysa bir deli öğüt veremez. Bir deli yol gösterici evrensel mesajı taşıyamaz... Hiç kuşkusuz Allah doğru söylüyor. Suçlu iftiracılar ise yalan söylüyorlar... Sözü noktalamadan önce “âlemler” ifadesi üzerinde durmamız gerekir. Yüce Allah bu ifadeyi kullandığı zaman İslam daveti Mekke’de bilinçli bir inkâr ile karşı karşıyaydı. Davetin önderi konumundaki Hz. Peygamber ise bu kırgın, bu zehirli bakışların altında yol alıyordu. Müşrikler ellerin-

deki her türlü imkânı kullanarak onunla yapacakları amansız savaşa hazırlanıyorlardı. Davet hareketi henüz erken vaktinde, emekleme dönemindeyken, bu amansız kuşatma altında yaşam savaşı veriyorken Ulu Allah bu davetin “evrenselliğini” ilan ediyordu. Çünkü davetin özü ve mahiyeti bunu öngörüyordu. Günümüzdeki iftiracıların iddia ettikleri gibi bu dâvâ Medine’de zafer kazandıktan sonra evrensellik kimliğine bürünmüş değildir. Aksine, Mekke’deki davet hareketinin ilk günlerinde, erken dönemde bu niteliğe sahipti. Çünkü evrensellik özelliği daha doğduğu andan itibaren bu davetin özünde yer eden değişmez ve kalıcı bir gerçektir.

Âlemlerin Rabbi olan Allah böyle dilemiştir. İlk günlerinden bu hedefi göstermiştir. Kıyamete kadar da davetin hedefi bu olacaktır. Yüce Allah bu dâvânın bu niteliğe sahip olmasını dilemiştir. Ve o bu dâvânın hem koruyucusu, hem savunucusudur. Dâvâyı yalanlayanlarla girilen savaşı O, üstlenmiştir. Bu yüzden dâvâ adamlarının, hüküm verenlerin en iyisi olan Ulu Allah hükmünü bildirinceye kadar sabretmekten başka yapacakları bir şey yoktur.¹²⁹²

İsterseniz kahrolun! İsterseniz çatlayın, patlayın! İsterseniz kabul etmeyin bu kitabı! İsterseniz reddedin bu peygamberi! Ama bilersiniz ki sadece size değil, sadece Araba değil, sadece Mekke’ye, Mekke ehline, sadece Türk’e, sadece o çağa, sadece bu çağa değil, bütün çağlara, bütün insanlara, bütün mahlukât ve mevcudata, bütün âlemlere bir uyarı, bir zikir, bir öğüttür bu Kur’an. Sizler bugün burada, bu ülkede, bu şehirde, bu zamanda bu Kitaba sahip çıkmazsanız bile elbette ona sahip çıkacaklar ve bu Kitapla izzet kazananlar olacaktır. Çünkü bu Kitap ne bu memleketle, ne de bu zamanla mukayyet değildir, diyor Rabbimiz.¹²⁹³

Bu âyetlerde (68/Kalem, 51-52) müşriklerin, Hz. Muhammed’e karşı duydukları kıskançlık ve düşmanlık tasvir edilmektedir. Onlar, Peygamberin Kur’an okuduğunu duydukça âdeta gözleriyle onu yerinden kaydıracak, yiyecek, helâk edecek veya etkileyecek, nazar değdirecek gibi bakıyorlar ve O’na “mecnun” diyorlardı.

1292 Seyyid Kutub, Fi Zılâli’l Kur’an, Kalem Süresi, 51-52. âyetlerin tefsiri

1293 Ali Küçük, Besairu’l Kur’an

Mecnun; cinlenmiş demektir. Araplar şairlerin, sihirbazların ve kâhinlerin cinlerden ilham aldıklarına, herhangi bir dinin etkisine girip onun telkin ettiği sözleri söylediklerine inanırlardı. Hz. Muhammed'in de şair, kâhin veya sâhir (sihir yapan) gibi cinin etkisi altına girdiğini, söylediği sözlerin ona, cin tarafından telkin edildiğini sanıyorlar ve bu yüzden ona şair, kâhin, sâhir veya mecnun diyorlardı ki, bunların hepsi cinle ilişki kuran, cinin etkisinde hareket eden kimseler olarak kabul edilirdi.

Bu nedenle Allah, Kur'an'ın bir cin telkini olmayıp kendi vahyi olduğunu belirtmek için *"O, âlemler için bir öğütten başka bir şey değildir"* buyurmuştur. Çünkü cin telkinleri saçma sapan bir takım kafiyelerden dizilmiş tutarsız sözlerdir. Onlarda hikmet ve öğüt yoktur. Oysa bu Kur'an yapmacık sözlerden uzak, baştanbaşa hikmet ve öğüt doludur ve kendisini dinleyenlere şan ve şereftir. Âyette yer alan "âlemler" tabiriyle bütün Arap kabileleri kast edilmiş olabileceği gibi bütün insanlık da kast edilmiş olabilir. Kur'an'ın daha sonra inmiş âyetleri de göz önünde bulundurulunca, birinci mananın daha güçlü olduğu anlaşılır. Ama yine de bu tabir için de Risâlet-i Muhammediyye'nin evrenselliğine işaret vardır.

Bu âyet indiği zaman İslâm dâvâsı henüz Mekke devrini yaşıyordu. Bunca inkârla karşı karşıyaydı. İslâm'ın peygamberi bu zehirli bakışlara maruz kalıyordu. Müşrikler onunla savaşmak için ellerinden geleni geri koymuyorlardı. İşte o ilk anlarda, bu sıkıntı hisarları arasında İslâm evrenselliğini ilan ediyor. Günümüzde bir takım iftiracıların iddia ettiği gibi İslâm'ın evrensellik sıfatı sonradan Medine'de zafer kazanınca ortaya çıkmış olan bir sıfat değildi. Tam aksine Mekke devrinin daha ilk günlerinde bu sıfat ortaya konmuştu. Çünkü doğuşundan beri özünde var olan bir gerçektir bu.¹²⁹⁴

1294 Necmettin Şahinler, Kur'an'da Sembolik Anlatımlar, Beyan Yay. s. 325-327

- 1-52. ÂYETLER -

Kalem Sûresine Toplu Bakış ve Günümüze Çıkarımlar

مَا أَنْتَ : sen : وَمَا يَسْطُرُونَ : ve yazdıklarına : وَ الْقَلَمِ : kaleme andolsun ki
 بِمَجْنُونٍ : Rabbinin nimeti ile (sâyesinde) ن : بِنِعْمَةِ رَبِّكَ : Rabbinin nimeti ile (sâyesinde)
 cinlenmiş/mecnûn : وَإِنَّ : gerçekten : لَكَ : senin için : لَأَجْرًا : bir mükâfat
 vardır : خُلِقَ : üzerindesin : لَعَلَى : ve şüphesiz sen : وَإِنَّكَ : kesintisiz : غَيْرِ مُنُونٍ :
 bir ahlâk : وَيُبْصِرُونَ : yakında göreceksin : فَسْتُبْصِرُ : عَظِيمٍ : çok büyük
 görecekler : بِأَيِّكُمْ : hanginizin : الْمَفْتُونُ : fitneye tutulmuş (tutulduğunu) : فَلَا
 تُطِيعُوا : istediler : الْمُكَذِّبِينَ : yalanlayanlara : وَدُّوا : itaat etme, boyun eğme : تُطِيعُوا :
 (isterler ki) : فَيَذْهَبُونَ : onlara yumuşak davranıp tâviz veresin de : لَوْ تَذَهَبُ :
 onlar da sana tâviz versinler : وَلَا تُطِيعُوا : sakın itaat etme : كُلِّ : (hiçbiri) her
 لَفٍ : laf : مَشَاءٍ بِنَمِيمٍ : ayıplayıp duran : هَمَزٍ : çokça yemin eden : مَهِينٍ :
 getirip götürene : مَنَاعٍ : durmadan engel olan : لِلْخَيْرِ : hayra : مُغْتَدٍ : haddi aşan
 : زَنِيمٍ : (bundan sonra) üstelik : بَعْدَ ذَلِكَ : kabaya : عَثَلٌ : çok günahkâra : أَثِيمٍ :
 ve : وَبَيْنَ : mal sahibi (malı var diye) : ذَا مَالٍ : var diye : أَنْ كَانَ : soysuza
 oğulları (var diye) : إِذَا تُتْلَى : okunduğu vakit : عَلَيْهِ : ona : آيَاتُنَا : âyetlerimiz
 : قَالَ : (derler ki) dedi : الْأُولَى : öncekilerin masalları : سَنَسِمُهُ : yakında
 damga vuracağız : عَلَى الْخُرُطُومِ : burnuna : إِنَّا نَأْتِيهِمْ : Gerçek şu ki Biz : بَلُونَاهُمْ : bunları
 da sinadık : كَمَا : gibi : بَلُونَا : sinadık (sinadığımız) : أَصْحَابِ الْجَنَّةِ : bahçe
 sahiplerini : إِيَّاهُمْ : onu mutlaka : لَيَصْرِمُنَّهَا : yemin etmişlerdi : أَقْسَمُوا : hani :
 devşireceklerine dair : مُصْبِحِينَ : sabah vakti : وَلَا يَسْتَنْتُونُ : hiç kayıt
 koymuyorlardı : فَطَافَ : (fakat,) kuşatıverdi : عَلَيْهَا : onu : طَائِفٌ : kuşatan
 : فَأَصْبَحَتْ : uyurlarken : نَائِمُونَ : onlar : وَهُمْ : Rabbin tarafından : رَبِّكَ :
 (sonunda) oldu : كَالصَّرِيمِ : devşirilmiş gibi : فَتَنَادُوا : (nihâyet) birbirlerine
 : عَلَى حَزْنٍ : erken gidin : كُنْتُمْ : sabahleyin : مُصْبِحِينَ : seslendiler
 : فَانطَلَقُوا : derken, gittiler : صَارِمِينَ : eğer siz : إِنْ كُنْتُمْ : tarlanıza

bugün : الْيَوْمَ : sakın oraya girip de : أَنْ لَا يَدْخُلَهَا : fısıldaşarak : وَهُمْ يَتَخَفَتُونَ : karşımıza çıkmasın : عَلَيْكُمْ : erkenden çıktılar : وَعَدُوا : fakat onu görünce : قَالُوا : gıcıkları yetebilirmiş gibi : فَأَمَّا رَأُوهَا : dediler ki : إِنْ : kesinlikle Biz : لَصَالُونَ : şaşırmışız : بَلْ : hayır : نَحْنُ : Biz : مَحْزُومُونَ : tamamen mahrumuz : قَالَ : dedi ki : أَوْسَطُهُمْ : mütedil olanları : أَلَمْ أَقُلْ : ben dememiş miydim : لَكُمْ : size : تَسْبِيحُكُمْ : tesbih etmeniz gerekmez miydi : dediler ki : سُبْحَانَ : Seni tesbih ederiz : رَبَّنَا : Rabbimiz : إِنْ : gerçekten bizler : بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ : ardından başladılar : فَأَقْبَلَ : zâlimlermişiz : كُنَّا ظَالِمِينَ : birbirlerini : قَالُوا : kınamaya : يَتَلَاوُمُونَ : dediler ki : يَا وَيْلَتَنَا : yazıklar olsun bize : إِنْ : gerçekten biz : عَسَى : azgınmışız : رَبُّنَا : Rabbimiz : كُنَّا طَاغِينَ : öncekilerin : حَيْرًا : daha hayırlısını : مِنْهَا : ondan : إِنْ : şüphesiz Biz : رَبَّنَا : yalnızca Rabbimize : رَاغِبُونَ : rağbet eden kimseleriz : كَذَلِكَ : işte böyledir : أَكْبَرُ : muhakkak çok daha : الْعَذَابُ : âhiret azâbı ise : خَرَقُوا لِعَذَابِ : keşke bilselerdi : إِنْ : Doğrusu : لِلْمُتَّقِينَ : muttakiler (takvâ sahipleri) için : عِنْدَ رَبِّهِمْ : Rableri katında : جَنَّاتِ النَّعِيمِ : naîm cennetleri vardır : أَفْتَجْعَلُ : Biz kılar mıyız (yapar mıyız) hiç : الْمُسْلِمِينَ : müslümanları : كَيْفَ : size ne oluyor : مَا لَكُمْ : o günahkârlar gibi : كَالْمُجْرِمِينَ : nasil : تَحْكُمُونَ : hüküm veriyorsunuz : أَمْ : yoksa sizin için bir kitab mı var : فِيهِ تَدْرُسُونَ : ders aldığınız : إِنْ : mutlaka : لَكُمْ : sizindir diye : فِيهِ : mi : أَمْ : yoksa yeminleriniz mi : لَكُمْ أَيْمَانٌ : beğenip seçtiğiniz her şey : يَتَخَيَّرُونَ : vardır : عَلَيْهَا : üzerimizde : بِالْعَاقِبَةِ : sürececek : الْقِيَامَةِ : Kıyâmet gününe : سَلَامٌ : sor onlara : لِمَا تَحْكُمُونَ : sizin diye : إِنْ : ne hükmederseniz : أَيْهِمْ : hangisi : بِذَلِكَ : ona : رَعِيمٌ : kefil : أَمْ : yoksa (var mı?) : لَهُمْ : onların : شُرَكَاءُ : ortakları mı : فَلْيَأْتُوا : (o halde) getirsinler : بِشُرَكَائِهِمْ : ortaklarını : إِنْ : iseler : عَنْ سَاقٍ : doğru sözlü : يَوْمَ : o gün : يُكْشَفُ : ortaya çıkar ,açılır : صَادِقِينَ : gerçek : وَلَا يَسْتَطِيعُونَ : güçleri : إِلَى السُّجُودِ : ve dâvet edilirler : وَيَدْعُونَ : yetmez (to vaki) : تَرْهَقُهُمْ : önlerine eğilmiş : خَاشِعَةً : gözler : أَبْصَارُهُمْ : kendilerini kaplamış : ذَلَّةً : bir zillet : وَقَدْ كَانُوا يَدْعُونَ : hâlbuki dâvet

olunuyorlardı السُّجُودِ : İLİ secdeye وَهُمْ : onlar سَالِمُونَ : sapasağlam iken فَذَرْنِي : (o halde) Bana bırak وَمَنْ يُكْذِبْ : yalanlayanları بِهَذَا الْحَدِيثِ : bu sözü : bir مَنْ حَيْثُ : Biz onları derece derece azaba yaklaştıracamız سَنَسْتَدْرِجُهُمْ : bilmeyecekleri وَأُمْلِي : Ben mühlet veriyorum, süre tanıyorum لَهُمْ : onlara إِنَّ : elbette كَيْدِي : planım مَتِينٌ : sapasağlamdır أَمْ مِنْ مَّعْرُومٍ : onlar فَهُمْ : bir ücret أَجْرًا : yoksa onlardan istiyor musun ki أَمْ : haksız bir borçtan dolayı مُتَّقِلُونَ : ağır bir yük altında kalmış olsunlar أَمْ يَكْتُمُونَ : onlar mı فَهُمْ : gayb الْعَيْبُ : yoksa onların yanında mıdır فَاصْبِرْ : yazıyorlar : ve olma وَلَا تَكُنْ : hükmüne Rabbinin لِحُكْمِ رَبِّكَ : sabret فَاصْبِرْ : balık sahibi/arkadaşı gibi إِذْ : hani نَادَى : o çağrıda bulunmuştu وَهُوَ مَكْظُومٌ : gamla dolu olarak أَنْ تَدَارِكَهُ : eğer ona ulaşmasaydı مِنْ رَبِّهِ : bir nimet نِعْمَةٌ : mutlaka atılmış olacaktı فَاجْتَبَاهُ : yerilmiş bir halde وَهُوَ مَذْمُومٌ : çıplak bir yere بِالْعُرَاءِ : fakat وَإِنْ مِنْ الصَّالِحِينَ : sâlih olanlardan رَبُّهُ : ve onu كَفَرُوا : neredeyse يَكَاذُ : seni devireceklerdi بِأَبْصَارِهِمْ : gözleriyle لَمَّا سَمِعُوا : duyduklarında الذِّكْرِ : zikri وَمَا هُوَ : bir delidir لَمَجْنُونٌ : o, gerçekten إِنَّهُ : bir de diyorlar وَيَقُولُونَ : hâlbuki o إِلَّا : ancak دِكْرٌ : bir öğüttür لِلْعَالَمِينَ : âlemler için

“Nûn. Kaleme ve satır satır yazdıklarına andolsun ki

(Rasûlüüm), sen -Rabbinin nimeti sâyesinde- mecnun değilsin.

Hiç şüphesiz senin için kesintisiz (bitip tükenmeyen) bir ecir/mükâfat vardır.

Ve sen elbette yüce bir ahlâka sahiptin.

Yakında sen de göreceksin, onlar da

Hanginizde delilik olduğunu, hanginizin fitneye tutulup çıldırdığını; sı-nandığını.

Şüphesiz Rabbin, kimlerin Kendi yolundan saptığını ve kimlerin doğru yolda olduğunu herkesten iyi bilir.

Öyleyse yalanlayanlara boyun eğip itaat etme. Onlar istediler ki, sen yumuşak davranıp tâviz veresin de onlar da sana yumuşak davranıp tâviz versinler.

Sakın boyun eğip itaat etme; çokça yemin eden hiçbir alçağa,

Ayıplayıp duran, laf getirip götürene.

Durmadan hayra engel olan, haddi aşan, çok günahkâra,

Kabaya, üstelik soysuza,

Mal ve çocukları var diye,

Ona âyetlerimiz okunduğu zaman o, 'öncekilerin masalları' der.

Yakında burnuna damga vuracağız.

Biz, vakti ile "bahçe sahiplerini" sınıdığımız gibi, onları da sınıdık. Hani onlar (bahçe sahipleri) sabah olurken kimse görmeden o bahçenin ürünlerini toplayacaklarına yemin etmişlerdi.

Onlar istisna da etmiyorlardı.

Ancak onlar uyurken Rabbin katından gönderilen bir salgın o bahçeyi sarıvermişti de.

Bahçe simsiyah olmuştu.

Sabahleyin birbirlerine seslendiler.

'Haydi ürünleri toplayacaksanız erkenden ekininize gidin' diye.

Derken yürüdüler ve şöyle fısıldaşıyorlardı:

'Sakın bugün hiçbir yoksul bahçeye girip yanımıza sokulmasın.'

Ürünleri toplayacaklarından emin olarak erkenden gittiler.

Fakat bahçeyi görünce ‘Herhalde biz yolu şaşırdık’ dediler.

‘Hayır doğrusu biz mahrum bırakıldık.’

Mûtedil olanları, “Ben size demedim mi? Allah’ı noksan sıfatlardan tenzih etmeniz gerekmez miydi?” dedi.

‘Rabbimizi tesbih ederiz, doğrusu biz kendi kendimize zulüm etmişiz’ dediler.

Ardından, kabahati birbirlerine yüklemeye başladılar.

Nihâyet şöyle dediler: ‘Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kimselermişiz.’

‘Belki Rabbimiz bize bundan daha iyisini verir; doğrusu artık, Rabbimizden dilemekteyiz.’

İşte azab böyledir. Âhiret azâbı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi.

Şu da muhakkak ki, takvâ sahipleri için Rableri katında nimetleri bol cennetler vardır. Öyle ya, (Allah’a) teslimiyet gösterenleri, (o) günahkârlar gibi tutar mıyız hiç?

Size ne oluyor? Ne biçim hüküm veriyorsunuz?

Yoksa size ait bir kitap var da, (bu bâtil inanışları) onda mı okuyorsunuz?

Onda, beğendiğiniz her şey sizin için mutlaka vardır (diye mi yazılı)?

Yoksa, “Ne hükmederseniz mutlaka sizindir” diye sizin lehinize olarak tarafımızdan verilmiş, kıyamet gününe kadar geçerli kesin sözler mi var?

Sor onlara: Bu iddiayı onların hangisi savunacak?

Yoksa ortakları mı var onların? Sözlerinde doğru iseler, hadi getirsinler ortaklarını!

O gün gerçekler bütün çıplaklığıyla ortaya çıkar ve secdeye dâvet edilirler; fakat güç getiremezler.

Gözleri horluktan aşağı düşmüş bir halde kendilerini zillet бүрür. Hâl-buki onlar, sapasağlam iken de secdeye davet ediliyorlardı (fakat yine secde etmiyorlardı).

(Rasûlüm!) Sen bu sözü (Kur'an'ı) yalan sayanı Bana bırak (kendini üzme). Biz onları, bilmedikleri bir yönden yavaş yavaş azâba yaklaşıtıyoruz.

Onlara mühlet veriyorum. Doğrusu Benim planım çok sağlamdır!

Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da bu yüzden onlar ağır bir borç altında mı kalıyorlar?

Yahut gaybın bilgisi onların nezdinde de, onlar mı (istedikleri gibi) yazıyorlar?

Sen Rabbinin hükmünü sabırla bekle. Balık sahibi (Yunus) gibi olma. Hani o, dertli dertli Rabbine niyaz etmişti.

Şayet Rabbinden ona bir nimet yetişmemiş olsaydı o, mutlaka, kınanacak bir halde ıssız bir diyara atılacaktı.

Fakat ardından, Rabbi onu seçti (vahiy verdi) ve onu sâlihlerden kıldı.

O inkâr edenler Zikr'i (Kur'an'ı) işittikleri zaman, neredeyse seni gözle-riyle devirivereceklerdi. Hâlâ da (kin ve hasetlerinden) 'Hiç şüphe yok o bir delidir' derler.

Oysa o (Kur'an), âlemler için ancak bir zikirdir/öğüttür." (68/Kalem, 1-52)

Kalem Sûresinin Mesajı

Birey ve toplum olarak kendimizi vahiy doğrultusunda yeniden yapılandırmak zorundayız. Kur'an, bizim hayatımıza ve İslâmî harekete doğrudan müdâhale ediyor. Bizim elimizden tutmak istiyor. Vahiy, bireyi kurtarmak istediğı kadar İslâmî değişim ve dönüşüm için siyasî ve sosyal

projelere de örneklik ve rehberlik etmek istiyor. Bu açıdan düşünce ve eylem planında **Kalem sûresinin mesajı ve bu sûreden elde ettiğimiz bazı sonuçları şöyle sıralayabiliriz:**

1- Alâk sûresinde doğru ilmi '*okumak*' vurgulanırken,

Kalem sûresinde doğru ilmi '*yazmak*' yani '*yaşamak, tebliğ etmek/duyurmak, paylaşmak*' vurgulanır.

Bu sıralama bize hangi sırayla ve hangi şekilde hareket etmemiz gerektiğinin yollarının, kulunu yaratan tarafından mükemmel şekilde gösterildiğinin bir ifadesidir.

Edebiyata, şiire, söz sanatlarına hayli önem verildiği halde, okumayan ve yazmayan bir topluma, ilk inen âyetlerde okuma ve yazmanın önemi vurgulanıyor. Kaleme ve yazdıklarına yemin edilerek dikkat çekiliyor. Aynı problemin yaygın olduğu günümüzde de aynı dikkat çekmeyi hatırlatmak icap ediyor. İslâmî hareketin bel kemiğini vahiy istikametinde okumak ve yazmak/tebliğ etmek oluşturacaktır, oluşturmalıdır (1-52. âyetler).

2- Adını, ilk âyetinde geçen "kalem" kelimesinden alan bu sûrede Rab-bimiz kaleme yemin ederek dikkatlerimizi ona çeker. İnzâl olunan ilk iki sûre olan Alâk Sûresiyle Kalem sûresinin birlikte temel mesajı şu olmalı: Doğru okunacak, akledilecek, doğru yaşanacak. Böylece bitmez bir ecre ulaşılacak (1-52. âyetler).

3- Kalem ve yazı... Yazmak, okumanın (ikra) bir uzantısı olmalı. Okumadan yazmanın yanlışlığına işaret edilir. Okumak, ama yazmamak, öğrenmek ama öğretmemek... Müslüman dâvâ adamlarının tıkanmalarının, yorgunluk ve bıkkınlık şeklinde ortaya çıkan hastalıklı bir tip olmalarının en önemli sebeplerinden biri.

Gıda zehirlenmesi gibi bir şey. Çok kaliteli de olsa aldığı gıdaları hazmedip usûlüne göre dışarı çıkaramamak ne ise, okuduklarını başkalarına tebliğ edememek; yazamamak, yani özümseyip yaşadıktan sonra zihinden dışarı çıkaramamak da o.

Yazmayan okumayı da terk ediyor, en azından azaltıyor. Okumayı terk eden de adımlarını artık geri geri atıyor, dâvâdan uzaklaşıyor, tuğyâna adım adım yaklaşıyor. Vahiy ve vahyin öngördüğü kulluk, nesilden nesle kalemin gücüyle aktarılacağından, kalem yazmak zorundadır, dili ve kalemi konuşturmak zorundadır okuyan insan, yani dâvâ adamı (1. âyet).

4- “Kaleme ve satır satır yazdıklarına andolsun ki” Kitabın başka âyetlerinde kitaba (neşredilmiş kâğıtlar içinde yazılı kitaba¹²⁹⁵, -hidâyet yolunu-apaçık gösteren mübîn Kitab’a¹²⁹⁶, hakim olan Kur’ân-ı Kerim’e¹²⁹⁷) yemin eden Rabbimiz, bu âyetlerde kaleme ve yazdıklarına yemin ediyor. Burada yemin edilen kalemin bütün kalem cinsi veya kıyâmet gününe kadar olacak şeyleri “Levh-i mahfûz” a yazan ya da “Kirâmen Kâtibin” in kendisiyle yazdığı kalem olduğu selefın görüşü olarak tefsirlerde kaydedilir.¹²⁹⁸ Fahrreddin Râzî’ye göre kalem, akıldır.

“Kalem sahibi kimseler birçok büyük işler yapabilirler. Ancak; fikirlerinin yaşaması pahasına kendilerini fedâ etmeleri şartıyla... Fikirlerinin, kan ve canları karşılığında mânâlanması şartıyla... ‘Hak’ bildikleri şeyin ‘Hak’ olduğunu fütur etmeden söyleyip, gerekirse bu uğurda başlarını vermeleri şartıyla...”¹²⁹⁹ (1. âyet).

5- Okumaya değil de kaleme yemin edilmesi, okumaya gösterilen özen-den çok daha fazla özen yazmaya özen gösterilmesi mesajını vermektedir. Yazının sorumluluğu daha büyüktür. Okumak daha çok bireysel olduğu halde yazmak toplumsal bir görevdir. Doğru yazmak için doğru okumak gerekir. Okumadan yazılmaz. Maalesef okurlarımız yazmaz, yazarlarımız da okumaz. Okur-yazar olmak zorundayız (1. âyet).

6- Kim demiş Peygamber okuma(z)dı, yazma(z)dı diye. Ondan daha güzel vahyi okuyan mı tanıyorsunuz? O mu yazmadı? Öyle bir yazdı ki, dünyanın göbeğine yazdı, tüm dünyaya yazdı. Herkesin her zaman okuyabileceği şeyleri yazdı. Tarihe yazdı, tarih yazdı. Gönüllerimize yazdı. Salât ve selâm olsun O’na (1. âyet).

1295 52/Tûr, 2

1296 43/Zuhurf, 2

1297 36/Yâsin, 2

1298 Âlûsî, c. 29, s. 24; el-Keşşaf, c. 3, s. 477

1299 Şehid Seyyid Kutub

7- “Oku”: İslâmî hareketin teorisi, “yaz”: Pratiği. “Oku” yani anla, “yaz” yani hazmet. “Oku” öğren, “yaz” tebliğ et. Oku: Yönel, değiş. Yaz: Yönlendir, gündem oluştur.

Hazırcı ve tüketici bir tip istenmiyor. Okuyan, çözüm üreten; yük olan değil yük alan bir tip yetiştirilmek isteniyor (1. âyet).

8- “*Satır satır yazana yemin olsun.*” Satır satır, tedricî olarak, aşama aşama, her gün, sürekli. Satır satır; sistemli, düzenli, planlı, programlı. Satır satır; sadır sadır...

9- “*Sen, Rabbininin nimeti sayesinde, mecnun değilsin.*” Rabbinin nimeti kime gelirse o mecnun olmaz. O kâfirler bu çeşit nimete sahip olamadığı için esas onlar mecnun sayılırlar.

Vahiy gibi güzel mesajlar getiren ve hayatında hep güzel işler yapan insan, hiç akıl nimetinden mahrum olabilir mi? Sen mecnun değilsin, akıllısın. Vahiy akılla anlarsın, böylece tükenmeyen ecre ulaşırsın (1. âyet).

10. “*Sen mecnun değilsin.*” Müşriklerin sözlü saldırısına cevabı Allah vermektedir. Vahiy insanlara tebliğ eden, insanlara tevhidi sunan kişilere saldıranlar olunca, Allah olacaktır onun yardımcısı. Onu Allah savunacak, zâlimlerin saldırılarına cevabı dâvânın esas sahibi verecektir. Okuyan ve yazan dâvâ adamını teselli edip ona destek olacak olan Allah’tır (2. âyet).

11- Hz. Peygamber’e yapılan “mecnun” iftirasını sadece eski câhiliyye insanı atmıyor, güncel câhiliyyede de nice öğretmen, medya mensubu ve politikacı, muhteşem ahlâk örneği Yüce Rasûl’e, onun ne dediğini bilmeyen bir şair, vahiy Allah’tan değil de cinlerden alan bir şaşkın olduğunu (hâşâ) iddia edebiliyor. Yine, sünnetullah gereği; nice dâvâ erleri de “deli, meczup, gerici, radikal, aşırı, sert” gibi ithamlara muhâtap olmaktadır, olacaktır. Bundan kaçmak mümkün değildir (2. âyet).

12- Mecnun olmamak, yani aklını kullanmak, akletmek; gerçek ilim sahibi olanların niteliğidir. Gerçek akıl sahipleri, gerçek âlimlerdir. “Biz meseleleri insanlar için açıklıyoruz, ama onları âlimlerden başkası akletmez.”¹³⁰⁰ Âlim, çok bilen değil, aklını kullanan ve Allah’tan hakkıyla haşyet duyup korkandır¹³⁰¹ (ikinci âyet).

13- Mecnûn olmak, akli kilitlemektir, yani akli devre dışı bırakmak. Aklın görevi; araştırma, düşünme ve gerçeği bulmadır. Araştırmayan, düşünmeyen akıl, görevini yerine getirmemiş akıldır ki, sahibini hayvandan daha aşağı duruma sürükler. Akıl çalışmayınca görevini yerine getiremez ve sahibini taklit bataklığına düşürür. Taklit ise, araştırma ve düşünmenin baş düşmanıdır. Allah, kitabında taklidi, donukluğu kınarken; araştırmacı akli övmektedir. İslam taklitçiliğe karşı çıkmıştır. Çünkü taklitçilik, Allah’ın insana en büyük nimetlerinden olan akli kullanmamak, başkalarına körü körüne uymaktır (ikinci âyet).

14- Allah ile birlikte başka bir ilâhın olmadığını ve vahye teslim olunması gerektiğini akıl bulmak zorundadır. O’nun asıl görevi bu yüce gerçeği araştırıp bularak teslim olmak, ona göre yaşamaktır. Akıl Allah’ı bulmanın yanında O’na şükretmeyi de bilecektir. Akli ile Allah’ı bulan ve O’na şükreden sıkıntıda olsa da bahtiyardır. Allah’ı bulamayan ise, bollukta olsa bile yine de bedbahttır.

Aslında gerçek akletme ve bilme gücüne sahip olmayanlar, yani Allah’ın verdiği akli kullanmayanlar, kafaları küflenmiş, kalpleri mühürlenmiş ve mânevî pisliklerle kararmış olanlar, bilgi ve kültürleri büyük zannedilse bile, gerçek cahillerdir, esas mecnun onlardır (2. âyet).

15- Akli aşağılayan ve deliliği kutsayan bir anlayış Kur’an’dan referans alamaz ve İslâmî olamaz. Akıl kelimesi, Kur’an’da 49 yerde ve tümü fiil halinde geçer. İsim olarak hiç geçmez. Bundan yola çıkarak diyebiliriz ki, Kur’an anlayışında salt akıl, kullanılmadıkça potansiyel olarak bir anlam ifade etmez. Akli devamlı olarak fiil/eylem halinde kullanan Kur’an âyetleri, akletmenin, yani akli kullanmanın ve doğru düşünmenin önemine dikkat çekmektedirler. Kur’an his diliyle insanın gönlüne hitap ederken, delil diliyle de onun aklını iknâ etmektedir. Kur’an-ı Kerim’e göre insanı insan

1300 29/Ankebut, 43

1301 35/Fâtır, 28

yapan, onun her türlü fiillerine anlam kazandıran, Allah'ın emirleri karşısında yükümlülük (mükelleflik) altına sokan ve ona sorumluluk yükleyen akıldır.

Aklını kullanmayanları müslüman kabul etmediği gibi insan olarak bile görmez Kur'an. Bazıları, bu akıl gücünü ve yeteneğini kullanmazlar. Özellikle, evrendeki yaratıklara bakıp, Yaratıcıyı idrâk etmezler. Ya da O'nun huzurundaki konumlarını, insan olarak durumlarını düşünmezler, akıllarını kullanıp kendilerine faydalı olacak ve onları kurtaracak işleri yapmazlar. Kur'an bu tipleri şu örnekle anlatıyor: *"(Hidâyet çağrısına kulak vermeyen) kâfirlerin durumu, sadece çobanın bağırıp çağırmasını işiten hayvanların durumuna benzer. Çünkü onlar, sağırdır, dilsizdir, kördür; bundan dolayı akıl erdirmezler, düşünmezler."*¹³⁰² Aklını gereği gibi kullanmayanlar, sağır, dilsiz ve kör gibidir. Gerçeği duymazlar, dilleriyle ikrar etmezler (dile getirmezler), gözleriyle görüp anlamazlar. Onların akılları bu noktada hiç bir işe yaramamaktadır.

16- *"Gerçek şu ki, Allah katında, yerde hareket edenlerin en şerlisi (kötüsü) akıl erdirmez sağırılar ve dilsizler (düşünmeyen, hakkı duyup söylemeyenler)dir."*¹³⁰³ İnkârcılar, akıl ni'metine rağmen Allah'ı ve O'nun gönderdiği gerekleri anlamıyorlarsa, akletmiyorlarsa; gerçekleri duyamıyorsa ve hakikatler yerine birtakım saçma sapan sözler konuşuyorlarsa, onlar sağır ve dilsizdirler. Kur'an, insanlığa lâayık olmayan böyle özellik taşıyan kimseleri hayvanlar safında görmüş ve onlardan, yeryüzünde debelenen hayvan diye, hem de o hayvanların en kötüsü olarak söz etmiştir. Aklını kullanmayıp da inkâr, isyan ve sapıklık üzere devam edenlere azaptan başka bir şey yoktur.¹³⁰⁴ Cehennem azabından kurtuluş yolu da akletmek, akli kullanmak ve vahiy ile gelen gerçeğe teslim olup Allah'a kulluk yapmaktır.¹³⁰⁵

Görüldüğü gibi Kur'an bütün insanları akletmeye, akli gereği gibi ve yerinde kullanmaya davet ediyor. Türkçe'deki deyimle 'aklını başına alanlar' hayatın sırlarını çözerler, varlığın ve onun ardından gelen ölümün arkasındaki gerçeği görürler. Kendilerine faydalı olan şeyleri tercih ederler, zararlı olanlardan kaçınırlar. Kur'an, mü'minler için bazı hükümleri sıraladıktan

1302 2/Bakara, 171

1303 8/Enfâl, 22

1304 10/Yûnus, 100

1305 67/Mülk, 10

sonra; “İşte Allah, size âyetlerini böyle açıklar; umulur ki akıl erdirir, aklınızı kullanırsınız”¹³⁰⁶ buyuruyor. Demek ki mü'minler de akıllarını kullanıp Allah'ın koyduğu hüküm ve kanunların hikmetini anlamak ve hükümleri yerine getirmekle görevlidirler. Akıl iki şekilde kullanılabilir. Bu kullanımlardan biri insanı dünya ve âhiret saadetine götürürken; diğeri hüsranda bırakır. Eğer insan aklını her şeyden üstün görür, tek ölçü ve tek hâkim kabul ederse, bu düşünce onu küfre, dalâlete ve sapıklığa götürür. Aklın bu tür kullanımı, Kur'an'a göre akli kullanmamaktır, akılsızlıktır. Fakat aklını usûlüne göre ve Kur'an'ın ruhuna uygun bir şekilde, vahyin rehberliğinde kullanır ve bu nimetin farkına varırsa, o zaman akıl, sahibini hakikati keşfetmeye, dünya ve âhiret saâdetine iletir (2. âyet).

17- Ancak Rabbinin nimeti kesintisizdir. Diğer maaşlar, yardımlar geçicidir, faydası sınırlıdır. Faraza, taviz versen karşılığında insanlardan alacağın karşılığın ne kadar “semenen kalilâ”, “metâun kalil” olduğunu unutmamak gerekiyor. O yüzden peygamberler hep şöyle dedi: “Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretimi (mükâfatımı) verecek olan, ancak âlemlerin Rabbi Allah'tır.”¹³⁰⁷ Aynı ifadeleri Hz. Muhammed'in (s.a.s.) de kavmine belirtmesi istenir¹³⁰⁸ (3. âyet).

18- Rasûlullah yalnızca Kur'anî tâlimatları insanlığa tebliğ etmekle kalmamış, o tâlimatları kendi zâtında da tatbik ederek buna örnek olmuştur. Rasûlullah'a yapılan ithamlara karşı Allah O'nun yüce bir ahlâk sahibi olduğunu beyan eder.

İslâm ahlâkı, bütün kusursuzluğu ile, bütün güzelliği ile, bütün dengeliliği ile, bütün doğruluğu ile, bütün sürekliliği ile ve bütün kalıcılığı ile Hz. Muhammed'in kişiliğinde somutlaşmıştı. Yüce Allah'ın şu yüce övgüsünde ifadesini bulmuştu: “Ve sen yüce bir ahlâka sahipsin.” (4. âyet)

19- “Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çokça zikredenler için en güzel örnek” olan Hz. Muhammed (s.a.s.), rahmeti her şeyi kuşatmış olan Allah'ın tasdikiyle “yüce bir ahlâk” üzere yaşamıştır.

1306 2/Bakara, 242

1307 26/Şuarâ, 109; 26/Şuarâ, 127, 145, 164, 180; 11/Hûd, 29, 50-51, 88; 10/Yûnus, 72; 26/Şuarâ, 109-110

1308 25/Furkan, 57; Ve yine bk. 52/Tür, 40; 68/Kalem, 46; 12/Yûsuf, 104; 42/Şûrâ, 23; 38/Sâd, 86; 34/Sebe', 47; 6/En'am, 90; 36/Yâsin, 21

Saflar netlik kazanmıştır. Ayrışma gerçekleşmiş, hakla bâtil açığa çıkmıştı. Çünkü Kur'an inzâl olmuş, Muhammed, "rasûl" unvanını almıştır. Bir tarafta muhteşem bir ahlâk örneği "el-emîn" bir güzel şahsiyet. Diğer tarafta, yalan(layı)cı, laf getirip götüren, çokça yemin eden, herkesi kötülleyen, hayra engel olan, saldırgan, günahkâr, kaba, alçak insanlar... (4. âyet).

20- Göreceksin, onlar da görecek; yakında. Görecek iç dünyasında. Görecek âhirette ve dünyada. Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.

Moral veriyor Rabbimiz, teselli ediyor. Rabbin arkanda, destekçin O. Geleceği O bilir ve O garanti ediyor. Zorluklar geçici, iftiraların etkisi sınırlı, yarınlar ise Allah'ın izniyle parlak. Ümitsiz olmak yakışmaz.

Bu olumsuz durumlar, nasıl sadece o devrin kâfirlerini değil, tüm devirlerin müşriklerini de içeriyorsa, olumlu özellikler de sadece Peygamberimiz için anlaşılmamalı. "Deli" denen, benzeri ithamlarla yaftalanıp kınanan her mü'min geçerli. Allah'ın "akıllı" dediğine tüm dünya "deli" dese ne gam! Akılsızların akıllılara akıllı demesini beklemek ne kadar akıllılık olur? Hükmü Allah veriyor: "(Hidâyet çağrısına kulak vermeyen) kâfirlerin durumu, sadece çobanın bağırıp çağırmasını işiten hayvanların durumuna benzer. Çünkü onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple akıllarını kullanmazlar." ¹³⁰⁹ (Âyet 5-6)

21- Yol, Rabbin yolu. Kendi yolundan sapanları elbette en iyi O bilir. **Hidâyetin neticesi iman; dalâletin neticesi imansızlıktır.** İnsanın kalbi, hem imana, hem de küfre doğru eğilmeğe elverişlidir. Kalbin imanla küfürden birini tercih etmesi için mutlaka çekici bir sebep icap eder. Hidâyeti de dalâleti de ancak Allah yaratır. Yani gönüllere imanı sevdiren sebepleri Allah yarattığı gibi, küfür tarafını tutturan sebepleri yaratan da O'dur. Kul-larından istediğine hidâyet; istediğine dalâlet verir. Allah'tan başka insan-ları hidâyet ve bahtiyarlığa eristirecek yahut dalâlet ve hüsrana düşürecek hakiki bir fâil yoktur. Allah'ın hidâyet ettiğini kimse saptıramaz. Allah'ın sapıttığını kimse doğru yola getiremez.

Yalnız, burada şu noktayı iyi bilmek lazımdır ki, Allahu Teâlâ'nın bir kulunda dalâlet yaratması, o kulun, kendi arzusu ile sapıklık yolunu tutmuş olmasındandır. Yoksa, kul iradesini, yeteneklerini dalâlete yöneltmedikçe

Allah onu cebren dalâlete sevk etmez. Yani, halk tabiriyle “belâ isteyen belâ-sını; Mevlâ isteyen Mevlâ’sını bulur.” Nitekim, insanlarda hidâyet ve iman asıldır. Dalâlet ve küfür sonradan ârız olmuştur. Cüz’î irâdenin su-i isti’ma-linden doğmuştur. Dalâlet ve küfür fitrata muhalefettir. Hastalıktır.¹³¹⁰ Sağırılıktır, dilsizlik ve körlüktür.¹³¹¹ Küfür ve dalâlet, zarara asla uğramayacak bir ticareti/kazancı¹³¹² istememek ve müflis tüccar olmaktır. “Onlar hidâyete karşılık dalâleti satın alanlardır. Ancak, onların bu ticareti kazançlı olmamış ve kendileri de hidâyete erememiş, doğru yola girememişlerdir.”¹³¹³

22- Kur’an’dır hidâyet, Kur’an’a uymamaktır dalâlet/sapıklık. En önemli sapıklık dinsel sapıklıktır. Bu sapıklık diğer sapkınlıkları da doğuran anaç dalâlettir. İnsanın kendini doğru yola nispet etmesi değildir kurtuluş. Allah’ın hidâyette kabul etmesidir önemli olan. “İyiyim” demek bir iddiadır, Allah’ın “iyilerden” kabul etmesidir esas olan. Hidâyette olmak da öyle. (âyet 7)

Bazının tuhafına gider; müşriklerin hidâyette olduklarını iddia etmesi ve Rasûl’ü dalâlette olmakla itham etmesi. Hâlbuki her bâtil, kendinin hak olduğunu iddia eder. “Mûsâ’yı, Firavun ve erkânına gönderdik. Ayetlerimize karşı haksızlık ettiler. Fesatçıların/ bozguncuların sonunun nasıl olduğuna bir bak.”¹³¹⁴; “Firavun, müfsidlerden (fesatçı/bozgunculardan) idi.”¹³¹⁵ Kendileri fesatçı olan Firavun ve yandaşları, kendilerini ıslahatçı olarak görüyorlar, toplumu ıslah etmek isteyen Mûsâ’ya (a.s.) fesatçı/bozguncu damgası vuruyorlar ve halkı onun aleyhine kışkırtıyorlardı: “Mûsâ’yı ve milletini, yeryüzünde bozgunculuk yapsınlar, seni tanrılarınınla başbaşa bıraksınlar diye mi koyveriyorsun?”¹³¹⁶ Firavun da şöyle demişti: “Bana izin verin de Mûsâ’yı öldüreyim. O, Rabbine yalvaradursun. Onun, sizin dininizi değiştireceğinden veya yeryüzünde fesat çıkaracağından korkuyorum.”¹³¹⁷ Firavun ve yandaşları, kendi düzenlerini değiştirip yıkacak olan Hz. Mûsâ’yı, bozgunculuk yapmakla suçluyorlardı. Firavun düzenine karşı çıkan ve sosyal ıslah programı öneren Hz. Mûsâ, karşı çıktığı düzen tarafından bozgunculuk suçlamasıyla,

1310 2/Bakara, 10

1311 2/Bakara, 18

1312 35/Fâtır, 29; 61/Saff, 10-11

1313 2/Bakara, 16

1314 7/A’raf, 103

1315 28/Kasas, 4

1316 7/A’raf, 127

1317 40/Mü’min, 26

vatan haini, bölücü olarak görülüyor, böyle gösterilmek isteniyordu. Her devirde kâfirlerin tavrının farklı olmadığı, küfrün tek millet olduğundan tek tip tavır sahnelediği, günümüz dünyasındaki çok belirgin benzerliklerle değerlendirilebilir.

Eski câhiliyye döneminde Yüce Rasûl'e dalâlette diyenlerin torunları, günümüz modern câhiliyyesinde o kutlu Elçi'nin takipçilerine sapık damgası vuruyor. İnsanların damgalandırması veya Allah'ın bizim hakkımızdaki hükmü... Tercihimizi Allah'tan yana yapmaktan daha doğru ne olabilir? (âyet 7)

23- İhtidânın başlangıcı elçilere ve Allah'tan getirdiklerine inanmak ve okudukları âyetlerle kalplerini arıtma uğraşısı içine girmektir. *“Eğer sizin iman ettiğiniz gibi iman ettilerse, şüphe yok, ihtidâ etmişlerdir.”*¹³¹⁸ *“Eğer müslüman olup teslim olmuşlarsa, şüphe yok, ihtidâ etmişlerdir.”*¹³¹⁹ Beri taraftan, elçilerin çağrılarına kulak vermeyip uzak bir dalâl içinde olanların peşinden gidenlerin, kendilerini dalâlete sürükleyenlere karşı tavırları şöyle anlatılır: *“Yüzleri ateşte evrilip çevrildiği gün, “keşke” derler, Allah'a itaat etseydik, Rasûl'e itaat etseydik! Rabbimiz, doğrusu biz efendilerimize, beyle-rimize ve büyüklere itaat ettik de, onlar yolu saptırdılar.”*¹³²⁰

Kur'an, hidâyetin Allah'ın elinde olduğunu, Allah'ın hidâyet vermediğine kimsenin hidâyet veremeyeceğini, eğer Allah dileseydi herkesin hidâyet üzere olacağını söylemektedir.¹³²¹ Kişinin bâtıl yolu bırakıp, hidâyete yönelmesi, Cenâb-ı Hakk'ın dilemesi ve yardımı ile olur.

*“De ki: Ey insanlar, size Rabbiniz tarafından bir hak geldi. Kim ihtidâ eder, doğru yola giderse, kendi lehine doğru yola gitmiş olur. Kim de dalâlet içinde olursa, saparsa; kendi aleyhine sapmış olur. Ben üzerinize vekil değilim.”*¹³²² *“Allah kimi saptırırsa, artık onu hidâyete, doğru yola sevk edecek hiçbir kimse bulunmaz.”*¹³²³

1318 2/Bakara, 137

1319 3/Âl-i İmran, 20

1320 33/Ahzab, 66-67) (Ayrıca bak. 7/A'raf, 38-39

1321 Örnek olarak bak. 6/En'am, 149; 16/Nahl, 9, 93; 7/A'râf, 30; 13/Ra'd, 31; 4/Nisâ, 88; 28/Kasas, 56; 42/Şûrâ, 52; 18/Kehf, 17; 39/Zümer, 37; 2/Bakara, 142, 213, 272; 10/Yûnus, 25; 14/İbrahim, 4...

1322 10/Yûnus, 108

1323 13/Ra'd, 33

Hidâyet, öncelikle Allah'tandır ve tek hidâyet edici O'dur. Fakat Rasûller Allah'ın hidâyetiyle hidâyet edici, yani insanları Allah'ın yoluna yönelticidirler. Bu yönelişi tam bir hidâyet üzerinde oluşı çevirmek yine Allah'ın elindedir. Peygamber ne kadar isterse istesin, insanlara hidâyet veremez. Allah'ın izniyle insanlar hidâyete erer veya sapıklıkta devam eder. Aynı şekilde İblis de insanlara vesvese vererek, emrederek, kuruntular ve ümitler içinde yürüterek onları dalâlete çağırır. Ama, yine, insanı sapıklığa iten Allah'tır; yani, nihai belirleyici O'dur. İnsansa iradesini kullanarak sapar; yani Allah, İblisin vaadlerine kanarak, tutkularına esir olan insanları, kendileri istedikleri ve o yöne yöneldikleri için saptırır. İnsanları doğruya yönelten, yani hidâyete götüren imamlar olarak Rasûller göndermesi, temelde yine Allah'ın hidâyet etmesi olduğu gibi, İblisle de saptırması, yine Allah'ın saptırmasıdır; yani, Allah insanın gerek hidâyete ermesi, gerekse sapması için gerekli her türlü şartı yaratır; sonra, hidâyete ermeğe çabalayan insanları hidâyete ulaştırır; sapıklıkta ısrar edenleri de kendi hallerine bırakır (Âyet 7)

24- Yalancılar ve yalanlayanlar itaati hak etmeyenlerdir. Yalanlayanların hakkı, yalanlanmaktır. İtaat edersen, yalanlayanları sen tasdik etmiş olursun. İtaat, sâdıklara, sıdıklara ve Mûsâddıklaradır. Tabii İlâhî ölçüler dâhilinde. Mutlak itaat ise sadece Allah'a. (Âyet 8)

25- Bu 8. âyeti ve bundan sonra 16. âyete kadar anlatılan itaat edilmesi istenen şahıs veya şahısları, aynı zamanda tüzel kişilik olarak da anlamalıyız. Şahıs kadar düzen olarak da anlamalıyız, hatta daha çok düzen. Çünkü sistemli şekilde esas kötülük odağı rolünü tâğûtî düzen ve kurumları üstleniyor. Düzen, anaç fesat yuvasıdır. Tüm kural, kurum ve kuruluşlarıyla doğurgan fesaddır tâğûtî düzen. Diğer fesadlar, bu ananın gayr-ı meşrû çocukları. En büyük müfsid olan tâğûtî düzenlere itaat yasaktır, her şeyden önce. İnsanların inanç yapısını bozan ve huzurunu ciddi biçimde kaçıran belki en önemli fesad yolu budur. Bu düzenden beslenen ve bu düzeni besleyen diğer bir çıban da politik fesattır. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyen, bu yüzden fâsık, zâlim ve kâfir olan tâğutların zulmü her alanda karşımıza çıkmaktadır. Bu onlarca fesadın kaynağı olduğundan, müslümanların kendilerine itaat etmeyip reddetmeleri ve mücadele etmeleri gereken fesadın başı sayılır (8-16. âyetler).

26- Câhiliyye mensupları ilkesizdir. Tâviz vermeye hazırdır, yeter ki karşı taraf da hazır olsun. İnançlarında samimi değildir, inanç ve ilkelerini pazarlık masasına rahatlıkla yatırabilirler. Dâvâ adamları ise vahiy gereği ve vahyin yönlendirmesiyle dik duruşlarını sergilerler, uzlaşma ve sentezi toptan reddederler. Böylece saflar ayrılmış olur, iki ayrı yolun iki uzlaşmaz yolcuları... (Âyet 9)

Tâviz ve uzlaşma anlamında Arapça'da "müdâhene" kelimesi kullanılır. Müdâhene; yağ çekmek, okşamak, yumuşak davranmak, uzlaşmak, müsâmaha göstermek, hoşgörü, kararsızlık göstermek gibi anlamlara gelir. Kur'an tâbiri olarak "hakka bâtılı karıştırmak", "müdâhene", "tâviz" ve "uzlaşma" kavramları aşağı yukarı aynı anlamlarda kullanılırlar: İkiyüzlü davranmak, net ve açık olmamak, bâtılı ve düşmanı hoş görmek, idâre-i maslahatçılık yapmak anlamında bu kelimelerden biri kullanılabilir. Bunlar, genellikle dinin tasvip etmediği ahlâkî problemler olmakla birlikte, bazen itikadî bir sorun olarak da karşımıza çıkmaktadır. Uzlaşma ve tâviz, itikadî farklılığı önemsememek ve İslâm dışı düzenle ve egemen çevrelerle sürtüşmesiz yaşamaktır. Uzlaşma; inanç, duygu ve eylem alanlarının bölünmesini sonuçlandıran bir tavidir (Âyet 9).

27- Uzlaşma talepleri, İslâmî mücadelenin her döneminde büyük bir tehdit oluşturur. Günümüzde diyalog, ılımlı İslâm, hoşgörü yaklaşımı, BOP gibi projelerin aslında uzlaşmanın günümüzdeki yansımalarıdır. Yine sistem içi çalışmaları ve bunun en önemli görüntüsü olan particiliğin çirkin bir uzlaşma olduğu görülmelidir. Demokrasi uzlaşma rejimidir. Teklif edilen basit bir koltuk, bir makam karşılığında her türlü tavizi verebilen bir anlayış suçlanıyor. "Lâ"sı olmayan bir din anlayışı, tevhide önemsemeyen omurgasız bir Müslümanlık, Allah'a inanan ama tâğuta kulluk yapan bir müslüman(!) karakterini bu âyet kapsamında ele almak gerekir (âyet 9).

28- Bâtıl taraftarlarının hak dâvâ adamlarına karşı tavırları; mücadele etme, karşı çıkma, zulüm ve işkenceye başvurma olduğu gibi, aynı zamanda hak dâvâyı saptırmak için tâviz ve uzlaşmadır. Tâviz ve uzlaşma, bâtıl savaşılarının önemli bir silâhıdır; kalleşçe kullanılan bir silâh. Uzlaşma teklifi, bâtılın hak karşısında geri çekilmeye başlamasının göstergesi olduğu kadar; kendini korumak için hakkı pasifize etmeyi amaçlayan şeytânî bir taktik ve metoddur. Onlar bu tavır ve istekleriyle, bir taraftan İslâmî hareketi ilkelerinden saptırmak, diğer yünden de onu etkisizleştirmek ve

halkın gözünden düşürecek propaganda aracı yapmak isterler. Uzlaşmaya yanaşan mü'minleri böylece ilkelerinden tâviz veren, uzlaşmacı, dâvâsını satan, kıvırtan, menfaatçi, pragmatist, zayıf karakterli ve kişiliksiz ilân edebilecekler ve kamuoyunda küçük düşürecekler, gelişmeyi durduracaklardır. Hakkı savunan insan için ise uzlaşma, en hafif deyimle bir bid'at ve dalâlet, bir sapma, dünyayı âhirete tercih etme ve sahip olunması gereken müslümanca şereften mahrum olma. İlkesizliktir, günü kurtarmaya çalışmaktır, idâre-i maslahatçılık ve pragmatizmdir. Hakkı olmadığı halde Allah'ın dini üzerine pazarlık yapmaktır. Suça ve suçluya göz yummaktır.

Hak dâvânın mensuplarından Cenâb-ı Hakk'ın istediği şeyler: Hakkı eğiip bükmeden söylemek, Allah'ın hükümlerini tebliğ edip uygulamak, emrolunduğu şekilde sırât-ı müstakim çizgisinde saptanmadan dosdoğru hareket etmek, bâtila karşı net tavır koymak, takvâ, cihad ve sabır silâhlarını kuşanmak, tâviz ve uzlaşmaya yanaşmamaktır. Bir müslümanın vahiyle belirlenmiş herhangi bir prensipten vazgeçmesi, hakkında nass olan bir konuda pazarlık yapması inancıyla bağdaşacak bir tavır değildir. Allah'ın emirlerinin büyüğü-küçüğü, temeli-teferruatı, önemlisi-önemsizi, tâviz verilecek olanı-olmayanı olmaz. İman esasları ve dinin ilkeleri, bölünme kabul etmeyen bir bütündür. Rasûller ve onların vârisleri âlimler başta olmak üzere İslâmî hareket mensupları, Allah'ın rızâsından başka beklentileri olmayan âhireti dünyaya tercih eden dâvâ erleridir. Onlar, etkin ve yetkin müşriklerin tehdit ve zulümlerinden korkmayacakları gibi, dâvâlarını ve kendilerini pazarlık aracı yapamazlar, kiralayamaz ve satamazlar. Bir müslümana Allah'ın vereceği karşılıktan/ödülünden daha büyük bir bedel icad edilememiştir, edilemeyecektir. Onlar, halktan bir karşılık istemezler, onların ücretlerini Allah verecektir. ¹³²⁴ (9. âyet)

Abese sûresinin nüzul sebebinden de öğreniyoruz ki, Rasûlullah tarafından bile, daha geniş kitleleri harekete katmak, dâvâyâ hizmet için dahi olsa, bir müslümanın rencide olabileceği en küçük bir davranış onaylanmaz; nerede kaldı ki dâvâyı/İslâm'ı rencide edecek bir tavır, yani tâviz Kur'an'dan destek ve cevaz bulsun! (9. âyet).

1324 26/Şuarâ, 109, 127, 145, 164, 180; 11/Hûd, 29, 50-51, 80; 36/Yâsin, 21 vd.

29- Cahiliye toplumunun ileri gelenleri Allah'tan gelen vahyî bildirimin yeryüzündeki bütün zulümlere karşı meydan okuyuşlarını gördüklerinde sömürü düzenlerinin sona ereceğini, az çok kestirebilirler. Toplumun Allah tarafından görevlendirilen elçilere itibar etmemesi için önce iftiralar düzer, hedef saptırırlar. Elçilerin menfaatçi olduğunu, yönetici olmak, daha çok dünyevî menfaat elde etmek istediklerini, bunun için topluma egemen olmaya çalıştıklarını iddia ederler. Bu iftiraları peygamberlerin İlâhî gayelerini gözden kaçırmak için yapmaktadırlar.

Peygamberlerin daveti, hayra, adalete yönelik çağrıları sürdükçe müşriklerin mevcut düzenden faydalanan öncüleri, hareketi asıl seyrinden saptırmak için yeni yeni yöntemler denerler. Bunlardan biri de uzlaşma talebidir. İşte müdâhene kavramı da bu taleple ilgilidir. Yani ilahi risaleti tebliğ eden elçinin Allah'ın emrettiği gibi dosdoğru oluşunu engellemek, yolunu eğriltmek isterler. Tıpkı dünyevi ticarete olduğu gibi pazarlık yapmayı, ucuz vaadlerle rasulleri ilkelerinden saptırmayı denerler. Bu, onları hem etkisizleştirmek hem de halkın gözünden düşürecek propaganda malzemesi bulmak içindir. Böylece Mü'minleri ilkelerinden taviz veren, zayıf karakterli, kişiliksiz, uzlaşmacı, menfaatçi duruma düşürmeyi amaçlamaktadırlar.

Tevhide bağlı bir mü'min ister peygamber olsun, ister olmasın inancının nassla, vahiyle belirlenmiş hiçbir prensibinden vazgeçemez. Onun gözünde büyük küçük bütün ilkeler aynı öneme sahiptir. İlâhî risâletin ortaya koyduğu dinde Allah'ın emirlerinin büyüğü küçüğü olmaz. İnanç sistemi her bir parçasıyla birbirini bütünleyen bölünmez bir niteliğe sahiptir. İlâhî kaynaklı esaslara bağlı biri bir prensibe uyarken diğerinden vazgeçemez, İslâm'ın cahiliye ile ilkesel anlamda buluşması asla mümkün değildir. İslâm ile cahiliyeyi bir noktada kesiştirmek, uzlaştırmaya çalışmak abesle iştigaldir. Aralarında tarih boyunca ve günümüzde devam eden uzlaşmaz bir mücadele söz konusudur.

Elçinin ve vahyin bağlularının taviz vermediğini gören iktidar sahipleri, onları kendi ilkeleriyle uzlaştırmaya çalışırlar. Mesela nefse hoş gelecek vaadlerle gururu okşamaya, ilahi kontrol altındaki çizgiyi saptırmaya çalışarak mü'minlerin öncülerini kendilerinin daha iyi imkânlarla lâıyk olduğunu söyleyerek kandırmaya çalışmak gibi. Müşriklerin bu saptırma denemelerine Allah'ın kontrolü altındaki peygamberler tarih boyunca ücretlerinin Allah'a ait olduğunu, mal, mülk, nüfuz ve daha geniş kitleleri harekete katmak

için ilahi risâletin safiyetini bozmayacaklarını açık bir dille ilan etmişlerdir. Aynı yolun bağlıları bizler de, benzer bir durumda Allah'ın razı olacağı bu yöntemi seçmeliyiz.¹³²⁵ (9. âyet)

30- “Şunların hiçbirine itaat etme...” İtaatin zıddı isyandır. İsyân kavramının özünde hem yapma ve hem de yıkma anlayışı vardır. Günahkârlar ve isyankârlar yıkmak için, Allah'a ve O'nun ilkelerine, müslüman yöneticilere karşı çıkarlar ve yıkıcı olurlar. Peygamberler ve onların izinden giden mü'minler, kötülöklere ve Allah'a itaatsizlik eden zâlimlere itaat etmezler, onlara ve onların zulüm düzenlerine karşı çıkarlar ve müfsitlerin yıktıklarını yapmaya çalışırlar; onların isyanları ıslah içindir, yapıcı isyandır.

İnsanların yapmaya devam ettikleri yanlış âdetlere, mevcut yönetimlerin uyguladıkları yanlış ilkelere karşı çıkmamak, isyan etmemek, korkaklıktır, zillettir, teslimiyetçiliktir. Ortada olan kötölükleri ve yanlışları kabul edip ses çıkarmamak, ilerlemeyi, olgunlaştırmayı durdurur. Peygamberlerin en temel özelliklerinden birini ve birincisini tevhid mesajını tebliğ ve onu hâkim kılma mücadelesi oluşturmaktadır. Kelime-i tevhid, “lâ” ile, yani isyanla başlar. Tüm sahte ilâhlara, tâğuta isyan söz konusudur tevhid mesajında. Yani, Allah'a isyan edenlere isyan. Bütün peygamberler bu anlamda kutsal isyan ateşini tutuşturan isyan önderleridir (10. âyet).

31- Allah'a isyan konusunda yaratılmışlara itaat edilmez. Müslümanlar, “ülül emr” bile İslâm'ın hükümlerine aykırı, yani günah bir şeyi emrederse onlara uymayacaklarına göre; kâfir ve müşriklerin hükümlerine ve dinlerine hiç itaat edemezler. Onların yollarına uymazlar, İslâm'a aykırı işlerini örnek almazlar. Kâfir ve müşriklere itaat; onları takip etmek, onların izleri üzerinden gitmek, din ve dünya görüşü noktasında onların görüşlerini benimsemek, ya da onların emrettiklerini Allah'ın rızasına uymasa bile yerine getirmektir. Kur'an, mü'minleri şöyle uyarıyor: “Ey iman edenler, eğer kendilerine kitap verilenlerden herhangi bir gruba itaat edecek olursanız, sizi imanınızdan sonra kâfir yaparak (dininizden) geri çevirirler.”¹³²⁶

Son asırlarda müşrikleri ve Kur'an'ın kâfir dediklerini izleyen, onların hükümlerini ve görüşlerini üstün kabul eden, İslâm'ın ölçüleri yerine -çağdaşlık kılıfıyla- onların ilkelerini ve ölçülerini alan kimseler bu tehlikeyi

1325 Fevzi Zülaloğlu, *Haksöz Dergisi* - Sayı: 65 - Ağustos 96

1326 3/Âl-i İmran,100

yaşamaktadırlar. Özellikle batıdan gelen bâtil ilkelere, ölçülere, anlayışlara -Kur'an'ın ölçülerine rağmen- sarılanların iman iddiası ne kadar gerçekçidir?

Mü'minler kâfirlere itaat ederlerse, kâfirler onları dinlerinden döndürürler, kendileri gibi yaparlar. O zaman da müslümanlar büsbütün kaybetmiş olurlar.¹³²⁷ Şeytanın dostlarına itaat edenler şirke düşerler.¹³²⁸ Müşrikler, inkâr edenler, iki kimlikli münâfıklar, ehli kitap olanlar, itaat edilmeye lâyık değildirler. Onların din görüşü, hayata bakışları, hükümleri yanlıştır; gittikleri yol bâtildir, dalâlettir (10. âyet).

32- İnkârcılar Cehennem azabı ile yüz yüze geldikleri zaman, “ah keşke Allah'a ve O'nun Rasûlüne (dünyada iken) itaat etseydik” diyecekler.¹³²⁹ Dünyada iken kim Allah'a ve O'nun son Rasülü Hz. Muhammed'e (s.a.s.) itaat ederse, O'nun getirip tebliğ ettiği Din'e uygun yaşarsa; şüphesiz o büyük bir kurtuluşla kurtulacaktır.¹³³⁰ (10. âyet)

“*Yakında hortumuna/burnuna damga vuracağız.*” Hayvana benzetiliyor burnu; kıl aldırmadığı ve kibrinin timsali olan burnu, yalancılığının büyüklüğünden ötürü (Pinokyo örneğindeki gibi) uzayıp fil hortumu şekline dönüşen burnunu damgalayacağız. Müstekbirin burnunu hortuma benzetmekle, kibrin insanı insanlıktan çıkaran bir alçalış olduğu vurgulanıyor (16. âyet).

33- Damga, damga yiyenin damgalayan karşısındaki aczine ve zilletine işaretler. “Biz onu, yakasını kurtaramayacağı bir zillet ile damgalayacağız!” âyetiyle zâlimlerin sadece âhirette değil, dünyada da Müslümanlar eliyle cezalandırılacaktır. Allah bizi görevlendirerek, bizim elimizle onlara zilleti tattırmak istemektedir. “*kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, Allah ve Rasûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.*”¹³³¹ (16. âyet).

1327 3/Âl-i İmran, 143

1328 6/Enâm, 121

1329 33/Ahzâb, 66

1330 33/Ahzâb, 71

1331 9/Tevbe, 29

34- Müslümanlarla müşriklerin ilk savaşı olan Bedir Savaşında, Ebû Cehil gibi zâlim fertlerin cezası, suçuna benzer şekilde, onu zillet içinde bırakarak verildiği gibi, topyekûn müşriklerin cezası da verildi. Müslümanlar kâfirlere bu zilleti yeterince tattırdı. Aynı zilleti kâfirlere tattırması gereken günümüz mü'minleri maalesef zillet içinde yaşıyorlarsa, görev kaçkını konumundadırlar (16. âyet)

35- Kur'an'ın şirk önderlerini Leheb suresinde ve burada da olduğu gibi erken bir dönemde tehdit etmesinin Müslümanlara büyük bir özgüven kazandırdığını biliyoruz. Yine, gaybe inanan günümüz dâvâ adamlarının da kaybettikleri özgüveni yeniden bulmaları, alnı ak, daha rahat ve kararlı bir dik duruş sergilemeleri gerekmektedir (16. âyet)

36- Bahçe sahipleri kıssasının özellikle küresel ekonomik kriz örnekliğinde ele alınması gerekir. Yoksullaşmaya sebep olanların bütün imkânları kendileri için kullanmaya çalışmalarının ilâ nihâye gerçekleşmesi mümkün değildir. Yoksullara pay vermeye yanaşmayıp onları sömürenler, yok olan bahçeler gibi uhrevî cezanın dünyevî avansı olarak mahrumiyet yaşayacaklardır. İflas etmeler ve kriz zamanlarında batan büyük şirketler, zararlar hep büyük azâbın habercileri ve öncülleri olarak görülmelidir (17-33. âyetler).

37- Kur'an'da nüzul sırasına ilk kıssa olan Bahçe sahipleri kıssası, infak bilinci ve paylaşma ahlâkını geliştirmek için bu konuda duyarsız olanların cezasını açıklar. Sorumsuz ve fakirlere ilgisiz yaşayanları bekleyen feci âkıbet haber verilir (33-43. âyetler).

Hakikate karşı önyargılı bir inkâr içinde olan muhâtaplara sorumlu davranmaları öğütlenir. Sorumsuz bir hayat yaşayanları bekleyen feci âkıbet haber verilir (33-43).

38- Hz. Peygamber'e verilen "onları bana bırak" mesajı, zımnen, onlar sana değil, Bana karşı savaşıyorlar mesajıdır (44-47. âyet).

39- Hz. Peygamber'e Hz. Yunus'un görevi terk edişi hatırlatılarak "Sakın büyük balık sahibi gibi olma!" denilir. Bu âyetler, Hz. Peygamber'in ve O'nun izinden giden dâvâ erlerinin üstlendiği görevin ne kadar ağır olduğunun da tescilidir (48-50. âyetler).

40- Yunus peygamber kıssası, 28 Şubat süreci sonunda yaşanan ölçüsüz özeleştirici furyası, nice dâvâ adaminin mücadeleyi terk etmesini sonuçlandırdı. Yunus peygamber gibi sabırsız, aceleci tavırlar Allah tarafından kınıyor. Yunus (a.s.) kıssası, günümüz İslâmî hareketi için önemli çıkarımları olan bir rehberliktir, güzel bir uyarıdır. Dâvâyı yaymak için bile olsa, izinsiz ve zamansız şekilde imtihan edildiğimiz ülkeyi terk etmenin savaşta izinsiz cepheyi terk etme gibi olduğu unutulmamalıdır (48-50. âyetler).

Kur'an'ın Eğitime Yönelik İlkeleri

Okumaya, yazmaya ve ilim öğrenmeye yönelik olarak Kur'an'ın söylemi konusunda daha önce bilgi vermiştik. Bunlara tekrar girmeden eğitime yönelik teklif ettiği ilkeleri de kısaca ortaya koymak gerekir. Çünkü ilâhî kitap, insanın eğitimini belirsizliğe terk etmemiştir. Ancak bu ilke ve kurallar, daha çok genel bir nitelik arzetymekte, teknik düzenleme işlemlerini insan düşüncesine bırakmaktadır. Şimdi bu ilkelere kısaca göz atalım:

Her şeyden önce bilmeyi, anlamayı ve düşünmeyi öngören ilâhî vahiy; bilmeden konuşmayı,¹³³² yapmadıklarını söylemeyi¹³³³ yasaklıyor; insanın bildiklerini uygulamasını istiyor ve uygulamayan kimseleri kınıyor.¹³³⁴ Dolayısıyla eğitimcinin tutarlı olmasını istiyor. Öğretmedikçe sorumlu tutmuyor.¹³³⁵ İnsanın sorumluluğu ile bilgilendirilmesini doğru orantılı olarak görüyor. Kolaylaştırmayı emrediyor, zorlaştırmayı çirkin buluyor;¹³³⁶ yumuşak muâmeleyi emrediyor,¹³³⁷ muhâtabın seviyesine göre ve anlayacağı bir dille öğretilmesi gerektiğini öneriyor.¹³³⁸ Affedici olmayı, ceza ve sert muameleye tercih ediyor.¹³³⁹

Faraziyeler üretmekten sakındırıyor,¹³⁴⁰ hedefi olmayan salt bir eğitim kutsamasını kabul etmiyor. Hem uzun vadeli hem de kısa vadeli hedefleri gözönünde bulunduruyor, fakat uzun vadeli olanları ön plana çıkarıyor.¹³⁴¹

1332 3/Âl-i İmran, 66

1333 61/Saff, 2

1334 62/Cum'a, 5

1335 17/İsrâ, 15

1336 22/Hacc, 78

1337 3/Âl-i İmran, 159; 20/Tâhâ, 44

1338 2/Bakara, 233, 286; 41/Fussilet, 44

1339 57/Hadid, 199

1340 5/Mâide, 101, 102

1341 25/Furkan, 77; 15/Hicr, 56; 74/Müddessir, 45; 75/Kıyâmet, 20, 21

Bu nedenle inançlı bir eğitim ve öğretim öneriyor,¹³⁴² seküler ve dinsiz bir eğitimi reddediyor.¹³⁴³ İnançlı bir eğitimde, ferdin ve âlemin, kısaca tabiatın parçalanmasını kabul etmiyor, bütünleştirici ve tevhidi bir dünya görüşü kazandırmayı hedefliyor.¹³⁴⁴ Bu tevhidi bilinçle Allah'tan başka kimseden korkmayan, kendine güven kazanmış, şahsiyetli bir fert ve ümmet yetiştirmeyi amaçlıyor.¹³⁴⁵ Yöntem olarak telkin, soru-cevap,¹³⁴⁶ tartışma,¹³⁴⁷ tekrar, kıssa, meseller ve örneklemeye sıkça başvuruyor. Dahası eğitimcinin örneklik etmesi ve kendisinden örnek alınması gerektiğini söylüyor.¹³⁴⁸ Tümünden gelim ve tüme varım metodlarının her ikisini de kullanıyor.¹³⁴⁹

Kur'an'ın Eğitim Metodu

Tüm eğitim çalışmalarının bir biçimlendirme, şekillendirme ve modelleme olduğunu söyleyerek söze başlasak yanlış olmaz sanırım.

Eğitimden maksat, belli kazanımları başkalarına transfer ameliyesidir. Türkiye'de genç nüfusun yoğun olduğu göz önünde bulundurulursa çok önemli ve ciddi bir konu ile karşı karşıya olduğumuz görülür.

Bebek annesinden hiçbir şey bilmez olarak dünyaya gelir. Sadece ağlayarak içgüdüsel olarak ihtiyacını hissettirebilir. Ama çok kısa bir sürede aileden aldığı eğitimle, sesler çıkarmaya, heceler ve kelimeler oluşturmaya başlar. Bir kaç sene içerisinde neredeyse büyükler gibi konuşmayı ve yaşamayı öğrenir. Sorumluluklar ve yetkilerle tanışır.

Peygamberimizin buyurduğu gibi eğitim “beşikten mezara kadar” süren bir süreçtir. Ama bu eğitimin büyük bir kısmı çocukluk ve gençlik sürecinde alınır. Bu süreç daha çok bilgi merkezlidir. Olgunluk çaığında ise daha çok tecrübe ve hatalardan arındırma eğitimi söz konusu olur.

Eğitim, insanın bedenini (buna el, dil, gönül, beyin dâhildir) en verimli şekilde kullanması, çevresi ile en iyi şekilde uyum ve gelecekle ilgili hazır-

1342 96/Alak, 1

1343 38/Sâd, 26

1344 17/İsrâ, 44; 13/Ra'd, 16

1345 5/Mâide, 3, 44; 2/Bakara, 150

1346 26/Şuarâ, 70-75

1347 56/Vâkua, 58-72; 16/Nahl, 125

1348 33/Ahzâb, 21; 60/Mümtehine, 4, 6

1349 10/Yûnus, 31; 2/Bakara, 255

lıkları öğrenme işlemidir. Örneğin okuma yazma eğitimi, dil öğrenmek, matematik, din öğrenmek, mesleki eğitim bu kapsam içinde düşünülebilir. Eğitim insana kendini ve dünyayı tanıtır. Kendini geliştirmeye ve çevresiyle ilişkilerinde verimli olmaya imkân hazırlar.

Kur'an'ın eğitim metodunu konuşmadan önce Kur'an'ın insanı nasıl tanımladığını görmekte fayda var. Çünkü insana verdiğimiz anlam, ona kazandıracağımız eğitimin de yolunu ve kapsamını belirler.

Kur'an'da İnsan

Kur'an inmeye başladığında ilk inen ayetler şöyleydi:

“Oku! Yaratan Rabbinin adıyla. İnsanı bir alaktan/embriyodan yaratan. Oku! Rabbin, en cömerttir. Kalemle öğreten. İnsana bilmediğini öğretendir. Hayır! Şüphesiz insan azgınlık ediyor. Kendisini ihtiyaçsız görmekle. Oysa, dönüş Rabbinedir.” (96/Alak, 1-8)

Görüldüğü gibi, Kur'an eğitim için indirilmiş bir kitaptır. Rabbin tanımayan insana Rabbin tanıtıyor, kendisini tanıtıyor ve Rabbinin asıl eğitimcisi olduğunu hatırlatıyor. Sahip olduğu tüm imkânların onun bir bağıışı olduğunu hissettiriyor. Kalemle öğrenilen bilgiye atıfta bulunuluyor ve bunu Yüce Yaratıcı'ya borçlu olduğunu, ama insanın sanki Ona ihtiyacı yokmuş gibi, ondan bağımsızmış gibi bir tavır içinde olduğunu söyleyerek, bu davranışının sonuç itibarıyla kendisine zarar vereceğini, çünkü eninde sonunda Rabbine dönüp, hesap vereceğini bildiriyor.

Allah, insanı kendi eseri olarak görüyor. Tamamen kendisine ait *“mükemmel bir yaratık”* (95/Tîn, 4) olarak tanımlıyor. Allah'ın insanı yaratışının belli bir gayesi var. Onu dünyaya göndermesinin bir hikmeti var.

“Cinleri ve insanları sadece Bana kulluk etsinler diye yarattım.” (51/Zâriyat, 56) *“Ölümü ve hayatı, hanginizin daha iyi çalışacağını denemek için yaratan O'dur.”* (67/Mülk, 2) Kur'an öğretisine göre insan, belli sorumlulukları yerine getirmek üzere yaratılmış belli misyonu olan bir varlıktır. Onun için hayatı, varlığının gayesine uygun olarak yaşamalıdır.

Kur'an İnsanı Nasıl Eğitir?

Bilgi Kaynağı: Kur'an, hayatın kaynağının Allah olduğunu bildirdiği gibi; bilginin kaynağı olarak da İlâhî vahyi esas alır. Alîm ve Rahman olan Allah, insana bilmediğini öğretendir.

“Rahmân, Kur'an'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona beyanı öğretti.” (55/Rahmân, 1-4)

“İşte bu şekilde sana da emrimizden bir ruhu/özü vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat onu kullarımızdan dilediğimize onunla yol gösterelim diye bir nur/aydınlatıcı kıldık...” (43/Zuhuruf, 52)

Doğrudan bilgi kaynağı, Allah'ın vahyi olmakla beraber, Allah'ın insana verdiği akıl ve algılama melekeleri sayesinde tüm kâinat bir bilgi kaynağı olabilir.

“Onun hak olduğu iyice belli olana kadar, ayetlerimizi hem dış dünyada hem de kendi içlerinde göstereceğiz. Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?” (42/Şûrâ, 53)

“Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ve gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, insanlar için faydalı olan şeylerde, denizde yüzen gemilerde, Allah'ın gökten indirip de kendisiyle ölümünden sonra yeryüzüne hayat verdiği ve her türlü canlıyı orada yaydığı suda, rüzgârı dilediği yöne sevk edişinde ve gökyüzü ile yeryüzü arasında emre tabi olan bulutlarda, aklını kullanan bir topluluk için âyetler vardır.” (2/Bakara, 164)

“Yeryüzünde dolaşmıyorlar ki kendisiyle akledecek kalpleri ve kendisiyle işitebilecek kulakları olsun?! Oysa, gözler kör olmuyor, fakat sinelerdeki kalpler köreliyor.” (22/Hac, 46)

Tedricilik İlkesi

Kur'an, insan eğitiminde tedricilik ilkesini kullanır. Yani tüm bilgiyi bir defada yükleyip, onu kaldıramayacağı bir yükün altında bırakmaz. Zaten kendisi de 23 yılda, peyderpey, aşama aşama inzal olmuş ve her ayeti mü'minlerin ruhlarına işlemiştir. Kur'an'la şekillenmişler, Kur'an'la diril-

mişler, Kur'an'la yol bulmuşlar ve Kur'an'la geleceği görmüşlerdir. “Kur'an'ı, insanlara *dura dura okuyasın diye kısım kısım indirdik. Onu yavaş yavaş indirdik.*” (17/İsrâ, 106)

Kur'an, kendisine inanan ve kılavuz edinenlerin hayatını, daha önce hiç kavrayamayacakları bir oranda değiştiriyor, vahşileri medenileştiriyor, zâlimleri, adalet timsali haline getiriyor, cahilleri, âlimleştiriyordu. Kur'an bir doktor gibi, hastayı iyileştiriyordu. Ona ihtiyacı olan ilacı yeteri kadar, gerektiği zaman veriyordu. “*De ki: Kur'an, iman edenlere kılavuz ve şifadır...*” (41/Fussilet, 44)

Modelleme İlkesi

Eğitimde, modelleme çok önemli ve etkili bir yöntemdir. Çocukların öğrenmelerine dikkat ederseniz modellemenin başta geldiğini görürsünüz. Çocuk âdeta bir kamera gibi büyüklerinin yaptıklarını kopyalar, anne, baba, ağabey, abla ve çevrelerindeki kendileri ile iletişimde olan kim varsa -televizyon da buna dâhildir- onların yaptıkları gibi yapmaya çalışır. İşte buna modelleme diyoruz. Kur'an da başta “*usvetun hasene*” (33/Ahzab, 21) olarak gösterdiği Peygamber'in modellenmesini ister. Hz. Muhammed (s.a.v.)'e de atası Hz. İbrahim'i modellemesini ister (60/Mümtahine, 4; 4/Nisâ, 125; 6/En'âm, 161). Aslında Kur'an'da tüm Peygamber kıssaları ve sâlihlerin örnekleri modelleme için birer kaynaktır. Hz. Yusuf'un hayat hikâyesinin anlatıldığı Yusuf Sûresi özellikle gençlere modelleme eğitimi veren önemli bir kaynaktır. Kehf Sûresinde anlatılan Mağaraya sığınan gençlerin hikâyesi de bir başka modelleme örneği olarak görülebilir.

İbret Alma/Ders Çıkarma

Modelleme, olumlu davranışların örnek alınması olduğu gibi, olumsuz davranışları tanıyıp, etkilerini ve sonuçlarını görerek onlardan uzak durmaya “ibret alma, ders çıkarma” diyoruz. Bu mânâda Kur'an birçok ibretlik olayı bize naklederek, eğitim sürecimizde bizi yetiştirir. Hz. Yunus'un hikâyesi, Peygamberimiz'in ders çıkarması için güzel bir ibretti. İblis'le Âdem arasında geçen diyaloglar, Yahudilerin, kendi aralarında ve Peygamberlerine karşı yaptıkları olumsuz davranışlar, bahçe sahiplerinin örneği (68/Kalem, 17-33) gibi daha birçok kıssa, ibret alarak öğrenme eğitimine birer örnek teşkil eder.

Sosyal Destek Ünitesi

Kur'an, insan eğitiminde bireyi tek başına bırakmaz. Bireyi toplum içinde eğitir. Toplumsal destek ve birlikte yaşayarak öğrenme modelini devreye sokar. *“Birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye”* (103/Asr, 2-3) ettirir. Emr-i bil-ma'ruf, nehy-i ani'l-münker ilkesi ile herkesi, birbirini iyiliğe teşvik etmeye ve kötülükten korumaya yönlendirir (22/Hac, 41; 3/Âl-i İmran, 110).

“Topluca Allah'ın ipine sımsıkı sarılın ve parçalanmayın! Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün, hani siz düşman idiniz de O, kalplerinizi birleştirdi. O'nun bu nimeti ile kardeşler oldunuz. Siz, bir ateş çukurunun kenarında idiniz de sizi oradan kurtardı. Doğru yola çıkasınız diye, Allah size âyetlerini işte böyle açıklıyor. Sizden hayra dâvet eden, iyiliği emredip, kötülükten uzaklaştıran bir ümmet oluşsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır.” (3/Âl-i İmran, 103-104)

Tekrarın Gücü

Kur'an'ın insan eğitiminde tekrar, çok önemli bir rol oynar. O, sözü bir kez söyleyip kenara çekilmez. İnsanın zaman zaman uyarılmaya ve teşvike ihtiyacı vardır. Bunun için meselâ *“namazı kılın”* emri 13 kez tekrar edilir. Ama oruç için bu gerekli görülmez; bir ayette onun farz kılındığı açıklanmakla yetinilir.

İnkârcılara yönelik uyarıcı ifadeler sürekli tekrarlanır. *“O halde Rabbinizin hangi nimetini inkâr ediyorsunuz?”* vurgusu Rahman Sûresinde, 31 kez tekrarlanır.

Psikolojik Motivasyon

İnsanoğlu, sadece bilgilendirilerek eğitilmez. Eğitim, aynı zamanda bir duygusal süreçtir. Sevgi, bir annenin çocuğunu eğitebilme konusunda en büyük yardımcısıdır. Bazı tehlikelere karşı koruyabilmek için de uyarı ve tehdit gerekir. Kur'an da bu doğal ve psikolojik unsurlardan ziyadesiyle yararlanır.

Peygamberleri *“müjdecî ve uyarıcı”* (2/Bakara, 213; 4/Nisâ, 165; 5/Mâide, 19) olarak isimlendirir. Cennet müjdeleri ve cehennem uyarıları, kıya-

metin yaklaşmakta olduğu bilgisi, korku ve ümit veren olayların anlatımı, sürekli vurgulamalar hep psikolojik motivasyon örnekleridir.

Otokontrol Sistemi

Kur'an, eğitim sürecinde kişinin kendi kendisini kontrol edebileceği bir deneyimi de kazandırır. Takva eğitimi diyebileceğimiz bu kazanım sayesinde, insan, kendini tutmayı ve kontrol edebilmeyi öğrenir. Oruç da bu eğitimin bir aracıdır. Hiç kimsenin kendisini görmediği bir yerde bile Allah'ın gözetiminde olduğunu aklından çıkarmadan, hayatını pisliklerden uzak ve iyiliklerle dopdolu geçirir.

“Namazı kılın, zekâtı verin. Kendiniz için önden ne hayır yollarsanız Allah katında onu bulursunuz. Şüphesiz Allah yaptıklarınızı en iyi görendir!” (2/Bakara, 110)

“Ey iman edenler! Allah için adaleti ayakta tutan şahitler olun. Bir topluma olan öfkeniz sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Âdil olun, bu, takvâya daha uygundur. Allah'tan korkun, şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.” (5/Mâide, 8)

“... Allah katında en şerefliiniz, ondan en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah, âlimdir, haberdardır.” (49/Hucurat, 13)

Karşılaştırma, Örneklendirme

Karşılaştırma ve örneklendirme ile anlatım, konunun zihinlere yerleşmesi ve kalıcı hale gelmesi için, görsel eğitimin bir metodudur. Kur'an da bu metodu sık sık kullanır. *“Allah, size örnek veriyor...”* (30/Rûm, 28; 16/Nahl, 112) diye başlayan ayetler, *“hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”* (39/Zümer, 9; 13/Râd, 16) diye başlayan âyetler gibi daha birçok konuda iyi ile kötü, faydalı ile zararlı, doğru ile yanlış karşılaştırılarak doğru tercih noktasında insanlar yönlendirilir, eğitilir. Bazen de bu karşılaştırmayı cennetlikler ile cehennemlikler arasında yapar (7/Arâf, 44-45).

Soru ve Cevap Yöntemi

Aktif eğitim metodunda, soru cevap yöntemi çok kullanılır. En aktif eğitimi de Kur'an verir. Kur'an bazen kendi sorar ve cevabını bekler (31/ Lokman, 25), bazen, insanlara sorar (2/Bakara, 211); bazen de insanların Peygamber'e sorularını "Sana soruyorlar ..." (2/Bakara, 214, 243, 245 vb.) formatında sunar (2/Bakara, 219- 222). Bazen de bu yöntemle âhirette cennet ve cehennemlikler arasında geçen konuşma formatında karşılaşırız (7/Arâf, 45-49).

Kur'an, İnsanı Hangi Alanlarda Eğitir?

Özetle, Kur'an insanı insan yapan tüm alanlarda eğitim verir. İnsana aklını kullanmayı ve düşünme yetisini geliştirmeyi öğretir. İnsanı hak ile batılı birbirinden ayırmasını ve doğru inanca sahip olup, şirk ve küfürden arınmasını sağlayacak bir inanç eğitiminden geçirir. Madde ve mânâsıyla, ruh ve bedeniyle bir bütün olarak eğitir.

Kur'an'ın en temel öğretilerinden birisi de **ahlâk eğitimidir**. Ahlâkı o kadar önemser ki, bu erdeme sahip olmadan ibadetlerle insanlara dindarlık taslayanlara, "yazıklar olsun o namaz kılanlara, kıldıkları namazdan gâfil olanlara" (107/Maûn, 4-5) diyerek, yetimi itip kakan, yoksulu doyurmayı teşvik etmeyen kimsenin namazını sadece gösteriş olarak değerlendirir (107/Maûn, 1-7). İyiliğe engel olanların, insanlarda kusur arayanların, sûi zanda bulunanların, birbirlerine kötü isim takanların, gıybet yapanların, yaptığı iyiliği başa kakanların iyi birer mü'min ve Müslüman olamayacaklarını haber verir (49/Hucurât, 11-18).

Kur'an, İnsana Sosyal Uyum ve Medeniyet Eğitimi Verir

"Allah'ın ipine topla, sımsıkı sarılın ve parçalanmayın! Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. Hani siz düşman idiniz de O, kalplerinizi birleştirdi. O'nun bu nimeti ile kardeşler oldunuz. Siz, bir ateş çukurunun kenarında idiniz de sizi oradan kurtardı. Doğru yola çıkasınız diye, Allah size âyetlerini işte böyle açıklıyor." (3/Âl-i İmran, 103) "Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülüğü yasaklarsınız. Allah'a iman edersiniz." (3/Âl-i İmran, 110)

Kur'an en güzel ve en uygun metotla, insanı insan eden bir eğitim verir. İnsanı "Ahsen-i takvîm" olarak, yaratılmışların en değerlisi konumuna getirir. Yeter ki Kur'an'ı ölümlere okunan bir kitap değil, hayat kılavuzu olarak görebilelim.¹³⁵⁰

Sûrenin Toplu Mesajı

Bu sûre de aynen Alak sûresi gibi ibare mânâsıyla kişiye özeldir. Ama işaret, delâlet ve iktiza anlamlarıyla bizi de ilgilendirmektedir. Bu bakış açısı ile sûreden aşağıdaki mesajları alabiliriz.

Peygambere vâris olup Allah'ın dinini tebliğ etmek isteyen Kur'an davetçileri;

Yaş itibariyle ve fikrî açıdan olgunluğa ermiş;

- Zihinsel açıdan sağlıklı;
- Malî açıdan minnet borçlusu olmadıkları bir kazanç sahibi;
- Hayat tarzı açısından üstün ahlâklı, sağlam karakterli, saygın ve onurlu;
- Toplumsal yaşamda dirâyetli, cesaretli, metanetli, azimkâr, kendine güvenli, sabırlı olmalıdırlar.
- Kâfirler ve müşriklerden korkmamalı, onlara boyun eğmemeli ve onlara kesinlikle taviz vermemelidirler.
- Allah'ın belâlar vermek sûretiyle zorbaların akıllarını başlarına getireceğini bilmeli ve ummalıdırlar.
- Sapıkların Allah'ın kitabının dışında kendilerine kitaplar edinip keyiflerine göre iman ve amel geliştireceklerini bilmeli ve mücadele stratejilerini buna göre belirlemelidirler.
- İnançlarını maddî ve manevî çıkarlara kesinlikle alet etmemelidirler.¹³⁵¹

1350 Şaban Piriş

1351 Hakkı Yılmaz

KALEM SÛRESİ İLE İLGİLİ SINAV SORULARI

(Cevaplanması gereken toplam 50 soru bulunmaktadır. Her soru, 100 üzerinden 2 puandır. 3 Yanlış, 1 doğruyu götürür.)

Yazılı bir metnin harflerini tanıyarak ne yazıldığını anlama, kıraat etme, tilâvet etme, yazılı bir metnin içeriğini kavrama ve öğrenmeye denir. Dilin seslerini gözlerimizle ayırmaya yarayan işaret sistemine denilir. Yazı, çeşitli işaretlerle gösterilir. Dilde kullanılan sesleri gösteren işaretlere adı verilir. Bir dildeki harflerin belli bir sıraya göre dizilmesine ise denilir.

1) Yukarıdaki tanımlarda boş bırakılan yerlere, seçeneklerden sırasıyla hangi kelimeler gelmelidir?

a- okuma; yazı; harf; alfabe

b- tilâvet; harf; yazı; kitap

c- kıraat; hece; harf; yazı

d- okuma; alfabe; harf; kitap

2) Alfabe konusunda aşağıdaki seçeneklerden hangisi doğrudur?

a- Alfabe değişikliği, toplumun tarihiyle, diniyle ve kültürüyle bağlarını koparmaz; tam tersine, onları daha da güçlendirir.

b- Çin ve Japonların alfabeleri çok zor olduğu ve yüzlerce harften meydana geldiği için, yirminci yüzyılda bu zor alfabelerini değiştirip Latin alfabesine geçtikten sonra, Batıyla boy ölçüşecek gelişme ve ilerleme göstermeye başlamışlardır.

c- Latin alfabesi, Türk ulusuna ait özel ve orijinal bir alfabedir; bu alfabe Türkler kendileri icat edip oluşturmuşlardır.

d- Türkler hâric, her kavim ve ulus, inandığı kutsal kitabın yazıldığı alfabeği kullanmaktadır. Din değiştirmeden alfabe değiştiren (Türkler hâric) hiçbir ulus yoktur.

3) Kur'an'da emredilen okuma-yazma konusunun içine giren "ilim" hususunda aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

a- İnsanın şirkten sakınıp tevhid şuuruyla yaşaması için gerekli ilimler edinmesi, hak ile bâtılı, helâl ile haramı ayırt edecek kadar bilgi öğrenmesi, içinde bulunduğu durumları ve yapması gereken her çeşit ibâdetle ilgili bilgiler edinmesi farzdır.

b- Tâif tebliğinden sonra Rasulullah oradaki müşrikler konusunda şöyle demişti: "Onlar bilmiyorlar." O yüzden her kötülüğün, küfür ve şirkin baş sebebi, cehâlet/bilgisizliktir.

c- İlim, kadın-erkek her insana farz olduğundan çocuklarımızı bulduğumuz yerdeki okullara göndermeli ve en üst seviyede öğretim veren üniversitelere kadar her ne pahasına olursa olsun okutmalıyız.

d- İlim, iman etmeyi, müslümanca yaşamayı gerektirir. İlim, amel etmek için öğrenilir. İlmi gizlemek câiz değildir.

4) Bilindiği gibi, okuma yazma emri, mü'minleri ilme teşvik eder. Yine bilmekteyiz ki, günümüzde eğitim kurumlarında öğretilen bilimle Kur'an'ın övdüğü ilim aynı değildir. Bilim kısıntılarının "ilim" haline gelmesi için yapılması gerekenler konusunda aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

a- Bilgilerin doğruluğunun vahiyle sağlamasının yapılması

b- Bilgilerin bilimsel esaslara uygun olup müspet ilim tanımına girmesi

c- Bilgilerin anlaşılıp hazmedilmesi ve özümсенmesi

d- Bilgilerin pratikte faydalı hale gelmesi ve uygulanması

5) Kelime anlamı olarak; huylar, seciyeler, insanın mânevî yapısını belirleyen özellikler demek olan ve terim olarak “insanın bir amaca yönelik olarak kendi arzusu ile iyi davranışlarda bulunup kötülüklerden uzak olması” şeklinde veya “insanın nefsinde yerleşen öyle bir heyettir ki, fiiller hiçbir fikrî zorlama olmaksızın, düşünüp taşınmadan bu meleke sâyesinde kolaylıkla ve rahatlıkla ortaya çıkar” diye tanımlanan Kur’an kavramı, aşağıdakilerden hangisidir?

- a- takvâ b- ahlâk c- amel d- kardeşlik

6) Aşağıdaki gruplardan hangisi, Kur’an’ın çok önem verdiği ahlâkî davranışlardan değildir?

- a- sâlih amel, infak, ıslah, ahde vefâ/sözde durmak, tevbe, şükür
b- sabır, adâlet, af, ihsân, ihlâs, Allah’ı sevmek ve Allah için sevmek, doğru olmak
c- misvak kullanmak, sakal bırakmak, türbeleri ziyaret etmek, bir âlime/mürşide bağlanmak
d- içki ve kumardan sakınmak, gıybet etmemek, alaydan kaçınmak, lakap takmamak

7) İnsan, birçok ahlâkî günahı diliyle işler. Nice sevaplar da dille mümkün olur. Kur’ân-ı Kerim, söze çok önem verir. Söz ve konuşma anlamına gelen “kavl” kelimesi ve türevleri Kur’an’da tam 1721 yerde geçer. Gıybet, alay, lakab, iftira, yalan gibi sözle işlenen ahlâkî problemleri haram ve günah sayan Kur’an’ın söz hakkındaki değerlendirmeleriyle ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- a- Haklı bile olsa, hakkı müdafaa için de olsa, insanın konuşmasından susması daha hayırlıdır.
b- Güzel sözü güzel ağaca, kötü sözü de pis bir ağaca benzeten Kur’an, sözlerin en güzeliyle konuşmayı emreder.
c- Kur’an’a göre, insanların çoğunu güzel söz söylemekten ve güzel söze icâbet etmekten alıkoyan şeytandır.
d- Kur’an, sadece gıybet ve kötü lakabı değil, faydasız ve boş sözleri bile kurtuluşa engel görür.

8) İman-ahlâk ilişkisi konusunda aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

a- İslâm dinindeki iman ve ibâdet esaslarıyla ahlâkî buyrukları kesin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün değildir; bunlar Kur'an ve hadislerde birbiriyle kaynaşmış durumdadır.

b- İmanı kâmil olan mü'minlerin ahlâkî gâyet güzel ve mükemmeldir; ahlâkî gerçekten ve tümüyle güzel olanların da imanları kâmindir.

c- İman ve amel ayrı olduğu gibi, imanla ahlâk da ayrıdır; biri olup diğeri olmayabilir.

d- Ahlâkî problemler, nice hadiste çoğu kez imanla irtibatlandırılarak ifade edilmiştir.

9) İslâm ahlâkının özellikleri ve diğer ahlâk anlayışlarıyla arasındaki farklar konusunda, aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

a- İslâm ahlâkının kaynağı din, mihveri takâ (Allah korkusu), gâyesi Allah rızasıdır.

b- İslâm ahlâkî mutlak hayra sahiptir. Allah'ın, her şeyi her yerde gördüğü inancı ve O'nu râzı etme gayreti söz konusudur.

c- İslâm ahlâkında genel maslahat önemlidir. Güç getirilemeyecek emirler ve zorlama yoktur. Zamana ve zemine göre değişmez, sâbit ilkelere dayanır.

d- İslâm ahlâkî son derece geniş insan özgürlüğüne dayanır. İnsan, gücünü dünyadaki menfaatleri doğrultusunda kullanmaya yönlendirilir.

10) Birinin, herhangi bir Müslüman kardeşinin arkasından, duyduğu zaman onun hoşuna gitmeyeceği (bedeninde, yaratılışında, soyunda, işinde, sözünde, dininde, dünyasında, elbise, ev veya bineğinde ya da aile fertlerinde bulunan eksiklik veya kusuru belirten) sözler söylemesine, böyle bir ahlâkî probleme Kur'an kavramı olarak ne ad verilir?

a- gıybet

b- nemîme

c- iftira

d- sûi zan

11) Sözlükte esas olarak izlemek, izi tâkip etmek anlamında olan, bir haberi nakletme, bir olayı anlatma, hikâye etme demek olan Kur'an kavramı aşağıdakilerden hangisidir?

a- Hikâye

b- Kıssa

c- Vaaz

d- Yeis

12) Bilindiği gibi Kur'an-ı Kerim'de birçok kıssa zikredilmiştir. Kalem sûresinde zikredilen bir bahçe sahipleri ile ilgili anlatılan kıssada, aşağıdakilerden hangisi yer almamaktadır? Yani, seçeneklerden hangisi ilgili âyetlerde geçmez?

a- Allah, diğer insanları sınadığı gibi bahçe sahiplerini de sınamış, onların infak edip etmeyeceklerini imtihan etmek için bol ürün veren güzel bahçeler vermiştir.

b- Hiçbir yoksulun bahçeye gelip infak beklememeleri için sabah erkenden ekin toplamak niyetiyle bahçelerine gittiklerinde büyük bir kötü sürprizle karşılaşılır.

c- Onlar gece uyurken Rabbin katından gönderilen bir salgın o bahçeyi sarıvermiş ve bahçe simsiyah olmuştur.

d- Onlara kendi içlerinden peygamber geldiğinde onu yalanladılar. Onlar zulmederken azap onları hemen yakalayiverdiği için helâk olup yerin dibine geçirildiler.

13) Kıssa konusuyla ilgili aşağıdaki değerlendirmelerden hangisi yanlıştır?

a- Kıssalar, İsrâiliyatın ana giriş kapısı olmuştur. İsrâiliyat da, Kur'an ve Sünnete dayanan sahih din anlayışını dejenere eden, kaynağı bulanıran ve daha çok Yahûdi ve Hıristiyanların inanç, ahlâk, tarih ve efsâneyle dayalı kültürlerinden İslâm'a karışan şeylerdir. Bu hurâfe ve isrâiliyât rivâyetleri en çok kıssalar yoluyla İslâm'a karıştırılmak istenmiştir.

b- Bazen küçük bir amele verilen büyük ödüller, bazen de küçük bir günah yüzünden cehenneme atılmalar gibi dinin temel ilkelerine ters düşen çok sayıda kıssa eskiden beri halk arasında meşhur olmuş, vazalarda ve halkın rağbet ettiği kitaplarda çokça yer almıştır.

c- Tasavvufta kıssa çok önemlidir. Kerâmet hikâyeleri ve menkıbe denilen büyük zat kabul edilenlerle ilgili anlatılarda, rivâyetlerde, Mesnevî gibi meşhur eserlerde kıssadan büyük ölçüde yararlanılır.

d- Kur'an'da hiç kıssa anlatılmaz. Kur'an kıssalara karşı hep olumsuz tavır takınmamızı emreder. Bizim de kıssa ile meşgul olmamızı tümüyle yasaklar. Kur'an sadece peygamberlerin hayat hikâyelerini nakleder; bunlara da kıssa denilemez.

14) Tuzak, düzen, plan anlamına gelen “Mekr” kavramının Kur'ân-ı Kerim'de kâfirlere ve Allah'a nisbet edildiği halde mü'minlere nisbet edilmemesinin sebepleri konusunda aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

a- Sünnetullah, yani Allah'ın yeryüzündeki değişmez kanunu gereği kâfirlerin her konudaki tavrına karşı, mü'minler değil; Allah müdâhale etmektedir.

b- Kızb/yalan gibi mekr de, mü'minlerde normal halde bulunmaması gereken bir özelliktir. Mekr etmek, mü'minlerin emin ve ıslah edici özellikleriyle bağdaşmamaktadır.

c- Mekr, o kadar çirkin bir fiildir ki, bu suçun cezâsını aynı cinsten olmak üzere hemen Allah veriyor. Mekrin karşılığını/cezâsını mekr olarak mü'minler verecek olsa, âdil ve âcil olarak gerekli cezâ verilmeyebilir.

d- Kâfirler, sayılarını ve imkânlarını birleştirerek tüm mekr çeşitleriyle müslümanlara tavrı alsalar bile, bunun cevabını ve cezâsını Allah üzerine aldığı için, sayıca ve kuvvet yönünden zayıf mü'minlerin imanları ve dâvâlarına güvenleri sarsılmamış, hatta güçlenmiş olur.

15) Bilindiği gibi, Kalem sûresinde, bazı kötü vasıfları sayılan yöneticilere itaat etmek yasaklanmıştır. Kur'an'daki "tâğut" ve "ülû'l-emr" kavramından, Allah'a isyan edene itaat konusuna açıklık getiren âyet ve hadislerden yola çıkarak, zâlim ve fâsığın emir sahipliği/yöneticiliği konusunda, mürcie adlı sapık grubun dışında tüm İslâm âlimlerinin görüşü olarak, aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- a- Zâlim ve fâsık yönetici, mekruh görülmekle birlikte, yöneticiliği câizdir/geçerlidir.
- b- Zâlim ve fâsık yönetici, "ülû'l-emr" olduğu için kendisine itaat gerekir, isyan edilmez.
- c- Zâlim ve fâsık yönetici, gayr-ı meşrûdur; ümmet, -eğer imkânı varsa- onu hemen alaşağı eder.
- d- Özellikle günümüzde bu vasıflara sahip olmayan imam/yönetici bulunamayacağından, mecbûren ve fiilî durum olarak kabul edilir.

16) Bilindiği gibi, Kalem sûresi 4. âyetinde, Rasûlullah'a hitâben: "*Sen el-bette yüce bir ahlâka sahipsin*" denilmektedir. Bu âyeti açıklayan Ahzâb Sûresi, 21. âyetinde de "*Rasûlullah'ta sizin için çok güzel örnekler vardır*" buyruluyor ve bazı özellikler sayılarak bu vasıftaki kişiler için örnek olduğu vurgulanıyor. Sayılan bu özelliklerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- a- Allah'a kavuşmayı umanlar
- b- Namaz kılanlar
- c- Âhiret gününe kavuşmayı umanlar
- d- Allah'ı çok zikredenler

17) Tuzak, hile ile aldatma, renklendirme, birini hile ile maksadından döndürme, hile, plan ve tedbir anlamlarına gelen Kur'an kavramı, aşağıdakilerden hangisidir?

- a- Kazf
- b- Zillet
- c- Müdâhene
- d- Keyd

18) Bilindiği gibi, Kalem sûresinin 14-15. âyetlerinde: “*mal ve çocukları var diye, ona âyetlerimiz okunduğu zaman o, ‘öncekilerin masalları’ der.*” denilir. Mal kavramına ilk defa vurgu yapılan bu âyet münasebetiyle, mal-mülk konusuyla ilgili aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

- a- Kur’an’a göre mal ve mülkün sahibi Allah’tır; insan sadece emânetçidir.
- b- Allah, malı-mülkü dilediğine verir, dilediğinden de alır.
- c- Mal, bir fitne olduğundan, malını müdâfaa için öldürülen kimse, büyük günah üzere ölmüş sayılır.
- d- Ölmüş (murdar) hayvan eti, bozuk gıdalar, zehirli maddeler gibi insanların yararlanamayacağı şeyler mal sayılmaz.

19) Kalem sûresinde 10. âyette “çokça yemin eden alçak kimseye itaat edilmemesi” istenmektedir. Bu âyette dikkat çekilen yemin konusundaki değerlendirmelerle ilgili olarak, aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

- a- Geçmişteki veya bu zamandaki bir olayla ilgili olarak bile bile yalan yere yemin etmek, yemin keffâretini gerektirmez.
- b- Doğru yere çok da olsa yemin etmenin bir sakıncası yoktur. Meselâ bir esnafın, tüccarın, müşterisini iknâ etmek için ihtiyaç duyduğu oranda doğru yere yemin etmesi câizdir.
- c- Yemin, karşıdaki muhâtabın veya yemin isteyenin niyetine, o sözlerin zâhirî anlamına göredir.
- d- Bir müslüman, şartlar gerektirmedikçe, kendini mecbur hissetmedikçe yemin etmemeli; yemin ettiğinde de, sadece “vallahi”, “billâhi” veya “tallahi” diye yemin etmelidir.

20) Kalem sûresinde “Size ne oluyor, ne biçim hüküm veriyorsunuz?” (36. âyet) ve “Rabbinin hükmünü sabırla bekle” (48. âyet) diye vurgulanan kavram; sözlük anlamı, “yargı ve yargıda bulunmak, hükmetmek, karar vermek, idare etmek, ata gem vurmak” olan; terim olarak, “hakkında âyet ve hadis olan itikada ve ibâdete ait bütün prensipler” demek olan Kur’an kavramı, seçeneklerden hangisidir?

a- hükm

b- nesh

c- insâ

d- ictihad

21) Kalem sûresi 10. âyetinde “kendilerine itaat edilmemesi istenen kişilerin özelliklerinden biri olarak bahsedilen ‘çokça yemin eden’ müşrik kimseler, daha çok, Allah’tan başkası adına yemin etmektedirler. Allah’tan başkası adına edilen yeminler konusunda, aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

a- Allah’tan başkası adına; meselâ baba, anne, çocuğun başı, melek, şeref, namus vb. adına yapılan yeminler, fıkhen yemin hükmünde değildir.

b- Allah’tan başkası adına yapılan yeminler hadis-i şerife göre küfürdür, şirktir.

c- En çirkin ve en veballi yemin, “dinimi inkâr edeyim ki...” “Allah’ımı inkâr edeyim ki...” “Kâfir olayım...” gibi sözlerdir. Böyle yemin eden kişi, sözünde doğru olsa bile, bu sözler imanına zarar verir.

d- Allah da, kendisinden başkası adına yemin etmez.

22) Yalanlayanlara itaat edilmesini yasaklayan (8. âyet) Kalem sûresi, “Yoksa ortakları mı var onların? Sözlerinde sâdık/doğru iseler haydi getirsinler ortaklarını!” (41. âyet) der. Türkçe’de “doğruluk” dediğimiz, haber verilen ile saklanan/gönülde bulunan şey arasındaki uygunluk ve insanın içi ile dışının aynı olmasına Arapça’da Kur’ânî kavram olarak ne denilir?

a- Sıdk

b- İstikamet

c- Kızb

d- Âkile

23) Kalem sûresinde, kendilerine itaat edilmesi yasaklanan kişilerin özelliklerinden biri olarak bahsedilen “çok günahkâr kimseler” (12. âyet) münasebetiyle, günahlar ve günahkârlarla ilgili sünnetullah (Allah’ın değişmez yasaları) konusunda aşağıdaki ifadelerden hangisi doğru değildir?

- a- Kötülüğün cezası kötülüktür; Bir günah işleyen, sadece onun kadar (günahının misliyle) cezalandırılır.
- b- Musibetlerin tümünün sebebi, günahlardır. Kime çok musibet gelmişse, onun çok günah işlediği anlaşılmış olur.
- c- Kötülüğe/günaha seyirci kalıp rızâ göstermek, toplumun genelinin cezasını gerektiren bir günahdır.
- d- Her musibetin sebebi günah olmamasına rağmen, günah ve isyanlar musibet sebebidir.

24) “Günah” konusunda aşağıdaki değerlendirmelerden hangisi tümüyle doğru değildir?

- a- Büyük günah işleyen mü’minlerin bu günahlarından dolayı kâfir olup olmayacakları meselesi, bazı İslâm mezheplerince tartışılan bir konudur. O yüzden ehl-i sünnete ve diğer mezheplere göre günahlar imanı gidermese bile, samimi bir tevbeyle dönüş yapılan kadar imanının kemâl ve kalitesini, gönüldeki takvâyı giderir.
- b- Günahı savunma, başka suçlu bulup kendini temize çıkarma, Allah’ın yasağına rağmen mantığını kullanarak günahın sebebini anlamadığından onu normal görme, secde etmeme günahı ve gerekçesiyle ortaya çıkan İblis/Şeytan tavrıdır.
- c- Günah işlememeye çalışmak önemlidir, ama ondan daha önemlisi, günaha karşı tavidir. Ancak hata ile, yanılarak ya da bir anlık şeytana uyarak günah işleyen mü’min, hatasında ısrar etmeyip hemen ondan vazgeçecek, pişmanlıkla tevbe çeşmesinde arınacaktır.
- d- Hristiyanlıktaki aslî günah anlayışı gibi babanın günahı oğluna miras kalmaz. Kimse, kendisinin bizzat işlemediği günahtan dolayı suçlanamaz. O yüzden başkasının işlediği bir günah yüzünden, ona seyirci kalan, râzî olup tepki göstermeyen, günahı emrederek, onun işlenmesine izin vererek vesîle olanlar, günahkâr kabul edilip suçlanamazlar.

25) Kalem sûresi 4. âyetinde geçen “meftûn” kelimesinin türediği kök olan ve sözlükte, altın ve gümüş gibi değerli mâdenlerin saflığını anlamak için onları ateşte eritmek, deneme ve imtihana tâbi tutmak anlamlarına gelen Kur’an kavramı, aşağıdakilerden hangisidir?

- a- adâvet b- sihir c- fitne d- gazap

26) Kalem sûresi 17. âyetinde: “Biz vaktiyle bahçe sahiplerini sınadığımız gibi onları da sınadık.” buyruluyor. Bakara sûresi 155. âyetinde ise Allah, insanları bazı şeylerle deneyeceğini, imtihana tâbi tutacağını açıklıyor. Bu âyetinde İnsanların imtihana tâbi tutulacakları şeyler âyetteki sıra ile nelerdir?

- a- Canlardan azalma, malların ve ürünlerin eksilmesi, açlık, korku
b- Korku, açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden azalma
c- Korku, açlık, evlâtlardan mahrumiyet, canların şehid olması, ürünlerin azalması

Canlardan geçip şehid olmak, mallardan vazgeçmek, korkudan uzaklaşmak, ürünlerden uzaklaşmak

27) Kalem sûresinin son iki âyetinde “Kur’an” ve “öğüt” anlamında “zikir” kelimesi kullanılmaktadır. İbâdetlerin en büyüklerinden biri olan “zikir”, toplumumuzda sadece bir-iki anlamda kullanıldığı halde, Kur’ân-ı Kerim’de 30’un üzerinde farklı mânâlarda kullanılmaktadır. Seçeneklerden hangisi, zikrin anlamlarından belli başlılarını tümüyle doğru olarak vermektedir?

- a- Anlamak, delil, düşünmek, namaz, oruç, zekât, görmek, işitmek, yaşamak, sevmek, saymak, ihsan...
b- Anmak, besmele, düşünmek, hatırlamak, ibâdet etmek, ibret almak, Kitab, Kur’an, namaz kılmak, okumak, öğüt, şükretmek...
c- İbret almak, iman etmek, dille anmak, tefekkür etmek, tesbih çekmek, cihad etmek, haccetmek, takvâ, hidâyet, ihsân, şükür, infak etmek...

d- Velî edinmek, hâkimiyet, rükû, secde, sabretmek, inzâr, müjdelemek, duâ etmek, rızık, bilmek, şefaât, affetmek...

28) Kalem sûresi 36. âyetinde: “Size ne oluyor, ne biçim hüküm veriyorsunuz?” denilerek, Allah’ın indirdiği dışındaki hükümlerle hükmetmek kınanmaktadır. Bilindiği gibi, bir müslümana göre, hâkimiyet/egemenlik, kayıtsız şartsız Allah’a âittir. İslâm’a göre, Allah’ın indirdikleri ile insanları yönetmek zorunda olan yöneticide bulunması gereken bazı şartlar vardır. Seçeneklerden hangisi, bu şartlardan biri değildir?

a- Müslüman (ve müctehid) olmalı, ehil olmalıdır.

b- Özel bir seçim şekli olan “biat”la işbaşına gelmelidir.

c- Yönetimde şûrâyı (istişâre/danışma) esas almalı, adâletle hükmetmelidir.

d- Anlaşmazlık olursa, halkın hakemliğine gitmeli; halkın çoğunluğuna uymalıdır.

29) Kur’ân-ı Kerim, Allah’a ve Rasûlü’ne mutlak itaati emrettiği gibi; Allah ve Rasûlüne mâsiyet emretmeyen mü’minlerden olan ülü’l emre de itaati emretmektedir. Yine, Kitabımız Kalem sûresinde ve diğer değişik sûrelerde bazı kimselere de itaat edilmesini yasaklamaktadır. Seçeneklerin hangisi, Kur’an’da kendilerine itaatin yasaklandığı bu sınıflardan değildir?

a- Bazı günahlar işleyen ana babalara, büyüklerin kendilerinden küçük olanlara, âlimlerin kendilerinden ilim yönüyle daha düşük olanlara itaat

b- Kâfirlere, ehl-i kitaba, münâfıklara, kendisini Allah yolundan saptırmak isteyen liderlere ve büyüklere itaat

c- Şeytana, şeytanın dostlarına, günahkârlara ve nankörlere, yalancılara, ahlâksızlara, namaza engel olanlara itaat

d- Şirke zorlayan ana babaya, halkın çoğunluğuna, insanların ve bilmeyenlerin hevâlarına/kötü arzu ve isteklerine itaat

30) Kalem sûresinde de emredilip vurgu yapılan bir kavramdır. Kelime anlamı olarak; “(aklın ve şeriatın gerektirdiği durumlarda) nefsi hapsedme, kendine hâkim olma, ayak direme, tahammül etme”, Kur’ânî kavram olarak, “İslâm’ı nefsimize ve hayata hâkim kılma mücadelesinde iç ve dış düşmanlarımızdan gelen zorluklara göğüs gerip yılgınlık göstermeyerek aktif bir direnişte bulunma”ya kavram olarak ne ad verilir?

a- akıl

b- hak

c- sabır

d- şükür

31) Kalem sûresinde ısrarla itaat edilmemesi, yani isyan edilmesi gereken insanların bazı özellikleri gündeme getirilir. İsyân ve itaatle ilgili aşağıdaki hükümlerden hangisi yanlıştır?

a- İsyân, kıyam, ayaklanma, savaş ayrı şeylerdir; itaatsizlik ayrı. Küfre isyan edemeyen müslümanlar, en azından itaatsizlik yapmalıdır.

b- Allah’a itaatle birlikte Allah’ın itaat için izin vermediği, itaat etmeyi yasakladığı ilke ve şahıslara itaat, birbiriyle bağdaşmaz; biri varsa öteki yok demektir.

c- Allah’a ve Rasûlü’ne sadece itaat yeterli olmaz; bu itaatin kalben hiç sıkıntı ve şüphe duyulmadan gönüllü olarak yapılması da şarttır. Aksini Kur’an imansızlık olarak değerlendirir.

d- Ülü’l-emr konumunda olan büyüklere, cemaat yöneticilerine, liderlere ve devlet yetkililerine mutlak itaat gereklidir.

32) Kalem sûresi 46. âyetinde: “Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da bu yüzden onlar ağır bir borç altında mı kalıyorlar?” denilmektedir. Bakara suresi 41. âyetinde de: “Âyetlerimi az bir karşılık ile satmayın” buyruluyor. Allah’ın âyetlerini az bir karşılığa, dünyevî çıkarlara değişen kimliğe Bel’am denilmesi meşhurdur. Ar’âf suresi 175-176. âyetlerinde özellikleri anlatılan Bel’am’la ilgili olarak, seçeneklerden hangisi yanlıştır?

a- Kendisine Allah’ın âyetleri verildiği halde hevâ ve hevesine uyup azgınlaşan, kâfir ve zâlimlerin emrindeki din adamlarına Bel’am denir.

b- Bel'am, azgınlığının temel sebebi, dünyevî makam – mevkî, mal – mülk, şan – şöhret sevdası olan, dinini satıp karşılığında çok az bir şey alan Firavunların emir ve hizmetine hazır resmî din adamı tipidir.

c- Bel'am, Allah'ın âyetlerini çok az bir paraya sattığı için bu ismi almıştır. O yüzden dini ve âyetleri, büyük makam karşılığında veya çok paraya satanlara Bel'am denilmez.

d- Adam şahsiyetini kaybederek, köpek gibi bir çanak yal veya bir kemik uğruna her çeşit zillete katlandığından bu karakter, Kur'an'da köpeğe benzetilmiştir.

33) Kalem sûresi 17. âyette bahçe sahiplerinin ve diğer insanların belâya uğratılıp imtihan edileceği anlatılmaktadır. Belâ/imtihan konusuyla ilgili aşağıdaki yargılardan hangisi tümüyle doğrudur?

a- Herkes Allah tarafından imtihan olmakta, denenip sınanmaktadır. Ama imtihanın yeri, süresi ve şeklini seçmek insanın elindedir.

b- Allah, kullarını dünyada imtihana tâbi tutarken, doğru cevapları önceden bildirmez; insanların birbirinden kopya çekmesini ve sınavda yardımlaşmayı yasak kılar.

c- Fitne kelimesi de Kur'an'da çoğunlukla imtihan anlamında kullanılır. Ama fitne kelimesi, mü'minlerin imtihanı için kullanılmaz; sadece kâfirlerin sınavı için kullanılır. Çünkü fitne, kâfirlerin alâmetidir; mü'minlere fitne hiç bulaşmaz.

d- Dinin emir ve yasakları çeşitli yönleriyle belâdır. Emredilen bazı hususlar, bedene zorluk verir, mü'minler münâfıklardan belâ ile ayrılır ve insanlar şükretsınler diye nimetlerle, sabretsınler diye zorluklarla belâyâ uğratılırlar.

34) Sözlük anlamı; “denemek, yapmak, bitkin hale getirmek, başa gelen musibet, elbisenin eskimesi/yıpranması” olan kavram hangisidir?

a- af

b- belâ

c- ihsân

d- zulüm

35) Sabır konusunda aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- a- Sabır, mü'minin silâhıdır. Namazla birlikte Allah'a dua etmenin temel vesilelerinden biridir.
- b- Sabır özgürlüktür; Sahte tanrıların, egemen güçlerin, zâlimlerin ve nefsin emirlerine karşı direnip teslim olmamaktır.
- c- Belâ, musibet ve zorluklar, en çok peygamberlere ve sâlih amel işleyen müttakî müslümanlara gelir.
- d- İlk sarsıntıda sabır göstermek kolaydır; Sabrın kemâli, zor olayların sonunda gösterilen sabırdır.

36) Kalem sûresi 48. âyetinde Rabbimiz “*Sen Rabbinin hükmünü sabırla bekle*” demektedir. Sabrın önemi konusunda bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: “*Mü'minin işi tuhaftır; her işi hayırdır. Bu, yalnız mü'mine özgüdür. Sevindirici bir işle karşılaşırsa , o işi kendisi hakkında olur. Üzücü bir işle karşılaşsa , o işi kendisi için hayırlı olur.*” Sahih-i Müslim'de ve Ahmed bin Hanbel'in Müsned'inde yer alan bu meşhur hadis-i şerifteki boş bırakılan yerlere sırasıyla seçeneklerden hangisi gelmelidir.

- a- şükreder, hayırlı, sabreder
- c- ihsân eder, hayır, dayanır
- b- sevinir, sevap, üzüdür
- d- şımarmaz, ibâdet, sabreder

37) Peygamberimiz'in bir hadisinden anlaşıldığına göre sabır, üç çeşittir. Seçeneklerden hangisi, sabrın çeşitlerinden biri değildir?

- a- Başa gelen musibetlere, hastalık, âfet ve belâlara tahammül etmek
- b- Dinimize ve kutsal değerlerimize yapılan saldırı ve hakaretlere sabr etmek
- c- Haramlardan kaçınmada, nefsimizin arzularına karşı direnmek
- d- Allah'a itaat ve ibadetlerde, bunların zorluklarına karşı sabr etmek

38) Kalem sûresi 46. âyetinde Peygamberimizin tebliğ karşılığı insanlardan ücret istemediği beyan edilmektedir. Bu konuyla ilgili olan “Âyetlerimi az bir karşılık/bedel ile satmayın” (2/Bakara, 41) ifadesinin açıklaması, seçeneklerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?

- a- Âyetler, vahiy ürünü olduğu için, yüksek paralar karşılığında okunmalıdır.
- b- Âyetler, birinci sınıf, kaliteli çerçevelere konup yüksek ücretlerle satılmalıdır.
- c- Âyetler, dünya menfaati karşılığında terk edilmemeli, çıkarlar uğruna yanlış yorumlanmamalıdır.
- d- Âyetleri satın almaya kimsenin gücü yetmez; onların bedeli yüksektir, pahalıdır.

39) Tâviz ve uzlaşma anlamında kullanılan; yağ çekmek, yumuşak davranmak, uzlaşmak, müsâmaha göstermek, hoşgörü, kararsızlık göstermek, iki yüzlü davranmak, net ve açık olmamak, bâtılı ve düşmanı hoş görmek, idâre-i maslahatçılık yapmak gibi anlamlara gelen ve dolayısıyla hakka bâtılı karıştırmak deyince ilk akla gelen, Türkçe “tâviz” ve “uzlaşma” kelimelerinin Arapça karşılığı olan kavrama ne ad verilir?

- a- murâkabe
- b- müdâhene
- c- ketm
- d- hoşgörü

40) Para, mal veya benzeri ihtiyaç malzemelerini Allah yolunda harcamaya ne ad verilir?

- a- İnfak
- b- Rızık
- c- Felâh
- d- Takva

41) İnfak; malda, hem zekât olarak, hem de zekâtın dışında başkalarının hakkı olduğu kabulü ile gerçekleşir. İnfak konusunda aşağıdaki ifadelerden yanlış olan hangisidir?

- a- İnfak, sadece maldan olmaz. İlimden, güler yüzden, güzel sözden, teselliden de infak yapılmalıdır.

b- Rızkın gerçek sahibi Allah'tır. Dünyada mal ve rızık sahibi görünen insan, aslında bir postacı, emanetçi ve veznedar konumundadır.

c- İnfak etme konusunda Sâlebe, güzel ve örnek bir şahsiyettir.

d- İnfak, kişinin parayı putlaştırmasına, israfa ve dünyevileşmesine engeldir.

42) Hz. Peygamber'e "Sen, Rabbinin hükmüne sabret. gibi olma." hitabında zikri geçen ve Hz. Yûnus hakkında kullanılan ifade aşağıdakilerden hangisidir?

a- Zülkifl

b- Balık sahibi

c- Peygamberlerin babası

d- Zülkarneyn

"Nûn. Kaleme ve satır satırandolsun ki (Rasûlüm), sen -Rabbininsâyesinde- mecnun değilsin. Hiç şüphesiz senin için(bitip tükenmeyen) bir ecir/mükâfat vardır. Ve sen elbettebir ahlâka sahiptin. Yakında sen de, onlar da. Hanginizde olduğunu, hanginizin tutulup çıldırdığını; sınılandığını. Şüphesiz, kimlerin Kendi yolundan saptığını ve kimlerin doğru yolda olduğunu herkesten iyi Öyleyse yalanlayanlara boyun eğip etme." (68/Kalem, 1-8)

43) Yukarıdaki âyet meallerinde boş bırakılan yerlere, seçeneklerden sırasıyla hangi kelimeler gelmelidir?

a- yazdıklarına; nimeti; kesintisiz; yüce; göreceksin; delilik; fitneye; Rabbin; bilir; itaat

b- yazdıklarına; lutfu; büyük; güzel; bileceksin; delilik; deliliğe; Allah; bilmektedir; itaat

c- yazılanlara; lutfu; hesapsız; muhteşem; öğreneceksin; suç; fitneye; Allah; görür; kulluk

d- yazılanlara; nimeti; sonsuz; yüce; görürsün; yanlışlık; sınava; Rabbin; görür; yağcılık

“Onlar istediler ki, sen davranıp tâviz veresin de onlar da sana yumuşak davranıp versinler. Sakın boyun eğip etme; çokça eden hiçbir alçağa, Ayıplayıp duran, laf getirip götürene. Durmadan engel olan,aşan, çok günahkâra, Kabaya, üstelik, Mal ve var diye, Ona âyetlerimiz okunduğu zaman o, ‘öncekilerin’ der. Yakında burnuna vuracağız.” (68/Kalem, 9-16)

44) Yukarıdaki âyet meallerinde boş bırakılan yerlere, seçeneklerden sırasıyla hangi kelimeler gelmelidir?

- a- yumuşak; tâviz; itaat; inkâr; namaza; çizgiyi; terbiyesize; makamı; masalları; damga
- b- uzlaşmacı; uzlaşmacı; itaat; küfür; hakka; haddi; ahlâksıza; parası; uydurdukları; damga
- c- yumuşak; tâviz; kulluk; inkâr; dine; sınırı; alçağa; mülkü; masalları; mühür
- d- yumuşak; tâviz; itaat; yemin; hayra; haddi; soysuza; çocukları; masalları; damga

“Biz, vaktiyle “bahçe” sınıdığımız gibi, onları da sınıdık. Hani onlar (bahçe sahipleri)olurken kimseo bahçenin ürünlerini toplayacaklarına etmişlerdi. Onlar istisna da etmiyorlardı. Ancak onlar Rabbin katından gönderilen bir o bahçeyi sarıvermişti de. Bahçe simsiyah olmuştu. Sabahleyin birbirlerine ‘Haydi ürünleri toplayacaksanız erkenden gidin’ diye. Derken yürüdüler ve şöyle: ‘Sakın bugün hiçbir bahçeye girip yanımıza sokulmasın.’ (68/Kalem, 17-24)

45) Yukarıdaki âyet meallerinde boş bırakılan yerlere, seçeneklerden sırasıyla hangi kelimeler gelmelidir?

- a- sahiplerini; gündüz; bilmeden; yemin; meşgulken; helâk; dediler; bahçenize; dediler; fakir
- b- sahiplerini; sabah; görmeden; yemin; uyurken; salgın; seslendiler; ekininize; fısıldaşıyorlardı; yoksul

c- sahiplerini; müslüman; kalkmadan; yemin; gezerken; azap; haykırdılar; işinize; konuştular; garip

d- sahiplerini; zengin; fark etmeden; yemin; eğlenirken; melek; dediler: ekininize; dediler; fakir

“Ürünleri toplayacaklarından olarak erkenden gittiler. Fakat görünce ‘Herhalde biz yolu şaşırdık’ dediler. ‘Hayır, doğrusu biz bırakıldık.’ olanları, “Ben size demedim mi? Allah’ı sıfatlardan tenzih etmeniz gerekmez miydi?” dedi. ‘Rabbimizi ederiz, doğrusu biz kendi kendimize etmişiz’ dediler. Ardından, birbirlerine yüklemeye başladılar. Nihâyet şöyle dediler: ‘Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz kimselermişiz.’ ‘Belki Rabbimiz bize bundan daha iyisini verir; doğrusu artık, Rabbimizden dilemekteyiz.’ İşte azab böyledir. Âhiret azâbı ise elbette daha Keşke bilselerdi.” (68/Kalem, 25-33)

46) Yukarıdaki âyet meallerinde boş bırakılan yerlere, seçeneklerden sırasıyla hangi kelimeler gelmelidir?

a- emin; helâkı; âciz; takvâli; kötü; tekbir; yazık; ürünleri; şerli; şiddetlidir

b- mutmain; insanları; mahrum; faziletli; noksan; tesbih; ayıp; yüklerini; talihli; uzundur

c- emin; bahçeyi; mahrum; mûtedil; noksan; tesbih; zulüm; kabahati; azgın; büyüktür

d- emin; olanları; mazlum; mûtedil; olumsuz; takdis; inkâr; suçu; şanslı; korkunçtur

“Şu da muhakkak ki, sahipleri için Rableri katında nimetleri bol vardır. Öyle ya, (Allaha) gösterenleri, (o) günahkârlar gibi tutar mıyız hiç? Size ne oluyor? Ne biçim veriyorsunuz? Yoksa size ait bir var da, (bu bâtil inanışları) onda mı okuyorsunuz? Onda, beğendiğiniz her şey sizin için mutlaka (diye mi yazılı)? Yoksa, “Ne hükmederseniz mutlaka” diye sizin lehinize olarak verilmiş, kıyamet gününe kadar geçerli sözler mi var? Sor onlara: Bu iddiayı onların hangisi?” (68/Kalem, 34-40)

47) Yukarıdaki âyet meallerinde boş bırakılan yerlere, seçeneklerden sırasıyla hangi kelimeler gelmelidir?

a- bahçe; bahçeler; hürmet; hüküm; kaynak; serbesttir; sizindir; bağışlanarak; meşru; dillendirir

b- iman; cennet; teslimiyet; karar; kitap; doğrudur; meşru; karar; güzel; ispatlar

c- bahçe; ödüller; bağlılık; söz; kanun; câizdir; uygundur; ruhsat; verilen; savunur

d- takvâ; cennetler; teslimiyet; hüküm; kitap; vardır; sizindir; tarafımızdan; kesin; savunacak

“Yoksa ortakları mı var onların? doğru iseler, haydi getirsinler ortaklarını! O gün gerçekler bütün ortaya çıkar ve dâvet edilirler; fakat getiremezler. Gözleri horluktan aşağı düşmüş bir halde kendilerini zillet bürür. Hâlbuki onlar, iken de secdeye ediliyorlardı (fakat yine secde etmiyorlardı). (Rasûlüm!) Sen bu sözü (Kur'an'ı) yalan sayanı Bana (kendini üzme). Biz onları, bir yönden yavaş yavaş yaklaşıtıyoruz. Onlara mühlet veriyorum. Doğrusu Benim çok sağlamdır!” (68/Kalem, 41-45)

48) Yukarıdaki âyet meallerinde boş bırakılan yerlere, seçeneklerden sırasıyla hangi kelimeler gelmelidir?

a- iddialarında; güzelliğiyle; secdeye; hayır; müslüman; râzı; bırak; hayırlı; şerlere; verdiklerim

b- inançlarında; açıklığıyla; İslâm'a; hakkı; müslüman; davet; terket; her; helâka; gücüm

c- sözlerinde; çıplaklığıyla; secdeye; güç; sapasağlam; davet; bırak; bilmedikleri; azâba; planım

d- yaptıklarında; doğruluğuyla; imana; güç; hayatta; emr; gönder; dört; cehenneme; dinim

“Yoksa sen onlardan bir..... istiyorsun da bu yüzden onlar ağır bir altında mı kalıyorlar? Yahut bilgisi onların nezdinde de, onlar mı (istedikleri gibi)? Sen Rabbinin hükmünü bekle. sahibi (Yunus) gibi olma. Hani o, dertli dertli Rabbine etmişti. Şayet Rabbinden ona bir yetişmemiş olsaydı o, mutlaka, bir halde ıssız bir diyara atılacaktı. Fakat ardından, Rabbi onu seçti (vahiy verdi) ve onu kıldı.” (68/Kalem, 46-50)

49) Yukarıdaki âyet meallerinde boş bırakılan yerlere, seçeneklerden sırasıyla hangi kelimeler gelmelidir?

a- ücret; borç; gaybın; yazıyorlar; sabırla; balık; niyaz; nimet; kınanacak; sâlihlerden

b- dünyalık; yük; âhiretin; yaşıyorlar; güzellikle; peygamberlik; dua; yardım; zor; peygamber

c- mal; yük; hakikat; okuyorlar; sabırla; iman; iman; hidayet; güçsüz; şerefli

d- ücret; borç; Kur'an; davranıyorlar; gelmesini; balık; şikâyet; yardım; mahrum; nebî

O edenler (Kur'an'ı) işittikleri zaman, seni devirivereceklerdi. Hâlâ da (kin ve hasetlerinden) ‘Hiç şüphe yok o bir’ derler. Oysa o (Kur'an), için ancak bir zikirdir/.....” (68/Kalem, 51-52)

50) Yukarıdaki âyet meallerinde boş bırakılan yerlere, seçeneklerden sırasıyla hangi kelimeler gelmelidir?

a- iman; Kitab'ı; kalkıp; kılıçlarıyla; beşerdir; insanlar; ibadettir

b- inkâr; zikri; neredeyse; gözleriyle; delidir; âlemler; öğüttür

c- inkâr; vahyi; kalkıp; öldürüp; büyücü; herkes; hidâyettir

d- küfr; yüce; toplanıp; gözleriyle; beşerdir; müslümanlar; hidâyettir

CEVAP ANAHTARI

1 A	11 B	21 D	31 D	41 C
2 D	12 D	22 A	32 C	42 B
3 C	13 D	23 B	33 D	43 A
4 B	14 A	24 D	34 B	44 D
5 B	15 C	25 C	35 D	45 B
6 C	16 B	26 B	36 A	46 C
7 A	17 D	27 B	37 B	47 D
8 C	18 C	28 D	38 C	48 C
9 D	19 B	29 A	39 B	49 A
10 A	20 A	30 C	40 A	50 B

Son Söz

Eğer bu kitabı gerçekten okuyup mesajını anladıysanız, inşâAllah Kur'ana daha fazla yaklaşmışsınızdır. Bu okuduğunuz kitapta varsa güzellikler Kur'anın güzellikleridir. Hatalar ise, tümüyle yazarın hatalarıdır. "O halde boş kaldığında yine kalk yorul! / Ve ancak Rabbinden ümid et, hep O'na doğrul!" (İnşirah 7-8). Kur'an'la yakınlaşmayı fırsat bilerek hemen elinize Allah'ın Kitabı'nı alıp baştan sona kadar mealıyla (ve gerektiği zaman tefsiriyle) okumaya başlamalısınız. Daha önce okuduysanız, yine yeniden ve sürekli okumalısınız. Anlayarak, yaşayışımızla ve güncel hayatla bağlantı kurup Onun gösterdiği istikamet doğrultusunda her şeyi gözden geçirerek Kur'ana yönelmeniz, bu okuyup bitirdiğiniz kitabın yazılış amacına hizmet etmiş olacaktır.

Haydi Kur'ana; Elimize, gönlümüze ve yaşantımıza almak ve bir daha bırakmamak için...

